This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

Digitized by Google

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN
910.4
C192s
v.1-2

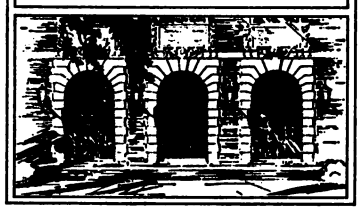

Digitized by Google

Praemium.

Dostal dne 24. června 1894 po ukončení 1. třídy gymnasia.

V Sarajevu 24. 6. 1894.

Albrecht Vonásek.

19

Digitized by Google

Digitized by Google

JURAJ CARIĆ.

SLIKE

IZ

POMORSKOGA ŽIVOTA.

KNJIGA PRVA.

PREKO SREDOZEMNOGA MORA.

SA 12 SLIKA, GEOGRAFSKOM KARTOM SREDOZEMNOGA MORA
I SA SLIKOM BRODA SA JEDRILJEM.

ZAGREB.
NAKLADA „MATICE HRVATSKE“.
1884.

Digitized by Google

Digitized by Google

910.4
C192s
v.1-2

DAROVITOM HRVATU

UMNOM I UČENOM POMORCU

GOSPODINU

PETRU PAVIČIĆU,

C. KR. LUČKOM KAPETANU U ROVINJU,

ODLIKOVANU ZLATNIM KRSTOM S KRUNOM ZA ZASLUGE,

POSVEĆUJE OVAJ SVOJ PRVENAC

U ZNAK ŠTOVANJA I LJUBÀVI

ZAHVALNI NEĆAK

J. C.

Digitized by Google

Digitized by Google

Kad sam počeo pisati ovu knjigu, namjera mi je bila ta, da opišem, kako bolje znam, život mornara, čije sam muke i radosti vidio, a donjekle i dielio kroz pune dvie godine. Pak sam nastojao, da uzput gdjekoju rečem i o zanimivijih pojavih zraka i mora. Ako je ovo djelo naraslo na dvie knjige, to moram ponajviše zahvaliti tajniku „Matice Hrvatske", koji je mene i moju knjigu obdario od prve uprav otčinskom brigom, te ovu prvu knjigu i pregledao a mene bodrio na dalji rad i pri radu prijateljski savjetovao.

Ova prva knjiga opisuje put preko sredozemnoga mora, a druga, koja će, ako dobri Bog da, dojduće godine uz ostale „Matičine" knjige ugledati sviet, opisat će put preko Crnoga mora i preko Atlantika. Obje ove knjige bit će jedna od druge neodvisne, ali će ipak i medjusobno sačinjavati jednu cjelinu, pak sam za to i nazvao obje skupa: „Slike iz pomorskoga života". Da ova prva knjiga bude tim zanimivija, urešena je slikami i kartom sredozemnoga mora, a trudit ću se, da bude tako i druga. Ponajveći dio slika za ovu prvu knjigu nacrtao je moj vriedni drug i prijatelj gosp. Narcis Damin, kojemu za to liepo hvalim, a nedvojim, da će me i za drugu knjigu ovakvom svojom radnjom poduprieti. Pošto većina naše čitalačke publike mora nepozna, to sam pri kraju ove knjige dodao i kratak tumač onih rieči, za koje sam mislio ili da su nove ili da su tudje i nepoznate, a k tomu je nacrtan i brod sa jedriljem (Bark: „Jared."), neka se čitalac, koji bude za to samo imao volje i želje, uzmogne o svakoj točno obaviestiti.

Digitized by Google

Nego me tišti jedna, koju nemogu a da nenapomenem. Sašav u još neobradjeno polje naše knjige, susreo sam pojmova, za koje sam trebao novih rieči. Nemislim, da je sve zlo, što sam učinio, a još manje mislim, da je sve dobro. Znam samo to, da je barem za me stvar bila škakljiva, posao mučan. Dvie su me protivne dužnosti jednako tištile. Dužnost s jedne strane, da se jezik čisti od talijanštine; dužnost s druge, da ga se nekvari nespretnim kovanjem novih rieči. Ja sam svakako volio griešiti protiva prvoj dužnosti nego protiva drugoj. Mnogi su me razlozi na to nutkali; a prvi medju ostalimi taj, što mnogo pomorskih izraza, i ako su od prve bili tudji, kasnije su se odjenuli hrvatskim oblikom i postali su naši. Nego lako je, dà sam ja podao gradjanstvo kojoj rieči, koja na to nije imala pravo i mogla se možda zamieniti kojom drugom i boljom; ali ja za sada niti sam bolje znao, niti sam bolje mogao. A pošto bi bilo pametno i po našu knjigu koristno, da se na vrieme iztriebi ono što nevalja, to se ja nadam, da će se naći tkogodj, koji za to ima znanja a namjera mu je dobra, te će staviti na sito i na rešeto sve one rieči, koje mnije, da se nebi smjele uvadjati u našu knjigu. Ja bih onda gledao, da se pri daljnjem mome radu što bolje okoristim svakom opazkom, koja bi bila opravdana i temeljita. Samo bih molio, da se odbijena rieč i nadomjesti drugom, jer to mora biti težak i neharan posao, ako moraš opeta zidati, a nemaš nikakva gradiva na doseg mimo ruševina, kojih ti nije dopušteno rabiti.

Jesa, na otoku Hvaru, dne 4. septembra 1884.

Juraj Carić.

Digitized by Google

SLIKE IZ POMORSKOGA ŽIVOTA.

Digitized by Google

Digitized by Google

Preko sredozemnoga mora.

I. Do Krfa.

Hvar. Starigrad. — Bura. — Korčula. — Milan R... Stevan. Dubrovnik. — Put Boke. Maistral. Burin. Opet Stevan. — Gdje Milan i kapetan niesu baš jednoga te istoga mnienja. Razne vrsti oblakâ. — Rus. Nješto o Jedreni.

Bilo je to jeseni godine 1874., — i večer. Sunce je tonulo u vodu onamo preko Špalmadora, a parobrod, kojim sam htio da odlazim, bio je već u luci.

Meni je srce igralo od radosti, kada sam promišljao da krećem u sviet, a opeta vile se po moždanih njeke mŭke i tvrde misli, kada bi pažnju svrnuo na naše liepo nebo, na ovu krasnu zemlju, gdje sam toli mirno i toli liepo živio! Na moru se spuštavala tišina i samo ga nagužvavao tihi pahaj s kraja, a ono oblizavalo obalu kao pripitomljeni lav. Ladjice, privezane obali, a u njima ljudi od kraja, čekali su s pripravnimi vesli, da putnike ukrcaju, da ih na parobrod prevezu.

Mene doprati do obale njekoliko prijatelja, pa i do parobroda. Parobrod zazviždne po treći put. Odoše prijatelji a ja ostadoh sam; nikoga do mene, koga bih poznavao; sve strana lica, sve tudjinci. Odem na krmu i stanem gledati zadnje sunčane zrake, koje su ona pitoma brda u zlato bojadisala; stanem smatrati ona brda, koja me sjetiše onih drugih, koja niesu bila daleko iza njih, i moja se misao vrati k mojim — kući. Ta mojih nevidim više, Bog zna još za koliko vremena, — i možda više nikad! Nikad? Ta mi se misao priljubi čvrsto okolo srca i nepitaj, je li

Digitized by Google

me bolilo. Koli je velik sviet? Tko zna gdje možeš nagrebsti? A more? —

Parobrodu se je bilo nješto dogodilo dolje u parostroju i zadržao se bijaše više no obično u hvarskoj luci. Hvar, to glavno mjesto otoka Hvara, leži na zajedničkom ušću pitome doline i hridinasta prodola, koji se sa sjevera, divljimi brdi obkoljen, privija najprije k podnu te se napokon lama na luk put zapada, višno se raztvarajuć prije nego dodje k moru. Stari se grad penje nješto uzbrdito izpod tvrdje Španjolo, koju no sagradiše španjolski mjernici, kad no bijahu Mletci s Karlom V. u savezu, i koja stoji na sjeveru; a varoš, kao da je prilieplјena na lievu stranu ušća, uvija se na lik obruča put samostana svetoga Frane. Medj obojim leži trg, a na dnu trga katedrala, prostran prvi, udobna druga, da ih se nebi stidio nijedan ma i najveći grad. Grad i varoš nose uprav mletački tip, i lav se svetoga Marka još vidi na mnogo sgrada. Još se čuva palača providura, i još su obstojale do lani izagnjile grede jedne: „sala del consiglio“, gdje je Vinko Priboević, Hvaranin, g. 1525. onoj mletačkoj skupštini držao govor u slavu dalmatinskih Hrvata, koji je počimao sa riečmi: „Slavus coram Slavis . . . .“ Crkva se hvarska odlikuje množinom finoga mramora i slikami Palme mladjega, Dominika Ubertija i drugih mletačkih umjetnika, a samostan svetoga Frane čuva veličanstvenu sliku talijanskog umjetnika Rosellia, koja predstavlja večeru Gospodnju, i koja je često mamila darežljivost inače lakomih Engleza. Na Hvaru se rodiše i umrieše i Hektorović i Lučić, a palača providura još sakriva one puste konobe, gdje su se osudjenici metali na muke. Okolo naokolo grada sve tvrdje i tvrdjavice, iz kojih se razabire, koliko je Mletčićem bilo milo gojiti i čuvati za se ovaj grad, a po šetalištih, kojimi još gradjani razpolažu, vidi se očito, koliko je tu njekoč bilo bogatstva; i Loggia od Sanmichelia i privatne palače, koje se nebi stidile, ako ne glede veličine, a ono glede ukusa i sloga ni Mletaka ni Rima, poviedaju u

Digitized by Google

kratko, koliko je tu njegda bilo blagostanja. Liepi i čisti zrak, što no ga otok uživa, navede nazad njekoliko godina, po utisku i uplivu čuvenoga liečnika dra. Ungera, mnoge rodoljube, da ustanove na Hvaru higienično družtvo, po kojem bi se dalo uživati uz zdravi zrak sve lagodnosti moguće u malašnome mjestu bolestnim na sušici, koji bi htjeli, da smrti izbjegnu, ili ako ne to, da barem život produže.

Kod nas i u Hrvatskoj i u Srbiji bolestni na sušici idu na Madeiru, da traže lieka svojoj bolesti. Ta i mi imamo našu Madeiru, a to je otok Hvar. Čovjek nepojmi, kakvo blago ovdje prosù svemoguća priroda, kako ovdje uz masline i lozje rastu i palme i datulje i limuni. Stani na obalu pak gledaj sunce, kada se diže, i eto ti raja nebeskoga; eto ti u pramaljeće svi mirisi, koje priroda uz poljubac sunčanih zraka na ljudstvo prosipati može. Pogledaš goru, a tebi se svidja, da je u nje srce, koje kuca, da svojevoljno razvija svoje krasote i mami te u svoje naručje. Baciš oko u dolinu, a tebi se pričinja, kô da je to zeleno more, gdje ribari i ribe plivaju, zajedno; zajedno se kupaju, a narav dražestno njeguje njih oboje. Hitiš pogled na more, a tamo narav sakrivena u neizmjernosti, u bezkrajnosti! Srce lebdi, muči se, nebi li tu koprenu dignulo, a ona se sve to više razširuje; oko traži dalje i dalje, a tamo nebo, gdje se priključuje moru, tamo medja očinjemu poletu, tamo otajstva sakrivena u neizmjernosti, tamo ljepota, koje oko nevidi, ali ju srce ćuti. Tamo, tamo hoće da zasegne misao, al ona se lama, i kadno oko umoreno, a ona trudna vrati se svomu obsegu, eto priroda, gdje ruke pruža, gdje čarom, darom, ljepotom mami, taži, resi božji stvor. A tko nije gledao ovo naše južno hrvatsko nebo, gdje pri zahodu sunca i bregovi i livade i polja i brežuljci i doline i gore, napučene južnimi pticami, njemu šalju pozdrav svoj, kad sve hoće da opočine, i nije rekao molitvu i zahvalio, štono toliko blagoslova na nas prosù? Koji je taj, komu se srce neganu, kad pri zahodu sunce

Digitized by Google

šara u raznovrstne boje planine i gore, i sije nebu u oblake onaj modri oblik, koji nema nigdje priklada, i koji se mora tražiti kod nas, na ovih naših obalah, pod ovim našim hrvatskim nebom na jugu? Sunce grije i Niemca i Engleza, ali sunce naše južno nevidje ni Njemačka ni Englezka. Ovdje, na ovaj blaženi kraj, duž ove obale, uz pjenu morsku i kroz sunčane zrake, dragulji se ponavljaju i tonu, siplju se i prosiplju uz kraj, padaju i dižu se opet u vis, a naša zemlja, svemu tomu svjedokom, stoji nepokolebiva, i more ju dalje njeguje i kara, a ribe morske jednoga rese a drugoga hrane!

Onamo iza ono bregova, kojih no vidjaš s mora, iza ono goletî, iza ono šumâ pitomoga borja leži liepa, zelena, posijana lozjem i maslinom, plodna ravnina, koja se širi od grada Starigrada do varoši Jese. Nema varoši, koja je, sama na se naslonjena, u tako kratko vrieme tako liepo napredovala kao Jesa; a nema grada na jadranskome moru, koji bi bio tako obilno nadaren i skroz proniknut trgovačkim duhom, kao no Starigrad. Malašan je taj grad, nebroji više od četiri tisuće stanovnika, ali je živahan, živahan i radin kao malo koje mjesto u Jedreni. Njegovi su stanovnici okretni i ozbiljni u radu, veseli i zabavni u družtvu. Otočani u obće, a Starogradjani napose, rado se turaju u sviet, i kad im sreća posluži, kad Bog njihov rad blagoslovi, rado se opet vraćaju svojoj domovini, svojoj kući, svojoj obitelji. Računa se, da ih iz samoga Staroga grada ima više od pet stotina u dalekom svietu, ponajviše u Americi.

U Starigradu nepojme čovjeka, koji bi stao prekrštenih ruku; ako bi takoga bilo, toga preziru, ma bio on bogat koliko se hoće. Tu nema rugla, koje bi se mislilo da je zadosti, da se označi lienčinu; tu nema žene, nema čovjeka, koji na lienčinu nebi pogledao s prezirom. Starogradjanin, kako nezna mimoići iglu na ulici, a da je nedigne i nespremi, tako negleda na najveći trošak, kad mu

Digitized by Google

je do ugleda. Radin u dućanu, štedljiv u kući, darežljiv u družtvu, a svakud veseo, to je njegova karakteristika; to je, može se reći, karakteristika svega stanovničta hvarskoga otoka.

— A l e š t a, čujem napokon jedan debeli i krupni glas. Prenem se kao iza sna. Bio je glas kapetana. Pak malo kasnije:

— Puštajte c i m e.

Prodje četvrt sata i mi smo se vozili, osam milja na uru. Ja sam se držao k a s a r a. Gledao sam put kraja i razaznavao onako kroz prve tmine tu rodjenu zemlju, koju sam eto ostavljao na mnogo vremena. Gledao sam, neprestano gledao te prve i sladke uspomene mojega života. Vidjao sam, gdje jedan nakon drugoga izčezavaju oni malašni zatoni, koji no toliko krase naše obale, i gdje sam se češće kupao, gdje sam lovio ribu; gledao sam bolnim srcem, gdje mi se otimaju iz vidika one doline, ona brda, oni prosjeci i one goleti, kud sam hodio u lov. Već se bijaše sasma smračilo, kad vidim do sebe kapetana.

— Kapetane, rekoh mu, liepe noći!

A on meni:

— Nemislim.

— Kako to?

— Bura će.

Bura u naših krajevih, a jeseni, znači nješto, što nije ni na kraju ugodno, a kamo li na moru.

— Bura! odvratih ja onako iznebušen. Ta nebo je vedro, sunce je danas grijalo, a more je tiho.

— Bura, dà, doda kapetan. Barometar se snizio, da vrieme pobjesni. Danas je sunce bilo vazda u njekoj čmadini; ruke su suhe, koža se bljeska: bura će!

Ja se ipak niesam nikako mogao uvjeriti, da će bura zapuhati, kad je nebo bilo onako vedro, a more onako mirno. Kapetan, koji je valjda opazio, da ja niesam njegova mnienja, nastavi:

Digitized by Google

— Bura, bura. Pogledajte onamo preko Hvara i povrh Makarske. Vidite li onaj oblak, kako se para, kako se kida? Ono je znak, da će biti vjetra, tvrda vjetra. A izpod onoga oblaka vidite li, kako je čisto? Ono je razčistila bura. Do malo eto je na nas. Eh, dragi moj gospodine, ja sam star, vikao vremenu i ćutim ga. Kad bijah jednom na putu iz Malte put Englezke, u krevetu sam se domislio vremenu i dao sam zatvoriti sva jedra. Jedra su bila stoprv zatvorena, a eto zla vremena, i te kakoga!

Ja ga pogledah, a on će dalje:

— Tako je, moj mladi gospodine, tako. Mi stari pomorci, mi koji plijemo vazda po moru kao galebi, mi ga volimo i ako nam se često iznevjeruje. Mi i more stojimo jedan protiva drugomu, kako da se bolje varamo. Niesmo iskreni prijatelji, ali opet ni očiti dušmani. Mi mornari moru nevjerujemo, ali opeta u nj se uzdamo. Psujemo ga razdražena, a mirna ga necjelivamo. Grdimo vjetar, kada ga nema, a kad ga nam treba, ružimo ga, ako zapuše i pobjesni; a on opeta duva, kada mu je drago i koliko mu je drago. Nego se mornar često tješi onom obćom: „svaka za bolje". Kada sam zapoviedao brodove na jedra, na stotine sam puta utaman želio da puše, i hiljadu je puta duvao, kad sam ja htio, da neduva. Tako je, tako, moj neizkusni gospodine. Mornar, vjetar i more, to je trica nemira. Vazda u sukobu, prijatelji i neprijatelji, s dneva na dan, kako kad. Vjetar i more! To su Vam mornaru djavoli i svetci, raj i pakao, mati i maćuha. U jednu rieč sve! Mornar diže jedra, neka u njih duva tiho vjetar, a vjetar ponese češće i jedra i jarbore, pak puše dobar, kad tužan mornar nema ni košulje da razapne. Vjetar ga tura u sve krajeve svieta, šiba ga simo, goni ga tamo, dokle ga gdjegod nenagne, da zaglavi. Svud i u svemu se hoće sreće. Ima ih sretnih, kojim puše vazda u krmu, a ima opeta onih, koji ga po krmi nigda ni čuli niesu.

Digitized by Google

— A Vama, gospodine kapetane, rečem mu ja, kako je Vama bilo?

— Meni je bilo kako Petru i kako Pavlu. Bilo ga je i u krmu i u provu, tiha i jaka, — kako kad. Nego gdjekad, kad ti se zla sreća navrne, bolje je, da se iz luke nedižeš, bolje je da sidro pušta žile na dnu, nego da jedra i jarbori bacaju klice na moru. A gdjekad kako da sam odabiraš. More, mornar i vjetar: t r i c a nemira. Mor ....

— Dakle bura, presiečem ja.

— Bura, odvrati mi i ode.

Ja za njim okom, a on ravno na most. Čujem gdje zove poručnika i gdje mu zapovieda, neka bi se diglo ono jedro, što je još bilo u vjetar, i neka bi se bolje osjeguralo sidro. Onomu na krmilu naredi, neka se drži v a n i j e; a kada ga kasnije upitah, zašto to, on mi odgovori:

— Kad je bura, uviek je bolje biti dalje kraja nego uz kraj.

Meni se uz to približi jedan mladić, elegantno odjeven i umoli me čistim hercegovačkim dijalektom, neka bih mu dao ognja iz moje cigarete. Cigareta je mnogo zaslužna na putu, i svatko zna, kako ona često otvara vrata i kaže ti put, kako da razgovor zametneš. Ima čudo primjera, kako te sama samcata cigareta dovede do čovjeka, koji ti je kasnije mili prijatelj, a bez nje nebi ga bio niti upoznao. Ja sam češće o ovome poslu promišljao i došao sam do uvjerenja, da je cigareta prijateljeva zamjena i da naliči mešetaru kao jaje jajetu. Niesam joj još u svome životu susreo ni apologičara ni pjesnika; ali bi opet bilo čudo, ako nije jur navukla na se pozornost ma ikojega Amerikanca ili kojega čeda amerikanizma.

Čim je taj meni nepoznani suputnik svoju cigaretu napaljivao, omjerih ga s pete do glave. Njegovo simpatično i odvažno lice, koje bijaše razsvietljeno od jednog traka svjetla, štono je iz komore a kroz staklo prodiralo van, omili mi u velike i htjedoh svakako, da se s njim upoznam. Visoka

Digitized by Google

stasa, crna i živa oka, odvažnih poteza, nosio se po evropejsku, mimo kape, koja je bila crnogorska.

— Gospodin putuje daleko? rekoh ja.

— Možda, odvrati mi; a Vi?

— Do Alesandrije.

— Do Alesandrije možda i ja, a do Krfa svakako.

To me mnogo obveseli, jer dobar poznanac na dugome putu dobra je stvar.

Već bijaše osam sati, a nebo se počelo međušiti. Samo raz Biokova nebo vedro, da puče. Zrak počeo bivati donjekle ziman i kadkada bi zapuhalo iz kraja, a ljudi na brodu počeli zaputavati jakete i metati ruke njetko u rukavice a njetko u žep, kako je komu moglo biti. Kapetan se je šetao po mostu, često gledao put kraja, a još češće k nebu preko one glavice svetoga Nikole.

Mi još nebili deset uža od one male ostrvice, koja se diže na iztoku od ušća hvarske luke, kad eto onamo izpod kraja čuje se njeki šušanj, kao da konji prodiru na stotine kroz gustu i suhu šumu, a malo iza toga biljavka po moru, da je bila strahota. Na brodu sve muklo, samo se je čuo štropot elike, i gdjekad glas pilota, koji je i tamo i amo dielio razne zapoviedi. Ponesta sa palube putnika kao da si ih rukom digao. Njeki se zaboli u komoru, njeki u stivu; a oni, koji niesu mogli ni tamo ni amo, odoše u zaklon pokraj foguna (ognjišta), da nadju nješto topline. Ja stojim na kasaru i gledam, što se sprema; moj nepoznati mladić do mene, naslonjen na gvozden naslon, koji okružuje svu krmu okolo naokolo, odklen gleda onako bez brige sada kraj, koji se kroz noćne tmine jedva razabire, sada more, koje se pjeni, sada dim, koji se sve to žešće iz dimnjaka kida, a sada kapetana, koji je, poklen sve stvari odredi i naredi, motao mirno pokraj tambuća od krme svoju cigaretu.

Digitized by Google

— Barem ti se sada može čovjek šetati mirno po palubi, načne da govori kapetan, čim se k nama približavao. Eto čisto, hvala Bogu, sve, — a meni je baš trebalo, da malo noge protegnem. Uz liepo vrieme zlo i naopako, nemožeš da po brodu nigdje staviš slobodno nogu, a da nezapneš sad na jednoga sad na drugoga. Svidja mi se, kao da sam na mojoj „Kleopatri", kad sam ju vodio od Pernambuka do Rio de Janeira.

Još kapetanu rieči na usta, a eto na nas vjetra na jedan put, kao da se je prosuo iz rukava, i tako tvrda, da se moradosmo rukama pridržati, da nas neponese. Parobrod osta za jedan očni tren, kao da ga je tko rukom sustavio. — Bura!

— Onda, nastavi kapetan, koji kao da ništa ni čuo nije, bilo mi je na brodu sijaset putnika, ali hvala Bogu, paluba vazda mokra, pa nikoga van; sve čisto kao na dlanu, da si po kuverti mogao hoditi sažetim očima.

— Što mislite o vremenu, gospodine kapetane, zasiecah ja, kojega u onaj čas nije nipošto zanimalo njegovo putovanje od Pernambuka do Rio de Janeira.

— Bura! Onda, a spominjem se kao da je noćas, bilo je plesanja i trčanja do drage volje. Jedan mi val raztrese fogun, da se više nije moglo kuhati. Bježali smo u krmu, a nesreća mi bila natakla na brod sve nevješte krmilare. Drugi jedan val slije se na lievi bok od krme i zanese barku, kao da je pero; raztreska sve purtele od krme do prove, slomi njekoliko stila, izvuče bačve iz rica, koje bijahu pune vode, i mnijah, hoće brod podušiti. Kroz sve te jade tješilo me to, da je vjetar bio po krmi. Nema sreće do u Boga sa brodom na jedra, štono onda, kad je vjetar povoljan. To je, njekako bih rekao, superlativna naslada kapetana, a hiljadu puta sladja, kada si na velikom moru, na oceanu. Razastreš svoja jedra, otegneš brace od tvojih penuna i ti mirno, kad se uzdaš u stražu, koja drži oko put prove, mimo svake pogibelji, naužívaš

Digitized by Google

se jedrenja, da ti gdjekad, navlaš onda kad si pod brize, i dodija.

— Ala, kapetane, uvedem ja samo da presiečem, kažite malo, neće li ovo vrieme na bolje. U to se jedna jaka rafika (udar vjetra) izduši na nas. Parobrod se nakrivi na desno, na lievi bok tofne jedan val, zapjeni se kao da je pobjesnio i prosuče se većim dielom do preko njega. Za jedan očni mig umuklo sve, sve se pošuštilo, samo, kako bi se parobrod valjao, čula se je voda, gdje se suče po palubi s jedne strane na drugu, dokle se neizlije. Čuje se uz to dolje u komori treska, razumieva se, gdje žene huču a djeca plaču.

— Što da Vam rečem, odvrati napokon kapetan, bura je, i ode.

Treska je dolje i nadalje trajala, kad eto sobničara, gdje navrh stuba od komore viri iza tambuća. Prebijene glave, trò je krv, koja mu je suzila niza desnu stranu lica i baš preko jagodice. Nješto s ljubopitnosti, a više no s toga, s iskrnje ljubavi ja mu se približih, da ga upitam, s čega da je onako ranjen.

— Ala, odvrati mi njekim glasom, koji nije odavao baš velike boli, dolje se po komori kote svi djavoli i njegova rodbina. Eno sve leži jedno na drugom u jednome stogu, i kupice i bocuni i djeca i žene, a da čovjek nezna uprav, koga bi više žalio, jal štetu, jal razbijene glave. Ja se spustih niza stube, da vidim. Kad ja dolje, a eto mi zbilja pred očima prizora, koji i ako nije bio uprav tugaljiv, kako sam od prve bio pomislio, mogao je ipak tugaljivijim biti. Prije nego se je onaj strašni udar vjetra na nas svalio, djeca, žene i ljudi stajali su uza stol, mirno se razgovarali, a njeki se i kartali. Kad se udar vjetra svali, dobro se družtvo poremeti. Vidim na divanu starca, gdje se uvija, sažima ramenima i pipa po rebrima. Do njega mladić, koji kupi duhan po tlu. S druge strane ženske, a bilo je njih njekoliko broja, hukale,

Digitized by Google

tažile djecu i obećavale im ono, što se djeci obećaje, kada plaču. Po tomu se jedan čovjek, onako postarikov, u jednom kutu natezao i nadimao: Bogu dušu a Bog je neće.

Bura je puhala jače i jače, valovi su rasli, rasli neprestano, trećaci se nadimali i sukali, da nikad tako; a iza velike dimljavine, koja se je dizala iz mora i vila po parobrodu, niesi mogao vidjeti ni dva prsta dalje od nosa. Tmine prekrile sve, sva Jedrena i jedan dim. Talasi se kriesili, lomili parobrodu na bok, pjenili se i pljuskali prieko, i neostavljali na palubi ništa suha. Ja sam se držao desne strane kasara i gledao sam, neprestano gledao taj veličajni prizor, i vidjao onako iz bliza prirodu razdraženu, prirodu u njezinoj tvarnoj manifestaciji sile, nasilja i bjesnila, kad eto do mene kapetana. On načne prvi:

— Prevario se niesam. Bura se razjušila. Počela je u petak i trajat će osam dana.

— Čemu petak? Odvratih mu ja.

— Petak dà, bez zamjere. Mi se pomorci nezavodimo lako za novotarijami. Nego čujte. Došla je kao iz vreće, a po onome tragu, što no ste sinoć vidjeli na onome oblaku, drugi dokaz, da će trajati. Nebo izgleda kao vilenito, žuto je, modro, zeleno. Oblaci lete i prilietaju kao sotone, a nigdje još da se nebo prolama, nigdje oka za čudo. Nego ako padnu samo četiri kaplje vode, hoće se vjetar gore razjušiti. A tamo pred zoru biti će ga svakako više; i mislim, da nećemo noćas u Korčulu.

— Dakle?

— Mi ćemo ravno put Dubrovnika.

— A u Korčulu ne?

— Bojim se.

Kapetan se bio prevario

Mi prošli Šćedro i nebili mnogo daleko od onog rta, koji no se kosi na dnu Pelješca, a Pelješac se od pustih

Digitized by Google

tmina nije mogo razaznati. Vidjali smo samo otok Korčulu, i po njem turi pilot parobrod u pelješki tjesnac. More nije više onako kopalo, ali niza strmenite bregove pelješke šuljala se bura kao iz rukava; bilo se je bojati, da nas nenagne na desno i nenasuče, kad nateboga vjetar zategne tjesnom, i mi se nakon toliko prepiranja usidrismo u korčulansku luku. Nepitaj za mornarske muke, doklen se parobrod osjegurao, nego ti dosta to, da se sve trsi bez nezgode.

Nije Korčula veliko mjesto, ali slovi daleko po jadranskome moru, a i dalje kakono njegdašnja takmica iste Venecije; i dan današnji se vitežki upire da nadjača i svlada potežkoće, koje joj nepovoljna vremena dovukoše za sobom. Kako to poviedaju stari Grci i Latini, prije no itko i u jonskome i u jadranskome moru, Korčula je gradila brodove. Stari nam pisci pripoviedaju, kako su i Liburni i Sikuli dobivali brodove iz Korčule, i u kakvome je bogatstvu ona plivala. Ona sagradi brodovlje, koje kasnije kod Puntamike naskoči, potuče i raztjera Mletčiće i gdje zaglavi isti dužde Orseolo, koji bijaše pomorski vodja. Tito Livij priča, kako medj Mljetom i Korčulom potukoše Korčulani rimsko brodovlje, i kako u toj prigodi kruto postradaše i M. Oktavij i C. Antonij.

Nego kasnije Mletčići joj za nesreću počeli zavidjati blago. Da ju rinu s puta, pošto nije bilo uzroka da očito napadnu i gule, a oni, kako su već tomu bili navikli, udri stranputice. Obaspi imućnije barnabitskim plemstvom, a plemićem nije bilo dopušteno baviti se ikakvim zanatom. Tako pod krinkom blagodarnosti udri Venecija Korčulu u srce. Ona je brojila još početkom sedamnaestoga vieka: „banku svetoga Osiba“. Sada nema do starih zidinâ, ništa toga mimo škvera, kojega joj Mletci niesu mogli ponieti i na kojemu se još grade. navlače i popravljaju veliki brodovi.

Digitized by Google

Pred zoru jal bura prestala, jal se samo potajala, ponestalo vjetra, a vedrina, da nebo puče. U razbliešće smo već plovili, a u razsvanuće već bili Mljetu na vidik. Kad se razdanilo i sunce poskočilo, more tiho kao ulje, a paluba navrila puna. Da si bacio iz visine rukovet prosa, nebi zrno za liek bilo na kasar propalo; tako smo bili stisnuti, sbijeni, narinuti jedan do drugoga. Djeca se uzgragorila, a stariji na hrpe zametali razgovore, koji su se više no o ičemu vrtili oko sinoćne bure.

Tražim okom po kasaru onog nepoznata mladića, a njega nema; dalo mi se pogledati put prove, a on onamo, na kaštilu. Kako mi bijaše dodijala ona stišnjavina po kasaru, odem i ja onamo, da se s njim malo porazgovorim, da ga bolje upoznam.

Bio mi je vrstnik. U Crnojgori dojen, a odgojen u Francezkoj, crnogorsko se srce i poštenje u njem podvostručilo pod uplivom francezke slobode i kulture. Kako i kod ostale mu braće, odavalo je njegovo simpatično lice odvažan i odrješit značaj, a očima se točila ona iskrena smionost, koja karakteriše svakoga sina Crnegore. Bio je liep, a meni se je najviše dopadao, kada bi spominjao crnogorske svetinje, kada bi govorio o Lovćenu. Duboko naobražen, govorio je bez nategе i ruski i njemački i francezki. Bilo mu ime Milan R....., a htio je sada da malo sviet proputuje, da se s njim bolje upozna. Vodio je sobom jednog Paštrovićanina, da ga služi, a više no to, da mu bude družtva na putu. Zvao ga je Stevanom. Žilav i ćeperan, skakao je Stevan plot bolje nego ijedan živ Paštrovićanin, a kamen mu na dohit nebi bila ni dosegla a nekmoli prihitila ikoja bokeljska praća. Nuz to naivan kao svaki, koji je velikome svietu nov i nije mu vješt.

Zabolila ga jednom — a to mi poviedaše u Kotoru — ciev od desne noge; a on u vrače da gata i da naud lieči. Kad to nepomoglo, a on u liečnika:

Digitized by Google

— Vidaj me, reče mu, za veliko ime božje, da se otresem zla.

Milan naidje na njega kod istoga liečnika i povede ga sobom. Njih se dvojica sada vraćala iz Spljeta, da put nastave.

Sunce na zapadu a mi na vrata gružke luke. Sunce u vodu, a mi u Gruž. Pri samom smrknuću odosmo ja i Milan u grad, u Dubrovnik.

Nije mi namjera da opišem Dubrovnik, da nukam pero neka nabraja čuvstva, koja se u duši pojavljaju, kad staneš nogom na ovaj blaženi kraj, gdje no se narodna muza do tolike visine pope, gdje no se rodiše i Bošković i Getaldi, gdje no pjeva Gundulić, gdje no umrie Palmotić. Dubrovnik, ova jugoslovenska Atina, ovaj božanstveni oltar, koji predstavlja staru veličinu, čije su uspomene zabilježene kamenom na jadranskome moru, zapisane u znanosti zlatnimi slovi, božjom riečju u božanstvenoj pjesmi, stoji kakono most izmedj stare i nove dobe. Dodje oluja, svu domovinu sruši; sruši i Dubrovnik. Podlegne i on onoj neizbježivoj sudbini, koja kuša i gradove i narode, koja ih ubatavlja, koja ih diže, koja napokon udara sliepo i svagdje i svugdje, a nema srca da se na suze osvrće; nedava ni mira ni počinka, nepozna ni prava ni pravice, nerazumije ni odmora ni odmaknuća, već ruši i svaljuje, i opeta gradi i popravlja. Tako viekom ponavlja čovječansku poviest, sada ju čineći veliku sada siromašnu, sve po onome velikome i neizbježivome pravcu i zakonu, po kojem se more drži svog prirodnog medjaša, po kojem se gore uzdižu nad ravnine i po kojem sunce nemienja hoda, ni zviezde svoje veličine, ni zrak svoje sposobnosti.

Pade Dubrovnik kao neodvisna država, ali on ostaje vazda kod svojega naroda onaj ugladjeni perivoj, kojega nam predji dohraniše, neka nebismo zaboravili, kakvi su oni bili, i u kojega cvieće, koje još nije uvehlo i neće,

Digitized by Google

miriši daleko i obuhvaća širom svu domovinu našu, i odrješito stupa i ulaže svoj možni upliv preporodjenju cjelokupnoga naroda na slovenskome jugu.

Parobrod se dizao zorom, te mi, poklen se malo prošetasmo kroz pitomi Dubrovnik, svratismo se oko ponoći preko Boninova u Gruž. Hodeć po tmici a nevješti putu, bijasmo obrnuli stranputice. Nabasasmo slučajno na jednoga radnika, koji je hodio iz Gruža u grad. Mi ga umolismo neka bi nas stavio na pravi put, a on nas sprovede sve do parobroda. Kad htjedne Milan da ga plati za trud:

— Neprimam novca, reče; mi Dubrovčani znamo, gdje prestaje uljudnost, a gdje počimlje dužnost. — Pak pozdravi i otide.

— Nečudite se, gospodine, ništa, reče sutradan kapetan Milanu, kad na to pade govor, i fakini su Vam u Dubrovniku uljudni!

Sad nije bilo više one dosadne navalice na kasaru. Bijaše došlo i fratara, a mornari su govorili, da jer je fratara, hoće opeta bura. Ali tako nebješe. — Mi smo plovili put Kotora mirnim morem, i u razsviće već bili spored Lokruma, toga liepog perivoja Maksimilijana, obljubljena u Dubrovniku a umorena u Meksiku. Na desno Jedrena otvorena, more na sve oko.-Mornari govore, a tako i jest, jadransko je more gore i pogibeljnije od Crnoga mora. Ako se ondje sbija više nesreća, to je do toga, što je ondje trgovina živahnija nego kod nas, i tim putem više brodova plije onamo, nego ovamo. Ako je u Crnome moru grego-levanat napast i strahota mornaru, amo mu je kod nas bura bič božji. Strovali se gdjekad, kad joj se nadaš manje, i u zli čas, ako te onako nenadno uhiti izpod kraja, jedrima u vjetar. Ako neizvrne broda, a ona mu odperuša jedra kao ništa. O buri se govori, da se radja u Senju, da na Rieci žive, a u Trstu da mre. Nego ja mislim, da kad se ta izreka

Digitized by Google

kovala, na Dalmaciju se nije mislilo, kako to biva često, da se pri velikoj boli na manju zaboravi. Kad se Biokovo zaoglavi i raz njega oblak podsieče, a Jedrena se na podnevu ovije čmadinom, nabijenom na dnu obzorja na lik otegnuta obruča s iztoka put zapada, eto bure kao u ruke.

Nego nije sama bura!

Gdjekad zimi, kad se objuži i vjetar nagne k podnu i navrne se na lebić (jugozapad), pobjesni Jedrena od silnog vjetra i težko bi bilo po brodove na jedra, da nije Dalmacija posijana dobrimi lukami i zaljevi.

Ali srećom, ljepote našega podnebja namirivaju i izobiljno nadmašuju zlo. Kud ćeš divote do našega mora, kad no mu površje titra pod utiskom povjetarca, a uz nebo modro kraj zeleni; gore, koje se gdje na zavit a gdje često okomito penju s obale u vis, pa otale voda prošuljala zemlju, nastali doci i dočići, i napokon oveće doline i ravnine, a dolje, na dnu svega toga, luke, zatoni, zaljevi!

Kako nigdje, gdje je more majušno i zatvoreno, tako ni kod nas nema stalnih vremena. Ovdje se nemože čovjek uzdati u vrieme ni s hipa na hip, a nekmoli s dneva na dan. More je odnosno višno, a oblik kopna sasvim raznovrstan. Onamo strmenite gore, veliki procjepi, puste goleti, amo zaodjeveni predjeli, obala zarubljena zaljevi, nanizana otoci, a simo i tamo podnebje južno; pa eto uzroka, da se u uzduhu svaki čas ravnotežje poremećuje. U ljetno doba, kadno se razliju tišine i pri sunčanoj žegi, zrak koji je povrh kopna postane laglji nego onaj na Jedreni, zavrne se vjetar s mora i zategne duž obale dalmatinske. To je poznati maistral, koji se začimlje okolo desete u jutro i gdjekad malaksa i pade prije nego zadje sunce, a gdjekad zateče i ponoći. Kad nakon toliko nestalnih vremena zapuše maistral, to je znak da će vrieme ostati pri dobru.

Kako toplinu prima lašnje zemlja nego more, tako ju i lašnje gubi. Tim putem veće je sijanje s kopna nego

Digitized by Google

s mora i preko noći zrak na moru ostane rjedji nego onaj na kopnu. Tada se po noći zavrgne vjetar s kraja, koji u Dalmaciji zovu burinom. Burin nastane puhati kad maistral prestane. Ovaj se vjetar ćuti više na otocih s one strane, koja je pôdnu izložena, nego sa strane od sjevera. Toliko burin koliko maistral juše se, kad prolaze duž kojega tjesnaca. Maistral se na primjer gdjekad na Hvaru i nečuje, a u pelješkom tjesnu duva kao jaki vjetar. Ova dva vjetra, može se reći, da preko ljeta diele medjusobno gospodstvo nad Jedrenom. Zimi, maistral se sasma potaja, a burin, blaženi i dobri burin, pretvori se u drzovitu buru. Nego nebi sasma pogodio, tko bi mislio, da se toli jedan koli drugi gdjekad i ljeti neiznevjere. Lov srdjela važan je po Dalmaciju. Tu se hoće da je more mirno, da svjećalo može gorjeti, da se mreža može liepo zametnuti, kad prispije riba, i kad onaj, koji drži u ruků olovnicu, javi da je ima. Ali se gdjekad burin izneveriči, zapuše kao bura, i tužan ribar mora da se povuče natrag, da prestane svietiti, sasvim da zna, da ima ribe, — pak da plaća troškove i da propada.

Pred nama se napokon raztvarao onaj čarobni zaljev, kojega zovu Bokom Kotorskom. Kad se parobrod privuče k mostu, mi sljegosmo na kraj. Milan ode k svojima u Danilovgrad, a Stevan u Paštroviće, da primi blagoslov od svoje starice, neka bi ga od napasti uzčuvao, i da joj preda njeke novce, koje bijaše stekao, te da ju poljubi.

Bilo je jutro, kad se odtisnusmo od kraja. Putnika sve to manje, i kapetan je tro dlane, kad nas onolišno vidi. Vrieme nije bilo najbolje. Parobrod se ljuljao od silnog mora, koje no je dolazilo sa juga i mnogim udilo. Dalo mi se pogledati put prove i vidim Stevana, gdje sjedi u zaklonu nješto zlovoljan.

— Stevane, upitam ga, jur si se preplašio.

— Niesam sam se ja preplašio, odgovori mi on, i nedao

Digitized by Google

Bog, nego me malo zaljuljalo i sve kao da me nije volja. Ovo se djavoljega parobroda giblje sad simo sad tamo, pak zaludu se čovjek junači, da stoji na noge. Sve te nješto sapinje preko želudca, pa hoćeš nećeš, moraš da sjedneš na silu.

— Nije li ti žao, da si ostavio kuću?

— Lako za kuću; nemam je nego nješto potlešite. A nebi me bolile oči, da mi nije ostalo doma ono starice i sestra od udaje. Nješto me hvata okolo srca i kao da me stiska, kada promišljam, hoću li neću li više u Paštroviće; a neka, da su na mužkome ostale. Pravo se reklo, da što kokoš nese, to sve piliće leže, a sve što mačka koti, to miševe lovi. Bokelji vikli da plove, pa eto naveli i mene, da se skitam; a dao Bog i sveti Trifun, da sakupim koji dukat i čujem za mater živu, doći ću opet u Boku, pak iz nje, ako me budu gonili.

— To te je smelo na prvu. Kad vikneš moru i obidješ štogod svieta, hoće te primamiti.

— Neće i nedao Bog. Meni je draže ono starice nego sve zlato; ali uzalud. Sila Boga nemoli. Nego se čudim do živa Boga gospodinu Milanu. Koji ga djavoli stežu da nemiruje, neznam, kad mu doma svega do ptičijega mlieka. Reklo se je, da djavo ni ore ni kopa, nego napastuje. A da što je nego napast, da recite mi Vi, kad čovjek traži pogibije za novce, a može mirovati i živjeti kao beg. Da je meni kako njemu, nebi vaistinu iz Boke do velike. Nego nije svakomu kao Jakovu, pa hvala Bogu i slava; a opet ako je i dao siromaštvo, nije nikoga u siromaštvo zapisao.

— Svidja mi se, da se sada bolje ćutiš.

— Kao da jest.

Pred podne vjetar zategne više s kraja, i more se nješto umiri. Mi smo plovili uz kraj. Ona nestašica otoka i ostrvica, što no tako pitomo rese obalu dalmatinsku, kao' da je putnikom dodijala, pak ih ponestalo s palube. Milana

Digitized by Google

čarala crnogorska zemlja, pa upilio oči put kraja i mislio. I Stevanu je valjda s istog uzroka bilo tužno pri srcu. Često je dizao oči put onamo, kao da nješto traži, pak bi potulio glavu i opet ju odmah digao; rekao bi bio čovjek, da bijaše žalostan, štono i za sami jedan tren svoju rodjenu zemlju gubi iz vidika. Ja niesam htio, da smetam tu svetu zabunu, ali sam promišljao koliko blago plemenitosti i junačtva nije Bog darovao svakoj duši crnogorskoj. Vidim napokon debelu suzu, koja no se Stevanu zaliće na oči. Suze niesu u istinu svojina crnogorska, ali opet mimo suza boli i radosti ima otačbeničkih suza, suza sdvojnosti, kada vidiš, da ti otačbina linja na oči, kada misliš, da je možda nećeš više vidjeti, a to su suze darovitih i plemenitih srdaca; takove se suze mogu izmaći i Crnogorcu!

Sutradan vrieme preokrenu na bolje, i mi poklen vidjesmo i Ucinj i Valonu, hodili smo ravno put Krfa. Stevanu se ublaži bol, kad mu nestane s oka crnogorskoga kraja; i mučio se je, da uredi Milanove prtljage, kojih no se nebijaše ni dotaknuo, odkad krenusmo iz Boke. Milan na kasaru, ja do njega, a do mene kapetan. Jedrena se je modrila na desno, a arbanaški se kraj na lievo crnio. Uprlo sunce kao da ljeti, a more mirovalo kao u luci. Njekoliko se velikih brodova vidjalo daleko put vana; a više no tih bilo ih je omanjih krajem. Sve kao da se i nekreću; ostajali su nam redom po krmi, a šija se elike razaznavala na sve oko. Mornari niesu ništa radili, već ono samo, što je bilo posve nuždno. Ja upitam Stevana zašto to, a on mi odvrati:

— Svetci su, da se štuju.

Sve što je na parobrodu bilo otmenijega, sve se bilo sakupilo na kasar. Mimo ostalih natakne mi se na oči čovjek postarikov, u naočalih, dugom i mal ne sasvim bielom bradom, stasom nizak, a pitoma pogleda. Njegovo lice bijaše ozbiljno. Odavalo ga je učenim čovjekom. Kako kas-

Digitized by Google

nije razumjeh, rodom Rus, putovao je preko Crnegore u Carigrad. Njemački i francezki govorio je čisto, a hrvatski je natucao toliko, da ga se je moglo razumjeti. Nepitaj, kako se dojmi Milana netom sazna, koji je i odklen; a Stevan je prilitao s jednoga kraja na drugi, samo da ga bolje razgleda. Okolo jedanaeste ure počeli se završivati po nebu maleni oblaci. Nekucne ni jedanaest i pol, a sunce se počelo kadkad sakrivati iza gustih oblačina, koje no su letjele podnevom, a tim putem još trajala na moru tišina.

— Gledaj, reče mi Milan, držeć prst put sunca. Gledam i vidim krasnu sunčanicu. — Doista je slični pojav vrlo zanimiv, a najskoli s toga, što se sbiva riedko. Sunce je bilo baš na podnevu, čisto ga se proziralo kroz oblake, a do njega na lievo drugo sunce, koje mu se, što se svjetlosti tiče, veoma malo uklanjalo.

— Ovo sluti na zlo vrieme, reče kapetan. To pamtim. Niesam sunčanicu mnogo puta vidio za svoga života na moru, ali se je vrieme svaki put jedan ili dva dana kasnije izštetilo i vjetar pobjesnio. To sam čuo i od starih mornara, i riedko slučaja, da nije tako. Plovio sam jednom iz Carigrada put Malte. Bio sam pokraj Ciriga i vidio sam ju. Sutra dan kao da će nebo na zemlju.

— Pojav netraje dugo, doda Milan, a ovo je meni prvi put, da ga vidim.

— Mi mornari, nastavi kapetan, mi imamo prilike, da opažamo slične pojave. Vi ljudi od kraja, vi se malo, da nerečem ništa, neosvrćate na nebo; vama nije stalo do toga, da se uklanjate zlu vremenu. Kad dodje, kuća je gotova. Za nas mornare, to je drugi posao. Mi na poredje, četiri ure dolje a četiri gori; vazda, bez iznimke, čim smo na moru. Kad si od straže, hoćeš nećeš, oko se samo diže put oblaka, da gledaš i gataš, kud će vjetar, i da mu ugadjaš sa jedrima kao čiru na bedru.

— Neznam, odvrati Milan, koliko pomagaju oblaci vama mornarom, ali mnim, da vrlo malo.

Digitized by Google

— Nije da mi gledamo oblake, kuda lete, no kakvi su. Gdjekad bjesni jugo a oblaci lete maistralom kao sotone. Prestane jugo a maistrala ni kaplje.

— To je, gospodine kapetane, ako se sjećate, do struja, koje no se zavrću u visini. Nije ni jedna sama, niti su same dvie, ima ih kadkada po više od četiri njih, a to ste stanovito vidjeli. Uzduh je više ili manje napojen parom, koja se u njem sgušćuje pod uplivom različite temperature raznih zračnih struja. Odtale razni smjerovi oblaka u visini i različiti oblici istih. Njeki englezki učenjak, mislim Howard, razdieli najprvi oblake na četiri vrsti, i to po obliku i donjekle po visini, koju zauzimlju, naime: cirus, stratus, nimbus i cumulus. Kada se dva vjetra više ili manje natopljena parom susretnu, a jedan je od njih studeniji nego drugi, para se nješto sgusne i postane oblakom. Ako se to dogodi mnogo na visoko, onda se zavrgne snieg u tako male čestice, da plije u uzduhu. Mi vidjamo s toga gdjekad nebo nanizano tankimi i bielimi oblačići, koji no su često na smiešan način poredani. Sada kao da su raztegnuti s podneva put sjevera, a sada kao da je tobož razperušana vuna, i zato naš puk govori u tom slučaju, da je nebo vunasto. Ti se oblaci zovu cirusi. Kako bi to htjeli Forster i Howard, cirusi jesu voditelji medju dvie spreme razne munjine, no to je hipoteza, koja hipotezom ostaje, akoprem se može uzeti kao stalno, da se to sbilja gdjekad i dogadja. Oni oblaci pak, koji no se vidjaju gdjekad ljeti na dnu obzorja, kad je sunce na zapadu, a crni su kao dim, gusti, to su stratusi. Stratusi zovu takodjer i one debele crne oblake, kojino se vuku preko Jedrene, kad zategne jugo, zaogrnu nebo za koji dan, rekao bi, kiša će, a kiše nema. Cirusi se u obće lako razaznaju, jer su im okrajci podsječeni, obli, točno opredieljeni. Ljeti, a mi to vrlo dobro vidjamo kod nas, zavrgne se češće na vedrome nebu oblak, nadebeli, sgusti se, pocrni i eto oluje, eto nevere. Ti se oblaci zovu nimbusi. Nimbus se

Digitized by Google

lako razabira od stratusa, jer je prvi na okrajcih razkošmuljan, nakostrušen i po njem u obće, koji je, kako rekoh, crn, prilietaju i obilaze bieli i tanki oblačići. Tada je sjeguran znak, da će se oluja izdušiti kišom, ili ako je to po podne, lako i krupom ili sugradicom. Nego ako ima mnogo vjetra, dogadja se, da se kadkada razidje ili dalje prenese. Ali ako oblaci imaju i zadosta bjesnila, opet imaju i ljepota, kojih no težko da se vidja gdje drugdje na zemlji.

— To mi je prva, koju čujem, presieče kapetan. Ja sam u svome životu vidjao povoljnih oblaka, i to kad su mi naginjali vjetar u krmu, ali liepih nikada!

— Nieste nigda gledali, nastavi Milan, nebo poslije kiše. Nieste opazili onih oblaka, koji često krase dno obzorja, šire se poviše njega i niesu valjda nikad pritegli k sebi Vašu pozornost? To mi je mučno vjerovati. A nije se ta prirodna ljepota omakla ni pjesnikom, koji su vikli, da o uzduhu i njegovoj krasoti ponajviše natucaju, a na nj se u praktičnome životu i neosvrću. No što je više, ti oblaci, koji se zovu cumulusi, slute na dobro.

— To jest, odvrati kapetan, ljepote u oblakâ može vidjeti čovjek od kraja, ali mornar, mornar, koji je izvrgnut svim jadom, kojih mu oni nanose, neznam, je li ga rodjena. Nego evo na primjer sad. Ono sunčanice, što smo vidjeli, i ono je njekakva vrst ljepote, koju, čim sam na moru, nebih rada vidjeti, a navlaš kad bih bio s brodom na jedra i blizu kraja, i kad bih se mogao nadati vjetru s vana. Svak prevrće stvari na svoju. Na tu blaženu ljepotu, o kojoj se u obće najviše govori, da je ima na moru, ja još niesam nigda nabasao. Kad niesam dosad, a ono neću mislim ni odsad. O istome sunčanome pomrčanju, govore, da je to ljepota do u Boga. Ja negovorim ništa, ali promišljam, da se ljudi i neosvrću na stotinu jada, kojih no taj pojav vuče za sobom u Africi i ondje, gdje se to uzimlje kao nebesko znamenje, i otale krvi i nedjela, da ti se koža ježi. Slučio sam se jednom u zapadnih Indijah, kada dodje jedan nje-

Digitized by Google

mački strukovnjak, da orkane prouči. Ni Pilatova duša nije željela, da takva šta vidi, a on se je mučio i jadio, što se nije barem koj ciklon zavrgao, netom je on došao. Govorio je, da to mora biti vrlo zanimivo. Ja niesam bio protivu toga mnienja, ali opet me je hvatala groznica, da se zanimivim zove nješto, što ubija ljude na stotine, a osiromašuje sviet na hiljade. Nego da se vratim na pojav sunčanice. Liepi pojav dà, i meni bješe drago, da sam ga vidio jedan put više, i Vi ste mu se divili; ali ako nas zateče na moru zlo vrieme, koje, kako rekoh, obično vuče za sobom, onda će biti isto onako, kako kadno mladić koju zavoli, a krasotica se otimlje i napokon se otme, ljepoto s Bogom, da te moje oči niesu vidjele nigda! Je li tako, moj mladi i neizkusni gospodine?

— Jest, reče Milan, kako se uzme stvar. Njeki je tobož matematičar htio dokazivati svaku neistinu kao istinu, ali opet nije mu prionulo. Što obstoji, to obstoji. Drugo ništa. Nego ako bi se priroda gledala samo s jedne strane, s Bogom veličanstvo. Ona bi se izkazala okrutna, ružna, nedostatna. Ali čovjek mora da ju smatra po mogućnosti svu, jer je posijana ljepotom, na kojoj se isto oko božje odmara od one daleke dobi, odkad no takne jednoličnu materiju i naputi ju, neka bi razvila sve one krasote, koje su u njoj bile urodjene.

Uz to prepiranje Milana sa kapetanom zazove sobničar. Objed bijaše gotov. Ja sam se spuštavao niza stube, kad me njetko hvata za ruku. Okrenem se, gledam i vidim Stevana.

— Eno kraja, govori mi.

— Koji kraj?

— Govore, da Krf. Nego recite, molim Vas, gospodinu Milanu, da se neupušta dolje u velike razgovore, jer da bi mu priredio prtljage prije no dodjemo u luku.

Digitized by Google

Sunce se bijaše dosta nagnulo, kad no se digosmo iza trpeze i otok Krf se je već dobro razaznavao. Kako su se oblaci bili ponješto razmantali, nebo se je prikazivalo na krpe, i sunce je napokon sve to više svietilo čisto, al bi se jošte uviek sakrivalo iza oblaka. Svi se bijahu iz komore popeli na palubu.

— Dakle, reče Rus, nastavljajuć na kasaru govor, koji no se bijaše začeo za objedom, Vi nieste mojega mnienja.

— Niesam i jesam, odgovori Milan.

— Ipak, nastavi Rus, ipak svi su dokazi za to, da se raz mora nije pomakao. Eno na primjer Nila. Njegov ležaj i njegovo ušće niesu se digli. Nema dakle sumnje, da se barem tu nije snizio raz Sredozemnoga mora od mnogo i mnogo stoljeća, jer inače trudno, da bi se to bilo izmaklo poviesti one klasične zemlje.

— Ali to nije najsjajniji dokaz, koji bi bio u prilog teoriji, koju Vi branite. Ipak se točno nezna, je li kopno promienilo lice kroz toliko i toliko vjekova, jesu li zračni pojavi raznieli prašinom i vodom do koju stopu one zemlje. A ima i druga. Zna se, da je Spratt po nalogu englezke vlade proučio onaj kraj Sredozemnoga mora i da je rekao, da nijedna rukotvorna luka nebi mogla trajati na dugo, jer da su obale takve, da more vazda navaljuje. Bilo bi tim putem moguće, da se je ušće Nila i sleglo, čim se je proteglo.

— Gospodin Spratt, odgovori Rus, nije doista natepao na istinu i valja reći, da se nije bio zauzeo sdušno toga posla. On reče više no to, on zaključi, da se suezki kanal nebi mogao s istog razloga ni izdubsti, a što je i gore povuče za sobom i mnienje Marije Somerville, koja no je pisala, da i ako ga se izdube, neće uztrajati na dugo, jer će ga drobni piesak, koji no vjetrovi vuku sobom sa pustoši, navaljivati, dokle ga nenavali. Ali mimo svega toga, odkad se Nil u poviesti spominje, nije ništa jal vrlo malo promienio svoj ležaj. Zna se po najnovijih iztraži-

Digitized by Google

vanjih, da je egipatsko podnebje od vjekova jednako. Da u Crvenom moru ni onda, kao ni sada, nije gotovo nigda padala kiša, da Nil nije primao ni prije, kao što neprima ni dan danas, nikakve rieke ni s jednoga kraja ni s drugoga. Zna se, da su poplave Nila vazda jednake, evo ima pet tisuća godina.

— Ali, odvrati Milan, tà ja neću da uztvrdim, da se je raz mora tako snizio, te bismo mi to mogli opaziti, da bi dostatan bio mali broj vjekova, da ga nestane. Glasoviti Maury, koji je bio ujedno i učenjak i pjesnik, umro je tvrdo uvjeren, da je more od počela bilo slano, i da ga je još onoliko, koliko ga je bilo i onda. Neću ni Mauryu, a donjekle ni Vama protustavljati mnienje onih učenjaka, koji hoće da po hidrataciji voda mora jednom prestati kao takova, dakle i more, sdružiti se, to jest kemično, drugim počelom, kojim vidimo da prianja; ovi hoće izričito da dokažu, kako je dosele nestalo sedamnaestoga diela mora. Ali obstoji vazda nepobitni čin, kako to opaža Werner, da ako je raz mora vazda jednak, voda pomanjkava, more linja, jer gdje bi bilo ono materije, štono raznosi kiša, pa rieke, potoci i isti vjetrovi, koji se zna, da su mogući činbenici u prirodnoj ekonomiji; gdje bi napokon bilo ono, štono valovi odcjepljuju od obala i nanose u more?

— To je sve istina. Ali je dokazano, da se raz mora nije makao od preko dvie tisuće godina.

— Dakle voda je ponarasla barem za onoliko, za koliko se je kamenja, gliba, prašine uvalilo u more. Ako računi Manfredia niesu bili točni, to je do toga, što on bijaše predpostavio, da je sto sedamdeseti dio vode, koju no rieke nose sobom u more, glib i razne tvari, koje no ista voda drži ili mehanično podignute ili kemično raztaljene. Svakako po tome računu, raz se je mora u dvie tisuće godina morao podignuti za jedan metar.

— Ali se to nije dogodilo.

— Nije, jer je najprvo mnogo manje nego sto sedam-

Digitized by Google

deseti dio inih tvari u vodi, a drugo jer nije Manfredi uveo u račun koliko more razširuje svoj ležaj, čim neprestano obale rubi i odkida.

— Svakako, nastavi Rus, topografija raznih luka, a to govori Bianchi, u Sredozemnome moru onakva je, kakva je još bila za dobe Pausanijeve. Naravno da tu ima iznimaka — i velikih, ali svakako svi podatci skupa sakupljeni, nedopuštaju, da se zaključuje, da se je u obće raz mora snizio ili povisio.

Jedrena je svakako zanimiva u ovom pogledu. Razni bi pojavi dali slutiti, da tu more bijaše njegdje više, a njegdje pako da je bilo niže. No to je površno, i ako se stvar malo pomnjivije razmatra, ostaje na prvo. Tečajem vjekova oblik se je Jedrene dosta promienio. Kad se čovjek približi k obali i razgleda s i k e, tu vidi očito nasilje morskih valova, koji kao da nastoje, da svoju medju prekorače. Na otocih, koji su prama Spljetu i izloženi svoj sili Jedrene, kopno se bori proti silnim valovom i nepopušta no grudu po grudu. Na zapadnoj strani Jedrene, onamo na talijanskih obalah, gdje no kamenje, koje je na dnu Apenina, nije bilo od najtvrdjega kova, Jedrena se tisnula napried, razorila, razniela; a gdje je sastav bio tvrdji i raznolik, udublo je more i špilje i pećine. I na ovoj se obali vidi jedna takva na otoku Visu pokraj Komiže. Nego bi silna moć valova još bila žešća, da ona isto onako jako djeluje i u dubini kako no na površju. Ali već u dubini od sto metara malo kada da djeluje. Ako pak morski valovi jesu najveći faktor u ovom pogledu, mi vidimo, da oni ponajviše ruše; čim voda, koja se toči u more riekami i potoci, te tače sobom glib i kamenje, ona i ruši i gradi. Mjernik se Lombardini naputio jednom da proračuna, koliko vode lieva rieka Pad u Jedrenu. Našao je, da se tim putem toči poprečno u Jedrenu do tri tisuće četiri sto i sedamdeset kubičnih metara vode svaki tren. A Tadini s druge strane izvede, da je tristoti dio te vode

Digitized by Google

glib, piesak, koji pak ostaje na dnu. Po tih računih izhodi, da ako bi Pad tako uztrajao, bi se u tisuću dvie sto godina Jedrena navalila od Venecije sve do Istre, i tršćanski bi zaljev postao slanim jezerom. Nego se toga za sada nije bojati. Dubina Jadranskoga mora raste od Mletaka do Istre, i s toga isto se more zauzima, da navalja na kraj poveći dio onoga, što no mu rieke nanose; a i da nije one prirodne težnje u tvarih, koje se u more taču, težnje, o kojoj Steno upozori učeni sviet još polovinom sedamnaestoga vieka, i po kojoj glib, vodom nanesen, neprianja i neostaje odmah na dnu mora, već se dalje tače, doklem se nedokopa vodoravnoga l e ž a j a. Po tomu sva omanja mora nemaju nigdje ma ni jedne česti dna, koje bi bilo bez nanesenih tvari. Nego više no upliv samih rieka, zanimiviji je onaj mješoviti, i rieka i mora ujedno. Tu su dvie prirodne sile, koje se otimlju. S jedne strane rieke nanose u more a s druge valovi morski navaljaju na kraj. Tako postaju duž obale, ako te nisu duboke, kako je to slučaj pokraj Venecije, male ostrvi od pieska, koje se zovu d u n e, a ono mora, što je medj njima i iza njih, l a g u n e. Adrija, taj najmožniji i najugledniji njekad grad sve Jedrene, dvie tisuće i pet sto godina nazad, imao je i on svoje dune i svoje lagune, kakono dan današnji Mletci. Tečajem vremena rieke izbrisaše sve to, i sada su to sami plodni predjeli. I Mletke čeka ista sudbina. Tako se je dogodilo i od onih duna, koje no su u doba Strabona okružavale Ravenu.

Nego da se vratimo onim pojavom, koji su se sbijali u jadranskome moru i dali sumnjati, da mu se raz tobož mienja. Šestnaestoga se vieka prosuo jednom glas po Mletcih, da se je grad nješto snizio. Uslied toga Angjelo Eremitano izračuna, da se Jedrena diže svako stoljeće za jednu stopu. Bila je poznata doba njekoliko crkava i po pločniku se zbilja opažalo, da su se Mletci nješto snizili. I godine hiljadu pet sto petdeset moradoše Mletčići povisiti pločnik trga svetoga Marka za jednu stopu, i ponoviti ga opet, kako to

Digitized by Google

povieda Donati, godine hiljadu sedam sto dvadeset i druge. Okolo Adrije naišlo se je na ruševine jednoga kazališta, koje je mnogo niže nego Jedrena. Godine hiljadu sedam sto trideset i prve, kako govori Bianchi, naidjoše izpod pločnika katedrale od Ravene na još druga dva pločnika, od kojih je bio najdonji u dubini od četiri stope i po. Manfredi je držao, da je prvi pločnik morao biti barem četiri stope i po viši nego Jedrena, kada crkvu sazidaše. Crkva bijaše sagradjena koncem četvrtoga vieka; dakle od te se je dobe onaj predjel udubao mal da ne dva metra! U rieci Ronco našao se je vodovod sagradjen još pod Trajanom. Svodovi su tog vodovoda izpod rieke! Onaj se je predjel dakle srizio barem za dva metra i po. I grad se je Rimini udubao, odkako je sagradjen, za četiri stope. Grad je Conca sasvim utonuo ima tomu i vjekova, i kašnje su se vidjali pri mirnome moru vrhunci dvaju tornjeva.

Svi ovi pojavi smatrani napose, naveli su njekoliko strukovnjaka, da reknu po koju krupnu. Mnienje je bilo, da se more diže; ali potonja iztraživanja dokazaše, i to je jasno, da su svi oni predjeli postali uslied rieka, koje onuda teku. Rieke su ih navalile tvarmi, koje se niesu odmah tako sbile, a da kasnije pod pritiskom ma kojekakvim, svojim vlastitim ili inim, nepopuste i neuvale se.

Na istu pogrješku bili su naišli i Celsij i Linné, kada po historičnih podatcih, sakupljenih po baltičkom moru, zaključiše, da se tamo raz mora snizuje za dva metra svaki viek. Oni niesu pomišljali na ono, na što se danas pomišlja, naime, da se je kopno diglo, a ne more sleglo; da zemaljsko površje mienja neprestano svoj oblik, sada na mahove a sada malo po malo, da to čovječje oko i nerazpoznaje. Pod težkim tlakom gornjih slojeva zemlje u donjih se razvija toplina na razni način, i odtale kemična slučivanja i čudan razvoj unutrašnjih sila, koje su kadre razmicati zemaljsko površje . . . . .

Digitized by Google

Rus zabežuren svojim govorom nije se osjetio, a ni mi, koji smo ga slušali, — da nas eto u luci.

Kako parobrod nije hodio dalje Krfa, već mu se bilo vratiti istim putem u Trst, tako se svi mi putnici moradosmo izkrcati. Njeki da ostanu u Krfu, a njeki da čekaju parobrod, koji dolazi iz Trsta i vozi se do Alesandrije, a njeki pak onoga, koji ide do Carigrada. Paluba je već bila nagomilana prtljagami svake vrsti, a ljudi ponajviše naši, koji su hodili za dobitkom, gledali su neustrpljivo put kraja, tražeći okom čamce, koji se na desetine uputiše od obale, da dodju putnikom na susret.

Zaori napokon sidro i utone. Parobrod stane, spusti ljestve sa lieve strane, a ljudi od čunja napani na putnike kao mravi. Tko više simo, tko više tamo a putnici stani, nedavaj prtljage u onoj mješavini nikomu. U jednom kraju i uz sami kasar stojao je Stevan, a iza njega Milanove prtljage. Okružili ga i s lieve i s desne, i napastovali ga svi redom, kako bi koji prošao mimo, neka bi se izkrcao. Ja i Milan bili smo na kasaru, njemu do glave. Dodje napokon jedan i stane mu nabrajati talijanski, nebi li ga nagovorio. Nije Stevan govorio talijanski, ali je nješto razumievao.

— Nedam robe nikomu za oči, reče, nego čisti mi put.

A on drugi opeta.

— Hoću li, zaviče tada Stevan ljutito, i digne desnu ruku u vis. Htijaše da onoga ošine. Milan zasegne hitro i dohiti mu ruku. Stevan se umiri.

Tu istu večer šetali smo se po Krfu.

Digitized by Google

II. Do Alesandrije.

„Aurora“. — Milan. Kako se Stevan rješava prve neprilike. — Na kasaru. — Staro poznanstvo. — More. Mornar. — Morska pijavica. — Gdje se razlaže i gdje se prigovara. Vihor. Umjetna kiša. — Kako se Stevan izpričava. — Gdje kapetan govori a Milan razlaže. Mjesec i vrieme. Proročanstva o vremenu. — O čem se može govoriti na provi preko ručka. Stevan za gospodskim stolom. Vrieme i životinje. — Poznanstvo na silu.

„Aurora“, parobrod austrijskoga Lloyda, razčinjen posred luke, davao je već zadnje znakove da odlazi. Ogromna sprema, koja je potezala do dvie tisuće bačava, i po kojoj se je nevješt čovjek mogao lako zabuniti, stojala je spravna, da se diže na put. Ostali parobrodi, koji su bili do „Aurore“, bijahu prema njoj, štono su višne ladjice spored dosta jakih brodova. S desne i s lieve strane nosila je po tri čamca, obješena na grue, dakle šest, a niesu za ništa zapinjali za oko. Do našega parobroda je stojalo njekoliko maona, koje su stoprv prestale, da nakrcavaju, a bile su vidjeti, kaono mali pilići pokraj kvočke, koji još vuku za sobom koru. Jarbori, visoki — visoki, da bi ti se glava smela samo gledajuć put njih, a uz to opet majušni, kako je to navada na parobrodih. prama njihovoj veličini. Kroz dva oka od prove velika, široka za čudo, vukla se je ogromna željezna veruga, a pri tom kao da opet nije dostatna, da odoli morskomu biesu za toliku spremu. Parobrod je bio sav od gvoždja, te nije imao u sebi drugoga drva iz van jarborâ i gdje je bila prieka nužda, te se željezo nije moglo rabiti jal s jednoga uzroka, jal s drugoga.

Digitized by Google

Na palubi, a posred nje, zjalo je četvero otvora, sve redom od krme do prove. Ono dvoje po sriedi, koje se mornarskim izrazom zovu bukaporte, bilo je najšire i služi za ukrcavanje i izkrcavanje tereta. Od ono dvoje na provi, jedno je za mornare i zove se tambuć od prove, a drugo za putnike drugoga reda više amo od prvoga, uz sami jarbor od trinketa. Na krmi napokon tambuć od krme vodi u komoru, koja je za prvoga kapetana i za putnike prvoga reda. Što se na svakome brodu drži krma kao mjesto najodličnije, to dolazi možda s toga, što je tamo krmilo, i što tako sva duljina broda dieli stan kapetanov od mornarskoga, koji je uviek na provi. Nego nije to samo. Kad brod plovi, on sieče more provom. Valovi udaraju ponajviše na bokove od prove, i na provi ponajviše more pljuska i plaka. Ali u sadašnje doba, kad se svukud po parobrodih uvela elika, čiji cilindar drma i trese krmom, krma je izgubila mnogo od onih prednosti, koje je prije imala nad provom, i sada je bolje na provi nego na krmi, a ipak ostaje krma uviek prvom, i još se smatra plemenitijom od prove. To je valjda s toga, što se je svukud težko riešiti starih običaja, a najskoli na moru, gdje je običaj i zakon jedno te isto.

Posred broda diže se crni dimnjak, koji dava oduška ogromnomu stroju, čija se sila računa na pet sto konja. Pri svakoj bukaporti postavljen je omanji parostroj za izkrcavanje i nakrcavanje parobroda. Ali opet „Aurora“, ako i jest ogromna, te neizčezava niti pred najnovijimi ratnimi i trgovačkimi brodovi, ipak ima ih još i takvih, pred kojimi bi i ona bila malena. Svatko se sjeća ogromnog „Great-Easterna“, koji je prenio brzojavnu žicu preko atlantskoga oceana, svatko je čuo za ogromni englezki ratni brod „Thunderer“, koji naliči više kojoj siki nego brodu, svatko napokon za talijanskog „Lepanta“, koji obuzima petnaest tisuća bačava. Da je na takva šta slutio um velikoga Napoleona, nebi bio zaisto odbio od sebe Fultona, koji mu je nu-

Digitized by Google

djao prvine tog veličanstvenog izuma. Nego velika njegova duša, zaronjena u opojnosti pobjeda, koje je on više stvarao nego priredjivao, nije se znala pokloniti drugomu veleumu, akoprem takav izum nebijaše izum jednoga samoga čovjeka, jednoga samoga uma, već kako sve, što je čovjek veličanstvena prirodi oteo, ön bijaše svojina mnogo izabranih, a više no to, — cjelokupnoga ljudstva.

Uz ovaj su izum privežana već od početka imena Herona, Papina, Lavoisiera, Newcomena, Cowleya, Watta, Blacka, koji je nehoteć naišao na Watta, Boultona, koji je Watta novčano pomogao itd., a dokle je došlo do sadašnjega savršenstva, nezna se upravo ni koliko ih se je trudilo, ni kako se je sve radilo. Tako kod telegrafije i telefonije, a i svakud, sve jedan niz imena, koji pojedine pojave jal opaziše jal tumačiše, a da se čisto nezna i nerazumije, koji je više zaslužan, koji je više izumu doprinio. I sbilja. Niesu pojedini ljudi, koji tjeraju napried ljudstvo, već je to ljudstvo, koje, podvrženo neizbježivim zakonom, teži neprestano savršenstvu i iznosi takve ljude na površinu. Parobrod se je pojavio, kadno prosvjeti bijaše nuždno da se lašnje predmeti i tvari promeću, a brzojav, kadno razvijanje ljudstva izazva možniji promet misli.

Naš parobrod zazviždne po treći put, da krenemo iz Krfa. Ja već bijah na njem i baš na kasaru. Pri liepom onom jutru promatrao sam krasote onoga predjela, disao čisti onaj zrak. Čarobno se nebo modrilo, po obalah vrvila svjetina, a na moru se gizdali brodovi i parobrodi, odjeveni u svečano ruho, nanizani zastavami. Na daleko se čula gradska glasba, sada jače sada slabije, kako bi bolje ili slabije odjekivalo, čim se je turala kroz ulice. Sve je to skupa upozorivalo, da Krf ima nješto svečana, i da se toj svečanosti niti priroda neotimlje. Tog je dana dolazio grčki kralj Juraj, da posjeti grad.

Digitized by Google

Kad ja svrnuo otale okom, gledam da vidim Milana. Mi se bijasmo razstali u jednoj kavani na Spianadi, tom liepom. elegantnom i prostranom šetalištu Krfiota; — i dočim se ja odmah uputih put parobroda, Milan je morao da za malo vremena zaostane, da pozdravi starog jednog prijatelja, koji mu dan prije bijaše dao rendez-vous u istoj kavani. On nikako nije mogao kasniti. Parobrod je već bio na polazku, Milan je to znao. Ja uzalud tražim, da ga gdje vidim. Njega nigdje, kud mi oko može dosegnuti. Ištem po kasaru, gledam i prizirem po palubi; uzalud. Prigledam ovamo, razgledam onamo, nadazirem se napokon na tambuć, e da li se nije po čem spustio dolje u komoru, a to meni u onoj mješavini izbjeglo. Utaman. Ta valjda je još na kraju, napokon promislih, i stanem da iz kasara upirem opet oči put kraja. Razgledam, prigledam ladjice, koje se put parobroda voze. Njega nigdje. Pitam, razpitujem, a nitko nezna ništa. Mornari počeli puštavat cime (uže), počeli dizati sidra, a od Milana ni znaka ni traga. Mene obuhvatio strah, da mu se nije po čem štogod sbilo, njemu ili Stevanu, i već sam dvojio, hoću li ih dalje imati uza se na putu.

Čovjek je gdjekad sebičan i kad misli, da je velikodušan. Mene je nješto pritezalo tomu simpatičnomu čovjeku, tomu naobraženomu mladiću. Niesam znao, ljubim li ga više s toga, što mi njegovo prisustvo na putu godi, što putujuć s njim imao sam vazda prigode, da što dobra čujem, da koješta naučim, jal samo s toga, što sam ga volio. Njegova ozbiljnost i trieznost bile su crnogorske, ali njegova duša bila je nješto, što se nemože reći, da je svojina ma kojega naroda; njegova duša bila je ono, štono je duša malo izabranih stvorova, kadno iz njih diše sve, što je plemenito, darovito, pošteno i liepo. Duboka njegova naobraženost nije sapinjala zalete naivne prirode, koja je opet njegovu naobraženost usavršivala. Nije govorio a da nepromišlja, a promišljao je više nego li govorio. Duša mu

Digitized by Google

se je zrcalila na licu, a lice je bilo vazda mirno, mirno kaono mir prirode, koja tihom noći skromno razastire svoje ljepote i netaji ih nikomu, mirno kaono posmjeh djevojčice, koju nepokvari strast, mirno kaono pogled sretnika, koji ništa neželi i ništa nepita. Ja sam stajao onako zabunjen. Mučio me strah, da one dvojice više nevidim, kadno mi se dalo pogledati na lievu stranu, put jedne ladje, i kao da nješto vidim, kao da vidim Milana i Stevana. Gledam, raztvaram zenice što bolje mogu, i kako se ladjica sve to većma približavala, vidim napokon, da su to u istinu ona dvojica. Tren kasnije i više nebi bilo na vrieme.

Kadno prispije ladjica na dohit, parobrod je već počimao štropotati elikom. Mišljah, eto odlazimo, a eno Milana i Stevana ipak uz sami parobrod. Stisne mi se krv. Nego srećom zabuna bez uzroka, jer se samo parobrod namieštao, da obrne provu put vana, put otvora zaljeva. Kadno ladjica stala, a ja već čujem Stevana, gdje nješto nabraja. Pak eto jednoga od onih, koji su ih privezli, gdje govori:

— Sada, gospodine, deset franaka.

— Koliko? odvrati Milan.

— Deset franaka, inače se na parobrod neide.

— Kakvih deset franaka, deset vas jada na nas nagnalo, reče Stevan ljutito, kad eto nema ni dva časa, da nas vozite.

— Deset, odvrati onaj isti, manje ni obul. — I stane šijati na vas mah, da se od parobroda odaleči.

Na parobrodu, a do mene, bilo množtvo putnika, koji su to gledali. Nebijaše kud kamo; vrieme je stiskalo, parobrod je već bio spreman da ode.

— Hoću li, zaviče Stevan i digne ruku.

— Miruj, odvrati mu Milan.

Stevan kao da sè umirio, a ona dva Grka kao da se rugaju, a i donjekle kao da priete. Tako minuše dva trena.

No kad vidi Stevan, da mu se eto parobrod otimlje:

— Hoću vaistinu, zaviče po drugi put. Tad skoči na noge,

Digitized by Google

snebi težkom pljuskom onoga, koji bijaše prvi do njega, i strovali ga u more. Navali na drugoga, a sve to u jedan mig, iztuli mu se izpod nogu, digne se, a njega podigne i opet s njim sunovratice u more. Mi na kasaru zapljeskasmo.

— A sada? progovori Milan, koji nije niti imao vremena da Stevana zaustavi.

— A sada neka se naloču mora. Nego evo im ovo veslo, da se neutope; a i da bi, mala šteta vaistinu.

Tako se ona dva Grka priuhvate vesla. Psovaše i ružiše da te Bog sačuva. Stevan udri drugim veslom, da se vozi na vas mah, doklen se nedočepa parobroda. Iznese tada prtljage, turne ladjicu nogom, poklen bijaše Milan bacio u nju njekoliko franaka. Ljudi su s parobroda gledali sve to kao okamenjeni. Ona se dva Grka dohvate ladjice, a elika počme štropotati. Mi smo već plovili put Alesandrije.

Mnogi se kasnije sakupiše okolo Stevana, da mu čestitaju i zahvale, štono osveti tolike putnike; a Stevan bez nategе:

— Tko se neosveti, taj se neposveti; tko drugomu jamu kopa, sam u nju propada!

Pred podne bijasmo već dosta daleko od Krfa.

Ja stojim na kasaru. — Oblaci naginju sa zapada, a nješto povjetarca duva s iztoka. Morem se prosula tišina; parobrod plovi mirno, a kasar pun puncat putnika. Starca Rusa već nije bilo. On ode dan prije svojim putem, put Carigrada.

Bacim pogled naokolo. Mlado momče sjedi uz kasar. Rekao bi: naše je krvi. Nema dvojbe, i njega su zalile suze njegove majke, ostavio je i on raztuženih srdaca, razplakanih lica iza sebe. On je tu sam. Sam u velikom svietu, daleko od svakoga od srca. Ali ima u čovječjoj duši nješto, što ako više i neobstoji po sebi, žive ipak u njem. A to je prošlost, to su sladke uspomene prošlosti. Misao dopire svakud, gdje je mogla motriti, razmišljati,

*

Digitized by Google

ćutiti i ljubiti. Onaj dečko nije dakle sam. Okolo njega obigrava misao njegove rodbine, njegovih sestara, njegove majke.

U drugome kraju jak i krjepak čovjek stoji naslonjen na partigetu. Muči, poniknute glave, rekao bi da promišlja. Tko je to? Neznam. Niesam pitao, niesam mario, da saznam. Ali sam ga gledao. Njegovo lice nije odavalo unutrnje boli, njegove oči niesu bile mutne, ali preko čela kadkad kao da bi prošao oblak. Je li bježao, da se sakrije pred kojim nedostojnim činom, da umakne svietu jureć u sviet? Je li hodio, da kuša sreću, da obogati? Moguće. Je li bio sam na svietu? Neznam. A ima li čovjeka, koji bi na svietu mogao biti sam, sam bez ikoga od srca, i živjeti? Živjeti sretno? Ne! A onaj čovjek? Možda ga nije tjerala sramota ikakva od kućnoga praga, možda nije hodio da se obogati, možda je bio bogat i hodio da sviet proputuje. A je li bio sam? Ne. On čas, kad ja da ću s njega dignuti oči, on izvadi jednu sliku, pogleda ju i nasmiehne se. On nije bio sam. U onaj tren, kad se njegova misao Bog zna kamo odsievala iz one slike, možda druga duša bila je kod njega, jedno je srce za njega igralo, možda burno, strastveno.

Posred kasara, tik samoga krmila, omotana u crno široko platno, sjedi jedna djevojčica. Liepa je, božanstvena je. Rekao bi čovjek, da su se isti angjeli morali otimati za nju, kad ju majka preda na ovaj sviet. Oči su joj crne, crne obrve, crne trepavice, crne kose. Ona biela. Sve u njoj nježno, al bila slaba, disala jedva, jedva govorila. Sjeverno nebo nije bilo za nježni onaj stvor. Još pupoljak, ona je bila počela vehnuti. Hodila je u Alesandriju, da se tješi onim podnebjem, hodila je, da smrti izbjegne. Iza nje mlada žena, mati od dvoje djece; drži najmladje u naručju. Drugo, kojemu je moglo i nemoglo biti pet godina, skače, viče, kriči, lopta se. Zaludu ga majka kori, upozoruje, da će mu lopta u more. Tek onda,

Digitized by Google

kad udre loptom kapetana u glavu, kad se kapetan nasmije, a majka od stida zarumeni, pobjegne puno straha u majčino krilo.

Prova kao da je živući i mičući se mozaik. Svakakvih boja, svakojakih odiela, svake vrsti gibanja. Crvena je hrvatska kapica uz modru talijansku, fes turski uz crnogorsku kapu, široke i modre gaće grčke uz uzke talijanske, uz biele turske. Čistoća pokraj blata; red u neredu. Lieni se turski pogled susreta sa vatrenim grčkim. Onamo leži Albanez nemarno, ovamo se Talijanac šeta živahno, amo Hrvat u vrućem razgovoru sa jednim mornarom, valjda svojim zemljakom. Turkinje sjedaju omotane koprenom, do njih imbrika punih vode, a blizu, što se bliže može, ljubomorno oko njihovih gospodara. Poručnici idu ovamo, idu tamo, a svjetina im se sada uklanja, a sada ne, kako ih vidi ili nevidi prolaziti.

Svi ti, koji su tu bili, svi su imali svoju svrhu da putuju. Kolika razlika mislî, nakanâ, ufanja! Nigdje na svietu tolike razlikosti težnja, želja, nigdje toliko duboki jaz, toliko bezdno medj stvorovi, koji su ipak toli blizu! Tu udes naginje suzami, smiehom, sdvojnosti, ufanjem, bôlju i radosti toliko različitih stvorova u jedan skup, da ih opet razstavi do vieka! Koliko suza nije ostavio svaki na kućnom pragu? Koliko se srdaca nije uvijalo od boli, koliko zadnjih zagrljaja nije raztužilo otca, majku, sina, unučad? Koliko nada nije izčeznulo, zaronilo u sdvojnosti, pri zadnjem cjelovu, natopljenu suzami? Koliko srdaca neprati svojimi uzdisaji, koliko srdaca nebije krjepko, strastveno, raztuženo, za timi stvorovi, koji su tudji jedan drugomu, koji jedan za drugoga i nemare, a ipak su toliko blizu! A parobród plovi mirno, tiho; on nosi te nemirne stvorove njihovoj sudbini, za koju i nepita. A što bi i marila tvar za razumni stvor?

Digitized by Google

Pade mi oko na lievo, a kad tamo, pokraj krmila, onaj isti kapetan, koji nas dovede do Krfa. Ja mu se sbilja niesam nipošto nadao, jer uviek mišljah, da će on opet istim parobrodom natrag, u Trst. Nego kako doznah kasnije, obolio kapetan „Aurore“ na putu iz Trsta do Krfa, a on ga zamienio. U onaj tren bio je sam. Gledao je po krmi i sukao svoje velike i siede brkove. Mješavina, koja je bila po kasaru, nije ga valjda zanimala, jer nigda da bi trenuo okom, nigda da bi ga s obzorja uztegao i povukao na palubu. Ja se toj zamišljenosti niesam ni najmanje čudio, jer vaviek mnijah, da ga je više prisutnost onih stvorova mučila nego zanimala, da bi on bio volio vidjeti valove uzburkane, nego da onako miruju. Podjoh k njemu.

— Gospodine kapetane, načnem, baš mi je milo, da se opet susretamo. Tako ćemo još koji dan biti zajedno.

— A meni hiljadu puta milije, odvrati on, jer sam evo, Bogu hvala i slava, ostavio jadransko more, kojega sam baš bio sit, jer nemože čovjek da ga hvata ni za rep, ni za glavu. Ono je sto puta gore za mornara nego Crno more. Nema se čim hvaliti ni jonsko more, a još i manje tarantsko more, no meni su svakako milija. Nezna čovjek, bi li volio Jedrenu zimi, kad bura pobjesni, ili kadano pri ljetnjoj žegi nema gdjekad ni malo vjetra za dva tri dana. U prvom slučaju davi te vjetar, muči te more, štipa te zima i bije te strah, da te nenanese na obale talijanske. U drugome lieniš i kipiš bez koristi, a da uprav neznaš, kojemu svetcu da se moliš. Zimi, kad zategne jugo, eto kiše za petnaest dana bez oduška, a mornar jadan gnjije u pustoj mokrini i pita zaludu u Boga malo sunca, da se prosuši. No te tješi subota, koja nosi naviek štoli toli vedrine.

— Subota! Vedrine! — rekoh ja onako začudjen.

— Subota, da, nastavi on. Nije se reklo zaludu: „Subota bez sunca i žena bez muža“. Nego se Vi opirete svakoj, koja je mornarska. Da su svi pomorci od moje,

Digitized by Google

nebi se uplitali vaistinu ljudi od kraja u naše posle. Nama se govori, da smo puni predsuda, a kad tamo, kada se je s nama na brodu i vrieme bjesni, pita se nas, kuda će vrieme i kako, a od knjiga ni spomena. Pa mi samo tješili, nije sbora o predsudah. No kad je tišina, kad je more za žene i za ljekarnike, onda nam se zanovieta, onda se vade knjige ili ponavlja na izust ono, što se u njima boboće. Ta je kao ona Pelješka.

— Koja? upitah.

— Kad je žena zvala muža, odazove se Stevan, koji se bijaše muče približio, a da ga ni opazio niesam.

— Koja žena, Stevane?

— Pelješka, odgovori on.

— Pak?

— Pri mjesečini i noćnoj tišini a prije lieganja ode muž na dvor, da se malko razhladi. Nabasa onako bosonog na nješto oštrice i razjuši se i: liepe noći za junaka, reče; a žena njemu: muči rdjo, hodi lezi!

— Ta na to neide.

— Ide vaistinu, odvrati Stevan, jer ga žena znala. Hćaše Ture izpasti iz kojega kuta, a muž bi, mjesto da vojuje, jezikom za zube.

Liepo je vrieme trajalo sve do smrknuća. Kadno zvono na provi zakucne, znak da je večera, putnici njekoji na lievo, njekoji na desno, svi se razidjoše. Kasar ostane sam. Oni koji niesu imali mjesta ni u prvom ni u drugome redu, takmili se i prepirali okolo foguna, da jela dobiju. Njeki niesu ni za to htjeli trošiti, već jednostavno vadili, koji iz torbe, a koji iz džepa sira, kruha, pa uz čisti zrak, pod nebeskim krovom, da se blaguje i pije. Tu je bio i Stevan. Kad na njega dodje red, uzme mesa i juhe na tanjiru, sjedne u zaklon pokraj kasara, i stane mirno blagovati.

Kadno sutra zora zabielila, nebo bijaše ovito crnimi oblaci. Vjetar se razjušio, a mimo mornara, koji bijahu od straže,

Digitized by Google

na palubi ni žive duše. Sve je još spavalo, jal se po izbah libilo. Mornari bijahu svaki pri svom poslu, a podkapetan se šetao po mostu i turao nemirni pogled onamo nuz more, po prostranom obzorju. Bila nam grčka obala na lievo, a na desno po krmi pusto, nemirno, zadušeno tarantsko more. Oblaci naginjali jugom, i prilietali preko neba kao legije sotona; vjetar jačao, sve se to većma jušio, konopi zviždali; štropot se elike gubio u šûmu talasa, koji su se nadimali visoko visoko, razbijali na provi, pjenili se bokom, a po krmi se razliegali. Mornari su govorili, da će vjetar dnevom malaksati. No tako nebi, jer kasnije more kao da je uzavrelo u kotlu, uzkopalo se, počelo se sve to više nadimati, razbijati se, prevaljivati preko boka od prove i nalievati palubu. Mašinisti narede, neka bi se pozatvorili d u š p i r i od stroja, da se nebi zalio morem. Zapru i zatvore sve, što je bilo odprto i raztvoreno. Osiguraju d a r e, dugi i debeli komadi od drva, koji stoje po palubi, kao na primjer jarbori od paroketa i trinketa itd., koji bi mogli zamieniti one, koji su vani, kad bi popucali, i tim putem vrieme kakvo bude. Pri toj valjavici po palubi ustali sobničari, izišli van, pa kad vidjeli, što se sprema, vratili se opet dolje, da osiguraju čaše i tanjure i stolčiće, neka se nebi porazbijali. Eto izpada napokon iz tambuća i kapetan i zaputavajuć zadnje puce svoje jakete i pristisnuvši kapu bolje na glavu, reče onako tihim glasom:

— Evo nam pozdrava od tarantskoga mora.

Bilo se već dobro razdanilo. Izidje kasnije i Milan na palubu i stane prevrtati kroz ruke svoj durbin, pa gdjekad s njim, gdjekad bez njega, gledati oblake, koji su se crnili i nebo dušili, gledati more, koje je bjesnilo.

Parobrod se je gibao, uvijao sad provom zadušenom sad krmom. Korito mu je škripalo, rekao bi bio čovjek, eno stenje, jer ćuti bol, eno se tuži i jadi, jer nemože mirovati. On već nebijaše ona ogromna sgrada, koja se je raz-

Digitized by Google

kostrušivala razčinjena posred mirne luke od Krfa. Čovječja sila nemože da se takmi s prirodom. Ljudski genij nije kadar da nadmaši njene veličajnosti. On je velik, kad u potaji odkriva njezine tajne, on je divan, kad ju napućuje, da ga štedi; sretan, kad ju vodi, da mu pomaga, kad s njenih usana pije razkošnu ljepotu, ali slab, drzovit i neoprezan, kad hoće da proti njoj na otvoreno vojuje.

Što je na moru taj veliki brod?

Pri samome kraju i ladjica je nješto, kad more miruje. Ali kad ono pobjesni, sve se gubi, sve izčezava. Ljepote prirode razdražene sipaju jauk i plač medju živuće stvorove. Obzorje je široko, prostrano na lievo, na desno, na sve oko. Konca mu nevidiš ni kraja. Onamo daleko ljubi se s morem, moru nevidiš dna, nebo je visoko, a ti si svemu tomu središte, točka, koja mjesta nezauzima. Ta velika ladja, kojoj se ti toliko diviš i koja te po svietu nosi, uvija se povrh valova, kao da je perje, a da se tako neuvija, razpala bi se od prve. I ta bi velika sgrada izčeznula u dubine morske — i za jedan tren, tebe više nebi bilo, nebi bilo te ogromne sgrade. Putnik, koji bi tuda prošao, vidio bi more, gdje miruje, nebi se sjetio, da te nema, da je more na tome mjestu tu veliku sgradu pozobalo. Na morskoj se pjeni nije nigdje vidjelo nadgroblje utopljenika. Ono uduši, proguta, razlije se i poravna. Gdje je jučer bio jauk, danas je posmjeh. Gdje jučer smrt, danas razkošni život. Morska je pjena češće zalivena krvlju iz rane utopljenika. Ono je krštenje, mučeničko krštenje pionira napredka i kulture. Bože moj, koliko žrtava danomice, koliko boli, koliko suza svaki čas! Jedan se narod nalazi neprestano van okrilja zakona, jedan narod, čija je domovina ocean. vojuje za svakoga, vojuje za Evropu, za Ameriku i za Aziju; a sebe žrtvuje bez milosti, bez zahvale. Jedan poseban narod po mekom elementu tura se u daleke krajeve, nosilac novih i starih ideja, mučenički borilac proslave ljudstva, gine neopažen, mre bez

Digitized by Google

utjehe. Smrt, nesmiljena poruga prirode, visi nad njim kao Damoklev mač. Mokar, leden, trudan, gladan i iztrošen mora često da svoje najzadnje sile sakuplja, da se opire elementom, da vojuje za obstanak. Počinak bio bi zapuštanje, a zapuštanje je smrt. Nema primirja u boju sa oceanom. On napada bez oduška. Neizmjerne su njegove legije. Nema dana, da netraži žrtava. Pak se umiri kao lav, koji zaspi na još vrućoj lješini. A koja je ta žrtva nezasitljivog oceana?

Mornar!

On je sam, sam u toj nejednakoj borbi, sam, bez srdačna pogleda, da ga ojači, bez posmjeha, da ga u mukah tješi. Sam zaronjen u neizmjernost. Ipak nigda suze, koja bi njegove boli odala. Ono lice, potamnjelo od sunca, ojačano u olujah, neodava tajnih osjećaja. Bol, ako boli ima, sakuplja se na srcu i tu ostaje. Ali ono lice tamno, smiono gdjekad, često ozbiljno, a uviek na vrieme nabrano, izraz je neizmjerne dobrote i neoborive jakosti.

Mornar! Težko da može mrziti; težko da teži za osvetom; težko da je plašivica. Oluja ojačava njegove mišice, pokrjepljuje njegovu smionost i ujedno smekšava njegovo srce. Reko bi, da na moru voditelji žuči prestaju djelovati, da živci straha popucaju. Na moru postaju ljudski stvorovi plemeniti, velikodušni. One trajne pogibelji, one neizbježive i nenadane promjene, one kušnje neprestane, ona smjesa boli, nada i ufanja jesu brus, koji brusi sve što je u čovjeku neumjestna, što je u njem okrutna. Gladi mu srdce, kriepi mu tielo, oplemenjuje mu dušu. Nema mornara, čije bi lice bilo odurno, nesnosno, antipatično. Ono može biti ružno, ali iz one ružnosti kriese se iskre dobrote, razuma i velikodušnosti. Nadješ uviek u njem nješto značajna, oštra, odvažna. To je izraz ozbiljnosti oceana, kap njegove veličajnosti. Tko nije vidio valove, kada napadaju orkanom, tko nije ćutio šum talasâ na oceanu, komu se duša nije gdjekad sgražala od žalosti, komu srce

Digitized by Google

nije gdjekad igralo od radosti ondje na širokom, dubokom, pustom i neizmjernom moru, taj nemože suditi, što je ta velika borba, — što je ta borba mornara sa oceanom.

-- Nu da vidim, — čujem na jednom kapetana, koji je gledao po krmi, i ova se hoće.

— Što je, upitam ja.

— Druga, odvrati mi; a neće te jedna sama naći nikad. No kad ti se zla sreća navrne, čuvaj se, eto ti nesgoda kao maloga boba. Eno vidite ono pijavice (vihor na moru), onamo put zapada. Ona je naša kao u ruke.

— Vi se bojite?

— Nije da se bojim, no hoće djavo razčistiti palubu, razprhoperati ono dvoje jedara, što je u vjetar, ako se svali na nas; a hoće, da tako nebi. Bio sam i prije u sličnih neprilikah, a nije mi zaisto nigda stinula krv. Nego mila šteta, a za drugo deveta mi briga. Pijavica mi jednom, obnoć, pokraj Sicilije, operuša jedra kao da je to perje, uvine i slomi j a r b u r e t od prove kao da je to slama, a neka da sam imao u zahrani drugih, da dignem i prostrem. Brodovlastnik htio dobivati kao knez, a mene i brod pitati kao siromah, pak ja u toj neprilici, gdje ću gdje neću, naniela me napokon sreća u Kaljari. Kupi platna, okroji jedra, prišij, razastri, i nateboga vjetrom u krmu opeta na put. Bijah njekoč u lijonskom zaljevu, kad no susretnem na jedan put četvero njih, mnijah hoće mi poraziti palubu; no se srećom izdušile. . . . Pustim ja kapetana, neka dalje nabraja, i tražim okom Milana.

On je stojao na lievoj strani i pratio pijavicu durbinom. Odoh k njemu.

— Milane, čuvaj se, rekoh mu.

A on ni uha ni oka.

— Na desnu, zaviče kapetan krmilaru, na desnu, vazda na desnu, možda ju izbjegnemo.

Pak tren kasnije:

Digitized by Google

— Božmane.

— Gospodine, odazva mu se ovaj.

— Pod palubu sa putnici, nećemo je izbjegnuti.

— Pod palubu, odgovori božman.

I rivaj simo rivaj tamo začudjene, a više no to, prestrašene putnike. Vikao je neprestano, „salva la vita“, „imajte oko“. Plašiviji su bili na to i prije pomislili, ali njeki su se otimali. A božman opet rivaj, opet moli, a kad to nepomoglo, a on psuj, kuni, doklen se neobrši kapetanova zapovied.

Pak kapetan opet:

— Božmane!

— Šior!

— Je li sve osjegurano?

— Što se je moglo.

Kapetan zaklima glavom.

— Putnici?

— Zahranjeni.

— Svi?

— Paluba čista.

— Jedra?

— Vezana.

— Dobro?

— Bila su dobro vezana.

To nije mornarski, izvali kapetan krupnim glasom. To je . . . A bukaporte?

— Zatvorene.

— Zatvoreno sve, tambući špiraji?

— Sve.

Preko sve ove mješavine ja sam gledao po krmi. Tamo se dizala nebu u vis crna jedna oblačina. Na podno nje sukala se do mora jedna ciev svukud jednaka. Ta se je ciev micala sad desno sad lievo, ali vaviek put nas. Na kraju nje a na površju mora, more se uzkopalo, zapjenilo, a pjena se dizala visoko, na okrug, poput lišća od aloja,

Digitized by Google

koje se savija oko svoga stupa. Ta se ciev počela uz oblak razširivati, dimiti kao da iz nje bježi para, čim se na dnu počela suživati, a po sriedi probliedila i kao da je prozirna. Svud po nebu razastrla se čmadina, da ga ni komadića nevidiš čista za liek. Sve razkošmuljano. Oblaci na krpe, poput otrančina, podviti, razperušani, razprhoperani na krajih. Na dnu svega toga bjesnila obigravaju tanki, bieli, lagani oblačići, na lik onih, kojeno gdjekad vidjaš visoko visoko na nebu, ali su oni pri liepu vremenu, dočim ovi slute na oluju.

Za jedan tren vjetar se utažio, kao da ga nije ni bilo, ali more vaviek uzgragoreno, kaono voda kad vrije u kotlenki. Eto i jedan jaki škropac kiše, pak opet pristrieši. Medjutim se nama pijavica sve to većma približava. Sad naginje na desno, sad se uvija na lievo; rekao bi čovjek, da ju nješto priteže na nas, i kao da se libi, hoće li mimo ili neće. Pri svemu tome više te bije ono mrtve tišine, no sami strah, da te pijavičina poduši.

— Na lievo, zapovieda opet kapetan krmilaru, na lievo, vas timun na stranu. Eto je već blizu, eto je na nas.

Malo se vjetra diže put nje, put sjevero-zapada. Ja osjetim, gdje me njetko hvata za ruku; gledam, a kod mene Milan.

— Vidiš, reče mi, evo nas u njezinu kolu. Eno se vidi po rosi kako se vjetar približuje k središtu na zavoj. Reye nema krivo, kad poredi pijavice s tifunom i orkanom. Eto i Stevana.

— Čuvajte se, za rane božje, zaviče, eto djavola na brod.

Nije bilo trena da se gubi. Nješto zašušti, konopi na jarborih zazviždaju. Vjetar da uduši. Ja da ću se gdjegod zakloniti. Kasno je. Vihor je već zapasao krmu. Vjetar da ponese, a ja stiskaj, stiskaj svom silom gvozdenu partigetu. Nevidim nikoga. Nevidim ništa. Od slapa, koji je dolazio, začepile mi se oči na silu. Sve kao da su tmine. Bijaše jedan čas, kad mnijah, hoće mi ruke puknuti, hoće me zanieti.

Digitized by Google

Po parobrodu kao da se sve koprca, valja i razbija. Pak vjetar preokrene. Sad kiša. Lieva kao da su se raztvorili svi dušpiri nebeski, lieva kao iz kabla. Koliko je to sve trajalo, neznam. No kad ono bjesnila pominu, kad pristrieši, kad se malo razmanta i nebo na jednome kraju prolomi, vidim Milana nedaleko od mene, gdje stoji naslonjen na tambuć, bez kape, kose mu razkošmuljane, sav mokar kao luža, a do njega Stevan, gdje ga stiska desnom, a lievom mu drži durbin. Gledam po brodu, a nigdje nikoga. Sve prazno, kao da je brod opustio. Natiče mi se oko na krmilo, a krmilo samo. Onako privezano sa komadom d u p l i n a (kratko uže) drmalo je, mišljah hoće s hipa na hip popucati. Po kasaru i po palubi sve raztreseno, razneseno, preobraženo. Ta ovo je sudnji dan, pomislih, kad eto kapetana, gdje se penje uza stube. Kad se dobro razmantalo i raztrieznilo, tambući i od krme i od prove izgledali su kao mravišta. Vrve ljudi van kao mravi, koji se bijahu zahranili pred olujom.

— Božmane, zazva kapetan.

— Š i o r.

— Koliko vas je broja na provi?

— Četrnaest.

— A putnika?

— Sto petdeset sedam.

— Bilo?

— Bilo, i sada je.

— Izbrojeni?

— Izbrojeni.

— Štete?

— Malo.

— Gdje?

— Na jarboru od trinketa.— Nesreće se nije bilo dogodilo.

— A Vi, reče kapetan, obrativši se k meni, Milanu i Stevanu, za što ostadoste na kasaru?

— Da vidim, odvrati Milan.

Digitized by Google

— Da čuvam gospodina Milana, odgovori Stevan.

Ja doista neostadoh ni da gledam ni da koga čuvam, ali se ono svali na brod na vrat na nos, a da nemogu ni sad još razumjeti, kada i kako pobjegoše krmilar i kapetan. Minu pijavičina, ali neminu jugo. More je sve to više uzburkano, valovi napadaju žešće, a vjetar vaviek, kao da nemisli prestati. Paluba, koja je iza one pijavice bila navrila puna svieta, opet se izprazni. Slabiji, a tih je bio veći broj, izčeznuše koji pod kasar, a koji pod provu.

Malo je njih bilo, koje bi zanimale i mamile ljepote prirode razdražene. Čovjek u obće a i svaki stvor napose gleda prirodu sa razna gledišta. Geolog gleda u razdraženom moru onu moćnu silu, koja rubi obale, koja ih podkapa, i u tajnovitih svojih dubinah pripravlja slojeve kamenja nastajućih gora. Meteorolog vidi u njem onu veliku spremu, iz koje crpi zrak svoju mehaničnu silu; zoolog stan neizmjernog broja živih i grob izumrlih stvorova. Povjestničar pomišlja na narode, koje je ono vidjelo i preživjelo; lječnik vidi čisti zrak za bolestne na sušici; pjesnik najstrašniju prirodnu ljepotu; bogoslov veliko ogledalo Svemogućega; mornar bič božji; ribar božji blagoslov; onaj, koji se topi, vidi u njemu grob, a prosti seljak napokon stvar, kojom brodovi jedre.

Pred noć sjedijasmo na kasaru. Vrieme kao da se utažilo. Vjetra malo, ali more uviek nemirno. Pade govor na pijavicu.

— Liepa li pojava, reče Milan. Samo mi je žao to, što ga niesam pratio sve od onog trena, odkad se zavrgo, pa dokle se razišo. To je doista zanimivo. Da je ovdje bio Humboldt, bio bi se uvjerio, da to niesu dva suprotivna vjetra, koja se susretaju i daju pijavicam povod. Puhalo je jugo. Bio bi vidio po slapu od mora, kako se vjetar približuje sredini na zavoj. Kušao sam vodu, koja je padala; nije bila slana ni od slana znaka. Gledao sam kapu, kad mi pobježe. Hodila je put pijavice, nješto malo na desno. Jedan tren i niesam je više vidio.

Digitized by Google

— Gospodine, nastavi Milan pokle se obrati kapetanu, jeste li se na nju mnogo puta namjerili?

— Jesam na stotine puta.

— A iz blizu?

— Ovo je treća, koja me na brodu pohadja.

— Malo zaista.

— A ja mnim, da je i jedna odviše, prihvati Stevan. Nego želim svakoj krštenoj duši, da ju nigda i nevidi. Bilo bi i po Vas bolje, da ju vidjeli nieste. Stavljati život na jeftinu pogibiju, ja mislim da nije koristno a neka, što nije pametno. Onamo stoji pisano: Čuvaj se, i ja ću te čuvati. Ja još nevidjeh čovjeka, da od obiesti stavlja svoj život na kocku, kao da ga je na karte dobio.

— Ovi se pojavi, nastavi Milan, sbivaju ponajviše po sredozemnome moru. Pišu, da se gdjekad vidja po deset njih na jedanput, a najviše u lijonskome zaljevu. Vi bijaste sretni, gospodine kapetane, da se takva šta naužijete. Kad prodjem onim krajem, ufam hoću se i ja namjeriti.

Stevan pogleda Milana.

— Maistre, Redfield i Oersted, nastavi ovaj zadnji, tvrde, da se suhe i morske pijavice pojavljaju, kad no se susretnu dva suprotivna vjetra. Tada, kažu oni, prikloni se jedna struja vjetra drugoj i obje na zavoj dižu se u vis. Becquerel, Hare, Bresson i Peltier drže pijavice ili vihore u obće kao kćeri statične munjine. Oblak, govore oni, postane voditeljem munjine od površja zemlje i tim se putem pojavi vjetar put oblaka, i zrak od okoliša, obigravajuć sredinu, teži na zavoj, pak u vis. Espy, Muncke i Belt misle, što je najvjerovatnije, da vihori nastaju, kad se pri zemlji stopli zrak, i postane tim putem laglji, i na jedanput krči sebi put u vis. Oni misle još, da se uz podane okolnosti spušta gdjekad istom brzinom i teži zrak, na isti način iz visine put površja. Strukovnjaci niesu svakako glede teorije ovih pojava na čistu . . . .

Digitized by Google

— Nebili nikad kao i reče, presieče Stevan, koji je pozorno slušao i nije trenuo okom.

— Ja mislim, doda kapetan, da se de Maistre i ostali kruto varaju, kad govore, da su to dva suprotivna vjetra, koji davaju povod vihorom. Ja sam tih vidjao dosta na moru, ali je u obće to bilo pri tišini, a malo kada s jakim vjetrom. Vidjao sam toga i na kraju. Začeo bi se, neznam kako, na jedan put, ponajviše čunjasta oblika. A nigdje niesam razaznao ma ni traga sukobu dvaju vjetrova.

— I ja sam Vašeg mnienja, nastavi Milan, svi učenjaci zabaciše tu teoriju kao staru i nevaljanu. Istina je, uz ovu teoriju ima privezano mnogo velikih imena. Tu imamo Humboldta, koji opisuje te pojave po pustošah južne Amerike, ali uz to dodaje, da ti suprotivni vjetrovi mogu samo nastati uz obću tišinu. Tu teoriju dakle prima Humboldt samo pod n,eke uvjete, i njegovo mnienje dolazi samo u prilog Espyu. Peltier piše, da dva vjetra, koja bi se susrela, morala bi prouzročiti sgušćenje zraka, a ne razriedjenje. Muncke upozoruje, da bi ti vjetrovi morali proći jedan povrh drugoga, a ne mimo, i da bi tako vihori morali ležati horizontalno. Ali takvih još nitko nevidje. Reye govori, vihori, koji bi nastali u visini, nebi mogli nikako imati u sebi takve struje, koja bi hodila s gora put površja zemlje, ali ipak da se je takvih opazilo. Pak dolazi pitanje, za što se pijavice pri površju mora nerazširuju, kako je jasno, da bi se to moralo dogadjati, već ostaju u nasuprot, često na lik jedne cievi. I munjina nedava dobra tumačenja za razjašnjenje vihora, jer se baš nezna, za što i kako da se munjevne struje zovu u pomoć, da ih proizvadjaju. Ako i jest dokazano, da malo ne uviek medju oblakom i površjem vlada njeka munjevna napetost, to bistri pojam o gromu i tumači ga, ali dalje ništa. Peltier, koji hćaše da na tu misao svakako zavede javno mnienje, navodi osam učenjaka, koji su vihore pripisivali munjini. Humboldt, kad napominje suhe pijavice po

Digitized by Google

južnoj Americi, napominje mimogred i munjinu. Istina je, glasoviti Amerikanac Maury traži njeki uži doticaj munjine sa sveobćimi zračnimi strujami, ali kako mu s razlogom podmeće Bourgeois u svojoj brošuri: „Refutation du systeme des vents", Maury navadja i navadja bez reda i traži da dokaže nješto, što se neda dokazati. I sbilja, Maury, koji bijaše i vrli učenjak i veliki pjesnik, zadubljen gdjekad u promišljanje prirodnih ljepota, i hoteć svačemu i svemu tumačiti uzrok, često je u njem pjesnik nadmašio strukovnjaka. Obstoje tolikogodišnja opažanja francuzkoga častnika de Touchemberta, koji hoće, da je magnetizam prvi pokretač zračnih struja. Brésson, koji je analizovao i povoljno se izrazio o toj interesantnoj radnji francuzkoga častnika, opaža, da orkani jesu sbilja uviek praćeni od munjevnih pojava. Nu taj strukovnjak zaboravi, da treba odieliti uzrok od učinka, da je naime munjina, koja se u orkanih razvija, učinak bjesnila istoga orkana. Pak dalje i dalje s jednoga pojma na drugi, gospodin Brésson zaključuje, da bi se napokon moglo nješto vjerovati o uplivu mjeseca na naša vremena! Dakle, da se znanost bavi predsudom! Ali je ona odavna te predsude odsudila i njene su ideje u tom pogledu krasno i elegantno zastupane od Carusa Wernea u njegovih simpatičnih radnjah. Pravac, kojim je dan danas udarila meteorologija, nedopušta, govori Reye, da se vjerovatnim drži, da bi jedan oblak, ma koliko on bio munjevan, mogao stezati prašinu, paru i zrak silom vihora u vis. Za što se nebi, pita Reye nadalje, uzpostavilo ravnotežje munjevnimi iskrami, naime treskovi, gromovi? Dakle ni munjevnost nije uzrok pijavicam; a još i manje bi one mogle biti prouzročene od sukoba dvaju suprotivnih vjetrova.

Stevan je sve dotle šutio. Sad se digne i reče:

— Ala, gospodine Milane, evo se uztrpih dosele. E dopustite mi, da Vas nješto upitam. Ja vaistinu nerazumievam ta gonetanja, a još manje poznam gospodu, koja

Digitized by Google

o tome glavu razbijaju. Razumievam to samo, da u skladu neživu. Nego mi recite, molim Vas, pri kom Vi držite, da je deblji kraj?

— Pri nijednom, odgovori mu Milan.

Kapetan ošine pogledom Stevana. To Stevana nije smelo; jer on doda:

— A Vi pričajte napried.

Htjede još dodati koješta, nego susretne Milovanovo oko i on onda jezikom za zube.

Milan nastavi:

— Najvjerovatnije je to, da ti pojavi odvise od razlikosti temperature, koja može nastati u zraku, kad je miran. Reye, koji se obširno bavi o tome predmetu, jest medju najprvimi, koji reče, da suhe i morske pijavice i tornadosi i tifuni i orkani jesu jedan te isti pojav, da im je jedan te isti uzrok, i da se samo razlikuju u obsegu, u sili i veličini. Muncke, Belt i Espy drže, da su vihori vertikalne struje, koje se na jedan put pojave u zraku, pak ili idu s površja zemlje u vis, ili s visine padaju na površje. Ili s jednoga uzroka ili s drugoga, a to u obće kad je tišina, zrak, koji je na površju zemlje, stopli se više, nego onaj, koji je povrh njega. Sada, ili se redom ravnotežje uzpostavlja medj studenijim i toplijim zrakom i onda vihora nema; ili se dogodi to, da se na površju sakupi više toga toplijega zraka, koji, pošto je laglji nego onaj studeniji, koji je povrh njega, digne se silnom brzinom u vis netom se nestalno ravnotežje poremeti. I eto vihora, pijavice itd. A gdjekad se studeniji, naime teži zrak može spustiti s visine na površje. I eto opet vihora. Ovaj je zadnji slučaj mnogo rjedji, nego onaj prvi. Vihor jedanput začet, može se razprostraniti. To odvisi od okolnosti, u kojih se je zavrgao. Zrak sa strane pritegnut je k središtu sa većom ili manjom brzinom. Ako vihor stoji na mjestu, vjetar sa strane dolazi ravno k središtu; ako li pak putuje, što se u obće opaža, onda ide na zavoj. Da ova teorija najviše zadovo-

Digitized by Google

ljava, to najljepše dokazuju pokusi Olmsteda u Alabami, na njeku vrst trstike (rozge), stablo visoko do preko četrdeset stopa, a promjerom od dva palca. To su plodni predjeli, i ono žiteljstvo najvoli upotrebljavati zemlju, gdje te trstike rastu. Zato težak posieče i nakon tri četiri tjedna zapali te trstike, a vatra uništi sve, čak i žile, jer su kod tih stabala žile na površju. Pak onda radi. Olmsted opisuje strastvenimi riečmi liepe pojave, koje je u tih prilikah opazio. Tu govori on, da su se vihori začimali na jedan put, da ih je s prve bilo visokih do četrdeset stopa, a kasnije da su njekoji bili viši od dvie stope. On da je bio daleko od vatre devet sto stopa, a ipak da mu se je jedan vihor na toliko približio, te je ćutio kako zrak bježi put istoga. Ovi vihori bili su raznovrstna oblika, njeki čunjasti, a njeki na lik cievi, i kasnije, kad sve pogori, pojavljali su se iz same žerave. Doktor Cowles pripovieda, da kad je jednom dao spaliti u Massachusettu dosta veliki prostor, pun suha drvlja, digao se je takav jedan vihor, da je vukao za sobom ostalo drveće, koje bijaše dosta daleko od užgana prostora; a doktor Buttler, koji bijaše odanle daleko za jednu englezku milju i pol, da je vidio velik stup crna i gusta dima. Redfield upozoruje na sličnost, koja obstoji medju ovimi pojavi i onimi, koji se opažaju na vulkanih. Prof. Seebach opisuje jedan vihor prašine, kojega no je on motrio na Santorinu dne 8. aprila godine 1866. Pri dnu taj stup crne prašine bijaše tanji nego li u vis, a na vrhu se, tek u visini od šest sto metara, razpadao. Niemac Rath pripovieda, kako je Pilla motrio dne 23. decembra godine 1832. na lavi Vezuva vihor visok do preko sto stopa; a francuzki častnik Bailleul, da je vidio godine 1850. na istom vulkanu, gdje se zameću po lavi mali vihori. A prije toga i Hamilton vidio je dva, koji su naličili morskoj pijavici. Tu, kako se vidi, predstoji uviek razlika u temperaturi medj dolnjimi slojevi zraka i gornjimi. Nema tu govora o sukobu dvaju vjetrova,

Digitized by Google

jer tu mal da ne uviek vlada tišina; nema tu govora ni o munjini, jer kako razborito govori Reye, tu se na munjinu nemože ni pomisliti. Belt povieda, kako u Australiji znadu vihori napastovati ljeti one, koji kopaju zlato i često im razoriti čadore, koji su im ujedno i prebivalište i radionica. Ti se vihori, govori on, začnu pri ljetnoj žegi na jedan put, pritegnu k sebi ono drobnoga pieska, i vidi se u zraku crni gusti stup, koji se gdjekad miče napried i nazad, a gdjekad kao da miruje. Ako se pozorno motri te pojave, razabira se, kako zrak ide sa strane ravno k središtu. Pak se opaža još, da zrak onda postane hladniji. I očevidno je. Topliji i laglji zrak povuko se je kroz tu fantastičnu ciev u vis, a drugi ga je iz visine — teži i hladniji — zamienio. Zanimiva je u tom pogledu opazka Beltova. Svatko zna, da kad se što vruća izloži zraku, kad je miran, zrak, koji je povrh toga, titra. To nije drugo no topli zrak, koji se diže u hladniji sa strane, koji ga zamjenjuje. Belt priča, da kad se tamo pojavi vihor, nema kasnije za mnogo vremena u zraku titranja, i da nema više one zaparine, koja ponajviše vlada.

Morske su pijavice u obće na lik lievka, čija je širja strana u vis. Ponajviše se začnu u oblacih, a Baussard je opazio, da mogu nastati i pri vedrome nebu, i tada da se začnu na površju mora i otale dignu u vis; a tek kasnije da se pojave oblaci. Horner misli, da je promjer morskih pijavica gdjekad do preko dvie sto stopa, a da mogu biti visoke do hiljadu i pet sto i više. Oersted govori, da je većina vihora od preko dvie tisuće stopa visine. Bilo je suhih pijavica, kojim je promjer bio čak od tisuće stopa, a još i više, ako se pomisli na amerikanske tornadose, koji razore i opuste sve, kuda prodju. Peltier navodi petnaest vihora, koji su sisali vodu u vis, a tri, izpod kojih se je voda bila udubla na lik kotla, mjesto da se diže. Na 19. augusta god. 1845. u Houlmu, osam kilometara daleko od Rouena, u jedan sat poslije podne uništi vihor sto i osam-

Digitized by Google

deset velikih stabala; a sat prije bijaše porazio u Monvillu, koji je daleko od Rouena petnaest kilometara, tri predionice i raznio dvie stotine radnika. Razvaline tih sgrada padoše pol sata kasnije trideset i dva kilometra daleko! U Hainichenu na 23. aprila 1800., a poslije podne, spusti se iz jednoga gustog oblaka taman stup sve do zemlje, pa se opet potegne nazad u oblake. Spusti se još jednom, i što je susreo, to je sve skroz uništio. Vjetra se nije čulo, dapače jedna seljakinja vidje sa svoga prozora, kako taj vihor raznese i uništi jednu potlešitu kuću, koja bijaše blizu, a nije vjetra ni ćutila. Bilo je i većih kuća skroz odnesenih, i kad se vihar svrati u bližnju jednu šumu, ostavi stalne tragove, jer kuda prodje, neosta zdravo niti jedno stablo. Ponese napokon u vis dva konja, kočiju i kočijaša.

— Hoće djavo, da je i više, reče Stevan, koji se je zaludu mučio, da jezik uzteže. Nego mi kažite molim Vas, kad tako liepo poviedate, je li istina, da ljudi mogu proizvesti kišu. To sam čuo jednom u Kotoru, ali mi se takva šta neda vjerovati.

Svi koji bijahu tu naokolo, a tu je bilo sve, što bijaše najotmenijega na parobrodu, svi pogledaše Stevana. Pak pogledaše Milana, pak jedan drugoga. Stevan, kao da to i nevidi. On nije mogao nit pomisliti, da je on za mnoge tu bio suvišan. Nije nikako sumnjao, da se ostalim njegova prisutnost nemili, a Milan nije nigda zaboravio, da mu je Stevan zemljak, da i ako mu je sluga, i on je Crnogorac. Ostali niesu poznavali, koliko drži do sebe svaka Crnogorska duša; kako je tu razvijeno čovječje dostojanstvo, kako Crnogorac nepojmi, da bi mogao strani čovjek, ako to nije Rus, biti bolji od njega, a navlaš onda, kad komad drva nosi svih jednako preko pustoga mora, gdje čovjek ćuti više za čovjeka, i nemisli na družtveni položaj, koji toliko dieli uka od neuka, bogataša od siromaha.

Stevan nije na to pomišljao. On je samo znao, da ga Milan voli, da ga drži više za prijatelja, nego za slugu, a

Digitized by Google

dalje niti je tražio niti je pitao. Sjedio je uz ostale; slušao je. Gledao je, da utuvi ono, čemu bi se rado bio opro, da ga nije nješto stida pridržavalo. Ali to nebijaše stid, jer tu bijaše svieta, nego jer se je bojao, da nepogodi i da se pred svietom neobruči.

— Jest, odgovori mu Milan, kiša se može i umjetno proizvesti.

— Može, doda kapetan, na papiru.

— Može dà, nastavi Milan, koji kao da i nije čuo, što je kapetan primjetio. To se je dogodilo više puta, i može opet. Još god. 1845., kad no je J. Mackay mjerio iztočnu obalu Floride, a mjeseca aprila, proizvede on nehotice i vjetrove i kišu. Njemu je smetalo pri mjerenju ono silne trave, koja zna biti do šest stopa visoka; — pak on, da posao olakoti i sebi i družini, odredi, neka bi se užegla, a kad trava izgori, pojavi se lagani vjetar i pade obilata kiša. Kad njekoliko dana kasnije, pomoćnik J. Mackaya, naime A. Mackay, koji je poznavao Espyevu teoriju o postajanju oblaka, nabasa na silni jedan prostor, pun te guste i visoke trave (saw-grass ponds), odluči da kuša tu teoriju. Njega je pratila i bila mu pri ruci na poslu množina crnaca, koji su znali, da tu kiše nema sve od početka aprila do konca junija. Mackay, koji nije dvojio o uspjehu, reče crncem, da će do koji sat kiša. Oni mu se nasmijaše od srca. Ali kad se trava zapali, i kada se nakon njekoliko vremena, pošto sva izgori, pojavi svježi vjetar i na nebu se začne oblak, onda ga oni stadoše gledati začudjeni. Oblak naraste, sgusti se i poče bljeskanje i grmljavina. Crnci popadaše na koljena. Iza grmljavine pade obilata kiša, a crnci uviek na koljenih, da prose Mackaya za oproštenje, što mu nehtjedoše vjerovati od prve. Mackay povieda još, kako je A. H. Jones više puta ponovio slične pokušaje, i da je vazda uspio; dapače, da na Floridi znadu sada oni stanovnici, kad su to jednom doznali, užigati češće tu travu, da kiše dobiju.

Digitized by Google

— Ali, gospodine, reče kapetan, ta voda odklen dolazi? Ako tu kiša preko aprila, maja i junija nigda nepâda, ako je tu sve suho, odklen dakle voda?

— Nu, odvrati Milan, to se lako razumije. Od silne topline, koja se tom prigodom razvija, zrak se s površja diže u vis, a dolazi zrak sa strane, koji se opet i on diže. Zrak nije nigda absolutno suh, u njem ima uviek vodenih para, više dapače ljeti, nego zimi. Taj zrak dakle, koji se diže, kad dodje u njeku stanovitu visinu, ostudeni. Jedan se dio njegovih para pretvori tada u vodu. Da tu ima vlage, razumije se i otale, kad se zna, da izpod mlade i zelene trave ima je gdjekad sloj zamrle i gnjile, debel do četiri stope, koji nemože biti bez vode pošto je pri tlu i obranjen; a da se i nepomišlja, da je i ona trava, koja je zelena, takodjer vlažna. A to se vidi i u gustoći i crnoći dima koji se diže. To razumievaju, kako povieda Espy, i Indijanci vrlo dobro; i zato su oni tako opasni zbog paljenja livadâ. I ovi pojavi dolaze u prilog teoriji vihora uslied razlike temperature. Ali i ova nam teorija nedaje čista i bistra pojma o vihoru, akoprem Reyeova razprava baca dosta svjetla u te tmine.

Meteorologija je još u povoju, ali je svakako, u odnosno malo vremena, dosta napried koraknula. Od prastarih vremena zračni pojavi mutiše vazda plaha čovjeka, poklem predsude napučiše oblake vještacami, i luda svjetina vidjala u gromu drzovitu ruku strašnoga Gromovnika, a u krupi pakostne hire zemaljskih vještica. Kadano kasnije iztraživanje istine raztjera malo po malo te zračne prebivaoce, i priveže zlatnoj prirodi nebesko bljeskanje, i gromovi prestadoše padati iz ruku strašnoga Gromovnika, tek onda moglo je biti govora o znanosti, o pravome napredku. Prvi stari Grci zasnovaše temelje, ili bolje rekuć pokušaše da zasnuju temelje meteorologiji, akoprem to bijaše njeka smjesa znanstva i predsude. Većina sadanjih strukovnjaka i nespominje stare Grke u poviesti meteorologije, akoprem Aristotele napisa pet knjiga i uz Hipokrata, Teofrasta,

Digitized by Google

Strabona pisahu o meteorologiji i Rimljani: Plinij, Lucretij, Seneca i Virgil. Nu sve je to bilo u savezu sa zviezdami, jer su se one i njihovo gibanje često zazivale, da pomažu pri tumačenju vremena. Ta prastara meteorologična nagadjanja niesu imala znanstvena temelja. I drugčije nije moglo bivati; jer fizika, ovaj stup, od kojega se meteorologija nemože odvojiti, bijaše nerazumno čedo, i tek sa izumom Torricellia moglo se je postepeno napredovati. Pak ima i druga. Pojedini motritelji bijahu prisiljeni raditi sami po sebi; često se je tražilo ono, što već bijaše nadjeno, i iztražitelj je ponajviše počimao iz početka. U srednjem vieku bijaše nješta bolje. I arapski filosofi bavili su se meteorologijom, ali nije bilo ni termometra ni barometra . . . .

— Gle, zaviče na jedanput Stevan, eno kraja.

— Još Grčka, doda kapetan. Grčka dà, taj blaženi kraj, ta zemlja posvećena od toliko velikih uspomena, gdje svaki grumen nješto veličanstvena spominje, ta kolievka znanosti, to ulište, iz kojega se je razlio kroz Rim preko čitave Evrope svaki napredak, — Grčka se je još razabirala kroz tmine, koje su se već bile počele pojavljivati.

Iza one pijavice, koja se na nas bijaše svalila, vjetar se za malo vremena umirio, ali je more kopalo sve to više, i crne su oblačine letjele kao biesne s jugo-iztoka put sjevero-zapada. I poslije podne sunce se je vidjalo samo kadikad, stidno rek bi, što nije kadro svojom snagom da umiri i utaži prirodu razdraženu.

Stevanu bilo valjda dodijalo dalje šutiti, pa za to prekinuo našu pozornost. Kad se krug na kasaru razišao, on se približi Milanu, i hoće neće hvata mu se jakete:

— Čujte, gospodine Milane, reče mu.

— Što je, Stevane?

— Zlo i naopako.

— Što?

Digitized by Google

— Otišlo s djavolom, da ga anatema, otišlo sve.

— Što je otišlo?

— Sve. Neosta ništa. Naopako.

— Kakva nesgoda?

— Gore.

— Kakva nesreća?

— Gore. Sto puta gore.

— Stevane, neidi stramputice, govori.

— A Vi kad hoćete, a ja hoću. Eno dolje u Vašoj izbi sve sunovraćeno. Ono nesretne pijavičine nagne parobrod tako strašno, da su se sve prtljage prekovratile.

— Digni ih, tu nema zla.

— Kako nema, jadan čovječe, kad bi krštenu dušu glava zaboljela, samo da promisli. Nego Vaša je dobrota velika, a ja se evo izpoviedam, Bog i duša, ako istinu nekažem.

Milan ga pogleda. Stevan nastavi:

— Kod kuće, starica mi mati . . . . .

— Stevane, ostavi izvjete, presieče Milan, ajdemo da vidimo.

— Ne, gospodine Milane, za rane božje, prije me čujte.

Milan se stisne u pleća i:

— Govori, reče mu.

— Vi znate, doda Stevan, kakve su matere, kada spremaju sinove na put. Sva se rodbina sakupila okolo mene, da me cjeliva. Tetka i mati donesoše mal da ne naručanj svake trave. Ova kad te boli glava, ova kad zubi, ova kad želudac, rekoše; a ja primaj i trave i savjete. Stari ujak, — a to je ono što me peče, — podmakne mi nekoliko pleta kradimice lievom, a ta neka mu je prosta, a ne ona kad mi desnom pruži staklenku punu zimuradine, i reče: ti ideš, sinko, u daleke kraje, a možda i izpod svieta, gdje ima i zla i dobra, a više zla nego dobra. Kad bijah jednoč u moje mlade dane u Dubrovniku, kazivahu mi ljudi, koji sviet obilaze, da tamo njegdje daleko vladaju kužne nemoći; a stari paroh, kojino jesenas

Digitized by Google

dušu izpusti, da mu je na spas, i koji je prevrćao debele knjige, reče mi, da se čovjek čuva najbolje od tih bolesti, ako se maže zimuradinom. Evo ti ova staklenka i dao svemogući Bog, ona te od pogibelji spasila. Ja se oprostih od matere, kao od matere, a još mi srce puca na njezine suze, koje mi i sada lepeću pred očima, te ponesoh sobom sve te svetinje svoje rodbine i upamtih, a da ih nigda nezaboravim, te svete naputke. Bog me na Vas namjerio. Vi mi povjerili, kao pošten mladić poštenomu mladiću, Vaše prtljage, da bude u dobar čas. Ovo je prvi put da u sviet krećem, i neznam gdje su te kužne nemoći. Meni omililo Vaše zdravlje i ja turih onu staklenku u Vaš kovčežić. Bilo bi sve ništa, da se neizduši na nas ono nesretne pijavice. Brod se pod onim utiskom strašno nagnuo, prtljage se prevalile, staklenka pukla — i . . . . eno dolje u izbi strašan vonj, da te Bog sačuva, a neka, da je sto staklenaka, nego Vaša odiela . . . .

Milan ga blago pogleda i nasmiehne se.

— Ajde, reče mu, popravi kako bolje znaš.

Vrieme kao da neće da se promieni. Vjetar duva sve to žešće, sve to žešće napadaju valovi, razbijaju se pjeneći se na bokovih od prove, a parobrod se strašno uvija, giblje i škriplje. Pjena pljače palubu, — škropi i moči mornare i one putnike, koji hoće da uztraju na otvorenu. Klasični grčki kraj sasma je izčeznuo iz vidika, ali se čuje još šum biesnih valova, koji se po obalah razbijaju. Kadno kasnije vjetar krenuo više na podne, nebo eto postalo mahom grdnije. Crne, guste oblačine, jedna nakon druge lete razkomadane, razprhoperane, lete kao biesne preko neba, i škrope debelom kišom. Parobrodu nema trena počinka. Svi su se putnici, osim Milana, zavukli redom u komoru. Konopi zviždaju pod utiskom usilna vjetra, da moraš vikati, ako hoćeš, da te tko čuje. Mornari od straže zavučeni u incerade (povošteno platno), obučeni u de-

Digitized by Google

bele i visoke čižme, s klasičnim mornarskim klobukom na glavi, komu su zadnja krila trikrat šira od sprednjih, drže se nad vjetar napetih ušiju, da bolje zapoviedi čuju. Dim se iz dimnjaka para, kida, a da ga oko nemože pratiti do izvan broda. More, koje bjesni pod uplivom tvrda vjetra, koji ga draži, neda se opisati. Na daleko vidiš val, vidiš ga gdje se penje, gdje se uvija, pjeni i pljuska, gledaš ga, kada se približava. S jedne strane pričinja se kao da se je izgubio, razlio, i drugi ga grozniji zamienio; a s druge svidja se, kao da podvostručen hoće da žešće navali, da te hoće pritisnuti, da će podušiti brod, da živa živcata duša neće razspu izbjegnuti. Ali se brod otresa; val ga diže u vis kao slamku, okolo njega se zapjeni žešće, zašušti i dalje suče, kotrlja se, dokle ga nestane iz vidika. Izčezne daleko — daleko, na dnu zadušena i mutna obzorja Medjutim dvadeset drugih je na brod navalilo, preko svih dvadeset brod se je nagnuo, dignuo, pao, dalje koraknuo. Milan je bio vaviek na kasaru. Njegovo crno i živo oko pratilo je sa svom mogućom pomnjom to bjesnilo prirode. Držao se objeručke gvozdena naslona, a do njega kapetan sa durbinom u ruci upirao oko preko prove, da se nebi po nesreći koji brod desio na putu. Stevan bijaše zabavljen u Milanovoj izbi, da pretresa prtljage. Ali nevješt s jedne strane moru, a s druge dah usilne zimuradine smuti ga i gdje će gdje neće, legne na pod i zaspi kao zaklan. Kad Milanu dodijalo ono natezanje po palubi, spusti se i on dolje u komoru. Kad on da će u izbu, a eto tamo Stevana, gdje spava s uha na uho. Nehtjede ga buditi, već se svrati u veliku dvoranu, gdje je još bilo njekoliko putnika na okupu.

— Čudna vremena, zamuca siedi jedan stariac, koji je stajao navrh trpeze i rukama se upirao i desno i lievo, da čuva ravnotežje. Mnogo sam puta ovuda prolazio, ali ovake bjesnoće još vidio niesam.

— I ovo će trajati, — nastavi njeki drugi ponješto mladji, kojega je i kretanje i ponašanje odavalo za crkovnjaka.

Digitized by Google

— Samo zdravo, odvrati starac, i držeć se uviek trpeze, odšulja se malo po malo do svoje izbe.

U to dodje i kapetan.

— Vrieme će na bolje, reče mu Milan, barometar se diže.

— Valjda hoće, odvrati kapetan, ali mu ja nevjerujem. Nebi mu ovo bilo prvi put, da laže.

— Nu to je riedki slučaj.

Još Milanu zadnja rieč na usta, a strašni jedan val svali se na bok od prove, a parobrod se nagne, i reko bi bio čovjek, eto ga, prevrnuo se je. Kapetan odjuri na palubu. To bijaše zadnji bies razdraženoga juga. Preko noći vjetar malaksa, more se donjekle umiri. Zorom zapuše blagi i tihi vjetar sa sjevera. Sve nas, mimo mornara, zateče visoko sunce u krevetu. Ali liepoga vremena još nije bilo. Još su se valovi kotrljali jugom, još je po nebu bilo oblaka, još se nije moglo sunce zrcaliti na mirnom moru, još se barometar nebijaše umirio, još je bio na kišu. Mornari i mnogi putnici trli su ruku o ruku u znak zadovoljstva. Više nije bilo ni incerada ni nemira. Paluba je bila mal da ne puna. Njeki su čak i pjevali. Ali je još bilo svieta u krevetu, još nije bilo more za svakoga, još su se slabiji vukli po palubi uz prislon.

Kad bilo podne i mi posjeli trpezu:

— Kapetane, reče Milan, hoćemo li ovako mirno u Alesandriju. Rek bi, da će se vrieme ustanoviti pri dobru.

— Nadam se, odgovori on, ali u vremenu nema vjere, a još manje u ovoj dobi. Nu ipak moguće je, da prodje liepo još ovo malo vremena, jer vrieme kao da hoće da okrene. Noćas je miena.

— Bože moj, odvrati Milan, ja mislim, da mjesec malo pomaže. To su stare predsude, koje su već preživjele svoj viek i koje ljudi ozbiljni moraju odbaciti.

— Po malo, po malo, moj mladi gospodine. Evo dvadeset godina, da plijem po moru i niesam nigda niti pomislio, da dvojim da mjesec neravna naša vremena. Da-

Digitized by Google

kako, čuo sam i ja gdje ljudi, a najskoli mladi ljudi, napadaju i na mjesec i na mornare, kao da je tobož sviet na pogibiji, ako se vjeruje mjesecu; ali tvrd kao kamen, ja kao ostali mornari svi, niesam popustio ni za dlaku. A kako će čovjek popustiti, kad eno mjeseca, na kojem se vrieme može čitati, bolje nego iz ikoje knjige! Jedrio sam, evo ima četiri godine, iz Marsilje put Englezke, i bijah daleko petdeset milja od glave Paloš, kad al eno mjeseca, gdje iztiče nagnut, a barometar pri liepom. Komu ću vjerovati? Barometru? Njemu ne, jer me često prevario. Mjesecu? Ma naravno da mjesecu, jer se zaluda nekaže: „mjesec u krevetu a mornar na oprezu.“ Došlo zla vremena kao iz vreće. Nego ja Vas niesam možda razumio. Vi ste rekli? . . . .

— Ja sam rekao, da mjesec nema upliva na vremena.

— No, Vi ste mlad, neizkusan, pa i nezamjeran. U knjigah se piše dosta toga, a mi mornari to u obće neodobravamo, a još manje puštamo. da nas se zavodi. Vi ste još mladi i vjerujete. To se razumije.

I kapetan nagne glavom desno i lievo, prodje rukom gore dolje po desnom koljenu, kao čovjek koji bi htio dalje govoriti, ali se boji, da to nebude uzalud. Pak opet kao čovjek, koji je uvjeren, nastavi:

— Vi biste dakle mjesecu odrekli svaki upliv na našu zemlju? Vi biste rekli, da mjesec nema nikakva upliva na naša vremena? Vi biste možda rekli, da je svejedno za vrieme, je li nov, je li pun mjesec, je li prvi ili zadnji četvrt?

— Odnošaji, odvrati Milan, koji postoje medj mjesecom i zemljom, nedadu se poreći, ali da mjesec ravna naša vremena, to se zna, da je predsuda. Ja u obće nerazumievam, kako se do toga došlo, da se biedi mjesec rad zla vremena.

— Da ste i iole stariji, to biste razumjeli od prve. A to je izkustvo, moj mladi gospodine, izkustvo. Nije narod bedasto krojio poslovice, a poslovice su, to ste valjda čuli,

Digitized by Google

sitni novac znanosti za prosti puk. Ponovite Vi staromu kojemu mornaru, što ste evo rekli meni, pak će Vam se, a nezamjerite, u brk nasmijati. On će Vam rieti, da kad se pri mieni navrne zlo vrieme, zlo vrieme i traje; da kada je mjesec na noge, mornar je u krevetu, a kad mjesec u krevetu (kad je nagnut), mornar na oprezu.

— Ja neporičem, odvrati Milan ozbiljno, te mornarske predsude, jer mislim, da ga gdjekad iste okolnosti na to navode, a tim više, kada promislim, da mnogi od takozvanih strukovnjaka potiču takve ludosti, od kojih isti takozvani srednji stalež nije prost. Dokazano je, da ako mjesec i djeluje na zračno more, taj je upliv tako neznatan, da spored upliva topline, koja je izvor svemu gibanju, skroz izčezava. Bilo je ozbiljnih meteorologa, koji upirući se na ovu istinu: da kako more ima svoju plimu i osjeku, mora ju takodjer imati i naša atmosfera, tražili su, ima li koji mjestni dokaz tomu pojavu; ali mu nenadjoše traga. Pak su tražili dalje, da li bi pojedine mjesečne faze koješta takoga mogle prouzročiti. Uzalud. Strukovnjaci uče, a njima se mora vjerovati, da su predsude glede mjeseca jednake onim predsudam, koje su se u ljudstvu pojavile i ustanovile još onda, kada se je čovjek, nemogavši tumačiti pojedine pojave u prirodi, obraćao nebu, da opravda svoju slaboću.

— Dakle, Vi bi još rekli, da je laž i proročanstvo o vremenu?

— Laž i gore nego laž i poruga, koju prepredenjaci nudjaju za novce bedastoj svjetini, koja im vjeruje. Glasoviti Mathieu de la Drôme i njegovi nasljednici niesu ništa bolji od najgorih varalica. Uredjuju koledare, proriču vrieme, naslonjeni na onu ludu predsudu, po kojoj se tobož svakih sto godina vremena ponavljaju.

— Ala moj mladi gospodine, Vi govorite tako, a novine na stotine pronose širom po svietu ta proročanstva, a najskoli mornarom, da se vladaju.

Digitized by Google

— Tako je. Ali opet ta proročanstva ostaju laž. Tu nema nikakva znanstvena temelja, i to nedoprinosi zaisto dostojanstvu i ugledu novinarstva. I meni se desilo na stotine puta, da čitam po novinah, a najskoli talijanskih i francuzkih pa i naših slična proročanstva. To mi je svaki put izgledalo, kao nevina izpoviest o nepoznavanju današnjeg stanja meteorologije. Ova je znanost zadnjih petnaest godina znatno napried koraknula, a malo je ljudi te korake sliedilo. Njoj su došle i vlade na susret. Za nju su pojedine države sklopile posebne ugovore, i danas je mal da ne čitavi naobraženi sviet spojen, posijan meteorologičnimi postajami. Tu se radi, tu se motri jutrom, podnevom i preko noći. Posebni mehanizmi bilježe silu vjetra, tlak zraka, množinu vode, najveću i najmanju temperaturu. Brzojav je isti stavljen na službu meteorologije, i tako je moguće poznavati zračne valove i istodobno stanje atmosfere preko čitave Europe i nagadjati o onome povrh oceana.

Može se tim putem i donjekle predvidjeti smjer vjetra, kojih dvanaest sati prije. Ali gdje smo još? Njeki talijanski profesor htio je uvjeriti svoje čitatelje, da i ako su dan danas proročanstva o vremenu nemoguća, da će se ipak doći jednom i do toga. Ja mislim, da bi to odveć bilo i za jednoga profesora; nego se napokon nezna, na koliko vremena unapried on hoće, da ta proročanstva omogući. I sbilja, meteorologične postaje dale bi na nješto slična slutiti, kad bi na našem planetu vladala jednoličnost. Ali, Bogu hvala, toga nema. I zemlja i more, i livade i polja, i neprestupne gore i duboka jezera rese ovu ljudsku kolievku, te mirno i jednolično gibanje zračnih valova jest nemoguće. Nezna se, kamo iztraživanje može dovesti, koliko je još tajna da se odkrije, ali težko da bi se meteorologija mogla jednoč neodvisnom učiniti od brzojava, na kojemu je danas, što se proročanstva vremena tiče, oslonjena; i izvjestno je, da će nadalje oslonjena ostati. Naša je zemlja tako neuredno razdieljena na kopno i na more,

Digitized by Google

da jedna sveobća teorija može vriediti samo u obće, ali mjestna proročanstva, naslonjena na opažanja, postaju nevjerovatna i moglo bi se reći nemoguća.

— Ala, gospodine moj, kako liepo Vi to znate sipati. Vi bi meni htjeli dokazati crno za bielo, ali jok, ja niesam bio, niesam i neću biti Vašega mnienja. Ako bi se ljudi meni samomu rugali, nebi čitavom naobraženomu svietu. Niesu svi ljudi lonci, a mornari još i manje. Tu smo mi, tu je mjesec, pa tu je i vrieme. Eto računa. A o proročanstvu neću da prkosim, jer neznam uprav, gdje je deblji kraj. Moguće je, da se varaju oni, a moguće je opet, da se varate Vi i oni, koji su Vas to naučili, jer ste napokon mladi. Ja Vam znam kazati to, da su ta proročanstva obćenita, da se protežu na velike predjele.

— Tu baš leži zec.

— Gdje?

— U toj obćenitosti. Vrieme nije svukud jednako. Ako se nepogodi amo, pogodi se tamo.

— A novine?

— Ozbiljne novine donose ta proročanstva kaono i ona Muhamedova.

— Ja niesam baš protivan . . . .

— Tako je, reče napokon Milan.

Kapetan se digne. Digne se i Milan. Vrieme je hodilo na bolje, ali more još nije mirovalo. Lako mornarom, koji su tome ljuljanju vikli, ali nije lako putnikom. Nije bilo dobro pri želudcu ni našemu Stevanu. On je sjedio na kaštilu od prove i gledao nebo, upijao čisti morski zrak, da se tobož razabere. Mornari su se vrtili okolo njega. To ga nije ni najmanje zanimalo. Kad bi se što krupnijega pomaklo, kad bi što blizu njega neobično zašuškalo, onda bi samo krenuo glavom, da vidi, što je. Dodje jedan, da ga nagovara. Uzalud. Stevan presieče debelo, a onaj drugi jezikom za zube. On je valjda promišljao na neoborive crnogorske hridine, on, koji je u onaj čas plivao Bog zna povrh

Digitized by Google

kolike dubine, i nije za cigli jedan tren mogao mirovati. Kušao je da zapali čibuk, ali se nije dalo. Duhan kao da je gorak, a dim kao da duši. Izpuhne duhan iz lule i spremi ju. Milan, koji ga od sinoć nebijaše vidio, ode onamo k njemu na provu.

— Stevane, reče mu.

— Gospodine.

— Što je, da te nevidim?

— Vidio sam ja Vas, a to je dosta. Nemojte zamjeriti, za Boga, jer eto pade mi od stida obraz. Smutilo me kao nikad tako; Bogu dušu, a Bog je neće; sapelo me nješto okolo glave — i jutros, eto sramote, da pâs pâsu pripovieda, probudih se u Vašoj izbi.

— A kako ti je sada?

— Dobro, doklen hoće Bog. Nego ovo djavolja mora neće još da se utaži, pa se napinji desno i lievo na silu, da nesunovratiš.

U tri dana i do zore četvrtoga bili smo već provalili pet sto šestdeset i dvie morske milje; bijasmo naime u duljini dvadeset osam stupnjeva i četrdeset i šest minuta na iztoku od Greenwicha, a u sjevernoj širini trideset dva stupnja i dvadeset i tri minuta. Mi bijasmo dakle zadocnili. Parobrod je brodio obično deset milja na sat, ali je nepovoljno vrieme uztezalo hod na šest milja i na četiri gdjekad, a popriečno na sedam. Još nas je dielilo od Alesandrije devetdeset milja. Još dakle devet ili najviše jedanaest sati putovanja. Vrieme je bilo liepo. Svi putnici bili su na palubi; a jer su putnici bili navalili na kasar, kapetana nije bilo vidjeti. On je bio u komori. Mornari su od rana jutra prali palubu. More ju je plákalo tri dana redom i već je izgledala kao crna. Po njoj si puzao kao po loju, kaono po svakome drvu, koje je moru izloženo. Božman je upućivao debeli, žestoki mlaz vode, a desetero mornara, bosonogi jal u visokih čižmah, deri, metlaj, čisti. Ja bijah

Digitized by Google

na provi, kadno božman naredi ručak. Zvono zakucne a mornari metlami u kraj. Kad se na jelo zove, netraži više u mornara posla. On ostavlja sve na stranu, nedovršeno, nepodpuno. Ima li štete? Njega briga nemuči. Neka to stariji razvide. Dispensir razdieli jelo, a oni jedan do drugoga po palubi, uz čisti zrak, blaguj jal sira jal kave jal čaja, kako pogodjeno. Pak laskaj, prevrći, mumaj, muči, govori, zanovietaj, prekidaj, samo neka brzo neide.

— Ovakoga se sira nejede na gospodskoj trpezi, reče jedan od njih.

— Nebilo ga, odvrati jedan drugi. A čim bi se obogatio kapetan, da to nije na štetu mornarskoga želudca? Hitaj, skači, penji se po sav božji dan, pa za što? Za ručak komad sira i dvie galete. Za objed komad mesa uz kost, da si sretan, ako te malo mekote dopade. Za večeru napokon ono nesrećne slanine sa krumpirom.

— Neznam, reče onaj prvi, za što da za večeru uviek mesa sa krumpirom. Evo dvadeset godina, da jedem mornarski kruh, i evo dvadeset godina, da se davim svaku večer istim jelom. Da bi to gdjekad promienili! Nikad!

— Niesu mu zaludu nadjenuli toliko imena. Zovu ga: frikando, frakaćo, žgvacet, kalandraka i djavoli ga znali, što još drugo.

— Pak da je što! Ostanci od objeda. Slano, izprano i prekuhano meso. K tomu malo masti, dvie kapule, malo papra i sudjeni krumpiri. To je večera mornaru svukud i vaviek. Žgvacet i žgvacet i opet žgvacet.

— A kruh?

— Kruh nije loš.

— Nije ovdje na Lloydu, ali na brodovih na jedra.

— Nije se zaludu reklo, da je mornarski kruh sa devet kora. Blaženi Amerikanci, — oni netrguju sa mornarskim želudcem. Tamo se pošteno služi, ali se pošteno jede i pije.

— Kad nema zakona, koji bi mornare štitio.

— Ima zakona, i kakvih, ali vrana vrani očiju nevadi!

*

Digitized by Google

— I ja mislim, da zakona ima; ali evo toliko godina što brodim, a nevidju još nigda carskoga čovjeka, da je došao na brod, da obidje jestivo i razvidi, koliko ima toga pokvarena.

I oni su govorili istinu. Često je na brodu kruh pokvaren. Brod je na odlazku, a mornarom se daje dobro jestivo, frižko meso, frižak kruh. Brod se odtisnuo od kraja, prevalio je mnogo puta i mnogo je dana prošlo. Dobro se jestivo pojelo brzo. Ostalo je lošo. Kruh, a mnogo puta i isto meso pokvareno je. Čovjek, nije kud kamo, mora da jede, mora da se hrani; i lošo jelo ide, ide da je i gore. Kad se prispije u novu luku i mornari se potuže konsulu, kapetan odvrati: jestivo je bilo zdravo. ali se putem pokvarilo, pak obrne tužbu na dispensira. A tužan mornar: kriv, varalica, potvorac! Kod čestite i vriedne naše mornarice tih primjera nema, Bogu hvala, mnogo, ali ih ima.

Pred samo podne ode opet Milan na provu.

— Stevane, reče mu, danas ćeš objedovati dolje sa mnom i s ostalom gospodom.

Stevan u čudu odgovori:

— Šta Vam je, gospodine, za rane božje? Kud ćete, a nedao Bog, da ja jedem za jednim stolom sa toli ugladjenom gospodom, pak da tko mni, da bih se ja tim dičio. Nego ajte, kad je sve spravno i ostali možda posjeli, da Vas nečekaju.

— Stevane, nezapinji. Dodji, kad te molim. Tu nema nikakva zla.

— Nema vaistinu ni dobra, zamuca Stevan, jer nevidju rad šta da me osudjujete, da učim jesti gospodski. A milije je meni na samu, nego da je gospode na hiljade.

Milan se svrati u komoru, a Stevan pod kaštio od prove, da se opere i zagladi. Mogao je poći i onako, ali pomisli on, da što je bolje, to je i pametnije. Obuče crvenu jednu košulju, omota okolo pojasa dugi široki modri pas, navuče

Digitized by Google

najbolju jaketu, novi prsluk i uputi se ravno put velike dvorane. Susretne na stubah sobničara, koji je nosio prva jela.

— Kud ćeš, reče mu ovaj. Nema ti ovuda puta. Gospoda su sada za objedom.

— Pusti mirno čovjeka i nesmetaj, odvrati mu Stevan; idem dolje da objedujem.

— Zar ti?

— A da tko nego ja! No miči se s puta prije no mi se od jada i vitežke nevolje nesmrkne pred očima.

Sobničar se ukloni, a Stevan dolje. Pozdravi, stavi kapu pod pazuho i ode ravno na stolčić, koji bijaše prazan. Svi se putnici obazrieše na novoga gosta, osim kapetana, kojega Milan bijaše zamolio, neka bi mu dopustio, da vidi, kako će se Stevan riešiti toga posla. Stevan uzme žlicu i stane srkati juhu, kao da se tobož vazda s gospodom miešao, bez zabune, bez neprilike, hladnokrvno, ozbiljno. Milan se je tomu nadao. Znao je njegovu trieznost, razboritost i ozbiljnost; znao je, da se Crnogorac nećuti nigdje suvišan, da nemisli da je tko od njega bolji.

— A koliko ima putnika, upita crkovnjak.

— Sto petdeset sedam, odvrati kapetan.

— A što bi ste rekli o vremenu, upita onaj starac, kojega upoznasmo prekojuče.

— Valjda neće na gore.

— A ja mnijem, da hoće, umieša se Stevan. Hoće, govorim, četvero mi jevangjelja, jer se sa mačkami kote jutros svi djavoli. A kad mačke skaču, neće ni more da miruje.

Svi pogledaše Stevana, a Stevan svih. Hiti kapetan oko na barometar. Barometar pao opet za četiri milimetra.

— Istina je, reče, vrieme će okrenuti; ali mi smo noćas u Alesandriju. Zlo vrieme neće nas zateći na moru.

Crkovnjak i starac i još njekoji, koji bijahu tu za trpezom, otru ruke o ruke. Liepa je to bila rieč poslije toliko nezgoda: noćas u Alesandriju!

Digitized by Google

— A što biste rekli, reče kapetan Milanu, o uplivu vremena na životinje; Vi, koji, rek bi, sve samo za inad pobijate.

— To se neda niekati. Vrieme djeluje na svaku životinju. Virgil u svojih „Georgikah" govori o ždralu, koji bježi neznam kud; o krakavici, koja krokoće u blatu; o njekojih pticah, koje se pláču po potocih. Da mačka skače i igra se pri zlu vremenu, to je svak od nas vidio. Svatko od nas zna, kako pri promjeni vremena ćuti čovjek bol bubotka, koji je možda dobio dvadeset godina nazad. O tom se pisalo knjiga. Prof. Lombroso čitao je god. 1867. u akademiji znanosti u Milanu razpravu, u kojoj navodi upliv meteora na čovječje moždane; a doktor Bettoni pisao je o odnošaju riba naprama variacijam barometra. U obće je priznano, da su životinje mirne pri liepu, a nemirne pri zlu vremenu. Bilo je nastalo i pitanje, bi li se dao zamieniti barometar timi živinami; ali mudriji odgovoriše, da nije samo vrieme, koje životinjam živce razdražuje, da to odvisi često i od drugih uzroka, koji se nedaju uviek tumačiti. Svakako, gospodine kapetane, taj upliv obstoji. Kapetan zasuče svoje velike brkove u znak zadovoljstva, pa reče:

— Bogu hvala, da Vas eto jedan put od moje. Nego Vi priznajete upliv vremena na životinje, a nepristajete na onu, da mjesec djeluje na vrieme.

— Kako nepristajem, jadan čovječe, svali na jedan put Stevan, koji je mislio da njemu govori.

Blagi se posmjeh tisne na Milanove usne i da stvar zabašuri nastavi odma:

— To je sasma nješto drugo. Mi i ostala životinja živemo u uzduhu, i njegov se upliv na naše živce razumieva. Zna se po novovjekoj teoriji topline, da ništa, što u prirodi obstoji, nemiruje, — zna se, da se sve kreće, giblje, miče. Sve stvari odvise jedna od druge. Kretanje jedne djeluje na drugu. Po tom promjene, koje se sbijaju u uzduhu, pomiču naše živce, draže ih, i otale kod nas i kod

Digitized by Google

ostalih životinja razne fiziologične manifestacije. Ali stvari idu drugčije, ako se svrnemo na odnošaje, koje stvori predsuda medj mjesecom i meteorologičnimi pojavi u našoj atmosferi. Mjesec kolasa okolo zemlje, a sa ovom ujedno okolo sunca; i po raznih položajih, kojeno on prama zemlji i suncu zauzima, nama se prikazuje sada pun sada nov. Pun, kad se zemlja nadje medj mjesecom i suncem, a nov, kad dodje mjesec medj sunce i zemlju; i zdravi razum neshvaća, za što da bi ti razni oblici mjeseca mogli toli jako djelovati na našu atmosferu. Predsude, dragi gospodine kapetane, predsude, kojih se valja otresti!

Poslije objeda pogleda Stevan poprieko sobničara, pak uz stube na palubu i ravno put prove. Medj mornari i putnici bijaše on stekao mnogo poznanaca.

— Što da si svečano odjeven? upita ga jedan mornar.

— Bijah, čovječe, dolje na objedu. Počastio me moj gospodar.

— A kako ti je bilo? upita onaj drugi ljubopitno.

— Gospodski, čovječe, kâ gospodski. Nego da ti pravo kažem, nije mi se ni najmanje mililo ono gospodsko natezanje. Hćah toliko puta da se dignem, da me neošine oko gospodina Milana. Kod juhe i kod kuhana mesa lako; srči, sieci pa jedi. Donieli pilića, pa uzmi i ja kao ostali. Nego prste k sebi, i vilicom u ruci vrći i prevrći, a kad tamo, djavolje pomoći! Ostali očistili kosti, da se nebi ni ptica pomogla, a meni ostalo sve na tanjiru. Eh lele štete, rekoh sam sobom, da mi je ovo na samu. Bilo je i njeke žute, mekane poslastice. Najedoh se je sit. Vino, ka gospodsko vino; dobro, brate, da bi ga i mrtvi pili. Pa napokon, kaonoti gospodin, popij i crnu kavu.

— Ja ti se radujem. Ti eto živiš sa gospodom.

— Neću, brate, i nedao Bog. Volim jesti sám samoga kruha, nego uz onakvo natezanje Bog zna što. Što za koga nije, nije. Ljudi pametni govore i nelažu, da tko se drži svoje protive, taj se i nekaje.

Digitized by Google

Dodju uz to blizu Stevana dva čovjeka srednjih godina. Po obličju reko bi, da su Grci, a po govoru, da su Talijani. Ta dva lica niesu bila Stevanu nova. Oni su često obilazili okolo njega, izpitivali ga onako iz daleka, za što da ide u Alesandriju, koje posle vodi tamo gospodin Milan, i hoće li ostati tamo na dugo.

— Mi, odgovorio bi Stevan, mi putujemo tako na sreću božju. Idemo u Alesandriju i neidemo, kako nam se mili. Novaca nemamo ni šuplje pare, a držimo se oružani kao da čekamo neprijatelja i kao da blago čuvamo. Do mene pak nestoji. Što misli gospodin, ja neznam. Znam, da kada mi je predao svoje prtljage, nije mi novce preporučio, ali mi je oštro zapovjedio, da se čuvam, jer da sviet i ako je stvoren za poštene, svi ljudi pošteni niesu.

Kako se vidi, Stevan je sjekao kratko, debelo. Njemu se od prve niesu ona dva lica milila. Često ih je vidjao, gdje onako na tiho i u potaji govore jedan drugomu. Desi se jednom blizu i ču od njih spominjati sebe i gospodina Milana. Što su govorili, nije znao, ali od onoga hipa stane na oprez. Kad oni došli pokraj njega a on obrne. Jedan mu se ipak privije i reče:

— Čemu da te nebilo danas kod objeda?

— Nije, čovječe božji, svaki dan jednako pri želudcu nikomu. Gdjekad jedi da pukneš, a gdjekad se i neokusi.

— U Alesandriji nema posala, nastavi Grk. Sve prikrili Niemci, Talijani i Slaveni. Suez je izduben i ljudi ostali na stotine — više, na hiljade bez rabote.

Kad bi s Grkom govorio, Stevanu bi odma pale na pamet Milanove rieči, a najskoli one: Stevane, kad te tko na putu nagovara, izpituje, a ti prevrći, neka ostane kao na prvu. Pak odgovori:

— Mi u obće, ja i gospodin Milan nerabotamo. A ljudi će naći. Ta sviet je širok.

— A imaš li tamo poznanaca?

— Imam na hiljade.

Digitized by Google

— Na hiljade?

— Da, na hiljade. Mi tamo pišemo. Tu onomadne u Krfu, mi, ja i gospodin, pisali smo tri debela sata na odušak, i ja ponio na poštu, sve list povrh lista, do stotinu njih na broju.

— Tvoj je gospodin dakle velikaš?

— Ni simo, ni tamo.

— Bogat?

— Mi se u obće nepletemo u bogatstvo. Šaku robe, da mienjamo odiela, koju krajcaru, da troškove pošteno plaćamo, a u tudje se posle neprtimo.

Vidi Grk, da neomjeri ni ovoga puta, pak se udalji.

Kad se sunce nagnulo, more sve to mirnije. Parobrod krči, lomi. Šija se vidi daleko, gubi se pod samo obzorje. Sunce grije, oživljuje. Oko nevidi još ništa, do neba, broda i mora. More mirno kao lav, koji spava: čuvaj se, ako se probudi! A je li sbilja, da ta pusta mirnoća, da to ravne ravancate vode, — to tiho more, tako te mami; i da to sve, što se po obzorju širi, u sebi sakriva toliku silu nemira, toliku moć pogibelji, propasti, smrti? Ta mala ladjica nebi se makla. Ona bi zdravo jedrila uz tiho povjetarce, koje jedva da osjeća površje. Ona se nebi gibala, hodila bi ravno, mirno, sjegurno! Hodila bi kaono ladja preko Jedrene po maistralu u ljetno doba. Kao zla rieč, koja duboko rani djevojčicu, tako prvi pahaj vjetra raztjera zaludne nade, i lav se budi, pa ako ga vjetar dalje draži, lav pobjesni. Nepitaj u pera da prirodu opiše. Gdje tiho mirno more obalu ljubi, gdje se morski val razlieva, gdje se razbija i pjeni, gdje se mornar Bogu moli i gdje ga ruži i psuje, tu su prirodne tajne, tu je pjenom napisana poviest, tu ako oko plače i srce se stiska, jal se širi, sve je jedno. Priroda mirna, priroda razdražena, mornarski život, morska poviest!

Digitized by Google

III. U Alesandriji.

U luku. — Prvi dan na kraju. Buriki. — Do Pompejeva stupa. — O čem se može misliti pred jednim starodavnim spomenikom. — Ako te nadjuš? — Muhamedanski hodočastnici. Brik „Mosor“. — U luci. Mornar i pjesnik. — Bark „Jared“. Kronometar. Busola. — Prenagljena odluka. — Kako se Stevan rješava druge neprilike. Božman. Odlazak.

Eno napokon afrikanskoga kraja, eno Alesandrije. Eno se već vidjaju prvi brodovi, eno ih njekoliko, koji se dižu na jedra, eno drugih koji jedre, eno parobrodâ, koji ulaze i koji izlaze.

Vide se i razvaline drevnoga Fara, njekoč ogromne sgrade, koju su stari geografi stavljali medj zemaljska čudesa, i koju sagradi arhitekt Sostrate po zapoviedi Ptolomea Filadelfa. Danas na onome mjestu nema do nješto ruševina. Vjekovi ju uništiše sasvim. Kasnije su ju zvali Fariljano ili Faraljone, a sada Faro ili Pharos.

Bilo je o zapadu sunca, kad mi da ćemo uljesti u onu umjetnu luku. S kraja duva blago povjetarce. Sunce se sakriva preko pustih onih ravnina, kao da u vodu tone. Alesandrija raste, raste na očigled, stup Pompejev diže se ponosit nad ostalimi sgradami, palače se biele, kao da se je snieg po onome predjelu prosuo.

Prvo ime, koje ti na um pada gledajuć taj grad, to je ime Alesandra Velikoga, koji ga osnova i sagradi. Tu se rodi Euklide, tu Origene, tu življaše Ptolomeo astronom, tu uspomenâ na hiljade, ako se sjetiš Faraona, liepe Kleopatre i Rimljana.

Digitized by Google

Koliko velikih udesa nepreživi tečajem vjekova taj razsadnik egipatske i grčke kulture! Tu se najprvo njegova astronomija i matematika. Koliko se vlada nepromieni tečajem vjekova u ovoj zemlji? Ponajprije one drevne domaće dinastije, ovjekovječane na piramidah, pak Persijanci. doklem ih nezamieni Alesandro Veliki, pa Kleopatra, pa Rimljani, pa Turci pod Omer Kalifom, pak narodna vlada, pak opeta Turci do danas.

Već se je zamračilo. Mi uljegamo u luku. Nebo vedro da puče. Brodova se mnogo nevidi; tmine ih sakrivaju, ali po luci titraju svjetiljke u zraku na tisuće. Tisuće svjetiljaka razsvjetljuje tisuće brodova. Kao da se sbiva nješto fantastična u onome mirnom uzduhu, kao da tajni duhovi bajno oživljuju ovu noćnu tišinu. Čini se, da angjeli prosipaju tu tišinu, taj mir na pune ruke vrh toga plivajućega grada i štite duboki san njegovih prebivalaca. Prizor nemože biti divniji, tišina nemože biti veća. Parobrod prolazi sad mimo jednoga sad mimo drugoga broda. Putnici naslonjeni, koji na kavobandu, a koji na obore kasara, gledaju brodove, gledaju kraj, gledaju more, koje miruje.

Na timunu su dva krmilara, do krmilara je pilot, a do pilota kapetan. Pilot je bio došao na brod. Bio je na mostu kod kapetana, jer nije htio biti drugdje. Kapetan, vješt zapovjednik i valjan mornar, nehtjede dopustiti, da on preuzme zapovied, već mu reče:

— Ja sam vodio zdravo brodove i parobrode na gora mjesta i u gore luke nego je ova vaša, pak ću i ovaj put. A Vi, ili tu sjedite ili ajte spavati. Dvie Vas volje kao kadiju.

Mi plovimo, plovimo tiho. Brodovi su sve to gušće poredani, i elika se sve to po manje vrti.

Kako bi se desio koji brod pred provom, tako bi parobrod okrenuo desno ili lievo, da ga izbjegne. „Aurora“, prem ogromno velika, ćutiļa je krmilo, slušala ga na svaki mig. Finoga reza, elegantna, njena ašta od prove nije bila

Digitized by Google

okomita, nije bila ni nagnuta put vana, ona je hodila iz visine dolje u vodu na lik ašte ratnih brodova, koji su dulji pri dnu. Tanka i vitka na provi, sjekla je more kan brijaćom britvom, letjela je napried, uvijala se na desno na lievo, kako bi se timun na lievo ili na desno maknuo; kao stvar napokon, koja vidi, razumije i čuje.

Eto nas blizu jednog velikog parobroda, sa četira jarbora. Kao da na njemu nema nikoga. Kako na svakom brodu, kad je u luci i na sidru, visjela mu je biela svjetiljka na straju od prove, malo poviše palube. Vidi se još nješto svjetla na tambuću od krme, inače tamno na njemu sve, sve u tminah.

Eto nas po krmi jedne amerikanske nave. Osim svjetiljke, koja je na straju, nema na njoj druge svjetlosti. Njena se tri jarbora viju visoko, i konopi, kojimi su izprekrižani, kao da zavijaju sve troje u njeku vrst gustoga oblaka.

— Timun na lievo, zapovjedi kapetan.

— Na lievo, odazovu se krmilari.

Mi smo kretali okolo same samcate krme one nave, kretali smo na lievo. Pak prošlo i neprošlo pet minuta, a kapetan opeta:

— Alavia.

— Alavia, odazovu se opeta krmilari. Na provi se čuje tuča okolo sidra. Božman ga priredjuje. Mornari mu pomažu.

Elika miruje, a parobrod ipak ide napried, tiho, polagano.

Mi smo medj navom i jednim barkom. Nava na lievo a bark na desno.

— Fondo, zaviče kapetan.

— Fondo, odgovori božman.

I sidro zaori i utone, baš onkraj Darsene, gdje no stoje usidreni vladini brodovi.

Digitized by Google

Netom ja sutra vidim kroz okno moje izbe, da zora puca, odjurim odmah na palubu. Još vani nikoga do straže, koja šeta amo tamo po provi, umjerenim korakom. Tanka magla razastrla se lukom. Jarbori se na stotine dižu iz toga maglovitog i zračnog mora, kao pusta i neprohodna šuma. Fantastičan pojav, čiji se oblik može susresti samo na moru, jer je mòre ona neiztrošiva sprema, iz koje ljepota crpa nove sile za obstanak. Kad se sunce pomoli, eto magla izčezava, eto luke, koja se u svojoj praktičnoj ljepoti pojavlja, eto tisuće brodova na vidiku. Reko bi, da se je priroda iz rana jutra na taj prizor spremala, da je bila potegla zavjesu na svoje grudi, i da je tu zavjesu odstranila, kad grane sunce sa iztoka. Medj prostorom, koji dieli brodove jedan od drugoga, more je mirovalo, odsievalo je sunčane zrake, fantastično bojadišuć dolje korita brodova, a vitke jarbore u vis. Onaj mirni odsjev naličio je poljubcu, kojega žudiš i tajiš, čekaš i izbjegavaš. Nema više one sinoćne tišine: život se je pojavio, luka je oživjela!

Okolo parobroda navrviše čunovi na desetine. Maone (barke za teret) su već pripravne, da ga izkrcavaju. Po palubi je svakojakoga naroda, Arapâ najviše. Svi se jezici govore; malo koji da se govori točno, ali ideje se izmjenjuju, poslovi se obavljaju. Arapi napadaju na putnike. Napadaju mirno, mirno hoće da za plaću budu putnikom pri ruci. Zaludu se putnici otimlju. Arapi su tu. Na kraj se mora ići, a put samo jedan. Treba se predati. I prtljage lete preko stuba u čunove i kaiće, a iza prtljagâ putnici. Sve to naliči njekomu plienu, kao da su putnici zarobljeni. Za prevozarinu nema pogodbe. Plaća se na kraju, i plaća se pošteno. Na licu svakog Arapina može se čitati broj zaplienjenih putnika. Nema posmjeha na licu onoga, koji nije nijednoga dobio.

Naše stvari i nas, mene, Milana i Stevana, natrpaše sa desetero drugih. Jedva da bi ih čun više bio mogao pod-

Digitized by Google

nositi. Kraj je daleko, a voda se mal da ne lieva preko strane u korito. Da se je tko i malo nagnuo, desno ili lievo, hćaše prevrnuti čun, nas sve strovaliti u more. Nitko se od nas nije smiešio. Arapi jesu. Jesu još i više, kad prispjesmo na kraj, kad primiše plaću.

Nas trojica odosmo po podne, da obidjemo obalu, da iz kraja luku razgledamo. Ona mješavina mutila je Stevana za čudo. Pao u novi sviet, pao i u nesviest, govorio je on. Prva stvar, koja u Alesandriji iznebljuši putnika, to su osli, od kojih su ulice pune. Zovu ih b u r i k i. Oni donjekle zamjenjuju konje i kočije. To su konji svih onih, koji neće ili nemogu mnogo trošiti. Arapin neprati nigdje svoga burika. On ga preda na vjeru onomu, koji hoće da ga jaše, ali zahtieva plaću unapried. Putnik ga može ostaviti gdje hoće i kada ga je volja. Nema dvojbe, da se on nebi povratio svomu gospodaru. Mirno je to božje stvorenje. Uz uztrpljivost, koja je svukud njegovu porieklu prirodjena, njegovo je kretanje brzo, živahno a donjekle ponosito. Putnika vodi zdravo, težko da ga strovali. To se dogodi samo onda, kada brza u mješavini silnoga naroda i svojih sudrugova. Buriko je u Alesandriji drugi stvor iza konja. Van Alesandrije treći. Prije njega je konj, a prije konja je deva.

Mi uljegosmo u grad onom ulicom, koja iz luke vodi tamo. Buriki na desetine širom po ulici. Svi su nakićeni. Svaki ima iza ušiju crveni jedan cviet. Njekoji trče u poskočice, njekoji idu mirnim i dostojanstvenim korakom. Buriki i ljudi na desno, buriki i ljudi na lievo. Sprieda, nazad, na sve oko sve buriki i ljudi. Ondje odieljeni, amo ujedno, onamo opeta odieljeni. Jedan se uklanja drugomu, a drugi trećemu. Nema tu razlike ni u godinah ni u staležu. Živi izraz prave demokracije. Arapin se pojavi iz kuta jedne ulice, pokaže strancu svoju živinčad, nabroji mu vrline pojedinoga, pak stavi ruke na križ i čeka. Strancu je izabirati. Neplaća se vaviek jednako. Arapin odsieče, kako mu se svidja. Gdjekad deblje, gdjekad tanje. Izkustvo

Digitized by Google

stranca snizuje cienu. Neizkustvo ju povećava. To Arapin prosudi od prve. Težko da se prevari. Uz burika ponudi on strancu i vodju, da ga po gradu vodi. Taj je vodja ujedno i dragoman.

U Alesandriji netreba dragomana (tumača), tko zna talijanski. Talijanski se govori koliko i arapski. U svih ga dućanih razumiju, svakom ga se ulicom čuje govoriti. Čuje se još francuzki, grčki, turski i englezki. Tko negovori arapski ili turski, taj je za Alesandrinca Franko. Za Arapina stranac i Franko dvie su rieči, jedan je pojam.

Sutradan da ćemo do stupa Pompejeva. Sljegosmo u dugu onu ulicu, koja vodi na desno put palača konsulâ. Dobavismo tri burika i vodju-dragomana, kojega Stevan okrsti bezposlicom.

Milan i ja skočismo na sedla i odjurismo, da ćemo onamo mimo katoličke crkve. Stevan je bio tu, buriko s njim. Do oba dragoman. Mnijasmo, hoće sve troje za nami. Nakon njekoliko vremena vidim uza se dragomana. Jašio je burika, o kojem ako se i nije smjelo reći, da je plemenite arapske krvi, izgledaše ipak bolje od moga, bolje i od Milanova. A Stevan? Nema ga. Obazrem se natrag, a on onamo daleko, na sve oko. Maše rukama i ide pješke. Mi stanemo, da ga čekamo.

— Stante, vikao je on na vas glas, stante ljudi božji, ta eto se izgubismo!

Kad dodje bliže, Milan mu reče:

— Čemu da ideš pješke, gdje ti je buriko?

— Kakav buriko, ako Boga znate, odletio da mu nema ni glasa ni traga. Ja uzjaši kadno i Vi, stisni noge, ošini. Buriko se žigne, zatrče se, pak kao biesan za Vami. Bježi, bježi kao no ti može osal bježati. Na jedan put puče poprug, sedlo se nakrivi, svali se, ja pod sedlo, a buriko dalje. Ustaj, gledaj, nema ga, Vas više nevidim. Viči, pitaj, razpituj, jesu li Vas igdje vidjeli; ali svi niemi ko kamenje.

Digitized by Google

Ja onda napried. Nego prosto sve, a nebilo prosto ono, što mi se sviet pravednomu naruga. Neće reći: puko je poprug, nego će reći: nevaljalac!

— A za što nezaustavi burika?

— Bih ja, ali, magare ka magare, pobjegne glavom bez obzira.

Nadjosmo drugoga. Stevan ga uzjaši; i poklen obidjosmo ruševine Kleopatrine kupelji, i poklen se siti nagledasmo njenih dvaju obeliskà, od kojih jedan leži na tlu, na pol zakopan izpod ruševina, dodjosmo napokon do toli žudjenoga stupa Pompejeva, koji je visok devetdeset i devet stopà a širok šest, i sastoji od tri ogromna komada crvenkastoga granita.

Zbilja nješto te sapne okolo srca, kad se nadješ pred takvom kojom uspomenom, pred takvim kojim amanetom njegdašnje veličine staroga Rima; a tim više, kad je ta uspomena zaronjena u magli, koja se prostire gusta nad starim Egiptom.

Egipat! — Toga mal da ne prvoga susretaš u poviesti, koja se gubi u duboke tmine prošlosti, i samo gdjekoji tanahni zrak dopire današnjim povjestničarom kroz one spomenike, od kojih se često nalazi traga kod samih kroničara staroga Rima.

Egipatski su pradjedovi živjeli kaono kasnije i Rimljani od same sadašnjosti, i prošlosti se niesu sjećali, već toliko samo, koliko je to bilo nuždno za časovite potrebe. I ljudi ozbiljni drevnoga vieka, ako izuzmeš Kineze, koji štovahu svoje predje i njegovahu njihove uspomene, dosizali su u tome pogledu pameću samo dotle, doklen je oko dosizati moglo. Egipćanom bijaše dosta to, da su narod najstariji. Sa koliko ogorčenosti niesu toliko puta opazili evropejski strukovnjaci, da mnogi od onih starodavnih spomenika, a najskoli Tebajski zidovi bijahu sagradjeni od prijašnjih ruševina. Prema tomu zabilježi poviest nje-

Digitized by Google

kakvu drevnu kulturu, koja bi morala biti starija, mnogo starija nego kinezka, persijanska i egipatska.

Ali koliko?

Zaludu se starinar muči, da starine na vidjelo iznosi, zaludu se egiptiolog utapa zamišljen okolo egipatskih hieroglifa; zaludu traži povjestničar kod Herodota, na što naidje Hekatej Miletski, kadno pohodi Egipat; zaludu rodoslovje sastavljeno po Arkesilaju iz Arga; zaludu srce traži i pita ono pusto i niemo kamenje, što je bilo od tih prahistoričnih naroda, što se od njih sbilo i kako se razidjoše! Ista poviest zadnjih egipatskih vremena većinom je napisana po spomenicih i povjestničar istog rimskog carstva često se obraća na arheologa, da po izkopanome novcu poviest tumači, tmine razpršuje. Što je mjesec putniku, kadno sunce zadje, to je arheologija poviesti. Gdje povjestničar zapinje, arheolog ga pridržaje i vodi.

Ljudi su došli do toga uvjerenja, da niti je sve zlato, što su naši predji kovali, niti je opet sve puhlo, što su oni izumjeli. Niesu najprve umjetnine, Bog zna, kakve savršenosti bile, kako toliki misle, jer su Egipćani više računom nego čuvstvom rukotvorine izradjivali. Najprije se obratiše bogovom, da im likove tvore, pak stanu da grobove dižu, i sudeć po piramidah, povjestničari govore, da je njihov život bio samo priprava za budućnost. I doista mi možemo po tome tumačiti, za što su oni toliko njegovali grobove svoje, toliko žrtvovali sujetnim bogovom svojim i kako li tu bijaše groznih gospodara i jadnih sužanjâ. Nješto slična nalazimo samo u potonje vrieme na otoku Madagaskaru, gdje je kraljici Tunanarivo, kako to povieda Ida Pfeifer, 10.000 sužanja gradilo ljetni stan.

Mnienja raznih strukovnjakâ i pisaca o egipatskih piramidah i u obće o porieklu umjetnosti svakovrstna su i tako razna, da, dočim Winkelmann hoće da dokaže, da se umjetnost nije presadila u Grčku iz Egipta, s druge strane već Diodor bijaše pisao obratno, a Herodot hoće

Digitized by Google

svakako, da čak i bogovi dodjoše Grčkoj iz Egipta. Istina je, da su Indijanci sagradili nješto većega, nješto strašnijega, kad se kod njih pomoli njekakva vrst umjetnosti, ali bez onoga reda, koji nalazimo kod Egipćana. Egipatske su piramide kud i kamo manje i iz kasnijega vremena, nego što su indijanski hramovi, ali oštra kritika zabilježi, da su Indijanci oponašali, dočim su Egipćani stvarali. te da je pravoj umjetnosti prva kolievka u Egiptu.

Ako kod Egipćana umjetnost i nenapredova postepeno, ako i nije bila nadahnuta onakvim idejalom, kakav mi danas tražimo, bila je svakako jednostavna i tim načinom veličanstvena, mnogo savršenija, nego li su sitnarije Kineza, koji su gradili i zidali i drvljem i kamenjem ujedno, te se umjetnine kinezke sve mogu svesti na onu ogromnu zidinu, koju digoše, da se brane od barbarâ.

Egipatske umjetnine svakako su nadahnute originalnošću i dišu njekim duhom mračnosti i ozbiljnosti, kaono njihove špilje i pećine. a najskoli njihove piramide ostaju vjekoviti spomenici njihova sužanjstva jednoj kasti. Po tome nije umjetnost bila izvor jednoga duha, te za to Cantù primjećuje, da su Egipćani težili da opisuju ideje, a ne da stvari predstavljaju. Na tisuće ljudi, bez svoje vlastite volje, moralo je raditi na zapovied jednoga samoga, i tako se je mogla postići usavršenost jednoga diela, ali ne sve cjeline skupa. I forma se nije mienjala. Kipovi, vazda gorostasni, dizali su se s malom računicom u ruci: toliko velika glava, a toliko duge noge! Svaki kralj stvarao je sebi živu grob, koji riedko kad da je bio dovršen: koliko ga je bilo sagradjena do kraljeve smrti, takav bi i ostao. Njeki tvrde, da nam grobovi pojedinih vladara mogu mnogo o životu njihovu protumačiti.

Oko Nila se nanizalo najviše spomenika. Gizeh leži prama Kairu. Sve okolo grada ogromne povjestne razvaline vraćaju ti na pamet tu njegdašnju veličinu. Al što te više mami, što te više uzbunjuje, što te više čara, to su tri

Digitized by Google

najveće piramide, koje Egipat ima. Neznaš, gdje bi okom počinuo, jal na čudnoj sfingi, jal na piramidah, jal na ostalih spomenicih. Ti se nalaziš u starome svietu, pod onim istim vedrim nebom, gdjeno njegda sijaše ovo isto sunce, i oživljaše čarom, darom, toplinom one narode, koji utonuše u ponor vjekova! Ali kud ćeš da pero opiše sve veličine, opiše u malo rieči? Da se u malo redaka, kako je to meni dopušteno, stisnu te veličine, to gospodstvo, to sužanjstvo, ti vjekovi?

Koliko suzâ nesrećnih sužanja nije zalilo te uspomene? Koliko se puta nediže nemila šiba krvnika, kadno su ti jadnici uztezali trud, branili život, da neginu? Njihovi gospodari bijahu i s bogovî oštri, a nekmoli s njimi. U Luxoru, na jugu od Tebe, stoji još palača Amenofa Memnona sa hramom, i ljudi tumačeći maloreze, kojih je taj hram pun, poviedaju, da kad bi Amenof obolio i nemogao ići klanjati bogovom, hćaše da bogovi dolaze do njega.

I suze i nepravica i krvničtvo i sila brutalna dopiru toli daleko, prevališe toliko vjekova, i mi im evo vidjamo stope i pipamo ostanke. A mi, koji to sada gledamo, koji o tome čujemo, što bismo morali željeti? Jal da tih spomenika nema i da nebijaše okrutnosti, jal da uz poštenu vladu nama neosta ni traga ni znaka od tih naroda? — Što bi rekao povjestničar? — Što arheolog? — Što čovječje srce?

Na našem povratku u Alesandriju odem do konsula da pitam, je li došo iz Carigrada bark Jared. Jared bijaše jedan od trideset brodova pelješkoga družtva. Ja sam se na taj brod morao ukrcati kao kadet, da uzmognem kasnije položiti izpit. Nosio sam preporuke predsjednika toga družtva gospodina J. Kako razumjeh kod konsula, bilo je već dvadeset dana, da je brod stigao u luku, i bio je već malo ne pripravan, da krene put Marsilje. Kad ja kući, kamo se žurih, da o tome Milana obaviestim, nadjoh ga, gdje pobija nješto Stevanu, gdje ga kara.

*

Digitized by Google

— Niesam se ja htio tući i nedao Bog, govorio je Stevan, nego me naveli . . .

— Što je, upitah ja Milana.

— Svega po malo, odgovori mi on. Eto nam neprilikâ.

— A kako sam drugčije htio, četvero mi jevangjelja, da, recite Vi, nastavi Stevan, poklen se meni obrati. Hodio sam putem miran ko janje; niesam smetao ni mušici u zraku, kad na jedan put vidju na sve oko ona dva Grka, koji bijahu sa mnom na parobrodu. Zaludu ja zaokrenuo da ću drugom ulicom. Eto ih gdje idu k meni. Pobro, reče mi jedan od njih, ajdemo da se malo ponapijemo. Meni uzavrela krv, zarumenilo se lice od stida, gdje me onakva soja tako na putu nagovara. Obraćam se, da vidim, ima li tko nas gleda, kad li vidim silu poštenih obraza, gdje prolaze mimo. Niesam mogao odoljeti jadu i rekoh: niesam se ja do sada nigda, Bogu hvala, s takvima bratimio, pa neću ni po danas, i obrni mu pleća. On ko da tobož nečuje, nego me hvata za ruku, i da će sa mnom. Ele, sojo, zapomagaj, rekoh. Meni se krv zalila na oči, nevidjeh ništa, zamaši šakom, omjeri, smjeri, a Grk sunovratice na tla. Pojunači se tada onaj drugi, i s nožem u ruci da će na me. Odnesi mu ja nož, baci ga daleko na vas dohit, a njemu odmjeri jednu zaušnicu, eh! mnijah, hoće mu pešnje popucati, i bježmajčin sine; a za mnom kavaz u potjere . . .

— A sada? Ako te nadju?

— Neka. Ja sam, Bogu hvala, pravedan ka sunce. Ako stvari neizvrate, ja se i onako pravde nebojim. Doći će sve na sriedu.

Da se stvar po mogućnosti izravna, odveze se Milan do konsula. Kako mi pak povieda kasnije, bilo je muteža više nego se je mislilo. Konsul obeća, da će do potrebe posredovati. Bilo se je bojati, da nebude Stevan zatvoren. Milan je bio zabrinut. Znao je, što je turska pravda, što turski zakoni; ta bio je Crnogorac.

Digitized by Google

Sutra, ranim jutrom odosmo do obale, da se kojim čunom prevezemo na bark Jared. Milan bijaše već odlučio, da će sa mnom u Marsilju. Još niesmo znali, što će na to odgovoriti kapetan. Uljegosmo u čun mlada Arapina. Milan mu reče, neka nas malo proveze po luci; na brod da ćemo kasnije.

Arapin odtisne veselo čun, smjesti vesla i krene desnom stranom, mimo Darsene. Bijasmo čuli sinoć, da jedan francuzki parobrod vodi sobom preko osam sto pobožnika, koji idu u Meku, da se poklone velikomu svetcu, i da će danas prispjeti.

— Došao je, reče Arapin, eno ga malo napried.

Deset maona bilo je poredano okolo parobroda. Hodočastnici su se izkrcavali. Svaki je nosio u samoj jednoj ruci svu svoju prtljagu. Izkrpani, poderani, goli. To bijaše živo ogledalo ubožtva, odsjev biede. Ali ipak, ti ljudi hodili su daleko. Iz daleka bijahu došli; daleki put za povratak. Sama mnogogodišnja štednja otvorila je onim jadnikom put do Meke. Oni ljudi, one žene, ona djeca, onaj skup nevoljnika, bili su ipak sretni. Sretni, jer su vršili jedan naputak velikoga svetca. Sretni, jer su eto hodili, da se okriepe na njegovu grobu, da se izlože svjetlosti, koja tamo sieva na vjernike. Maone se napunjuju redom. Redom se kotrlja iz parobroda ono sretnih nevoljnikâ.

Jedan se baca na drugoga, a drugi na trećega. Maone pune odlaze, prazne se približuju. Vidim jednoga starca uz dvoje djece. Ruča. Jede komad tiesta. Kadikad gucne malko vode. To mu je jelo danas, to mu je bilo jelo juče, to će mu možda trajati i do Meke. Do starca mladić a do mladića ženska, čije se liepo i mlado lice jedva prozire kroz koprenu.

— Ono su valjda muž i žena, rekoh ja Arapinu.

— Moguće, odgovori mi; žena nesmije da sama putuje.

— Za udove dakle i za neudate žene Meka je zatvorena.

Digitized by Google

— Nije; mogu se udati.

— Ako li ne?

— Mogu uzeti kojega hodočastnika kao „Muhaila".

— To jest?

— Vjenčati se za vrieme hodočašća, reče on; pak se razvjenčati. Takvi se vremeniti muž zove: „Muhail".

— A zakon to dopušta?

— Zapovieda.

— Svete li zapoviedi u djavolja svetca, reče Stevan, kad mu to kasnije poviedasmo.

Vidim drugog mladića, gdje ga nehotice turne mornar. Turčin se prevali. Nenajedi se. Nereče ništa. Pogleda blago mornara, koji se i neizpriča.

Jedna majka stoji na provi od maone. Troje je djece okolo nje. Djeca plaču. Ona gleda parobrod, gleda ostale hodočastnike i neosvrće se.

Ovog dana more je mirovalo. Ali u Alesandriji, u zaljevu, more zna biti i nemirno, zna biti pogibeljno. Tada barka, dotično maona u nevještih ruku može se prevrnuti. Petnaest dana prije prevažale su maône hodočastnike na kraj iz jednog englezkog parobroda. More je bilo uzburkano. Vjetra mnogo. Vjetar nanese dvie maone na jednu b o v u. Krmilar nije bio vješt, more ih nagne, a vjetar prevali. Ti jadnici potonuše kao olovo. Pogine ih sto i pedeset na broju. Tih se je nesgoda više puta u Alesandriji dogodilo. To se dogadja do Alesandrije. A do Meke? Ma koji mu drago put oni uzeli, kopno ili more, oni jadnici stradaju. Ako ih nenatrpaju na brod do Džide ko marvu, i ako im u Džidi neogule najzadnju paru, a oni stradaju deset puta gore po pustoši i od pieska, koji ih može žive zakopati, ako nepanu od kapi pod onom sunčanom žegom često od žedje i od gladi.

Ipak sa raznih strana muhamedanskoga svieta ide svake godine u Meku preko sto tisuća hodočastnika. Niesu se nigda ni Rim ni Jeruzolim tolikomu posjetú divili. U ko-

Digitized by Google

ranu stoji pisano, da svaki vjernik mora da pohodi jedanput barem u svom vieku rodno mjesto proroka, naime Meku. Ta se zapovied neproteže na grob, koji je u Medini. Hodočastnici ga ipak vaviek posjete, jer u koranu stoji takodjer pisano: tko posjeti moj grob, ima pravo da ga štitim!

Otale potegnusmo napried.

Vidimo na sve oko jedan brik bez jarbora od maistre. Jarbor od trinketa nema nego sami stup (kolonu). Treva ni penuna nijednoga. Milan, da idemo do onoga broda.

Na brodu se čuje mnogo svieta. Po koja rieč grčka, talijanska i hrvatska. Razgovor je živahan; ljudi rade. Tri se mornara penju na kolonu. Vezivaju li što ili odrješuju, to se iz daleka dobro nevidi. Druga su dva na bumprešu. Privezuju nješto na baštunu od floka. Možda da ga unutar potegnu. Baštun je bio prepolovljen, baš nu gdje je dolazio straj od unutrnjega floka. Okolo brika radi petero kalafata. Vidi se na povodnici stupe, pakla, gdje se topi, kladivâ i dlietâ.

Mi idemo bliže.

Rieči, prije nerazumljive, postaju jasnije. Čuje se i razumieva se, da su to naši, da je brod iz naših krajeva. Sudbeno povjerenstvo procjenjuje štetu. Nagne nas ljubopitnost, da se uzpnemo na palubu.

Kad mi gori, vidimo kapetana, gdje daje povjerenstvu svoje razloge:

— Ovo je puklo, ono je otišlo, a ono opet popucalo. Brod nije više ono, što je bio nazad desetak dana. Vode nije nigda činio, a sada eto dva palca svaki sat. Hoće se deset, petnaest tisuća forinta, da se popravi i spravi na put. Kad je pukla kolona od maistre i jarbor se svalio, posjekla se je odmah manovra, ali ne tako brzo, da nije dva ili tri puta tofnuo jarbor u brod pod vjetar. A to je brod i ućutio. Odmah je otvorio vodu. Jedan val ponese fogun,

Digitized by Google

drugi raztreska barku na dva komada, kao da ju je tko rukom prepolovio. Odnese četvero bačava, koje su bile privezane na rice, blizu boka od krme. U barci je bilo petnaest bujola, jedno malo sidro a jedno poveće. Štogod bi se bilo moglo spasiti, ali, čim je brod hodio na poju, more je ponielo sve. Razbi napokon i tambuć od komore, razkomada busolu, i mal da nije ponielo krmilara. Kolona je bila nova, zdrava ko jabuka. Jarbor od maistre i jarbureti od krme i od prove novi. Novi svi penuni, a jedra vanka, najbolja; od englezkoga plahta. Sartije dobre ka dobre; ta brodu nije još osam godina. Koriduri su bili otegnuti. Rabili su kaono to uči mornarski zanat. Kolona nije bila zabijena klinima, jer je brod tako bolje jedrio. Inkapelaji zdravi, zdravi pataraci, pataracini i sartijole. Sve zdravo ka zdravo. Bilo je sve novo. Leteća manovra nova mal da ne i ona. Lani je bila skroz promienjena u Kardifu.

Povjerenstvo je ovo slušalo. Brod je bio samo djelomice osjeguran. Za što je dakle ovo kapetan govorio, to se razumije.

Kad mi prispjeli gore, njekoji su nas na prvu pogledali, pak kao i da ništa nije, svaki za svojim poslom. Vještaci prosudjuju, kapetan ih neprestano nagovara, a izaslanik osjeguravajućega družtva takodjer.

Kad se povjerenstvo odaleči, kapetan nam se približi. Bio je iz Novoga, a njegov brik se je zvao: „Mosor".

— Ala, reče, nigda ovake nesgode. Došao sam prekojučer. Bio sam u samoj sovuri. Posala malo; zlo i naopako za mornare, a gore za brodovlastnike. Evo tri puta, da idem u Marsilju. Put onamo ili s bobicom ili s pšenicom, a amo prazan. Parobrodi prekrili sve; nose stvari za ništa. Više ih je nego maloga boba; hoće uništiti jedro, a to i netreba, već su ga uništili. Tko će se s njima takmiti! Nose vjetar u stivu. Brod na jedra mora da kroji čudesa, da lomi jedra i jarbore, da prije dodje, da mu troškovi nepojedu i brod i dobitak. I bark „Milica" iz Lošinja slomio je sve jarbore. Nesreća ka nesreća; bio je osjeguran

Digitized by Google

kod riečke: „Mutue“, i neće dobiti ni prebijene pare. Žao mi je kapetana. Mlad čovjek. Nesreća. Šteta mu nedosiže nikako do sedamdeset i pet po sto. Hodio je s ugljenom iz Swansea put Trsta, pak se je zaklonio na Maltu. To su mi poviedali jutros. A tko bi se bio nadao, da će onako zapuhati. Ono se sjegurno zavrgo vihor. Jedra su mi na jedan put uhvatila sprieda, došla je sila; moralo je pucati. Jedra i — jarbor to je sve pošlo zajedno, kao da ih nije nigda sunce grijalo. —

Kapetan nakon male stanke nastavi:

— Ode, ka ode. Straj od maistre popuca baš na potenci, a bio je posve dobar. Kolona nazad, jarbor od gabije napried. Brod se nakrivi, te sve preko kavobande u more. Straji od kontra i od gabije, jaki za nesreću, pak onom silom jarbor od paroketa skosne se, uvije se, pukne i preko kavobande i on. Pak brod otvorio vodu. Sada kud ćeš! Motaš li se okolo manovre, brod će potonuti, motaš li se okolo sisaljka, tko će jedriti? Nije prošo zdravo ni jedan Englez, koji nam nije bio mnogo daleko. Držao je sva jedra ariva (vani). U jedan tren, kao da je ostao na suhu. Vjetar mu ih je ponio. Bolja njegova nego moja. Ja digoh zastavu zauzlanu. Nitko je nevidi. Vidio ju Englez, ali uzalud. Kad koga glava boli, za tudju se nebrine. Dva na sisaljki redom; ostali okolo kolone. Sieci i pusti jarbor od maistre po krmi na debelu lancanu. Hćah spasiti barem manovru. Sve je hodilo dobro, doklen je bilo vjetra. Jarbor nije dolazio blizu broda. Ali kad minu vjetar, počeli valovi naganjati kolonu, da lupa u brod. Onda presieci i puštaj ju s Bogom. Šteta ka šteta, ali sila Boga nemoli. I evo napokon dodji, ako ne zdrav, a ono barem živ. A hćaše biti i gore, da nije ostala trinketina i trinket. Možda bih se još koprcao po moru.

Mi smo sve to slušali stojeći. Sunce bijaše dobro poskočilo. Mi da ćemo otići, a kapetan nam stisne ruku. Mnijah, hoće mi prsti popucati. Tako je srdačan bio taj pozdrav.

Digitized by Google

Kad mi sljegli u čun, kapetan bijaše još na barkarizu. Pokaza nam prstom smjer, gdje se nalazio usidren bark Jared. Pozdravi još jednom i izčezne. Da nas onamo odveze, to je bio posao Arapina. Ja sam gledao „Mosor". Na njem je bilo čitati sav gnjev morskih valova, bjesnilo prirode. Oni svaljeni jarbori, onaj uništeni baštun od floka, stajali su tu kao poruga morskih elemenata. Činilo se je, da je orkan uložio svu groznu svoju pomnju, da otriebi palubu, da razčisti, razbije i pokvari. Na desnome boku, izpod barkariza bilo je vidjeti dva madiera prignječena. Tu je lupnula kolona, kad vjetar pominu, a valovi je nanieše na brod. To je bio zadnji pozdrav toga novoga elementa razsula. More je tražilo saveznika, da češće napade, da prije razori. Još jednom i madieru bi možda bila izskočila glava. More bi bilo navalilo, i uništenje bi bilo podpuno, — dovršeno.

Neizmjerne su staze, koje priroda uzima, kad joj se hoće rušenja. Ona ih traži u neizmjernosti. Neizmjernost neporiče neizmjernosti ništa, i prizori razspa neizmjerni su. Život u doticaju sa neopredjeljivim, eto izvora svakdanjoj borbi za obstanak. U toj borbi ima uzdisaja, ima plača, ima suza, ali je rušenje samo prividno. Priroda, koja na jednome kraju plače, na drugom se smieši; amo ruši, onamo gradi; — amo nosi smrt, onamo kriepi, oživljuje.

Rušenje nije uništenje; rušenje nije drugo, van neopredjeljiva sablast neizmjernosti, trzaj utrobe vasiona, jek bezkrajnosti. Rušenje od danas, sutrašnji je život. Groblje nije znak smrti, nije znak uništenja; duh se povraća Bogu; groblje tiela, nije groblje života. Život, odsjev silâ bezkrajnosti, neuništuje se; on traje, nastavlja neopredjeljivi svoj obhod, koji mu od vjekova naznači za vjekove priroda, providnost, Bog.

Rušenje je preporodjenje.

Sile mienjaju mjesto, prenose drugamo svoj rad; život mienja svoj oblik. Stari strojevi prepuštaju polje novijim;

Digitized by Google

mladi naraštaj stupa na mjesto staroga. Na vrhu te borbe stoji usavršenost. Na vrhu usavršenosti? Borba opeta. Opeta rušenje. Opeta preporodjenje.

Arapin vozi, upire nogama, nateže se. Čun ide, ide brzo. Okolo nas svukud vreva čuna, guca, kaića, maona, baraka, parobrodića svake vrsti, svake veličine. Svake vrsti zanatlija, svake vrsti staleža, svake vrsti naroda. Sad prolazimo mimo prove, sad mimo krme kojega parobroda, brika, brigantina, polake, barka, nave, škune, škunera, logera. Sad nam je na putu dvoje čunja, sad troje, sad parobrodić, koji vuče petero maôna, sad brod, koji se diže, sad brod koji dolazi. Onamo se krca, amo se izkrcava. Radi se svukud. Na onome brodu vrve mornari po jarborih, a na ovome potežu, onoga majstori popravljaju. Njeki viče: mjesta, njeki: stani, njeki: napried, a njeki: nazad. Na desno se čuje; maina, na lievo: iša, po krmi: vira. Jedan, dva, tri, četiri, pet i . . . . taja, čuješ na sve strane, na svakome brodu, koji se krca ili izkrcava.

U toj vrevi, u toj mješaniji, u tome paroksizmu života nije da potankosti razabiraš. Rieči dolaze nejasne, dolaze prepolovljene. Jedna se slieva s drugom. Stotinu njih u jedan skup. U jedan skup i arapske pjesme, i hrvatske i francuzke i englezke i grčke i turske i talijanske.

To nije možda estetično, nije umjetnički, nije ni harmonično; ali je živahno, zdravo, krepko, divno. Mene nije nigda toliko zanio koji slavulj kazališta, koliko ta harmonija rada, života. Kroz onu vrevu glasova razabireš život, jer iz života dolaze. To niesu one izabrane kombinacije nadutih pjesnika; niesu ni nadahnuti stihovi velikana poezije, ali to su glasovi stanovnika oceana, to su žice, koje zvuče po oceanu.

Oni su se glasovi miešali sa šumom talasa, sa jekom orkana. Orkan je ojačao one žice, oluja je okriepila ona grla. Zviždanje i zujanje vjetra, koji bjesni, nije umjetno,

Digitized by Google

nije harmonično ni razlieganje grmljavine od jednoga neba do drugoga, ali je to sve veličanstveno. — Veličanstveno, jer su ono harmonije neizmjernosti. Onkraj našega vida, onkraj našega uma, na oceanu, živi nevidljivi sviet svakojakih umjetnika, Pojave se kao oluje. Olujami razjeknu i razliju se grozni zvukovi orkana i nestane ih. Izčeznu u nevidljivosti. Umjetnost, koja bi htjela ponoviti ove glasove, bila bi i veličanstvena i ružna. Kad bi mornar mogao postati umjetnikom, Wagner bi izčeznuo. On bi pozvao gromove i striele na pozorište. Zamienio bi nježno gibanje božica plesa ljuljanjem brodova, glasbu jekom tifona, ciklona i orkana. Kazalište bi disalo katramom i ozonom. Slušaoci, koji nebi pobjesnili ili nebi ogluhnuli, otišli bi udivljeni, zaneseni.

Ja sam poznavao bark „Jared". Bijah ga jednoč vidio u Trstu. Čini mi se, da ga razaznajem. I sbilja, čim se približavamo jednome barku, to mu bistrije možemo čitati po krmi: „Jared". Na brodu je vreva. Okolo njega je nekoliko maona. Pune su pšenice. Arapi ga krcaju. Vreća iza vreće leti iz maone na palubu, a iz palube u stivu.

Dva bilježe dignute i izpražnjene vreće, a jedan dolje u maoni, kako vidi vreću na užetu, viče redom: jedan, dva, tri . . . pet i taja. Vidim jednoga od onih, koji bilježe, gdje stoji u sartijah, čak na petoj griželi. Kad mi blizu broda i da ćemo preko maone, odklen je bilo lako uzpeti se na brod, jedan iz broda zaviče:

— Okolo, na škalu!

Za što, ja to niesam od prve mogao razumjeti. A razumjeh još i manje, kad prispjesmo do stubâ. Stube pripete. Moradosmo se popeti na silu ruka. Onaj, koji bijaše u sartijah, sljegne i preko kavobande skoči na kasar. Preko kasara dodje nam na susret.

To je bio poručnik.

Ja mu se predstavim. Predstavim mu i Milana.

Digitized by Google

Reče mi, da je eto brod mal da ne krcat, da će do koji dan na jedra, i da kapetana nema na brodu, ali da dolazi svaki dan na objed.

Odvede nas u komoru.

— Za što, rekoh mu, da nas nepustitte preko maone na brod. Ta bilo je lašnje.

On se posmjehne i odgovori:

— Lašnje da, ali ne ljepše. A nieste vidjeli mene u sartijah! Stojim gore, jer moram. Moram, jer inače na čudu. Iz kasara idem na sartije, a iz sartijah na kasar. Odkada smo počeli krcati, niesam sljegao na palubu. I doklen neode najzadnji Arapin s broda, neću. Neću, jer Arapi štite živinčad, koja im se po glavi goji i po životu, i neupusti se s njima nitko zaludu u razgovor, ako to nije iz daleka. Mienjaju odielo Bog zna nakon koliko vremena, i kao da je grieh uništiti božje stvorenje.

— Sada razumievam, reče Milan i potegne desnu ruku preko lievoga lakta, kao da ga nješto svrbi.

I meni kao da bježe mravi po životu na hiljade.

To valjda opazi poručnik, pak nastavi:

— Mi se čuvamo. Na kasar nedolazi nijedan Arapin, a češće ga peremo. Čuvaju se i mornari. Nepuštaju nijednoga mimo jarbora od prove. Jaoh onome, koji bi se usudio onu liniju prekoračiti.

Milan ipak izrazi želju, da pogleda brod, da ga obidje. Tu je bilo svakako drugčije nego na parobrodu „Aurori". Nije bilo putnika. Sve vojske skupa četrnaest na broju. Još nebijahu svi na brodu, jer kapetan trgovačkog broda sakuplja svu vojsku na brod po mogućnosti i najzadnji dan u oči odlazka. Tim se štedi. Kasar nije bio onako prostran kao na „Aurori". Nije bilo ni one udobnosti, ali je bilo mnogo bolje i mnogo ljepše nego na mnogo drugih brodova, koji su i veći. Dolje u komori, a izpod kasara bilo je četvero izba. Jedna prostrana na desno za kapetana, druga manja za poručnika, a k tome druge dvie još manje.

Digitized by Google

Po sriedi liepa i dosta prostrana dvorana. Prama trpezi i povrh elegantnog jednog ogledala, sliedeći nadpis: „kronometar na 9 satî u jutro".

— To je, reče poručnik, neka se nebi zaboravilo na kronometar.

— A kako ste s Vašim zadovoljni, upita ga Milan.

— Vrlo dobro, odvrati. Evo pet mjeseci, da smo ga prigledali u Trstu, i toli njegovo stanje, koli njegov dnevni hod, odgovaraju sasma točno. Koliko smo puta opredielili duljinu, toliko puta smo mogli na nj sjegurno računati.

— Valjda mu nieste opredielili stanje i dnevni hod po topu, koji tamo navješćuje podne.

— Ne. bijasmo ga dali na kraj. To ipak čine mnogi, ali mi niesmo imali vremena. Pak ljudi su na kraju u tome i vještiji.

— Po topu, koji navješćuje srednje podne, nebi se ipak smjelo računati niti stanje kronometra niti njegov dnevni hod, jer ono nije baš točno. Al to ipak rade mnogi kapetani. Tako sam barem čuo. I da to nije točno, dosta je samo pomisliti, da to pucanje topa odvisi od mnogo okolnosti; da najprije onaj, koji je na observatoriju takne u shodno vrieme telegrafičnu žicu, koja navješćuje tvrdji, da se top izpali, a drugo, da se taj top izpali odmah, i treće napokon, da je udaljenost svakog broda od tvrdje svukud jednaka. Za to je pametnije dati kronometar na kraj. Samo tu treba velike pomnje. Jedan ma i mali udarac, podan uz nesgodne okolnosti, može lako poremetiti ovaj ćutljivi stroj. Jedan put poremećen, težko je da mu se nadje lieka. Isti mehaničar, koji ga je sagradio, često traži zaludu s mikroskopom u ruci, da nadje pogrješku. Kronometar je pokvaren; lieka mu više nema. A često i velike promjene u temperaturi mogu ga i same po sebi pokvariti, ili ako ne to, promieniti mu tako dnevni hod, da ako je prije bio pozitivan, postane na jedan put negativan i obratno. Malo koji trgovački brod da na to pazi; ali se svakako strogo preporučava,

Digitized by Google

neka se kronometar drži vaviek u jednakoj temperaturi. Tek onda može biti točan njegov dnevni hod i točno njim opredieljena duljina.

— Tako je, reče poručnik. Ali uzalud. Mi nemamo na brodu toliko vremena da gubimo. Pa i onako jedrimo zdravo.

— Ali ne toliko sjegurno, nastavi Milan. Čuo sam, da mnogo puta brod zakasni za mnogo i mnogo dana, kad nepoznava sjegurno svoju duljinu i širinu. To se mora sbijati često pokraj Englezke.

— I sbija se.

— A otale šteta brodovlastnikom i veća pogibelj mornarom.

Na kasaru, a uz sami okvir (k v a d a r) od krme, bila je mala t u g a, koja je jedva zapremala četvrti dio kasara. Pred tugom bio je timun, a pred timunom vrh dušnika od komore ćežola, a u ćežoli busola. Busola ova bila je jedna od najjednostavnijih, koja je imala tu nepovoljnost, da je dno njezine kutije bilo od stakla, a izpod dna svieća, kao da toplina nemože oslabiti magnetičnu silu igle. Takvih se busola, sa sviećom izpod njih, vidja na žalost još na mnogo brodovâ. Znak, da se strogo nesliedi napredak u znanosti, i da se njezina osvajanja ili preziru ili zanemarivaju.

Bitnost magnetične sile nemože da se tumači, kaono se nemože tumačiti i bitnost ostalih pojava sile. Ali je znanost tako daleko došla, da sve pojave u prirodi tumači gibanjem. Magnetizam nije drugo nego njeka vrst gibanja, posebni način naime, kako se pojedine, neizmjerno majušne čestice u željezu razredjuju. Prirodni magneti niesu ništa drugo nego jednostavno željezo, čije su molekile zauzele tečajem vremena stalan smjer pod uplivom zemaljskog magnetizma, pošto i naša zemlja nije nego jedan ogromno veliki magnet. Umjetni magneti niesu ništa drugo no željezo, u kojem je to poredanje molekila umjetno prouzrokovano. I toplina je

Digitized by Google

gibanje. Čim je brže gibanje neizmjerno majušnih čestica u jednome tielu, tim je i to tielo toplije. Postane li to tielo još toplije, to se može dogoditi, da unutrašnje sile, koje drže medjusobno prikovane te čestice, tako oslabe uslied jačega gibanja, da tielo napokon promieni oblik, te od krutoga postane tekućina. Topli li se još nadalje to tielo, tekućina postane plin, para. Gibanje je u tielu postalo tako brzo, da se je jedna čestica sasma oslobodila od druge. Pada li u jednome tielu temperatura, to je znak da u njem gibanje čestica postaje sve to slabije. Magnetizam, koji je poseban izraz načina, kako su poredane malene čestice u tielu, mienja se, oslabljuje pod uplivom topline; i ako je ta toplina dosta jaka, izčezne sasvim. Čestice naime pod uplivom topline stave se u jače gibanje, odalje se tim od onoga smjera, koji su prije zauzimale, i magnetične struje u zemlji niesu kadre da uzpostave prvašnji red.

Na desnoj strani tik tuge, dizale su se g r u e, na kojih je visio g u c. Drugi veći čun, koji na brodu zovu barkom, ležao je posred palube i protezao se sve od bukaporte do foguna. Fogun je obično postavljen po krmi od jarbora od trinketa. Barku ima svaki brod. Mora da ju ima. Ona je odredjena, da spasi vojsku, ako brod propade. Ali žalibože riedko kada da barka odgovara svomu zvanju. Kad brod nastrada, nastrada u obće u takvih okolnostih, da nije lako barkom upravljati. Sada, poklen se u Azofu počeli činiti a l i b i (prekrcavanja) pomoću drugih, većih baraka, naime l o d k a m i, i to da se manje dangubi, barka je većini brodova više na palubi od smetnje, nego od koristi. Kad mi da ćemo obići mornarski stan, koji je na svih brodovih pod provom, eto kapetana gdje dolazi. Kako to zahtieva red na brodu, uzčeka ga poručnik na barkarizu. Na brodu zovu barkarizom onaj dio kavobande, gdje dospievaju ljestve, koje vode na brod.

Digitized by Google

Ja izručim kapetanu list predsjednika družtva i predstavim mu Milana. Malo kasnije bješe ustanovljeno, da će i Milan sa brodom put Marsilje.

Niesmo imali više nego četiri dana vremena. Još malo maona i brod je bio krcat. Moje su prtljage bile mnogo jednostavnije od Milanovih. Trebalo se je svakako žuriti, da se stvari urede, i za to se svratismo na kraj.

Kad mi u stan, a Stevana nema. Milan zakucne zvončićem. Dodje sobničar. On reče, da malo kasnije nego mi odosmo, dodjoše dva oružana kavaza i odvedoše Stevana na silu.

— Kamo?

— Valjda u zatvor, odgovori sobničar.

— Ajdemo, reče mi Milan.

— Kamo?

— U konsula.

Odjurismo. Milan nije svim putem cigle rieči progovorio. Konsul nam obeća, da će se pobrinuti.

— Ali, doda na koncu, kad mi hćasmo da idemo, ako je kriv?

— Ako je kriv! odvrati Milan iznenadjen.

— Zakon mora da se vrši, nastavi konsul ledeno.

— Samo ne turski, reče Milan; i odosmo.

Sada?

Stevana nema. On je u zatvoru. Milan neće bez Stevana nikamo. Nebih mu ni ja toga dopustio. Do četiri dana brod diže na jedro. Ja moram da idem. Moram da idem bez Milana. To me je u srcu bolilo.

Te večeri nikomu od nas nepade niti na kraj pameti, da posjeti kazalište.

Sutradan podjoh na brod. Sljegoh opeta na kraj, ujedno sa kapetanom, da se upišem kao kadet. Kad mu ja pripoviedah o Stevanu, on mi reče:

— Ako konsul nepomogne, drugi neće.

Ja dadoh po podne prevesti sve svoje stvari na brod. Mi-

Digitized by Google

lanove ostadoše na kraju. On već bijaše odlučio, da neće sa mnom putovati dalje. Ta bijaše nemoguće. Stevana u zatvoru nije mogao ostaviti bez pomoći.

Te večeri ja odoh na brod, i tamo prespim. Posjedoh moju izbu, duboko žalostan, da neću više imati na putu tog simpatičnog i naobraženog Crnogorca, tako valjanoga prijatelja. Bijah doista zamišljen na sudbinu, koja je mogla stignuti Stevana.

Kako sam na brod došao, niesam znao ni s kojega kraja ni kako da počmem. Hćah najprvo razabrati, koliko ih meni zapovieda. Da kapetan, to sam znao. Da poručnik, to sam slutio. Da se iz sumnje izkopam, ja upitah za to poručnika. On mi se od srca nasmija. Ja niesam ponovio upita. Niesam, jer me peklo, što je on posmjehom odvratio na posve ozbiljan moj upit.

Vojska je bila zabavljena da spravi brod, da ga uredi. Jared je bio već krcat. Tri mornara uredjuju bukaporte. Urediti bukaporte, kad se brod diže na put, to nije koji mu drago posao. Tu je sjegurnost broda, tu je osjeguranje tereta od kvara, koji bi se lako mogao dogoditi, ako bi bukaporte puštale vodu. Poklen zasade pokrivce, nabiju k i m e n t e stupom i naliju ih paklom te razastru debelu široku i dugu inceradu preko čitave bukaporte. Tu inceradu prebiju pako čvrsto okolo s o l i e r a sa čavli i sa četiri tanke daščice. Tri druga vezivaju trinket.

Božman, kojega spoznah za takvoga, pošto je ostalimi zapoviedao, nadzirao je sada ove, sada one. Ja mu se približih, baš kad je izlazio iz foguna, kamo je hodio napaliti čibuk.

— Prekosutra odlazimo, rekoh mu, samo da razgovor zametnem.

— Neznam sjegurno, odgovori mi, dočim je gledao u p e n u n od trinketa, gdje su bila ona tri, koja su jedro vezivala.

— Vežite dobro b a r o z e, zaviče onim gore. Pak:

Digitized by Google

— Odnesi gori ovo šfilacâ, reče malomu, koji je sjedio uza fogun i čistio krumpire za večeru.

— Dakle još ne, nastavih ja.

— Neznam, još nije ni sva vojska na brodu, odvrati.

Nakon dva dana sve je u redu na brodu. Još istu večer čekaju se na brod ostali mornari. Kapetan je na kraju od rana jutra, da otrsi izostale posle. Sutra u zoru, ako bi vrieme dopustilo, mogli bismo biti na jedro.

Ja idem na kraj, da još jednom vidim Milana, da ga pozdravim, da se s njim oprostim.

— Što je od Stevana, bješe prva moja rieč, kad unidjoh u njegovu sobu.

— Neznam ništa, odgovori mi. Skitam se evo dva dana od nemila do nedraga, a nevidim pomoći. Znam, da je u zatvoru i ništa drugo. Uhvam, neće nastradati, jer na koncu velikog zla učinio nije; ali turska pravda, opet je turska pravda. Pa za to se i bojim.

Mi u razgovoru, kad njetko lupne punom šakom na vrata. Vrata se otvore.

Na vrata Stevan!

Nepitaj, kako se mi snebismo.

Milan skoči s divana, navali pitanji na Stevana.

— Gdje si bio? Što je? Kako si izišao? Tko te je izbavio? Kad su te pustili? Kako su te odveli? Jesu li te bili?

— Pobjegao sam, odgovori Stevan, poklen Milan prestane govoriti.

— Kako?

— Pobjegao ka pobjegao. A hćah imati uza se samo jednoga druga, zapamtili bi oni kavazi, kako se vuče Pastrovićanina od jednoga zatvora do drugoga.

— A da bude gore? reče Milan, sav smućen na te rieči.

— Gore, jok, odvrati Stevan. Sada evo me ovdje, a drugačije bio bih onamo.

Digitized by Google

— Poviedaj dakle, kako je to sve prošlo, rekoh ja Kako si izišao?

— Lako je za to, nego me pitajte, kako sam ušo. Ja stao kod kuće, redio Vaše stvari, sve mirno ka muha, kadno se na jedan put otvorila ova vrata, i dva djavolja sina stali me raztezati. — Stante ljudi božji, rekoh ja, šta pravedna čovjeka mučite? U razlog se, zaviče jedan od njih, ti si prekršio zakon. — Niesam, odgovorih ja, i nedao Bog, nego mi kažite, što sam skrivio; pa eto pravda, eto vas, i eto mene. — Ti si udario čovjeka, rekoše. — Niesam ja njega udario, odvratih, no on mene. Ja sam se pravedan branio, ko što ću se braniti i sada. — Zavrgnuo ja tada rukave i da ću početi, kadno izpadoše kroz vrata druga dva kavaza. Sila Boga nemoli. Ja podvij rep, a oni navališe. Povezaše mi ruke naopako, kao Židije Hristu, i sa mnom u tamnicu. Kad mi na ulicu, vidim ja silu poštenih obraza; eh! mnijah, hoće mi od stida lice na komade. Stoj u tamnici i stoj, gladan ka vuk. Stoprv drugo jutro donesoše mi komad crna kruha i malo vode. Zaludu sam vikao, neka me vode pred sudca, da mu kažem moje razloge i da mu se kunem. — Još nije povedena iztraga, reče mi jedan. — Kakva iztraga, ako Boga znaš, rekoh, nego me vodi na sud, da se sudim. — Utaman moje molbe, moji razlozi. Zemlja tvrda a nebo visoko. Kadno jutros, da mu Bog blagosovi i suvo i sirovo, eto jednoga gdje me vodi. — Kamo? rekoh ja. — Na dvor, reče on. — Nerugaj se, zla ti sreća, odvratih, nego me vodi na sud. — Na dvor, ponovi on, pak u drugu tamnicu. — Dodjoše dva kavaza. On im reče, da netreba da me vezana vode. Eh! hćah ga poljubiti. Ja napried, a ona dva za mnom. Hodi preko jedne ulice, hodi preko druge i nigda na kraj. Došli mi napokon pred jednu veliku sgradu. Nigdje prozora za čudo. Nikoga naokolo. Eh! Stevane rekoh, sada ili nikada, ako si junak. Obrni se na jedan put nazad, stisni obje šake i pogodi oba na jedan put sa svom silom po glavi. Oni po-

Digitized by Google

padaše na tla a ja udri još jednom, te bježi, bježi glavom bez obzira.

— A sada? reče Milan.

Stevan neodgovori.

Milan zakucne. Dodje sobničar.

— Zovite gospodara, reče mu.

Gostioničar dodje.

Milan mu obrazloži stvar i umoli ga, da pomogne.

— Bih, odgovori, ali će doći kavazi, pak i ja na božjem čudu.

— Morate.

Ta rieč „morate", bijaše tako odvažno, odrješito i ozbiljno rečena, da su se oči gostioničareve učinile majušne, majušne.

— Što se bude moglo, odvrati. Ali bi trebalo da se Stevan obrije. Drugačije, on će opeta u aps. I ako udje opet u takve okolnosti, težko će van.

— Jesi li čuo, Stevane, reče Milan.

— Jesam, gospodine, ali nedam brkova za žive oči. Kud ćete, ako Boga znate, da ja brkove obrijem, da mi se djeca rugaju. Nije se još reklo nikada, od postanka svieta pa do danas, da je odrasli Paštrovićanin brkove brijao; pa kud ćete da od mene, koji već eto uljegoh u sviet, počme ta bruka i sramota. Ako mi i je do vitežke muke i nevolje, neću i nedao Bog.

Nije bilo kud kamo razlagati. Milan je već i prije znao, da Stevan neće popustiti. Na velike božje molbe dopusti Stevan, da mu obriju glavu po tursku. Kad to opremiše, odvede ga gostioničar u pivnicu.

Milan mu ga stavi na dušu, i pruži mu izpod ruke jedan smotak. Oči gostioničara zasievnuše od radosti. Mi podjosmo. A prije toga reče Milan Stevanu:

— Stevane, u pamet! Nemoj posao pokvariti.

— Niesam ja čovjek, da smetam ni mušici u zraku, odgovori; a i onako sam dosta pravedan pretrpio.

Digitized by Google

Uputismo se ravno put obale. Sljegosmo u čun, i da ćemo na „Jared“. Mi daleko od kraja za jednu uzu, a eto vidimo kapetana gdje se vozi put kraja. Obrni ja timun, da ga susretnemo. Kažem mu u kratko, što se je dogodilo. Milan mu stisne ruku tvrdo, srdačno.

— Tu se može pomoći, progovori kapetan. Ja odlazim sutra u jutro. Neka Stevan dodje na brod večeras, kad se dobro zamrači.

— Pak?

— Ja ću za ostalo misliti, nastavi. Niesam još izkazao, da nemam više trojice putnika, jer se nadah vaviek, da nećete ostati na kraju. Meni su sve karte u redu. Mogu dignuti na jedro i večeras.

Milan stisne kapetanu ruku po drugi put.

— Večeras? reče mu.

— Da, večeras, ponovi kapetan.

— Da bi to bilo, spavao bih mirnije.

Kapetan pogleda u zrak. Pak nastavi:

— Vrieme nije najgore. Lako da zapuše od kraja. Gledajte samo, da budete na brodu što prije. Noćas ćemo, ako uzhoće Bog, jedriti.

Kapetan ode svojim putem, a mi se svratismo u gostionu.

Nadjemo tamo Stevana sasvim preobražena. Gostioničar ga bijaše sasvim preobukao. Zamienio mu kaparan starom modrom jaketom, a crnogorsku kapu bielim jednim rubcem. Nije Stevan mnogo naličio Turčinu, ali opeta nije ga bilo razpoznati.

— Ni Žudije nepreobukoše ovako Hrista, reče Stevan, kad nas vidi.

Gostioničar, koji bijaše uzeo na se svu odgovornost, nadje čun, postavi unj Stevana, da nas čeka, doklen mi dodjemo, kao da on nema s nama nikakva posla.

Nakon dva sata mi bijasmo na brodu. Stevan se zabode u komoru. Mota se i previja okolo Milanovih prtljaga, da ih uredi.

Digitized by Google

Dodje napokon i kapetan, a prije njega njekoliko novo upisanih mornara.

— Vira ankoru (sidro), zapovjedi on, netom prispije na brod.

— Vira, odaziva se božman.

— Vira, odgovaraju mornari.

Čim ovi potežu, božman je na kasaru. Gleda nebo, gleda jarbore, gleda manovru, kao da bi se htio dosjetiti, eda li ima što, što još nije uredjeno.

— A jesi li obašao manat od gabije, reče obraćen jednome mornaru.

— Jesam, odgovori.

— Bunje, imbroje, gindace?

— Bunje, imbroje, gindace, sve, odvrati.

— Vira, vira, djeco.

— Vira, odgovoriše oni.

— Jedan u stirić neka odmah spremi kadenu, reče on nadalje. Eto parobrodića. I nagne se, da vidi, je li još sidro pustilo; a kad vidi da jest, onda nastavi:

— Vira djeco, vira brzo, eto je pustila (ankora).

Mornari potežu što bolje mogu, a božman ih neprestano bodri i pomaga im. Na njegovu licu moglo se je čitati, da eto on rado ostavlja luku i kreće na otvoreno more. Stasom majušan, otresen, krupan. Oči živahne. Rodom iz Boke, živio je na moru punih trideset godina. Njegovo lice ojačano olujami, pocrnjelo od sunca, nabrano i od godina i od misli davalo je njegovu pogledu njeki izraz ozbiljnosti, odvažnosti i uztrajnosti. Njegove ruke bile su više od željeza nego od mesa, više na lik lavske stope nego čovječje ruke. Što bi on stisnuo, to bi popustilo; što nebi popustilo, to bi popucalo. Umjeren, nije trošio nigda bezposleno svoje rieči. Ali su njegove oči govorile. Misao je kod njega više točila kroz oči, nego kroz usta. Mirni njegov pogled bijaše zraka svjetla, koja je razsvjetljivala prostor medj njim i onimi, koji mu bijahu podložni. Razjareni

Digitized by Google

njegov pogled bijaše munja, koja je sievala, rezala, uništala. Niesam nigda vidio posmjeha na njegovih usnah, ako taj posmjeh nije bio izraz odobravanja. I taj bi posmjeh bio samo začetak posmjeha. Njegove bi se ustne odmah zatvorile, a oči bi blagim sievom ošinule. Jedno udo bijaše zamienilo drugo.

— Vanka grlin, zaviče on, kad nam parobrodić dodje blizu.

— Grlin, odvratiše mornari u jedan glas.

Sidro je već visjelo izpod grue, a malo kasnije bješe dignuto i učvršćeno. Parobrodić ide — ide, a mi za njim. Kako smo otvarali more, tako su se sve to jače ćutili vanjski valovi. Jared se počne ljuljati.

Bilo je nješto vjetra od kraja.

— Mola grlin, mola jedra, zapovjedi kapetan, kad bijasmo na otvorenu.

— Mola, odazvaše se svi.

Nakon pol sata bili smo dosta daleko od luke, te plovili za četiri milje na uru.

Digitized by Google

IV. Do Marsilje.

Nješto, o čem se je moglo govoriti i na drugom kojem mjestu. — Tko na brodu komu zapovieda. Dundo Kalá. Vjetar u krmu. Grk. — Struje. Sredozemno more. — Prvi pokušaj. Opeta Stevan u neprilici. — Površje mora. — Tišina. Oko na provi, i još koješta. — Još Sredozemno more. — Oblak. Oluja — Krkeni.

Noć je, tmina je. Nevidi se ništa drugo do broda, neba i mora. Samo more! Sve naokolo samo more.

Sam si samcat sa tvojimi misli. Priteže te zemlja, a na vodi pliješ; htio bi biti na kopnu, a more te od njega dieli. Koliko ima pod tobom dubine? Koliko puta prekriži živi stvor ovu točku, na kojoj se u tili čas nalaziš? Je li igda čovječja stopa gazila brod, vidjala kraj, cvatući predjel, ovdje, gdje se sada nalaziš? Je li se smiešio taj ljudski stvor, je li plakao? Što je nad tobom? Nebo. A pod nebom? Zrak, oblak. Što pokraj tebe, lievo, desno, napried, nazad, na sve oko? More. Što pod tobom? Voda. Pak? Tvrda zemlja, dá; ali mrtva, živa? A je li doprla čovječja misao, jesu li tumačili ljudi, što je to more, kako je postalo, tko u njem prebiva, tko u njemu mrè?

A koliko je duboko to more?

Sada je mirno, tiho. Zrak počiva, ravnovjesje vlada, zračni stroj miruje, vrši tajne namjere prirode, ali neuznemiriva stvora, koji diše, radi, misli.

A što je bilo tu, na tom mjestu jedan dan prije? Je li bilo suzâ, plača, uzdisaja, ili je priroda njegovala, štitila, štedila čovječá putnika?

Digitized by Google

A što je bilo u prastara vremena ovdje, na ovome mjestu, pod ovim istim nebom? Je li kopalo more, jal je zemaljski stvor mirno radio, živio, disao, mró? Što se sbilo, kako, za što i po čem, da toga nevidjamo nigdje pisana, da more negovori, zemlja muči i čovjek mora da bjesni na te prirodne tajne?

Zašto nigdje nestoji pisana morska poviest, da ju čovjek, ovaj mezimac božji, može čitati? Gdje je vrieme, koje je prošlo, gdje je ono, koje se čeka; za što se slieva prostorom, u njem žive, umire i neprestano radja se?

Morska poviest, gdje je? Gdje su valovi, što su, gdje im je kolievka, gdje mrú? Onamo je nebo, amo modro more; a mari li more, haje li nebo, da ga čovjek razgleda, da mu se divi?

Na moru si sam sa ono malo družine; ali ti i ta družina, što je sve to prama pustome moru, koje te sklapa, okružuje, i sada okolo tebe bjesni, sada šuti, počiva, ko da te mami, taži?

Nad tobom je nebo!

Nebo, da! a što je to? Što je, da je to nebo modro? Govore, da je do zraka, govore da zrak upija sve ostale boje mimo modre, koju odbija. A za što mimo modre boje neodbija zelenu? Gdje dospieva taj zrak, koliko je visok? Onamo, daleko, visoko, visoko gdje no su zviezde, što je ono? . . . . .

Kad nevidjaš kraja, kad je more mirno, kada ga vjetar nedraži, kad nema oblaka na nebu, duša počiva, i rek bi da je čovjek bliži Bogu, jer to sve što je tebi naokolo, to je sve jednostavno, to je sve veličansteno, to je sve veliko.

Zviezde se bljeskaju po nebu, vjetar duva, jedra nose puna, brod krči, suče osam milja na uru, a šija se gubi daleko, daleko po krmi. Krmilar pazi pomnjivo na busolu, mladić stoji na provi i gleda, nebi li se koji brod pokazao. Sve

Digitized by Google

ostalo mirno, sve tiho; reko bi, da nema na brodu živa duha, do one dvojice.

Nevidiš nigdje svjetlosti, jer dispensir čuva pomnjivo, da mu se iz vana nevidi vatra u fogunu. Tambuć je od komore zatvoren; svieća, koja krmilaru razsvjetljiva ćežolu (gdje stoji busola), obranjena je, i on isti nevidi nego busolu. Božman stoji naslonjen uz tugu, puši lulu i čuva, da mu se vatra nevidi, da iskra nepoleti.

Jedra su otvorena na lievo i brod pod utiskom vjetra, nagiblje se na desno.

Milan pokłen večera ode odmah u svoju izbu. Malo kasnije ode i Stevan.

Na trgovačkih brodovih, straža se dieli na stražu kapetana i na stražu poručnika.

Mornari govore: polovica gore a polovica dolje. Straža ide na poredje, četiri sata jedni a četiri sata drugi. Prva straža, poklen brod digne na jedro, spada kapetanu. Kadet je vazda kapetanove straže, i ja moradoh tako biti one večeri na nogů do ponoći. Kapetan, kojega božman izmjenjuje, poklen zabilježi rotu (smjer, koji brod mora slieditи), ode i on.

Nas bilo sve vojske skupa četrnaest na broju. Kapetanovoj straži pripadao sam ja, božman, dva krmilara, jedan mladić i kamarot (sobar), dakle sedam. Od straže poručnikove opeta dva krmilara, dispensir, dva mladića i mali od foguna, dakle opeta sedam.

Na brodu sluša jedan drugoga ovako:

Kapetan je na brodu sve, absolutni gospodar. Nitko nema pravo da ga ma niti savjetuje. Svak mora da ga sluša. On dava svoje zapoviedi poručniku, koji ih dieli božmanu. Ovaj posljednji zapovieda vojsci neposredno. Iza božmana najstariji je dispensir, koji ga može do potrebe zamieniti. Pak dolaze krmilari, pak mladići, sobničar i napokon mali. Mladići su do potrebe zamjena krmilarom i

Digitized by Google

za manevriranje. Njima su povjereni jarbori, i ako su samo dva, jednomu onaj od prove (jarbor od trinketa), a drugomu onaj od krme (jarbor od maistre). Da su krmilari stariji od mladića, to se može suditi od prve pri jelu. Neće mladić umočiti nigda žlice u tanjir prije krmilara. Kamarot stoji izključivo na službu komore. Pod komorom se razumievaju na brodovih sve one osobe, koje u njoj stanuju, kapetan naime, poručnik i kadet. Kadet nespada pod stegu. Njemu zapovieda kapetan i donjekle poručnik. On je vaviek od kapetanove straže, ali je božman kapetanova zamjena, i tim putem ostaje božmanu njekakva vrst nadležnosti nad njim. Kadet nezapovieda nikomu, već samo sobničaru.

Mali služi svakoga, svakoga mora da posluša, ali najprije božmana i dispensira. Na svakome brodu zapovied starijega jest mladjemu zakon. Nema primjera zanovietanju, a da nije dovelo do težkih posljedicâ. Što božman hoće, to mornar mora da vrši, pa bilo to i štetno. Božman je kapetanu odgovoran. Ja sam sve ove stvari razumio kasnije.

Od prve večeri vjetar se nije mienjao.

Ura je na krmi kazala deset sati, kad na provi zakucne zvončić, koji je povrh tambuća uz sami kaštio. Minutu kasnije, Marko, vriedni i valjani mornar iz Dubrovnika, zamieni na timunu starca Dunda Kalá. Dundo Kalá, rodom iz Malte, brojio je punih šestdeset godina. To ime bilo mu je nadjenuto na brodu od mornara. To je bilo dvostruko, jer mu je dvostruki bio i povod. Da su ga zvali Dundom, to se lako razumije. Bio je star. Na naših brodovih zovu često kapetana: barbom. To je talijanska rieč barba, i odgovara našemu ujaku ili stricu. Rado se krsti dundom onoga, komu je brada usiedila. Drugi dio imena, naime Kalá, došao mu je s toga, jer je tu rieč vazda govorio.

Crn u obrazu a suviše naštrapan od ospica, koje su valjda po njem bile pobjesnile, izgledao je kao čovjek,

Digitized by Google

kojega pogodi i ozliedi mu lice puška prahom bez taneta. Oči plave, obrve pune, duge trepavice i nikad mirne, brkova ni za liek. Pogled dobroćudan, milostiv. Ukupno: bijaše simpatičan. Vas svoj život od dvanaeste godine pak napried bijaše sproveo na moru. Trideset je puta bio u Englezkoj, petnaest puta u Americi, jedanaest u iztočnih Indijah, pet puta u Kini. Četiri se krat obrnuo unakrst zemlje. Obitelji nije imao, niti rodbine; i sasvim što je u svom životu dobio petdeset tisuć franaka i suviše jelo, nije ipak nikad imao u svom žepu razpoloživih dvadeset šilinga. Kako bi novac došao, tako bi ga i nestalo.

Mladić se digne iz kaštila a zamieni ga sobničar, da drži oko na provu.

Okolo jedanaeste božman naredi, neka bi se pustila barketa. Ja držim ampolu, Antun. mladić od naše straže, drži vijak, a božman suče kroz ruke uže (mrlin) po krmi. U petnaest sekunda, toliko je nosila ampola, prosukala se tri noda, to jest sto tridesetpet stopa mrlina. Kad je ampola na petnaest sekunda, svaki nod (uzao) vriedi za dvie milje; brod je dakle sukao šest milja na uru, nješto manje nego kad smo se digli iz luke.

Neviko tomu životu, bio me je san, a niesam imao kod sebe ni Milana ni Stevana, da oči varam, da san razbijam, da se razabiram. Dodje napokon i ponoći. Zvono na kaštilu zazvoni, a sobničar zaviče na tambuć od prove:

— Ala braćo, tko je od druge. — Druga straža traje od dvanaeste do četiri u jutro.

Ja odem i probudim poručnika.

Krmilari izmieniše njekoliko rieči medju sobom, i tako i božman sa poručnikom.

Božman ode, odem i ja u svoju izbu i zaspim ko nikad tako.

Na četiri me sata probudiše.

Digitized by Google

Kad ja na palubu, vidim kao sinoć istog krmilara Dundu Kalá na timunu, istog mladića, gdje straži na kaštilu, a Marka, gdje se razgovara sa božmanom.

Noć je bila liepa, more prilično mirno. Pred zoru vjetar nagne više na jugo, u krmu.

— Braca u krmu, zaviče tada božman. Čim je on puštavao brace na desno, mornari su stezali na lievo. Prije jedra od maistre, pak ona od trinketa.

— Veži, rekao bi božman, kad bi svaki brac jedan nakon drugoga dobro rabio, kad bi bio otezan.

— Imbroja maistru, čuje ga se opeta gdje viče.

Njeki puštaju škote a njeki dižu imbroje. Jedan tren i maistra bijaše smotana.

— Imbroja randu, imbroja kontrorandu, još jednom zapovjedi, a randa i kontroranda u malo vremena bijahu zatvorene.

— Kamarote duća cime, govori Marko sobničaru, a ovaj od kraja do kraja kupi i omotava užeta, da se nevuku po palubi. Kad smo malo kasnije pustili barketu, brod je opeta plovio za osam milja na uru.

Bilo je osam ura u jutro, kad zvono zakucne na provi. Na to mali, noseći pun koš kruha, te hodeći iz krme put prove, zaviče, što je bolje mogao:

— Ručak.

U pet minuta svi su na palubi. Ja sam bio u taj tren kod krmilara, te pio svoju kavu. Dalo mi se pogledati put prove, kad eto, kao da poznajem jednog mornara, koji je bio poručnikove straže. Gledam bolje. Nevaram se. Grk! To me nješto uzbuni. Je li to slučajno?

Eto izpod palube i Stevana, gdje tare oči, gdje me pozdravlja.

— Gledaj onamo put prove, govorim mu.

— Gle, odgovori on, kako se došulja na brod, ono djavolja sina. Njega bijah najprvoga ošinuo. A juče ga vidio niesam.

Digitized by Google

Kako smo mi bili došli na brod oko tri ure po podne, a vojska u to doba manevrirala, ni Milan ni ja niesmo ga bili opazili. Valjda on bijaše na kojem jarboru: a pak mi niesmo hodili za tiem, da mornare razgledamo; ta vremena nam bilo do Marsilje dosta. Stevan je s druge strane bio zabavljen sve od tri do mrkle noći, da uredi izbu svomu gospodaru i da sebi priredi stan. Milan se nije malo začudio, kada to dozna, i svakako naredi Stevanu, neka neide onamo na provu, i preporuči mu, neka o tome nebi nikome niti pisnuo.

Doznasmo poslije od kapetana, kako mu se Grk nije nikako nametnuo, već mu ga ponudio sam sansir (mešetar); a on vidjevši ga, onako na oko valjana, bez primjetbe najmio. Ja sam istog dana nagovorio božmana, neka bi onako iz daleka izpitao Grka, e da li poznaje kojega od nas. Božman mi odgovori kasnije, da to nije na njem opazio; i poklen mu ja obrazložio stvar, on doda:

— Ni u moru mjere, ni u Grku vjere!

Tako je ostalo. Grk je zenemarivao Stevana, a Stevan Grka. Ali dokle će to trajati, upitao sam ja sam sebe, kud nas to vodi?

Stevan se nije za to ni najmanje brinuo. On se je bio dao svom dušom, da nauči mornarski zanat, i češće obilazeć provu, kršio je Milanovu preporuku.

Čitav dan nebo se je smiešilo a brod je sjekao mirno, tiho more; odmicao, neprestano letio napried, a pjena raz bokovâ letjela, ostajala po krmi, daleko, daleko, doklen bi oku izbjegla. Tako opeta svaki čas, tako vas božji dan.

Kad podne bijaše blizu, poručnik iznese svoj sestant, da izmjeri visinu sunca, da tim putem izračuna širinu u kojoj se nalazimo.

Nautične efemeride davaju deklinaciju sunca o podne, udaljenost, naime, sunca od ekvatora; iz opažene meridijanske visine (kad je sunce na meridijanu mjesta) do-

Digitized by Google

biva se zenitalna daljina o podne, koja pomoću polarne daljine, dava širinu mjesta.

Po tome računu mi bijasmo u širini trideset i tri stupnja i dvadeset četiri minute; dakako, na sjeveru od ekvatora. Nego prispodabljajuć ovu širinu sa onom, koju nam je davao približni račun. naime barketa, razlika bijaše ćutljiva. Približna je širina bila: trideset i tri stupnja i devet minuta.

Mi smo dakle bili nješto više na sjeveru nego smo od prve mislili.

Imali smo na brodu i loch Massey-a, ali mu kapetan nije mnogo vjerovao, jer držeć ga jednom poručnik u ruci, pusti ga, te pade na palubu. Iza toga trebalo ga je prigledati. I pošto se je to moglo učiniti samo blizu kraja i za liepa vremena, niesmo na loch nikad ni pomislili.

Po približnome računu duljina o podne bila je: dvadeset sedam stupnjeva i dvadeset osam minuta na iztoku od Greenwicha. Sve pomorske karte drže mal da ne izključivo prvim meridijanom onaj meridijan, koji prolazi kroz Greenwich.

Da se pomoću astronomične observacije i kronometra, može što točnije opredieliti duljina, i tako ju prispodobiti sa onom, koja je opredieljena barketom, trebalo je čekati najshodniji čas. Okolo četiri sata dakle ja bijah na kronometru da gledam vrieme, a poručnik digne visinu sunca. Kronometar je kazao vrieme od Greenwicha. Vrieme na brodu, kojeno proračunasmo riešenjem sferičnog trokuta medj polom, zenitom i suncem, prispodobljeno sa vremenom na kronometru, dalo nam je za razliku meridijanâ: jedan sat i petdeset jednu minutu; to jest: mi smo bili u duljini dvadeset sedam stupanja i petdeset pet minuta na iztoku od Greenwicha.

Bijasmo dakle nješto više na zapadu i nješto više na sjeveru, nego nam je to davala barketa.

Mi smo mogli posumnjiti na jednu struju, koja je hodila put sjeveroiztoka. Ali nije vazda da se može uzeti

Digitized by Google

kao doista točna jedna struja tako opredieljena. Najprvo, približni račun neda se svesti nego na treći dio točnosti; a drugo, astronomične observacije, onakve kakve mogu u obće biti u ruku pomorca, niesu najtočnije. Lako da se tu uvuče koja pogrješka od jedne, dvie i četiri milje, ako to nije staro i izvježbano oko, koje opaža.

U sredozemnome moru nema struja tako točno opredieljenih, koje bi se mogle navesti na karti, neka se mornar njimi okoristi. Ali se mogu svakako naznačiti oni predjeli, u kojih se u razno doba godine, sada sa većom, sada sa manjom silom struje pojavljuju.

Sredozemno je more odviše malašno, a da bi mogla obstojati kakva stalnost u strujah kao što to biva na oceanu. Nješto bi se takvoga moglo donjekle reći o jadranskome moru, u kojem, rek bi, da vladaju stalne dvie struje, od kojih jedna sa iztoka sliedeći obale grčke, turske, crnogorske i dalmatinske ide put zapada ća do Istre; druga pako, koja se otale svrće put talijanske obale, ide put tjesna otrantskoga, držeći se vaviek obale talijanske.

Dosta jake i ćutljive jesu ipak druge dvie struje. Prva je ona, koja se iz Atlantika lieva u sredozemno more; druga je ona, koja dolazeć iz Crnoga mora, ide u grčko ostrvlje te otale, kako njeki hoće, čak do u Jedrenu. O toj struji pisao je i Polibij.

Zanimivo je to kod struje od Gibraltara, da se vaviek drži afrikanskoga kraja. Ona je jača, kada vladaju vjetrovi sa zapada, a slabija, kada pušu sa iztoka. Pri evropejskoj obali čuje se mnogo manje. Kako Maury navodi, malo se velikih rieka lieva u sredozemno more; izparivanje je na njemu svakako veliko, i voda, koju mu nose rieke, nemože taj gubitak nadoknaditi. Po tomu, raz se mora snizi, i da se ravnotežje uzpostavi medju jednim morem i drugim, ocean, koji ostaje viši, prelieva svoje vode u sredozemno more. Struja, koja tako postaje, površna je, jer je voda atlantičkog oceana laglja od vode sredozemnoga mora. Tečajem

Digitized by Google

vremena sol, koja se u sredozemnome moru sakuplja, bila bi ga kadra napuniti. Ali priroda, vazda blaga, predvidja i taj slučaj, te se iz sredozemnoga mora lieva u Atlantik jedna podmorska struja. I ta struja jest opeta žešća pri afrikanskoj obali, nego li pri evropejskoj. Mnogi su učenjaci pobijali tu podmorsku struju, jer je ona, koja dolazi iz Atlantika tako jaka, da prvoj nebijaše moguće naći traga sa svimi sredstvi, kojimi znanost razpolaže. Ali protivnici ove struje, koja je ipak u potaji vršila i vrši veliku ulogu u ekonomiji onih naroda, koji živu na obalah sredozemnoga mora, zašutiše, kadno jednom brod, koji bijaše utonuo kod Ceute, bi nadjen malo kašnje van tjesna na zapadnoj obali Afrike u oceanu. Da nebijaše te podmorske struje, i da je površna struja sa zapada svuda, pa i do velike dubine, rabila, nebi taj brod zaista bio nigda ostavio dno sredozemnoga mora. Nego i kemična iztraživanja dokazaše, da ima mnogo više soli u vodi na dnu sredozemnoga mora, nego na površju, i da je ta razlika još veća u tjesnu od Gibraltara.

Zapadna površna struja, koja dolazi iz tjesna, obilazi afrikansku obalu sve do Kartagine; pa se otale svrće put talijanske obale, sliedi obale francezke i španjolske sve do otoka Baleara, pak dalje put podneva sve doklem se nespoji sa strujom, koja dolazi sa Atlantika, da opeta nastavi isti svoj kružni obhod. Na iztočnoj strani sredozemnoga mora sbiva se nješto sličnoga. Začetak je u Nilu, čije vode naginju put Palestine. Jedna struja obilazi zapadne obale Anatolije; nu ondje, gdje susreta vodu, koja dolazi iz Crnoga mora, uvija se put zapada sve do Sicilije i otale kreće put podneva, doklen se nesdruži sa vodami Nila, da opetuje svoj prijašnji put.

Mora se opaziti, da se ove struje nebi smjele smatrati kao točno opredieljene. Da je gibanje vode u sredozemnome moru takvo, to stoji, ali i to samo u obće. Struje se ravnaju i prigiblju okolnostim, koje sve skupa mogu prouz-

Digitized by Google

rokovati mjestni uplivi i osebujnosti sredozemnoga mora. Onkraj španjolske obale pojavljuju se istom struje sa zapada i često veoma jake. Ja se isti sjećam, kako nas jednom tisnu daleko put iztoka. Dalje, u onome predjelu, kojino zauzimlje lijonski zaljev i širi se od Sardinije i Korsike sve do afrikanske obale, struje nemaju stalnog smjera, već to ponajviše odvisi od vjetrovâ. Kada na primjer u tom predjelu pobjesni sjever, i traje koji dan, tada se pojavi osjetljiva struja sa sjevera, i često se nalaze u pogibelji oni brodovi, koji ju neuvode u račun. Meni kaza jedan stari kapetan, kako je jednom jedrio od Baleara put Sardinije vjetrom u krmu, a kad tamo, naišo na Krkene, te strašne sike, koje čine da se mornaru koža ježi, kad se ih samo spomene.

U zatvorenome moru struje su ponajviše časovite. One mogu postati: prvo, pod utiskom vjetra, ako vjetar mnogo traje; drugo, ako na kojem mjestu pri tišini na moru veliko izparivanje razbije ravnotežje, te se tim putem s jednoga kraja na drugi razlieva voda, doklen se ravnotežje nepovrati. U Crvenome moru na primjer, gdje kiša nepada, gdje nema riekâ, koje bi se unj izlievale, i gdje je izparivanje silno, nastaju u tjesnu od Adena dvie struje; jedna površna, a druga podmorska. Kako u sredozemnome moru, tako i ovdje površna struja dolazi iz oceana, podmorska ide put oceana. Vriedno je da se opazi, kako je to blaga priroda porazdielila, a da se u takvih morih sol nesakuplja. U Crvenome moru izparivanje nije tako veliko, kako na oceanu, gdje se to može računati na jedan palac svaki dan, jer više je soli u moru, a manje se vode izparuje.

Okomite struje u moru jesu veliki, a može se reći, najvažniji čimbenici u njegovoj ekonomiji. Mehanična se sila pojavlja na površju mora, na dnu atmosfere; baš gdje oboje dolazi u doticaj. Na površju se sbiva izparivanje i padanje kiše; na površju ili posve malo duboko žive onaj neizmjerni broj majušnih stvorova, kojino toliko doprinose

*

Digitized by Google

u prirodnoj ekonomiji. Na površju duva vjetar, na površju bjesne valovi, kada ih draži vjetar; na površju se sbiva sve, što razbija ravnovjesje, na površju se napokon ravnovjesje i uzpostavlja.

Okomite struje jesu prouzrokovane nješto od razne topline na površju mora, a nješto od neprestanog rada onih majušnih umjetnikâ, kojino na dnu oceana grade temelje nastajućim otokom. Srce kuca žešće, kad se razmišlja, kako je to sve jednostavno razredjeno i neizbježivim zakonom podvrgnuto. Svuda vidjaš moguću desnicu, koja zapovieda prirodnim pojavom. Vjetar, koji izpija vodu iz površja, a more, koje se razpružuje pod uplivom topline; sunčane zrake, koje nedopiru duboko, ali more, koje postajuć na površju uslied izparivanja teže, pada kao okomita struja, i nosi tim putem toplinu onim malim stvorovom, koji su tu postavljeni, neka sakupljaju suvišnu sol, koja se riekami toči u more i ujedno neka grade temelje novome kopnu, koje će se kašnje pojaviti.

Kako je to sve umjetno razredjeno! Gdje jedan razbija, drugi popravlja, gdje jedan zapinje, drugi ga tura; sve je to jedan stroj, koji se nigda nekvari; svuda uzka, neprekidna sveza.

Koliko veličine! Koje očite tajne!

Bijaše već osvanuo četvrti dan, odkad mi ostavismo Alesandriju. Pred večer bio sam na kasaru. Do mene kapetan i Milan. Vas božji dan vjetar kao da je bio zaboravio duvati. Sada je puhao jednim smjerom, sada drugim, a s toga smo morali otvarati jedra sad na lievo, sad na desno, sad na križ. To sve nije ništa pomagalo. Rekao bi bio čovjek, da su se zračne sile prepirale sa mornarskimi, da su zanovietale, samo da mornar nemože počinuti. To je bila nestalnost, neodvažnost, kao kod čovjeka, koji se sprema na nješto krupna i promišlja prije, hoće li, neće

Digitized by Google

li. Priroda, koja sile sakuplja, da ih na jedan put razvije, to je ono, česa se mornar najviše boji. Mir prije rata; mukla tišina prije oluje.

U četiri dana mi bijasmo učinili liepoga puta. Nas je dielilo od Alesandrije četiri sto osamdeset morskih milja.

Baš on čas, kad sunce hćaše da utone, pogledam sve okolo naokolo po obzorju, pa preko neba. Nigdje oblaka za liek. Nebo vedro, da puče.

Stevan je već od prve bio počeo očijukati sa konopi i sa jarbori. Sve je pipao; za sve i svašto je pitao. Rodjen na kraju, u Boci, donio je bio na sviet nješto, što je disalo morem. Njegov je otac bio mornar. Još mora nebijaše ni vidio, a opeta o moru je sanjao. Gledao je često, gdje se valovi morski razbijaju po obalah, i divio se je tome bjesnilu prirode. Oluja ga nehćaše preplašiti, ma ona ronila, raznašala, uništala. Kad prvi put stane nogom na brod, ćutio je u sebi nješto, što mu nije bilo novo, naime, nije se ćutio u stranom svietu. More! To je bio elemenat, u kojem se on nebijaše rodio, ali u kojem življaše pokojni mu otac. Otišav parobrodom do Splita, pa otale u Krf i u Alesandriju kao Milanov sluga, nije mogao uzeti more baš onako, kako bi se to bilo dogodilo, da je krenuo iz kuće u drugih okolnostih. Još se nebijaše usudio da se penje na jarbor. Ali kud će suza, već na oko? Netom bi se koji mornar uzpeo na kavobandu, da će u sartije, a Stevan, glavom u vis, desnom povrh očiju, pratio bi ga pogledom.

— Djavolja sina, čuo sam ga gdje jednom zamucuje, neće pasti, da ga stežeš za noge.

Milan prišapta nješto božmanu, a ovaj zadnji ravno put barke, koja je bila posred broda, a uz nju sjedio Stevan i gledao u vis put jarbora od p a l a.

— Stevane, reče mu, nekuju se mornari po palubi nego po jarborih.

Digitized by Google

— Miruj, jadan čoeče, odvrati mu Stevan; niesam još ni svu palubu obišao, a kamo li da se hitam u zrak po ono puzavih konopâ. Čekaj doći će i na mene red.

— Ali kada?

— Doći će. Niesu nego četiri dana da plijemo.

— Ipak! Sviet se ruga!

— Prosto svakomu, samo da ja nečujem. A bilo to kad bilo, ja govorim, netreba da me tko bode. Ja niesam plaćen, da život nepametno gubim, nego da se pošteno po palubi šetam. Nije ovo meni prvi put, da vidim brod, a ti to možda misliš; ali još niesam viko ovoj gibljavini, pa da se stanem penjati i da se sunovratim, onda i sramotan i štetan. Nego mi kaži, što je tebi, koji mornarom zapoviedaš, da se u zrak penju, da si ti vazda prišiven na kuverti!

— Nije mene red, da se penjem po jarborih.

— Da nú, umieša se Milan, poklen se Stevanu približi, kušaj, bi li dopro do kofe.

Stevan ga pogleda.

U onome pogledu bila je čitava poviest njegovog otca, njegovog mjesta, njegovog poriekla; u onome pogledu bilo je stida, jeda, priekora i razdraženosti.

Kroz njegove živce pojavila se njeka vrst gibanja, stidljivosti, boli, zabune. On nije još bio postao mornarom, ali je ćutio da stoji čvrsto na palubi, ćutio se je kao da je doma. Za što se nebi i on mogao penjati na jarbore kao i drugi? Za što bi se njemu omakli konopi iz ruku, kad se neomiču ni drugomu? Ta njegove su ruke debele, mišice krepke. A ljuljavina? On čas je nije bilo. More je bilo mirno.

Prodjoše dva trena.

Stevan pogleda Milana, pak jarbore, pak opeta Milana. U jedan mig uzpne se na kavobandu. Uhvati se objeručke pateracâ, pritegne se k sartijama i stane desnom nogom na prvu griželu. Hoće li, neće li!

Digitized by Google

Duh zanesen za jedan čas hćaše da klone. Prvi utisak bijaše ko čaša žeste, koja je živce malo razdražila. Pak to sve minulo. Stevan hćaše da sljegne.

Nu ipak nije.

U tili čas eto Grka s druge strane, gdje skače po sartijah, pak uz r e j e na kofu i preko sartijolâ u k r o ž e t u.

Stevana obuzme stid. Stid se pretvori u jad. Jad se pretvori u mornarstvo. Nagne se svom silom na griželu, skosne dva tri put, da kuša bi li pukla; pogleda još jednom Milana i onda nogom iza noge na drugu griželu, na treću, i kako da se je vazda penjao, eto ga u očni tren u kofu.

Mi zapljeskasmo, a Stevan više, sve to više.

Bijaše već na penunu od papafiga i da će dalje, kad eto nad njim Grka.

Stevan pogleda Grka, a Grk Stevana. Grk kao da se ruga.

Stevan kao da se od prve snebio. Visina je bila velika. Ravnovjesje neobhodno potrebito, ne manje potrebito i ravnodušje. Ovo zadnje moglo je lako poremetiti prvo. Tko će da vojuje u zraku? Ali kako nam povieda kašnje, užegla mu se krv, i:

— Stan, majčin sine, zaviče, da te sunovratim, neka te morske ribe jedu. Niesam ja viko, da me itko okom podvlači i da se sa mnom ruga.

Mi ozdola čuli tresku, čuli viku te dovikivali Stevanu, neka nezadire, neka pusti.

Uzalud.

— I ako mi se noge tresu, vikao je dalje Stevan, na ovo puste visine, nije mi još džigerica zamrla, a da se s tobom neomjerim. A skini to noža, gade jedan. Nebiju se ljudi nožem, nego daj pošteno u šake, pa na pesti, i tko što uhvati, neka nosi.

Tko poznaje naglu grčku krv, tko je čuo, kako se često

Digitized by Google

kolju na brodovih, bio bi se doista preplašio na one rieči Stevanove. Bilo se je bojati svaki čas, eto jednog strmoglavice na palubu, a možda i obadva.

Božman i Marko odjuriše na jarbor. Stevan je bio naslonjen na penunu od papafiga, a Grk na onom od kontra. Bijahu dakle blizu.

Grk se je pipao okolo pojasa, a Stevan desnim bokom na penunu a lievom rukom na krožetu. Nije bilo trena da se gubi. Još jedan čas i oni su jedan drugomu u ruke. Njih je dielila daljina od jednog metra. Ona daljina je bila život i kad bi nje nestalo, bila bi smrt.

Meni se zaleti oko na Milana. Bijaše blied. Na njegovu se licu čitala bolna ogorčenost, bol zdvojnosti. Vidio sam u onaj neugodni tren, koliko je Stevana ljubio.

Ali tko će pomoći?

Istina je, božman se penje s jedne strane, Marko s druge. Ali hoće li prispjeti? Da Grk skoči i navali? Pa onda? Milan pogleda kapetana.

U onome pogledu bilo je boli, bilo je preporuke, harnosti, uhvanja.

Još čas i smrt se svidjala kao neizbježiva; kao da je već pokosila. uništila.

Tko će pomoći?

Na jedan put čujem kapetana gdje viče:

— Puštajte brace od kontra, maina po malo papafig i kontra!

To je bilo božje nadahnuće, jer je to moglo biti spasenje. Mi smo počeli uhvati. Kad su se pustili braci i čim je padao kontra, Grk koji je bio na njem, bijaše zabežuren, da uzčuva život. U to prispije do njega božman i prispije baš u onaj tren, kad hćaše da nasrne na Stevana. Nož se je svjetlucao u zraku tamnom iskrom, kaono nebeski grom, koji u tmine nosi smrt i zasvjetli na samu žrtvu. Božman stisne Grka za noge.

Digitized by Google

— Iztegni mu nož i daj mi ga u ruke, reče Stevan.

— Miruj, odvrati mu božman.

I digne se za jednu stopu više. Baš na vrieme. Grk potegne. Hćaše Stevana skroz proženuti, da nije ruka božmana smrtonosni udarac odstranila. Nož je hodio ravno srcu ali nepogodi. Zabode se u bedru. Oblije ga krv.

U to prispije i Marko. Oba stisnuše u šake Grka. Božman mu trgne nož i baci ga u more. Grk se tezmao kao da je pobjesnio. Njegove su se oči iskrile gorućim plamenom, plamenom zdvojnosti, bjesnila, razjarenosti. Branio se nogama, rukama i zubima. Na lice mu naskočila krv. Nabrekle jagode, kao u pijana čovjeka. I to je bilo pijanstvo, ali pijanstvo mržnje, zločina. On nije gledao, gdje je; nije niti mislio, da se može na jedan put sunovratiti u more. On je sakupljao sve svoje sile da se opre, da se oslobodi, da opeta navali na Stevana. To je bila borba za osvetu. To je bio nesnosljivi hropot umirućega, kad sile sakuplja i bori se nevidljivim; zadnji uzdisaj samoubojice, kad je kasno kajanje; zadnji otresi smrtne zaboravi. Krv, koja je prsnula Stevanu iz rane i naštrapala mu lice, mjesto da ga zapanji, umiri, ona mu bijaše živce razdražila. On je bio žedan one krvi još u Alesandriji. Ta je žedja tinjala, jer mu još Stevan nebijaše dao ma ni najmanjeg povoda. On je čekao zgodu; mislio je, da je došla. On se je one krvi htio napiti, a čim je manje tomu bilo nade, tim ju je više žedjao. Uzalud.

U božmana bile jake i krepke mišice, a Marko ga tištio kao prikovana.

Stevan bijaše spašen.

Kapetan zapovjedi, te ostali mornari skočiše na pomoć. Grku povezaše ruke i noge, a dva od njih pridržavahu Stevana, da od velikog gubitka krvi nepade u nesviest i da se nestrmoglavi.

To se sve zbilo u mnogo manje vremena, nego je to moguće opisati.

Digitized by Google

— G i j u, zapovjedi božman.

Marko odjuri na palubu i donese jedan oveći b u c e o i jednu daščicu. Buceo su prišili u krožetu, pripasali cimu; na jedan kraj, na daščicu stavili Grka i vezali ga, a za drugi iz palube uztezali, doklen ga dolje nespustiše.

— Što ćemo s njim? zapita božman.

— U p u č, odgovori kapetan, i neka je vezan. U Marsilji ćemo voditi račune, a dotole neka mu je suhi post svaki treći dan.

Na brodu zovu pučem onaj drveni ošit, koji brani sisaljke.

Čim su jedni zatvarali Grka, drugi su malo po malo spustili Stevana i odnesli ga u njegovu izbu.

Milan mu vidao ranu, i neprestano ga korio, za što nije imao pameti.

— Kasno je po podne na misu, odgovorio bi Stevan. Nego niesam ja tome kriv, kako Vi mislite. Ono djavolja sina, a hoće ga platit, ako se igda na suhu i tvrdu susretnemo, počeo se pošpikovati sa mnom, tobož kao da se ruga, jer sam ošišan po tursku. I otale sve. Niesam ja zadrô prvi, no mu djavo brat, pa mu nedao mirovati. A da nebješe ono ljuljavine, koja me je zabežurila, da se čuvam i nepadnem, hćah ga satarisati, da ga više nigda sunce negrije. Nu htio ja a nehtio Bog, pa se obršilo na meni. Nego neću ovoga puta seliti u vječnji stan, ako uzhoće Bog. Da mi se negodi sramota navaliti na čovjeka, koji je na gole ruke, htio bih se dolje u puču s njim malo porazgovoriti. Sramota me bije, kad promišljam, da me onakva soja rani; a bi i gore, da me netješi to, što sviet zna, da nije Bokelj viko, da u zraku bije boj.

Grk zatvoren, Stevan prikovan na krevetu; to su bile oduzete sile ostalim mornarom, jer nije ni Stevan bio najzadnji pri poslu. On nije nigda uzkratio da pruži ruku i potegne sad ovo sad ono, kad je samo što trebalo. Njemu otekla noga, na ranu naskočilo meso a oko nje nabreklo. Jesmo se od prve bili pobojali, da se nenavrne ozled.

Digitized by Google

No, na sreću, odmah treći dan počelo mu hoditi na bolje. Rana se kašnje očistila, minuli i otoč i bol, meso se poravnalo; i Stevan se je mogao uz prislon nabaducati po palubi.

Od onoga dana mi smo bili prevalili dosta puta i hćasmo biti već spored Sicilije, ali nedohodeć Malte, zateče nas opeta tišina i vjetra i mora. Tu smo se libili puna dva dana. Brod ni napried ni nazad. Kao da je prikovan. Sunce je peklo kao posred ljeta, od nikud ćuha ni otrovi, a nas naginjale struje sad simo sad tamo.

Jutro je!

Sunce iztiče sjajno na čistome nebu. Njegove zrake zaronjene u svemiru, kao da zadirkivaju i draže titrajuće morsko površje, a ovo, kao da je začarano, odsieva dražestnim nemirom. Sve naokolo mirno kao da je noć, kao da priroda hoće da na samu bude, kao da nigdje nikoga nema, koji bi se u tu mirnoću usudio dirnuti, kao da tu nema mjesta živu stvoru, kao da su se tu udomili nemar, mir i zaborav.

Ali!

Ali dolje izpod onoga površja, dolje u dubinah, dolje u ponoru, dolje vlada život, dolje vlada neizmjernost, bezkrajnost, neograničenost. Tko je izmjerio jezera, tko je vidio one dubine, tko je dignuo koprenu, kojom priroda zakriva bezdanje jame? To je čovjeku nepristupno, jer tu vlada smrt; to je umu zatvoreno, jer je nevidljivo i neopisivo sve ono, što površje mora pokriva. Površje mora je zavjesa, koje čovjek nesmije dizati, a da nenaidje na smrt, na vrata vjekovječnosti. Izpod onoga hladnoga i nemirnoga krova neizmjeran broj umjetnika radi, neprestano radi po nalogu prirode, koja opeta neodava tajne ljubopitnomu oku čovječjemu. Nitko živ još nije vidio one radnike na poslu, jer medj njima i nama stoji smrt. Što je priroda smrću razdielila, to razum nemože spojiti.

Digitized by Google

Mi vidjamo rad onih umjetnika, vidjamo gorostasne njihove umjetnine, znamo, da su položili temelje našim goram, ali su nama nepristupni. Njih brane valovi, njih brane ponori, njih brani smrt. Tu se neizmjerno malašno tiče sa neizmjerno velikim. Tu razmjeri postaju nesnosljivi našemu umu. Tu je nevidljivost, koja radja, tu je bezkrajnost, koja vlada, tu je neizmjernost, koja se kroz tamu prozire. Sve to pokriva površje. Sve je to sakriveno iza onog nježnog posmjeha, koji priroda dražestno baca na razumni stvor, kadano plije u oceanu sunčanih zrakâ.

Kad vjetar more nedraži, kad priroda umorna hoće da opočiva, rekao bi, da je površje mora ogledalo, u kojem sunce hoće da vidja samo sebe; rekao bi, da je neizmjernost, u kojoj se zemlja nježno u svjetlosti kupa i svojevoljno pada suncu u naručaj.

Oblaci niesu nego izraz bujnog kucanja srca; gromovi i striele, to su iskre pogleda; vjetar, orkan i potresi, to je razdraženo disanje grudi; bregovi cviećem posuti, doline i gore zaodjevene u zeleno, plod su neumorne i neizmjerne ljubavi. Neumorne, jer slična staromu feniksu, nije kroz vjekove za jedan tren počinula. Neizmjerne, jer je neizmjernost, koja ju radja i jer su njene sile neiztrošive. Sve što je u njoj, to je pojav iskre bezkrajnosti, veličine, neograničenosti. Ljudska ljubav nije van iskra njezinog pogleda, ljudski život samo izraz njenih uzdisaja; smrt trenutna zaborav, pretvaranje gibanja, prelaz micanja. Individualna sudbina nije nego kap u oceanu, atom u vasioni. Odkad je oživljena božjim dahom, odkad se kaos pretvorio u red, ona nije prekršila visoke zakone; ona je ostala sama sebi jednaka; ona je ona ista, štono je bila, kadno pade prvi put suncu u naručaj.

Već se bilo dobro razdanilo i sunce malko poskočilo; a mornari od straže libili se po palubi; čekali, da im božman

Digitized by Google

naredi posla, jer težko da bi koji mornar od svoje što započeo.

— Da neće da puše, reče Dundo Kalá, čim je rezao komad ćike, da ga metne u usta.

— Nezapuhao nikad, kao i neće, odgovori mu Antun.

— Hoće, brate, hoće.

— Hoće dá, ali će nas prije ovo tišine iztezmati i izmučiti. Nebo je objesilo nos kao da driema, a more kao da spava. Nije ova bez njeke.

— Dá, danas mir, sutra trčanje. Nema dvojbe, iza ove tišine bit će vjetra, a da tako nebi. Ako su provencali zadriemali, niesu zaspali.

— Neostaje more nigda dužno.

— Plaća dá, i kad plaća, plaća pošteno.

Bilo je osam sati. Obraćala se straža.

— Bracia na lievo, čuje se božmana gdje viče onamo iz kasara, kad nova straža bila na palubi.

A mornari u sav glas:

— Bracia!

Pa tiho:

— Bracijali mu djavoli i kosti i dušu.

Kad to opremiše, božman opeta:

— Ručak. Pak obraćen sobničaru: kofu.

Sobničar donese na provu koš pun galeta i stavi ga na lievo, pokraj foguna

— Kamarote, zazove božman.

— Šior.

— Kofa pod vjetar? Kad si to vidio?

— Ah, jest.

I prenese koš nad vjetar.

Mornari, svaki sa svojim kavnikom, ravno u fogun. Njeki kuha kavu, a njeki čaj. Riedko slučaja, da bi se mornar kavi ili čaju iznevjerio. Nu to sve ide mnogo jednostavno. Pomiešaj odmah čaj ili kavu s vodom, pad nad oganj, neka struji. Doklen uzavre i digne glogolj, nadrobi

Digitized by Google

zdjelu galetami, stavi šećera, pak kad to sve gotovo, izlij i kako bilo. Posjedni po palubi, ako je suha; nasloni se gdjekamo, ako li nije, pa ručaj.

Nego prije nego se otrsiše, zazove božman iznova:

— Bracia! Bracia na desno!

— Bracia, odazovu se mornari.

Božman pušta a oni potežu.

Bijahu dopotegli i hćahu da nastave jelom, kad eto kapetana van i k tomu vjetar opeta promienio.

— Božmane, zazove on.

— Šior.

— Nevidiš, da su jedra uhvatila sprieda?

— Vidim šior, ali zaludu. Neće da puše.

— Neka bracijaju.

— Dobro šior. — Pak on vojski:

— Bracia! Bracia, djeco!

A svi mornari kao jedan glas:

— Bracia!

— Bracia, odapne visokim glasom Dundo Kalá, neka jedri.

A ostali po malo:

— Jedrio ovako vaviek!

Sve bracijanje uzalud. Vjetra nije bilo. Sada bi došao puhaj s jedne, sada s druge strane. Niesmo znali, kud nas struje naginju, i uprav, ima li ih; ali težko da more skroz miruje. Po približnome računu i po observacijah bili smo daleko od Malte kojih četrdeset milja. Na osam sati i pol digosmo visinu sunca. Duljina je bila petnaest stupanja i osam minuta na zapadu od Greenwicha, a širina: trideset stupanja i četrdeset i dvie minute. Kapetan je bio naumio, da putuje kroz tjesno od Mesine, i kadno se po podne začne nješto vjetra sa zapada, otvorismo jedra na lievo, te upravismo provu put onamo.

Puhalo je tiho, a more još ravno ravancato, kao da si ga uljem polio. Milan je sjedio po krmi od tuge, uz sa-

Digitized by Google

moga krmilara, ja do Milana a do mene Stevan, koji već bijaše prebolio.

Dodje i kapetan pa načne:

— Stevane, kako rana?

— Dobro, Bogu hvala i slava. A kad ćemo na mjesto?

— Kad dodjemo.

— To nije odgovor. Nego Vas pitam, kada ćemo dojedriti?

— Ako bi vrieme bilo povoljno, naime vjetar u krmu, brzo. —

— Ali kad?

— Kad? To se na moru neda računati.

— To su doskočice, dragi kapetane. Vi nećete da govorite.

Pa obraćen Milanu:

— Gospodine!

— Stevane.

— U koliko dana mislite, da se možemo dočepati toga novoga mjesta, put kojega jedrimo.

— Marsilje?

— Marsilje, da.

— Dobrim vjetrom u šest dana.

— Sada nješto razumijem. Barem Vi neidete stranputice. A što mislite učiniti od ono Grkadije?

— Tužiti ga konsulu, odgovori Milan.

— Ja nebih.

— Za što ne?

— Ode u aps, i ja ga više nevidju.

— Pak, bolje.

— Nije, gospodaru.

— Kako to?

— Jest, da je uhvanja da ga već susretnem. Nego sviet je širok a ja neosvećen.

— Osveta nije kršćanska.

— Jest, gospodaru. Više ću griešiti ovako.

Digitized by Google

— Čemu?

— Srce kivno i sramota do vieka. A mislim, da ćete se predati razlogu.

I Stevan se digne i ode put prove, ravno na kaštio.

Pokraj tambuća sjedio je Dundo Kalà.

Uz njega na desno stare jedne razkomadane gaće, a preko koljena druge. Parao je prve, da druge popravi. Navukao naočale, pa krpio brzom rukom; krpa iza krpe, to je hodilo, rekao je Stevan, kao po loju.

Dundo Kalá, a to niesmo još rekli, govorio je i arapski i englezki i francuzki i talijanski; naravno ne sasma točno, ali opeta prilično i ako nije vidio ni čitati ni pisati. Na austrijskih brodovih, gdje se izključivo hrvatski govori, bio je naučio i po koju hrvatsku rieč.

Stevan je želio da zametne razgovor, ali s kojega kraja i kako, to nije znao. Talijanski je razumievao dosta, ali ga nije znao govoriti. Nije tomu još imao prilike, akoprem je često, još od mladjanih nogu, silazio iz sela u Kotor, gdje se na žalost još vuče nješto talijanštine. Da što reče talijanski i nepogodi od prve? To je bilo ono, što ga je plašilo; a pak nije htio, da mu se starac naruga. A bilo je i druge. Dundo Kalá je čuo gdje dolazi, a nije se niti okrenuo, da vidi, tko je. Bio bi ga pozdravio, ali kud ćeš pozdraviti čovjeka, pomisli sam sobom Stevan, kad se na te i neosvrće?

Starcu, naučnu velikome svietu, nije se sjegurno činilo ništa novim, da se i na brodu na jedra nadje po koji gost. Ta on je cvao godinami, kad su se putnici vozili sa brodovî na jedra i kada su parobrodi probaravali kao biele mušice. On je dakle sjedio mirno. Kako bi potrošio žicu konca, tako bi odmah uzeo drugu, zavio jedan kraj, učinio uzao na drugi, zažmirio očima, navukao i mirno posao nastavio. Nije to bilo Bog zna kakovo vezivo, kakvo savršeno šivanje, ali opeta nebi se bila stidila takva šta nijedna dobra i razborita seljačka domaćica, kad svome mužu rabotno

Digitized by Google

odielo popravlja. Dundo Kalá krpio je svoje odjeće ća od dvanaeste godine, odkad ga naime mati spremi na put od prve.

Stevan je čekao, da bi starac digao oči. Onda, nješto pogledom, a nješto čim drugim, — čim, to nije znao ni on sam, — moglo se je, on je tako mislio, razgovor zametnuti.

Uzalud.

Nu Stevanu vrieme bilo predugo, a valjda mu i dosadilo, pak se počeo omahivati. Domislio se napokon, da ako što krupnoga strese, hoće se starac obazrieti; i obrne pet šest puta okolo naokolo arganom, na kojem je na kaštilu sjedio.

Dundo Kalá ni oka. Onda Stevan da će put krme.

U to starac digne glavu i reče:

— Kako?

Stevan je već bio prošao mimo, ali kad ču gdje starac progovori, živahno se obrne i:

— Dobro, hvala Bogu i svetomu Trifunu, odgovori.

Dundo Kalá pogleda Stevana, a Stevan njega.

— Vi krpite, nastavi Stevan.

A starac ni rieči.

— To su gaće, opeta Stevan . . . .

Dundo Kalá okrene glavom u znak: „ne.“

— Kako ne, jadan čoeče, kad eto ig . . . .

Starac, koji je poznavao jedinu rieč: „kako“, a nije ni toj dobro poznavao vriednosti, nasmija se grohotom; a Stevanu se omota jezik i prelomi zadnja rieč. A poklen se osviesti:

— Nu, lude glave, nastavi, ja mnijah. da se nas dva razumievamo.

I opeta da će put krme.

— Molim, molim, zavikne starac talijanski.

Stevan stane. Najprvo, onako kako je bolje mogao, uviesti starca, kako on samo nješto natuca talijanski, nu opeta da „sila Boga nemoli“ i samo neka se neruga.

Digitized by Google

Medjutim eto Marka, gdje se izazira iza tambuća. Stevan, koji se je već bio uputio da govori talijanski, nije nipošto htio da ga drugi tko sluša, te stisne Dundu Kalá ruku i ode na krmu.

Za što se je Stevan htio upustiti u razgovor sa Maltezom? To ćemo vidjeti.

Preko noći vrieme preokrenu. Vjetar skoči najprvo na jug, pak na jugoiztok. Mi niesmo bili mnogo daleko od Sicilije. Vrieme nije slutilo na dobro. Njeke se tamašne oblačine počele privijati po nebu, a vjetar jačati. Zrak kao da zadušuje, kao da čini sporije i trudnije disanje. Život kao da mrtvari, kao da moždjani neznaju misliti. To obično vuče sobom ona neugodna zaparina, koja se svukud razlieva, kud južina dopire. Dupini su hodili put juga a mornari su govorili, da je to znak, da će jug. Skakali su, i jer su skakali, govorili su mornari, da će vjetar biti jak.

Da prodjemo mimo tjesna mesinskoga nije bilo najpametnije. U oči oluje, možda i vjetra i mora, nije ugodno kad brod plije medj otoci i kad je blizu kraja. Bili smo već prevalili put tjesna kojih dvadeset i pet milja, ali sad promienismo smjer i okrenusmo put zapada s ove strane Sicilije.

Noć je.

Ja sam od straže. Marko je na timunu. Antun čuva na provi. Božman se šeta po palubi, a Dundo Kalá muma svoju neodjeljivu ćiku, naslonjen na kaštilu od prove, nad vjetar.

— Naše vrieme, reče starac Antunu.

— Nemislim, odgovori.

— Kako ne? Promienismo rotu.

— Pak?

— U Marsilju ćemo kasnije.

— Mislite?

— Uhvam, odvrati opeta Dundo Kalá.

— Bože daj, nastavi Antun, ali se težko bojim. Eto nam

Digitized by Google

vjetra mal da ne u krmu, i kao da hoće da puše. Kad ovdje zategne šilok, trudno da ga zamieni vjetar sa p u n e n t a (zapada). Bojim se da ćemo mi u Marsilju prije nego peti dan osvane.

— Nećemo ne, reče Maltez. Nas čeka tamo u lijonskome zaljevu drugo vrieme.

— Eto no, u ruke božje. Neka puše sve što hoće, samo ne vjetar u krmu. A što bi inače dobili do Marsilje? Ništa. Uzeo sam u Alesandriji predujam od petdeset franaka. To pobjeglo, ko da ih je ko iz žepa opuhao; ter ako ovako vjetar uztraje, neću ih do Marsilje niti izrabiti a nekmoli dobiti novih. Nebih ja bio sve to potrošio, nego nješto loše družtvo, a nješto nepošteni sansir, koji me je ukrcao, pa gotovo. Novaca nema. Izvukao mi je petnaest franaka, a je i dvaest i pet, ako proesapim piće i jestivo, što mi je u toliko puta izmamio, kad sam mu se nametao i kad sam ga nagovarao, neka bi me gdjekamo ukrcao. Šetao se po Alesandriji . . . . . .

U to prispije božman.

— Oko na provi, reče.

— Oko! — odvrati Antun i nastavi: šetao sam se po Alesandriji puna dva mjeseca, pa mi ono skitanje omrzilo, onaj bezposleni život dodijao i hćah dati košulju sa sebe, samo da odem. A Vi Dundo Kalá, odkad ste u Alesandriji?

— Od nazad petnaest dana. Došo sam sa jednim Amerikancem.

— Za što nieste ostali malo vremena na kraju?

— Nestalo novaca, sinko.

— Tako brzo?

— Brzo dá, jako brzo. Ali tako je. Sada jedrimo.

Dodje opeta božman.

— Oko, reče Antunu. Ovdje je veliki prolaz brodova.

— Oko!

— Barketa, zazove božman.

— Barketa, odazove se Dundo Kalá.

Digitized by Google

Kad ju spustili, i opeta potegli, božman na drvenu ružu vjetara, na kojoj krmilar bilježi smjer, kojim ide, zabilježi osam milja na uru. Takva ruža stoji vazda blizu krmilara.

Kad se o ponoći obrne straža, svi mornari u pet minuta bijahu na palubi.

— Najzadnji, progovori božman, obraćen dispensiru poklen opazi, da se ovaj okolo tambuća libi i privija, hoće li, neće li, — vazda najzadnji.

— Umoran je, doda Marko, — koji poklen ga izmieni drugi krmilar, hodio je u taj tren, da će pod provu; umoran je, danas je sav božji popodne čistio krumpire za večeru.

Dispensir je bio iz Pelješca, odklen se u obće valjani mornari uzgajaju. Nego svako pravilo i svoja iznimka. Kazali su mi, da nije nigda plovio dva puta sa istim brodom. Kad bi se na brodu što iznenada sbilo i moralo se raditi na brzu ruku, a on bi u fogun te polij malo juhe, ili ako nije bilo nje, a onda malo vode po onom užarenome željezu, samo neka skvrči i neka ostali misle, da on tamo ima svoga posla. Uz manu lienosti imao je i tu, da nije nigda istinu kazao. Riedki slučaj, jer je mornar u obće, a hrvatski napose, odrješit, otvoren i iskren.

Jutro nam je osvanulo prama Girgenti, a otok Pantalarija ostajao nam je u lebiću (jugozapadu). Medj Maltom i Sicilijom i svukud odtuda pak do one linije, koja spaja glavu Bon sa zapadnom stranom Sicilije; more nije duboko. Tu se gdjekad naidje na plitkoću od sto, petdeset, četrdesetpet, i ća od samih sedam stopâ. Malo gdje da je tisuću stopâ dubine.

To je podmorski plateau, koji dieli sredozemno more na dva ogromna korita. Jedan počimlje od Malte pak se širi sve do Sirije. Najveća mu je dubina po iztraživanju Spratta trinaest tisuća stopâ.

Drugo takvo korito leži na zapadu sve do tjesna od

Digitized by Google

Gibraltara i najveća mu je dubina medj Algirom i Toulonom, naime devet tisuća devet sto stopâ. U istome tjesnu bila bi dvie tisuće i sedam sto stopâ. Nego je moguće, da je ondje dubina pretjerana, jer struje, koje tu vladaju, lako da su pri mjerenju zanašale olovnicu. Medj Trafalgarom i Špartelom diže se jedna podmorska gora, koje vrhunac stoji pod površjem mora samo petdeset i pet metara. Na iztoku same nje uvaljuje se jedna dolina do preko tri tisuće dvie sto metara dubine.

Njeki geolozi hoće, da je sredozemno more bilo njekoč ogromno jezero, kakono je još dan danas more Kaspijsko, dapače da je bilo troje, četvero i više takvih velikih jezera. I Afrika blizu Španjolske, i Azija kod Carigrada i Dardanelâ bijahu njekoč spojene sa Evropom; i Italija ticala se je Grčke i Sardinija Afrike. Ako bi još dalje zašli u prošlost, nestalo bi možda sasvim sredozemnoga mora, uzpostavilo se kopno, koje je njekoč bilo. Svukud po sredozemnome moru vulkanične sile kao da se otimlju, da ga i nadalje preobrazuju.

Mi niesmo bili daleko od mjesta, gdjeno se god. 1831. bio pojavio otok Julija ili Ferdinandea. To je mjesto naznačeno na hidrografičnih kartah sa znakom 1831, a izpod toga je pisan broj sedam, štono hoće reći, da je tu sedam metara dubine. Godine 1831. 10. julija počeo se otale dizati veliki stup dima, visok do preko šest sto metara. Osam dana kasnije pojavi se vrh površja mora vrhunac otoka, iz kojega se nadalje silu dima razvijalo. More kao da je opustilo, i mrtve ribe plivale su pomiešane s prašinom po površju. Otok se je neprestano dizao, i kada ga na 24. istoga mjeseca prof. Hoffman izmjeri, nadje ga trideset metara visoka, te je pasao tisuću dvie sto metara naokolo. Na 5. augusta zauhvaćao je već pet kilometara, i bio je dvostruko narasao. Do tisuću metara visoko dosizao je gusti, crni dim iz kratera toga novoga gosta sredozemnoga mora. Netom počeše malaksati unutrnje sile, i otoka

Digitized by Google

počme nestajati; stane linjati na oči od valovâ, koji su ga neprestano rubili.

Koncem oktobra pričinjao se je kao jednostavan nasip; a prije no nastupi nova godina, valovi ga bijahu sasvim progutali, i površje mora potegne se kao zavjesa nad tim pojavom podmorskog bjesnila. Dvadeset godina prije bila se pojavila i blizu Azora slična jedna kći morskih ponora, koju bijahu prozvali Sabinom, i koja nakon malo mjeseci izčezne.

Sredozemno je more najveća i najvažnija grana atlantičkog oceana. Ono zauzima sedam sto tisuća četvornih milja prostora. Njegove vode ljube obale najpitomijih krajevâ. U staro vrieme ono je tako uspješno djelovalo na razvijanje kulture za vremena Hebrejacâ, Feničana, Kartažana, Egipćana, Grka i Rimljanâ, da, može se reći, današnje evropejske kulture bez njega nebi ni bilo. Ona je porod sredozemnoga mora, jer da tu nebijaše njega, koje je žitelje oživljalo, oživljalo i predjele, da se za njihovom ljepotom ljudi otimlju, bore i mrú, nas na jugu tištila bi možda afrikanska lienost, one više na sjevero-iztoku sibirijska pustoš.

Od osam sto petdeset četiri vrsti ribâ, koje živu u evropejskih vodah, sredozemnomu moru pripadaju četiri sto četrdeset i četiri, od kojih tri sto dvadeset spada na jadransko more. Naše je more tri krat bogatije u količini vrstî, nego li ono Englezke i Norvežke; ali to je uprav uzrok, da je amo slabije ribarstvo nego onamo.

Od svih onih vrsti, kojeno mi imamo, stotinu samo ima vriednosti. Ostale ili ništa nevriede, ili su ribarstvu štetne.

Neizostaje kod nas ni kit, ąkoprem je malo toga mogao prirodopisac zabilježiti. Dne 9. februara god. 1877. uhvatiše ribari u zaljevu od Taranta živog ženskog kita. To je dakako dirnulo mnogo strukovnjaka, prem se nješto slična bilo dogodilo na obalah Ligurije još god. 1842. Nego

Digitized by Google

ovaj kit, govore, da je prvi, na kojega je u sredozemnome moru čovjek nabasao u obće, odkad se zna. Prof. Capellini prozvao ga je: Balena tarentina, i sumnja da je amo došao čak sa južne polutke, i hoće da dokaže, kako je još prije postanka Rima dolazio kit u naša mora. Glasoviti Rečlue nemisli, da se kod nas kit tako riedko pojavlja.

Svatko je čuo govoriti o morskome psu, koji, reko bi, da se je kod nas zadnjih dvadeset godinâ silno pomnožio. Svatko je čuo o dupinu, o kojem govore primorci, da je razuman kao konj, da je prijatelj čovjeku. Koliko dupin ćuti za čovjeka, neznam, ali znam, da mornar goji pravo prijateljstvo prama dupinu. To možda dolazi s toga, što jauk ulovljena dupina mnogo naliči glasu čovjeka, te baca u srce mornara njeku vrst tajnovita straha, pa ga on nigda rado nelovi, samo da ga nečuje jaukati.

Pošto je bila mal da ne tišina, mi smo se libili sve božje jutro okolo bivšega ostrva Ferdinandee. O podne vjetar prestane sasvim. Nješto je mora dolazilo sa iztoka i brod, uz onu nestašicu vjetra, trudio se je po valovih bez odmora i počinka. Jedra su imala vaviek vjetar sprieda, ili kako kažu mornari: bila su akolo. Brod nije više ćutio timuna, a mornari su gledali jedan drugoga, čekali naime, hoće li, i odkud će doći prvi pahaj vjetra, da penune bracíjaju.

Marko i Antun trli su ruku o ruku.

— Naše vrieme, reče Marko Antunu.

— Naše dá, Bogu hvala. I ovdje je za jedan kolač.

— Biti će i za dva, doda Dundo Kalá, koji je u tili tren izlazio izpod prove; neprima ni lijonski zaljev k sebi. Onamo je drugo vrieme.

— U šiloku je zasievnulo, nastavi Antun.

— Zove vjetar, odvrati Dundo Kalá.

A Marko opeta ruku o ruku; te u zaklon pokraj foguna, da napravi cigaretu.

Digitized by Google

Božman, koji bijaše čuo taj razgovor, zaklima glavom i:

— Brod jedri, reče, da dodje u luku, a ne da na vieke šeputa po moru. Čim pliješ, neznaš, što te čeka, s hipa na hip. Kad si usidren i privezan, spavaš s uha na uho, a da se ničesa nebojiš.

— Tako je, odgovori mu Dundo Kalá, koji kao da je odobravao i podpuno dielio to mnienje božmanovo.

Zasievne opeta, a sada u podne.

Preko neba zategli debeli oblaci, i ono već bilo u podne skroz zadušeno. Kao da se je priroda spremala da se makne, kao da je počela disati. Ali to su gibanja historičnog gorostasa, to su uzdisaji lava, kad gladnim pogledom hoće da stisne svoju žrtvu; to su valovi, koji nose i čovjeka i njegove izume kao slamu, — to su bezdani, koji progutavaju i nose smrt, to su mreže, o kojih umna sila čovječja zapinje, i pada svladana, uništena.

Oblak!

To je zavjesa, kojom se zemlja pred suncem sakriva, kad su joj odviše njegove zrake, poput stidne djevojke, koja lice pokriva rukom da se nezamjeri ljubovniku. da zataji pomućene zasjecaje lica, kad je srce razdraženo, kad oko nesieva čistim i mirnim pogledom.

To je sprema olujâ, to je vidljivi izraz nevidljiva poremećenja ravnovjesja u prirodi.

Tu se radjaju i otale dolaze čitave legije zračnih pojava, koji mute čovječji stvor, i po kojih majke plaču na hiljade. Kao da je to zatvor, odklen odpušteni robovi haraju nedužne ljude, i siju mutež i jauk na lice prirode.

Oblak!

Nastane kao sablast, izčezne kao sablast, kad nebjesni vjetrom, kad nepoplavlja povodnjom.

Odklen dolazi? Iz oceana. Gdje žive? Na oceanu. Što je?

To je porod oceana; to je sprema u koju se lievaju zračne žile, po kojoj živu i potoci i rieke; to je srce atmosferičnog stroja; to je spužva, iz koje studen ciedi blagodati

Digitized by Google

kiše na osušena polja; to je središte orkana, kad kroz oceane bjesni; to je središte i morske i suhe pijavičine, kada suče i kopa, kada hara i uništuje; to je napokon božje prokletstvo i božji blagoslov.

Nebo je zadušeno.

Vjetra se nečuje a tišina je mukla. Po onoj tišini nebo pokriveno oblakom sve te više tišti i pritiskuje, i kao da trebaš nevidljive moći, koja da te od toga pritiska oslobodi.

Sve je naokolo mirno, osim valova morskih, koji se zaludu taje, jer se brod uvija, kosti mu škriplju i nemože mirovati. Sve je mirno osim tvoje duše, koju ta nemirna samoća prirode draži i razdražuje.

Zasievne opeta, a sada na križ.

— Maina imbroja i zatvori papafige, zaviče božman, koji bijaše od straže.

— Maina, odvrati Antun i odjuri sa sobničarom najprije na papafig od prove, pak na onaj od krme.

Stevan, naslonjen uz tugu, te gledajuć kako se ona dva, jedan za drugim veru po jarborih, zaklimao bi glavom svaki put, kad bi se brod malo jače nakrivio.

Po liepome vremenu on je to već bio kušao, ali po onakvome, niti govora.

— Drž se, majčin sine, rekao bi na po glasa, kad bi zasievnulo. Drž se, nepust! . . . . . Nu eno ga djavoli nose . . . . Neće ni za čudo.

Dodje uz to do njega božman.

— Ala božmane, za rane božje, reče mu, da je tvoje, nebi šiljao gore ono mladosti po ovakvome vremenu.

— I ja sam se penjao.

— A sada?

— Sada gledam, gdje se penju drugi.

— Kako ja po prilici.

— Nebi li otišo opeta na jarbor?

— Bih, da more miruje.

— A sada?

Digitized by Google

— Nebih, da bi mi donieli sve kotorsko blago. Nego mi kaži, što misli ovo vrieme? Ono oblačine, što je onamo, i ukaza prstom put podneva, neidje mi po ćudi.

— Božje vrieme, odgovori božman.

I na božje vrieme je slutilo.

Bila su već četiri sata. Straža se mienjala. Kad su svi bili na palubi, kapetan naredi, neka se zatvori randa i unutarnji flok. Krmilaru od nove straže, koji dodje da ga zamieni na timunu, reče Marko:

— Neka nose.

Iza one tišine dolazilo je nješto vjetra sa zapada. Još su uz gabije bili vanka i trevi (maistra i trinket). Kad je more uzburkano, a vjetar slab, težko je da brod sluša krmilo, i ako će, moraju jedra primati dosta vjetra. Za to je Marko rekao: neka nose.

Kad je nezgode, kad naime nije sve u redu, ljudi se najvole sakupljati. Zlo vrieme, koje hćaše da bukne, kao da je svih nas jednom samom mišlju stezalo izpod palube. Kapetan, Milan, Stevan i ja bijasmo svi na kasaru, nad vjetar, pokraj timuna.

Dodje božman i poklen zaviri u predsobje od komore izidje i:

— Eno ga djavoli nose, reče.

— Što, upita Milan?

— Nose ga na lievo, da je strahota, odvrati božman, koji nije niti pomislio, da bi se drugčije dalo govoriti o aneroidu.

Stevan nije o stvari mnogo razumio. Bio je ljubopitan, da sazna, što je to, — ali odustane da pita; jer promisli on: lako je, da ti se sviet naruga.

— Nije najbolje, doda kapetan, bit će vjetra.

— Koliko dobrih savjeta, reče Milan, nedieli barometar mornaru. Prije njegova izuma svalila bi se oluja na brod, kad mornar nebi na oluju niti mislio. Koliko se nesreća nije odstranilo, — koliko života spasilo!

Digitized by Google

Stevan napne uši, a Milan dalje:

— Staklena ciev, zatvorena na jednome kraju, napunjena živom i uronjena u posudu, u kojoj je takodjer žive, — eto barometra. Ravnotežje mora da obstoji medju tlakom žive, koja je u cievi, i vanjskim tlakom zraka. Vjetrovi odvise od razlike topline u zraku, od manje i više njegove gustoće, te barometar kaže, kad i odkud može zapuhati.

Godine 1642. u Florenci nije mogla jedna sisaljka stezati vodu iz dubine od deset metara. Viviani reče najprvi, da je to do toga, što tlak zraka nije zadosti, da tiska vodu do tolike visine, a dvie godine kasnije izumi Toricelli barometar. Aneroidi jesu takodjer pravi barometri. Metalična ciev na lik obruča, u kojoj je zrak razriedjen, uvija se, ako tlak zraka raste, a razpruža se, kad tlak slabi. To se gibanje može prenieti kako se hoće; a obično je to tako udešeno, da se jedno kazalo kreće na lievo, ako tlak popušta, a na desno, ako povećaje. Ima već sto godina, da su Englezi rabili mjesto barometra sasma čudnovat stroj, kojega su zvali: „staklom oluje“. To je bila staklena jedna ciev, neprodušno zatvorena, i puna njeke kemične smjese. Ona je mienjala boju promjenom vremena. Admiral Fitz Roy, onaj isti, koji je kušao da navede njeke zakone za proricavanje vremena, uveo ju je opeta na englezkih brodovih u porabu. Al . . .

— Nu, presieče Stevan, koji je slušao, ali ne tako pozorno, a da nije mogao vidjeti, — što se sbija na moru, — kakav je onaj oblak!

— Pozor, reče božman krmilaru, eto vjetra.

— Imbroja maistru, zaviče na to kapetan.

— Imbroja, fate šior.

Pak odmah iza toga:

— Neka ih zovu izpod prove.

Nebo, prije samo zadušeno, postade crno. Izpod obzorja, a sa strane podneva, počela se dizati crna ogromna zidina, umotavajući nedužno nebo gadnom sotonskom odorom. Po-

Digitized by Google

vršje mora, koje se je prestalo modriti, potamnilo je. U njem se više necakli modri svod nebeski. Nad njim počiva još svedjer mukla tišina, te se on taji kao lav, koga nješto tajnovita napastuje, te se sprema da navali. U onome muklome nemiru bilo je nješto strašnoga, nješto veličanstvenoga.

Milovanja i zagrljaji mora niesu cjelovi, koji padaju na usne, niesu posmjesi, koji padaju na srce; ono su pesti, koje razbijaju nos, koje bez milosti sunovraćaju u bezpuće. Mi smo bili spravni na takav zagrljaj.

Dobnik je kazao pet sati.

Mornari dodjoše svi na krmu, da čuju bolje zapoviedi kapetana, koji šetajuć po kasaru, upiraše, nemiran, oči nad vjetar.

Još je bilo vani mnogo jedara, gabije naime i trinket.

— Božmane, zazove kapetan.

— Šior.

— Neka zatvore trinket.

A božman put prove:

— Zatvori trinket.

A mornari:

— Trinket, fate šior.

Milan je bio naviek na kasaru, kod krmilara, te s durbinom u ruci gledao put podneva, put onoga oblaka.

Još nije bilo puhaja vjetra za čudo. Na jedan put zasievne i ujedno zagrmi, i grmljavina, kao da nemisli prestati, odbija se napried, nazad, od jednoga neba do drugoga, doklen se tutanj nakon toliko vremena napokon nerazlije obzorjem i neizduši.

Sada, kao da je počelo nješto ćuha; pak se opeta umirilo. Ali to samo za jedan tren.

Po onome crnome nebu počeli prilićati tanki, bieli oblačići, kojino bi se mogli nazvati: sopranske note oluje. Pak se ti oblačići počeli kidati.

Malo kasnije nješto zašušti.

Eto gdje more dimi, eto se zadušilo sve, eto oluje.

Digitized by Google

— Timun na stranu, vikne tada kapetan onomu, koji je bio na timunu; p o j a!

— Poja, poja u krmu, zavikne božman.

— Poja, odazove se krmilar i tisne timun sa svom snagom na desno.

Za jedan tren sve tiho, sve muklo, sve mirno.

Izdajnička mirnoća, kad eto oluje, koja se približuje.

Ganuća prirode niesu pojavi mira, ona su grčevita tronuća, ona su bjesnilo. Prem je priroda još mirna, ipak se vidi, kako je u njoj sve tronuto, kako u njoj nema sile, koja paroksizmu nebi sudjelovala.

Zašušti opeta.

Vjetar, oluja!

Jedan udarac vjetra sliedi za drugim. Nakon jednog napadaja sliedi drugi, jači, drzovitiji; i bjesnilo kao da je svukud prirodom zavladalo. Čini se, kao da su ponori preoteli moć, da su zemlji naviestili rat, da je mir izbrisan s lica prirode.

Oluja se širi nebom, razprostire se obzorjem. Valovi bjesne vrh površja mora, koje hoće da ih suzbija, i pjena širi se svukud, sve razigravajuć njekim divljim izrazom nemira, te pokrivajuć, na lik biele odore, nestalnim živim sagom ganuto obzorje.

Nebo je potamnilo, i tama je svukud zavladala. Pjena kao da hoće da nadomjesti dan, kao da hoće da se s tminom prepire. Čini se, da je more preotelo mah, da nebo neće da svietli nad tim bjesnilom prirode. Čini se, da sve sile idu ukupno za tim, da se ravnotežje poremeti, da je prirodi sudjeno da se preokrene.

Sve se trese, sve drhće, sve se giblje; sve je tronuto, sve je ganuto, sve je smućeno.

Prvim udarcem vjetra brod se nagne. Zarone provom. Pred provom zapljusne, zapjeni se. Brod kao da će pod vodu; kao da se nemiče. Pak se uputi na desno, doklen mu vjetar nedodje po krmi.

Digitized by Google

Ali?

Kraj nije bio daleko. Niesmo ga mogli vidjeti, jer je bilo mračno. Čmadina ga je sakrivala, ali je bio blizu.

— O r c a, zaviče kapetan.

— Orca, odazovu se svi.

— Orca, reče krmilar, davajuć timun na lievo.

Brod se ljulja, konopi zviždaju; timun se trese, kao da će mu uzde popucati.

— Orca, zavikne opeta božman iz kaštila, što je bolje mogao, orca, vas timun na stranu.

Svi se pogledasmo.

Što je to bilo, da je božman onako naglo zavikao?

On bijaše razpoznao kraj preko desnoga boka od prove.

Još malo i mi bismo se bili možda nasukali.

Ali za što bijaše prvi put naredio kapetan, da se ide na poju, kad je kraj bio tako blizu?

Jer je obično prvi udarac vjetra najjači; a kad brod primi vjetar po krmi, manji je odpor, koji mu pružaju jedra i manja je pogibelj za jarbore. A s druge strane, kapetan je kanio već i od prve dati se odmah na orcu, netom se izduši prva rafika, kako je to sbilja bio i učinio. Ipak osta i on presenećen isto ko i mi, kad ču, da je božman vidio kraj.

Da se je božman prevario?

Moguće.

Mi smo to uhvanje imali.

Kad brod počme hoditi na orcu, kad počme naime izlagati lievi bok svoj sili oluje, onda vjetar da nas poduši, Lieva sa strane, eno, reko bi, brod je zaronio pod vodu. Po palubi su dvie stope vode i više. Konopi zviždaju, uvijaju se penuni, jarbori se tresu, eno reko bi: sada će preko strane u more! Sva se vojska sakupi opeta na kasar i stane uz sartije od jarbora od pala, nad vjetar.

— Nu, progovori krmilar, ode.

— Što? upitah ga.

Digitized by Google

— Ode gabija.

Hitim oko na jarbor od maistre, a kad tamo, još se kidaju zadnji komadi jedra, još odpadaju zadnje otrančine.

Svi pogledaše put onamo. Svakomu, kao da se je iz tiela odparao komad mesa, jer su jedra spasenje broda, a najskoli onda, kad mu treba hoditi, da se odaleči od kraja, koji mu prieti. Svi su znali, da se neće brod valjano moći držati, kad mu odpuhnulo gabiju.

I zbilja brod počme odmah hoditi na poju, padati naime pod vjetar, put kraja. Na jarboru od maistre nije više bilo nijednog jedra osim donje gabije, a uz randu već odavna zatvorenu, na jarboru od prove sami gornji i donji paroket. Da se jedra umanje i na provi, da se pusti dolje gornji paroket, to se nije dalo niti pomisliti. Kraj je bio blizu. Brod je morao držati što više jedara, da se uzdrži proti bjesnećemu vjetru, i kapetan zapovjedi, neka bi pustili randu sa dvie ruke trcarola.

Vjetar je bjesnio, bjesnio kao nikad tako. Bilo se bojati, hoće ponieti i randu prije no ju dignu.

Ipak nije.

Kad bješe dignuta randa, vjetar počme malaksati, pak poklen skoči na zapad, pobjesni opeta. Jedra mal da niesu uhvatila sprieda.

— Poja, zaviče kapetan krmilaru, poja.

— Kud: „poja“ za Boga, reče božman, eto nas nosom u kraj.

— Daleko smo barem deset milja, odgovori kapetan božmanu.

Pak krmilaru:

— Poja.

Pak opeta božmanu:

— A i da niesmo toliko daleko od kraja, kud ćeš da bi jarbori podnieli toliku silu, ako bi jedra uhvatila sprieda, a u kraj nećemo, neboj se.

Te me rieči kapetanove neizmjerno razveseliše. Razve-

Digitized by Google

seliše i ostale, jer smo svi imali u njega najveće povjerenje.

Netom brod dodje na poju, eto opeta vjetra sa juga. Eto muká sa druge strane. Mi smo bili provom put iztoka. Moradosmo otvoriti jedra na desno.

— Ovdje nema svetaca, reče Marko, ovdje zapoviedaju djavoli.

I djavoli su valjda zapoviedali. Jer još dobro nebijahu jedra bracijana, još je vojska otezala bracie nad vjetar, kad počme skakati vjetar na iztok.

— Poja opeta, vikne kapetan.

— Poja, doklem nelupnemo u kraj, reče pomuklo božman, koji nije znao zaboraviti, da ga je vidio pod vjetar.

— Poja, odazove se krmilar.

Nakon četvrt sata prova nam je bila put sjeverozapada, vjetrom ravno sa iztoka.

Nebo se u to doba bijaše počelo čistiti, ali na sjeveru bijaše još mutno. Oblaci, koji su bili ondje, niesu slutili na dobro.

Vjetar sa iztoka pade, pak ga nestane sasvim. Tren kasnije počme dolaziti nješto daha sa sjeveroiztoka; pak sa sjevera i jačiti, bjesniti. Sve u jednom dimu, puše da ponese. Brod da se poduši. Puše gore nego ikad.

Jedara je bilo odviše.

— Maina paroket, zapovjedi tada kapetan.

— Maina, odazove se božman i odjuri sa njekoliko mornara put prove.

Pak nakon malo:

— Neda se; m a n a t je pušten, ali neide.

Vidim starca Malteza, gdje kreće glavom, pak čujem gdje, dolazeć na provu, govori kapetanu.

— Šior, bojim se za jarbor od paroketa.

— Da otide?

— Čudo, da nije dosle.

Digitized by Google

— Da pustimo škote od donjega (paroketa)?

— Malo pomoći. Pošo bi prije.

— I ja mislim.

U to se zavije vjetar na lik vihora i čujem na provi njeku škripu, njeko paranje.

— Što je, upita kapetan.

— Ništa, odgovori božman, poklen pogleda put jarbora od prove, — ode i gornji paroket, kao da ga nikad nije bilo.

Tada brod kao da je oživio, kao da lašnje diše.

Sad eto dažd. Lieva kao da je potop, kao da će nebo na zemlju.

Kiša je trajala debeli sat. Iza kiše nebo se nješto razvedri i mine oluja.

Po približnome računu bili smo u zoru u duljini: dvanaest stupanja i četrdeset i pet minuta, a u širini trideset sedam stupanja i dvadeset minuta. Do podne jedrili smo vjetrom u krmu, ali niesmo vidjali sunca. Vjetar je puhao dosta jako, i more se nije moglo umiriti. Oblaci nam i po podne držaše sunce sakriveno, tako da nije bilo moguće toga dana učiniti ikakove astronomične observacije, koje smo u istinu trebali, da se uvjerimo, gdje smo. Na osam sati na večer, vaviek po približnome računu, bili smo u širini: trideset sedam stupanja i četrdeset sedam minuta, a u duljini: jedanaest stupanja i trideset pet minuta. Dakle četrdeset milja daleko od Sicilije. I tako smo sbilja mi mislili!

Moglo je biti ponoći. Spavao sam. Njeka me neobična graja trgne oda sna. Ustadoh da vidim.

Susretoh kapetana na stubah, te ga upitam za uzrok. Neodgovori mi ni rieči, već potegne rukom popreko čela čudnovatim i neobičnim načinom. U oči me nije pogledao. Njegov pogled ko da mojega nije htio da susretne.

— Kapetane, opetovah ja, što je?

— Ništa, odvrati mi.

I ode niza stube.

Digitized by Google

Nije mi se dalo hoditi na palubu, te ja nazad i za njim. On ravno u svoju sobu. Vidim gdje gleda barometar i kao da se je potegnuo oblak preko njegova lica.

On me pogleda, i:

— Probudite gospodina Milana, reče mi, probudite mu i slugu.

Ja idem da obršim zapovied, ali nerazumievam još ništa.

Iza one graje na palubi sve se umirilo. Rekao bi bio čovjek, da nema ništa nova, ništa neobična. Brod se ljulja sad desno sad lievo. Znao sam, da ima mora, a da vjetra nema. To je dakle bilo naravno. Veruge, koje su bile privezane na bite od krme, gdjekad bi se pomakle uslied nagibanja broda, postrgale bi po kasaru sad simo sad tamo. Ali i to je bilo naravno. Brod je škripao, sve se je treslo, sve se je drmalo, ali brod malo kada da na moru miruje. Nego na jedan put kao da čujem njekoga u predsobju. Bio to božman.

Gledam dobnik.

Jedanaest i po.

Još se straža nije promienila. Čemu božman na noge? Kad je on vani, sjegurno je vani i sva kapetanova straža. Ali je do ponoći od straže poručnik.

Dakle?

Milan ustane. Ustane i Stevan. Upitamo božmana, što je?

— Ništa, odgovori, ajte na palubu.

— Milane, upitah ja, reče ti što kapetan?

— A što bi mi rekao?

— Za što je naredio, da te zovem?

— Ništa.

Ja onda na stube, da ću na palubu. Za mnom Milan i Stevan. Mnogo je misli prošlo meni preko glave, dočim sam se penjao uz ono dvanaest skalina, mnogo više toga, nego sam ja mogao razabrati. Jedna ideja navaljivala na drugu. Sve jedan mutež; tako da kad prispjeh gore, niesam uprav znao, odklen i kako da počmem.

Digitized by Google

Sva je vojska bila sakupljena blizu krmila. To me više smutilo. Kad ja tamo, upitah onoga, koji mi je najprvi pod oko došao: što je?

— Krkeni, odvrati mi.

— Krkeni! gdje?

— Onamo na lievo.

U to prispije kapetan. Ja gledam. Svi gledaju kamo i ja. Svi gledamo Krkene.

Sika! Strašna je to rieč za mornara u obće, a grozna, kad su te sike Krkeni, kad niesi od njih daleko, kad nema vjetra, da te dalje nosi, kad te more onamo naginja, kad eto misliš, da nema spasa, kad eto vidiš, da je sve dovršeno!

Za što je priroda tako strašna, tako grozna, tako okrutna? Gdje je boli, do boli zdvojnosti, kada znaš da gineš, a nitko ti nezna za grob? Kad si mlad, kad srce u tebi igra, krepko, jako, a znaš: do mala neće više kucati, bujna će osjećala prestati, i ti. lien svakoj savjesti, umro si bez groba, i to more, koje te odsudi, sutra će mirovati, kao da ništa nije bilo!

Krkeni!

Oni su blizu. Neizmjerno daleko, daleko na sve oko sve se tu pjeni. To je igračka prirode, kad je u bjesnilu; to je pojav nemira; to je porod jezerâ, ponorâ, dubinâ. Šum, koji se po obzorju širi, stoji ti na srcu kaono ledeni kamen, kao grobni kam, koji pokriva pokojnika. Tu je neizmjerna prirodna bjesnoća, tu se priroda odieva bielim sagom, koji stoji kao poruga njenu razdraženu udu.

Ti gledaš te elemente razsula, i tvoja misao kao da hoće da se bori s tim neizmjernim neprijateljem. Nejednaki boj! Valovi napadaju, sika ječi ali se neuvija, a more se pjeni.

Pjena se diže visoko, pokrije za jedan tren tu gadnu iku, ali kad se more potaja, kad val nenapada, sika se opeta vidi. Ona je neoboriva. Tisuću je oluja preko nje

Digitized by Google

provalilo. Kroz stotinu godina ona se valovom upire, i još je tu, strašni pojav grozote i okrutnosti prirode.

Ti gledaš taj tajnoviti prizor, i misao ti se muti, i kao da neznaš gdje si, a ipak su to Krkeni, to su sike, koje će te progutati, koje će udušiti brod, a nitko neće vidjeti ma ni komada toga nesretnoga broda, jer tu mornari neprolaze, jer tu čovjeku puta nema, jer je to pusto, jer tu vlada smrt.

Gledaš. Vidiš to bjesnilo prirode i razmišljaš, koliko je to suza prouzrokovalo, koliko majka zaplakalo, koliko nada izčeznulo.

Tko pita za suze utopljenika u onaj tren, kad se sa smrću bori? More, neizmjerno more, svud ga okružuje, svud ga sužnjem drži; a njemu nema pomoći, pomoći ni odkud, i zna, da se njegovi dragi vesele samo na daleku misao njegova povratka.

Tko će ponieti žalostnu viest materi, ljubi, sinu? Tko će uzdržati nejaku djecu, tko će tješiti dragu?

Svim tim mislim nema pomoći, kad su sike blizu, kad te k njima vjetar naginja, kad vidiš da nema odkupa, kad ti je sudjeno ginuti.

A kako?

Tko prima zadnji uzdisaj utopljenika, tko ga tješi na smrtnome razstanku? Oh! taj se uzdisaj nečuje, šum ga talasa sakriva, duši!

Tko prima zadnji pozdrav, tko zapamti zadnju rieč, da ju preda rodbini, otcu, majci, ljubi, sinu na sveti amanet?

Nitko.

Nitko, jer valovi i tmine sakrivaju te grozne prizore. Nitko, jer bjesnilo prirode dieli svakoga od njega. Nitko, jer sve što bi njemu blizu došlo, sve što je njemu na okolo živa, to je sve smrti predano!

Hoće li tražiti utjehe kod nesretnih sudrugova? Ali kud će nesretnik tješiti nesretnika? Gdje je žalost nad drugim kad nije tvoj, ako i ti mreš?

Digitized by Google

Krkeni! Onamo daleko, daleko kroz tmine rek. bi, da je mirno, ali i tamo se pjeni i tamo se smrt sakriva!

Vjetra nema. Od nikud daha za čudo, a more, koje dolazi sa iztoka, naginja brod malo po malo, ali neprestano put zapada, put Krkenâ.

Ali kako mi naidjosmo tako na jedan put na te sike? Sinoć smo bili na jugo-zapadu od glave Bon, te od iste udaljeni manje od četrdeset milja, a od Krkenâ mal da ne trideset. Od osme na večer plovili smo vaviek provom put sjevero-zapada; ostavljali dakle Krkene na lievo.

Kako dakle, da smo tu?

Približni račun, kojega u dva puna dana niesmo mogli sravnati sa nijednim astronomičnim opažanjem, bijaše nas dakle zaveo u tu groznu nepriliku. Još prekojučer, kad božman bijaše rekao, da je vidio kraj, mi smo morali biti udaljeni od Sicilije više od trideset milja; a sinoć, na osam sati na večer, mi smo bili sjegurno ne na iztoku, već na jugoiztoku od Krkenâ, te smo plovili mal da ne ravno put istih. Nego sad je svako nagadjanje suvišno. Tu smo mi, tu su i Krkeni!

Nebo je mal da ne sve tamno. Samo se vidi njekoliko zviezda na sjeveru; a pod onim crnim nebom na zapadu biele se pjeneći valovi vrh ono tajnovitih sika.

Brod stenje nemiran vrh ono uzburkanih valova, koji mu nedaju mira; reko bi, da se bori s morem, tek da se od Krkena udalji, da se gdjekamo sahrani.

Jarbori se uvijaju uslied naglih nagibanja broda, penuni škriplju, a jedra lepršaju. Sve to skupa kao da izrazuje ječeć borbu za obstanak.

A vojska?

Vojska niema gleda neizmjernost, koja joj se pred vidom proteže; gleda niema gadan i strašan okvir, kojega joj pjenom o sebi pružaju morski ponori, gleda niema i zablenuta one gadne pjeneće se poderine valova, one rugote oceana.

Digitized by Google

Onamo, onuje, izpod razderanoga jednog oblaka, koji je na jugo-zapadu, crni se oblak pomalja i diže se u vis. To je jedini oblak, koji bi se mogao nazvati oblakom. Svi ostali niesu nego same okrpine, same otrančine oblaka.

Nebo izgleda kao veliko, široko, neizmjerno polje, na kojem nema nego osakaćenih vojnika, izdrpanih zastava, porazbijanih stjegova, ležećih mrtvih lješina. More se odaziva lieno se ljuljajuć, a zrak miruje.

Onaj crni oblak čini se kao legija sotonskih hulja, koja jučerašnjoj borbi nije prisustvovala, i koja dolazi iz daleka, da oživi umorenu prirodu, koja je počela driemati, da ulije nove snage u žile uzduha, koji je počeo mirovati. Brod se sve to više približava Krkenom, smrt kao da svim stoji na vratu, kao da je tu, neizbježiva, sudjena. Onaj se oblak diže sve to više, razširuje se, sakupljajuć okolo sebe one poderine oblaka, ono raztresenih i raztrkanih ostataka sinoćnje oluje.

Krmilar je na timunu. Gleda zastavicu, koja je na jarboru od maistre; gleda da vidi, hoće li i odklen će zapuhati.

Uzalud.

Vjetra nema ni pahaja i brod nemože slušati krmilo, već ide i luta, sad simo sad tamo, kako ga valovi zanose. Krmilo je srce brodu, a vjetar duša. Kad nema duše, koja oživljuje srce, srce nebije i tielo je lieno i mrtvo.

Kapetan gleda, gleda i on onu zastavicu. Gleda ju poručnik, gleda ju božman, svi ju gledamo; svaki od nas misli i uhva, hoće doći koji pahaj vjetra iz onoga oblaka, hoće se taj pahaj pojaviti na onoj zastavici.

Svi jedno gledamo, svi jedno mislimo, svi jednu uhvamo. Časovi radosti nemogu nigda tako približiti misli toliko različitih moždana, kaono časovi žalosti, zdvojnosti. Hoće se boli, hoće se nereda u prirodi, da se ljudstvo sjednačuje, da se čovjek približuje čovjeku, da se uzpostavlja ravnovjesje medj stvorovi, koji bi i drugčije morali biti jednaki, ali jednaki niesu.

Digitized by Google

. Prošlo je mnogo i mnogo vremena, a nitko od nas živ nije rieči progovorio. Nitko se nije usudio prekidati onu nemirnu tišinu. Same su oči govorile, a to je bilo dosti; bilo je dapače i odviše. Sve što bi jedan drugomu bio rekao, bilo je suvišno. I ona grobna tišina duše bila je odsjev ozbiljnosti položaja. Unutrnja borba bila je toliko velika, da se je vanjskomu svietu samim mukom izražavala. Svatko je shvaćao ozbiljnost položaja. Kamo sreće, da tako nije! Ima doista u životu trenutaka, u kojih je bolje biti bedastu i glupu . . .

Samo jedna zraka uhvanja mogla je razbiti ovu tišinu.

Ta zraka svjetla mogla je doći iz onoga tamnoga oblaka. On je bio onaj crni djavo zdvojnosti, koji je mogao sipati biele zrake uhvanja; samo taj djavo oluje nas je mogao spasiti.

I zraka dodje.

— Zasievnulo je onamo u lebiću, reče božman.

Nitko neodgovori ništa.

Da je zasievnulo, to bijasmo vidjeli svi, mimo Grka, koji je čamio u puču, u zatvoru. Pri općoj nevolji mi bijasmo na njegovu zaboravili; niesmo se sjetili da njega, zločinca, pozovemo na palubu, da kuša i on gorke časove zdvojnosti.

Ja neću nikad zaboraviti onoga bljeska; onaj se tren neće nikad izbrisati iz moje pameti. Onaj bljesak takne sve nas kaono električna struja, koja slabe živce oživljuje. Na lica, prije turobna, pojavi se njeki izraz triezne i mirne ozbiljnosti; brazge zdvojnosti izčeznuše, čela se počeše vedriti.

Zasievne po drugi put. Pak zagrmi. Ona grmljavina čula se je, kao na dugo podušeni uzdisaj uzduha. Pluća vasione objavljala su se onom tutnjavom. Udaljeni su se oblaci odazivali; znak, da se je spremao drugi jedan nečisti zagrljaj mora sa oblakom.

Zasievne opeta, opeta zagrmi.

Pak sieva dalje i dalje grmi; sieva kao da se je onaj oblak upalio; grmi, kao da se je nebo prolomilo.

Digitized by Google

— Vjetar, kliknuše svi mornari u jedan glas.

Vjetar, oluja: život!

Vjetar, koji nas nosi daleko od sika; oluja, koja nam povraća život!

U malo vremena mi smo od Krkena daleko; u malo vremena jedva da ih više razaznajemo. Onaj grdni nasip sika bieli se ipak još, još se pjeni ono gnjusnoga čira morskoga dna; ali strahota one nepodobe izčezava pred strašilom oblaka u oluji.

Tko se može takmiti s nebom? . . .

Krkeni se niesu više vidjali.

Deset dana kašnje eto nam francuzke obale na vidiku.

Digitized by Google

V. U Marsilji.

Obale Marsilje. — Marsilja. — Dva značaja. — Nekoliko pobližih crta iz mornarskoga života. — Na kraju; večer; ob noć. — U muzeju. — U kavani. — Plima i osjeka. — Dog. — Odlazak.

Sike po obalah jesu nasip na nasipu, kojih kopno diže proti oceanu. Tu se razbija njegova sila, tu dime valovi pjenom, kad nemaju moći da provaljuju i bučeć uztežu se nazad, svladani, razbijeni; a grebeni, niz kojih se u more povlače najzadnje kapi, naliče glavi Meduze, kojoj ako su vlasi stakleni, čelo je lit, lice rt, a sve skupa hridina, kuk, sika. Ipak nije uzaludan napadaj valova u one vijugaste suputice, jer se one, i ako malo po malo, neprestano šire, raztvaraju, rube. Rušenje se nevidi od prve, ali ono je tu, neizbježivo, sudjeno.

I nije sâm ocean, koji ruši. Zrak je njegov neodjeljiv i prirodni saveznik; zrak, koji posreduje medj njim i kopnom. Iz neopredjeljivog šilje on k nebu nevidljive svoje legije. One legije postanu oblakom, svale se kišom na neprijatelja i nijedna nestrada. Voda raztopi, raznese, razori, razruši, uništi.

A niesu ni ove same časovite sile rušenja, koje ocean upravlja na kopno. Ono ima i uzdržava na kopnu svoje tvrdje. Lednjaci, preneseni zrakom i vjetrom iz oceana na gore, jesu neoborive kose, nepredobive tvrdje, odklen sliedi često opustošenje dolina i livada, zbog kojih majke zaplaču na stotine. Lednjaci su titanske spreme, koje uzdr-

Digitized by Google

žavaju i potoke i rieke. Kad je zahrane preveć, lavine se spuštaju, uništuju, rieke idu prieko, poplavljaju.

Oluja jest savez zraka sa oceanom.

Same samcate sile oceana bile bi liene; sam ocean lizao bi i ljubio obale, kao svladani i ukroćeni lav; i samo unutrnja ganuća prirode, kaono ona, koja razoriše Lisabon i Jedo, mogla bi ganuti za jedan tren onu lienu bezkrajnost.

Sa zrakom u savezu ocean se pokazuje u groznoj svojoj veličajnosti. Nema na zemlji ništa, što bi moglo odoljeti tolikoj sili; ništa, što bi se moglo prispodobiti s onimi strašnimi sredstvi rušenja i uništenja. Duboke morske doline malo se po malo napunjuju, navaljuju; sravnjivaju se bez prestanka, bez odmaknuća veliki bregovi i velike gore. Obale, odjevene hridinami, izrubljene i podkopane, pucaju padaju; one posute pieskom, otvaraju se, šire se, i oceanu raste djelokrug njegove strašne djelatnosti. Ostanu rti, sike; uzaludne straže na braniku, kad je more napried provalilo, dalje koraknulo. I one će pasti, i njih će more oblizati, podkopati, strovaliti i progutati.

Zaljev od Marsilje predočuje ovaj trostruki oblik. Zaljev je otvoren; u zaljevu izdublo je more luku; po zaljevu je plitkoća, sika, otočića. Ostale su te hridine, odoljele su morskomu biesu; ali obale ostrvica, izdubljene, uvaljene, probijene, slomljene, nose vidljive tragove oluja, neopisivi, vjekoviti odpor tim neprestanim navalam.

U jednome ostrvu, koji kopnom sačinjava tjesno, kroz koje smo unišli, a koji otok stoji na lievo od zaljeva, more je udublo dugi i uzki zaton. Sve okolo naokolo okružuju ga sike, rti, liti, divlje i okomite, pocrnjene, razbijene i strovaljene, padajuće i srušene. To je lazaret Marsilje. More, koje je tu zatvoreno, miruje na silu. Zvier, okovana u one kremenjaste ošiti, riče al neždere, uvija se al nenapada. Ondje, na zadnjem rtu one divlje straže Marsiljske luke, gdje more, prolazeć kroz tjesno, najgore bjesni, dižu se fantastične hridine, koje kan da će se svaki čas stro-

Digitized by Google

valiti u more. Još onamo na desno opeta sike; pak onuje Marsilja.

Bilo je jutro a sunce dosta poskočilo, kad smo mi prošli ono tjesno. More je mirovalo, ali su se ćutili vanjski valovi, koji su dolazili s one druge strane zaljeva, koje je moru više izloženo. Dodje na brod pilot, a kad mi digli zastavu, dodje i parobrodić, da nas povede u staru luku (Port-vieux). Dvie su tvrdje, koje brane tu luku: St. Nicolas i St. Jean. Ulaz je tiesan, uzahan. Na lievo od toga ulaza leži nova luka i luka Napoleon, na koju su se milijoni i milijoni franaka potrošili. I jedna i druga i treća pune su brodova svake vrsti. U jednoj i u drugoj i u trećoj podpuno se zrcali trgovački i mornarski život; svukud gibanja, svukud micanja, svukud rada i jutrom i podnevom i večerom. Marsilja, kao straža nad afrikanskimi posjeti, bila je od vaviek pod neposrednom zaštitom cjelokupnoga francuzkoga naroda: i pod monarhijom i pod republikom. I da je tako, to dosta svjedoči silni njezin razvitak u trgovini, kakvim se nemože podičiti nijedan drugi pomorski grad Francuzke.

Stara je luka bila dubkom puna brodova. Kada u nju uljegosmo, i kad nas pusti parobrodić, mi se privezasmo na b o v u i stoprv četvrti dan mogosmo pristupiti k obali. Nepitaj, koliko je to truda stojalo mornare. Niesmo bili daleko od kraja niti sto i petdeset metara, a v i n ć i a r g a n i mornari okolo istih radili su bez prestanka, sve od rana jutra do mrkle noći. Nas su dielile od kraja dvie same a n d a n e (red) brodova; ali uzalud, kad se je moralo turati brod na silu l a n c a n â, braniti se sa b a l o n i, kad bi dvoje brodova, pritisnuto od trideset, četrdeset drugih, na nas nasrćalo, a mi opeta na njih. Pak sa jarbori uviek na božjem čudu. Penuni bi se susretali sa penuni, penuni sa sartijami i sa mantiželi, da gdjekad čitava vojska nije mogla odolievati da ih čisti.

Digitized by Google

Kad si u kojoj luci i kad je stišnjavina od silu brodova, prva je stvar da povučeš na brod baštun od floka, jer on, vireć onako sprieda, otežčao bi u sto okolnosti, a mnogo puta i onemogućio kretanje broda. Mi bijasmo i to učinili; ali je u Marsilji odviše i bumpreš, pa smo za to i s njega samoga bili često u neprilici.

Kad je Bog htio, stupismo napokon blizu kraja, i tako blizu, da je pulena (kip, koji brodovi imaju na provi) ostajala nad samom obalom. Da se sljega na kraj, nije bilo moguće rabiti škale na barkarizu, već kako svi ostali brodovi, spustismo dugu široku dasku iz kaštila do na obalu. Takvu dasku zovu mornari most.

Već se bijaše dobro zamračilo, a niti još večera bila gotova, niti bilo vatre u fogunu. Pitam, s česa to, a dispensir, koji je baš u onaj tren preko mosta dolazio na brod s večerom u ruci, reče mi, da nesmije gorjeti vatra na brodu.

— A svieća? rekoh ja.

— Ni svieća poslije osam sati, odgovori mi.

A bilo ih je već osam odzvonilo.

Kapetan je bio na kraju. Na kraju je bio takodjer i Milan sa Stevanom. Kad mi sobničar donese moj dio večere u komoru, zatvorim se ja u svoju izbu i u brk svim lučkim naredbam užežem svieću i večeram. Ona treska, ona buka preko čitavog božjeg dana bijaše me tako uzrujala, da nemogoh nikako usnuti. Svu sam noć čuo stražu, koja se je šetala po palubi; čuo sam sve tornjeve, koji su ure odzvanjali; čitavu noć kan da pucaju lancane, kan da nas sto brodova stiska i tura, sad desno sad lievo; kao da imamo na provi deset bumpreša, koji se svaki čas zapliću u sartije drugih brodova; kao da je sto mostova, koje bacamo na kraj; kao da je dvadeset lučkih stražara, koji gledaju moju malu svieću voštanicu i globe me; pak sve skupa, u divljem plesu i sartije i bumpreši i mostovi i lučki stražari i svieća i lancane, koje mi nedaju mirovati. Zaludu se ja vrćem i prevrćem. Ono djavolje kolo

Digitized by Google

neće da prestane. Sada su opeta sartije u kojih se zaplićem; sada je dvadeset mostova, preko kojih uzalud silazim; sada su lancane, koje se deru preko kavobande, a brod se nekreće; sada je kraj, koji mi je na dohit, a nemogu ga se dokopati; sada opeta stražari, koji me hvataju uz užganu svieću, i večera, koja na me zaludu čeka.

Jedva dočekah jutra.

Prvo kršćansko lice, koje ugledah, to je bilo lice Milana, koji dodje na brod, da me pohodi i odvede na kraj. Iza Milana eto i Stevana, koji me zievajuć pozdravi.

— Niesi ni ti spavao Stevane, rekoh mu.

— Ni djavolja staka svu božju noć, odgovori mi. Dali mi postelju, u koju kad skočih, eh mnijah, propao sam; tako se uvalila. Meko kao pamuk, a kosti me bole gore nego da sam spavao na goloj i tvrdoj zemlji.

Preko mosta sljegosmo na kraj.

Oveći dio Marsilje leži na obronku jednog brda; a drugi, najživahniji, u onoj ravnini, koja je nastavak toga obronka. Okolo samoga grada priroda je divlja, obale sikovite, hridinaste, zemlja neplodna; al nješto podalje, sve je živo, sve je obradjeno, sve je pitomo, sve se pramaljećem zaodieva u zeleno. Do pet tisuća ljetnih stanova, ukusnih, krasnih, bogatih, uz mnogobrojne tvornice okružuje Marsilju kaono njekim viencem, u kojem se stiču mir i rad, krasota i bogatstvo. Javni su trgovi grada prostrani, krasni, kaono Place Royal, Place Neuve i Esplanade. Nova stolna crkva, koja tad nebijaše još dovršena, motrena iz stare luke, omotana, savijena i izprepletena drvljem, izgledala je fantastično, visoko se vijuć nad ostalimi sgradami, od kojih je obkoljena.

Marsilja, utemeljena već je tomu dvadeset i pet vjekova, nalik neoborivomu Rimu, odoljela je olujam, koje su se na nju svalile. Uništena toliko puta, toliko puta zapuštena, naviek se je dizala brzo, ponosito. Prigodom naj-

Digitized by Google

zadnjih političkih zamršaja Francuzke stala je odrješito i nepomično uz republiku, i sada lebdi nad njom božica slobode i štiti ju.

Sjetimo se onog dana na moru, kad je Stevan uzalud tražio da zametne razgovor sa Dundom Kalà; pak još Grka, koji je već tada kvičio u puču, u zatvoru. I do Marsilje i u istoj Marsilji Stevan i Dundo Kalà bijahu često zajedno, često govorahu medju sobom tiho i u potaji. Nitko se na to ni osvrtao nije, jer se je to moglo lako tumačiti dugim putem i dosadom, koju čovjek mora da izbjegava, kako bolje može.

Kad mi u Marsilju, kapetan se sjeti, da uz dnevnik (žurnal) broda, koji je morao ponieti konsulu na ogled i podpis, ima na brodu i Grk, kojega već na moru bijaše u dnevnik zapisao. Ode on dakle na kraj i polovica vojske s njim; najprvo, da se prisegnu, kako je brod oluju pretrpio, te se tako oboruža proti vlastniku tereta, neka mu nebi mogao prigovoriti, da je to do broda, ako bi se našlo pokvarene pšenice, i naplatio se od vozarine za odštetu ; a drugo, da svjedoče, kako bijaše Grk navalio na Stevana.

Okolo jedanaeste prije podne eto kapetana, koji se vraća na brod, a s njime dva oružana žandara. Otvaraju puč, da će s Grkom van, a kad tamo, nitko se iz nutra neodaziva; puč prazan.

Kapetan pogleda oružnike, oružnici njega, pa mene, pa mornare. Svatko gleda svakoga, a nitko nezna ništa.

— Tko je bio noćas od straže, upita kapetan.

— Svi na poredje, odgovori Dundo Kalà.

— To znam. Ali od ponoći unapried?

— Ja, Marko i jedan mladić.

— A od diane (u jutro)?

— Ja šior, odazove se Antun.

— A prije ponoći? Poslije osam, to jest iza božmana?

— Dispensir i drugi mladić.

Digitized by Google

— Je li tko vidio Grka, je li ga tko čuo?

— Nitko šior.

Kapetan zabilježi, zabilježiše i oružnici to kratko preslušavanje.

— A da se nije potajao, reče božman.

— Valjda jest, odvrati Stevan, i sljegne u puč.

— Ode, zaviče odozdo, ode, da ih bijaše deset.

Zaludu sva izpitivanja; zaludu se kapetan grozi, da će svi biti kažnjeni; zaludu priete oružnici zatvorom; nikad na kraj. Grk umače za uviek.

Meni reče odmah Milan, da je ono moralo biti Stevanovo maslo. I tako je bilo.

— Prve večeri, tako mi je Stevan kasnije poviedao, a okolo dvanaeste, kad je bilo Dunda Kalà da stražu zamieni, digoh se ja polagano iz moje izbe, i odoh k njemu, da puštamo Grka, kako bijasmo još na moru utanačili. Neznam razloga, stari se preko noći premislio, i kad ja k njemu, a on da ga neće puštati. Kud ti rieč i obraz. zla ti sreća, rekoh mu, ljudi se pošteni za jezik vezivaju, a magarci za rep. On muma nješto preko zuba, i hoće da se otimlje, a ja onda u krupne sve doklen nepopusti i nepočme odvijati otvor. Gledam ja, ima li tko, te nas vidi i čuje, a kad nebilo nikoga do nas dvoje, pustim konop u puč, a eto Grka po njem na kuvertu. Hoće on od prve da štrone od straha, misleć da ga hoćemo daviti; pak hoće da blagosivlja, kad ču, da nećemo. A kad mu ja rekoh, da još nije sve sjednačeno, i sjetih ga na jarbor, na njegov nož, na moju bedru, probliedi i hoće opeta da štrone od straha, i reče, da je izdajstvo. Nije izdajstvo, zla ti sreća, odvratih mu ja, nego daj pošteno u šake, da se osvetim. Vidi on, da sam i ja na gole ruke, pa me poče moliti i na križ stavljati, da mu oprostim. Raztuži mi se onda i smekša pri srdcu, te rekoh, neka je slobodno mir, jer i onako nebi bilo vitežki biti se sa onakvom plašivicom. Sve se nas troje spustimo tada u

Digitized by Google

čamac, da ga na kraj odvedemo; a kad bili pri samoj obali. pljuni mu ja dvaput u lice i rekoh: eto te, prostadijo, slobodna! On ni rieči. Mi od kraja, a on za nama kamenjem; a kad toga nebilo, svojima čizmama. Eh rekoh: ni u moru mjere, ni u Grku vjere, a bijaše pametnije da sam pustio vodu, da ide sama po potoku.

Nitko na svietu nezaslužuje trudnije svoj novac i nitko ga ludje i laglje nebaca do mornara. Tko ga vidi onako spravna da razsiplje, reko bi, da mornaru teža novac u džepu.

Težko i mučno je vjerovati. kako da onako lakouman može biti onaj, koji je ono malo lirâ sakupio na silu žuljeva, koji je izvrgao svoj život očitoj pogibelji, koji nije za to nigda zaspao na putu puna četiri sata, koji ima često obitelji, koja od njega čeka pomoći.

Ipak živa je istina.

Već se na moru računaju i broje dobiveni novci. Ako je toga dosta, broji se na šterline; ako manje, na forinte; ako li još manje, na franke. Lire, forinte i franki diele se sa dani, i tako se zna, koliko se toga može potrošiti na dan, ili da se bolje reče: na večer. na noć. Istinabog, gdjekad se koješta odbija, kao za odielo ili da se što kući pošalje, ali se na kraju opeta ponavljaju računi, i u tom slučaju težko da se sudaraju sa onima na brodu.

Ako što od kuće primjete, ako pišu, ako prigovore, za što ih se zaboravlja, odgovor je spravan, svi ga mornari znaju na izust, malo koji da se nije njim koji put izpričao, a to je: bolnica!

Dok sam putovao sa brodovi na jedra, često sam mornarom listove pisao kući ili dragoj. Za drugu vrst listova znali bi da nemarim, pa mi niesu ni dosadjivali. Malo kada, da nije bila bolnica po sriedi, dapače neznam koliko sam listova napisao, a da nije bilo toga imena. A vaviek žalost do mila Boga, da se kući nemože poslati novca, a ljubljenoj koji dar. Toj bi se tuzi bilo moglo

Digitized by Google

gdjekad i vjerovati, da se nije ponavljala svaki put. Mene i dan danas boli duša, što sam nehotice često raztužio koju majku, sestru, vjerenicu; nego me tješi to, što sam vaviek prigovarao, kako moraju biti neugodne te viesti od bolnice za rodbinu. Malo koji da bi se pustio nagovoriti. Mnogi su mi odgovorili:

— Pišite samo, i onako neće vjerovati.

I ako mi je to pisanje bilo više puta dosadno, prem ga nikad nebijaše mnogo, ipak se češće takvim poslom zabavljah.

Pelješčani, koji su na moru, rado se zanimaju za poznance, koji su na kraju; a ovi opeta za one, koji su po moru. Viest iza viesti, od jedne luke u drugu, a gdjekad najmanje potankosti iz sela, iz varoši, koje mornar najvoli.

Djevojka Mare nema zaručnika; zna se, da jede i pije ko svako drugo božje stvorenje, ali neizlazi iz kuće. Sviet ćuka, što to može biti, ali se još nezna ništa. Dobro joj stoji, bijaše imati pameti. — Čuje se, da je božman Pero, kojemu je već na ledjih petdeset godina, pisao djevojčici Kati, kojoj ih nije ni dvadeset, bi li ga uzela. Mati se uzvrpoljila, da neka, ali ona ga neće; i Tomo R. izpjevao prigodnu pjesmu, koja se, već je petnaest dana, ori od usta do usta. Sestra se božmanova naljutila, pak prvu nedjelju, koja dodje, uzčekala Anku, Tominu mladu, pred crkvenim vratima, napala na nju s papučama u ruci, i pošteno ju nagovedala. Govore ljudi, da to nije zbog brata, nego od jala, što ju Ane omrazi s ljubovnikom.

Nego ljubovni listovi, — ti su bili najzanimiviji.

Bilo ih je svake vrsti: većih, manjih, smiešnih, porugljivih, jadikovnih, zlobnih i tužnih. Tu su se nježne ideje, odjevene nespretno, izpreplićale sa nespretnimi idejami, odjevenimi nježno; papir vaviek bojadisan, u modro, zeleno, crvenkasto, ali ponajviše ružičasto; pismo ponajviše nerazumljivo, crnilo bliedo, pola riečî pisanih, a pola ne; izraza novih, rieči nikad nečuvenih; nigdje točke, nigdje

Digitized by Google

poteza; velika slova na mjesto malih, mala na mjesto velikih; slova velika za važne stvari, malašna za nuzgredne; zavitci smotani, slomljeni, blatni; nadpis grozan, nijedne slovke ujedno, ništa na mjestu. Nijednog lista niesam primio, kojemu nebi bilo na nadpisu: „zadnja pošta.“ Bez toga dodatka misle mnogi, a mornari najskoli, da list bude izgubljen; izgubljen tim više, ako nema na nadpisu talijanske rieči: „p r e m e“. Svemu ovomu neredu bilo je naravno i iznimaka, svaki put naime, kad bi koja kršćanska duša list napisala; ali to su bili riedki slučajevi.

Marko je imao čudna prijatelja, s kojim je dopisivao. Hvalio ga je, jer je pisao sam; i reče Marko toliko puta, da bi dao desno oko, da zna držati pero u rukama, kako njegov prijatelj. Kad dodje prvi list, i Marko mi ga preda, ja bijah na božjemu čudu. Tu je bilo nješto novoga, bilo je nješto, na što niesam ni prije ni kasnije naišao. Sve sami suglasnici, nigdje glasnika za žive oči. Dodje drugi list, dodje treći; opeta isto. Meni napokon dodijalo proučavanje tih hieroglifâ, i kad rekoh Marku, da mu prijatelj nezna pisati, snebi se, raztvori oči i pogleda me kao čovjek, koji to za božje čudo nebi mogao vjerovati.

Mnogo sam puta kušao, kako bi list izpao, kad bih ga pisao onako redom, kako bi mi govorili. Najprvo bijahu pozdravi dragoj, poznancem, rodbini: sve ime za imenom; pak koješta drugo i opeta pozdravi, sve sami pozdravi. Pozdravite još jednom majku i sestre prije nego list zatvorite, rekli bi pri kraju svakoga lista.

Kad jednom pisah Antonu list za dragu, umoli me, neka bih mu dopustio, da on svojom vlastitom rukom nješto napiše. Uzme pero, i križ do križa, napravi toga više od dvadeset na broju.

— Čemu križi, upitah ga?

— To su poljubci, odgovori mi on, za nas, koji nevidimo pisati.

Nego, toli na kopnu koli na moru, rieči je blagih mnogo,

Digitized by Google

uzdisaja koliko se hoće, čeznuća za dobitkom i dobrih nakana takodjer; ali težko da idu put doma dobiveni novci, težko da se obrše dobre nakane, kad se prispije na kraj. Na kraju dobre se namisli pomute, pametne se nakane izvrate i troši se, troši se bez obzira. Mornar traži, da se osveti i vjetru i moru; on hoće da uživa, kad se je natrpio. Pruža sve svoje novce, samo da se malo nasladi, samo da zaboravi, ma i samo za jedan čas, trenutke pogibelji, trajna stradanja. Netom prispije u luku, jedva jedvice uzčeka večer, da sljegne na kraj; često ga tamo zateče kasna noć, a još češće na kraju i prenoći. Pred noć, kao sjene, vidi ih se gdje izlaze iz tambuća, preobučeni, oprani, zagladjeni i umiveni, i gdje preko prove, preko mosta, s cigaretom u ustima, silaze na obalu.

Odiela, koja nose, to su kupovna odiela, skrojena, učinjena onako na oko. Mornaru nesmeta, je li odielo široko, samo neka nije uzko. Ako su gaće duge, zavrne ih, ako su dugi rukavi, takodjer. Gdjekoji nosi tanke cipele po vodi, po blatu i po zimi; a gdjekoji debele i visoke čižme pri suhu i ljetnoj žegi.

Prova je tiesna, i toaleta se čini na palubi; ako je ljeto, studenom vodom, ako li zima, toplom. Vode se hoće mnogo, barem šest litara, pun b u j o l; mornar, koji je nebi imao barem toliko, nebi se niti umivao. Sapun se neštedi, pruči se njime u pravome smislu rieči; dapače bez sapuna i neumiva se nikad nijedan. Čista košulja ili čiste hlače nadomješćuju ubrus.

Riedko je da mornar nosi bieli ubruščić; ponajviše modar, crljen od svile; visi mu o lievome žepu jakete, neka se vidi; to je ukusno. Mladji nose crljeni svileni pas, komu su okrajci pušteni, da vise malo niže prsluka, neka se vide i oni; čedniji nose modar rubac od vune; oženjeni često zamiene pas sa komadom d u p l i n a (tanko uže).

Malo se kada vidi biele košulje, a gotovo nikad ovratnika; ovratci probaravaju kao biele mušice; i kad ih ima

*

Digitized by Google

crni su, debeli, svileni, koji bi do potrebe mogli i pas zamieniti.

Još su i rjedje biele tiglane košulje, prem da to mornar zna sam prirediti. On umoči opranu košulju u vodu, u kojoj je najfinijega brašna, koje mu je pri ruci; pak ju tigla staklenkom punanom vruće vode. Tomu sam dva, tri puta prisustvovao. Nu to su iznimke. Mornar nosi ponajviše bojadisanu košulju; modru vunenu na moru, crljenu na kraju.

Naše narodne crljene kape nije nigda vidjeti; fes se turski zamjenjuje ili baretom puljiškom ili crnim klobukom širokih krila. Vidja se često i ona vrst modre kape, koju Talijani zovu: me la pagherai! To je na kraju. Na moru pako malo koji da nema u zahrani njekoliko kapâ od imbuja (ostriški starih i već nevaljanih jedara), koje je on znao kradimice odnieti pod provu, kad je na krmi ili krpio ili popravljao jedno ili drugo jedro.

Kada mornari s broda sljegaju na kraj, nijedan, koji je stariji i koji je već na obali, da bi čekao mladjega, koji je još na brodu. Svaki, koji je izostao, mora da pobrza, da stigne one, koji su već daleko zamakli. Nema reda ni onda, kad se dostignu. Njeki idu napried, a njeki nazad; pak oni, koji bijahu nazad, prodju napried, a oni prvi izostanu; ipak se jedan s drugim svim putem razgovaraju. Tiho se negovori; viču redom kao da su svi gluhi, pak i onda, kad su jedan tik drugoga. Ljuljaju se svi, kao da su na brodu i pri oluji; hodeći dižu noge u vis, kao da svaki ima čižme, kao da idu po blatu.

Osobitu pažnju stavlja mornar na svoj crni klobuk; primeči mu glavicu, otegne mu krila s prieda put zada i nakrivi ga, ili na desno uho ili na lievo, pak ako je to u nedjeljni dan i u jutro, onda ide na misu.

Tko bi vidio mornara, kad je jadan na oluju, tko bi ga čuo kleti, kad mu stvari neidu uprav, kad je na djavoljih mukah pri božjoj sili, taj bi ga sudio neznabožcem.

Digitized by Google

Kad je na palubi i moči ga more, kad je umoran i iztrošen, nema svetca, koji mu na pamet pade, da ga nepsuje; nema rieči, koje bi on držao da su zadosti, da izlije svoj jad na vjetar, na more, na nebo. Kad ga druga straža zamieni, kad sljega pod provu, još psuje, još kune; ali kad se uzpne u svoj r a n a ć i prije no oči zatvori, a mornar ih u obće zatvara brzo, izbroji koji: „otčenaš“ i koju: „zdravu Mariju“ svetomu Nikoli, da mu bude na spas. Čuo sam jednom Marka gdje govori: „Ala sveti Nikola, kud si zagazio, ta valjda si ćorav te nevidiš, da se već eto izgubismo!“

Te vjerske nedosljednosti, ti čudnovati skokovi pobožnosti i nepobožnosti, karakterišu više ili manje svakog mornara. Na moru čudna se borba u njem razvija. Neizbježiva pogibelj s jedne strane, nada i uhvanje s druge, a ogorčenje uviek i tiela i duše: sve to baca na njega svjetlost i tminu, očajanje i nemir.

Kad posred nemirnih i drzovitih valova baci oko na more, njegova je duša veća, srce širje, ideje bistrije; a kad ga svrne na brod, na palubu, na ono slamke, na kojoj plije, na ono konca, o kojem visi, na onu točku, koja se vitla i gubi u neizmjernosti, a ipak hoće da se mjeri s oceanom, — duša se sbije, srce stisne, ideje pomute. Tu je neprestani nemir elemenata, tu svaki čas promjenâ u prirodi, koje se odsievaju mutne, nemirne, na dušu, na srce, na um.

Sve to drma njegov nervozni sustav, sve ga to baca van živućega svieta, strovaljuje u sdvojnost. Veličajnost s jedne strane, ništavost s druge. Idejali propadaju, izčezavaju sa valovi, koji se na poredje nadimaju i razlievaju.

Sada duša, okružena, obuzeta, prestravljena bjesnilom prirode, pijana, tako rekuć, hoće da vara samu sebe, hoće da se popne vrh toga strašila, i, neodvisna za jedan tren, napada biesna, ćorava, glupa, bezćutna i sama sebi nesvjestna na more, na zrak, na nebo; pak kad se vrati ravnovjesje, kad se nada pojavi, strah izčezne, sunce po-

Digitized by Google

moli, srce smekša, čelo poravna a smieh povrati, — mir na moru odsieva se na srcu, duša se cakli u bistrome nebu i mornar moli, moli skrušeno.

Stanje duše, odsjev onoga nemira izraz je ljepote i ružnosti prirode, bujnosti i lienosti mora.

Kako se grozni prizori zamjenjuju čarobnimi divotami, tako se nemir zamjenjuje mirom, sdvojnost uhvanjem, psovanje i ruženje Boga uzdisajem nade i zahvalnosti.

U oči bezkrajnosti, pogledom dolje u more na vjekoviti nemir, gore u nebu na neprestane promjene, dušu, koja se u oba bez prestanka gleda, obuhvaća nješto nemirna, nješto nestalna. Svaki put, kad se okom potegne na onaj neizmjerni prostor, duša ostane zapanjena, srce zaigra burno, strastveno; pak trudno, umoreno, zaspi mirne duše, koja klone pred tolikom veličinom.

I kad su oči zatvorene, i kad je obzorje zastrto od ošita izbice, titra pred očima neizmjernost, veličina; a dušom, koja na sve to nemože promišljati, srcem, kojemu je sve to odviše da može ljubiti, zavlada umorenost, sdvojnost, lienost, i mornar kune i psuje bez obzira.

Ali gdjekad se i malašna iskra ljubavi, koja srce veže kraju, razplamti; i duša u oči one neizmjernosti, gdje je Bog umjetnik, a vasioni sviet pozorište, premda tome odoljeti nemože, ipak nesdvaja, već se vraća zemlji, kraju; traži utjehe kod svojih uspomena, ne da nješto boljega vidi, već da se tješi, razabira; i mornar onda moli, moli i kaje se, što je psovao i što nije molio.

I mornar, govorim, ide u crkvu, ide na misu, i moli češće skrušeno, on, koji je čas prije kleo i psovao; i moli tim skrušenije, čim je krupnije kleo, i spravan je da kune odmah, kad se vrati iz mise, samo ako mu se desi prigoda, ako se najedi; a mornar se najedi brzo. On netrpi prigovora, netrpi uvrede; ma i jedna sama malenkost, ma i sama jedna rieč neumjestno bačena, zadosti je da ga uznemiri.

Digitized by Google

Čovjek od kraja, kojega tisuću stvari na jedan put zanima, može koješta mimoići, neopaziti; ali mornar, pred kojim titra neprestano onaj često dosadni „ja“ kao kod pisca, kod pjesnika, kod strukovnjaka, neizpusti ni jednu. Njegovo oko pažljivo na sve, na sve budno, na sve otvoreno, vidi; njegove uši, izvježbane nagadjati i razabirati u krevetu vrieme, koje je, nepuštajuć ništa neopažena, čuju; viko razumievati volje, zapoviesti i želje svojih sudrugova po samom izrazu lica, po samome migu usana, shvati položaj od prve; odmah razabere, odsudi. Na prvu nezasluženu uvredu odvrati mukom; čeka, hoće li se uvreda ponoviti ili ne. U prvom slučaju plane odmah; u drugom, zli utisak izrazi opeta mukom, ali je spreman da plane do prve.

Ako li je pak uvredu ili s jednoga uzroka ili s drugoga zaslužio, potaja se, neopire se; dapače razlaže, da se izpriča, otvoreno, bez zanovietanja. Ali ako onaj drugi nezna svršiti, ako psuje bez kraja i konca i napokon mu dodija, on onda umukne; umukne i plane, te zlo i naopako, ako tu nema nikoga, da miri.

Vaviek sam se divio tomu štovanju, koje mornar goji prama sebi, toj ćutljivosti, koja je izraz plemenitosti i muževnosti njegovog značaja.

U zabave mornari u obće nebroje dan, oni računaju samo na večer, na noć. Poslije večere vidiš ih, gdje se vuku na kraj jedan za drugim; pak često u kavane najnižeg reda, kamo se suče sve, što mlitavijega i blatnijega ima družtvo, na sielo, na večeru, po drugi, po treći put na piće.

Sašao sam jednom i ja u takvo mjesto, da ga vidim. Goleme prostorije, jedva razsvietljene; zidovi crni, tavan blatan, nebo nizko, stiene blatne, blatno sve, čega se dotakneš, sve ono, što vidiš, ogavno, gnjusno, zamazano.

A ono družtvo!

Digitized by Google

Okolo tebe obigravaju najčudnovatija lica, najljepša, najružnija; vitki stasi uz ogromne ljudetine; crna lica, crljena uz blieda i rumena; vidiš licâ, koja kao da su stvorena za stratište; licâ, pred kojimi, da si na samu, treptio bi od straha; vidiš očiju izbečenih, uvaljenih; grudî, u kojih je svako plemenito čuvstvo već odavna prestalo; nakazâ, u kojih nema nego ljudska uspomena! Tu vidiš pogleda, koji nemaju u sebi ništa ljudskoga; čuješ uzdisaja, koji su se već davna prestali dogovarati sa srcem; sve sami nemir, sama očajanost, samo blato. Bojiš se, da te onaj dah neotruje, da te neomota nesvjestna u ono zidina. Gledaš u sdvojnosti tvoja odiela, tvoje ruke; pipaš se po životu, e da li nije tko gdjegod na tebi napisao, gdje si, i svaki se čas kaješ, što si bio tako neoprezan, pa si tu došao.

Po dnu dvorane vitla se sumrak; u onome sumraku vidiš ogavnih licâ, koja kao da te pozdravljaju, smiešeć se, rugajuć se s tobom, što su te eto primamili, što te eto mogu brojiti medju svoje. U onoj ni tmici ni svjetlosti vidiš žensko lice, mlado bliedo, iztrošeno, uništeno; ono nema duše, nema vlastite volje, nema srca, nema ništa, nema nikoga; ruža ubrana u nevrieme, bačena na bunište, odbijena od zadruge, od svojih zaniekana, tumara u onome glibu, puzi u onoj ogavnosti i vehne neoplakana, bez srca, koje bi ju ljubilo, bez duše, koja bi ju voljela. Oh! to je prizor, u koji čovjek nesmije pogledati, a da neproklinje ljudsku zadrugu, da ju nepita za odgovornost za toliko žrtava, za toliko bielih robovâ, kojih su pune zapuštene ulice velikih gradova i priestolnice. Onamo iz drugoga kuta gleda te osam očiju; četiri grla čuješ, gdje pjevaju; vidiš četiri lica ogavna, bezstidna, i čudiš se, što jedno nebježi pred drugim od stida, od jada, od gada, od očajanja; što jedno nepobjesni na pogled drugoga.

Opeta onuje reko bi da je zaspalo ono stvorova; nemiču se; rieči, koje dolaze do tebe, dolaze udušene; vidiš

Digitized by Google

zamrlih očiju, licâ uvehnulih od boli, od strasti; pak vidiš, kako se diže tanka i blieda ruka, vidiš u ruci čašu brandya, konjaka; čaša obidje stol, ono stvorova oživi za jedan tren i opeta zamre, ušuti.

Pak još onuje postarikova žena, bez izraza, bez pogleda, bez srama uz mladu kćerku, koju vodi na prodaju; bieli rob u Evropi, kojemu je ciena niža nego ciena crnaca u Africi. Ti sdvajaš i pitaš sam sebe, e da li je moguća ta podlost; pitaš, gdje su božji zakoni, gdje zakoni ljudski, da osvete uvriedjeno čovječanstvo. I ono nesretnog stvora, koje je možda u začeću prisustvovalo majčinoj razuzdanosti, koje je uzraslo dišuć onaj nečisti zrak, bilo je osudjeno, da se začme, rodi i živi u blatu! A sličnih prizora koliko ih se danomice nesbija, koliko ih nije pokrila ona dvorana, koliko krieposti nije izumrlo u onom ogavnome zraku, bez suze, bez priekora, bez straha, bez stida uz majčinu privolu.!

Pak tik samoga tebe licâ, na kojih se može čitati grabež, umorstvo, zločin; dah, koji od onuda dolazi, kao da te omotava, duši, davi; prije dva sata, čas prije možda je koja nevina žrtva izpod onih rukû dala najzadnji uzdisaj, a one su oči vidjele bliedost smrtnu, a one su uši čule hropot umirućega, i još možda zuje u onih ušiju zadnje rieči prokletstva; tiho govore, šapću; riečî nečuješ nego prepolovljenih; bojiš se, da na te neciljaju, da se o tebi nedogovaraju; sve što možeš razabrati, to je strah i stid koji te obuhvaća uz unutrnji priekor, što si i za jedan tren u takvo blato zagazio. Vidiš tu ljudî, koji nemaju ni odvažnosti za zločin, ljudi bez zanata, koji tumaraju od trpeze do trpeze, i sretni su, ako ih neodbaci nogom koji ogavni stvor, ako im pruži uz šapat koje ženetine novčić na milost, ponosno, prezirno! Vidiš i starih grješnica, koje su živjele i uvehnule u onome glibu, izkrpanih, izderanih, koje prose milostinju; malo se koja ruka pruži, malo koja usta da nezaviču, kunuć, psujuć.

Digitized by Google

Onamo na desno, u kutu dvorane čuješ glasova, koji ti paraju uši; čuješ rieči, koje su više zvjerske nego ljudske, i od kojih bi se preplašio, da niesu u suglasju sa mračnosti i divljosti prostora i zraka, u kojem si i koji dišeš. Po dnu trpeze vidiš čovječju nakazu, kojoj kao da će se oči izbuljiti, koja svladana, uništena žestom, vinom, jedva se drži na nogů; a do nje druga, strovaljena na tla, kotrlja se u blatu, libi se, uvija se, i zaludu se vere, muči, nateže, da se digne; pak kune, riče psovke, kojih nemožeš opetovati i ušuti tek onda, dok kojemu gostu ono jadikovanje nedodija, i nelupne ćoravo po glavi, po rebrih, kud pade, bez obzira. Nitko se nejavi, nitko se neosvrne da pomogne slabijemu, već čuješ ogavni grohot smieha, koji prati lupanje i jadikovanje ujedno.

Na onoj drugoj trpezi mirno je; izbečene i mutne oči lopovâ susretaju se sa putenimi pogledi razkalašenih razuzdanicâ; u jednome skupu, u jednom okviru, zvjersko obličje krvnika uz žensku nepodobu; a zadak toga gadnoga i žalobnoga okvira taman, taman kaono su tamne stiene prostora, u kojem je to družtvo, ogavan kaono nečisti zrak, koji diše; pak vidiš gorostasnu ruku. koja se diže, u ruci čašu, iza čaše ljudsku sjenu, koja nazdravlja; pak vidiš dvie, tri, četiri druge ruke, dvie, tri, četiri druge sjene, druge nakaze; čuješ krupnih i tankih glasovâ; pak čuješ pjesmu, čuješ istrošenih, slabih i izderanih grla; i ona pjesma kroz ona grla udara ti u živce, ozlovoljuje dušu njekim jadom, koji nemožeš opetovati. Pak to sve mine.

Ono ljudskih nepodobâ kao val mutne vode nagne se, slegne se, ušutka se; više nečuješ nego šapat i kucanje čašâ, koje se nalievaju, izpraznjuju i opeta nalievaju.

Htio bi da si hiljadu milja daleko od takva prizora; kaješ se, da si takva šta pošao gledati, jer ti se u snu veru neprestano pred očima one sablasti.

Izidjoh prestrašen, uništen.

Još mi i dan danas zuje u ušima oni glasovi, još mi

Digitized by Google

se redaju pred vidom one ljudske nepodobe, one nakaze; još, kad na one prizore mislim, kao da se kotrljam po blatu. bojim se, da me tko nepita: gdje si bio?

I mornar ide u takva družtva?

Ide al neide često; ide samo, kad ga zavedu; ali on ostavi na pragu one dvorane blato, u koje bijaše zagazio.

Jednoga liepog i vedrog jutra odosmo nas sva trojica do gradskoga perivoja. Odosmo tamo najvećom ulicom Marsilje, koja se zove: „Rue Canabière“ i koja je ujedno i pazar i ulica i šetalište. U perivoju, kako nam poviedaše njeki Marsiljezi, bila je na okupu prije francuzko-pruskog rata uz Floru i velika Fauna. Uslied revolucionarnih pokušaja anarhista, o kojih je sjegurno svatko čuo govoriti, silno je nastradao parižki zoologički vrt, i da se glavnomu mjestu Francuzke gubitak u tom pogledu nadoknadi, sve što je boljega i vrjednijega bilo po pokrajinah, to se sve odpremilo tamo. Tako ostane mal da ne pust i perivoj Marsilje. U muzej nebijahu dirnuli. Taj je smješten u istome perivoju, koji se diže lagano lagano na povisoko brdo. Kako se dolazi iz ulice Canabière, vidi se muzej na brdu, do kojega vode duge, gladke i široke stube od bieloga kamena. On sastoji od dviju velikih sgradâ. U onoj na desno smještene su životinje, u onoj na lievo kipovi i slike. Obje su sgrade široke, prostrane, ukusno razredjene. Po sriedi od tih sgrada, kojeno sdružuje gorostasan i jednostavan triem, i koje leže u polukrugu, izvire voda iz ustiju triju volovâ, pak se vodovodom toči u grad. Hodeć napried, izpod onoga triema, ulazi se u drugi dio perivoja, mnogo prostrana, valovita, jer se visine zamjenjuju ravnicami, i ovaj se neda obići u malo vremena.

Mi uljegosmo na lievu stranu sgrade. Što me iznenadi, bješe to, da niesmo susreli ni jednoga stražara. Svieta je bilo mnogo, pa moguće da u onoj stišnjavini niesmo nijednoga mogli razpoznati. Stevan, koji što takvoga još ne-

Digitized by Google

bijaše vidio, osta sav iznenadjen. Njegove su oči letjele s jednoga kraja na drugi. Bio je zablenut, udivljen, zanesen. Potegne rukom poprieko čela, kao čovjek, kojemu je težko pri glavi. Temperatura nije mogla biti vrh dvanaest Réaumura, a ipak se je znojio. Njegove oči, koje niesu mirovale, ostanu na jedan put kao prikovane na jednu sliku, koja je predstavljala Krsta, gdje ga na križ prebijaju.

Milan se je divio jednoj Veneri, koja je bila malo onuje. Božanstvena djevojka, trepećih grudi a nježna pogleda, stoji naslonjena na klisurastom kamenu; desna joj ruka nježnim nemarom visi u napust preko krila, a lievom mota travu okolo maloga prstića. Sunce je stoprv počelo izticati, i vidiš njegove zrake, gdjeno titraju onako nemirne okolo one fanstastične slike, a sjena se bori sa svjetlóm, kao da je to razblišće, koje se dieli od razsvanuća. To Milana začaralo, pa pozvao mene i Stevana, da gledamo.

— Što da gledam, reče Stevan.

— Ovo.

— Tu ženu?

— Dà.

— Ala, gospodine, ja se čudim Vama, koji ste valjan mladić, da Vam se mili takva ženetina.

— Nemoj tako, Stevane. Ovo je izradio velik umjetnik, i svak se mora diviti ovakovu djelu.

— Bio taj majstor visok koliko se hoće, ja mislim da nije prikladno izlagati sve i svašta na vidik.

— A što ti se čini od ove, nastavi Milan, i pokaza mu prstom veliki okvir, na kojem bijaše naslikana čedno odjevena božica slobode, republika.

— Neka je ta na miru božjem, odgovori Stevan; nego gledajte onoga starca, Bog mu dušu pomilovao, ako je umro, a bio zdrav i veseo kao mi, ako je živ. Gledajte ga eno, reko bi, taj čovjek svetac je. Da mi nije da se zaludu potrudim, izbrojio bih mu pet očenaša, ako je

Digitized by Google

svetac, da su mu za slavu i da pomogne, ako li nije, da su mu za dušu i da ga pomognu.

— Ono je Martin Luter.

— Živ?

— Umro je, ima tomu već preko tri sto godina . . . .

— Ala starosti. A što je bio?

— Glavar protestanata.

— Inovjernih?

— Da Lutoraca.

— A Bog mi prostio, kako izgleda, nebi se čovjek u sto godina domislio, da je toliko zla u njem počivalo. Nego ako nije Bogu dodijao, dušu mu pomilovao!

Stevan nije nigda govorio tiho, već vaviek na vas glas. To je diralo uši ugladjenih Francuza i Francuzkinja, koji su bili blizu ili prolazili mimo. Još nebijahu Stevanu posve vlasi narasli, još se je razaznavalo, da je njekoč bio obrijan povrh čela i iza ušiju. K tomu njegovo narodno odielo uz crnogorsku kapu činilo ga je ciljem svih ljubopitnih pogleda. On se na te poglede ni osvrćao nije; gledao je svakoga, veliko i malo, kao njekim prezirom. Niesu bili Rusi.

Tu proboravismo debeli sat, pa se svrnusmo u zoološki muzej.

Kad mi na vrata jedne velike dvorane, gdje bijaše toga sijaset na okupu, Stevan reče:

— Ovo nebi ni djavolu palo na pamet.

— Ovo je, odgovori mu Milan, trud toliko ljudi i trošak tolikog novca. Vidiš ondje u onome kraju ono stvorenje . . .

— Grdna li čovjeka, za Boga.

— Nije ono čeljade, ono je majmun.

— Djavo ili sotona, nadometne Stevan, neznam, ali znam, da sam se snebio i sgrozio, kad mi se ona čoečka prilika natakla na oči. Pa što govorite, ono nije čeljade?

— Ne.

Digitized by Google

— A da što je?

— Majmun.

— Eh, Bože mi prosti, kad nehotice sgrieših; a nek nebude Bogu prigovoreno, kako izgleda, bi se čoek tisuću puta prevario. Da bi ono nakaze došlo u Crnugoru, bi Crnogorci pobjesnili gore nego bijahu onda, kadno njeke skitalice dodju na konjih, i skakahu s konja na zemlju i sa zemlje na konja, kao nikad tako nijedan ni živ ni mrtav Crnogorac; nego ono bijaše maštanija, ali ovo, da nije ono djavolja stakla, mogo bi čoek i rukom opipati.

Podjosmo dalje u drugu dvoranu. Stevan zaklima glavom, kad vidi veliku jednu kokoš; i snebi se, kad opazi pticu muhu, koja živi u Americi.

Nadjosmo se na jedan put u zabitnoj sobi, koja je gledala put mora. Nješto blieda, travuljasta, koji decimetar odebela i su četiri, kao da jesu i niesu noge, staklom obranjeno visi o ošitu u jednoj kutiji. Stevan potegne Milana za jaketu; pokaza mu ono prstom i reče mu:

— Gospodine, a koji je ono djavo?

— Ono je stablo, odvrati Milan, koje žive po livadah i koje traži. čim da se hrani. Ono niesu noge, ono su žile; ali one žile rabe kao noge, jer se ono stablo na onim nogama miče.

— Dakle ide trbuhom za kruhom?

— Ide.

— Eh, nenadah se nikad u svome životu takva šta doživjeti, reče Stevan, više iznenadjen nego uvjeren. A tko je to sve vidio?

— Ljudi. I nije to samo; tih čudnovatih stabalâ ima u prirodi dosta. Ima stabala, koja kad ih takneš uviju se, potegnu se k sebi i opeta se pruže; reko bi, da su ćutila tvoj doticaj i nije im se dopao; stabala, koja se hrane bubami. Tako ima malašno stablo, zovu ga: Drosera, komu je lišće na krajih narezano, te čeka, dok nedodje koja buba na list, a list se onda stisne i buba gine udušena!

Digitized by Google

Ovo stablo mami svoje žrtve crvenkastim svojim oblikom. Drugo stabalce, koje zovu: Dionea, nosi na kraju svakog lista druga dva omanja listića, zarubljena; kad pade na list koja buba, ono se dvoje listića stisne kao da su dogovoreni, priviju se povrh većega i tako buba primečena, sgnjetena mre pomalo ali neizbježivo! Druga stabla, kao na primjer: Cefaloto, Nepenti, mame svoje žrtve baš na izdajstvo. Na kraju svakog lista imaju po jedan otvoreni mjehurić, a po gornjem rubu toga mjehurića posijano nješto sladkoga soka, koji primami živinče i ono pogine otrovano, udušeno, kad se makne malo niže, jer se odmah mjehur stisne i ono jedke tekućine, koja je na dnu mjehura, probavi?! Nepenti imaju gjekad taj mjehur dug do četrdeset centimetara, i mogu udušiti koju pticu ili koju omanju četveronožnu životinju.

— Dakle ta stabla imaju želudac i trbuh kao i mi? — reče Stevan.

— Toga ne, ali opeta što uhvate, to ponajviše i probave. Kod Dionee probava traje do dvadeset danâ. Želudca nemaju, ali je njihovo gradivo tako, da djeluje isto onako, kakono i želudac. . . . .

— Dosta toga, gospodine jer ja nerazumievam ni djavolje rieči, a neka, što sam zaboravio i kako se ta stabla zovu. Nego kažite mi deder, kad smo na tako nješto čudnovatoga došli, ima li slučaja, da otim živim travam, Bog mi prostio, ikad to žderanje prisjedne.

— Jest, odvrati Milan. Te trave, ta stabla imaju jela zdravih i otrovnih. Ako nabasaju na otrovna, stradaju. One na primjer nesmiju jesti sira, ni piti ulja!

Stevan bijaše izvan sebe. Njemu se je svaki dan život drugčije prikazivao; svaki je dan čuo nješto novoga, svaki je dan padala po jedna koprena s njegovih očiju. Bio je veseo, ali to veselje nije on nikad ludim smiehom izražavao; njegovo je lice bilo vaviek mirno, oči bistre; i jedno i drugo odavalo je u njem darovitu, poštenu i razumnu dušu crnogorsku. Kad opazi u jednome kutu orla, reče:

Digitized by Google

— Ala gospodine Milane, da je ovo gamadi živjelo u naših gorah, nehćaše mi majka ni jedne kokoši odhraniti.

Iz tih prostorija izidjosmo u perivoj, u zoologički vrt, kojemu bijaše ostalo malo jal ništa, ako izuzmeš jednog slona, kojemu je bilo, kako nam rekoše, preko sto godinâ.

Nepitaj, kako ta životinja dirnu ćutljivost našega Stevana; on se je verao i motao okolo željezne sgrade, e nebi se je bio nagledao u godinu danâ.

Na povratku iz perivoja unidjosmo u kavanu: „des Turcs“, kojano je na dnu ulice Canabière, pri lievoj strani kako se dolazi iz perivoja.

Široka je to dvorana, orientalnim ukusom urešena, duga, visoka kao koje kazalište. Trpeze i stolčići sve jedan do drugoga, a na tri ulaza bogate, crljene baršunaste zavjese; po tlu modri sagovi, koji se crljene i modre i deseterostruče u ogledalih, kojimi su i nebo i stiene zastrte. Četiri tanka, zavita i vitka željezna stupa dižu se do krova; a posred njih i posred dvorane božica slobode na mramornome podstavku, plijući u zlatu, pušta iz svoje mjedene desne ruke bus srebrne vode.

Pred onim muklim kipom, pred onom slikom idealnih težnja Francuza, blista se evropejski život u stotinu trgovaca, pomoraca, radnika, mladih, sredovječnih, postarikovih. Vidiš Francuza, koji, kao da mu jezik nije zadosti a vremena malo, giblje nogama, klima i uvija glavom, maše rukama, vrti se desno, vrti se lievo, nestalno, nemirno. Vidiš Rusa, koji govori ozbiljno, malo ali živahno. Vidiš Engleza, glje pije kavu, sa kavom konjak, tako dostojanstveno, eno reko bi, u onoj šalici, okolo one trpeze, riešavaju se evropejska pitanja. Vidiš Talijana, koji se miče kao da ga tko škaklje, i vrti se, kreće se sad simo sad tamo, kao da je na žeravi; čuješ ga, gdje viče, kao da ga tko štiplje, kao da su svi oni, koji su do njega, ogluhnuli. Onamo Hrvat, koji triezno i mirno izpija čašicu, koja je

Digitized by Google

pred njim, i čitaš mu na licu, da mu je pamet ili na brodu ili u dućanu, a da je tu samo njegova sjena; pak Grk, koji striže i iskri očima kao da sieva. Kao pčelu od cvieta do cvieta vidiš sansira, agenta, koji od jedne trpeze prelieće na drugu; nijedan od njih da muči, da je skroz ozbiljan; svakomu su usne otvorene na lagani smieh, svaki kaže svoje zube kršćaninu, Grku, Turčinu, Čifutu, samo ako je posla, ako je u poslu dobiti.

Prve novine, koje dodju, primljene su s uzhitom. Kroz onu ogromnu dvoranu kao da prodje električna struja sa svakim vjestnikom sa Burse; stotinu se glava digne, stotinu se očiju raztvori, stotinu ustiju zine, stotinu se upitâ križa sa stotinu odgovora. U svakome kutu, svuda kud se obrneš, kud okom pogledaš, vidiš evropejski sag živućih i mičućih se stvorova; čuješ španjolski, francuzki, talijanski, englezki, hrvatski, grčki, holandezki, švedski, njemački i arapski; vidiš očiju živih, vatrenih, hladnih, pospanih; vidiš licâ, na kojih možeš čitati zadovoljstvo; pak drugih, koja su sami izraz sdvajanja, očajanosti: svakud mješavina da pobjesniš; svakud silna i neprekidna graja, koja uz zveketanje šalica i uz napadaje podvornikâ, koji te nudjaju sad ovim sad onim, čini te, ako si iole neuztrpljiv i mirne naravi, i tomu neviko, da skočiš iz kože. Izidješ na dvor, a šušnjavina traje, razteže se dubokim i dalekim žamorom. Zaludu zatvaraš uši. Ona te prati nemila, okrutna; i tek kad si daleko, kad si zaboravio na ona lica, na one dvorane, na one jezike, izčezne.

Malo danâ iza našeg dolazka u Marsilju, Dundo Kalá i još druga dva mornara bijahu se izkrcali. Kako bijasmo gotovi izkrcavanjem tereta i brzo na odlazku, moralo se je misliti na popunjenje vojske na brodu. Kapetan neotide sam, da traži mornare, već se za to preporuči takozvanomu mornarskomu sansiru. Takvih sansirâ ima svaki oveći trgovački pomorski grad. Izjelice ponajviše i

Digitized by Google

propalice, koji bezstidno trguju mornarskom kožom i mornarskim krvavim dobitkom. Mornar, koji hoće da se ukrca, ide sansiru i preporuči mu se. Ta ga preporuka stoji odmah njekoliko franaka. Kada sansir razpolaže sa mnogo mornara, a brodova je malo, on to nikomu nekrije, a mornar, koji hoće da se ukrca, još mu se jednom preporuči, i uz preporuku mora se opeta dotaknuti žepa. Ako mu tužnome danguba dodija, smekša još jednom dobru volju sansira, i tako se često dogodi, da u to ime potroši mjesec plaće i više.

Njekog dana eto na brod dva mornara, da se kapetanu predstave, pošto se bijahu već sa sansirom dogovorili. Uz to božman naredi vojski, neka bi se izpraznila santina. Kad stale igrati sisaljke, eto vode bistre ko sunce. Kad kapetan izidje na kuvertu i zazovne k sebi onu dvojicu mornara, jedan će od njih njemu:

— Oprostite šior, ali ja polazim.

— A stopro si došao.

— Došo i otišo, sve na jedan put; ko da niesmo ništa ni govorili.

— A za što?

— Santina šior.

I otide.

Brod je zbilja puštao njegdje vodu, i voda iz santine bijaše baš s toga onako bistra. Kapetan nenadoveže ni rieči, prem smo se spremali, da ćemo brodom u dog, da ga popravimo.

— A ti, reče kapetan onome drugomu.

— Idem i ja šior.

— Dobar ti put i sreća, nastavi jedko kapetan, reci samo sansiru, da mi takvih mornara više nešalje.

— Hoću šior, odvrati mornar, i reći ću mu još, da me više nešalje na ovakove brodove.

Sjednačeni.

Onaj je mornar imao krivo. „Jared“ bijaše tvrd i valjan brod. Sagradjen u Trstu, bio je jedan od najboljih

Digitized by Google

brodova svega Pelješkog družtva, te je imao sva liepa svojstva dobra jedrioca. Stiskao je vjetar i dobivao na orcu, koliko ikoji drugi brod, i znao je sukati tvrdim vjetrom po krmi do dvanaest milja na uru. Povrh valovâ držao se je ko galeb, i krcao je more sa strane samo jakim vjetrom; ali je ta mana svojina mal da ne svakoga broda.

Kapetan popuni napokon vojsku. Vrati se na brod i Dundo Kalá. Bijaše ovaj zadnji potego preko sto i osamdeset franaka, kad podje s broda. Ja ga malo iza toga susretoh jednom na kraju. Bijaše veseo ko nikad tako. Uzprkos njegovih prevaljenih šestdeset godinâ, reko bi bio čovjek, da se je pod svoje stare dane pomladio. Na moj upit, e da li nije još našo mjesta na kojem brodu, odgovori mi, da toga nebijaše još tražio.

— A za što ne?

— Stoprv sam došao, a novca sam imao sve do danas

— A nije bilo pametnije štediti?

— Hm, odvrati mi, nemam šior nikoga na svietu; a dobra naša kraljica misli za nas. Mi Maltezi mornari, kad ostarimo i vratimo se kući na Maltu, nadjemo i hranu i odjeću i obuću u jednom zavodu.

— A novci, gdje su?

— Otišli.

— Svi?

— Svi, pa čak i cipele.

— Kako?

— Žene i luda pamet, odgovori mi.

Na moju preporuku i molbu bijaše ga kapetan opeta primio na brod.

Dog (docks) je englezka rieč i englezki izum. Dog znači u obće mjesto, kamo se brod može sahraniti. Dogova ima dvoje vrsti: naime mokri dog ili jednostavno dog, i

Digitized by Google

suhi dog. Prvi mokri dog sagradiše Englezi u Londonu god. 1802.

Svak zna, kako su na obalah Englezke silno razvijene plime i osjeke, kako se more šest sati diže, a šest sati pada. U njekojih mjestih razlika u razu mora od plime do osjeke dosiže gdjekad do petdeset stopa i više. U zaljevu Bristolskom more naliči silnoj rieci, koja za šest sati napunjuje zaljev, a za šest sati ga izpražnjuje. To dizanje i padanje razi mora odvisi od mjeseca i sunca. Od mjeseca ponajviše, jer je on zemlji najbliži. Mjesec kolajuć okolo zemlje priteže ju k sebi, i onaj dio zemaljske polutke, koji je njemu najbliži, priteže jače nego li središte, a samo središte jače nego li drugu polutku. Tim putem, onaj dio oceana, nad kojim je mjesec, diže se; onaj pako na suprotnoj strani diže se takodjer, jer ga mjesec priteže sa manjom silom, nego što priteže središte zemlje. Tako pod mjesecom nastane plima; plima nastane takodjer i na suprotnoj strani zemaljske polukruglje. Razumieva se, da ako se je sa dvie suprotne strane zemlje more diglo, nastala naime plima, more će se biti sleglo u onih predjelih, koji leže po sriedi, to jest biti će u istih nastala osjeka. Tako se imaju vaviek po čitavoj zemlji na jedan put dvie plime i dvie osjeke. Kako se mjesec kreće napried, tako ga sliedi sustopice i taj veliki val preko oceana; i kako se mjesec okrene prividno u malo više od dvadeset i četiri sata okolo zemlje, tako i taj val obavi u isto vrieme put unakrst zemlje. Silna raznolikost zemaljskog površja prieči donjekle taj put, i kretanje toga ogromnoga vala u savezu je po računih sa onim mjesecem, koji je prošo meridijan mjesta trideset i šest sati prije.

Na isti način kaono i mjesec, prouzrokuje i sunce posebne valove plime i osjeke na oceanu u svojem prividnom dnevnom gibanju okolo zemlje. Ali pošto je sunce mnogo udaljenije od zemlje nego li je mjesec, i prem sila, sa kojom on na zemlju djeluje, jest veća, ipak su ti valovi manji, i prama onim, koji su od mjeseca prouzro-

Digitized by Google

čeni, gotovo neznatni. To se tumači tim, što je jako malašna razlika medj silom, sa kojom sunce djeluje na površje zemlje, njemu obraćeno, prama onoj sili, sa kojom djeluje na središte i na drugu polutku. Tako se plime i osjeke odnosno na sunce računaju u toliko samo, u koliko one zakašnjuju ili pospješuju plime i osjeke mjeseca. Osim toga treba uvažiti i mjestne okolnosti, koje prouzrokuju veća ili manja zakašnjenja i znatno djeluju na plime i na osjeke. Kako se val kreće neprestano s iztoka put zapada za mjesecem, tako se on suzbija na one obale, koje su iztoku izložene, i tu je plima ćutljivija nego u zapadnih predjelih. Velike plime i osjeke Holandije i Englezke bile bi u protuslovju sa rečenim, da se te netumače tim, što val, koji dolazi s iztoka, prolazeć glavu Dobre Nade i nastavljajuć svoj put u Atlantik te odbijen od amerikanskog kopna, prispije u Englezku podeseterostručen. U manjem moru, kako je to sredozemno more, plime su jako malo ćutljive, jer je tu uplivu mjeseca jako malašan djelokrug. Jer je mjesec uzrok plimi i osjeci, to sliedi, da će plima biti jača a tim putem jača i osjeka, kad je mjesec zemlji bliži, a slabije obje, kad je udaljeniji.

Nego vraćajuć se predmetu, Englezka je na to dizanje i padanje razi mora, koje je svelo na jako malašan broj njezine luke, a zaljeve činilo i čini jako nesjegurnimi, suprotstavila mokre doge. Ogromo korito, izdubljeno na kraju, tik samoga mora, i tako sazidano, da kad je plima, more ga napuni, a kad nakon šest sati nastane osjeka, pomoću željeznih vrata zapriečen je izlaz vode, eto mokrog doga. Tako brodovi, koji su unišli po plimi, neostanu na suho. Svaka ma iole znatna luka u Englezkoj ima svoj dog. Dogovi su stojali Englezku tečajem godina silnih novaca, ako se pomisli na veliki broj, što ih je trebalo.

Suhi dog služi za popravljanje brodova. Tih ima troje vrsti. Ako se izdube pri morskoj obali tako veliko korito, da može primiti brod kroz vrata, a poslije uz vrata za-

Digitized by Google

tvorena pomoću sisaljka, ponajviše na paru, uzmogne se isti ostaviti na suhu, tada ćemo imati prvu vrst doga, koja bijaše u uporabi. Prvi dog takve vrsti sagradiše Englezi u Liverpoolu godine 1708.

Napokon napraviše ogromnu spremu, plijuću na moru, koja donjekle naliči brodu, i koju prozvaše: plijućim dogom. Plijući dog nosi ogromnih sprema za vodu, koje, kako su ili pune ili prazne, drže ga manje ili više nad morem. Kad je brodu da se popravi, vodom se napune spreme, dog utone za toliko, da može brod vrh njega plivati. Kad se spreme izprazne, dog se digne i brod ostane na suhu.

U najnovije vrieme izumješe Englezi tako zvani hydraulični dog. U kutu koje luke, gdje je dosta dubine, postavljena su na dnu mora dva niza hydrauličnih cievi, koje sve skupa nose na vrhu široki, gvozdeni zaravanak (plateformu), koji se može spustiti toliko izpod mora, da može nad njim brod plivati. Brod se diže zaravankom u vis i po volji pušta ga se opeta u more. Takav jedan dog imaju Englezi na Malti.

Toliko hydraulični, koliko i plijući dogovi služe samo za popravljanje brodova. Obći suhi dog služi takodjer za popravljanje, a u najnovije vrieme i za gradjenje velikih ratnih brodovâ, jer kad se brodovi rivaju u more iz škvera, uslied ogromne svoje težine, bili bi oni izloženi velikoj pogibelji, da se neizvrnu.

Bilo je jutro, kad mi potegnusmo brod blizu samih samcatih vrata suhoga doga. Vrata se otvore malo po malo, i dog se napuni vodom. Poteži desno, poteži lievo, dok napokon uljegosmo, i vrata se za nama zatvore. Majstori namještaju brod pomoću lancanâ, dočim sisaljke tjeraju vodu na dvor. Kako voda pada, pada i brod, a majstori mu i desno i lievo postavljaju naslone. Dog ostane napokon

Digitized by Google

prazan, a brod naslonjen pri dnu na dvadesetak ogromnih debelih balvana, i podbočen sa strane sa stotinu drvenih kolaca.

Liepo je gledati brod, gdje onako stoji o sebi, uz sve jarbore mimo jarburetâ, kojino se u obće vaviek skidaju, i koje bijasmo i mi skinuli, da nebi po vjetru stezali brod, da se nakrivi. Tome se je najviše divio Stevan, koji se je redom šetao dolje pri dnu doga, okolo same kolumbe broda.

Sutradan bijasmo gotovi, i pred samu večer izidjosmo iz doga. Brod nije imao nikakva tereta, da na koje mjesto preveze, i kapetan po naredbi upraviteljstva družtva odluči, da će sovurom (balast) do Carigrada, a otale u Crno more, pak pšenicom za Englezku.

U dva dana sve bijaše gotovo, vojska na brodu sva, jarbureti van, a mi privezani za jednu bovu, tik samoga izlaza luke. Puhao je lagani vjetar sa sjevera. Bijaše deset sati u jutro, kadno se dovezoše na brod Milan i kapetan.

Malo iza toga dodje i parobrodić, da nas potegne van zaljeva, na otvoreno.

Digitized by Google

VI. Do Carigrada.

Dundo Kalà govori više no obično. Predstavlja se novi poručnik. — Novi poručnik se jadi sa više razloga; obrće se prva straža. — S rieči na rieč govori se i o Saharskoj pustari. — Kroz tjesno sv. Bonifacija. — Za što i kako mogu pucati penuni. — Stromboli. Tjesno od Mesine. Scila i Karibda. Ciklopi. — Ratni brod na vidiku. Nješto o gradnji brodova njekoč i sada. — Preko grčkog ostrvlja i Dardanela u Carigrad. — Oproštaj s Milanom i Stevanom.

— Na desno, govori kapetan.

— Na desno, odgovara krmilar.

— A l a v i a.

— A l a v i a.

Mi smo izbjegavali malu ladjicu, koja nam je ostajala ravno po provi, poklen umače mimo samog parobrodića, koji nas je iz luke potezao.

Kapetan se šeta po kasaru, Milan sjedi uz tugu, a Stevan mu priredjuje izbu. Milan se bijaše na kraju pobrinuo, da dobavi knjiga i karata, kako bi na putu vrieme bolje varao, misleć da se zimi na moru i brodom na jedra može čovjek svaki dan, kad hoće, knjigami i kartami zabavljati. Stevan je to sve sbijao i redio onako na brzu ruku, samo da prispije što prije na palubu, da vidi još jednom Marsilju.

Mornari dižu sidro, da ga osjeguraju prije no izidjemo iz zaljeva; pak suču k a d e n u (verugu) u stirić, čiste bracie od penunâ, prigledaju d a r e, spremaju b a l o n e, zatvaraju b u k a p o r t e, priredjuju g i n d a c e, triebe i m b r o j e

Digitized by Google

i spremaju ruceje od argana izpod kaštila, kamo im je mjesto. Jedan mladić stoji na kasaru pokraj bite, da pusti parobrodu grlin u more, kad zapovjedi kapetan.

Mi smo nedaleko od onoga tjesna, kroz koje bijasmo unišli, a mornari se priredjuju da puštaju jedra, a parobrod da nas ostavi.

— Tomba maistru, zapovieda kapetan, tomba trinket.

— Tomba, šior, zaoriše mornari u jedan glas.

— Iša gabie, mola randu.

— Iša i mola, bona parola (dobra rieč).

Vjetra je bilo malo, a jedra su lagano lepršala, čim su bile puštene škote.

Parobrod sustane; u jedan tren mi ga bijasmo dostignuli i on nam se stavi sa strane.

— Mola grlin, reče kapetan.

— Fate, mola.

Grlin utone u more, a oni ga od parobroda povuku na palubu.

— Kaca škote, nastavi kapetan.

— Kaca.

— Iša trinketinu, iša flok.

— Iša. Iša ala bonora, odjekuje glas mornara po palubi.

Njeki dižu gindace, njeki čiste imbroje, njeki potežu škote, sve to ide onako redom, onako brzo, kaono ladja preko Jedrene maistralom u ljetno doba. Mali kupi cime po kuverti, bracie od maistre sakuplja na kasar, one od trinketa na kuvertu, jer je suha, a cimu manta od gabie prislanja na dotičnu gvozdenu kaviju. Dispensir je preko sve prediduće manovre miešao i premieštao lonce u fogunu, i tek kad jedra bijahu sva u vjetar, kad sve bijaše uredjeno, izidje van, zapali lulu i sjedne na daru, uz samu provu od barke, da čisti krumpire za večeru.

I mornari posjedaju okolo foguna, da malo opočinu, čekajuć podne da objeduju.

Digitized by Google

— Liepa vremena, načne Dundo Kalá.

— Bogu hvala dá, odgovori mu Antun, jedrimo ka jedrimo. S Bogom Marsiljo; Bog sam zna, kada se opeta vidimo. Koliko dana mislite hoćemo stati po putu?

— Zimno je doba. Možda mnogo a možda i malo; kako potegnu vremena. Ako nas pozdravi sjever ovdje u lionskom zaljevu, možemo se dočepati Sicilije prije no treći dan osvane; a tamo možemo naći vjetar sa zapada, i ako nas u grčkom ostrvlju nepozdravi trmuntana, nije do Carigrada dalek put.

— A ako nas nepozdravi lionski zaljev, ako nezapuše zapadnjak, pak ako zapuše trmuntana, onda?

— Putovanje dugo, mogu jarbori i kice baciti.

— Bože daj, procvali, pa i opalo lišće prije no dodjemo. Ama niesam dobavio ni duvana ni šećera ni kave, no samo za mjesec dana. Prosto sve, samo neka je više dobitka. Neću više ludo bacati novac ko do danas; no od danas hoću početi stavljati barem polovicu na stranu. Evo četiri godine, da topim život po moru a dušu po kraju, pa nemam uza se ni prebijene pare. Da bi me za noge objesili, nebi izpao novčić za čudo. Da sam štedio, mogo sam imati koju stotinu forintâ gotovine. Ali ne. Nego siplji ludo novac, kao da ga se na karte dobiva; vuci se na večer od kavane do kavane, od dućana do dućana, idi u bezpuće po čitavu noć, doklen teče u žepu novca . . . . . .

— A mudruj, kada ga više nema, presječe Dundo Kalá. I ja sam, sinko, prije nagadjao po moru, kaono danas ti, pa opeta trošio na kraju, kaono ćeš trošiti na zdravlju i ti. Da su ljudi kovali zlato za svakoga, svak bi ga imao, ali pošto to nije, novac ide novcu, steže jedan drugoga i jaoh ti ga onome, koji ga nema. Mislio sam, da što mi hasni prebrajati preko ruke ono sitneži, što bih dobio, kad i onako težko bi se toga mnogo nakupilo, te bih pustio da mi popuzne i ono. Danas mislim, da niesam onda dobro mislio. Ama prosto sve, kad mogu još dobi-

Digitized by Google

vati, prem bi kasno bilo, da počmem šteditи. Kupio sam u Marsilji dvie vunene košulje; to je sve, što sam ovoga puta prištedio.

— I prodao čižme, nadoveže Marko.

— Prodao dá.

— A nekupio nove?

— Malo sam ih kada i imao. Imao il neimao, sve ide na jednu.

— Po liepome vremenu.

— I po zlu.

— Da se govori!

— I po zlu dá, kad si mornar, reče jedko starac. Plovio sam ja, moj sinko, i s čižmama i bez njih, kad tebe još na svietu nije ni bilo. Moji su se vraćali, prije no su tvoji počeli hoditi. Niesi ti, sinko, znao, što je ni krma ni prova, kad ja bijah već dva puta unakrst zemlje. Tebe su dojili, kad sam ja druge pitao. Bilo nas jednom petnaest na brodu, kad bijasmo na putu put Kantona. Zavrgo se orkan, i mi tri dana po božjoj volji u djavoljem kolu. Tri dana redom nije se ložila vatra na brodu, nije se nitko puštao s krme na provu ni s prove na krmu, a da se nebi česa držao. Dva puta smo svu busulu obrnuli. Tri noći niesmo vidjali neba, niesmo liegali u ranać; tri dana niesmo vidjali sunca, niesmo se topla okusili. A ja niesam imao čižama, prem je bilo novca ko pljeve. Pune ruke zlata, puno srce dobre volje, pameti malo, kajanja odviše, a sve ili kasno ili uzalud. Plovio sam i onda, kad sam imao i čižme; ali gojan, mlad, činilo mi se, da bih nebo bio prolomio šakama, svaku curu zamamio pogledom, svakog gladnog nasitio, svakomu u brk pljunuo, svakim se narugao, svakoga bez straha napastovao, pa niesam čižama ni obuvao. Niesu, Bogu hvala, onda moje kosti bile tako meke, kaono danas tvoje, niti mi se je ježila koža po zimi i po oluji.

Digitized by Google

Vidi Marko, da nepogodi, kad onako staroga ubode, te se je on onako proti svojoj navadi uzvrpoljio, pa će mu reći:

— Ala, Dundo Kalá, nezamjerite. Vaša je starija, pa i pametnija nego moja.

Starac se posmjehne. Zagladi siede svoje brkove i nastavi:

— Plovio sam i plovio danju i noću, ljeti i zimi, i u pramaljeću i u jeseni; vidio dosta svieta, dosta dobra izkusio a još više zla, ali me još nikad ovako težko nije oparila nepametna rieč.

Marko ga pogleda u čudu. Starac nastavi:

— Dá, nepametna rieč. Nije se još nigda nijedan zvao pravim mornarom, ako nije pojeo barem dvadeset kantara kruha na brodu, i ako nije po njemu slomio barem polovicu svojih zubi. Da, govorim polovicu, jer ako u svačijem tudjem kruhu možeš lako zube polomiti, na mornarskome moraš da ih polomiš polovicu, jer nije bez njeke ono što se govori, da je mornarski kruh sa sedam korâ.

Dundo Kalâ pljune. — Marko ga u to preteče riečju i reče donjekle jedko:

— Dosta je i fogun sa brodom putovao; dapače putuje danomice njih po hiljade na hiljadu raznih brodova, a još se nikad čulo nije, da je koji postao poručnikom ili kapetanom, i da je koji brod slomio. Nego se dobro govori: fogun otišao, fogun se vratio.

Starac gleda Marka i muči, a Marko dalje:

— Da se pamet mjeri po godinah a mornarstvo po olujah, koje su se pretrpile, svaka bi babetina mogla brodom zapoviedati.

— I da se ljudi sude po jeziku, svi bi čevrljari postali odvjetnici, odvrati Dundo Kalá.

Svaki bi se ostali bio začudio ovakvoj vrsti razgovora mimo mornarâ, kojim ovo nebijaše prvi put, da takva šta čuju i vide. Ali su se čudili svakako govorljivosti Dunda Kalá, koji je inače bio veoma uztrpljive i umjerene ćudi. Marko, kao mlad čovjek, i ako je od prve

Digitized by Google

stisnuo zube, prehitio i premučao uvredu, nije znao mučati dalje: i ja ću tebe, ako ćeš ti mene!

Vidi božman, da bi se dobri odnošaji mogli pomutiti, i pošto bijaše brzo gotov objed, hćaše svakako, da se njih dvojica pomire.

— Ajte, Dundo Kalá, reče mu, onamo na krmu i obadjite uzde od timuna, a ti, Marko, idi i ti, te daj ruku, ako uztreba.

Kad zazvoni podne i juha bijaše gotovo ponesena nad vjetar, izpod mure od trinketa, eto Dunda Kalá i Marka, gdje se vraćaju onamo s krme, svaki na svoju ruku, odvojeni.

— Hm, reče božman, gledajuć Antuna.

— Nije do njih, odgovori ovaj.

— A do koga?

— Stari ima dvie staklenke ruma.

— Sada razumievam, odvrati božman; i ode put krme.

Mornari posjedaju svi kao po navadi okolo gamelâ (velike široke lamnate zdjele); jedna na četiri njih, ili što je sve jedno: četiri njih na jednu.

Svi šute, nitko nesbori ništa. Samo mali, koji bijaše uz fogun, hoće da nješto staromu reče i da mu spomene rum. Stari ga pogleda, a Marko ujedljivo i okom prieteć:

— Mali, jezikom ža zube.

Mali umukne i sve opeta mirno; čuje se samo zveketanje žlica, doklen se napokon nenadju sve u gamelah, jedna vrh druge, kao što se dogodi od vesala, kad barka prispije k obali.

— Ala umudrismo, reče Antun.

— Jedrimo, reče ozbiljno Marko.

— Zdravo, javi se dispensir iz foguna.

— Nosi samo meso, reče ovome zadnjemu božman, koji poklen izpije juhu, stane šetati po palubi, držeć u ruci komad kruha, dalje čekajuć.

Digitized by Google

Na dva sata poslije podne kraj kao da hoće da nestane s vidika.

Budi ovdje mimogred rečeno, prvašnji se poručnik bijaše izkrcao u Marsilji. Družtvo nam posla drugoga, siedog starca, koji se je pod stare svoje dane dao opeta na putovanje. Kako se je zvao kućom, neznam; znam da su ga na brodu zvali: Šior Ivo. To bijaše čovjek od kojih šestdeset godina. Možda ih nije imao niti toliko, ali na licu toliko mu se ih je moglo čitati, ni jedna manje. Svieta bijaše vidio dosta, dosta toga izkusio, dosta novca protepao. Zadnjih godinâ prione štednji. Kasno ali vaviek na vrieme. Stiskaj paru po paru, prevrni ju dvadeset puta na dlanu prije no ju spustiš, bijaše pri kraju tako daleko dotjerao, da je mogo kupiti četiri akcije Pelješkog družtva. Bijaše dakle uložio ni više ni manje, nego tisuću forinta, koje, govorio je on, izbroji sve jednu vrh druge na ruke jednoga od tadanjih upraviteljâ, koji je svoje akcije kapetanom i poručnikom prodavao. Nješto slična preporuka, a nješto prijatelji, pa dodje na brod kao poručnik. Reče mi jednom kapetan, da prem nije Šior Ivo Bog zna kakav pismen čovjek, nije ipak još nigda imao poručnika, koji je dnevnik broda držao onako u redu kaono on. Sve je tu bilo popunjeno. Nije falila nigda ni visina barometra, ni visina termometra. Sve korse bijahu označene redom bez i najmanjeg skraćivanja; svaki dan, kad bi bilo sunca, digla bi se visina i prije podne i poslije; sve je račune dva puta ponavljao; svakim je danom preporučavao božmanu, neka se svaki sat pušta u more barketa; krmilaru, neka točno bilježi smjer. Nije se preko njegove straže nikad slomilo penuna, nigda razparalo jedra. Šior Ivo bijaše prava opreka božmana. Božman nije imao ni šuplje pare uložene u družtvo, pak mu se nije ni marilo, ode li koje jedro s Bogom; govorio je: jedra su i onako učinjena, da se kidaju. Šior Ivo je pazio na vjetar sa oba oka; božman sa jednim i to na pol zatvorenim. Prvi je govorio: daj

Digitized by Google

Bože vjetra i dobra; a drugi: daj ga, Bože, odklen hoćeš, samo zdrava. Božman se je jadio na tišinu, a Šior Ivo i na tišinu i na oluju i na vjetar u provu, jer kad brod neide, vojska jede brodarinu, družtvo propada, propada i njegova glavnica. Božmana je jadila tišina, jer nije mario, govorio je on, da itko ljenčari, pa ni more, ni brod. Može se reći, da je tišina bila jedina točka doticaja medj Šior Ivom i božmanom. Kad bi vjetar i malo pojačao, a Šior Ivo zatvaraj odmah manja jedra; a diži ih opeta, kad bi popustio. Božman bi čekao, da počmu škripati penuni, i tek onda bi se predao i dao zatvoriti koje jedro. Može se u obće reći, da je božman otvarao jedra, a poručnik da ih je zatvarao. Bijaše to tako daleko došlo, da je već bilo prošlo u navadu božmana, zavikati od prve netom bi stigao na palubu:

— Mola.

A Šior Ivo, netom bi božmana zamienio:

— Zatvori.

I obratno.

Prije dakle no kraj izčezne, digne poručnik dva rilieva busolom, da opredieli i zabilježi na karti točku odlazka.

Mi smo bili u sjevernoj širini četrdeset i dva stupnja i četrdeset i jednu minutu, a u duljini zapadnoj pet stupanja i dvadeset i tri minute prama meridijanu od Greenwicha.

Tada reče kapetan:

— Šilok kvarta i po na levanat!

— Šilok kvarta i po na levanat, fate šior, od govori krmilar i obrne timunom.

Mi bijasmo u smjeru prama tjesnu svetoga Bonifacija, kojeno dieli Korsiku od Sardinije.

Prem zimsko doba, vrieme je meko, vjetra malo, nebo vedro a more prilično mirno. Mjesec je na zapadu, a zviezde se sve to uspješnije bore sa njegovim svjetlom.

Digitized by Google

Krmilar gleda jedra, gleda busolu; a poručnik, čija je straža do osme na večer, šeta se po kasaru i kadkada ide do na provu, da reče mladiću, koji je na kaštilu:

— Oko!

— Oko, odgovorio bi mladić svaki put i neobaziruć se natrag.

Izidje iz komore i Stevan.

— Ala vedrine za Boga, reče. Ja mnijah, hoćemo stradati, a kad evo more mirno ko janje, a vjetar dobar kâ dobar. No sve se bojim, da ovo nebude ko iz busije. Zima ka zima, hoće učiniti svoju, jal prije jal kasnije. Hoće biele mušice, a da tako nebi. Govore ljudi, da je Nasradin plakao, kad je vrieme bilo liepo, jer iza liepoga dolazi zlo, a tješio se u nadi liepoga pri zlu. Ama plakati neću, prem bih radje, da plovimo ovako no onako.

I otide na provu.

Mornari od straže pripasivali su novi gindac papafiga od prove, koji bijaše puknuo. Poručnik, koji je svukud ulagao ruke, odmjeravao je iz velike kurkume konopa dužinu gindaca, stežuć što je mogo na kraće.

Mladić, držeć u zubih cimu od gindaca, juri brzim skokom uz grižele, a poručnik odmotava, sve malo po malo odmotava, dovikujuć:

— Da si vezao dobro. Neka je sve čisto.

U poručnika slabe oči, pa prem nješto mjesečine, nevidio, a mladić ili s neznanja ili s raztresenosti stao provlačiti gindac kroz kofu.

— Gdje si bio dosle, jadi te znali, reče jedko poručnik, kad vidi, da je pogriešeno. Gdje si bio, s kim si plovio, kad još neznaš pripasivati gindac, te mi ga vodiš kroz kofu!

Mladić ni rieči.

— Dolazite na brod, kao da ste svi tobož božmani, nastavi poručnik, koji se je sve to više jario, a kad tamo,

Digitized by Google

bi vas odveo čovjek s krme na provu, a da niti nevidite bukaporte.

— Niesam vidio, odgovori mladić.

— Ama čemu mjesec? Pak? Treba li možda mjeseca, da se gindac pripaše? Tu su ruke, tu su sartije, tu je penun, tu je jarburet, pa tu je i gindac. Gdje su dobre i vješte ruke, tu očiju netreba. Da bi mornari radili po jarborih samo kada se vidi, bi se svaki deseti brod izgubio. Gdje si čuo, zla ti sreća, da treba mornaru svjetla, da se zna micati po jarborih. Kad hoćeš da po noći koji konop potežeš, tražiš li ga možda očima ili ga nadješ po opipu? Kada se ob noć penje mornar na jarbore, da koje jedro zatvori, neide li on samo po pameti; čeka li on, da vidi trcarole ili što drugo, ili hiti samo ruku i maše sve doklen neuhvati? Što treba očiju, jadan sinko, kad ti je Bog dao ruke, kad ti je Bog dao pameti? Hoćemo li još i danas nositi ferô nad vjetar, kad nam je uhvatiti po jednu ili po dvie ruke trcarola na gabie, kad se nevidi ni prsta pred očima, kako su stari prije činili, da bolje vežu barozu? Ala bi bilo liepo gledati ferô, gdje se miče uz sartije! Bi nas prstom kazali, da bi od ruga volio čovjek poginuti.

Mladić nije mogao sve čuti, što je poručnik nabrajao, jer bijaše opeta pošo na jarbor, da odpaše i pripaše na novo gindac, kako mu to bijaše red učiniti i od prve.

Kad zakucne osam sati i prispje nova straža na palubu, još Šior Ivo nebijaše gotov s nabrajanjem.

— Što je? upita ga božman.

— Da pâs pâsu pripovieda.

— Što bi? upita božman opeta.

— Ništa.

I otide put krme.

— Što si mu skrivio, reče tada božman mladiću, kad se ovaj vrati s jarbora.

Mladić ni rieči.

Digitized by Google

Red je na Marka da dodje prvi na timun. Kapetan je na kasaru.

Marko ide put njega i s kapom u ruci govori mu:

— Zapoviedate šior, da obrnemo prvu (stražu).

— Neka, odgovori.

Podje onda krmilar posred palube, pod vjetar, tako da ga mogu čuti i na krmi i na provi pak počme:

— Ampuleta a segno con san Nicolò, colla bona notte e colla bonaventura.

A svi:

— Sanità, libertà e bonaventura.

Krmilar:

— Oh dela prima!

Svi:

— Piasi Michiel.

Krmilar:

— Bona guardia quá e là.

Svi:

— Bona guardia vento in puppa.

Krmilar:

— Alesta servizi quando uſiziali comandarà.

Svi:

— Santa Maria ajutarà.

Krmilar:

— Un pater, ave e gloria per l'anime del purgatorio e per el nostro bon viajo.

Svi:

— Pace, gloria, vitam eternam, amen.

Kad vidi Marko, da je svaki na svoju ruku svoj očenaš izbrojio, uputi se put timuna, a nedohodeć kasara reče:

— Bona notte šior capitane, scrivane, nostromo e tutta la cumpagnia.

A ostali:

— Evviva la fede di Gesù Cristo col nostro bon viajo.

Digitized by Google

Pak svi neizuzevši ni krmilara:

— Amen.

I straža bijaše obrnuta.

— Čudne molitve, bijaše reko Stevan, kad ju ču za prvi put još na putu iz Alesandrije, — niesam ni djavolje rieči razumio.

— Niesam mnogo ni ja, bijaše mu odgovorio krmilar, prem je evo dvadeseta godina da ju čujem, a deseta da ju govorim, kad mi dodje red, da obrnem prvu.

— A za što nemolite, da vas sviet razumije.

— Nemaš ni ti krivo; ali što ćeš, stari je to običaj, ja mnim još od Adama, pak i onako se više nemoli na svakome brodu. To ti je, kako je koje ćudi kapetan. Stari običaji propadaju na kraju, pa propadaju i na moru. Čuo sam od pokojnoga mi otca, da mu je na spas, kako bi prije dolje u komori čekala krmilara čaša vina, kad bi došo kapetanu, da pita, hoće li obrnuti prvu. Nestalo je vina, pa eto nestaje i molitve. Prije su se govorile tri molitve na dan, a sad jedva da se jedna pomiče. Nema tomu ni petnaest godina, sakupljala se je okolo pete po podne mal da ne sva vojska blizu kasara. Mi bi iz kasara zavikali: sona campana a prova, a oni bi iz prove odgovorili: santa Ana a puppa. Pak mi poklen bi zvono zazvonilo: da prova a puppa dir un ave Maria. Pak oni: vento in puppa sempre sia. Pak opeta mi: un ave Maria per questa bona nave. Pak opeta oni: sia ben venuta. Pak poklen bi ti izbrojio svaki po jednu zdravu Mariju, mi amo iz krme svi zajedno: Dio facia che ne saluta. A oni od onamo: amen. Pak mi: a pupa pregar Iddio. Pak oni: san Luca e san Mattio. Pak mi: a puppa le preghiere. Pak oni: vento in puppa sempre nelle vele. Pak svi, i mi i oni, zajedno: amen. Pak udri da se moli krunica. A sada? Ništa. Sve s gorega na gore. Ovdje na brodu, kako vidiš sam, moli se, ali vina

Digitized by Google

nema. Da zna čovjek da ga čeka čaša vina, bi od milinja vikao, da se kuverta trese. Ali kud ćeš, nije rad šta ni Boga moliti, a ti, sveti Nikola putniče, da mi to nebi upisao u grieh.

Zviezde se blistaju sjajne na čistome i vedrome nebu, ogledavaju se u moru i njihove slike titraju nemirne nad njegovim površjem. Na brodu je mir, svuda je naokolo tišina. Mali valovi, nemirni al pitomi, ljube bokove broda, žive slike nemirnoga mornarskoga života.

Mladić stoji na kaštilu od prove, upire oči sprieda, a božman zamotan u svojoj jaketi od debela sukna, s rukama u žepu i s lulom u zubih stoji uz tugu, sada gledajuć jarbore, sada obzorje, sada govoreć nješto krmilaru.

Dundo Kalá, naslonjen na kavobandu, gleda nad vjetar i muma svoju neodjeljivu ćiku. Kadkada se pomakne, premjesti noge i opeta se nasloni. Okolo devete sljegne pod provu i vrati se nakon malo. Uljeze u fogun, skuha čaj, popije ga, zapali kratku lulu od sadre i nasloni se opeta, čekajuć da udari deseta, da zamieni Marka, koji je na timunu.

Svi ostali stoje nad vjetar, sjedeć na dari, koja je uz barku. Kadkada se koji od njih pomakne jal da lulu zapali, jal da ukradimice skuha kavu za se ili za koga drugoga, gledjuć da se otme oku božmana.

Stevan je na kasaru. Na kasaru je i Milan. Milan bijaše naumio da probavlja večeri čitanjem, ali nije more za pismena čovjeka, reče s razlogom Stevan, kad mu je bilo red, da knjige namješta i reda u Milanovoj izbi.

— Brod, čuje se mladića na provi.

— Dobro, reče božman. Koji ferô?

— Zeleni.

— Na desno?

— Na desno.

— Dobro, reče opeta božman.

Pak krmilaru:

Digitized by Google

— Alavia.

— Alavia.

Nakon malo izčezne ferô, i eto nam na desno velike jedne nave, na čija se biela jedra odsievaju bliede mjesečne zrake. Pod bljedilom onih zraka nava kao da raste s hipa na hip, kao da joj se jarbori viju nebu u oblake. Pričinja se, kao da je ono koja fantastična sablast, koja je tu, samo da uznemiruje mirnoću mora, da svojim mukom razbija onu noćnu tišinu. Mjesečne zrake padaju mirne na onu sablast; more stenje, uvija se i pjeni pod onim ogromnim koritom. Poput gorostasne Belone crta se brod nestalan i veličanstven mornaru pred očima, pak malo po malo počme izčezavati s vidika. Jedra i jarbori, prije dobro obilježeni, malo se po malo sastaju, miešaju se u jedan pometeni skup; pak se više nevidi do bjelkasta platna, koje postaje crnomanjasto, pak crno, doklem sasvim izčezne.

Pak opeta mir. Pak opeta ništa.

Prije no nas druga straža zamieni, zazove božman:

— Barketa.

— Barketa.

Brod je plovio pet milja na uru.

Svu je noć ostalo vrieme pri dobru, prem se je moglo suditi po barometru, da će promieniti. Bijaše pao za četiri milimetra. Kad se na četiri u jutro digoh ujedno sa ostalimi kapetanove straže, nebo bijaše zastrto crnimi oblaci; vjetra ni malo, a papafigi zatvoreni.

— Mola papafig od prove, zapovjedi božman, netom stigne na palubu.

— Mola.

Kamarot odjuri na jarbor.

— Mola papafig od maistre, nastavi božman.

— Mola, odgovori Dundo Kalá, čim je hodio put krme, da zamieni krmilara druge straže, a Antun skokom na jarbor od maistre, da pušta papafig.

— Iša, zavikaše mal da ne ujedno, kamarot i Antun.

Digitized by Google

— Iša fate, odazovu se ostali mornari s palube, i jedan nakon drugoga digoše nova jedra u vjetar.

— Volta, zavikao bi svaki put božman, kad bi vidio, da su gindaci dobro otegnuti.

Šior Ivo nebijaše odmah sljego pod kasar.

On je sav začudjen gledao božmana, gdje otvara jedra, a može, tako je on mislio, iz ono crnih oblačina zapuhati naglo, te koje ponieti.

— Sada jedrimo, reče božman poručniku, kad jedra bijahu bracijana.

— Ja se čudim tebi starome mornaru, odgovori mu on. Kud jedra otvaraš, kad se eto može na jedan put svaliti koja rafika, te počiniti štete.

— Imamo, odvrati božman, na kuverti dva penuna od papafiga, dva jarbureta, a platna, Bogu hvala, na brodu dosta; ako pukne staro, mi ćemo novo na sriedu.

Poručnik mu neodgovori ni rieči, no mu obrne pleća, pljune jedko preda se i zabode se u komoru, mrmljajuć kroz zube: „plaćeni neprijatelj!“

Šior Ivo je imao, kakono svi ostali ljudi, svoje mane i svoje predsude. Veći dio svoga života bijaše on sproveo kao mornar. Moglo bi se bilo pomisliti, da on zna mornare, njihove mane i njihove vrline. On je sbilja to i mislio. Kadkada se možda nije ni varao, ali ponajviše težko da bi uprav pogodio, i to, jer je on samo imao pred očima mane, a na vrline se nije niti osvrćao. On je na primjer držao mornara kao zakleta neprijatelja broda i brodovlastnika. On se je sjećao, kako je on isti, radeć ili na jarboru ili na palubi, više puta prerezao, što je ipak mogao bez mnogo truda i sa malo ustrpljivosti oduzlati, a da ga duša nije ni zaboljela. On se je sjećao, kako je mnogo puta u mladje svoje dane, pošavši po zapoviedi kojega starijega na jarbor, mjesto da radi, sio nogama na križ preko kojega penuna i mislio, kako da i dolje na palubi kojemu poslu izbjegne. Sjećao se je, kako sto krat

Digitized by Google

pri potezanju nije uložio ni uncu svoje snage, a natezao se je, kao da poteže za četiri. On je dakle sudio po vlastitom izkustvu, tvrdo uvjeren o istinitosti i pravilnosti one izreke, koju je o mornaru imao vaviek na ustima: „plaćeni neprijatelj". On je za plaćenog neprijatelja držao i božmana. I držao ga je za takvoga tim više, pošto se uvjeri, da mu on otvara jedra kao na prkos. Božman se je izpod brkova smiešio, a Šior Ivo je mislio, da se on smieši, jer ga za štetu deveta briga, i duša ga neboli, jer nema uložene kod družtva ni prebijene pare. Sgražao se je, kad bi samo pomislio, kamo se može dovesti družtvo, ako se jedra na svih trideset družtvenih brodova budu parala kao na Jaredu. I njegovi su računi bili jako jednostavni. Same množitbe. Svako jedro i trideset jedara. Svaki penun i trideset penuna. Kroz sličan kaleidoskop njemu su se svi kvari na brodu potrideseterostručivali. Koban položaj za njega, koji je jedinu svoju glavnicu bio družtvu povjerio. Nije on mogao dakle gledati božmana dobrim okom. Da je samo mogao, on bi ga mahom bio izbrisao s rola broda. Ali nije bilo kud. Nije zapovied na brodu u rukû poručnika. Kapetan je na brodu sve, a kapetanu se je htjelo čovjeka, koji se neplaši zla vremena.

Ipak nije ovoga puta poručnik imao posve krivo. Nije prošo ni četvrt sata a oblaci se počeli sbijati na sjeveru u crnu, zadušenu, ogromnu zidinu, prieteći na oluju. Vidi božman, da tu nema šale, pa će vojski:

— Maina, imbroja i zatvori papafige.

— Maina, odgovoriše mornari onamo s prove; a jedan od njih zamuca na božmana, neka bi pošo sam jedra zatvarati, ako mu je stalo da prkosi poručniku i da ga jadi. Božman je to čuo kroz jedno uho, a pustio kroz drugo.

Pred zoru stane jačati vjetar. S hipa na hip dolazile su sve to jače rafike, i mi moradosmo uhvatiti po jednu ruku trcarolara na gabie.

Digitized by Google

Valovi tjerani vjetrom sve to više, i sve to više razdraženi jedan od drugoga, nadimaju se, koprcaju se i pjene. Okolo desete prisili nas vjetar da uhvatimo i na treve po jednu ruku trcarola.

O podne sjedio je Stevan uz fogun pokraj dispensira.

— Kaži čoeče, reče mu, kad će prestati ovo djavolja mora.

— Kad prestane.

— Čudna odgovora za rane božje, doda jedko Stevan; — bi pogodila prva babetina ko iz puške.

— Tko će vrieme nagadjati?

— Znam, čoeče, da nije lako s Bogom ratovati; ama ti star mornar, vješt ovim nesgodam, možeš ipak nješto prosboriti, makar i nepogodio. Nije se zaludu reklo, da čoek nagadja a Bog odgadja. Da sam se ja skitao po moru dvadeset godina kaono ti, bih, mislim, znao, što oblaci misle a nekmoli da nebih znao, što rade. Kad si pametan i Bog ti se smiluje. Tvoja je starija pa i pametnija, ama reci barem onako iz daleka, hoćemo li ovako na dugo stradati ili nećemo?

— Ovdje nema stradanja. Vrieme je malo nemirno, ali opeta more je more. Nema kruha bez rabote. Oblaci lete kao paklene sotone. Gledaj onoga, i ukaza mu prstom put sjeveroiztoka, — eno se kida na otrančine. Eto ti na nas rafike prije no treneš okom deset puta.

— Da ide put nas?

— Dà.

— A ti to vidiš?

— Vidim.

— Vjetar?

— Vidim, ćutim, sve jedno.

— A vrieme?

— Ružno. Ovdje u lionskome zaljevu zna biti ružno. Kad zapuše sa sjevera ili sa sjeverozapada, čuvaj se. Znalo bi te nagnati tamo dolje na obale Afrikanske.

Digitized by Google

— A to je?

— Ostaje ovako, — i pokaza prstom približno put juga.

Svaki stariji mornar, premda nepozna geografičke karte, zna ipak donjekle kazati, u kojem smjeru ostaje jedan stanoviti predjel.

— A da nagne? upita Stevan.

— Poginuli.

— Kad brod lupne o kraj, za što poginuli?

— Ako te neubije koji ucjepak slomljena broda, uduši te more.

— Dá, ako je obala visoka, ako lupneš brodom na hridine.

— A ma hridine ili ne hridine, sve vodi na jednu; težko je da se spasi i mačka.

— A no mi nećemo ovoga puta tamo, ako uzhoće Bog.

— Nećemo, jer smo daleko; a hoće i onako vrieme promieniti. Kiše je palo dosta, novoga mora nema, a rek bi da i vjetar postaje pitomiji.

— Eh, reče Stevan od srca, tebi iz usta a Bogu u uši.

Prevario bi se, tko bi sudio Stevana po ovom njegovom razgovoru. Nije Stevan bio plašivica. On nije baš imao posebnog zanosa za oluje, nije ih niti gledao dobrim okom; ali kad bi došle, eto ga po palubi ni smućena, ni smetena, kao da je po moru od djetinstva. On se nije podvrgavao zlu vremenu kao čovjek, koji ga trpi, jer mu nemože biti ino; on ga je primao sa njekim čuvstvom triezne pokornosti prama moru, kojemu, a on je to duboko uvažavao, mora svaki putnik donieti harač boli i stradanja. On je gledao često sa visokih bregova Boke Kotorske, kako valovi stenju i biesno navaljuju na obale; kako isti kamen popušta malo po malo, kako pada u more, kako zapljusne i utone bez traga u pučine morske. Njegovo oko bijaše još mlado viklo morskomu biesu; gledalo je često sa ono strmenitih goleti, sa ono domaćih hridina, kako se valovi nadimaju vrh mora. — kako se sakupljaju oko

Digitized by Google

broda, — kako, eno bi reko, brod je utonuo, a ipak se opeta popne u vis i nastavi svoj put, sada roneć provom soda roneć krmom, sada crpeć more sa desne, sada sa lieve. Nije vidio nigda, da ga je nestalo, ako to nije bilo, da ga je sakrila magla ili da ga je pokrilo obzorje.

— Da je more onako zlo, kako ljudi kažu, nebi, govorio je Stevan, djavolja duša na more. Da se gine na moru, kao što se to gata na kraju, bi se sjeme mornarsko bilo odavna izkorienilo, i nebi niti Pilatova duša preko vode zagazila.

Oluja nije dakle Stevana plašila. On je možda bio zametnuo onaj razgovor sa dispensirom više onako samo da govori, nego da sazna, što je i kako je. Čovjek govori mnogo puta o nječem i zanese se razgovorom, na što nije možda nigda prije niti pomislio. To se bijaše dogodilo i Stevanu. Dispensir je rado prihvaćao prigodu, da iztakne svoju vještinu o vjetrovih, o olujah, i kad ga čvrčkanje lonaca pritegne u fogun, zamahne Stevanu rukom, u znak neka se približi. Stevan se tada nasloni na vrata od foguna.

Dispensir iznutra:

— Neboj se, Stevane. Ako nezategne maistral, nema zlu vremenu ovoga puta duga života.

— Maistral, odkud?

— Od onuda, i ukaza mu prstom put sjever-sjevero-zapada.

— To je?

— Kao naša bura. Nepuše sa sjeveroiztoka kao ona, ali joj je u svojti sa mnogo gledišta. Bura, kako znaš sam, sad puše malo više sa sjevera, sad zateže malo više na sjeveroiztok; a, rek bi, gdjekad da obezumi, pak eto je s kišom i mećavom sa gregolevanta (iztok-sjevero-iztok).

— Anatema ju bilo, presieče Stevan.

— Maistral, a to drži na pamet, to ti je bura Francuzâ. On puše, kako sam ti rekao malo prije, sa maistro-

Digitized by Google

trmuntane (sjever-sjeverozapada). Pa kano bura, sad zateže na desno sad zateže na lievo, kako si s brodom malo ovuje ili malo onuje, bliže Sardinije ili Španjolske. Ako vjetar zategne s lieve put desne . . . .

— Kud soli, za žive oči, u slano meso, ako Boga znaš, presieče Stevan, kad vidi, da dispensir, poklen pribroji na dlanu i očisti rukovet nje, hoće s njom u lonac.

Dispensir pogleda začudjen začudjenoga Stevana, i posmjehne se kao čovjek, koji je svjestan onomu, što radi.

— Niesmo Vlasi, da soli nejedemo, odgovori njekako jedko, valjda uvriedjen na primjetbu; i baci u lonac svu rukovet.

— Jedu li Vlasi soli ili ne, neznam, ali znam, reče Stevan, da neće nijedan pametan čovjek, pa nijedna razborita domaćica staviti soli u slaninu.

— Kakva slanina, ako si pri sebi, doda dispensir.

— A da što je to?

— Slano meso.

— Slano meso, pa neslano, da?

— Slano meso, koje je uzavrelo u moru.

— U moru! doda Stevan, kojemu se počme pričinjati kao da sanja.

— U moru dá, i pustilo svu sol i ostalo neslano. Nu kušaj, je li tako ili nije?

— Predajem se razlogu, reče Stevan mekano, poklen meso okusi. Niesam znao, da ću i takva šta doživjeti. Tumači deder, kako je to.

— To ti je ovako. Bacim meso u studeno more — u lonac. — Kad hoće da uzavrije, prolijem more, operem meso i s njim u vodu, da se kuha kaono meso.

Stevan nauči tog dana dvie stvari. Prvo da se na brodu soli slano meso, a drugo da ima bure i u stranom svietu. Što je dispensir govorio, nije krivo govorio. Da mu nije Stevan rieč presjekao, bi mu možda bio kazao, da i Špa-

Digitized by Google

njolci imaju svoju buru, poznati vjetar: „gallego“, koji puše baš kao naša bura, sa sjevera ili sa sjevero-iztoka.

Maistral lionskoga zaljeva zadao je mnogim učenjakom dosta glavobolje, prije no su ustanovili, gdje mu je početak i koji mu je uzrok. U južnoj Francuzkoj poznaju ga pod istim imenom, prem puše sa jugozapada. On je leden, jer prolazi ili Pireneje ili Alpe, koji su puni sniega; silovit, jer se spušta sa visinâ. Mislilo se, da mu je uzrok naglosti taj, što naglo ostudeni prolazeć one visočine; ali je Marié-Davy dokazao, da niesu mjestne okolnosti, koje mu davaju povod, nego da je to obća oluja, koja dolazi iz daleka. Kaëmtz je godinu danâ kasnije to isto uztvrdio na temelju barometričnog tlaka vrh Francuzke, Španjolske i Italije. Svaki put, govori on, kad puše maistral, obstoji višak atmosferičnog tlaka na zapadu od lionskoga zaljeva, ma bilo to u koje mu drago doba. Poglaviti uzrok njegove naglosti jesu Pireneji, a kada ga Alpe odbiju, svali se bjesneć put lionskoga zaljeva. Štono je u jadranskome moru jugo ili kako ga inače zovu naši pomorci: šilok, to je u lionskome zaljevu: foehn, a u Španjolskoj: solano. Toli foehn koli solano dolaze sa pustoši Sahare. Kaono šilok kod nas, a najskoli u Siciliji, nose oni sobom onu vrst zlovolje, mlohavosti, iztrošenosti i slabosti u životu, koju je naš narod, koji živi po primorju, krstio jedinom riečju: zaparinom. Foehn, prispievajuć na Alpe, raztopi više sniega i leda u jedan dan nego sunce u petnaest On dodje po najviše ob noć, i naskoči silovit visoke gore, pak baca, strovaljuje sa ono pustih visinâ led, drveće i kamenje; odkriva kuće i porazbaca na daleko krovove, sijuć jauk i buku u siromašne kolibe. Glasoviti Michelet, onaj isti, o kojem govori Marselli, da se u njegovom uvodu svjetske poviesti vjetar metafizični igra sa cviećem poetična perivoja, pozdravlja foehn sa sliedećim uzklikom: „Podzemni život tajnih alpinskih bilinâ, njihov led, njihova noć od šest mjesecî, izčezne na jedan put. One oživ-

Digitized by Google

ljuju, pozdravljaju radostno ljetno svjetlo, i njihovo cvietno srdašce raduje se, da može jednom mirno ljubiti.

Sretne li promjene! velikog li milodara! kliče dalje Michelet, — život, plodnost, koja je driemala na vrhovih Alpâ, eto je slobodne. Koristniji nego ijedna rieka, njegove rose i njegove magle odievaju doline prirodnimi sagovi od zelenog baršuna. Sretan, tko može ćutiti i čuti od prve zvukove i šum onolikih vodâ, kadno izvori na milijune i milijune počnu žamoriti."

Pustoš Sahare, u kojoj nema ni kapi vode, ako se izuzmu oaze, žive slike ostrvicâ na velikome moru, i koja sastoji od samoga pieska a često i od neopipljive pržine, jest najglavniji izvor promjenam vjetrova na sredozemnome moru i na obalah Afrike.

Harmatan uznemiruje obale Guineje, Senegala i Senegambije; semoun uznemiruje istu pustoš Sahare, i opasan je putnikom, koji prolaze pjeskovite pustoši Arabije. Harmatan puše ponajviše mjeseca decembra, januara i februara; njegova sila nije velika, i nepuše nikad redom više od šest dana. To je skroz suhi vjetar, koji dolazeć sa pustoši, nosi sobom guste magle, od kojih potamnjuje sunce, i koje ostavljaju za sobom tragove od sitne, biele i neopipljive pržine na travi, na lišću stabala i na istoj koži crnaca. Netom vjetar i malo uztraje, grane naranača i kedara uvehnu i zamru; oči zabole, jer onako suh, izpari svaku vlažnost silnom brzinom i ista koža na licu i na rukama stane pucati i mienjati se. Oni stanovnici moraju ruke i obraz mazati mašću, da takvim neugodnostim izbjegnu. Harmatan doprinosi ipak mnogo blagostanju onih predjela, jer svojim suhim dahom, sustavljajuć naglo kolanje sokova u stablih, siluje ih da ožimlju gumu. Arapski su pisci bili vaviek puni predsuda glede pustoši Sahare, te su, ili s neznanja ili hotimice, samo da drže daleko strance, opisivali tamnimi riečmi sve ono, što se tiče iste pustoši. Harmatan bijaše opisan kao bjesneća ruka božja

Digitized by Google

u svojem izvoru, kao otrovan dah svih djavoljskih rulja. Ali nije tim manje istina, da harmatan lieči korjenito bolestnike od groznice, da on ojačava one, koji su oslabili s prekomjernoga puštanja krvi; da tjera kao rukom pošastne vrućice; da se nemože napokon, čim on puše, nijedna pošast niti umjetnim načinom razširiti.

Semoun vlada Saharskom pustoši; — on je strah i trepet putnika, koji se usudjuju upuštati u duga putovanja preko ono samotnih ravnicâ, gdje neima lista, gdje neima ptice, gdje se redom izmjenjuje zima sa toplinom, gdje vlada grozna tišina, koju samo semoun kadkada uznemiruje. Na dnu obzorja pojavi se na jedan put tajnovita crna točka, koja raste na očigled. To je semoun, koji se približuje. Po onom oceanu od pieska, koji se bezkonačno širi, i kojega još čovječje oko pregledalo nije i težko da hoće, eto bregova pržine, koji se na lik valova primiču, sve zakopavajuć što im se desi na putu; eto sotonskih oblaka, vihora neopipljive pržine, koji se odkidaju sa vrhova onih valovâ i brzaju napried orkaničnom brzinom, tek da putnika uduše prije no ga oni kobni valovi zakopaju živa. Na hiljade je nastradalo putnika; na stotine ih danomice strada, i govori se, da je na jedan put poginulo petdeset tisuća vojnika, kojeno bijaše poslao Kambize, da osvoje i opale Zeusov hram.

Ocean sakriva pjenom u tajnovita i nepristupna svoja njedra nesretne žrtve svoga bjesnila; a pustoš ih ostavlja putnikom na pogled. Njeni su okrajci posijani sa kosti nesretnika, koje se biele na daleko i upozoruju putnika, da se čuva, jer ga svakim trenom može smrt dostignuti.

Valovi morski hitaju svoje žrtve na površje, kao porugu na čovječanstvo, koje hoće da nad njimi gospodari; i pustoš odkriva tjelesa nesretnika i hita ih na vidjelo, neka biele kosti kažu njezinu moć nad čovjekom, koji hoće da odkriva njezine tajne.

Digitized by Google

U svojih pojavih priroda se najvoli odievati tajnovitošću, tek da čovjeka mami, nesakrivajuć ipak kobne svoje moći; a ljudstvo gleda zablenuto ta orudja uništenja, i niti hoće da misli na tu strašnu neizmjernost. Reko bi, da je Bog uz savjest pogibelji obilno nadario čovjeka i savješću dužnosti, neka mu je jači podlog rastućoj njegovoj prosvjeti. Nego nije čovjek vaviek svjestan svojoj dužnosti, kako vaviek i nemjeri na tanko pogibelji, koje ga okružuju. Često je sebičnost, koja čovjeka tjera daleko i šalje napried; često je velikodušnost, koja ga upropašćuje. Te prirodne tajne jesu javne za ljudstvo.

Da bi se mogla pregledati srca svih velikana, da bi se ta srca mogla iztražiti do najtanje žice — Bože moj, — koliko bi ljudi sa visoka palo nizko, koliko bi se njih iz nemara diglo u vis. Koliko mladenačkih i odvažnih sila niesu zakopale ledene tmine sjevernoga pola, — koliko mladih i bujnih srdaca nije prestalo biti izpod pjeskovitih navala bjesneće Saharske pustoši! I jednim i drugim zapalo je sunce, kad im životu bijaše tek zora zabielila, i velikodušni pokušaji ostadoše zakopani i nitko se neće nikada javiti, da njihove uspomene digne iz zaboravi.

Ali tako je pisano. Ljudstvo, koje napreduje, mora polagati svoje žrtve na oltar prirode.

Deset je sati na večer.

Kapetan stoji iza tuge durbinom u ruci, a poručnik je iza njega. Oba gledaju, da opaze svjetionik od glave Feno, koja je na sjeveru od tjesna i na južnome kraju Korsike; prvi stavljajuć svaki čas durbin na oči, a drugi žmireći očima.

Uzalud svako napinjanje. Oblaci pokrivaju nebo tamnim sagom. Svjetlo mjeseca hoće da se bori s onimi oblaci, te ublažujuć noćnu tamu, muti još više ono i onako zadušeno obzorje.

Digitized by Google

— Božmane, zazovne na jedan put kapetan.

— Šior.

— Neka ide jedan od njih u kofu i neka gleda ravno po kvartiru od prove, hoće li išta vidjeti.

— Fate šior.

Bijaše vjetar još od prve večeri skočio naglo na jugozapad. Novo se je dakle mora sa jugozapada križalo sa onim sa sjevera, te bijaše uzburkano, preko reda uzburkano. Puhalo je jako i već okolo devete morade božman zatvoriti treve i uhvatiti po dvie ruke na gabie. To je bio prvi put, da je on zatvorio jedra, koja je poručnik bio ostavio otvorena.

Bit će se opazilo, da poručnik, premda nebijaše od straže, bijaše ipak na palubi.

Šior Ivo je ne samo vršio strogo svoje dužnosti, već je u tom pogledu često i pretjeravao. On je pripadao onoj vrsti ljudi, koji misle, da nemože nitko ništa učiniti onako dobro kaono oni; te kao svi takvi ljudi, donese i on sobom na sviet dobru zalihu nezadovoljstva prama svemu, svačemu i svakomu. Nitko ga živ nije pridržavao na kasaru On je mogao spavati mirno. Ali ne. Ne, jer on nije bio toga mnienja, da se ide zabadati nos onako kasno u ono i onako pogibeljno tjesno; a to bijaše on božmanu već i rekao. Htio je on to reći i kapetanu, ali je volio da mu to izrazi svojim mukom, a više no tiem, svojim prisustvom na palubi. Kako je kišilo, natakne on svoje odielo od incerade. U velikim debelim čižmama i sa mornarskim klobukom od povoštena platna, izgledao je u onoj ni tmini ni svjetlosti kao na pola napunjena i čvrsto vezana vreća vune. Naslonjen na tugu i držeć se rukama za jedan buceo od buma od rande, valjao se je napried nazad, kako bi se brod zaljuljao, naličeć nespretnomu nihalu koje fantastične ure oceana. Njegovo lice, sve sbijeno u ovratniku kaputa, čelom pokrivenim sa krili od klobuka, bilo je uprav vidjeti kaono lice kojega pustinjaka. Da nije bilo brade,

Digitized by Google

moglo bi ga se bilo zamieniti kojom udovicom otoka Korčule, kad ju pri kasnoj noći zateče kiša na povratku iz polja. Ako nikada, bio je on one noći prava opreka božmana. Ovaj zadnji, poklen obrši kapetanovu zapovied, podje u fogun, da malomu naruči kavu.

Kad se mladić vrati iz kofe, reče, da nije ništa vidio.

— Neka ide opeta, reče kapetan božmanu.

— U krožetu?

— Da, u krožetu.

Uzalud.

— Ništa, zaviče mladić, vraćajuć se niza sartije.

— Nad vjetar?

— Ništa.

— Pod vjetar?

— Ništa, šior.

— Toliko bolje, doda potiho Šior Ivo, koji se medjutim bijaše premjestio do samoga krmilara.

— Za što, upita ga Milan.

— Bolje da smo dalje od kraja. Vrieme bjesni a tmina je. Koji bi se čovjek dao u tjesno po ovome vremenu, taj nebi imao pameti. A i ovdje, gdje smo, nepiše nam se dobra. Sreća božja, da smo još daleko, da se niti nevidi lanterna od Caprare; to je znak, da smo više na sjeveru ili na zapadu.

— Za što bi se plašili, ovdje nema sikâ.

— Znam i ja ništa gore nego Vi, da ih nema, ali opeta nije pametno biti nosom u kraj uz ovakvo nevrieme. Nije ljeto; a može zapuhati punenat (zapadnjak); pak gotovo ili se vidi ili se nevidi, moraš gubicom u tjesno na silu. Na moru se hoće pameti; više pameti nego na kraju. Ja sam ovuda prošo četiri puta, ali vaviek po bielome danu. Znam, da smo dva puta hoteć da prodjemo tjesno, obrnuli provom put juga, kad nas napokon zateče tmina, a nebo slutilo na zlo. Niesmo svejedno zakasnili. Tamo izpod Sardinije

Digitized by Google

našli bismo punente, pak vjetrom u krmu došli bismo na glavu Pasaro u dva trena od oka.

Šior Ivo je redom dalje nabrajao, samo kad bi znao da ga kapetan nemože slušati; i nije možda imao posve krivo da nabraja.

Oluja se je razvijala, širila. Bjesneći valovi napadali silovito na bokove broda, šaljući guste dimove u vis. Nebo je bilo crno, modro, zeleno. Svjetlo mjeseca, koje nije moglo prodirati kroz one guste oblake, kao da je sasma iščeznulo, kao da mjeseca i nema. Brod se je uvijao pod udarci napadajućih valovâ, kao razuman stvor, kojega je popala vrućica. Činilo se je kao da mu more naudi, da mu se grsti, da njegova rebra, njegove kosti hoće od silnoga nadimanja na jedan put popucati.

Tko nije čuo valovitih gibanja, koja se unutar broda po oluji razvijaju, taj nemože takva šta nikako pojmiti. Svaka čest ima u brodu svoj poseban zvuk, svaki kut svoju posebnu harmoniju.

Od krme do prove zvučni se valovi križaju i stiču se u groznu glasbu, koja ti muti plaho srce a uznemiruje jadnu dušu. Svaki ošit stenje, uvija se svako rebro, svaki komad škriplje. Podmuklo se raztezanje mieša sa podsječenim pucanjem. Tanki se zvukovi nadtječu sa krupnimi, a podugi zvižduk krupnih služi kao platno, na kojemu se crtaju prvi. To nije glasba, koja lieva na srce harmonije mira i veselja, koja dušu približuje k srcu; to je huka, koja stoji u suglasju sa strašnimi i nespretnimi harmonijami oceana.

Zviždanje vjetra mieša se s neugodnom škripom broda; sve to skupa slieva se u gadnu cjelinu sa šumom uzburkanih valovâ. Gdje nogu staviš, gdje se rukom nasloniš, svukud čuješ neopredjeljivi šum, kojega potiče stresanje broda i ćutiš, kako sve šumi, zvuči, trese se.

Kad se brod popne na vrh kojega većega vala, eto, reko bi, u njemu duše, koja misli, kad vidiš, kako se malo po malo uklanja, spušta, i kad čuješ gdje u njemu sve za-

Digitized by Google

zvuči, zastenje, kao da ono mrtvo tielo ćuti bol i kao da ju jekom izrazuje. Jarbori sliede, nastavljaju ono neuredno gibanje, i ljuljajuć se ujedno s brodom, naliče na tri tankovrhe jele, preko kojih bjesni oluja. Jedra, onako otegnuta, napuhana, ukočena izgledala bi kao okamenjena, da nije stresanja broda, koje penune uznemiruje.

More, jarbori, korito, oblaci, zrak, nebo, sve je nemirno, sve se stiče u njeki tajnoviti izraz nemira, sve kao da misli jednom dušom, sve kao da ćuti jednim srcem, sve kao da teži jednomu jedinomu cilju.

Pjeneći se valovi kao da pjevaju nadgrobne pjesme živućim, škripanje broda kao da odjekuje čudnovatim tutnjem i kao da nastavlja to turobno pjevanje smrti.

Kroz guste one tmine, vrh ono uzrujanoga mora, pod onim crnim nebom, u onome nemirnom uzduhu, vidiš svukud elemente razsula, kojeno priroda protustavlja geniju mornara, a dosta je samo jedan, da srce ogluši i dušu uznemiri.

— Toliko bolje, bijaše dodao poručnik, koji je imao svoje razloge, da ovako govori.

Opazio sam pak i na kapetanu, da je nješto nemiran, i to, poklen pogleda na barometar.

— Pada, reče poručniku.

— Pada šior, a i onako je pao dosta.

— Da bi se mogla vidjeti lanterna, dao bih se odmah na orcu, te čekao jutro. Neznam, kako da se još nevidi.

— Toliko bolje. To će reći, da smo daleko od kraja, da smo svakako dalje nego mislimo.

— A ja se bojim, da niesmo bliže.

— Da smo, bi vidjeli lanternu.

— Tmina je, nastavi kapetan. A koliko milja činimo sad na uru?

— Tri, šior.

— Derive je dosta. Mi smo svakako više pod vjetar nego smo mislili. Lanterna glave Feno biti će po provi.

Digitized by Google

— I ja bih rekao, ako nije više nad vjetar.

— A struje? upita kapetan.

— Struje? Kuda?

— Struje da, put juga.

— Ovim vremenom?

— Ne ovim, nego sinoćnjim. Pa da toga i nije, ovdje struje zanose put juga. Ali ako ovo vrieme uztraje, hoće nastati do mala jaka struja put tjesna.

— Dakle?

— Mi smo manje pod vjetar, nego bi se moglo pomisliti.

— Vjetar od onamo, struje od ovamo, a mi gdje smo?

Kapetan se malko promisli.

— Mi nećemo vidjeti lanterne, reče napokon, mi smo više na zapadu.

— Toliko bolje, odgovori poručnik, koji se je toliko vremena mučio, da reče, kako bi se on odmah dao na orcu. Ali nije znao, kako da počme. Nije se još nigda usudio ma i najmanju kapetanu prigovoriti, jer se je bojao, da ga neuvriedi. A kapetan nije bio takav čovjek, da bi dopustio, da ga tko nagovara. On je bio gospodar na brodu i kao takav znao je čuvati svoj ugled i svoj upliv; znao se je na koncu vladati vješto i valjano u svakom slučaju. Šior Ivo je znao, da reče li što ili ne, sve ide na jednu.

Dakle jezikom za zube.

Božman, koji je imao u kapetana podpuno povjerenje, rado je čitao na licu poručnikovu, kako stvari neidu baš onako, kako bi on htio. Znao je božman, da se poručnik boji, da nepregne puhati sa zapada, pa da nas neprisili bježati ono tmicom put tjesna; a znao je još, da se kapetan neboji vjetra sa zapada, već onoga sa sjevera, koji bi nas mogao odalečiti od tjesna i prisiliti nas, da izgubimo toliko puta. A da liepo i zapuše punenat dosta je hoda do tjesna, pomislio je božman, da se do jutra nebi

Digitized by Google

mogao brod uzdržati. Nego najgore je bilo to, da se nije baš znalo, gdje se nalazimo.

— Zovite ih izpod prove, zapovjedi na jednom kapetan.

— Fate šior, odgovori Dundo Kalà.

I odjuri put prove, te zaviče vrh tambuća:

— Suso da basso (gore s dola).

Poručniku, koji je na to odavna mislio, povrati se duh.

— Što ti se čini, božmane, bismo li mogli kušati, hoće li uhvatiti sprieda, reče kapetan.

— Težko, šior.

— I ja mislim. Silu je mora. Nego neka se porazdiele na bracie, a mi ćemo poja ala banda.

— Dobro šior, odvrati božman.

Pak malo iza toga:

— Gotovi.

— Poja, zapovjedi tada kapetan krmilaru.

— Poja šior, i obrne timunom.

Kad se brod obrne na vjetar i kad uhvati more po boku od prove, popne se siloviti jedan val, prelije se preko strane, i mal da nenalije palubu. Tada brod kao da ga je tko rukom sustavio. More se lieva s jedne strane na drugu, sve plije po palubi. Sve što nije čvrsto bilo privezano, sve se skotrlja preko strane u more. To je tako trajalo četvrt sata, doklen se naime more nije izdušilo kroz manikele.

Kako je pri dovršenoj manevri vjetar bio skočio malo više na oštro-lebić, to jest na jugo-jugozapad, tako smo se držali provom put zapada.

— Barometar pada, reče Milan, kad prispije na palubu, probudjen od ono stezanja i trkanja mornarâ po brodu.

— Pada, odgovori mu poručnik, silazeć dolje u komoru.

— Dobro, doda kapetan.

Pak obraćen božmanu:

Digitized by Google

— Ako i malo okrene vjetar na zapad, otvori trinket, digni gabie i neka nose.

— Dobro šior.

I kapetan sljegne u komoru.

Do dvanajste sve je hodilo u redu. Vjetar se nije promienio, i božman se nije nijednog jedra dotaknuo.

Kad dodje red na drugu stražu i božman sljegne sa svojimi pod provu:

— Čuješ, reče Antunu, eno se već koprcaju po kuverti. Hoće noćas Šior Ivo i gabie zatvoriti.

Još njemu rieči na usta, a eto mladića od straže, koji ih zove izpod prove.

— Do biesa, reče jedko Marko, obuvajuć opeta čižme i stavljajuć na stranu lulu, koju bijaše tek zapalio.

— Gabie, gabie, čuje se vika po provi.

— Viče se po kuverti kao da smo Napulitani, reče Dundo Kalá.

— I gore, doda božman penjuć se uza stube.

Kad on gore, eto susreta poručnika blizu jarbora od prove, gdje se muči okolo manta od gabie.

— Što je nova, Šior Ivo, reče mu; u kakvoj ste pogibelji.

Poručnik neodgovori.

— Što da činimo? reče opeta božman.

— Gabie, odgovori poručnik.

— Kakve gabie, jadan čovječe; što ćemo jedriti bez jedara? A tko bi ih i zatvarao po ovakovoj sili. Ako pukne, mirna krajina, još je na brodu platna.

— Zatvoriti dá, presieče jedko uvriedjeni poručnik, i pusti malo po malo manat.

Božmanu nije bilo ino no poslušati. Poručnik je stariji na brodu od božmana.

Pri onoj viki, pri onoj ljuljavini, pri onomu nemiru po kuverti nije se dalo spavati svu božju noć ni Milanu ni

Digitized by Google

Stevanu. Kad osvane jutro i vjetar se bijaše utažio, vidim Stevana blizu foguna.

— Stevane, kako ti je pri želudcu, rekoh mu.

— Dobro jutros, Bogu hvala i slava, a zlo i naopako noćas. Mislio sam, duše mi, hoće se sviet prekovratiti. Niesam spavao ni djavolja staka svu božju noć. Zaludu sam se upirao i rukama i nogama da mirno opočinem; sve bih na jedan put lupnuo sad glavom, sad ledjima, sad nogama ob ošit. Zaludu sam nabijao okolo naokolo tiela rubenine, da se tobož pričvrstim, da se nemičem; kad bi brod skoknuo, sve kao da ništa i nema, ja bih rebrima u zid. Nije mi nigda ni na pamet palo, da ću doživjeti dan, u kojem će mi tielo biti onako mučeno, kaono je to bilo noćas. Hćah dati petaču, da mi je bilo usnuti mirno, tako mi je ta muka bila dodijala.

Kako se je dizalo sunce, tako je vrieme hodilo na bolje.

Ali gdje smo?

Isti kapetan nije to mogao znati točno, jer sa onoliko mora niti se je moglo dobro ravnati brodom, niti se je mogla proračunati deriva, a niti struje, koje niesu bile stalne.

Niesmo svakako bili daleko od tjesna, premda je brod plovio više od osam sati sad provom put zapada, sad put zapad-jugozapada, kako bi nosila jedra. Brod bijaše tako učinio jako malo puta, jer kad bi se spustila barketa, sad su bila dva noda, sad jedan i pol; ni jedan više. A već u zoru bijasmo obrnuli provom put iztoka, put kraja.

— Gospodine kapetane, reče Milan, poznate li Vi dobro ovaj predjel.

— Niesam ga nikad vidio, odgovori kapetan.

— Nikad?

— Nikad. Ovo mi je prvi put u životu, da ovuda prolazim.

— Kako vidim na karti, tjesno mora biti pogibeljno.

Digitized by Google

— Kad nema vjetra; ali opeta ne toliko, koliko mislite. Ima tjesana, koja su deset puta pogibeljnija, a ipak sviet prolazi. Nego lako za tjesno. Mi smo se noćas verali nedaleko jedne sike, o kojoj se baš nezna, postoji li ili ne. Više mi je dala ona po glavi, nego sve zlo vrieme, da je bilo i gore, više nego da je deset tjesana da prodjem. Nije ipak nitko na brodu ni pomislio.

— Jesam ja, odvrati Milan. Nego mi kažite, hoćemo li vidjeti grad Bonifacij?

— Nemislim.

— Ipak bih rado hitio pogled na stari Marianum, za kojega su se Genovezi toliko otimali.

— Težko da ga vidite. Mi netom vidimo kraj, hoćemo ravno put tjesna.

— Jako zanimivo tjesno, reče Milan. Stari su ga Rimljani zvali: Fretum Gallicum, i najtjesnije je medj Cala Fiumara i rtom Longosardo. Grehota da vrieme nije bolje i da nije druga doba. Mogli bi malko pogledati lov tunâ.

— Bi, da smo na parobrodu, i da ga imamo na razpolaganje.

— A za što ne s brodom, ako bi samo bilo tiho.

— Tiho ili netiho, sve ide na jednu. Kad je tišina, brod neide, a kad je vjetra, on mora da ide svojim putem. Lako bi bilo brod nasukati. A ovdje ima sika i previše. Pa kad je zlo vrieme, kad je more nemirno, neće nitko ni pomisliti, da lovi tune a još manje korale, od kojih vade toliko novca stanovnici onih otoka, koji su na onoj drugoj strani tjesna.

Podne je, kad nam eto kraja na vidik. Vrieme kreće na bolje, nebo se čisti a more postaje sve to mirnije.

— Šilok kvarta i po na levanat, reče tada kapetan.

— Šilok kvarta i po na levanat, fate šior, odgovori krmilar i obrne provu put onamo.

Digitized by Google

Kako nam je vjetar bio povoljan, tako je brod sukao od pet do šest milja na uru.

— Gle sad vremena, reče Stevan, poklen objedova, a juče ćoravo da te Bog sačuva. Mnijah noćas, hoću se dvadeset puta svaliti s kreveta.

— Ti, reče mu božman, ljenčariš po zlu vremenu kaono puž u svojoj kućici, a zanovietaš po kuverti, kad bi plovile i babe.

— Da sam plaćen ko ti, nebih se ja ni po noći otimao poslu, kaono se, Bogu hvaleć, neotimljem ni po danu. Luda ti pamet, ako misliš, da ću ja badava lomiti vrat po kuverti, samo da tebi učinim po volji. Ja potegnem, kad mi sune, a opeta sjednem, kad me volja. Ama reci pravo, tako ti četvero evangjelja, odkud si i koji si ti, da mene hoćeš na kuvertu, kad se tebi mili? Znaj, da kad potežem, to je milimice. Ako ti hoćeš silimice, odmah smo gotovi. Ja kao beg ruke nazad, a ti kao .... jezik za zube. Moj dragi Junakoviću, komu se neće zapoviedi, tomu se neće ni posluha, ni priekora. A nezaboravi, da dočim sam se ja jučer verao po jarborih, skakao po sartijah kaono metopir, ti si se vukao po palubi kaono žaba. Nemisli ti, da se meni jošte ježi koža, kad se hitam u zrak. Nu, presieče na jedan put, kad opazi obalu, eno kraja.

Pak obraćen k Milanu:

— A koji je ono kraj, gospodine Milane.

— Korsika, reče hitro krmilar.

— Korsika dà, doda Milan. Ona sačinjava ujedno sa Sardinijom, kojano se eno vidja pod vjetar, jednu cjelinu, jedan sviet napose. Ona dva otoka bijahu njekoč spojena; more probije tjesno Svetoga Bonifacija i odieli ih. Otoci Cavallo, Lavezzi, Razzoli, Budelli, Sparigi i Madalena jesu sami vrhunci gorâ, koje su izčeznule.

— A ljudi? Upita Stevan.

— Ljudi ko drugi, reče krmilar.

Digitized by Google

— Nu i junački osvetnici, doda kapetan, koji je bio stupio medju njih.

— Uprav se nezna, odklen su izpali ovi današnji Korsi, odgovori Milan. Njetko kaže, da su to bili Liguri, njetko da Sikuli, a njetko, da to bijahu Iberi. Ma koji oni bili, to su djavolji ljudi. O njima se govori, da zaslužuju vješala i da znadu vitežki umirati; poslovica, koju je rado i ponosno ponavljao Pasquale Pauli, onaj isti, koji poklen junački sačuva slobodu svoga otoka, preda se bedasto i svojevoljno Francuzkoj na milost. Obstojala je i kod njih kako i kod nas krvna osveta. Svake je godine padalo s toga uzroka preko hiljadu Korsâ. I kod njih kao i kod nas žena je stvar sveta, koje se čovjek bez bruke i sramote nebi smio na silu dotaknuti. Često se je dogadjalo, da su same žene morale obradjivati polja, dočim su ljudi s krvne osvete vrebali i danju i noću jedan na drugoga. Kada bi donieli raztuženoj i ucviljenoj obitelji ubijenoga otca, brata ili sina, najbliža bi rodica umorenoga pjevala pjesmu pokajnicu, izazivajući rodbinu i zaklinjući ju na osvetu. Nikad da bi ta pjesma smrti ostala bez uspjeha; ruke bi se dizale na desetine, da se pred mrtvim tielom zakunu, da će opeta poteći krv. Te pjesme, kojeno Korsi zovu: v o c e r i, jesu najljepše njihove narodne pjesme. Krvna je osveta vladala, kaono vlada još dan danas i u Sardiniji, s tom samo razlikom, da su tamo krvni prizori bili još strastveniji. Računa se, da je na istom otoku u četrdeset godina palo s toga uzroka preko petdeset tisuća mrtvih glava. Nego divljačtvu Sardinije ima i drugih dokaza. Tamo je žena bivala svedjer robom čovjeka. U znak toga robstva, netom bi novovjenčana došla u muževlju kuću, morala bi sprovesti prvi dan a da se niti makne, niti pisne, niti okom trene, tek da dokaže, da ona više nema svoje vlastite volje, da je ona napokon muževlja stvar. Vladala je takodjer u Sardiniji njeka vrst divljačkog i biesnog sažaljenja prama umirućim. Njeke ženetine. tako zvane a c c a b a d u r e, dobivale su nalog,

Digitized by Google

da ture umirućega što prije u grob, tek da netrpi. Često su se i otcu i majci, kada bi se prignuli godinam, ogorčavali dani, da im se život pokrati. Nego ti zli običaji jesu mal da ne sasvim izčeznuli. Krvna se osveta još pomiče isto onako kao i kod nas, a najskoli na Korsici, gdje su se junaci vaviek u zviezde kovali. Slave Korsi svoje junake još od one dobe, odkad je Kartagena, bivši na vrhuncu svoje slave, uz Sardiniju, koju bijaše već učinila svojim skladištem pšenice, htjela osvojiti i Korsiku. Ali se Korsi oprieše viteški, i Kartažani bijahu zadovoljni, da mogu čuvati koju luku, i tako držati daleko od otoka ostale takmace.

Stevana nije valjda zanimalo ovo, što je Milan o Korsici govorio, te se odšulja na provu. Nadje onamo dispensira, koji se je, kako bi on rekao: „loncima zabavljao".

Milan nastavi:

— Da Korsika i sadašnja Sardinija bijahu njekoč spojene, to najbolje svjedoči tjesno svetoga Bonifacija; ali sastojina zemljišta svjedoči još i to, da je današnja Sardinija bila njekad množina otoka i otočića, koji se stopiše u jednu cjelinu uslied kakva silovita ganuća zemaljske utrobe. Onaj predjel bijaše sielo strašnih vulkanskih pojavâ, i dan današnji seljak stanuje i spava mirno u svojoj kolibi, koja je često sagradjena u samome krateru kojega bivšega vulkana. Sardinija je puna močvara, koje su slane ili bočatne, i koje kuže zrak nezdravim izparivanjem. Nečisti se zadah tura gdjekad mnogo na daleko, sijuć svukud smrtonosnu groznicu; a magla, koja se diže zorom iz onih močvara, mnogo doprinosi širenju bolesti. Ima u Sardiniji mjesta, od kojih stranac mora da bježi; mjesta, u kojih, kada je tko prisiljen da prebiva, može smatrati sama sebe kao osudjena na smrt. Urodjenici, koji su nakon toliko pokoljenja onome kužnome zraku donjekle vikli i prionuli nose vaviek na sebi odiela od kože, koja oni nesvlače niti po najvećoj žegi. Glavni je uzrok toj nezdravosti zraka

Digitized by Google

taj, što malo kada puše vjetar sa sjeveroiztoka. Tako misle urodjenici, tako su mislili i misle stari i novi geografi. Na otoku vladaju vjetrovi sa jugoiztoka (šilok) i sa sjeverozapada (maistral). Prvi dolazi sa pustoši Libije, a drugi sa Pireneja i sa Alpâ. Šilok zovu urodjenici: maledetto levante (prokleti iztočnjak); a pozdravljaju radostno toli blagonosni maistral, koji svojim studenim dahom tako blago djeluje na živce te ih kriepi i oživljuje.

Nebo je vedro. Noć se približuje. Otok Lavezzi ostaje nam na lievo, obale Sardinije na desno, a ravno po provi otoci: Razzoli i Budelli. Prem smo dvie morske milje daleko od Lavezzi, svjetionik, kao da ga se može rukom zahvatiti.

— Kako ostaje lanterna, javlja se kapetan dolje iz komore poručniku, koji je uz dušnik.

— Put trmuntane, šior.

— Neka se drži malo na desno.

— Dobro šior.

— Za što to, pitam ja poručnika.

— Ondje, i makne prstom put otoka Lavezzi, medj nama i otokom ima jedna sika. Niesmo dvie uze od nje daleko. Kad ju otvorimo, onda ćemo provom put sjeveroiztoka. Još nam je ovakvim vremenom dva sata posla, da se oslobodimo od svake neprilike. Nego ovo prokletoga vjetra neće da puše. Sve kao da hoće i neće.

— Bi, da je za gore, reče Stevan.

— Hoće, ako Bog dâ, doda božman, koji je u ovaj tren morao zamieniti poručnika.

Pak Marku:

— Mola kontra.

— Mola.

Šior Ivo još nebijaše niti legao, a već su nosila oba kontra.

Digitized by Google

Nada, da vidim Capreru, otok, gdje je sproveo zadnje svoje dane junak obiju svjetova, bijaše sasvim izčeznula. Caprera je udaljena od Lavezzi kojih deset milja, a medj nama i Caprerom leže otoci Razzoli, Budelli, Santa Maria, Madalena i sijaset omanjih ostrvicâ i sika.

More je mirno. Zatvoreno medj ono sikovitih i hridinastih otoka, koji križaju prolaz, čini se kao napeta propast putniku, koji se usudi prolaziti mimo. Niti jedne barke na vidiku, niti jedne iskre na kraju. Sve mirno, sve tiho, sve pospano. Mjesec iztiče čist; ma niti oblaka na nebu. Eterična koprena kao da zaodieva djevojačkim stidom nedaleki kraj, a mjesečne zrake kao da hoće da ga otrgnu, tek da zemlju poljube. Mornari, koji niesu od straže, spavaju mirno. Opočivaju i oni, koji su na palubi. Ni jedni ni drugi nemisle na čarobne ljepote, koje zemlja. more, nebo raztvaraju pred očima. Ipak su zadovoljni. Čovjek je kadkad sretan, ako i nepromišlja na ono, što ga čini sretnim. Božmana niesu mamile mjesečne čarolije. On je živio veselo, kad je bilo mora; sama tišina ga je ubijala. Njegovi živci htjeli su biti razdraženi. Za tišine je driemao, kaono driemaju Sicilijanci, kada puše šilok. Prvi iznenadni udarac vjetra probudio bi ga, te onako iza sna, njegove bi usne odale unutarnje zadovoljstvo. Bijaše blažen, kad bi vidjao, da su bracie otezane, da se pjeni pred provom. Nije pitao, kamo i kako se ide; njemu je bilo dosta, da se ide. Pošo bi često na kaštio, da vidi onoga koji drži oko na provi, pak bi se vratio na kasar, da hiti oko na krmilara. Netom bi zaškripnuo koji penun, on bi pljunuo u ruke pa:

— Ala, djeco, otegnimo ove bracie. One večeri bijaše sjetan. Ona tišina, ono nebo onako mirno, niesu bili kadri, da mu otisnu ma ni samo za jedan tren posmjeh na usne. Koliko je puta pogledao na mjesec, toliko je puta kimnuo glavom kao čovjek, koji nepovladjuje. Ona jedra onako obješena, bila su kao teret na njegovim ledjima. Svaki put kad bi s nestašice vjetra zalepršala, njemu se je činilo kao

Digitized by Google

da ga tko udara po licu. Volio bi bio, da njega samoga spuste u kabal studene vode i da ga peru, nego da krma pljuska onako dosadno po vodi. Uzalud. Vjetar je padao s hipa na hip.

— Božmane, reče kapetan, neka otegnu bracie, da neigraju penuni.

— Otegnute su šior. Ali zaludu.

— Jesmo li slobodni od sike, upita Milan, koji je bio rado vaviek na palubi.

— Jesmo, odgovori kapetan. Sad nam ostaje po kvartiru od krme. Da zapuše i malo, mi smo van tjesna u malo vremena.

Vjetar pade sasvim. Božman pomoči prst slinom, digne ga u vis pa reče:

— Evo ćuha!

— Odklen, upita Milan.

— S kraja, od onuda; i ukaza prstom put Sardinije.

— Vjetar s kraja, dobro, doda kapetan.

— Bi šior i prije, da nije mjeseca.

Nakon malo, eto sbilja zateže hladno povjetarce sa jugojugozapada. Jedra se stanu napuhavati, nositi, bracie otezati, a brod jedriti za koje dvie milje na uru.

Kad božman vidi, da se brod kreće, pljune u ruke, potare ih jednu o drugu, izvadi duhankesu, napuni lulu i zapali ju. Jedva da je četiri dima potegao, kad čuje glas mladića, koji je na kaštilu:

— Brod po provi!

— Koji ferô?

— Oba i bieli na jarboru.

— Parobrod, reče božman, ide ravno put nas.

— Daj timun malo pod vjetar! zapovjedi kapetan krmilaru.

— Fate šior.

— Još malo.

— Još malo, odgovori krmilar i zategne još jednom.

Digitized by Google

— Alavia.

— Alavia.

Pošto parobrod mora da se ukloni brodu na jedra, manevra, koju je kapetan učinio, nije bila za to, da se mi parobrodu uklonimo, već kako smo bili više na lievo, da mu pokažemo od prve sami crveni ferô, neka se možemo bolje držati posred tjesna. I parobrod pokaza do mala svoj crveni ferô, i tren kasnije projuri mimo samih nas čudnovatom brzinom.

— Francuz, reče božman.

— Dà, odgovori kapetan.

Dva sata kasnije zapade mjesec. Kraj nam izčezne s vidika, i mi smo plovili za vedra neba, tihim morem i umjerenim vjetrom put Fara od Mesine.

Bila su tri sata po podne, kad se nakon toliko dana razčisti nebo i pokaza sunce. Pošto u sve to vrieme niesmo mogli dignuti ni jedne visine sunca niti prije niti poslije podne, iznese poručnik sestant na palubu. Milan po običaju stane, da gleda na kronometar u komori, da zabilježi vrieme prvoga meridijana, a Šior Ivo prama suncu, držeć stroj desnom, a lievom mičuć: alidadu.

— Alešta! zaviče na vas glas, kad vidi sjenu sunca u u malom ogledalu.

— Alešta, odgovori Milan iz komore. — Tada poručnik mičuć malo po malo mikrometričnim vrtakom, dovede sliku sunca, da dira obzorje, pak makne sestant desno i lievo, da se uvjeri, je li doticaj točan; a kad vidi, da jest, zaviče opeta:

— Stop.

Isto opažanje bi još dva krat ponovljeno, i dva krat zabilježi Milan, na rieč: „stop“, vrieme prvoga meridijana. Otide onda Šior Ivo u svoju izbu, da izvede račun i proračuna duljinu. Već o podne uhvativši onako naleteć sunce na meridijanu, bijaše proračunao širinu. Govorim naleteć, jer je sunce bilo ovito u tanahni oblak. Kad nakon pol

Digitized by Google

sata izidje na palubu, kapetanu, koji ga za to upita, odgovori:

— Duljina trinaest stupanja i petdèset šest minuta, širina trideset devet stupanja i petdeset minuta.

— Neka puste barketu, reče kapetan.

Pak malo kasnije:

— Koliko milja?

— Pet šior.

Pak krmilaru:

— Šilok kvarta i po na levanat.

— Šilok kvarta i po na levanat, odgovori krmilar.

Kapetan sljegne tada pod kasar.

Imali smo vanka sva jedra osim kontra, kojih poručnik bijaše dao zatvoriti, netom prispije na palubu. Mornari od straže bijahu zabavljeni svaki na svoju ruku kao po navadi. Krmilar, slobodan od timuna, pripasivao je njeku novu cimu na baštunu od floka, koja bijaše puknula; mladići, svaki sa svojom željeznom kavijom u ruci, bili su, mladji na jarboru od prove, a stariji na jarboru od krme; mali je meo palubu radacom, a dispensir napokon čistio krumpire za večeru.

Šior Ivo naslonjen na dušnik od krme, uza samoga krmilara, s rukama u žepu, gledao je sada nebo, sada jarbore. a sada more. Prije četvrte počme se nebo opeta medušiti. Jedan oblak crn, gust, koji se pomoli na obzorju sa sjevero-zapada, takne Šior Iva kaono ti može taknuti čovjeka električna struja; digne mu ruke iz žepa, udalji ga od krmilara i primakne ga k sartijama od pala nad vjetar. Stane tada gledati oblak, koji se je dizao. Zaklima glavom. Pak zapovjedi:

— Maina i zatvori papafige.

— Maina i zatvori, odazovu se mornari s prove.

Zaludu uzbuna. Onaj oblak bijaše jedan od onih nevinih oblakâ, na koje dalmatinski boduli gledaju sa njekim prezirom, kadno se pri ljetnoj žegi dižu vrh Jedrene i po noći

Digitized by Google

i po danu sa šiloka (jugo-iztoka), i tako izgledaju, da bi čovjek rekao: eto kiše na kable; a kad tamo niti pahaja vjetra, niti kaplje vode za liek.

Mladići, vraćajući se s jarbora, bijahu još u sartijah, kadno se obrne straža i božman izidje na palubu. Čudom se začudi, kad vidi brod sa onolišno jedara. To je na nj isto onako djelovalo, kao da bi gledao čovjeka bez kape i košulje. On je često govorio: brod bez jedara, to ti je čeljade osakaćeno, cura bez odiela, starac bez štapa i naslona. Hćaše on od prve dati odmah otvoriti papafige, ali je čekao da poručnik sljegne pod kasar. Nije mu se dalo, da vojska pomisli, da je to baš poručniku u brk.

Šior Ivo u komoru, a kapetan na palubu.

— Božmane, zazove ovaj zadnji.

— Šior.

— Ja ti se čudim. Ovakvim vjetrom držiš mi papafige zatvorene.

Božman se trzne kao da ga je ujela zmija; probliedi, pocrveni, pak opeta probliedi. Pogleda kapetana, pogleda jarbore i pogleda okolo sebe. Njegove oči zaiskriše kao striele. Stisne šake kao da hoće jurišati. Pak se svlada, umiri:

— Mola papafige! zaviče vojski.

— Mola, zaoriše mornari po kuverti.

Njemu se takva šta nebijaše još nigda desilo u životu. One rieči taknuše mu obraz. Ipak kapetan nije imao krivo. Nije kud; vrieme je bilo za papafige, a papafigi bijahu zatvoreni. Da ih je poručnik onaj tren zatvorio, to ništa nesmeta, niti mienja položaja. On ih je moiao otvoriti, netom je vidio vrieme i prosudio ga. Možda je poručnik imao razloga, da ih zatvori. „Ovakvim vjetrom držiš mi papafige zatvorene?“ Baš te rieči bijaše kapetan rekao pred čitavom stražom, i to njemu i nikomu drugomu nego njemu. Kad ga dodje red, skoči u ranać i legne. Hoće da zaspi, ali se neda. Eto okolo njega bracie, gindaci i jedra od papafiga, pak prkosno lice kapetanovo, pak ono bedasto po-

Digitized by Google

ručnikovo. Pušta gindac, a neda se; poteže bracie, a oni se zaplićU, pucaju; čisti, redi, stavljaj nove, nikad na kraj. Čitava legija mornara gleda začudjena, gdje ga kori kapetan, što pri liepome vremenu drži papafige zatvorene. Zaludu se prevrće, zaludu se muči, da oči zatvori, da usne. Netom bi oko zatvorio, netom bi se zaboravio, eto papafiga zatvorena, eto kapetana na kuvertu, a svieta naokolo, koji gleda i ruga se. Napokon mali iz foguna, kao da hita na nj porugljivi pogled, i brkovi dispensira, koji čisteć krumpire, drži glavu naklonjenu, kao da se tresu pod posmjehom.

— Hoćemo da vidimo, tko je ženetina, reko bi svaki put, kada bi se razbudio.

Kad se okolo ponoći digne na stražu, još su papafigi otvoreni. Šior Ivo ih bijaše ostavio. Okolo druge iza ponoći skoči vjetar na jugo, i počme odmah jačati. Bracie se otežu, penuni škriplju, a brod pod utiskom vjetra i pod onoliko jedara nagiblje se kao nikad tako, — mal da nehoće, da crpi more lievim bokom.

— Drž se, majčin sine, zamucuje božman u sebi; — samo napried, da vidimo, tko je ženetina. Pak ide na provu, da preporuči oko onome na kaštilu i valjda da pogleda straje, jesu li odviše popustili. Tambuć od prove bijaše otvoren; on ga zatvori. Da ga je tko iz bližega motrio kaono ja, bio bi vidio, kako mu oči sipahu samu vatru. Zasievnuli bi u onoj tmini kao munja. Njegovo je lice odavalo zadovoljstvo. Svakim jačim udarcem vjetra to je zadovoljstvo bivalo podpunije. Na njegovim usnama nije bilo do posmjeha. Pogledao bi put oblaka i mimoišao prezirom tanke i biele, a pozdravio živahnim i radostnim okom crne i divlje, one naime, koji su na vjetar slutili. Njegov uvriedjeni ponos staroga i izkušanoga mornara tražio je zadovoljštinu kod oblaka, kod vjetra, kod oluje; jer ga oblaci, vjetar i oluja bijahu u njemu razvili. Uvriedjena njegova savjest izazivala je oblake, te najgore sablasti pomorca, da ju tješe, da ju osvete. Nemiran uzduh bijaše

Digitized by Google

pravo ogledalo njegove duše. Njegova se je duša najvolila ogledati u oblake, oluji u lice, jer se je samo tu mogla razpoznati, razabrati. Medj njim i brodom bijaše pretrgnut svaki savez; ništa ga na njemu nije više držalo, do nogû, kojima je gazio po palubi. Naslonjen na obore kasara gledao je valove, kako sve to žešće napadaju. Pušio je lulu i nije mu se marilo, da pogleda barem dim, jedinu slast, koju pušač uživa. Stisnuo bi rukom veze najbliže sartije i digo bi se, onako malašan kako je on bio, na prste od nogu, da zaviri preko strane i pogleda, kako more lupa u brod. „Da vidimo, tko je ženetina", reko bi, kad bi val žešće nasrnuo, jače lupnuo.

Mali, sgnjeten u fogun, da se zakloni od mora, koje je dolazilo na palubu, gledao je božmana više preplašen nego smućen, i čudio se, što on nevidi, kako je sve na jarborih otezano, kako mogu jedra nastradati. Njegovo čudo bijaše još veće, kad mu se božman približi i naredi, neka bi mu čaj skuhao.

— Nema vatre, odgovori on božmanu.

— Naloži i da si brzo gotov!

I božman se nasloni opeta uz sartije.

Svi se mornari križaju velikim križem, što hoće božman, da uztraje sa onoliko jedara; ali se nitko neusudjuje ništa primjetiti. Antuna, koji bijaše na kaštilu, počelo štrapati more, i kad se oglasi božmanu, da bi pošo uzeti pod provu inceradu:

— Stani u straj od maistre, odgovori mu on, i uputi se put krme.

Zaviri putem u fogun i reče malomu:

— Da si gotov!

Pak podje na kasar i stane do samoga krmilara. Marko, koji bijaše na timunu, videći kao na dlanu, da hoće štogod popucati, reći će:

— Papafigi.

— Nose, odgovori božman.

Digitized by Google

— Nose i previše.

Božman ni oka.

Krmilar dalje ni rieči, već u sebi:

— Bog i svetci, neka puče. Plaćeno je.

Ali nije kud. Prova roni pod vodu; bracie su od penuna otegnute kao nikad tako; jedra podušuju brod; konopi zviždaju kao biesni, a jarbureti se uvijaju kao perje. Božman gleda i vidi, ali se nemiče. Oblaci debljaju, nebo izgleda šareno, more se sve to više uznemiruje. Svakim trenom vjetar postaje jači, svakim se trenom brod sve to većma nagiblje, svakim trenom sve to žešće nasrće more na provu i lieva se preko palube. Mornari gledaju jedan drugoga začudjeni.

Dundo Kalá približi se k božmanu.

— Papafigi, reče mu.

Božman kao da nečuje.

— Papafigi, reče opeta Dundo Kalá.

— Ako te je strah, da što nepukne, stani nad vjetar, odgovori jedko božman.

Dundo Kalá podvije rep i jezikom za zube.

Penuni trepte, tresu se kao da ih je popala vrućica; jedra napuhana, ukočena kao da su slivena, uvijaju jarburete, eno, reko bi, sad će preko strane u more.

— Niesu otegnuti koriduri od pateraca, reče Marko, malo pomagaju jarburetom, hoće sad oba djavo ponieti.

— Neka, odgovori božman. A za što ih nieste otegnuli, kad je vrieme bilo liepo; ta valjda ih nećemo otezati sada. Kad smo bili još u Marsilji, dao sam pripasati nove, i ako se nevaram, dao sam baš tebi, da ih pripašeš.

— Novo, pak se oteglo.

— Neka je po sto puta novo; oteglo ili neoteglo, sve jedno. Bijaše vam pogledati juče i prekjuče. Kad ste vidjeli, da nerade, bijaše vam ih ponoviti.

— Da je bilo kada.

— Crna manovra ta je najprva. Pusti brata i prijatelja,

Digitized by Google

kad se utapa a oteži crnu manovru, da te neprevari. Nego težko brodu, na kojem sve čeka božmana.

Krmilar neodgovori. On vidi, da je božmanu nješto pri duši, kad onako na dugo razlaže, on, koji mjeri vaviek svoje rieči kao sa šestilom. Nije Marko ni pomislio, da hoće božman na silu, da što na jarborih pukne, da se njegovoj savjesti hoće kvara, ako će da se umiri. Znao ga je vješta, valjana i izkušana mornara, te on, mladji, možda i pretjerava, misleć da božman vrieme dobro neprosudjuje, da nebi dao jedra zatvarati, ako to vrieme zahtieva.

— Zasievnulo je u sjeveru, reče Dundo Kalá, dolazeć na kasar.

— Zove vjetar sa juga, odgovori hladnokrvno božman; nego dajte da pustimo barketu.

Hoće božman, da zabilježi na ruži, koja je pred krmilarom, kako brod suče deset milja, kad onamo nješto zaškripne na jarboru od prove, puc . . . jarburet od papafiga kao da ga je tko rukom prelomio.

Božman se trzne.

S njegovih očiju pade koprena i on razvidi položaj, koji je čas prije gledao samo kroz staklo svoje zablude.

Med njim i vanjskim svietom bilo je nestalo svake sveze; da se ta uzpostavi, trebalo je da što mu drago pukne na jarborih, i da sviet sazna, da je on tomu kriv; njegova odvažnost ili njegova neopreznost, on nije mario, sve jedno. Ništa ga nije moglo probuditi do škripe svaljenoga jarbureta. Kad pukne, on odahne, kao da mu je na prsima ležao. To je bio uvjet, pod kojim se je mogla umiriti njegova uvriedjena i ranjena savjest. Med kapetanom i njegovim obrazom, kojega mu se kapetan bijaše nehoteć dotaknuo, bijaše nastao ponor, koji samo zlo vrieme, neprilika brodu i mornarom, mogaše popuniti.

U jedan mah on razabra, na čemu je. Nije ga više mučio kapetanov ukor; onih rieči, koje su uništale do onoga časa njegov neokaljani mornarski ponos, nestane na je-

Digitized by Google

dan put; ponese ih daleko isti onaj udarac vjetra, koji svali jarburet i raznese jedro. Njegova savjest bijaše umirena, ponos osvećen.

— Zovite ih izpod prove, reče.

Dojuriše svi u jedan mah; dojuri i kapetan, kad ču graju po palubi.

— Zatvori papafig od maistre.

— Zatvori.

Bijaše kasno. Jarburet od krme pukne takodjer, i svali se preko strane na tri komada. Jedna trieska mal da neubi poručnika.

— Poja, zaviče kapetan.

— Poja.

Šior Ivo bijaše izvan sebe. Letio je, skakao je kao da se je pomladio, sad put krme sad put prove. Nije čisto znao, što radi. Četiri penuna i četvero jedara bijahu izgubljena bez odkupa. Da su cjepotine zauhvatile koje drugo jedro, gotovo, bilo bi pošlo i ono.

— Sutra ćemo novo na sriedu, reče mu božman, kad ga vidi na provi.

Šior Ivo stisne ustne i neodgovori božmanu ništa; ali reče strašnu kletvu, koja se ovdje nebi bez zamjere mogla opetovati.

Nepitaj za mornarske muke, doklen se jarbori očiste i sve uredi. To je trajalo sve do zore. Osim vjetra, koji bijaše još pojačao, i mora, koje se znatno bijaše uzburkalo, bila je takva tama, da niesi vidjao ni prsta pred očima.

Brod onako bez jarbureta izgledao je kao čovjek, kojemu su u laktu obrubljene obje ruke.

Kad kapetan upita kasnije božmana, što uradi:

— Ništa, odgovori, kušao sam koliko vjetra mogu podnieti jarbureti.

Kapetan se sjeti one jučerašnje i neupita dalje.

Digitized by Google

Večer je. Tišina je. Nigdje oblaka za čudo. Mjeseca nema, koji bi zviezde sakrivao; i one se zrcale u moru, koje miruje.

Mi smo prama zaljevu Svete Eufemije i nedaleko od otoka Stromboli. Nakon toliko stradanja, iza kako smo se toliko namučili križajuć tirensko more, sve vjetru i moru na volju, eto uživamo čaroban pogled.

Priroda, trudna od tolikodnevna nemira, hoće da malo opočine, hoće da razvije za jedan tren svoje ljepote nama, koji smo ju za toliko dana neprestano vidjali toliko ružnu. Vjetrovi driemaju, kao da ih je sve po njezinome nalogu spremio bog Eol u svoju mješinu, kao da vrh ono mora nigda nemira nije ni bilo. Ali o prirodi, najskoli na moru, može se reći, da je pram čovjeku licumjerna, šarena, himbena i lažna.

Koliko puta ovdje, na ovome istome mjestu, nije ona kazala putniku vedro nebo, bliskajuće zviezde, površje mora mirno; a kad tamo, dolje iz bezdna, iz bezkrajnih dubina, istodobno se dizala grozna, tajnovita sila, koja je bila kadra u sami jedan tren preobraziti površje, zamieniti kopno sa morem, more sa kopnom. Ona sada miruje i smieši se, kao da njezino lice nije nigda bilo namrgodjeno, kao da se nije nigda ganulo i odazvalo rušenjem i nemirom unutarnjem ganuću njezine razžarene utrobe.

Kobna Sirena, u čija njedra propadoše i vjekovi i narodi, a da niesu za to ta njedra nigda kucala bujnije. Svečano zaodjevena, nakićena zviezdami kao mlada zaručnica, sprovadja čovječanstvo daleko svemirom, kažući mu sama sebe, kraljevstva, kojimi razpolaže, plodnost svoju, svoju moć, svoju ljubav; ali sakrivajuć srce izdajničkom koprenom, tura ga obmamljena samim jednim cjelovom u bezpuće, u nemar, u zaborav.

Koliko se okretnih naroda nije pojavilo na sredozemnome moru, koliko od njih nije donielo sobom zametak veličine; ali ga ona satre, prije no se i klica pomoli.

Digitized by Google

I Feničani i Egipćani, i Grci i Kartažani i Rimljani puke su uspomene, puke sablasti, koje ti se rišu u moždanih, kao valovi sredozemnoga mora, na kojem su živjeli i u kojem su jedan drugoga podušili.

Okolo osam sati eto nam otoka Stromboli na vidik. Njegov vrhunac, visok preko dvie tisuće stopâ, svidja se kao gorostasan svjetionik, kojino digoše Titani za Belonu, o kojoj kažu mornari, da kad joj je krma blizu Sardinije, već je provom van tjesna od Gibraltara.

Svjetlo vulkana riše se nestalno na dnu obzorja, i protuslovi krasnom harmonijom čarobnome sjaju svietlećega neba. Tisuću uspomena izazivlje na jedan put ona vjekovita vatra, koja se je tako riedko svojoj tišini iznevjerila, da Stromboloti živu mirno na podnožju samoga vulkana, i neboje se, da će lava uništiti njihove vinograde, da će ih podušiti.

Noć je bila zimna.

Do nas ostalih bio je na kasaru i Stevan, da se malo nagleda, bijaše rekao, te goruće gore. To mu bijaše prvi put u životu, da takva šta vidi i čuje. Neznam, što je o tome mislio, ali opazih, da osta sasma iznenadjen, da nije od prve ma ni rieči progovorio. Mnogo toga on bijaše vidio u razmjerno malo vremena, mnogo naučio, ali težko da je sve na jedan put mogao probaviti. Jedna stvar nije davala oduška drugoj. Iza njegova odlazka od kuće bijahu jedva prošla tri mjeseca i pol, a bila je malo i godina, da se to sve promotri i u pameti uredi, ako ne na dugo i na široko, a ono barem donjekle.

On se bijaše svakako mnogo promienio. Jarbori na primjer niesu mu bili više nedosiživi, kako je to bilo od prve; on se je po njih penjao isto onako brzo i vješto kao kojimudrago drugi mornar. Bijaše naučio na izust svu leteću manovru, samo se je gdjekada mutio, ako je to bilo ob noć. Jedne večeri pusti po tmici gindac od papafiga mjesto onoga od kontra. To bi bila do duše velika

Digitized by Google

sramota za staroga mornara, al se je to njemu moglo oprostiti; a ipak ukori ga za to poručnik ni prije ni poslije nego sutradan po bielome danu, pred čitavom vojskom. To Stevana žigne kaono bi samo mogla žignuti igla iznenada zabodena u golo meso. Sami dah mora bijaše već odmah u njemu usadio onaj mornarski ponos, po kojem će ti mornar oprostiti prije najgoru uvredu. nego da mu rečeš, da nije svomu zanatu dorasao. Stevan odgovori krupno poručniku.

Poručnik je bio na kasaru, kad otvorismo otok Stromboli, te je možda njegovo prisustvo bilo uzrokom, što Stevan za ništa nije pitao.

— Da je svukud ovakvih lanternâ (svjetionik), reče kapetan, koliko bi mirnije čovjek plovio. Nego sada dolazi najgore. A sve stoji u vremenu. Ako zapuše sa sjevera, dobro, ako li ne, nije najbolje.

— Za što, upita Milan, ta imamo lukâ i desno i lievo.

— Lako za luku, doda kapetan, samo ako nebi bilo maglovito, ali toga nebih želio. Težko brodu, kad mora tražiti drugu luku nego onu, put koje plovi. Ja govorim, da zlo, ako zapuše sa juga, jer Bog zna, koliko bismo mogli ovdje čekati prije no prodjemo tjesno od Mesine.

— Nemislim, odgovori Milan; ovdje vladaju struje sa sjevera, te bi nas pomagale. Da nenabasamo u vrtlog od Karibde?

— Lako za to. Još smo daleko.

— Na Scilu?

— Ništa za to, mi ćemo se držati više na desno. Još smo daleko od Fara, više od trideset milja. Nego vjetrom sa juga struje su u tjesnu mnogo jake i brodovom pogibeljne; a pak što je i gore, može zapuhati, kad mi već budemo u tjesnu. To se može lako dogoditi, jer vidim, da ovo vjetra sa sjevero-zapada kao da hoće i da neće.

— Ja mislim, reče Milan, da se u obće pretjerava jakost strujâ u tjesnu od Mesine. Moguće je, da su stari pisci

Digitized by Google

istinu govorili, kad su risali vrtloge obiju sestara to jest, Scile i Karibde, jer je tada tjesno bilo mnogo uže nego je danas; možda ne šire od sedam stadija, to jest tisuću i tri sto metara, sudeć po imenu Heptastada, kojim su ga nazivali, kaono su nazivali Trinakrijom istu Siciliju to jest, otok od tri rta. Plime i osjeke mogle su u to doba prouzrokovati jakih vrtloga i možda Homer, pjevajuć, nije ih izmislio. Danas je tjesno u najužem svojem dielu, naime medj glavom Faro i rtom Scila, dva puta onoliko široko, to jest tri kilometra. Zaludu se je u novije doba tražio vrtlog Scile, zaludu onaj Karibde. Scila nije drugo van ona strmoglava hridina blizu grada Scile, a na vrtlog Karibde naidjoše blizu same luke od Mesine. Taj vrtlog zovu oni od Mesine: Carilla, Rema, Calafaro, a njeki još i Carofalo, koji se i pri tišini iz daleka jedva razpoznaje. Kad zapuše sa juga ili sa zapada, vrtlog se pojavi sa jačom silom, i može biti manjim brodovom jako pogibeljan, ako uz to započme i plima. Krivo se misli, da taj vrtlog ima groznu moć privlačivosti, kad naime zauhvati u svoj djelokrug koji brod, da ga proguta. Istina je, vrtlog obrće brodom okolo naokolo, ali teži, da ga od sebe odaleči, i riedko kada baci ga blizu svjetionika od Mesine. Tko često plovi kroz tjesno od Mesine, taj se toga vrtloga neboji. Izčeznula je i aždaja Karibda, ta gnjusna kći Neptuna i Gee, koja od Jupitra odsudjena i bačena u more, proždiraše sve, što bi joj se približilo, i bijaše kroz toliko vjekova sablast i plašilo, hidra od stotinu glava za stare pomorce; izčeznut će napokon i ljaga, koju neznanje baca na nevinu Carillu, koja je jedina u sredozemnome moru.

— Ja niesam protivu Vašeg mnienja, odgovori kapetan. Ta svaki mornar zna. da tih sablasti nema, ali se s Vama neslažem, kad govorite, da niesu pogibeljne one struje koje vladaju tjesnom. Ima primjera od brodova, koji nepoznavajuć točno, kako se preko dana ili bolje rekuć od sata do sata mienjaju struje, jesu kruto nastradali. Plima, koja

Digitized by Google

u tjesnu prouzrokuje struju put sjevera, traje pet sati, a osjeka sedam. To se donjekle mienja, kako puše vjetar ili sa zapada ili sa sjevero-zapada. Ako bi na primjer koji brod htio poći iz Mesine put Fara, te nebi znao upotrebiti struje, koje vladaju, mogo bi lako, zanesen od istih, lutati simo tamo, napried nazad, a gdjekad i zaglaviti na obalah Kalabrije. Ali mi valjda nećemo imati glavobolje, jer evo zateže vjetar sa sjevera, kojino ovdje, može se reći bez pretjeravanja, puše devet mjeseci na godinu.

— Eno lanterne, zaviče mladić iz kaštila od prove.

— Dobro, reče kapetan i uzme durbin.

A kad vidi:

— Dobro, nastavi; svjetlost stalna, svake tri minute bljesak: lanterna Fara od Mesine.

Približi se busoli, digne riliev od svjetionika, pak reče krmilaru:

— Oštro kvarta na šilok.

— Oštro kvarta na šilok, odgovori krmilar, te obrne provom po zapoviedi.

Zakucne ponoći. Straža se izmieni. Mi smo do skora u tjesnu a poručniku se neda pod kasar. On ostane na palubi, misleć da je njegovo prisustvo nuždno, prem nije nikad od njega kapetan niti pitao niti primao savjeta.

— Ostao je noćas na kuverti za konsula, reče Marko božmanu, namigujuć na poručnika.

Taman na dva sata u jutro eto nam svjetionika od Fara na zapadu. Vjetar je sa sjevera uztrajao i nama su se redom nizali pred očima svjetionici sicilijanske obale, doklen već na tri i po bijasmo spram gradu Mesini. Dotale držali smo se posred tjesna, pak obrnusmo put Reggia od Kalabrije. Vidjali smo ujedno i svjetionik od Mesine, koji je sad biel sad crven, na bljeske, i svjetionik od Reggia.

Prije no prispjesmo prama rtu Dell' Armi, pusti nas vjetar sa sjevera. Pak nasta tišina i struje nas počeše naginjati

Digitized by Google

put juga. Kada otvorismo sasvim isti rt, osjetismo, da nas zanose put obale sicilske.

Kad u zoru, eto se pojavlja s morem nješto vjetra sa iztoka. Moradosmo otvoriti jedra što više i jedva da smo mogli držati provu smjerom put juga. Po moru, koje je dolazilo sa jugozapada i koje nas je kraju naginjalo, mogli smo prosuditi, da je u jonskome moru bilo juče tvrda šiloka.

Kada grane sunce, prizor, koji smo imali pred očima, bijaše veličanstven. Nemoguće je i pomisliti, da bi se dalo takva šta perom opisati.

Sunčane zrake obasipale su zlatnimi bojami goruću Etnu, toga gorostasa sredozemnoga mora, koji na istoj zemlji, na kojoj je, čini sam po sebi odieljeni sviet. Amo posijan šumami, onamo nanizan goleti, pokazuje putniku od prve, kako je njegova fauna različita od predjelâ, koji ga okružuju; kako je to samo podzemni gost, kojega vatrom razdražena utroba zemlje hiti na površje. Stari su ga pomorci nazivali stupom nebeskim. Kasnije nadjenuše mu Arapi ime Djebel, a urodjenici zovu ga Mongibello. Na njem se dižu manji vulkani kaono: Minardo, Passo, Albano itd., koji slični nevidom, živu i igraju se vatrom, kad umoreni gorostas hoće da opočine i driema.

U dvadeset i pet vjekova novije poviesti zemlja je ovdje otvorila više od sto puta svoju utrobu i rigala silnu lavu kroz njegove kratere. God. 1669. cieli potoci lave nasrnuše put Katanije, od kojih jedan raztali brdo Monpilieri, a drugi sruši i uništi polovicu grada.

Na dnu Etne, uz samo more, eto nam na vidiku Aci Reale, koju stari pisci nazivahu sretnom, jer ju Polyphem, tako nazivahu Etnu, onaj jednooki gorostas, nebijaše nasuo, kad se razjaren bacaše hridinami na lukavoga Ulisa; pak onuje mali zaljev od Trizze.

Mi niesmo bili daleko od kraja, kad vjetar postajuć tvrd, prisili nas da zatvorimo papafige. Kad vjetar skoči

Digitized by Google

više na jugoiztok i mi obrnusmo provu na drugu stranu, niesmo bili ni za tri uze daleko od tako zvanih ciklopskih sika. Grdne hrpe kamenja, koje stoje u groznom suglasju sa crnimi kućami, koje su na obali, i koje mutno odsievaju čiste sunčane zrake. More je napadalo razdraženo na one neoborive liti i pjena razsvietljena od sunca, dižuć se i padajuć, kao da za mito siplje drago kamenje u grkljan koje paklene ažđaje. Lit na desno čini se kao starija sestra od one na lievo, jer pokunjene i obaljene glave, pokazuje putniku, kako je preko nje više vjekova prevalilo. Druga, ponosna, diže se prkosna u vis, i kao da valove izaziva na dvoboj. To niesu ostrvi, jer su malašni; niesu sike, jer su velike, jer se nesakrivaju izpod površja, i na daleko upozoruju putnika, neka se čuva, neka se nepribližuje; to su grumeni, koji popadaše u more, kada gorostasi, jurišajući na nebo, stadoše s bogovi ratovati. More, oblizujuć one morske nepodobe, one grdne pljuvotine Etne, izgleda kao kupelj Edena, u kojoj se bezobrazno pere koja sotonska nakaz.

Mi smo prama zaljevu od Taranta. More dolazi od onuda.

— Hoće tarantata, reče kapetan.

— A koji je to djavo, upita Stevan.

— Vjetar sa sjevero-zapada. Zovu ga tako, jer dolazi sa zaljeva istoga imena. Ako zapuše, hoćemo bježati. Zna ovdje kuhati more kao u kotlu, jer se baš ovdje stiču adransko i jonsko i tarantsko more. Nu bolje tarantata nego šilok.

— Da Bog da, reče poručnik, koji je nješto gledao i valjda opazio od prve na dnu obzorja, pak doda:

— Eno velikog broda!

— Gdje?

— Onamo u šiloku.

— Ide put nas?

— Kao da jest. Možda put Mesine.

Digitized by Google

— Ratni brod?

— Reko bi.

— Ima tri jarbora, a dva dimnjaka.

— Parnjača?

— Englezka.

— Ali bježi, bježi ka bježi.

— Kaono brod, koji ima vjetar u stivu, reče poručnik.

I sbilja u manje od po sata, eto je nedaleko od nas. Grdna sprema izgledala je kao plijući otok.

— Ogromna li broda, reče kapetan.

— Valjda Rus, doda Stevan.

— Nije.

— Francuz?

— Austrijanac. Naš.

I tako je bilo. Na krmi se je vila austrijska zastava. Mi digosmo našu na jarbor od pala i pozdravismo.

— Kojim bi se imenom krstilo ovo djavola, reče božman, Bog sam zna. Nije brik, nije bark, nije škuner, nije loger, nije polaka, nije nava, pa nije ni fregata, ni korveta. Brod je — to je sve.

— Eto ti ga tu, doda poručnik, plije.

— A kako se valja. Reko bi čovjek, da je to koja ogromna kopanja.

— A prova, reko bi, da nije broda ni vidjela.

— A krma?

— Široka, visoka, bez ukusa.

— A jarbori, ko da ih i nema.

— Lako ti je njemu za jarbore, ima vjetar u stivu.

— A mornari?

— Izgubljeni, kad je i malo oluje.

— Za što izgubljeni, umieša se Milan.

— Izgubljeni da, doda kapetan. Na ratnih brodovih nemože mornar sve naučiti; pak da bi i mogao, neće da ga uče. Svakomu je mornaru opredieljeno stanovito mjesto. Ako ga otale makneš, nezna više, gdje je. Imao sam na

Digitized by Google

brodu mornarâ, koji su na ratnih brodovih bili kvartomaistri, a kad tamo, nebi znali ni hoditi po kuverti.

— Ipak su mornari.

— Mornari da, vjetrom u stivu i okolo topova; ali za brodove na jedra ništa. Znaju se biti vitežki prahom i olovom, ali s morem ne. Lako ti je biti mornarom, kad netrebaš hvatati trcarolâ; kad ti nije, da se boriš s olujom sa deset samih izparenih drugova, od kojih može biti gdjekad i polovica nemoćno. Vidio sam jednom u zaljevu od Bristola, kako je izgledala vojska na jednoj englezkoj oklopnjači, kad se usidri iza oluje. Tri četvrtine mornara bilo je kao izprebijano. Bliedi, žuti, preplašeni, reko bi bio čovjek, da su pobjegli s vješala. Oni, koji su dobro izgledali, ti su bili već prije privikli moru na brodovih na jedra. Ja mislim, da bi svaka ratna mornarica mogla uzgajati mnogo valjanije mornare, kad bi ih držala prvu godinu na samih brodovih na jedra. Kad ti je čovjek mornar, lako će biti i vojnik; ali težko da vojnik bude ujedno i valjan mornar.

— Nije više more za mornare, doda poručnik.

— Za što ne?

— Ne, jer su eto sve poplavili parobrodi. A parobrodu netreba mornara da plovi. Voziti se parobrodom ili kočijom, sve ide na jednu. Gdje su ona liepa vremena, kad bi se brodovi na moru samo bielili od pustih jedara; a sad neznaš, kako bi brod više nazvao. I stari su plovili bez pare, pa su opeta živjeli. Sad se grade samo veliki parobrodi, neka se uduše brodovi na jedra, da ih samo nestane.

— Hodili su i stari isto kao na paru, reče Milan.

— Veslima.

— Veslima, da. Imali su ih po tri, po četiri do pet redova na svakoj strani. Njekoji pisci spominju pak brodova sa šestnaest redova vesala — i više.

Digitized by Google

— Dva reda razumievam, odgovori kapetan; ali tri, pet, i više od pet! Pak šestnaest!

— Do pet, da, uzvrati Milan. To je u istinu bilo mnogim mučno vjerovati od prve; ali nije kud, to se je dokazalo. Ti su se brodovi zvali pentere. Model jednog takvoga broda nalazi se u berlinskom muzeju. Mojim sam ga očima vidio. To se odkriće mora zahvaliti njemačkim učenjakom Böckhu i Graseru. Još godine 1834. bi izkopano u Pireju više od trideset mramorskih ploča, na kojih je bilo napisano izvješće atenske pomorske oblasti na narod od godine 335. prije naše dobe. Podatci su na tih pločah bili tako točni, da je Böckh mogao na temelju istih sagraditi model broda sa pet redova vesala. Iz istoga se vidi, da je brodogradnja bila u ono doba jako razvijena, da nije manjkala ni finoća reza, ni simetrija, da se je tražilo ugadjati i istomu dobromu ukusu. Što se tiče množine redova vesala, to se može shvatiti lako, ako se pomisli, da niesu pojedini redovi bili odieljeni posebnim tavanom i da je gornja strana broda, kamo su dolazila vesla, bila izbočena put vana. Veslači nisu dolazili ravno jedan vrh drugoga, već koso, tako da je za svaki red bilo dosta visine, ako je bijaše i manje od stope i po. Ako se uzme, da su redovi počimali dvie stope vrh vode, to sliedi, da je gornji red vesala na jednoj penteri bio visok vrh površja mora ne više od devet stopa. Kod brodova na deset redova visina je mogla biti šestnaest stopa najviše. Ako se pomisli, da je vanjskoj težini vesla bilo unutri podneseno olova na uzteg, tim više, čim je veslo bilo na više, to se neće uzeti za kakvu tlapnju niti brod na šestnaest redova vesala, koji sagradi Dimitrij Poliorkete; niti će se posvema odbaciti onaj na četrdeset redova, koji, sagradjen po nalogu Ptolomeja Filopatra, bijaše dug pet sto šestdeset, visok sto, a širok sedamdeset i šest stopa; te je nosio četiri sto mornara, dvie tisuće osam sto petdeset vojnika i četiri tisuće veslača. Brod Ptolomejev mogli su stari slaviti radi vanredne veličine isto onako,

Digitized by Google

kako slave danas Englezi a i mi s njimi parobrod Great-Eastern.

— Koji je dug, doda božman, šest sto osamdeset stopa, širok osamdeset tri, i nosi dvadeset i pet tisuća bačava.

— I ima šest jarbora i pet dimnjaka, usudi se reći krmilar.

— A može nositi, reče kapetan, dvie tisuće četiri sto putnika i prenieti do potrebe deset tisuća vojnika.

— I nosi na grue za svoje potrebe, što baraka, što guča, što kaića, devetnaest na broju, doda opeta božman.

— Da nije bilo Great-Easterna, nastavi Milan, težko da bi još bila povučena brzojavna žica iz Europe u Ameriku. Nego vraćajući se na prijašnji govor, može se reći, da niesu stari bili toliko nazad u brodogradnji, kako se to u obće danas misli, sudeć po slabome razvitku, koji nam u tom pogledu pruža srednji viek. Stari Grci niesu u istinu poznavali današnje krmilo, kako ga niesu poznavali ni Egipćani, ni Rimljani, ali su za to znali vješto rabiti po jedno široko veslo sa svake strane; i njihovo krmilo naličilo je onomu, koje su u novije doba počeli uvadjati na velikih ratnih brodovih, kaono na njemačkoj oklopnjači: „kralj Vilim“. Može se uzeti, da je barem isto tako bila razvijena brodogradnja i kod Kartažana, koji bijahu nasliedili grčko gospodstvo na zapadnoj strani sredozemnoga mora. Rimljani se nebijahu iztakli na moru od prve, ali netom uvidješe, da bez ratne pomorske sile oni moraju dieliti sa drugim gospodstvo svieta, sagradiše u sama dva mjeseca sto dvadeset brodova. Oni se niesu prevarili, jer malo po malo uništiše Kartagu i Grčku. Kako su ratna sredstva zahtievala kod brodova velikih prostorija, tako oni malo po malo izgubiše fini i vitki rez; ukus propade, propade i dalji razvitak brodogradnje, i samo se je gledalo, da se udobnošću i razkošjem nadoknadi bezukusni oblik. Brodu, na kojem godine tridesete pr. Isusa odplovi Kleopatra u Siciliju, da posjeti

Digitized by Google

Antonija, bijaše krma sva pozlaćena, vesla posrebrena, a jedra od svile. Kad je Rimu nestalo neprijatelja na moru, nesta takodjer i svake podloge daljemu razvitku brodogradnje, i propašću zapadnoga rimskoga carstva propade i brodogradnja mal da ne sa svim. Car Aurelian na primjer, koji življaše u trećem stoljeću naše dobe, zadovoljio se je proslaviti svoju pobjedu nad kraljicom Cenobijom, davši predstaviti boj na moru u malih šajčicah od svojih robova. U devetom stoljeću počeše se izticati brodovljem Genua i Venecija, a najskoli ova zadnja, koja je vaviek razpolagala velikom množinom galijâ. Ali toliko Genovezi koliko Mlečići bijahu daleko, da bi se njihovi brodovi bili mogli takmiti sa brodovljem starih Grka i Rimljana, niti glede veličine, niti glede ukusa. Genovežke karake, prem su dobro jedrile, i mletačke galije, prem su se još bolje vozile, niesu imale niti iz daleka onoga elegantnoga oblika, koji su više od tisuću godina prije imale grčke pentere. Današnji razvitak brodogradnje moramo zahvaliti sjevernim narodom, koji su znali uzimati malo po malo sve, što se je boljega bilo dotole pronašlo. Brodovi Vilima osvojitelja, na kojih su se Normani prevezli u Englezku, niesu bili veliki; njihova je prova bila odviše visoka, ali za to bijaše krma ukusna, jarbori može se reći umjetno porazdieljeni, i krmilo kako ga dan današnji vidimo. Izumom praha i uvadjanjem topova na brodovih počela se je odmah razvijati i njihova veličina. Gornji dio broda, koji je prije više ili manje buljio put vana, kako na brodovih grčkih i mletačkih, da se uslied težine topova uzčuva stabilnost, bi ne samo povučen unutra, nego je gornja strana bila na lik presječenog trokuta. Stoprv u šestnaestome vieku jarbori su svi čvrsto privezani na bumpreš. Prije toga svaki je jarbor stajao o sebi, i bumpreš kao takav nije niti obstojao. Mjesto današnjega bumpreša i baštuna od floka bio je postavljen jednostavan jarbor, koji je samo bio malo jače nagnut put prove. Stari niesu poznavali

Digitized by Google

niti floka niti trinkentine. Na onu vrst od baštuna od floka, koji su imali, stavili bi po jedan penun i na isti četverokutno jedro, čije su se škote često u moru močile. Mletačke galije niesu baštuna niti imale. Ratni englezki brod: the Royal Sovereign, koji bi sagradjen početkom sedamnaestoga stoljeća, nije takodjer imao nikakva floka, već kaono genovežke karake dva stoljeća prije, nosio je izpod baštuna četverokutno jedro. Kako se je s početka, naime uvadjanjem topova na brodovih, pretjeravalo povlačeć unutar odviše strane, koje su nad morem, tako se je taj običaj vukao sve do najnovije dobe. Može se reći, da je brodogradnja stoprv početkom osamnaestoga stoljeća zahvatila mah napredka, bez prekida sve do današnjeg dana, i to po ruku Englezâ, koji su napokon iz svoje prošlosti razumjeli, a poviest im pružala toliko primjera, da sva njihova moć leži na moru. Još u devetomu stoljeću Alfred Veliki uvjerivši se, da mu se hoće ratnih brodova da odbije Dance, bijaše sagradio množinu galija sa šestdeset i više vesala; a o njegovu sinu Edgardu govori se, da je poslije svoje smrti ostavio Englezkoj više od tri tisuće i šest sto brodova. Do Henrika VIII. nije imala Englezka nikakve mornarice, a slabu i kasnije, doklen nestupi na priestol kraljica Elizabeta. Naumljena i izjalovljena provala Filipa II. upozori opeta Engleze, kako im je njegovati more, ako hoće da nad njim gospodare. Ipak Englezka sve do osamnaestoga vieka sad bi dizala sad bi zapuštala svoju ratnu mornaricu, doklen napokon poučena od toliko primjera iz davne svoje poviesti, i na to prisiljena od ratova, kojih joj je tada bilo voditi, neprione i neodvaži se, da nasloni svu svoju moć na ratno brodovlje. Engl . . . .

— Dispensiru, riži u lonac, zaviče poručnik iz kasara, kad vidi na sestantu, da je sunce na meridijanu.

— Fate šior, odazove se dispensir iz foguna.

Svi se obrnusmo da gledamo poručnika, koji je u isto

*

Digitized by Google

doba čitao iz nonija i bilježio na komadu papiru visinu sunca o podne. Pak sljegne u komoru da izvede po navadi svoje račune, a kapetan, koji je vaviek slušao rado Milana, reče:

— Kad bijah zadnji put u Alesandriji, desio sam se jedne večeri na kraju i baš u kavani polag jednog otmenoga družtva, gdje se je govorilo o njekom odkriću starih egipatskih brodovâ. Meni je bila puna glava mojih posala, jer sam se baš onaj dan dogovarao sa sansirom za brodarinu, pa niesam sve dobro shvatio.

— Dobro, odgovori Milan. Valjda su govorili o egiptiologu Dümichen-u. . . .

— Nješto takvoga.

— Koji je izdao godine 1868. sto četrdeset i tri nacrta staroegipatskih brodova od preko dvie tisuće i pet sto godinâ prije poroda Isusova. Što se dosle zna, niesu stari Egipćani bili mnogo napredovali u tome pogledu. Njihova plovitba bila je ograničena na Nil i niesu niti sidra poznavali. To je valjda bilo s toga, što ploveć po rieci, niesu ga uprav ni trebali. A još su manje poznavali krmilo, mjesto kojega služila su im dva vesla, nestalno privezana. Stoprv kasnije, kad počeše graditi oveće brodove, osnovaše oni pomoću dvaju vesala stalno krmilo, kojim su kasnije i Grci i Rimljani ravnali svoje brodove. Kako to napominje Herodot, i kako se je našlo napisano po hieroglifih, takve oveće brodove zvali su oni: bari. Reklo bi se, da su stoprv sedamnaestog vieka prije poroda Isusova počeli oni ploviti morem. Zna se, da njihovi jarbori niesu bili stalni: ili su bili ujedno sa jedrom, ili kad bi se prispjelo na kraj, snimio bi se jarbor, te položio na palubu, ako bi palube bilo. Govorim, ako bi bilo palube, jer je kod njih ponajviše nije ni bilo. Iz nacrta onih brodovâ, kojeno kraljica Namala, žena Tutmosisa, posla put Arabije, vidi se, da su se ti brodovi u tome samo razlikovali od prijašnjih, što im je krmilo bilo bolje i sjegurnije, što su imali

Digitized by Google

palube, i što su im jarbori bili niži a uz to jedra šira. U četrnaestome stoljeću prije poroda Isusova nema kod Egipćana nikakvog napredka u tom pogledu; pak Homerovi opisi grčkih brodova mogu se bez oklievanja namieniti egipatskomu brodovlju. I grčki su brodovi od te dobe imali samo po jedan jarbor, samo po jedan red vesala i najveći jedva da su mogli nositi više od stotine ljudi. Stoprv u doba persijskih ratova pojavljuju se brodovi sa više redova vesala, štono se je možda moralo i od prije zahvaliti Feničanom, koji su već odavna imali svojih naselbina mal da ne svukud po sredozemnome moru. Ako se pomisli na njihova odvažna putovanja van tjesna gibraltarskoga, može se zaključiti, da je kod njih brodogradnja bila dosta razvijena, jer težko da bi se oni inače bili usudili spuštavati na ogromne valove oceana. Tu se je htjelo jakih i čvrstih brodovâ i . . .

— Objed, zaviče kamarot, noseć veliki pladanj riža u komoru.

Mi se digosmo te za njim pod kasar.

— Šior Ivo, zazovne kapetan.

— Šior, odvrati poručnik.

— Gdje smo?

— U širini trideset šest i petdeset osam, šior.

— U duljini?

— Sedamnaest i trideset i devet.

Tri dana iza toga eto nam na vidiku otoka Cerigo. Svaki dan, i mi smo bili to bliže našemu cilju, Carigradu. Milan je već u Marsilji bio odlučio, da će iz Carigrada ravno put Cetinja. Stevan, dakako, i on. Ćukalo se je još u Marsilji, da može na pramaljeće buknuti rat medj Crnomgorom i Turskom. To bijaše uznemirilo i Milana i Stevana. Da Milana, to bijah ja od prve razumio; ali niesam bio niti pomislio, da bi to moglo i Stevana toliko zanimati.

— Samo da smo brže doma, reče on, kad ga ja o tom zapitah.

Digitized by Google

— Za što?

— Da se bijem.

— Ta ti niesi Crnogorac.

— Niesam, ali sve ide na jednu. Svi imamo tamo starinske rodbine na puna jata; i ako mi braći nepomognemo, neznam tko će pomoći. A da toga i nije, koji bi pošten od stida preživio, da kod kuće sjedi, kad onamo teče bratska krv. —

— A kad si daleko?

— Il blizu ili daleko, sve ide na jednu. Red mi je bježati kući, da sačuvam obraz. Znadu ljudi i na Cetinju, da se ratni glasovi čuju i na kraj svieta. Tko bi meni od bruke i sramote pred braćom i bratstvom oprao lice, kad bi čuli za me živa, da ljenčarim u tudjini. Bi se vrh mene i bratstva mi diglo grdilo, da ga takvoga nebih želio niti najgoremu dušmanu. Nego doma, ako uzhoće Bog, te na junačko polje, ako uztreba, pak što Bog dâ i sveti Trifun kotorski, da mu je čast i slava do vieka!

Mi unidjosmo u grčko ostrvlje kroz tjesno od Crvi, to jest sa sjeverne strane otoka Ceriga. Unidjosmo vjetrom u krmu, a kad tamo, nadjosmo vjetar sa jugo-iztoka. Nego prije no zauhvatismo visinu od Antimila, vjetar popusti i kao da hoće da zapuše sa sjevera. To nije bilo najugodnije, jer se nije lako verati niti po danu po grčkome ostrvlju, a nekmoli po noći, kad magle zategnu, kako se to obično dogadja vjetrom sa sjevera. Nješto daha dolazilo je ipak sa juga, i poslije podne bili smo već medj Falkonerom i Antimilom. Gora sveti Ilija od otoka Mila eto nam se crta nestalna nad divljimi obalami, koje ju okružuju sa zapadne strane; a još pustije i nepristupnije hridine Antimila, kao da stoje tu, da prave njeku vrst krupne i tajnovite harmonije sa ono nepitomih i drzovitih sika, koje susretaš svukud po grčkom ostrvlju.

Digitized by Google

Antimil nije otok, nije sika, nije brdo, nije ravnina; on je skup svega toga, on je gomila nagomilanih gomilâ bieloga kamenja; on je ujedno i otok i sika i brdo i ravnina. Da je čovjeku skroz nepristupan, da ga iz blizu nemože promotriti, sudio bi ga onako iz daleka kao ogromno jaje koje olimpijske kokoši. Nikomu na brodu nije bila ugodna ona nastajuća tišina. Svaki je od nas želio, da bi nas vjetar sa šiloka dopratio barem do glave od Kolona. Tamo bismo mogli, bijaše reko kapetan, čekati mirne duše trmuntanu, pa koliko naglo ona i zapuhala.

— Lako ljeti, reče poručnik, dnevi veliki, noći kratke vidi se. Ali zimi?

— Ćoravo, doda kapetan, koji je u taj tren više od znatiželjnosti nego od potrebe dizao riliev od Falkonere. Pak nastavi:

— Ćoravo i gore nego ćoravo, ako te ovdje zateče noć po zlu vremenu, ma bilo sa juga ili sa sjevera. Zna ovdje puhati trmuntana ništa manje nego gregolevanat u Crnom moru. Zamagli se, da nevidiš ni prsta pred očima, a more se uzkuha kao da je u kotlu.

— A da zapuše, upita Milan, što bi mi učinili tada?

— Pošli nazad, odgovori kapetan. Da zapuše, mi bismo ravno pod vjetar u zaklon od Mila, a do potrebe i u luku. Evo su baš u prošlu nedjelju minule tri godine, da sam bio u osviće zore kojih dvadesetak milja na sjeveru od Kandije, kad na jedan put zapuše trmuntana. Ja da ću se uzdržati na jedra, ali sila vjetra za čudo, pak uzalud svako napinjanje. Nije bilo kud, nego moradoh na silu u luku od Sude. Jedva jedvice da ju nadjoh, tako je more dimilo od silnoga vjetra. Da bijaše noć, nehćaše me sunce nikada više grijati.

Proti svakoj nadi mi se ipak sa tihim povjetarcem s kraja odtisnusmo preko noći kojih petnaest milja napried, a u razsvanuće bili smo već prama otoku Serpho, taman po sriedi, medj njim i otokom Hydra. Okolo osme počme

Digitized by Google

nješto vjetra sa sjevera. Kako je nebo bilo vedro i vrieme u obće liepo, imali smo sva jedra otvorena. Prvim ćuhom jedra uhvate sprieda, jer pri promjeni vjetra brodu bijaše prova put sjevero-iztoka.

— Neka zatvore kontra, reče tada kapetan božmanu.

— Zatvori fate šior, odgovori božman, hodeć put prove.

Pak onamo vojski:

— Sera kontra.

— Sera.

Nije ov čas bila baš nužda, da se zatvore kontra, ali se u grčkom ostrvlju nije nikada dosti opreznu, jer se vjetar zna gdjekad spustiti kao iz rukava. Kako je nama bilo stalo do toga, da se dokopamo što prije glave od Kolona, tako smo i kasnije, poklen nego vjetar nješto pojača, držali ipak papafige otvorene. Samo pomoću njih mogli smo uspješno križati i dobivati nad vjetar. Križali smo tako vas božji dan, sada držeć provu put iztoka sada put sjevero-zapada. Premda su nas struje zanosile put juga, bili smo ipak učinili dosta puta put sjevera. Već pred noć bili smo na jugu od samoga otoka Thermije.

Poslije večere reče kapetan poručniku:

— Ajte, Šior Ivo, gore, učinit ćemo tiramolu.

Ode tada poručnik skokom na palubu, pak će božmanu:

— Tiramola!

A božman vojski iz svega glasa:

— Tiramola!

A oni iz prove:

— Tiramola, fate bonora!

— Ala, djeco, neka su čiste bracie! zaviče opeta božman.

Tada mali i kamarot podju da očiste i poredaju pod vjetar, jedan bracie od maistre, a drugi one od trinketa. Nakon malo eto kapetana iz komore. Netom zaviri glavom vanka tambuća i stavi nogu na palubu, zaori glasno:

— Alešta.

Podje na to božman na provu i očisti škote od floka;

Digitized by Google

poručnik stane pod vjetar na bracie od maistre, ja blizu škote, a ostali mornari nad vjetar.

Kad vidi božman, da je sve u redu i svaki na svojemu mjestu, zaviče:

— Lešti šior!

Tada kapetan mornarom, koji su bili na kasaru:

— Kaca randu!

— Kaca, odgovori poručnik i potegne randu put sredine broda.

Pak krmilaru:

— Orca; orca po malo!

— Orca, orca po malo, odgovori krmilar i počme obrćati timunom.

Kapetan, koji je bio nad vjetar, pratio je pažljivim okom, kako se brod primiče k vjetru; i kad vidi, da se je već dobro uputio, da su počela napokon veća jedra lepršati, zaviče opeta:

— Laška floke.

— Laška, odazove se božman s prove, i pusti škote neka brod ide lašnje.

— Dežmura, nastavi kapetan, kad vidi, da su sva jedra uhvatila vjetar sprieda.

I dva od njih pustiše burine, a ja škotu od maistre. Brod je već bio medjutim mal da ne došao provom na vjetar; i kad zastavica od jarbora od maistre pokaza, da je vjetar ravno po provi, kapetan zaviče što je bolje mogao:

— Tiramola gabie.

Kada na tu zapovied pusti poručnik bracie pod vjetar, svi penuni od jarbora od maistre na jedan put se obrnuše na drugu stranu.

Netom vojska potegne bracie i netom vjetar zauhvati jedra od maistre sa druge strane, kapetan zapovjedi:

— Kontrobracia na provu.

— Kontrobracia, odazovu se svi jednoglasno, i svi

Digitized by Google

stadoše potezati bracie od trinketa, doklen vjetar nezauhvati sa druge strane i jedra jarbora od prove.

Kad počmu nositi sva jedra, tada kapetan opeta:

— Kaca floke.

— Kaca.

— Aguanta bracie nad vjetar.

— Aguanta.

Pak iza toga:

— Ala burine.

— Ala, fate šior, odazove se božman iz prove i potegne burinu na maistru.

— Neka nose (jedra), reče napokon kapetan krmilaru.

— Fate šior, neka nose.

I manevra bijaše dovršena.

Pak kapetan sljegne pod kasar.

— Djeco, duća cime, zapovjedi božman malomu i kamarotu.

— Duća, odgovoriše ona dva i stadoše sakupljati i rediti razbacane konope po palubi.

Mi smo tako plovili put sjeverozapada.

Okolo ponoći vjetar počeo malaksati, a nebo se počelo medušiti. Crne se oblačine počele dizati sa jugoiztoka, a na iztoku sievati. Božman, koji je bio od straže, dade najprije zatvoriti papafige, pak vanjski flok, pak randu. Kada se obrne straža i kad božmana zamieni poručnik, već je nebo bilo zastrto debelimi oblaci. Na nebu, kao na tamnom okviru, počme se crtati na jugu ogromna, tamna, zadušena zidina, koja se je, na lik obruča, grozno i tajnovito držala nebu u vis. Bio je jedan tren, kad se ništa na svietu nije vidjalo, ma niti prsta pred očima. Sad sieva na iztoku, sad sieva u buri. Tišina je. Vjetra neima ni pahaja. Da bi i perja stavio na dlan, ono bi na dlanu i ostalo, kao da je staklom obranjeno. Milan je

Digitized by Google

spavao. Ja podjoh da ga probudim. Sa Milanom dodje na palubu i kapetan, koji odmah naredi božmanu, neka bi gornje gabie zatvorio. Trinket i maistra bijahu već od prije zatvoreni. Odkud će zapuhati? Naš je položaj kritičan; ma odkud zapuhalo, ma kud nas oluja zaniela, mi niesmo daleko od kraja, mi možemo lako s brodom na kraj. Trak svjetla, koji je dolazio iz komore a kroz dušnik udarao je kapetana po licu, kad ga ja pogledah. On je grizao zubima svoje riedke brkove. To je bio znak, da nije s vremenom na čistu. Iza sievanja počme bljeskanje, a s bljeskanjem grmljavina. Bljeska, kao da se je zemlja upalila; grmi, kao da će nebo na zemlju. Tišina vjetra traje, a brod se vrh valovâ ljulja, kao da krmila nema, jer ga nećuti; a donje gabie onako obješene lupaju po penunih s jedne strane na drugu. Sva je vojska na palubi. Kapetan stoji naslonjen na tambuć, poručnik na dušnik od komore, a božman nad vjetar uz sartije od pala, držeć se rukom za griželu. Božman nema na sebi do vunene košulje ništa, a poručnik uz vunenu košulju i debelu vunenu jaketu, i vrh svega toga inceradu. Osim mladića, koji je na kaštilu, i krmilara, koji je na timunu, sva je ostala vojska po krmi jarbora od maistre — blizu samoga kasara, da zapoviedi bolje čuje. Komešanje po palubi, a više no to, ona mukla tišina, koja mornara lašnje budi nego ijedna oluja, uznemiri i probudi Stevana, te se popne i on na palubu.

— Djavolje noći, reče, kad zaviri glavom van tambuća.

— A gdje ste ljudi božji, nastavi, kad htjede da korakne; nemogu vas nijednoga vidjeti.

— Amo, odgovori mu Milan.

— Ili je sudnji dan, ili se meni smrklo pred očima, nevidim živa nikoga, doda Stevan, držeć se vaviek tambuća i uztežuć desnu nogu, koju bijaše pružio. Dajte, da vas jednoga opipam.

U to zasievne strašno a još strašnije zagrmi, te se po-

Digitized by Google

javi nješto vjetra sa juga, a s vjetrom počme padati i kiša. Na prve kaplje vode vjetar kao razdražen, razjušen, počme duvati jače; brod se počme nagibati pod vjetar, a konopi zviždati. To je i nije tako trajalo pol sata, kad riedki pojav, koji se je na jarborih sbijao, povuče na se svu našu pozornost.

— Gore jarbori, bijaše rekao Stevan.

I zbilja vrhunci jarborâ kao da su zapaljeni. I na jarboru od pala i na jarboru od maistre i na jarboru od trinketa vidi se gorućih plamenâ; eno, reko bi, sada će se dalje po jarborih razširiti, sada će se brod zapaliti.

— Liepo vrieme, reče kapetan. Mi mornari pozdravljamo radostno ovaj pojav, jer vuče vaviek dobro vrieme za sobom.

— Neznam, doda Stevan, koji se tomu nije mogao dosta načuditi, je li se igda tko igrao vatrom a da nije prste opekao.

I meni bijaše to prvi put, da takva šta vidjam. Plameni niesu bili stalni. Sada bi izčeznuli, sada bi se pojavili. Čim bi padala kiša, bili bi sjajniji. Netom bi malo pristriešilo, plameni bi prije probliedili, pak izčeznuli, pak se s kišom opeta pojavili. Dalo mi se pogledati put prove, a kad tamo: na vrh samoga baštuna opeta četvrta plamena perjanica. Podjoh onamo na kaštio, da ju iz bližega promotrim, a Stevan nogu iza noge za mnom. Kad ja tamo, čujem kao da nješto zuji, čvrčkoće izpod plamena. Znao sam, da je to munjina, koja se malo po malo toči kroz šiljke munjovodâ, kroz vrhunce tornjeva i jarborâ, kad je električna napetost u oblacih jako razvijena. Znao sam, da je taj plamen svetoga Elma nevin, da negori; pa se spustih preko bumpreša na baštun. Što se ja bliže primičem, to mi zujanje postaje jasnije, plamen bistriji, sve skupa zanimivije. Vatra bez topline, to je nješto riedkoga na kraju. Kad dodjoh plamenu na doseg, jesam se od prve žacao da pružim ruku. Njeka čudna strava, koje

Digitized by Google

niesam sam mogao razumjeti, kao da mi je ruku nazad uztezala; kao da me je koja tajinstvena moć, ležeća u plamenu, od sebe odvlačivala. Krieštećę zviždanje vjetra, glupo padanje kiše, lieni šum uzburkanih valovâ, nespretno gibanje i ljuljanje broda, sve to skupa povećavalo je plamen, kaono kad staviš nješto bjelkasta na tamni okvir. Meni se nije dalo niti pružiti ruku, niti se povući natrag. Htio sam i biti miran i vidjeti plamen i čuti njegovo zujanje. Dočim sam se ja tako sam sobom borio, čujem na jedan put Stevana.

— Eh skočite, ljudi, eno pogibe čovjek.

Od prve niesam znao, što da mislim. Onako snebiven dignem oči s plamena i povučem ih put kaštila. U taj tren zasievne i vidim Stevana, gdje se drži okolo argana, i kaže prstom put mene. Ja da ću zavikati, da ga upitam, tko pogibe, kad eto osjećam, da mi se vlasi dižu, i ćutim njeku vrst glavobolje, koja mi je nepojmljiva. Sve kao da se mravi na stotine koprcaju po mojoj glavi, i kao da me štiplju. Potegnem rukom u vis, a meni ruka u plamenu. Moja je glava bila okrunjena negorućim plamenom. Za jedan tren, ja bijah obkoljen svetačkim viencem, ja sam se mogao brojiti medj obljubljene sinove raja nebeskoga. Kad se vratih na kaštio, nadjoh Stevana svedjer omotana okolo argana.

— Mnijah, izgoriste, reče mi sav radostan. Nego gdje Vam pamet, za žive oči, te podjoste tamo na očitu pogibelj.

— Tu nema pogibelji nikakove, doda Milan, koji preplašen na uzklik: „eno pogibe čovjek“, bijaše dojurio na provu.

— Nije vatra svetoga Nikole mornaru nikad naudila, reče božman, pa neće ni nama, ako uzhoće Bog.

I sbilja božman je govorio po svome vlastitom izkustvu. Pojav vatre svetoga Elma ili kako ga naši mornari inače zovu: vatra svetoga Nikole, jest vaviek primljen na brodu sa uzhitom. Mornar misli, da je to sveti Nikola, koji se

Digitized by Google

pojavlja i naviešta, da je minula svaka pogibelj. Ima već dvie tisuće godinâ, odkada je Seneka pisao, kako se po velikih olujah pojavljaju zviezde na brodovih, i kako mornari nemisle, da bi moglo biti daljne pogibelji, kad bogovi Kastor i Poluks dolaze u pomoć. Tito Livij povieda veliko čudo, sbivše se na džilitu, kojim bijaše Lucij oboružao svoga sina; džilit je gorio puna dva sata a nije izgorio. Kada je Lisandrovo brodovlje izlazilo iz luke Lampsaka, da navali na brodovlje Atensko, pojaviše se plameni Kastora i Poluksa, tako su stari pričali, na bokovih broda Lacedemonskog admirala. Mornari Kolumbovi pozdravili su uzklikom svetoga Elma, kad se ovaj pojavi na jarborih sa sedam užganih svieća, te popadaše na koljena, moleć i hvaleć na tolikoj milosti. Povieda Herrera, da je i Magelan naišao na isti pojav. Stari su držali slične pojave kao nebeska znamenja, te su ih točno i sdušno bilježili. Julij Cezar povieda takodjer, da je jednom vidio plamteća koplja svojih vojnika; to se isto dogodi kasnije i Belizaru, kad bijaše u ratu proti Vandalom.

Još nebijaše ni zora zabielila, a od oluje više ni zraka ni traga. Vatra svetoga Nikole nije se bila niti ovaj put svojemu dobromu glasu iznevjerila. Kad dobro osvane i kad razpoznasmo mjesto, u kojem se nalazimo, uputismo provu medj otokom Zea i otokom Mauro-Nisi. Vjetar nam je bio povoljan, i brod je plovio koje četiri milje na uru. Sutra na noć bijasmo već provalili Andro-Dorsko tjesno. Tri dana iza toga bili smo prama otoku Tenedu, i baš med njim i obalom Azije, do samih ruševinâ Troje, kad nas nepovoljno vrieme prisili, da bacimo sidro na iztoku ostrva. Tu ostadosmo puna četiri dana i na osviće petoga digosmo na jedro, i u samo podne bili smo na ulazu Dardanelâ. Dobro vrieme nije nam se sve do Carigrada iznevjerilo. Prolazeć kroz tjesno, sve od tvrdjava Sedil-Bahr i Kum Kaleh pa do starih Dardanelâ i Helesponta, ja niesam mogao ma niti za sami jedan tren da ostavim pa-

Digitized by Google

lubu, da oko udaljim od božanstvenog prizora, koji mi se je pred očima raztvarao.

Sve od Dardanelâ do Carigrada njeka tajinstvena moć kao da je izpijala svu budnu moju snagu, i kao da ju je rušila u njeku maštu nepojmljiva zadovoljstva. Zanosio bi me njeki čaroban zalet, kad bih hitio pogled na ono višno mora, koje dieli dva toli različita svieta; na onaj mali zaljev, u kojem se susretaju dvie toli velike i toli različite prošlosti; na kojem se je vrtlogom razvijala toli kobna poviest za slavenske narode; u kojem Izlam tone malo po malo ali za uvieke, i nad kojim lebdi i bdije pomljivim i drhćućim okom prevejana medjusobna nepovjerljivost velikih narodâ Evrope. Nebo, zemlja, more, sve to plije u njekome čaru nepojmljive veličine; sve se tu nadtjeca i takmi sjajem, ljepotom i ljubavi. Obale šúmē na poljubac bistra mora, kojino šalje pitomi Bosfor, — a more žamoreć, tajinstveno ljubeć, pruža samo sebe kao ogledalo dražestnoj djevojčici Helesponta, koja, drhćuć od zimé, u njemu razkošno plije, — a nebo posvećuje tu nevinu zabludu zamamljene i obljubljene prirode, pokrivajuć modrim božanstvenim sagom taj dražestni i drhćući poljubac. Okolo naokolo po onih čarobnih i divotnih visočinah zimom ucviljena priroda naliči krasotici, lišenoj svečanih haljina; naliči sramežljivoj božici, protjeranoj iz raja, jer nehtje pristati na nečisti poljubac kojega ružnoga boga, Jupitrova mezimca. Okolo na okolo po onih čarobnih i valovitih prodolih kao da se iz rumelijskih ravninâ još razlievaju miomirisni valovi ruža, koji kano da hoće da čaraju zamamljena putnika. Svidja se, da je ono onaj tajinstveni predjel, na kojem se bogovi sakupljaju na sbor, kada ljudem pravicu diele; da je ono zemaljski raj, po kojem lutaju sjene stambulskih odaliskâ; da je ono sielo božicâ mira i ljubavi.

— Alešta, vikne kapetan s kasara, kad mi bijasmo prama Seralju.

Digitized by Google

Vojska se na tu zapovied sakupi na provu, da uredi i pripravi sidro. Čim mi iza seraljskoga rta malo po malo otvaramo Galatu, Peru i Zlatni Rog, stotina nam se brodova reda i lievo i desno pred očima. Zlatni Rog kao da je zapleten sa tisuću jarbora, i kao da je to neprehodna šuma, koja ga okružuje. Oko nezna, gdje da opočine, gledajuć zlatni Skadar, divni Bosfor, stari Stambul, razkošnu Peru i neurednu Galatu. Jedan prizor nedaje drugomu oduška. Ja niesam znao, sanjam li, ili je sbilja istina ono, što gledam. Carigrad! To je bila jedina rieč, koja mi je u ušima zujila. Munare, džamije, kioski, groblja, mostovi, more, jarbori, kuće, kućice, barke, čamci, seraljske zidine, stambulske ruševine, Azija, Europa, Turci, Francuzi, Grci, Englezi, Slaveni, Talijani; to je sve skupa bilo meni na jedan put u glavi, pred očima, ali ja od svega toga niesam ništa mogao razumjeti. Carigrad! To je bila jedina rieč, koju sam mogao razabrati.

— F o n d o, čujem na jedan put kapetana.

— F o n d o, odazove se s prove krupni glas božmana; i sidro zaori i utone.

Brod stane. Mi bijasmo napokon u Carigradu — u Galati, tik onoga mosta, koji dieli Galatu od Stambula.

Prodjoše dva dana.

Na osviće trećega eto na brod Milana sa Stevanom. Bijahu se dovezli čamcem, na kojem se pak morahu odvesti do na Lloydov parobrod: „Achille“, koji se je istoga jutra dizao put Trsta. Ako znaš, što je prijateljstvo, nepitaj, je li me boljelo, što se eto moradoh dieliti od njih dvojice, kojima me je pritezala iskrena ljubav i duboko štovanje. Ja sam zaludu još i na putu nagovarao Milana, neka bi ostao još koje vrieme sa mnom; zaludu sam se mučio, da mu dokažem, kako se može lako sjednačiti razmirica medj Turskom i Crnomgorom. On bijaše tvrdo uvjeren, da se to nemože riešiti nikako mirnim putem, te

Digitized by Google

da mora buknuti rat, netom snieg okopni, a možda i prije. Stevan je govorio, da sam zrak miriše po prahu i da mu se sve čini, da je već i potekla bratska krv u boju protiva Turaka, te da se moraju žuriti, da budu doma što prije, jer bi inače moglo biti od bratstva grdila i sramote.

Kako nije bilo da se docni, jer je parobrod bio na odlazku, to Stevan poreda u čamac na brzu ruku sve stvari Milanove i svoje, pak podje na provu, da se oprosti sa vojskom, koja je bila počela izilaziti na palubu. Svak ga živ na provi bio od srca zavolio, pak ga stali svi redom cjelivati, kan da je to brat, koji se dieli od braće.

— Eh, brate, oprosti, ako što rekoh, opetova Stevan svakomu, kako je kojega ljubio.

Starcu Dundu Kalá zaleti se debela suza, a Stevan mu stisne ruku po drugi put, i po drugi ga put poljubi.

Pak se spustismo u čamac. Dva jaka Turčina stadoše voziti na svu silu. Kad mi blizu parobroda, a parobrodu sidro izpod oka.

Pol sata iza toga plovio je: „Achille“ mirnim marmarskim morem; i kada hćaše da zamakne iza uvora svetoga Stjepana, pomislih, raztužen u njekoju a u njekoju neizmjerno radostan, što sam čas prije bio tako sretan, te sam mogao stisnuti još jednom one dvie vitežke desnice, koje su eto žurile s uzhitom na bojno polje za krst častni i slobodu zlatnu! —

Digitized by Google

Digitized by Google

Tumač njekojih rieči i imena.

Aguanta! Zapovied: drž, držte!
Akolo. Jedra su uhvatila *akolo*, to jest uhvatila su vjetar sprieda, sa strane od prove.
Ala bonora! U dobri čas!
Ala burine! Zapovied: otegnite burine!
Alavia! Zapovied: tako, dobro je, tim smjerom!
Alešta! Zapovied: da ste pripravni!
Ampola. Bočica na dva boka uz mali grlić po sriedi, kroz koji se toči pržina iz jedne strane u drugu. Služi, da se mjeri vrieme, kad se pušta u more barketa.
Ampuleta a segno con san Nicolò itd. (na str. 194.) v. prievod na koncu ovog tumača na str. 265.
Andana. Red, n. pr. brodova.
Ankora. Veliko sidro. Kotva.
Argan. Željezni valjak, koji stoji okomito, i može se vrtiti pomoću ruceja i poluga. Služi da se olakoti trud, kad treba potezati štogodj, što zahtieva mnogo sile.
Ariva. Na dvor, vanka, gori!
Balon. Lopta, spletena od užeta.
Bark. Brod, koji je na tri jarbora i ima križe (penune) na dva jarbora od prove. (Naša slika broda: bark: „Jared".)
Barkariz. Mjesto na partigeti, gdje je postavljena škala, koja vodi na brod.
Barketa. Sprava, s kojom se mjere milje, koje brod prevali.
Baroza. Uže, kojim se veže kraj jedra, kada se hvataju trcaroli.
Baštun od floka. Penun, koji je nastavak bumpreša, i koji služi, da se može razastrieti flok (jedro). (Vidi na slici broda pod *II.*)
Bite. Debeli i jaki komadi drva, koji izlaze iz palube (obično dva na provi, a dva na krmi) i za koje se vežu gumine, lancane i verige.
Bočatan. Voda bočatna znači vodu slanu, pomiešanu s morem.
Bova. Plutača. Plijuća sprava od željeza, na lik bačve, usidrena, da se mogu zanj vezati brodovi.
Boninovo. Zovu tako u Dubrovniku onaj pitomi brežuljak, preko kojega ide cesta, te iz Dubrovnika vodi u Gruž.
Božman. Čovjek, koji na brodu upravlja mornaricom ili vojskom. On je najstariji odmah iza kapetana i poručnika. Mornari ga zovu još: bože ili talijanski: *nostromo.*
Brac, u višebroju: *braci**). Konoplje, kojim su vezani penuni na krajih, da se mogu isti bracijavati, t. j. potezati lievo i desno, kako to zahtieva vjetar. (Na slici broda: *c.*, *c1.*, *c2.*, *c3.* . . . *c9.*).
Bracia! ili *braca!* Zapovied: da ste spravni na brace!
Bracia n krmu! Zapovied: da

---

*) U samoj knjizi na poslednjih stranah podkrala se je vele neugodna pogrješka glede ove rieči, te je pometnjom mjesto: braci rabljeno u višebroju: bracie. Ovu pogrješku, kojoj nije g. pisac kriv, molimo da se izpravi. „M. H."

*

Digitized by Google

se penuni bracijaju na križ, to jest okomito prama kolumbi; a to samo onda, kad vjetar puše ravno po krmi.

Brigantin. Vrst broda na dva jarbora, bez kofa.

Brik. Brod na dva jarbora, koji ima kofe.

Briza. Ćuh. Mornari zovu brizom i vjetar alizej.

Bucco. Kolotur.

Budelli. Otočić na iztočnoj strani tjesna sv. Bonifacija.

Bujol. Mali kablić za vodu, na lik gročića.

Bukaporta. Otvor posred broda. Tih otvora ima više i dobivaju ime od-mjesta, koje zauzimlju. Tako: bukaporta od prove, bukaporta od krme.

Bum. Drveni balvan na jarboru od pala. (Na slici broda *n.*)

Bumpreš. Debeli balvan položen na provu, nagnut i na živo pričvršćen koritu broda. Na bumpreš dolazi baštun od floka, koji je ujedno i baštun od kontrafloka. Baštun i bumpreš sačinjavaju kosi jarbor, ili kako sam njegdje vidio pisano: koso jedrilo. (Vidi sliku broda pod *I. II.* i *III.*)

Bunje. Konoplje, koje služi, da se donje strane jedra mogu potegnuti k penunu istoga jedra.

Burin. Zovu tako u Dalmaciji ljetni vjetar s kraja, ljetnu buru.

Cavallo. Otok blizu tjesna sv. Bonifacija.

Ciklon. Vrst orkana u iztočnih Indijah. Oluja, u kojoj vjetar puše na zavit put središta.

Cima. Čelo, uže ili konop u obće; takodjer kraj kojega konopa ili čela.

Crna manovra. Stalno i katramovano konoplje, kao: sartije, straji itd.

Čežola. Drvena ili mjedena kutija, u kojoj stoji busola, koja je pred krmilarom.

Dara. Penuni, jarbori, jarbureti ili drugo drvlje, koje je na palubi kao pričuva, ako bi što na jarborih došlo na manje.

Darsena. Mala luka u luci. Tako u Alesandriji.

Dell' Armi. Rt na jugo-zapadu Kalabrije.

Deriva. Kut medj pravim i pri vidnim smjerom broda. Brod ima derive, kad mu vjetar nije povoljan.

Dežmura! Zapovied: pustite mure! Ova se rieč rabi kod tiramole.

Dispensir. Kuhar, kojemu je povjerena kliet na brodu.

Duća cime! Zapovied: sakupi konoplje!

Duplin. Kratko i tanko uže.

Dušpir. Otvor.

Elika. Vrtak. Parobrod na eliku, na vrtak.

Efemeride. Nautički koledar, koji sadržaje sve astronomične podatke, koje treba pomorac kod svojih računa, da opredieli točku, na kojoj se nalazi.

Fakin, od talij. *facchino,* poslužnik, nosač.

Far. Svjetionik, lanterna.

Fate, fate šior. Ovom se rečenicom služe vaviek mornari, kad dobiju koju zapovied. Znači: hoću, gospodine; već je učinjeno!

Fate bonora. Mornarska rečenica. Znači: učinjeno sretno!

Ferô. Fenjer. Svaki brod ima dva ferala, zeleni na desno a crveni na lievo.

Flok. Trokutno jedro medj baštunom od floka i jarborom od prove. (Na slici broda unutarnji flok *V*2.)

Fogun. Daščara posred kuverte, koja služi kao kuhinja.

Fondo! Zapovied: sidro u more!

Gabija i *gabia.* Četverokutno jedro vezano za penun od gabije. (Na sl. broda *I.* i *K.* vezana za *j.* i *k.*)

Gamela. Velika široka lamnata zdjela.

Gija. Uže, potegnuto kroz koji buceo, te služi, da se što digne na jarbor ili sa jarbora spusti na kuvertu.

Digitized by Google

Gindac. Odeblje uže, kojim se diže ili snizuje koji penun.

Girgenti. Grad na južnoj obali Sicilije.

Gregolevanat. Vjetar sa iztoka-sjevero-iztoka.

Grižele. Priečnice (skalini) od tanka užeta, koje su potegnute od sartije do sartije i po kojih se mornari uzpinju na jarbore.

Grue. Željezni balvani, koji boče izvan broda i na kojih visi guc.

Gruž. Varoš blizu Dubrovnika (Gravosa).

Grlin. Debelo uže, kojim se brod može vezati ili za kraj ili za bovu.

Guc. Vrst barke, čuna, kaića.

Gumina. Debelo uže kao grlin.

Imbrik ili *Ibrik.* Željezna posuda za vodu.

Imbroji. Užeta, kojimi se dolje s palube mogu donjekle smotati jedra, kad su otvorena.

Imbroja! Zapovied: potegnite imbroje!

Imbroja maistru! Zapovied: potegnute imbroje jarbora od maistre!

Incerada. Kabanica od povoštena platna, koja nepropušta vode.

Inkapelaj. Točka, u kojoj se na jarboru sakupljaju sartije.

Iša! Zapovied: diži!

Jarbor ili *jedrilo.* Svaki jarbor ili jedrilo sastoji od tri komada, to jest od: stupa ili kolone, jarbora i jarbureta. Tako je *jarbor od prove* sastavljen: od kolone od trinketa, od jarbora od paroketa i od jarbureta od prove; a *jarbor od maistre* sastoji: od kolone od maistre, od jarbora od gabije i od jarbureta od maistre, kako se to može vidjeti sve potanko na slici broda, koja je dodana ovoj knjizi.

Jarbor od gabije. (Vidi na slici broda *IIb.*)

Jarbor od pala. Vidi: Pal.

Jarbor od paroketa. (Vidi na slici broda *IIa.*)

Jarburet. Gornji dio cjelokupnoga jarbora. (Na slici broda *IIIa., IIIb.*)

Jušiti se. Jariti se. Mornari govore: vjetar se juši, jača. Vjetar se je razjušio, pojačao je.

Kaca! Zapovied: otegnite, potegnite dobro!

Kadena ili *Kadina.* Debele verige, za koje je privezano sidro.

Kaić. Vidi: Guc.

Kalafat. Majstor, koji radi na brodu te zabija stupu u kimente.

Kamarot. Sobar, sobničar na brodu.

Kantar. Statira, vrst vage. Ovdje se razumieva: mjera; ona nema svukud jednake vriednosti. U obće odgovara težini od sto petdeset mletačkih librica ili petdeset i pet okâ, a po današnjoj mjeri oko sedamdeset i pet kilograma.

Kaparan. Vrst jakete u Dalmaciji, koja je izvezena u razne boje.

Kaprera. Otok na iztočnoj strani tjesna sv. Bonifacija. Prije je bio ovo posjed glasovitoga Talijana Josipa Garibaldia, a nedavna kupila ga je država talijanska i smatra se kao narodni spomenik.

Kasar. Podignuti dio palube po krmi od jarbora od maistre. (Na slici broda *CĆ.*)

Kaštio. Podignuti dio palube na provi. (Na slici broda *D.*)

Kavobanda. Gornji dio bokovâ broda.

Kica pogrješno za *klica* (zametak, mladica).

Kiment. Medjutak medj jednim madierom i drugim.

Kofa. Drvena sprava na jarborima od maistre i od trinketa, gdje se spaja kolona sa jarborom. (Na slici broda *3.* i *7.*)

Kontroranda. Gornje jedro na jarboru od pala. (Na slici broda *P.*)

Kolona ili *stup.* Donja od triju česti, od kojih je sastavljen cjelokupni jarbor i koja ide od stive sve do povrh kofe. (Na slici broda *Ia.* i *Ib.*)

Kolumba. Debeli balvan, koji se

Digitized by Google

proteže pri dnu korita broda sve od krme do prove, i na koji se naslanjaju korbe ili rebra.

Kontra. Najgornja četverokutna jedra. Kontra su dva. Kontra od prove i kontra od maistre. (Na slici broda *H.* i *M.*).

Kontrobracia! Zapovied kod tiramole, da se bracijaju na drugu stranu jedra od prove.

Koridur. Vez, koji drži sartije za korito broda.

Korsa. Kut, koji kolumba čini sa meridijanom.

Križi v. *penuni.*

Krkeni. Sike medj Sardinijom, Sicilijom i Afrikom.

Krma. Otražnji dio broda.

Krožeta. Drvena sprava, gdje se spaja jarbor sa jarburetom. (Na slici broda *4.* i *8.*)

Kurkuma. Novo konoplje, koje je još smotano, zavijeno.

Kuverta. Paluba.

Kvartir. Bôk.

Kvartomaistri. Podčastnici kod ratne mornarice.

Lancana. Odeblje uže, deblje nego običan konop, a tanje od grlina.

Lanterna. Svjetionik.

Laška! Zapovied: puštaj malo po malo!

Lavezzi. Otok na iztočnoj strani tjesna sv. Bonifacija.

Lebič. Jugo-zapad; vjetar sa jugo-zapada.

Lešti! Zapovied: spravni!

Leteća ili *biela manovra.* Konoplje, koje nije stalno privezano na oba kraja, te služi za razne manovre penuna, odnosno jedara.

Loch. Stroj, koji sam mjeri milje, koje brod preplovi.

Levanat. Iztok, iztočnjak.

Lodka. Vrst ruskih baraka (ladja) u Azovu, koje donjekle naliče našim trabakulom (omanji brodovi sa dva prosta jarbora, koji plove po Jedreni i oko obala).

Loger. Vrst broda na tri jarbora.

Loggia. Triem.

Lokrum. Otok blizu Dubrovnika. (Lacroma).

Madalena. Otočić na iztočnoj stran tjesna sv. Bonifacija.

Madier. Vanjski dio korita broda ovijen je daskami, koje se zovu: madieri.

Maina! Zapovied: puštaj dolje!

Maistra. Jedro na jarboru od maistre. (Na slici broda *I.*).

Maistral. Vjetar sa sjevero-zapada.

Malorez. Plohorez, sitnorez.

Manat. Sprava od konopa, kojom se diže i pušta penun od gabije ili paroketa.

Manikele. Mali otvori na krajih palube.

Manovra ili *manevra.* Znači sve konoplje skupa, koje je na jarborih. Naznačuje takodjer kojumudragu evoluciju (kretanje), koja se učini ili s brodom ili sa jedri.

Medušiti se. Oblačiti se.

Mola! Zapovied: pusti!

Mura. Konoplje, koje služi da se otegne donji dio jedra, koji je nad vjetar

Mutua. Osjeguravajuće družtvo na Rieci.

Nava. Vrst broda, koji ima križe na sva tri jarbora.

Noniy. Sprava, koja služi za točno čitanje na sestantu.

Orca! Zapovied: neka se prova okrene više na vjetar! Dobivati na orcu znači: dobivati na vjetar! Hoditi na orcu znači: približati provu k vjetru.

Osib = Josip.

Oštro. Jug, južnjak.

Oštro kvarta na šilok. Zapovied: da se prova broda okrene u onom smjeru, koji je od oštra (podneva, juga) udaljen za kvartu put šiloka (jugo-iztoka). Vidi: Šilok.

Pal ili *jarbor od pala.* Jarbor na krmi, koji nema križa.

Papafig. Četverokutno jedro na istoimenom penunu. Papafiga su dva: onaj od prove i onaj od maistre. Papafigi stoje odmah izpod kontra. (Vidi na slici broda *G.* i *L.*)

Digitized by Google

Paroket. Četverokutno jedro vezano za penun od paroketa. (Na slici broda *E.* i *F.*)

Partigeta ili *partigete.* Daska ili daske, koje su pričvršćene na stile, te prave obor okolo naokolo sve kuverte.

Pataraci. Odeblji katramovani konopi, koji od jarbora od paroketa ili gabije idu do na kuvertu, te ga drže. (Na slici broda *r.* i *p.*)

Pataracini. Katramovani konopi, nješto tanji od pataraca, koji drže jarburete. (Vidi na slici broda r_1. i p_1.).

Penuni ili *križi.* Dugi balvani za koje su vezana jedra. (Na slici broda *d, e, f . . . m.*)

Pilot ili *pedot.* Onaj, koji vodi brod u luku, koja mu je poznata.

Poja! Zapovied: neka prova ide pod vjetar! Hoditi na poju znači hoditi: provom pod vjetar, to jest obrnuti krmu više prama vjetru.

Poja ala banda. Manovra, kojom brod, da uhvati vjetar s druge strane, okrene najprije vjetrom u krmu.

Polaka. Vrst broda na tri jarbora.

Potenca cd bumpreša. Jaka sprava od debelih balvana, koja drži bumpreš.

Pristriešiti. Govori se o kiši, koja je prije jako padala a sada rominja.

Protiva. Biti čija protiva, znači: biti komu ravan u godinah, u jakosti, u imuću, itd.

Prova. Sprednji dio broda.

Provencali. Zovu tako u Španjolskoj lagane vjetrove sa maistra ili u obće lagane vjetrove s kraja.

Providur. Talijanski *provveditore.* To je bila vrst zapovjednika u Dalmaciji pod republikom Mletačkom.

Puč. Drveni ošit (prieklet) u stivi, koji brani sisaljke.

Punenat. Zapad, zapadnjak.

Puntamika. Uvor blizu Zadra.

Purtele. Otvori ili okna brodu sa strane, koji se daju otvoriti i zatvoriti.

Radaca. Metla učinjena od razkošmuljana i razpredena konoplja.

Rafika. Udar vjetra. Kad vjetar puše naglo, te sad puše sad ne, to govore na brodu, da dolazi na rafike.

Ranać. Krevet mornara.

Randa. Donje jedro na jarboru od pala. Randa, kad je otvorena, stoji razastrta na dva penuna, gornji se zove: *pik od rande,* a donji: *bum.* (Na slici broda *N.*; *o.* i *n.*)

Reje. Željezne motke ili verige, koje pričvršćuju kofu za kolonu te drže sartijole.

Rica. Ono, što služi, da se na kuverti pričvrsti dara ili bilo što drugo.

Riliev. Talijanska rieč: *rilievo.* Kad se gleda na busoli, u kojem smjeru ostaje koji predjel ili koji predmet, to se na brodu govori, da se diže riliev onoga predjela ili onoga predmeta.

Rucej. Držalo.

Sala del consiglio. Viećnica.

Salva la vita. Čuvaj život.

Santina. Najniži dio stive, gdje ostaje voda, koju brod pušta.

Sartije. Čvrsto, debelo i katramovano konoplje, koje drži kolone jarbora sa obiju strana. (Na slici broda *1.*, *5.*, *9.*)

Sartijole. Konoplje, koje od kofe ide do na jarbor, i na kojem su potegnute grižele, da se mornari mogu lakše penjati. (Na slici broda *2.*, *6.*)

Sera! Zapovied: zatvori!

Serpho. Otok u grčkom ostrvlju na jugu od Thermije.

Sestant. Stroj na odsjev, kojim pomorci mjere kutove medj zviezdami i obzorjem ili samo medj jednom zviezdom i drugom, da mogu tako proračunati širinu i duljinu mjesta, u kojem se nalaze.

Sika. Lit ili hrid u moru, blizu ili daleko od obale.

Digitized by Google

Solieri. Daske, koje ponješto nadvisuju vrh kuverte otvore, koji su na istoj.

Sona campana a prova itd. (na str. 195.) vidi prievod na koncu ovog tumača na str. 265.

Sovura ili *savurna.* Kamenje, pržina ili piesak, što no se stavlja na dno stive, kada je brod prazan, da se nebi prevrnuo.

Sparigi. Otok blizu tjesna sv. Bonifacija.

Spianada. Odgovara francezkom: *esplanade.*

Stili. Komadi drvlja, koji su nastavak rebara broda, i na kojih su pribijene daske partigete, te sačinjavaju sve okolo na okolo palube takozvanu: mrtvu stranu.

Stirić. Otvor na provi, kamo se spremaju jedra, konoplje i gdje stoji kadena.

Stiva. Unutrnja šupljina broda.

Stop. Englezka rieč, koja se rabi i na naših brodovih, a znači: stani, dosta, zabilježi!

Straji. Jako i katramovano konoplje, koje drži jarbore sa strane od prove. (Na slici broda n. pr. *aa.*, $a^{1}a^{11}a^{111}$., itd.)

Suda. Luka na sjevernoj obali otoka Kandije.

Šćedro. Talij. *Torcola.* Otočić medj Hvarom i Korčulom.

Šfilac bolje *svilac.* Žica ili nit razpredena konopa.

Šija. Brazga, koju brod ostavlja po krmi kad plovi.

Šijati. Voziti nazad. Tako je: šijavac, onaj, koji vozi nazad.

Šilok. Jugo-iztok, jugo-iztočnjak.

Šilok kvarta i pô na levanat. Vjetrovi se diele na moru na poluvjetrove, na kvarte ili rombe i na kvartine. Čitavo obzorje broji trideset i dvie kvarte. Kvarta se dieli na četiri kvartina. Od oštra do levanta, na primjer, ima osam kvarata; od šiloka do levanta, četiri. — Zapovied: šilok kvarta i po na levanat znači dakle, da se prova okrene u onom smjeru, koji je od šiloka udaljen za kvartu i po put levanta.

Škala. Stube ili bolje ljestve, koje vode na brod.

Škota. Konoplje, koje drži otezanu dolnju stranu jedra.

Škuna i *škuner.* Vrst broda na dva jarbora.

Špiraj ili *dušnik.* Otvor, kroz koji ulazi svjetlo u stan, koji je pod kuvertom.

Tajat. Zapovied: reži petu! Kad se brod izkrcava, tada onaj, koji broji vreće ili bilo što drugo, bilježi brojeve sa potezi i svakim petim prekriži prva četiri.

Tambuć. Otvor na kuverti ili kasaru, koji vodi u stan pod provu ili pod krmu. (Na slici broda n. pr. *B.*)

Tarantata. Vjetar sa sjevero-zapada u zaljevu od Taranta.

Thermija. Otok u grčkom ostrvlju medj Serphom, Zeaom i Širom.

Timun. Krmilo.

Tiramola. Manovra, koju treba izvesti, kad se hoće da jedra uhvate vjetar s druge strane.

Tomba! Zapovied: pusti dolje!

Trećak. Svaki treći val, koji je obično jači nego dva prva.

Trevi. Penuni od maistre i od trinketa. (Na slici broda *d.* i *i.*)

Trcaroli. Tanke uzice na jedrih, s kojimi se može umanjivati površina jedra.

Trmuntana. Sjever, sjevernjak.

Trinket. Četverokutno jedro na penunu od trinketa. Najniže i najveće jedro jarbora od prove. (Na slici broda D^{1}.)

Trinketina. Najdolnje trokutno jedro na provi. (Vidi na slici broda *T.*)

Tuga. Soba ili stan na kuverti. (Na slici broda *A.*)

Ucinj. Talij. *Dulcigno.* Crnogorski grad na moru.

Valona. Luka u Arbaniji.

Vinć. Željezna sprava, koja nosi željezni valjak, položen vodoravno, te služi da se lašnje poteže; a odredjen je napose za izkrcava-

Digitized by Google

nje i nakrcavanje broda, te za to je vaviek i postavljen blizu bukaporte od sriede.
Vira! Zapovied: kreći, obrći!

Vira na argan znači: obrći argan! Vira vinć ili vira na vinć znači: obrći vinć!
Volta! Zapovied: veži!

K str. 194.*: **Prievod:**

— *Ampuleta a segno con san Nicolò, colla bona notte e colla bonaventura.* — Ampola u redu sa svetim Nikolom, s dobrom noću i s dobrom srećom.
— *Sanità, libertà e bonaventura.* — Zdravlje, sloboda i dobra sreća.
— *Oh dela prima!* — Oj vi od prve (straže)!
— *Piasi Michiel* (ili *San Michiel*). — Sveti Mihovil.
— *Bona guardia quá e là.* — Dobra straža i simo i tamo.
— *Bona guardia vento in puppa.* — Dobra straža i vjetar u krmu.
— *Alesta servizi quando ufiziali comandarà.* — Spravni na konoplje kad zapovjednu starešine.
— *Santa Maria ajutarà.* — Sveta Marija će pomoći.
— *Un pater, ave e gloria per l' anime del purgatorio e per el nostro bon viajo.* — Jedan otčenaš, jednu zdravu Mariju i jedan slava otcu za duše očistilišta i za naš dobar put.
— *Pace, gloria, vitam eternam, amen.* — Pokoj, slava, život vječni, amen.
— *Bona notte, šior capitane, scrivane, nostromo e tutta la cumpania.* — Dobra noć gospodinu kapetanu, poručniku, božmanu i svoj družini.
— *Evviva la fede di Gesù Cristo col nostro bon viajo.* — Živila vjera Isukrstova s našim dobrim putem.

K str. 195.:

— *Sona compana a prova.* — Neka zvoni zvono na provi.
— *Santa Anna a puppa.* — Sveta Ana na krmi.
— *Da prova a puppa dir un ave Maria.* — Neka se od krme do prove reče jednu zdravu Mariju.
— *Vento in puppa sempre sia.* — Da je vaviek vjetar u krmu.
— *Un ave Maria per questa bona nave.* — Jednu zdravu Mariju za ovaj dobri brod.
— *Sia ben venuta.* — Dobro nam došla.
— *Dio facia che ne saluta.* — Da Bog da, nas pozdravila.
— *A puppa pregar Iddio.* — Neka se moli Boga na krmi.
— *San Luca e san Mattio.* — Sveti Luka i sveti Matej.
— *A puppa le preghiere.* — Na krmi molitve.
— *Vento in puppa sempre nelle vele.* — Vjetar u jedra vaviek po krmi.

* Ja ovo sve napisah, ako i ne pravim mletačkim dijalektom, a ono svakako kako sam čuo na brodu od naših mornara, te niesam niti slovke promienio.

Digitized by Google

Digitized by Google

Tumač k slici broda sa jedriljem.

(Bark: „Jared".)

A. Tuga.
B. Tambuć od krme.
CĆ. Kasar.
D. Kaštio od prove.

Jedrilje.

a) Jedrila ili jarbori.

I. Bumpreš.
II. Baštun od floka.
III. Baštun od kontrafloka.
} Kosi jarbor. (K. jar.)

Ia. Stup ili kolona od trinketa.
IIa. Jarbor od paroketa.
IIIa. Jarburet od prove.
3. Kofa od trinketa.
4. Krožeta papafiga od prove.
} Jarbor od prove. (J. od pr.)

Ib. Stup ili kolona od maistre.
IIb. Jarbor od gabije.
IIIb. Jarburet od maistre.
7. Kofa od maistre.
8. Krožeta papafiga od maistre.
} Jarbor od maistre. (J. od m.)

Ic. Stup ili kolona od pala.
IIc. Kontrapal ili jarburet od pala.
} Jarbor od pala. (J. od p.)

b) Crna manovra.

(Stalno i katramovano konoplje).

aa. Straji jarbureta od prove.
a^1 a^{11} a^{111}. Straji jarbora od paroketa.
a^4. Straji kolone od trinketa.
} Medj kosim jedrilom i jarborom od prove.

s_4. Straj kolone od maistre.
s_3. Straj jarbora od gabije.
s_2 s_1. Straji jarbureta od maistre.
} Medj jarborom od prove i jarborom od maistre.

t. Straj kolone od pala.
t_2 t_1. Straji od kontrapala.
} Medj jarborom od maistre i jarborom od pala.

1. Sartije kolone od trinketa,
2. Sartijole jarbora od paroketa.
r. Pataraci jarbora od paroketa.
r_1. Pataracini jarbureta od prove.
} Na jarboru od prove.

5. Sartije kolone od maistre.
6. Sartijole jarbora od gabije.
p. Pataraci jarbora od gabije.
p^1. Pataracini jarbureta od maistre.
} Na jarboru od maistre.

9. Sartije kolone od pala.
p^{11}. Sartije od kontropala.
} Na jarboru od pala.

Digitized by Google

c) Križi ili penuni.

d. Penun od trinketa.
e. Penun od dolnjeg paroketa.
f. Penun od gornjeg paroketa.
g. Penun papafiga od prove.
h. Penun kontra od prove.
} Na jarboru od prove

i. Penun od maistre.
j. Penun od dolnje gabije.
k. Penun od gornje gabije.
l. Penun papafiga od maistre.
m. Penun kontra od maistre.
} Na jarboru od maistre.

n. Bum.
o. Pik od rande.
} Na jarboru od pala.

d) Jedra.

Q Kontraflok.
V_1. Vanjski flok.
V_2. Unutarnji flok.
T. Trinketina.
} Na baštunu i bumprešu.

D^1. Trinket.
E. Dolnji paroket.
F. Gornji paroket.
G. Papafig od prove.
H. Kontra od prove.
} Na jarboru od prove.

I. Maistra.
J. Dolnja gabija.
K. Gornja gabija.
L. Papafig od maistre.
M. Kontra od maistre.
} Na jarboru od maistre.

N. Randa.
P. Kontraranda.
} Na jarboru od pala.

e) Braci.

(Jedan dio leteće ili biele manovre.)

c. Braci trinketa.
c_1. Braci dolnjega paroketa.
c_2. Braci gornjega paroketa.
c_3. Braci papafiga od prove.
c_4. Braci kontra od prove.
} Na penunih jarbora od prove.

c_5. Braci maistre.
c_6. Braci dolnje gabije.
c_7. Braci gornje gabije.
c_8. Braci papafiga od maistre.
c_9. Braci kontra od maistre.
} Na penunih jarbora od maistre.

Digitized by Google

BROD SA JEDRILJEM.

(BARK: „JARED“.)

Digitized by Google

Digitized by Google

SADRŽAJ.

Strana

Pripomenak. ..... V—VI.

I. Do Krfa. — Hvar. Starigrad. — Bura. — Korčula. — Milan R... Stevan. Dubrovnik. — Put Boke. Maistral. Burin. Opet Stevan. — Gdje Milan i kapetan niesu baš jednoga te istoga mnienja. Razne vrsti oblaka. — Rus. Nješto o Jedreni. ..... 1— 29

II. Do Alesandrije. — „Aurora“. — Milan. Kako se Stevan rješava prve neprilike. — Na kasaru. — Staro poznanstvo. — More. Mornar. — Morska pijavica. — Gdje se razlaže i gdje se prigovara. Vihor. Umjetna kiša. — Kako se Stevan izpričava. — Gdje kapetan govori a Milan razlaže. Mjesec i vrieme. Proročanstva o vremenu. — O čem se može govoriti na provi preko ručka. Stevan za gospodskim stolom. Vrieme i životinje. — Poznanstvo na silu. ..... 30— 73

III. U Alesandriji. — U luku. — Prvi dan na kraju. Buriki. — Do Pompejeva stupa. — O čem se može misliti pred jednim starodavnim spomenikom. — Ako te nadju? — Muhamedanski hodočastnici. Brik „Mosor“. — U luci. Mornar i pjesnik. — Bark: „Jared“. Kronometar. Busola. — Prenagljena odluka. — Kako se Stevan rješava druge neprilike. Božman. Odlazak. ..... 74—104

IV. Do Marsilje. — Nješto, o čem se je moglo govoriti i na drugom kojem mjestu. — Tko na brodu komu zapovieda. Dundo Kalá. Vjetar u krmu. Grk. — Struje. Sredozemno more. — Prvi pokušaj. Opeta Stevan u neprilici. — Površje mora. — Tišina. Oko na provi, i još koješta. — Još Sredozemno more. — Oblak. Oluja. — Krkeni. ..... 105—152

V. U Marsilji. — Obale Marsilje. — Marsilja. — Dva značaja. — Njekoliko pobližih crta iz mornarskoga života. — Na kraju; večer; ob noć. — U muzeju. — U kavani. — Plima i osjeka. — Dog. — Odlazak..... 153—183

Digitized by Google

Strana

VI. Do Carigrada. — Dundo Kalá govori više no obično. Predstavlja se novi poručnik. — Novi poručnik se jadi sa više razloga; obrće se prva straža. — S rieči na rieč govori se i o Saharskoj pustari. — Kroz tjesno sv. Bonifacija. — Za što i kako mogu pucati penuni. — Stromboli. Tjesno od Mesine. — Scila i Karibda. Ciklopi. — Ratni brod na vidiku. Nješto o gradnji brodova njekoč i sada. — Preko grčkog ostrvlja i Dardanela u Carigrad. — Oproštaj s Milanom i Stevanom. 184—257

Tumač njekojih rieči i imena ..... 259—265
Tumač k slici broda sa jedriljem ..... 267—268

Slike u ovoj knjizi:

1. Hvar 2
2. Loggia od Sanmichelia u Hvaru 2
3. Korčula 12
4. Alesandrija s kopna 74
5. „ . . . ode i gornji paroket . . . “ 145
6. Marsilja 153
7. Plijući dog 182
8. Etna 236
9. Ciklopi ili Ciklopske sike 237
10. Grčka pentera (400 god. pr. Is.) 240
11. Mletačka galija u 16. vieku 242
12. Vatra sv. Elma ili sv. Nikole 252
Brod sa jedriljem (Bark: „Jared“.) 267
Geografska karta: „Sredozemno more“.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Matica Hrvatska 1884.

Digitized by Google

Digitized by Google

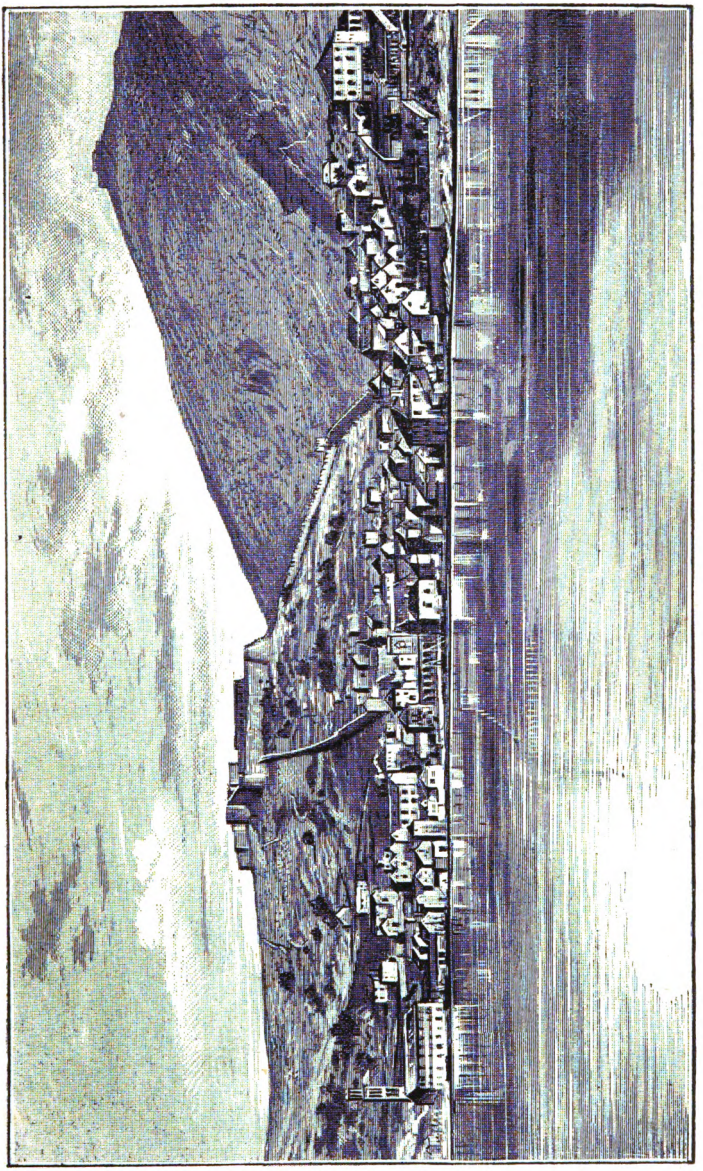

Sl. 1. H v a r. Str. 2.

Digitized by Google

Digitized by Google

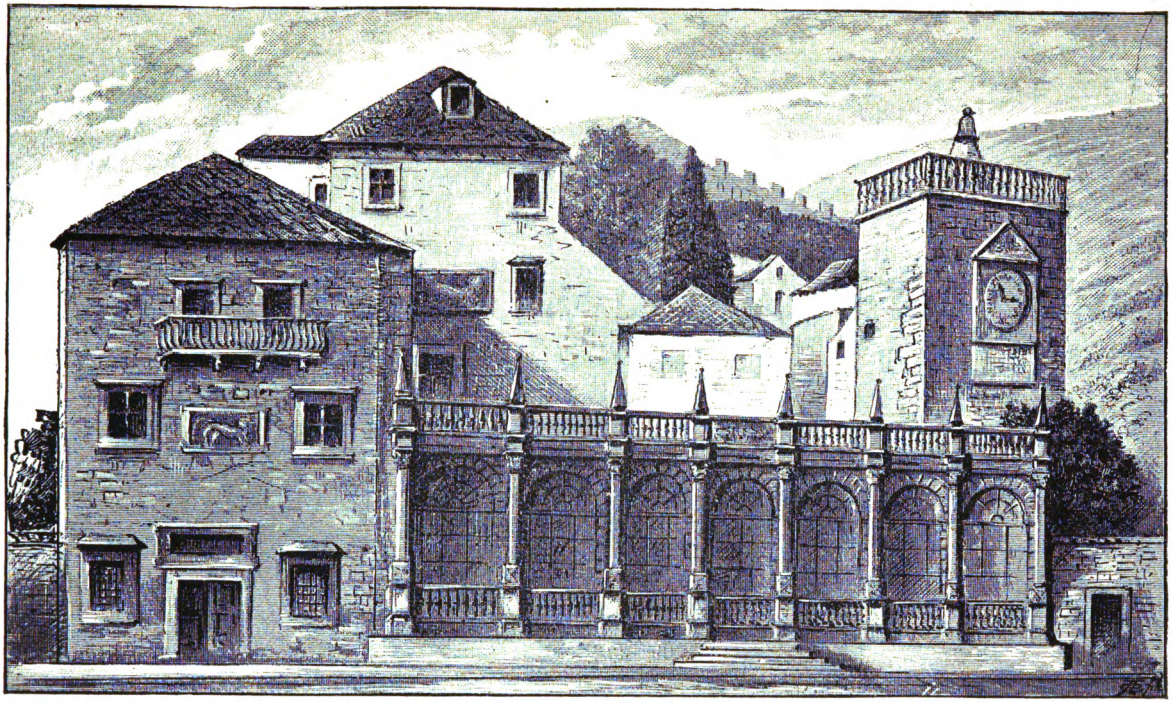

Sl. 2. Loggia od Sanmichelia u Hvaru. Str. 2.

Digitized by Google

Digitized by Google

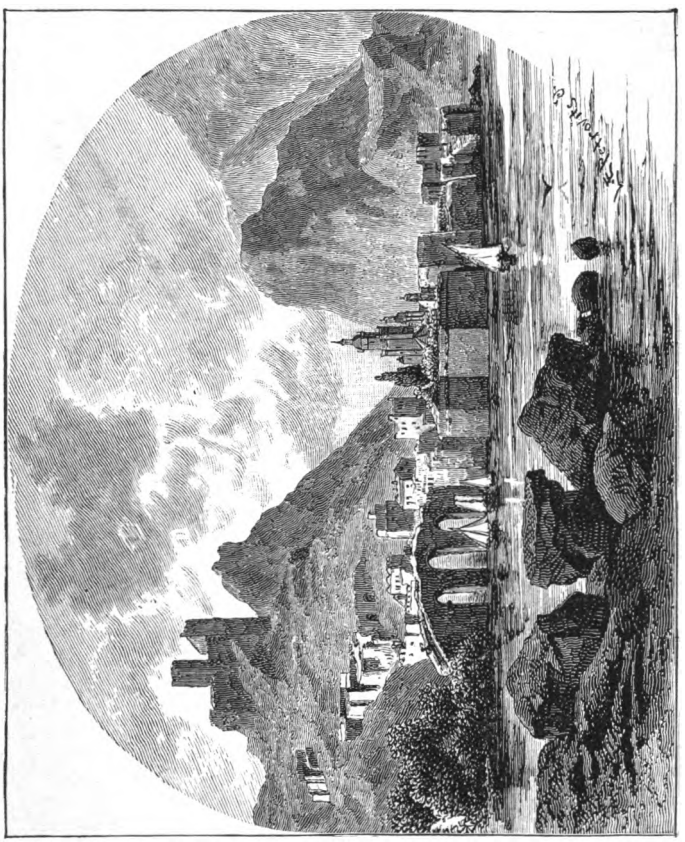

Sl. 3. Korčula. Str. 12.

Digitized by Google

Digitized by Google

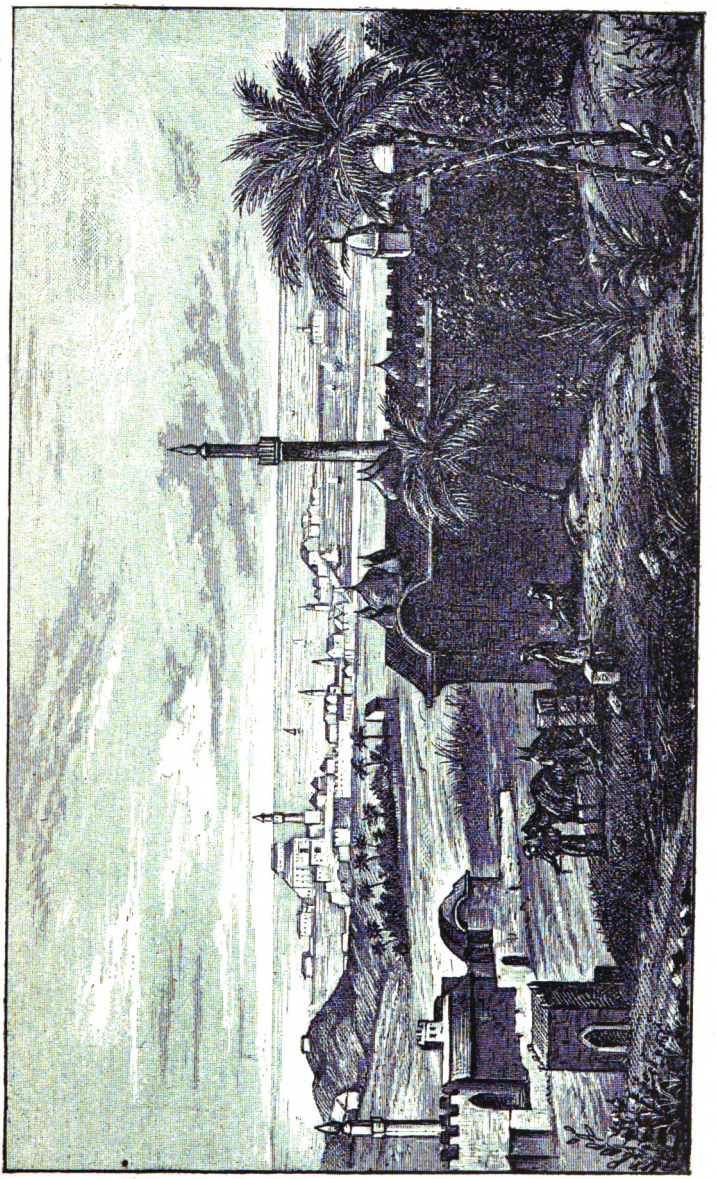

Sl. 4. Alesandrija s kopna. Str. 74.

Digitized by Google

Digitized by Google

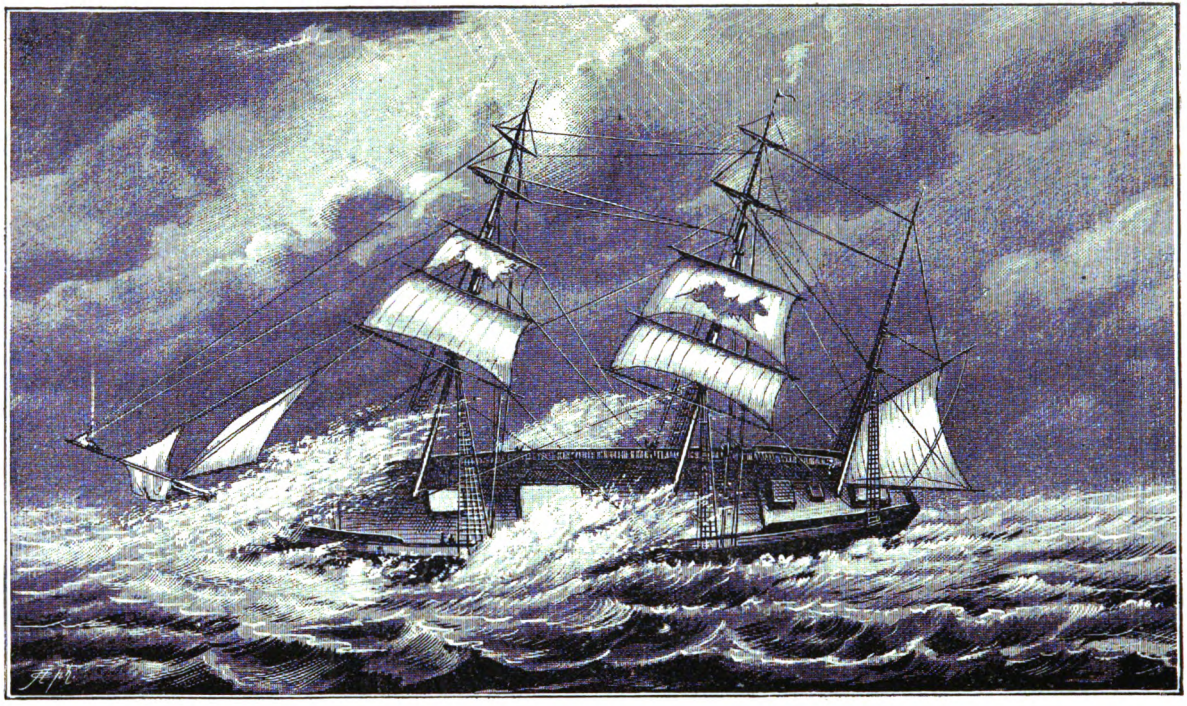

Sl. 5. „ . . . . — ode i gornji paroket . . .“ Str. 145.

Digitized by Google

Digitized by Google

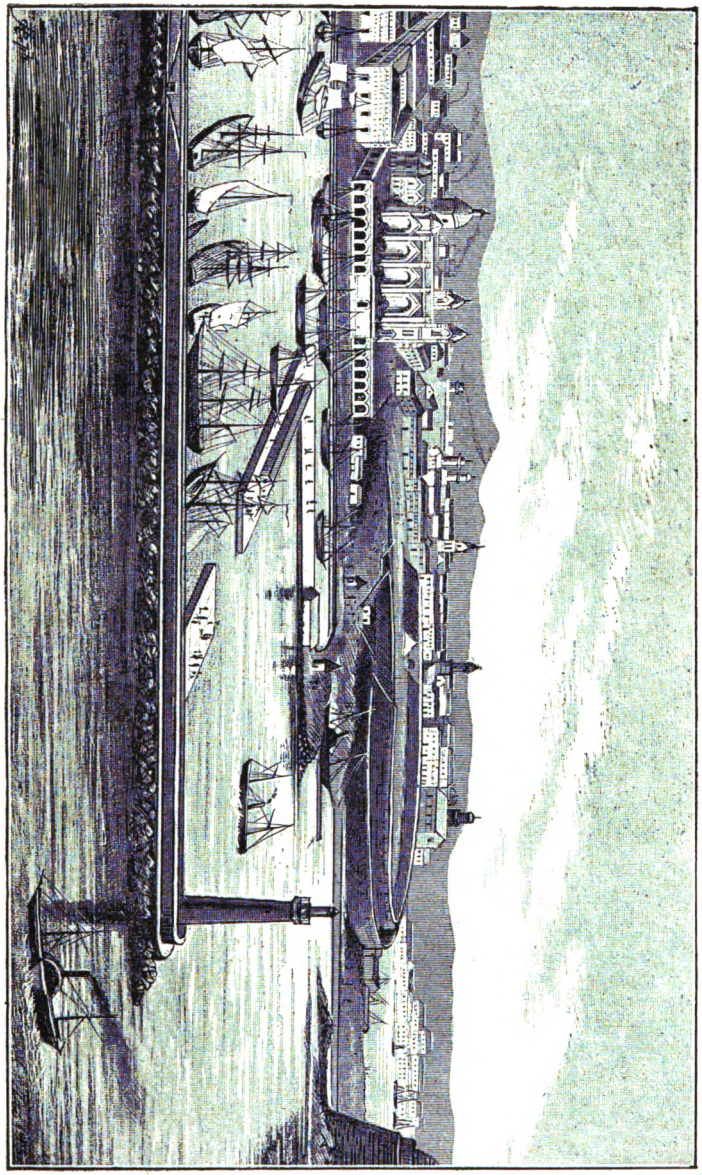

Sl. 6. Marsilja. Str. 153.

Digitized by Google

Digitized by Google

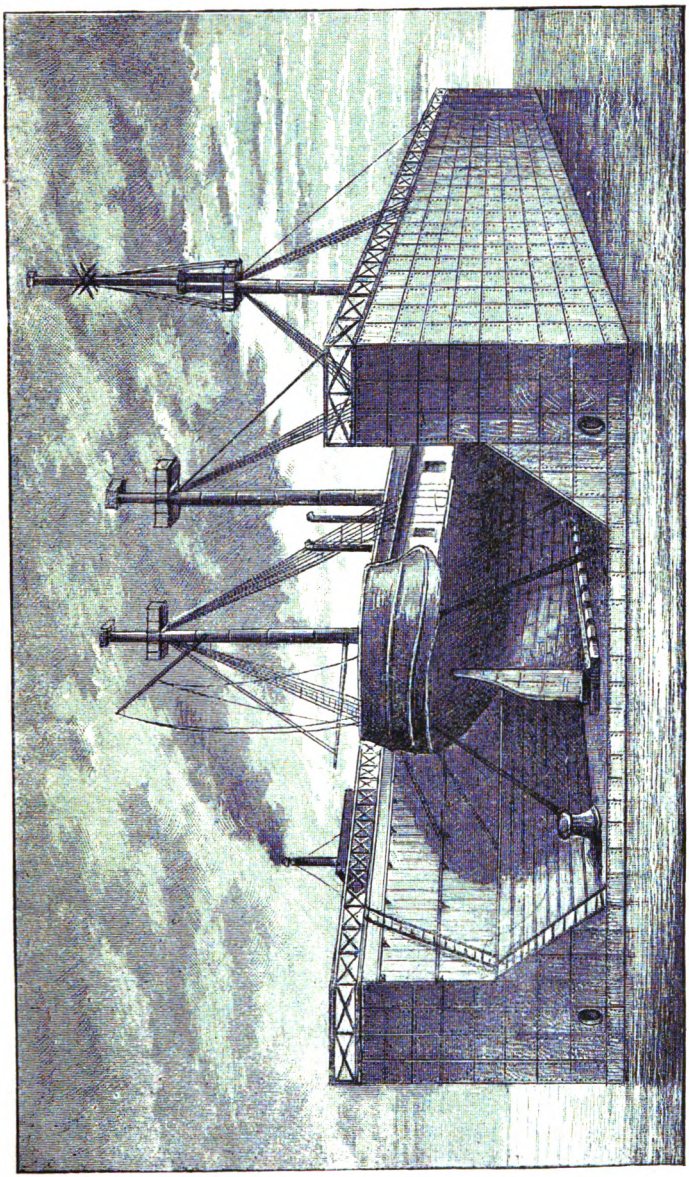

Sl. 7. Plijući dog. Str. 236.

Digitized by Google

Digitized by Google

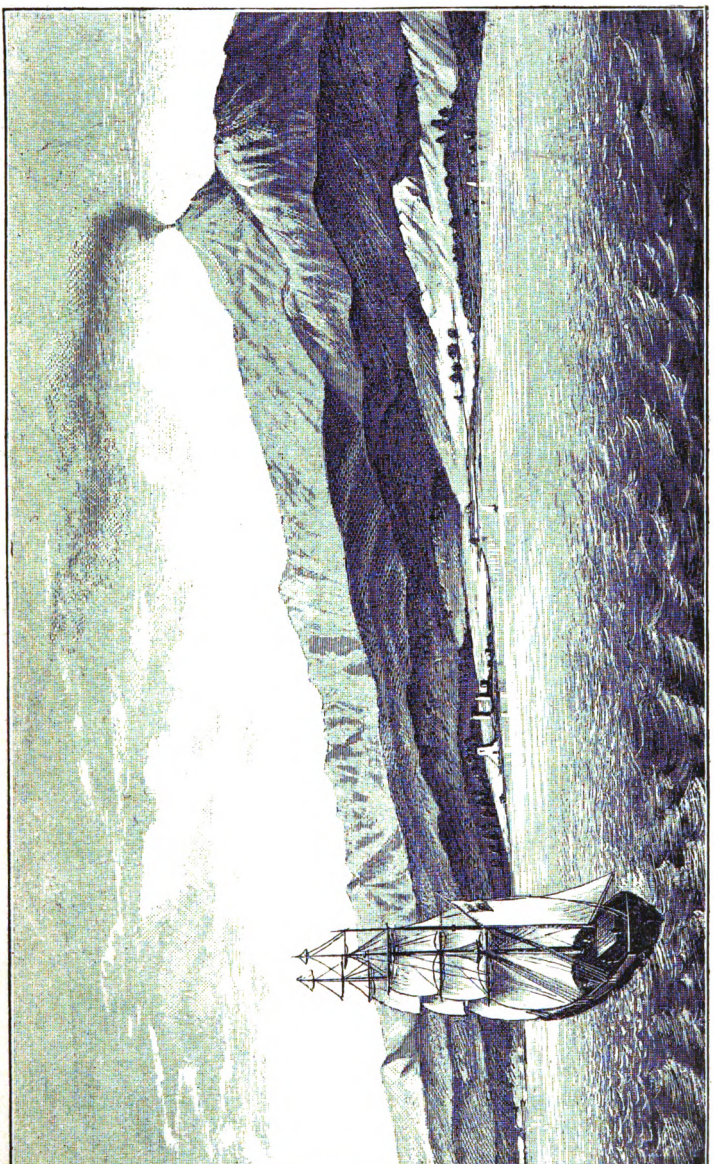

Sl. 8. Etna. Str. 236.

Digitized by Google

Digitized by Google

Sl. 9. Ciklopi ili Ciklopske sike. Str. 237.

Digitized by Google

Digitized by Google

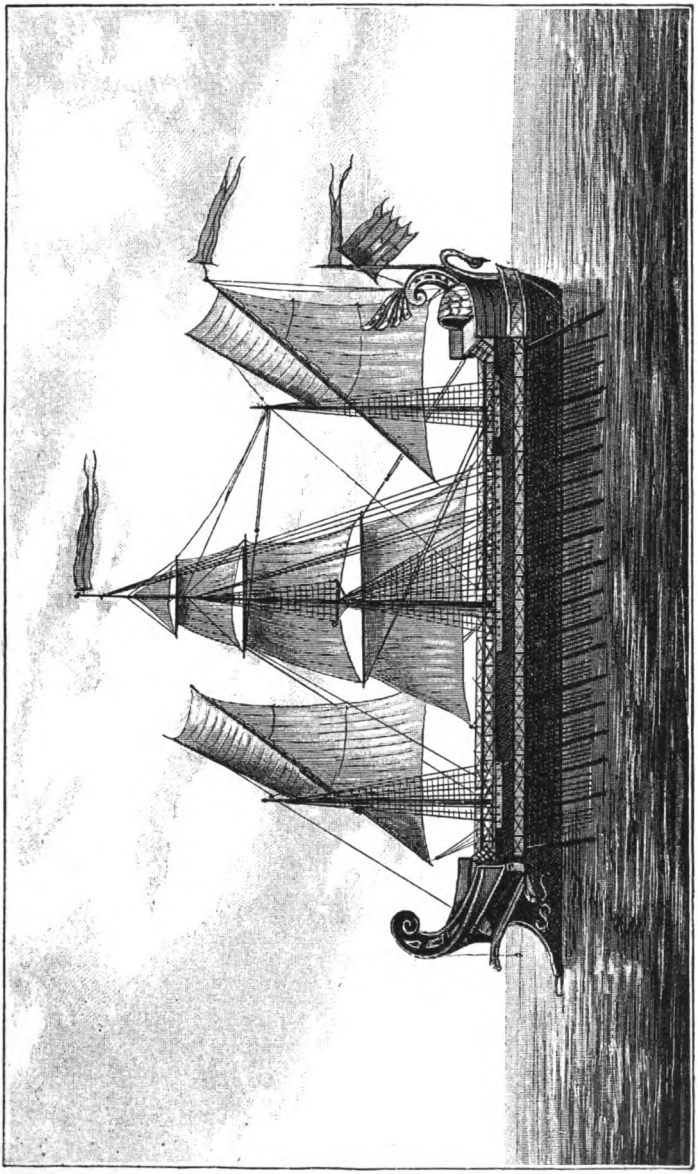

Sl. 10. Grčka pentera (400 god. pr. Is.) Str. 240.

Digitized by Google

Digitized by Google

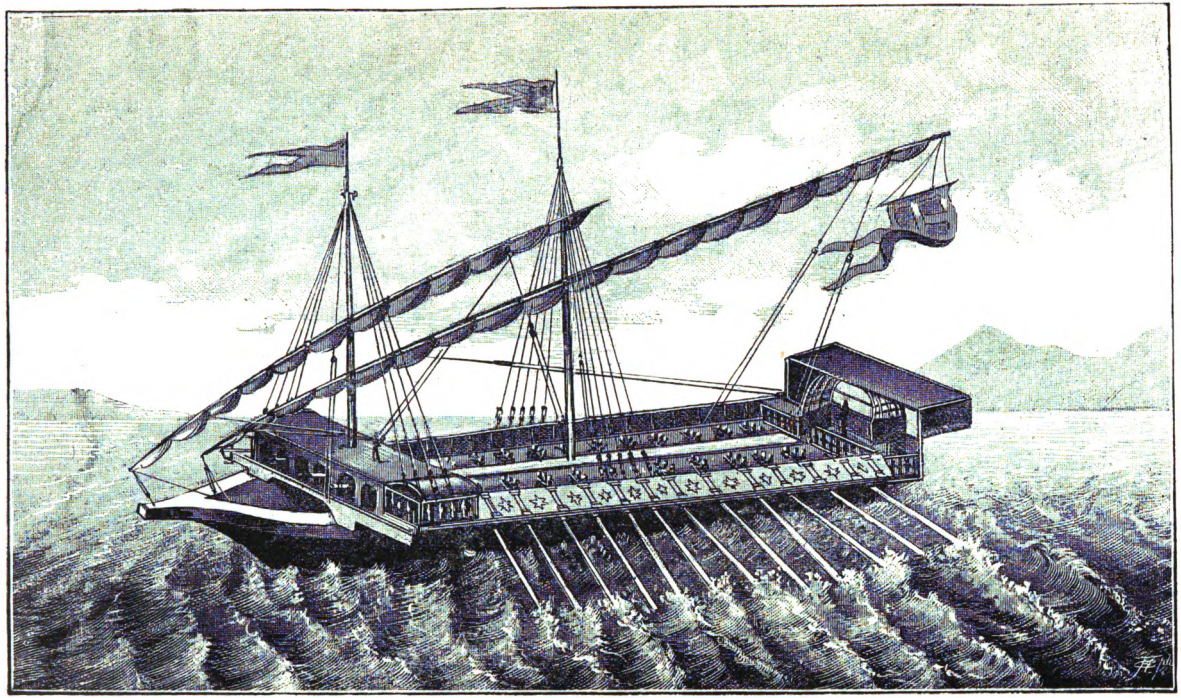

Sl. 11. Mletačka galija u 16. vieku. Str. 242.

Digitized by Google

Digitized by Google

Sl. 12. Vatra sv. Elma ili sv. Nikole. Str. 252.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

JURAJ CARIĆ.

SLIKE

IZ

POMORSKOGA ŽIVOTA.

KNJIGA DRUGA.

PREKO CRNOGA MORA I PREKO ATLANTIK'A.

SA OSAM SLIKA I DVIE HIDROGRAFIČKE KARTE.

ZAGREB.
NAKLADA „MATICE HRVATSKE“.
1885.

Digitized by Google

Digitized by Google

MOJEMU OTCU

GOSPODINU

IVANU CARIĆU,

POSJEDNIKU NA OTOKU HVARU,

U ZNAK

ŠTOVANJA, SINOVLJE LJUBAVI I HARNOSTI.

Digitized by Google

Digitized by Google

SLIKE IZ POMORSKOGA ŽIVOTA.

Digitized by Google

Digitized by Google

Preko crnoga mora i preko atlantika.

I. U Carigradu.

Njekoja razjašnjenja. — Sa Galatskoga tornja. — Novi kapetan. — Psi. Kako se na ulici može misliti o haremu. — U krčmi jednoga domorodca. — U kavani. — Gdje se kapetan nemože nagoditi s poručnikom.

Razjašnjenja nebi trebalo onim, koji su čitali prvu moju knjigu: „Preko Sredozemnoga mora“, jer ova nije no nastavak one. Ali opeta neće biti suvišno da se reče ovo, što sliedi. „Jaredu“, barku od osam sto bačava, s kojim doplovih u Carigrad, bijaše poručnikom Šior Ivo, starac od kojih šestdeset godina, rodom iz Pelješca. Čovjek triezan i umjeren mimo najtreznijih i najumjerenijih ljudi na svietu, nije bio ipak najsretniji na „Jaredu“, jer i onda, kada to je hotio izbjeći, dolazio je u sukob ili sa božmanom ili sa svojim vlastitim probitkom. A sve te neprilike dolazile su s toga, što božmana nije trla briga, ako se i slomi koji penun ili ako se razpara koje jedro; i što je poručnik mislio, da sav njegov imetak visi o „Jaredu“, odnosno o družtvu, u koje bijaše on uložio, u gotovini, tisuću forinti. Poručnik bi govorio i mrmljao, a božman bi ćutao; a samo kadikad dodao, da se to može i onako svakomu dogoditi, i da su jedra skrojena, da se kidaju, a do potrebe i paraju. Kako se vidi, poručnik i božman nebi se bili svojevoljno ukrcali zajedno na nijedan brod, ili bolje rekuć, da je poručnik zapoviedao „Jaredom“, nebi na „Jaredu“ božman bio božmanom. Šior Ivo dakle morao je božmana trpjeti, a može se donjekle reći, i gutati,

Digitized by Google

jer ako bi on rekao, da je crno, božman bi, da je bielo, — i obratno. Ipak je na brodu bilo vaviek sve mirno; jer su se sve ote razmirice radjale samo za oluje. Kako bi se pak vjetar utišio i more izgladilo, utišila bi se svaka, i svaka bi se izgladila barem prividno. Naravno, da bi ostao vaviek onaj tračak nezadovoljstva, kojega nije mogla umiriti niti najveća tišina, ali se opeta nije moglo reći, da su izmedju njih dvojice odnošaji bili ikad uprav napeti. Poručnik bi se razsrdio, pljunuo bi, a božman bi rekao svoju, pak opeta ko na staru. A kad bi došlo, da se što poteže, potezala bi oba, zajedno, složno, ko da su dogovorni. Božman sa svoje strane nije se srdio nikad; a nije imao ni razloga da se srdi, jer, govorio je Šior Ivo, njemu deveta briga, ako propadne i „Jared" i družtvo.

Šior Ivo bijaše od onih ljudi, koji sve uzimaju na zlo, koji misle, da se sav sviet vrti samo okolo njih. Božman je mjerio i sudio sviet drugčije; on je držao naime, da mu se je turati u kolo za drugim, pala ruka kud pala, na jednu stranu ili na drugu. Prvi je čuvao svaku na brodu, kô da mu probit sliega ravno u žep, a drugi je mislio, da kao plaćenu čovjeku suvišna je i bezposlena svaka briga, koja bi njemu dušu uznemirila, a brodu malo pomogla. Šior Ivo je imao dušu mekanu, ko da je od pamuka, a u božmanovih je prsiju kucalo srce od željeza, odvažno, odrješito. Oči su prvoga gledale, a u drugoga su iskrile. Obojica su imala brkove; ali oni poručnikovi padali su mlitavo preko gornje usne na doljnu, dočim su se oni božmanovi ježili, kaonoti u brkata čovjeka.

Ove dvie osobe, koje eto predstavih dobromu čitaocu, bile su poslije kapetana prve ličnosti na „Jaredu".

Kako bijasmo dojedrili u Carigrad, to se usidrismo na samo ušće Zlatnoga Roga, tik onoga mosta, koji spaja Stambul sa Galatom. Tu smo čekali punih dvadeset dana, e da bi brod našao navla za Englezku. Uzalud. Posli bili slabi i na kraju i na moru, pak je uz nas ljenčarilo dva-

Digitized by Google

deset drugih brodova, čekajući navô, kao ozebao sunce. Znali smo dakako, da ćemo u Crno more, bilo kad bilo, pak se je za to brod i redio, kako bi bolje odolio olujam Crnoga mora, i najposlije Atlantika, koji nas je na redu čekao.

Odma nakon drugoga dana, iza kako bijasmo u luci, izkrca kapetan ponajveći dio vojske i reče nam, da će on otići, a da će ga zamieniti drugi, koji da je već na putu put Carigrada. Od ostale vojske neostade na brodu nego poručnik, božman, Antun, sobničar i mali od foguna. I ovaj se potonji potla izkrca, a nadodje drugi, koji se sada bijaše dao u sviet za prvi put.

Jednog dana napokon, a o samo podne, dodje na brod lučki stražar, te reče, da nam se je otale seliti, jer će tu drugi brod izkrcavati ugljen. Nepitaj za muku jadne vojske, doklen se na silu potezanja maknusmo s mjesta kroz onu stišnjavinu raznih brodova. To je trajalo od podne do mrkle noći. Kako smo bili tanki na broju, to nadodje pomoć s kraja; ali pri takovoj raboti deblji i teži kraj ostaje vaviek na jadnome mornaru. Prem se u tih sgodah zna mornar vladati kadikad tako vješto, da nepotroši niti uncu svoje snage, a ipak je taj put bilo posla za čudo. Ljudi s kraja nebili mornari, pak ih se moralo na svaku napućivati; što je činilo, da stvar ide sporije, i da se poteže više, nego je uprav trebalo.

Sutradan, a pred samu večer, naviesti svečano Šior Ivo meni i božmanu, da eto dolazi novi kapetan.

Osvitao je krasan dan, kad ja, silazeći preko ladjice na kraj, turih se u vijugaste i neuredne ulice Galate, da idem dalje i dalje, kud bi me same noge zaniele i slučaj namjerio. Prve ulice tik obale bile su prazne: sve je mrtvo još u kućah driemalo i opočivalo. Samo bi se lieni koji pas pomakao u svojem valjalu, osovio glavu, protegnuo se malko i opeta se sgurio nosom na rep. Sve mirno i tiho

Digitized by Google

kao u gluho doba noći, mimo glasova prodavalaca voća i zeleni, koji su već bili počeli vrviti po glavnoj ulici Galate, i od kojih je vriska i jeka dopirala u one samotne ulice, kao u kakvu dubinu, gdje nema života. Hodeć napried činilo mi se, da se Carigrad budi. Što ja onuje a to sve življe, glasovi jasniji i mnogobrojniji. Činilo mi se, kao da sam u kazalištu, u kojem se čin sbija iza zastora. Još deset, još pet koraka, pak me eto u glavnoj ulici. Tamo sve živo ko usred podne. Vičan samoći na brodu, taj brzi prelaz iz mira u nemir smuti me i pobjegoh više, uz Persku ulicu, samo da me nije u toj graji, u toj miešavini.

Pak se popeh na Galatski toranj, koji sagradiše Genovezi godine 1348., da postave čvršći temelj svomu gospodstvu nad Bosporom. Sazidan na obronku Perskoga brežuljka, otvara najljepši vidik nad Carigradom. Jedva da mu se u tom pogledu takmi toranj seraskierski, koji je u Stambulu. — Preda mnom na jugu otvara se Skadar, azijska obala, preko koje su hrlili konji i konjanici muslomanski, da najprije zasjednu u Traciju, pak da tamo snuju o padu grčkoga carstva i o zaposjednuću Carigrada. Skadar naliči više perivoju nego gradu. Preko njegovih brežuljaka izmjenjuju se kuće, palače i ljetnici šumicami, gajevi i perivoji, tako zamamljivo, tako dražestno, da od duše sažališ naše gradove, u kojih su ljudi uprav natrpani. Nižući se redovitim neredom, drage i brežuljci, kao da se odmaraju, s desne strane na groblju, s lieve na ravnici, koja liže obronke azijskih gora, vaviek živih, vaviek zelenih. Onamo na onom groblju pravi i koreniti Turci hoće da budu zakopani, jer je ono zemlja, u kojoj opočivaju i svete kosti njihova proroka. Za to je Skadarsko groblje i najljepše, a može se reći, mimo Ejubskoga, i najsvetije. Svetost onoga mjesta nije ipak priečila, da po koji sultan postavi nadgrobni kamen svomu konju, ako mu i nije desni bok obrnuo put Meke, kako se to čini pravovjerniku, neka je valjda brže na nogû, kad zaori trublja sudnjega dana.

Digitized by Google

Onuje Skadra, na desno, na ulazu zaljeva Ismidta, prvanje Nikomedije, prozireš Kneževsko ostrvlje, tako prozvano, jer je to bilo u byzantinsko doba mjesto, u koje bi prognali careve i carske sinove, lišene prestolja. Malo na lievo gomila nagomilanih ljetnika, što no se sve zove Kadikoi, na istom mjestu drevnoga Chalcedona, u kojem su se gatanja Apolonova takmila sa onima od Delpha, u kojem bi držan ekumenički sabor od godine 451.

Ovuje azijatskoga kopna, liep kao koja obljubljena i zapuštena krasotica, veleban kao koji povaljeni orijaš, zabija se kano klin med Marmarskim morem i Zlatnim Rogom Sarajski rt, i gleda put Bospora, kano da će se sad od Stambula odciepiti. Medj Sarajem i Skadrom viri iz mora Leandrov toranj, u kojem jedan sultan bijaše sakrio svoju jedinicu, da neumre od zmijina otrova. Ali više nego ikoji dio Carigrada mami stranca drevni Byzancij, na čijih se razvalinah diže današnji Stambul. Zlatni Rog zavija se uprav kao rog, med njim s jedne strane, Galatom i Perom s druge. Ono malko vode bilo je dostatno, da mu sačuva sve do danas turski značaj proti evropejskoj bujici, koja je zavladala Perom i uspješno navaljuje na Galatu. Drevne zidine, koje ga okružuju, savijaju se poput zmije, od predgradja Egri Kapi, niz jedno brdo, niz drugo, niz treće čak do sedmoga, najprije k jugo-iztoku pak k jugu, doklen neprispiju na Marmarsko more, da pak zaokrenu obalom Saraja i Zlatnoga Roga. Nebrojene kule, koje su po njem posijane, njekoje sačuvane a njekoje porušene, poviedaju kratkim slovom, da je prestalo njihove djelovanje, da je Stambul ostario, da se turski grad mora ili uništiti ili preporoditi. Nebrojene džamije, okrunjene kubami, nanizane tornjići, zaokružene munarami, reko bi, plivaju u moru mrtvila i zapomagaju kao utopljenik, kojemu se hoće zraka, kad ga more zagušuje. Blistave kube i munare džamijâ Muhameda, Selima, Bajazita i sultanke Valide, zaodievaju neobičnim sjajem bajan okvir mira. Sama samcata predstavnica

Digitized by Google

davne prošlosti kršćanstva, tužno osakaćena i poturčena, blista na daleko kuba svete Sofije. Osamljena u moru muslomanstva, reko bi, pruža ruke put Pere, odklen će, kad li tad li, zaoriti glas slavenskih vojnika, da ju preobuku i zaodjenu onim ruhom, kojim se je ponosila, kad je Justinijan mogao uzkliknuti: „Salamune, ja sam te nadkrilio.“ Džamija sultanke Valide, koja je na trgu Baluk, odma kako se iz Galate preko mosta silazi na obalu, diže koketno nebu u oblake svoje četiri munare i nadtječe se u sjaju sa sjajnimi kubami glavne džamije Ejubskoga predgradja, koju podiže zahvalnost Muhameda drugoga Abu Ejub Ansari-u, štitonoši velikoga proroka, kad gledajuć ucviljen svoje poražene gjemije na Marmarskom moru i sdvajajući o osvojenju Carigrada, njemu se zareče i preporuči. Nije u tu džamiju živoj krštenoj duši dopušten ulaz. U njojzi, uzlazeći na priestolje, opasuju se sabljom Osmanovom turski gospodari. Ona je sve od osvojenja najsvetija džamija svega Carigrada.

Stambul je opasan zidinami i sa strane Zlatnoga Roga Kad¡ su križari bili navalali na Carigrad, one su zidine uzalud suzbijale |mletačke napadaje. Mletački dužd Dandolo, sliep i starac od devetdeset godina, spusti se ondje na obalu, poklen je stao na provi jedne galije, koja je jurišala.

Iza zidina, a na zapadu, zelene se osamljeni brežuljci kao koja zelena pustoš, puna grobova, puna cipresa i makljena, puna svakih uspomena, a prazna životom i mirna, kao koje zapušteno i porušeno predgradje. Bujno rastlinje kao da navaljuje na Stambul. Ima u istinu nješto sjetna u onoj provali zelenila na one drevne zidine, koje te sjećaju na sva ona silničtva byzantinskih careva, koja su se sbijala u podrumih onih kula, što se nižu navrh zidina, sve od Zlatnoga Roga do Marmarskoga mora. Na desno, tik samih vrata Jedrenskih, zaodjenuta po tursku, gubi se u moru kućâ i palačâ turskih kršćanska crkva „Chora“,

Digitized by Google

sazidana još u doba Justinijanovo, a sada pretvorena u džamiju. Ona je prva podlegla osvajaču, ona prva porobljena od Turaka, koji provališe kroz vrata Jedrenska iza kako su Orbanovi topovi i drzovita rieč Muhamedova bili porušili zidine.

Pri kraju zidina, a na samoj obali Marmarskoga mora, vidiš kobnu kulu od Sedam Tornjeva, koja je primila u svoje podrume i mladoga Osmana, i carskih sinova, i poklisara stranih država, da ih svjetlo više nevidi. Onuda će, kako govori priča, proći kršćani, kad osvoje Carigrad; priča. koja proiztiče valjda s toga, što su onuda ulazili u grad slovodobitni carevi, Konstantinovi potomci. Zidovi, koji gledaju i moče se u Marmarskom moru, znali su odoljeti i vjekovom i valovom. Ovuje onih zidova pogled pada na Saraj, koji je u svoje vrieme zauzimao najživahniji i najljepši kraj staroga Byzancija. Sa Galatskoga tornja miešaju se u jednu skupinu i Visoka Porta i Aja Sophia i ruševine i ostanci njegdašnjih carskih perivoja, u kojih su ljepota i silničtvo lutali u bludilu, i radjali one prizore pune krvi i sramote. Ondje u onome kutu Stambula dizale su se razkošne palače careva grčkih i latinskih; ondje one drevne uspomene, koje se zapliću u poviest Genue, Mletaka, Atine, Sparte, Rimljana, Arapa, Grka, Bugara i Osmanlija. Vječite promjene preobrazivale su tečajem vremena oblik Saraja. Byzantinske gradjevine, porušene dobrim dielom još u doba križarskih vojna, niesu sve niti zatekle pad Carigrada. Poklen Abdul Medjid prenese sielo sultanâ u Dolma Bagdže, Saraj je izgubio i svoju važnost i svoju ljepotu, te stranac zaludu traži u njem onaj sjaj, ono razkošje, o kojem se je toliko i pisalo i pjevalo. Vatra, vrieme, željeznica, a recimo i sudbina, sve je doprinielo njegovu razsulu, koji je prava slika iznemogle veličine otomanskoga carstva, kojemu neostade nego sjena od prijašnjega sjaja. Sad ima u Saraju samih gradjevina, kioska, i perivoja, posijanih neuredno, gdjekud neuredno sbijenih, a gdjekud

Digitized by Google

razbacanih, al liepih svedjer, svedjer dražestnih, jer naliče prosutom lišću kakva cvieta, koji je porazkidao i porazbacao časoviti hir koje samovoljne odaliske.

Ako sa Stambula povučeš oko k sebi preko Zlatnoga Roga, eto ti izpod nogu Galate, a iza tebe Pere. Obale Bospora dospievaju u Zlatni rog, saviju se na lik obruča okolo Galate, da poviše Pere dospiju u Sladke vode, kamo gospodje muslomanske idu ljeti razbijati haremsku dosadu. Galata čini, može se reći, njeku vrst prelaza od turskoga Stambula do evropejske Pere. Njezine su starinske uspomene riedke. Medj ostalimi gradjevinami odlikuje se toranj, mitnica i džamija Alijina. Na lievo, iza predgradja Funduklu, vojnička je kasarna, pak onuje groblje, a još onuje carska palača Dolma Bagdže, koja se bieli na suncu i oglêda u moru poput labuda. Galata je bila sielo Mlečića, koji su ondje bili počeli trgovati još u doba Justinijana prvoga. Njihova je moć već u devetom vieku bila tolika, da su znali jurišati na sam grad Konstantinov, da sačuvaju pravo slobodne trgovine nad Bosporom. Oni su znali navesti križare, da napadaju na grad; a tomu je pomagala i grčka nevjera, koja je križarom stvarala neprilika, kad i kud je samo mogla. Isti Turci niesu počinili nedjela kaono kršćani četvrte križarske vojne. Neosta crkve, koja nebi porobljena; neosta kuće, koja nebi oskvrnjena; neosta spomenika, koji nije pretrpio. Sve, što se nije moglo odnieti, to se je uništilo; a što se nije moglo uništiti, to se je porušilo.

Poviše Galate diže se koketno novi evropejski grad Pera. Njezine gradjevine ko da su naviestile rat gradjevinam, muslomanskim; kao da je to prednja četa evropejske kulture, kojoj je povjerena zadaća ili preobraziti Carigrad ili ga uništiti. U onoj neopredjeljivoj crti, koja dieli Galatu od Pere, i koja je točno označena jedino od Galatskoga tornja susretaju se dvie poviesti, tri svieta. Valovi muslomanskoga nasilja, od kojih se je njekoč sgražala sva Evropa, povlače

Digitized by Google

se nazad, u Bospor, iz kojega neće već nikada zakipjeti. Galata se već ponavlja; isti Stambul neodolieva bujici, koja od svukud navaljuje. Biedni Turci gledaju turobno na tu navalu i zaludu uzdišu, kad je nemogu zapriečiti.

Sunce je tonulo u vodu onamo iza Saraja, i još su njegove umiruće zrake pozlaćivale Marmarsko more, brežuljke Skadra i Stambulske munare, kad se pomoli iza Sarajskog rta Lloydov parobrod „Espero“, koji je dolazio iz Trsta. Pak zakrene na lievo, i kad bi malo ovuje Saraja, nedaleko od Galate, tako da mu je Stambul bio na vidiku, a još neizgubio s oka Marmarsko more, baci u more sidro. Šior Ivo naredi, a dva mornara odtisnu se čamcem put parobroda, da prevezu na brod i novoga kapetana i njegove prtljage. Po sata iza toga eto čamca nazad, gdje plovi izmedju konoplja, koje izprekrižuje sve otvore, što su od broda do broda, koji su svi narinuti jedan na drugoga.

Ja bijah doduše znatiželjan, da vidim toga novoga zapovjednika. Kako su mi ga opisivali živahna, odvažna i odrješita, ja ga bijah narisao u svojih moždjanih mršava i malašna tielom, a sredovječna godinami. Eto napokon čamca na dva dohita, i ja mogu razabrati, kako se sve to bolje crta meni pred očima čovjek visoka stasa, krupan, debeo za čudo. Pak eto čamca izpod samoga barkariza, i eto se napokon kapetan Baro B. penje uz ljestve na palubu, gdje ga stari kapetan službeno dočeka.

Ona se dvojica poljube i sidju u komoru. Kamarot za njima, a ja s poručnikom na kasar, da nagadjamo, hoće li božman ostati na brodu ili ne.

— Po svoj prilici neće, reče poručnik. Novi kapetan, nova vojska; to je u redu. Nije kud kamo. Onda nema prispodobâ, pa niti nezadovoljstva. On će se i onako sam izkrcati.

Digitized by Google

— Za čudo, rekoh neizmjerno žalostan, božman će otići?

— Bolje, doći će svakako pametniji. Sa ovakvimi božmani bi se naše družtvo razteplo prije druge godine. Ako na brodu nemaju pomnje kapetan, poručnik i božman onda gotovo, barka bez vesala i bez timuna.

Ja počeo braniti božmana, kojega mi je u duši bilo žao izgubiti, a poručnik prekine jedko i otidje. On nije mogao zaboraviti nedužne božmanove krivnje, pak se pobojah, hoće on nagovoriti novoga kapetana, neka ga izkrca.

Sidjoh tada dolje u komoru, da vidim bolje novoga prvaka na brodu, i da se s njim upoznam. Njih dvojica sjedila uz trpezu, kapetan Baro B. u čelo, a stari kapetan do njega. Onaj, koji je odlazio, gostio je onoga, koji je dolazio. Toga puta opazih, da je domaćin bio gostom u svojoj vlastitoj kući.

Kapetan Baro nije naličio ni u čem staromu kapetanu. Njegovo punano lice bilo je puno zadovoljstva. Pomislih odma, da je preko njegova čela malo kada ili nikad prošao oblak sdvojnosti i nemira. Uzrastom visok, stasom krupan, odrješit u govoru, debeo; soba ga je bila puna. Iz svoje je lule sipao guste oblake dima, koji se je jedva jedvice izdušivao kroz dušnik od komore. Kako je vrieme bilo meko, to on svlači jaketu, da bude samo slobodniji, i da se na tenani uzmogne nasloniti na divan, koji je zauzimao širom svu komoru, s jedne strane na drugu. U godinu dana, što s njim plovih, upoznadoh u njem umna čovjeka, mornara od srca. Često bi on pustio jeziku na volju, te biedio sve i svakoga, ali je on to činio samo onda, kada je bio uvjeren, da ima pravo, da svojih rieči nesiplje uzalud, — da mu ih, kako bi on običavao reći, vjetar nenosi Bog zna kud. On je naličio donjekle božmanu. Da su obojica bila jednako uzgojena; da je kapetan Baro potezao samo burine kao božman, ili da je ovaj potonji prevrtao knjige, kao što nije, i živio u dobru družtvu i čovječtvu kao prvi, mislim, da što bi se reklo od jednoga, to bi

Digitized by Google

vriedilo i za drugoga. Ali svega toga nije bilo. Božman bijaše proživio sve svoje dane samo pod provom, i njegova se duša nebijaše niti okusila, a nekmoli užila one hrane, koja je samo za dušu; pa se na tom razkršću ona dvojica razlikovala bitnim i može se reći, nepopunivim ponorom. Oči su im se kriesile jednako; ali dočim se je okom jednoga izražavala duša umna i naobražena čovjeka, koji po stečenom znanju izpituje stvari i razsudjuje ih, točila se je kroz oči drugoga razborita ali neizvjestna smionost i odlučnost živahne duše neuka čovjeka, koja plije u svom vlastitom izkustvu i za potankosti nepita. Njihova izrazita lica odavala su jednaku odvažnost, ali dočim su potezi jednoga nosili sami utisak oluje, na drugome su ti trakovi ostajali donjekle u sjeni sprama duhovitih poteza, koje naobrazba bijaše na svoju ruku nanizala. Rieč je objema tekla ozbiljna, ali je kapetanu tekla laglje, i nije bila onako težka. Jedan je govorio samo onda, kada bi trebalo, a drugi bi se gdjekad upustio u duge razgovore, kan da je razgovora željan. Ali je ta razlika bila samo prividna, jer je božman govorio očima. Što je znao pa hotio reći, to bi rekao u kratko. Njegove su rieči bile sami potezi. Svaka izreka i piknja. Oči bi pak nadopunile ono, što bi jezik izpustio. Kapetan Baro nasuprot, duševno odgojen, znao bi zaodjenuti svoje misli, pak nije kadkada štedio rieči, da to učini. Jedan bijaše knjiga, koja se sama pružala otvorena, a drugu je trebalo otvarati; u objema napokon zrcalile su se dvie duše i dva srca, koja kan da za more bijahu stvorena navlaš.

Kako ja bijah na stubah, eto božmana sustopice za mnom. U hodniku skine kapu, stavi ju pod pazuho i i unidje. Na njem je bilo svečano odielo, jer je dolazio s kraja. Modre gaće, modra košulja i visoke čižme do poviše koljena. O vratu crni ovratak, ali koji nije košulje zatvarao; visio je zauzlan do samoga podanka prsluka, koji se je modrio vrh crljene vunene g u ć e.

— Što je nova, božmane? upita stari kapetan.

Digitized by Google

— Evo, šior, ništa. Danas smo douredili jarbor od prove. Pripasali smo na jedra nove bunje i svezali novi trinket. Nego nije zdrav penun od paroketa; ima u njem cjepotina, a u cjepotini nješto gnjiladi; ali još zvuči dobro, još će koje vrieme potegnuti.

— A baštun od floka?

— Dali smo ga na dvor. U redu je. Škota od trinketine nije dobra, trebalo bi ju promieniti.

— Ta konopa, Bogu hvala, ima, pak sutra promieni.

— Promienit će drugi, šior, ja sam otišao.

— Otišao? A za što?

— Otišao da, jer je bolje, da idem. Ima božmana, ima i brodova, pak se lako nagodio ja, a još lašnje „Jared".

Kapetan Baro je mučao. Još mu nebijaše izručen brod, a niti predana vlast, pak se nije hotio, kako reče sam, miešati u tudje posle. Zaludu je stari kapetan nagovarao božmana, da ostane, zaludu sam ga ja molio na križ. On bijaše nepomičan. Primi svoje novce, oprosti se s kapetanom i otidje, kad je već bila ura noći.

Ja za njim na kuvertu.

— Božmane, rekoh, sa što nas ostavljate?

— Nebih ja rado, odgovori, ali bi mene Šior Ivo i onako omrazio pred novim kapetanom, te ga nagovorio, da me izkrca; pak ja onda sramotan do vieka. Nije se, Bogu hvala, do danas još reklo, da su me ma iz kojega broda iztjerali, pa neće ni po danas. Da znam godinu dana šetati po Carigradu, i onako odoh.

Na tom je i ostalo.

Božman otidje iste večeri, a ja ostadoh žalostan kao nikad tako. Ona njegova odrješita ćud i triezna ozbiljnost bijaše me se dojmila u velike; a kako nebi, kad su takovi ljudi riedki kao biele muhe. Poslije Milana i Stevana eto izgubih i simpatičnoga božmana. Sad opeta na brodu, mimo poručnika, koji me nebijaše začarao, sve strana lica, sve nepoznati ljudi,

Digitized by Google

Stari kapetan otidje odma sutradan. Ja ga odpratih do na parobrod, koji je dizao put Smirne, pa otale mimo Krfa u Trst. Na povratku susretnem kapetana Bara na obali Tophane, odklen se uputismo u grad; on, da traži u sansira mornare, kojih je trebao, da popuni vojsku, a ja, da malko razgledam Carigrad, njegove ljepote i njegovo blato. Ništa me nije diralo tako neugodno, kako ono gladnih, mršavih i kosmatih pasâ, kojih je Galata puna. Sviet vrvi po uzkih ulicah Tophane i Galate; njetko s obale, a njetko put obale; koji put Pere, koji put Stambula, a ono se lienih životinja nemiče pred nikim; tu gladuju i čekaju, da se gane koja pobožna muslomanska duša, i da im štogod hiti u prazni želudac. Pred dućani, posred ulica, leže nepomični čitavi dan u omanjih ili ovećih jamah, koje su izdubli samim ležanjem. Svaki od njih čuva svoju ulicu. Gdje se koji okotio i izlegao, tu mu je i živjeti. Koji bi tako bio drzovit, te prešao ugao svoje ulice, susreo bi drugih na jata, koji bi na nj navalili, da ga izgrizena i izprebijana potjeraju natrag. Oni niesu u obće čovjeku pogibeljni, ali se je dogodilo i groznih slučajeva. Jedan englezki mornar bijaše jedno veče nješto zakasnio vratiti se na brod. Onamo na obali Tophane bilo čudo pasâ, te su ogrizali zadnje ostatke stare konjušine. Valjda ta nije bila zadosti, da utaži njihove gladne želudce, te oni napani na jadnoga, čovjeka. Kad nestane halabuke i psi se razidju, našle su se same noge, koje su bile u čižmah. Kosti sakupiše sutradan po raznih ulicah Galate.

Pak prodjosmo glavnom ulicom Galate i baš onuda, gdje se križaju putovi, koji vode put Dolma Bagdže, put Pere, put Zlatnoga Roga i put Tophane. To je najživahnija i najzanimivija ulica svega Carigrada. Ako se otale uputiš put mora, eto te u jedan tren pred Bosporom; ako hoćeš, u malo si vremena u Peri, ili preko mosta Zlatnoga Roga u Stambulu. Jedan pogled, i eto ti sprieda uzbrdita ulica Pere, koja ti raztvara evropejski grad, eto ti iza ledja gadnog

Digitized by Google

predjela Tophane sa svojimi crnimi kućami i blatnimi ulicami; dva koraka put Zlatnoga Roga, a eto stotine brodova, koji izprepliću svoje jarbore s džamijami Solimana, Muhameda drugoga i sultanke Valide; eto pred tobom turski grad, eto te u vrevi i potoku svakojaka naroda, koji se toči preko mosta i zatvara ti put na svaki korak, da neznaš, kamo bi krenuo, samo da možeš mirovati. Ondje je banka, u kojoj se prebrajaju milijuni, a izpod same nje prolazi mršava deva, koja nosi Arapina i sve ono, što on na svietu ima. Onamo niz Persku ulicu silazi potiho povorka eunuha, koji nose ili milku ili ženu kojega paše, tako zatvorenu u nosiljci, da to možeš nagadjati samo po vanjskome sjaju; a ovamo iz Tophane, vidiš, kako izlazi biedna žena, zamotana u crni i poderani vrhnjak, koja će obići sve kavane Galate, jednu po jednu, tek da sakupi koju paru, da sebe i svoje sačuva od gladi. Vidiš onamo u jednom kutu ulice čovjeka, koji te nutka i moli, da mu, za malo para, dopustiš očistiti tvoje cipele; a korak iza njega ili Židova ili Grka ili Armenca, koji dočika u sjajnome svome dućanu muslomanske gospodje, da sebi izpune koji hir, a njemu napune novčarku. Lievo i desno gomilaju se čudnim redom u onom neredu Stambulske krasotice; omotanim licem u ono prozirnih koprena, koje neskrivaju niti divnih crta, niti rumenila jagodica, čaraju te i obasiplju uzalud njekim djavolskim blaženstvom. Ima trenutaka, da neznaš, bi li skočio iz kože od jada i čemera, ili bi, u svoj zanesenosti mlada srca, navalio na prvu, koja ti je blizu, odtisnuo joj veo, tek da vidiš, kakove su po bielome danu te igraljke muslomanske putenosti, te čarolije haremskog raja. Pak samo da te nemimoidje nemir, onamo kroz ulicu, koja vodi Galatskomu groblju, eno se voze četiri haremske ljepotice, jedna od kojih je sjegurno prošle večeri bila tako sretna, te joj je gospodar bacio u krilo svoj svileni rubčić, a ona ga sakupila sa svim uzhitom svojih šestnaest godina, sa svim blaženstvom nikad nezadovoljene ljubavi.

Digitized by Google

Ja neznam, kud se drugomu može zalietati misao, kad se vere u onoj vrevi Galatskih ulica, gdje se susreta i sutječe sve, što je u Carigradu i ljepšega i ružnijega; ali znam, da sam ja najvolio plivati u onoj mašti, koja nalazi svoj izvor u srcu, te sam se samo divio umjeći prirode. Da mi je bilo moguće dobaviti sultanovu moć samo za jedan sat, taj bi sat carske moći bio potrošio na to, da vidim sakupljenih u jedno jato onu tisuću robinja Abdul-Aziz-a, prosutih po zatvorenih perivojih Saraja, gdje se njihova ljepota takmi, kako govore Turci, sa lierom i ružom, a sjaj sa suncem. Pak bih bio pokupio sve Carigradske odaliske, te turio i njih u one tajinstvene perivoje, u kojih cvjeta toliko strasti, vehne toliko ljubavi i umire toliko krieposti. Pa kad bi sve to bilo gotovo, onda bih naredio čamac viseći o zrakoplavu, te se spustio vrh ono mora ljepote, na kojem bi valovi bili od bisera i zlata, vjetar od daha bujnih onih grudî, a brodolom velika božja blagodat. Nego pošto toga nije bilo, ja sam hodao simo tamo po Galatskih ulicah, kano svaki drugi umrli Evropejac, koji o tome blaženstvu može sanjati i ništa drugo; te sam promišljao na toliki veliki jaz, koji dieli sudbinu Evropejkinje od sudbine Turkinje. Kod nas se očijuka na ulici, u crkvi i u kazalištu; mladić se približi djevojčici, te ako se uzajamno zavole, poslije blaženstva ljubakanja eto ozbiljnosti braka. Kod pravih i korenitih Turaka je ino. Mladić nevidi lica djevojčina, prije no ju odvede u bračnu odaju, i prije no gospodja od uzdanice njegove buduće supruge nezažamori koju tajinstvenu molitvu i neudalji se. Kad mu dodje doba za vjenčanje, te hoće da se vjenča, on poruči svoje nakane djevojci i njezinoj bližoj rodbini, po v e k i l u. Ako pak ovaj obavi posao sretno, te mu je djevojka dopitana, onda se razpravlja o mirazu, koji momče kani darovati svojoj zaručnici. Roditelji se vjerenice za to nebrinu. A kad je to sve uredjeno, onda se svetkuje pir, koji zna trajati čitavi tjedan, ako to samo sredstva dopuštaju. Preko

Digitized by Google

svega pirovanja mladenci su kano tudji jedan drugomu Zadnji dan primi mladoženja svoju zaručnicu na stubah svoje kuće, te ju odvede u njezin stan, u haremlik, gdje ju ostavi, da pleše i da se zabavlja sa gospodjami, koje je ona pozvala u svaće, a on se povuče u svoj selamlik, da počasti, pogosti i zabavi svoje prijatelje. Tek iza gostbe, kad se svaća razidje, može on vidjeti za prvi put lice. svoje žene. Da to vodi do nesretnih brakova, da je to glavni uzrok, što se muslomani često i lako razvjenčavaju, nepobitna je istina. Mladi ljudi znaju se ipak pomagati, najskoli u gradovih, da vide barem donjekle lice i da razaberu crte djevojke, koju su naumili pozakoniti. Za to se sada može opaziti po kojega momka, te na veče lomi vrat i gleda put rešetke koje kuće, koja će se po svoj prilici otvoriti, bude li on samo nastojao jurišati, kako je počeo. Pak mu nije težko i preskočiti kadikad obzidu kojega perivoja; ta svak zna, kako su ljubavnici svukud drzoviti i poduzetni. Uza sve to vlada i gospodari ženom ona premoć čovjeka, od koje ona zna da odvisi, jer ju je vidjela u krugu svoje obitelji, pak nezna ni onda, kada je djevojkom, odoljeti svedjer želji svoga budućega gospodara, koji ju može odpraviti kući, kad mu se samo svidi. Svaki musloman može uzeti četiri žene, a sami sultan sedam. Svaki može živjeti sa svojimi robinjami, koje postaju slobodne, netom postanu matere. Djeca robinja imaju ista prava, kano djeca zakonitih žena. Ali nije u Turaka višeženstvo tako razgranjeno, kako se to obično u Evropi misli. Ta znamo i kod nas, da je kadikad čovjek i sa samom jednom ženom na čudu; jer sviet je svukud jednak, svukud tare obiteljska briga i svukud su dobra nejednako razdieljena. Postoji arapska poslovica, koja govori: „mnogo žena, mnogo brige i jada.“ Dogodi se često, da djevojka neprimi ponude čovjeka već oženjena, a neženji stavi uvjet, da nesmije uzimati druge. Ta srce po čitavom svietu, u grudih svakog pojedinca kuca jednako, čezne za ljubavju. Nît, o

Digitized by Google

kojoj visi čovječanstvo, razvija svukud bujnim životom mladosti onu tajinstvenu moć, koja se samo u jednoj osobi može usredotočiti sa svom svojom prirodjenom silom. Svak može lako pomisliti stanje one zaljubljene Turkinje, koja je sve do juče gospodovala srcem svoga muža, kad vidi na jedan put uža svoju odaju, odaju druge žene svoga muža kad je prisiljena dieliti svoju ljubav sa tri druge zakonite; žene, kad njezine robinje radjaju djecu, koja su opeta djeca njezina vlastita muža. I ako je Turkinja već domaćim uzgojem na to pripravljena, nije moguće pomisliti, da je njojzi svejedno, ljubi li njezin muž druge ili ne, je li ona sama i sve u njegovu srcu ili nije. Hiri, koje joj njen gospodar izpunjuje, njezine igre i djetinjarenje po šarenicah pozlaćenih dvorana, robinje, pripravne na svaki mig, da joj predteku svaku želju, izpune svaku volju, sve ju to nemože tješiti pred vidom nesnošljivih eunuhâ, koji su tu postavljeni, da ju služe i dvore, da navieštaju dolazak „gospodara svieta“, i da straže njezinu kriepost. Koliko se uzdisaja nezaguši na osamljenom uzglavniku, kad ljubav plamti i gori, i čezne uzalud! Koliko gorkih suza nenatopi mekane pernice i izvezene plahte, omotane neuredno, neuredno sbijene i sgužvane po odru, kad se strast pretvara u gnjev sdvojne razdraženosti! Ote čemerne noći ostaju tajinstvene u životu mladih turskih materâ, i pjesnici turski, kako mimolaze slavje glasovitih žena, tako neopisuju niti opisaše ikad ni bajno razkošje harema, ni ucviljenost zanemarena srca. Varvarska predaja, koja je kod Turaka učinila ženu robinjom čovjeka, nedopušta, da vanjsko oko silazi, ma niti pjesničkom maštom, u tajinstvene odaje harema, kamo nema pristupa nitko živ na svietu, do robinje i do eunuha.

Unidjosmo napokon, kapetan Baro i ja, u nizki jedan dućan, u kojem je bilo na prodaju nješto malo kruha i po koja prazna staklenka navrh jedne police, sa nadpisom

Digitized by Google

pića, koje su njekoč sadržavale. Ja niesam od prve razumio, za što da smo mi baš tu, kad okolo naokolo ima toliko kavana, gdje se može čovjek pošteno okriepiti; već sam sliedio kapetana, niti nemisleć, kamo me vodi. Iza zamazane jedne trpeze sjedi star čovjek, a do njega sieda starica. Brojilo je oboje najmanje sto i petdeset godina. Brak, slavljen valjda kojih petdeset godina prije, bijaše tako približio, sjednačio i slio crte njihovih lica, da si mogao prosuditi od prve, da su ono muž i žena.

Netom nas ono starosti opazi, skoče oboje na kapetana, ko da su se pomladili, te ga stanu cjelivati i grliti.

— Ala sinko, a po godinah si mi i unuk, koliko vremena, da te niesam vidjela! — reče starica.

— Vlaška godina, odvrati kapetan Baro, i sjedne na prvu klupu, koja je bila do njega, kao da mu treba odmora za poljubce, kojimi ga bijahu obdarili.

— A kud ćete sada? upita starac.

— Ta znaš, božji čovječe, kud se ide. U Crno more.

— Treba li Vam vojske?

— Naravno da treba. Nješto razaslao prijašnji kapetan, a nješto se raztrkalo samo poradi poručnika, pak ostadoh gotovo sam.

— A koliko?

— Sedam broja svega skupa. Božman, dispensir i pet mornara.

— Odma?

— Odma, dà. Da su mi sva sedmorica u ruke sutra prije ove dobe. Pripravno mi je sve mimo sovure, koja će već danas biti uredjena. Nego neka mornari nebudu odviše mladi, jer nemarim da mi objestuju po kuverti; a božman neka nije odviše star i neka je od oka. Dispensir neka zna pošteno kuhati, inače da mi ga niesi poslao.

Poslije razumjeh, da je starac iz Pelješca, a starica da je iz Korčule. U njezine mladje dni, starica, onda liepa i gojna, tako mi je ona kazala, držala je kapetana Bara, još

Digitized by Google

tada u povoju, stotinu puta na rukama, a često i podojila. Nije za to kapetan Baro vidio nikad Carigrada, a da je nije pohodio i njom se porazgovorio.

Starac, mornar još od onda, odkada se sam opasao plovio je punih dvadeset i osam godina, i napokon se nastanio u Carigradu, kamo je pozvao odma vjernu i dobru svoju polovicu, još tada ni mladu ni staru; a tomu je već bilo dvadesetak godina. Novac prištedjen bio je tanahan, ali je bilo dobre volje za rad, pak se je hodilo, kako reče starac, ni obilato ni tiesno, kako je hotio Bog. Prvih je godina služio kod njekoga bogata Armenca, a kasnije namjestio stan za mornare, te im služio kao sansir kod ukrcavanja na brod. Ti poslovi niesu mastni, kad ih se obavlja sdušno, i kad je malo mornara a još manje brodova, ali ipak štednjom i nastojanjem bijaše on stavio na stranu nješto para „za onda," bijaše dodao starac, „kad nebudem više mogao hodati na svoje vlastite noge."

— A što radi ono mrcine od odpravnika, da mi još nešalje računa, upita kapetan Baro.

— Koji? odvrati starac.

— Neznam ja ni sam, kako se uprav zove, jer su to računi prijašnjega kapetana; a bijaše svakako pametnije od njega, da ih je sam trsio. Nego idem vanka, da ga tražim.

I otidje.

Ja ostadoh; najprvo s toga, što nije trebalo da idem za njim; a drugo, jer sam se želio sa starcem još malo bolje upoznati. Na moju molbu, da bi mi pokazao stan, u kojem obitavaju mornari, koji su na kraju, i čekaju da ih ukrca, povede me on uz jedne pripete stube, štono bijahu podno dućana, gore na tavan. Bile to dvie velike sobe. Velika su jedna vrata vodila iz jedne u drugu. U svakoj je bio po jedan oveći stô, a na svakom stolu po koja prazna staklenka i po koja blatna čaša. Okolo svakoga stola po dvie duge, crne, zamazane klupe. Posred soba i po uglovih bilo je kojih dvadesetero dušeka, mo-

Digitized by Google

draca, i isto toliko škrinja. Gdjekoja kapa visjela o zidu, a ošit, koji dieli jednu dvoranu od druge, bijaše pokrit inceradami, žutimi, crljenimi, kako je koju bilo više ili manje probilo kuhano laneno ulje. Kreveta ni jednoga. Toga nije ni trebalo, kad mornar nosi sam svoj krevet po svietu; razmota ga lako i još lašnje spravi, kako je ili došao ili kani otići. U njegovoj pak škrinji ima svega, čega može trebati budi na moru budi na kraju. U tako zvanu kotulu, što nije drugo no jedan razdio njegove škrinje, on poreda sve, što nespada k odielu. Tamo kavnik, u kojem on huha čaj ili kavu, sve jedno; tamo omotak loja. zavijen u imbuju, da uzmogne kuhati i po noći, kad nema vatre u fogunu; tamo ogledalo, s pozlaćenim okvirom, koje ga je stajalo dvadeset ili trideset novčića; tamo igala i konca modra, crna, da mu ga je na ruku svake boje, kad mu se na moru ili poderu crne gaće ili prokine modra košulja; tamo dretve i šilo, da uzmogne udriti dva šavka, kad mu popusti poplat od starih postola, koje nosi, kad nema vode po kuverti; tamo napokon njekoliko trokutnih igala, koje je on spravio u džep, kad je krpao ili šivao koje jedro na kasaru. Nadno škrinje ima omotanu ili imbujom ili rubcem liepu koju stvarčicu, koju je kupio u Bazaru, da pošalje ljubi, sestri, majci. Sada je to svilen crljen rubčić, sada pozlaćen pâs, koji bi izvezen u kojoj od onih Carigradskih tvornica, koje nudjaju ženske urese i sitnarije za jeftin novac. U drugoj kotuli ima spremljene listove, koje mu je pisala draga, a vrh istih svoj svetčani klobuk, na kojem je perce od pauna, što je našao ili na samom klobuku, kada ga je kupio, ili pokraj ograde kojega armenskoga perivoja. Pak u klobuku svileni crljeni pâs, koji pripaše okolo sebe, kad se šeta ili po ulicah Carigradskih ili po sokacih kojega englezkoga grada, vodeći pod ruku koju sumnjivu ljepoticu, da ju odvede najprije na piće, pak u kazalište, pak opeta na piće. Izpod klobuka, izpod listova i izpod svilena pasa naći ćeš često samokres i liep nož

Digitized by Google

sa ukladjenom i izvezenom koricom, što sve spravi u džep, kad hoće da šeputa noću po samotnih ulicah kojega amerikanskoga grada, da izprazni kesu, i da se tobož razabere od morskih patnja i od danje rabote. Naći ćeš nadno škrinje dovoljnu zalihu sapuna, koji je kupio u Englezkoj, da mu može pjeniti i u moru, kad nema druge vode da pere svoje rublje; pak veliki ogrljak od vune, kojim će omotati vrat, kad zaledi i kad mu je stajati na kuverti, ili na veče od osme ure do ponoći, ili od ponoći do četiri u jutro, ili napokon, što je još gore, kad ga zapane d i a n a, naime straža od četvrte do osme u jutro.

Kako se povratismo dolje u dućan, ponudi mi starica kavu, te ja ostadoh, željan da mi starac štogodj pripovieda. On je govorio hrvatski liepo, vrlo liepo; desetkrat ljepše. nego bih ja to mogao opetovati.

— Nema više prvanje dobiti niti u Carigradu, reče; odkad znam do danas, sve se je promienilo. Kad me pritisnuše godine i za me nebilo više more, te dodjoh amo da se nastanim, nije bilo dana, da nebi koji naš brod ili odjedrio ili dojedrio; a danas, a Bogu neka je isto hvala i slava, a danas, velju, jedva da se koji vidi na sidru. Ovdje je bivalo naših ljudi na stotine. Brod bi dojedrio iz Englezke pun ugljena, te ako bi odpustio kojega obiestnoga mornara, našo bi odmah drugoga; pak ako ga je bio red, prvim bi vjetrom put Crnoga mora; a nije trebalo, da čeka navla, jer se niesu tada ciganili za dvie pare ni trgovci ni brodovlastnici. Onda si mogao i dobivati i živjeti. Znali su ovuda prolaziti brodovi iz Azova na jata, pak bi, se svakomu štogodj priliepilo za ruke; a sada jedva da ti se natakne jedan sami na oči u tjedan dana. Ja sam se dvakrat pomogao pogoditi do Azova i natrag u Carigrad, na šestdeset forinti mjesečno. I ljeti se je znalo kadikad plaćati mornara po četrdeset forinti; a kad bi se zimi pogodio za Crno more, pak odande do Englezke i natrag, bilo je gdjekad i simo i tamo do četrdeset forinti na mjesec

Digitized by Google

Nego su onda brodovi dobivali i grnuli zlato na lopate pak je bilo lako i trošiti; ali su danas i oni na božjem čudu, a kako mi se vidi, bit će svaki dan gore.

— A koliko ima ovdje naših? upitah ja.

— Duše mi, neznam, ali znam to, da ih je prije bivalo mnogo više nego danas, i da ono malo, što ih ima još, svaki se dan drobi i raztrkuje, tko simo a tko tamo.

— A o čem živu?

— Negovorite, da živu; oni životare i bore se za svakdanji kruh. Malo je koji od nas stekao sreću u Carigradu. Mogu se svi ti sretni prebrojiti na prste same jedne ruke. Inače slabo. Koji drži šajčicu, da stiče svakdanje jelo; koji se unajmi, da obradjuje perivoje i po Peri i po Stambulu; koji je zanatlija; koji radi i poteže po brodovih, samo da negladuje, — gospodin nijedan!

— Nijedan?

— Nijedan mimo dva Bokelja.

— A Niemaca?

— Za njih neznam. K meni nedolaze, jer nijedan od njih neide na more, a i onako se nebismo razumievali. Čuo sam u istinu govoriti njemački ili Vam tudeški po koji put, ali koji su ti ljudi, odklen dolaze i kamo idu, neznam. Samo sam čuo, da im je kod našega konsula mnogo lašnje nego nama, jer se s njim razumiju. Zaludu se naš čovjek tamo klatari i muči, jer težko da nadje koga, s kojim bi se mogao hrvatski porazgovoriti. Predaj uzalud môbu ili žaobu; vraćaj se po sto puta, po sto puta napastuj, kumi, zaklinji i proklinji, doklen ti nedodija, te nezapustiš sve, na što si smierao, pa i bio to plod krvavih tvojih žuljeva kroz godine.

Jedno poslije podne potražih i nadjoh kapetana u jednoj kavani, koja je na onom uglu prve Galatske ulice, kako se dolazi iz Pere, i koja vodi lievo put Tophane, a desno put Zlatnoga Roga. Do njega je bilo njekoliko naših ka-

Digitized by Google

petana, te su se o poslovih razgovarali. Pred svakim je bila majušna šalica, a tursko je momče lievalo kavu svakomu redom iz male posude od porculane, u koju bijaše stavilo najprije šećera, pak samlivene kave, pak vrijuće vode. Vrh svake je šalice plivala miomirisna pjena zagasite boje, koja odaje Turčina majstorom kod kuhanja kave. Naravno, da su svi ti kapetani bili obučeni svečano, da je svakomu od njih visio o prsluku zlatan lanac uz zlatnu uru, i da je imao svaki na desnoj ruci debeo zlatan prsten, na kojem su bila urezana početna slova imena njihovih. Mene kapetan Baro nepredstavi toj gospodi, jer najprvo to nije navada med kapetani, a drugo, jer ja bijah još dečko od devetnaest, dvadeset godina, k tomu niti poručnik, a oni svi stari prokušani mornari, koji, već je bilo tomu godina i godina, što su brodove zapoviedali.

Jedan Kotoranin, koji se vrtio na svojem stóčiću, previjajući nogu preko noge, te držeć lievu ruku obješenu o prsluku izpod pazuha, a desnu kod šalice, zakašlje, zapljucne i reče:

— Lanjske sam godine učinio dvanaest — po kvarteru — šilinga iz Odese do Englezke; prekolanjske godine sedamnaest, nazad osam godina dvadeset, a sad mi sansir nudja sedam, ni prebijene pare više. Ako proesapim lučke pristojbe, namete, plaću i hranu mornarsku, neosta pod Bogom ništa, i još bi se moralo dodavati. Ako bi me pak zatekao punenat ovuje tjesna Gibraltarskoga, gotovo onda bih morao segnuti za pomorskim najmom, ako ću da se maknem iz luke.

— Plovi se za ništa, doda jedan drugi, napaljujuć cigaru, gledajuć dim, koji se u krugove diže u vis, i pružajuć obje noge napried, kako bi se bolje na stóčić naslonio.

— I manje nego za ništa, reče jedan treći, dižuć svoj desni lakat sa stola, da nasloni lievi. Vozi kamenje iz Korčule do Carigrada, te prazan put Crnoga mora, prije no znaš, hoćeš li naći navla ili nećeš.

Digitized by Google

— A kad doma nepošalješ novaca, umieša se kapetan Baro, onda na te huka i buka, da neznaš dobivati. — A kad si dojedrio? reče obrnut put Kotoranina.

— Jutros.

— Vremena?

— Zimska, brate. Dvadeset je dana, da sam se digao iz Korčule i mnijah, ovoga me puta Carigrad više nevidje. Bilo nas je troje kod glave sv. Angjela, kad nas nevrieme odieli na jedan put jednoga od drugoga. Trmuntana, brate, da si puhao u prste kao po najvećoj zimi; vjetar za čudo; svali se i zadimi niz grčko ostrvlje, da se niesi mogao niti glavom obazrieti. Nego bježi, bježi u krmu, samo ako možeš. Dodjoh napokon u zaklon od Ceriga. Ona dva druga broda niesam više vidio. Bili su Riečani. Hodili su prazni. Možda su se bili potegli na vrieme u zaklon grčkoga kopna. Ala je puhalo!

— A što bi krcali za Carigrad? Kamenje.

— Nosili su, mislim, uzput nješto srdjela.

— Dá, to je iz Istre ili iz Dalmacije, doda jedan, koji dotle nebijaše progovorio. Ćoravi posli, jer smo tanki na svem pa i na srdjelah, koje i onako niesu nikad brodove pomagale.

Pak dižuć nogu vrh noge i raztežuć ruke nastavi:

— Odkada nam Ćozoti zaokružiše Istru i Dalmatinsko ostrvlje svojimi mrežami, te otrovaše more, propade i lov srdjela, kan da ga nikad nije ni bilo. Hvar, Brač i Vis lovili su toga prije kao maloga boba, a sada jedva da namiruju troškove i da plaćaju družinu.

— A je li bilo štete?

— Dosta, odgovori Kotoranin, plaćajuć račun za sve ostale. Kad sam se davao u krmu, puče bum od rande. Randa ode na tisuću otrančina, a bum okrnji tugu i jedna cjepotina z a l u š t i špiraj. Nego mal da nije p a r a n a k zanio božmana, kad ovaj skoči da potegne.

— Drugo ništa?

Digitized by Google

— Ništa. Al mislim, da je bilo dosta.

Toga nas dana zateče na kraju kasna noć. Bilo je već ponoći, kad dodjosmo na brod.

Bilo je i nebilo razbliśće, kada me probudi oda sna struganje radacâ i metalâ po kasaru. Peru kuvertu, pomislih sam sobom, i digoh se. Medju tim se bijaše razdanilo, a osvitao je krasan dan, jedan od najljepših, što sam u svome životu doživio. Kad ja na kasar, a kapetan već na noge, i nješto se rječka sa poručnikom.

„Jared" je bio usidren na obali Tophane. Po krmi nam kraj; lievo, do samih nas, talijanski jedan bark, a desno grčki brigantin. Ovaj zadnji nije imao jarbureta, i njegova oprema, premda je dolazio iz dilja, bijaše u koječem nepodpuna. Još nije bio sav niti bojadisan. Kad upitah, za što da je taj brod tako napola sgotovljen, rekoše mi, da je to navada Grkom; da oni počnu graditi brod, kad imaju samo toliko novaca, da kupe korito; da se za jedan dio opreme zaduže, a ostalo da namjeste, kad brod dobije Tada razumjeh onu rečenicu, koja ide na račun grčkih pomoraca, i koja se često čuje od naših, isto onako, kako ju sami Grci izgovaraju: quando guadagnammo, facemmo (kad dobili, učinili).

Onuje brigantina, a u istome redu, kočio se je ponosito talijanski jedan brik. Nije bio velik. Mogao je i nemogao potegnuti pet sto bačava, ali se je koketno napinjao prama svomu ošišanomu drugu. Iza brika dizalo se je ogromno korito jedne amerikanske nave. Kofa prvoga jedva da je dosizala do mrtve strane druge. Med izprepletenim konopljem i jednoga i drugoga i treće, pa i stotinu drugih, crtao se na zapadu Stambul sa svojimi kulami, džamijami, pozlaćenimi munarami. Sarajski rt bočio je svoje krvave zidine, žmireć i stakleći se u Bosporu, a Skadarska se predgradja prelievala i gubila u magli, koja se je redom dizala i padala, dižući na skokove zastore sa Bosporskih

Digitized by Google

ljepota, sad otvarajući sad zatvarajući najsjajniji i najbajniji predjel svieta.

Po obali se vuku ljenčareći starci, a starice prolaze zaogrnute tako gustom koprenom, da jedva razabireš glave i misliš, da je ta koprena više učinjena, da vara sviet, nego da čuva kriepost. Mladje se zatvaraju samo dovrh nosa, i to tankim i prozirnom velom, koji izdaje na prvi mah živahne crte i zamamljive oči Carigradkinje. Psi se kotrljaju po blatu, a ptice uživaju svježi zrak, koji onuda širi mirisavi Bospor. Starci negledaju nikoga navlaš; žene, udate i neudate, siplju iskre, koje te do živa peku; ljudi gledaju ženskinje, koje prolaze; psi stare konjušine, da ih žderu, ili oglodane kosti, da ih njuše; a ptice ljubakaju slobodne u zraku i pjevaju.

— Nije za me, govorio je kapetan Baro, šećuć se amo tamo po kasaru.

— Dobar je, odvratio bi poručnik.

— Nije za me, govorim. Ovo je čitav sat da gledam, kako vojsci zapovieda, a kad tamo, nijedne kletve za čudo. Lako je to ovdje u luci, kad se je vezanu za kraj. Ali daj ti meni božmana na moru, daj mi ga, kad je nevrieme, kada okolo broda skakuću jedan za drugim bieli mačići. Kud će vojska poslušati starijega, ter ovaj nezna da kune? A eno ti njega, božmana na barku „Jaredu" po kuverti kô da je oparena kokoš. Ni nevidi onoga, koji sve božje jutro tepa i šeputa gori na jarboru, po penunu od papafiga, a nezna sam, što i kako bi počeo. Poslao ga je, da obidje mantiće, a on se je prišio u krožetu, da razgleda Carigrad. Da je on božman od oka, bi dva tri puta zagrmio, da bi se sva kuverta zatresla. Ali kud ćeš ti odvažnosti i junačtva u čovjeka, koji nezna niti hoditi pošteno po kuverti?

Pak onda zazove:

— Božmane!

Božman dodje na kasar.

Digitized by Google

— Što zapoviedate, šior?

— Ništa, odvrati kapetan. Sada ajte za poslom. Božman se vrati put prove, a kapetan uhvati poručnika za ruku, te pokazujuć put božmana, nastavi:

— Eno ga gledajte sad, kako ide. Čovjek bi rekao, da je vreća vune. Meni se ono čovjeka još juče od prve činilo pospanim, kad sam ga vidio na kraju. Ne, neće on sa mnom put Crnoga mora. Bih pukao od jada, prije nego bi treći dan osvanuo. Nego ja idem na kraj, a Vi mu kažite, neka se trsi, neka pokupi, što je njegovo, i neka mi se bere s „Jareda".

— Da mu ja to kažem? upita začudjeni poručnik.

— A da tko? A tko je uzročan, da se je prijašnji božman izkrcao? Ono bijaše pravi mornar. A nehćaše ga pustiti prvašnji kapetan, niti on otići, da nije bilo na putu iz Marsilje svega po malo.

— I paranja jedara.

— Lako za jedra. Tko je prije jedra kupio, kupit će ih lako opeta. A daj ti meni u šake čovjeka, pod kojim škriplju penuni i pucaju škote, a lako će onda brod dobivati. Nego tko se mora plaši, neka stoji doma, neka na more neide i neka drugomu nesmeta.

Šior Ivo umukne i pljune. Stavi ruke nazad, obrne pleća ko da nečuje.

Kapetan Baro nastavi:

— A kad se je to vidjelo ovakovih božmana? Sve božje jutro kao da mjeri kuvertu. Vojska je po jarborih, a njega ko da na brodu i nema. Tko ga je sve božje jutro čuo, da je zavikao, da je zakleo? Da nije, da kipiš od jada, bi se sto put velikim križem prekrižio. Nedaj ti meni na brodu tiha čovjeka ni za što; nego daj mi ga žilava i ćeperna; i neka kune, neka skače, neka viče i neka psuje; to su ti svojstva pravoga božmana.

I kapetan Baro odpremi božmana na kraj. Pak poruči božmanu Peru, neka bi se vratio na brod. Ovaj se odazove,

Digitized by Google

i dodje odma iza podne. Kako stupi na kasar, pozdravi svih, pozdravi i poručnika. Ali Šior Ivo kao da nečuje; obrne plećima, zaokrene iza tambuća i sljegne u komoru.

Sada eto poručnika na božjem čudu. Što je božman Pero i kakov je, to je znao. Što i kako misli novi kapetan, to bijaše takodjer vidio. Ako je prije držao božmanu ravnovjesje, sada stvar bijaše promienila oblik. Na teraziji s druge strane bijaše se objesio i kapetan. 'Kud će jadno družtvo, mislio je Šior Ivo, štete namirivati, ako se ona dva budu takmila, da lome penune, da paraju jedra?

Digitized by Google

II. Do Azova.

Odlazak. — Prvi dan na moru. Za što se poručnik srdi. — Tri dana poslije. — Kapetan tumači, a Ilija vjeruje i nevjeruje. — Aloni. Anteliji. — Ob noć. Na kaštilu. U fogunu. — Šior Ivo s neprilike u nepriliku. — U Azovu. Kako se „Jared" mogao nasukati. — Lodke. Brdjanska. — Na pristanište Marianopola. Gdje se parlamentira. — Večera na „Jaredu". — Na pristaništu. — Na kraj. Za što se Grgo čudi. Na kraju. — Gdje nebo grmi, i gdje se zemlja trese. — Grom.

Jutro je. Sunce upire sjajne svoje zrake na maglu, koja zadušuje Bospor, a vojska se na „Jaredu" tezma, da digne zadnje sidro, neka brod može razastrieti jedra i zaploviti put Crnoga mora, laganim vjetrom sa zapada. Eto napokon sidro visi izpod oka od prove, jedra nose puna, i „Jared" sieče miran mirne vode Bospora, raztvarajući na svaki tren novi vidik, jedan bajniji i ljepši od drugoga.

Nego, tko bi mogao opisati divote i dražesti iztočnoga neba, kad se to nebo diže vrh staroga Stambula, nove Pere, tihoga Skadra i divnoga Bospora? Duh, zaronjen u prirodne ljepote, koje su tu prosute na pune ruke od svih bogova, koji su od vajkada vladali zemljom, omamljen, začaran, spava i bdije ujedno, ubitačnim driemežem, kao sultanovi veziri u naručju svojih odaliskâ. Na svaki tren, misliš, eto će umrli bogovi progovoriti, eto se božice dolaze močiti u ono pitomih voda, eto Muhameda, koji ostavlja raj i njegove hurije, te sit neumrlih naslada, vješa svoj prelomljeni mač na vrata svete Sofije, a sebe postavlja na bedeme Saraja, pripravan da skoči u Marmarsko more

Digitized by Google

i da preplovi u Aziju, kad po Krstu nastane navala sa sjevera, kako ju on njekoč bijaše izazvao s juga. Reko bi, sad će angjeli zapustiti božje dvore, te poskakati u Bospor, da se tamo zabave sa najljepšimi kćermi jadnoga Adama, koji nije u raju zemaljskome niti sanjao, da će njegov porod mamiti jednom te goste nebeske. — Čovjek, koji bi preko noći bio prenesen na iztočnu stranu Saraja, pak bio probudjen, kad grane sunce, i ovije svojim čarom Skadar, Stambul, Peru; kad tjera tanke magle niz Bospor, a brodovi se pomaljaju na stotine, a gradovi rastu na desetine, taj bi od mila čuda pobjesnio. Saraj, vidjen s mora, izgleda razigranoj mašti kao skup žamorećih božica, koje se sastaju na sbor, izazivajući na život kobne junake drevnoga Byzancija; a u Galati, toj pitomoj stražarnici Carigradskoga groblja, reko bi, da se okupljaju bogovi, voljni uzkrisiti sve u cvietu svoje mladosti izumrle odaliske. — Sa visočinâ Pere, ovijene viencem pitomih gajevâ, zelenih brežuljaka i šarolikih predgradja, punih ljubavi i mira, zaokružene i posijane pozlaćenimi munarami i bielimi džamijami, kan da se prosiplje valovlje edenskoga razkošja, koje je bacalo i baca u hareme, prosute po Bosporu, onaj zanos, onu vrućicu, one ljubke miline, koje se začimlju u srcu, cvjetaju na usnah haremskih krasotica, a vehnu i umiru cjelovom njihovih gospodara. Vidik se nadtječe sa vidikom, ljetnik sa ljetnikom; jedan se gubi, a drugih se deset niže u kolo onih, koji još niesu izčeznuli; te u tome rajskome metežu odskakuju kano dragulji vrh zlata; sada roneć u moru blakitna neba, koje se stere nad dalekimi brežuljci; sad se ogledajuć u jasnoj modrini mora; sad puzeć iza obronaka; sad se utapajuć u prodole, odklen se diže ponosit vrhunac koje džamije, krunište koje kule; a sve to u gradovih i predgradjih, jednom ljepšem i pitomijem od drugoga. Misliš na prvu, da nije istina ono što gledaš, da to sve spada mašti, koja je preuzela mah i zamaglila pravi vid, a razvila slike, koje mogu gledati bogovi a ne ljudi. Pak kad

Digitized by Google

se malo sakupiš, onda kan da stojiš na čvrstoj zemlji, kan da ti se pojavlja nješto. o čem si ili sanjao, ili čitao. ili čuo govoriti. Pak kad si se donjekle razabrao, obuzme te njeka nepojmljiva volja i želja, da pjevaš na harpu, da ju samo imaš, psalme Davidove, skačuć od jednoga na drugi, prebiruć kitice: „Gospode, Gospode naš! kako je veličanstveno ime tvoje po svoj zemlji". „Slavite gospoda guslama, udarajte mu u psaltir od deset žica". „Svi narodi zaplještite rukama . . ." Pak te obuzme svega njekakva sjeta, kad zaustaviš oko na kojem mjestu. na kojoj kuli, na kojoj džamiji, na kojem tornju. na kojem predgradju, na kojem brežuljku, punih kobnih uspomena, punih boli, varvarstva i silničtva. Kako se niz munare i džamije i vrh kubâ prelievaju valovi svjetla, zlatni, bieli, ružičasti. tamni, modri, blakitni, tako ti se pričinja, da je ono odsjev mačeva, sabalja, topuza, čalamâ, palâ, naprćeno na tisuću devâ; da se tu miče tisuću krvoločnih janjičara, te na glas, koji je škrinuo u Saraju, u onom perivoju Osmanida, punu razkošja i krvničtva, punu međa i žuči, idu osvajati Evropu. Misliš, da čuješ štroput konjâ, klopot vojnika, zveket sasabalja i jeku bugarskih, srbskih i hrvatskih majka za sinove, koji će pasti. I kako te to sve umara i slabi, tako se mučiš da sabereš um i usredotočiš misli na one uspomene, koje su vesele, i na one ljepote u gajevih, koji su po brežuljcih i u ljetnjicih, koji su po gajevih.

Ako pak oživiš koju uspomenu, onda snivaš. Meni se je činilo, kao da gledam Kizlar-agu. koji se, umoran i zapjehan od nategе i duga puta, pomalja na vrata Jedrenska, vodeć jato djevojaka mladomu Osmanu, sve od krvi gospodske, neka se više carevi potomci nezovu: „sinovi robinja." Pred kulom Kraljevića Marka kan da još luta u bludilu zaljubljena kći Mustafe, pak da na visokome shodu svoje drvene palače zove jadikujući poljskoga junaka Korevskoga, koji medju tim izdajnički umire u naručju svoje mile Krunoslave. Sad, kao da bojna trublja riče na osvetu,

Digitized by Google

kao da svjetlucaju mačevi i pale kobnih janjičara, i da nemirna duša sultanke Fatime, sa najvišega tornja Saraja baca iskre na pune ruke u vatru, koja je razplamtila, koja se eto hvata Osmana i uništuje ga, kad je mislio, da je u naponu svoje moći, kako je bio u cvietu svoje mladosti. Pak kao da vidim, gdje iskri žarom osvete i slavohlepja na shodovih carske palače mutno oko Fatime, dostojne slave krvoločne Rosolane, ote kobne milke Sulejmana drugoga, koja je davila sve sinove svoga muža, samo da dohrani carstvo svomu sinu Selimu drugomu, ili Esme, sestre Muhameda drugoga, koja je, iza svake razkošne noći, bacala u Marmarsko more one nesretnike, koji su ju ljubili.

Pak kad si pustio maštu, da se zaleti dalje, da zaroni u one krvne uspomene, od kojih je pun svaki kut onoga blagoslovljenoga kraja, onda ćutiš njeku grozu, koja te više opija nego boli; te poput djeteta, koje se ježi na priču, a priču hoće da čuje, hotio bi biti svjedokom kojemu od onih krvnih prizora, ma bila to smrtna ura braće Muhameda trećega ili pad zadnjega Konstantina. A kad te prodju ote jeze krvne, onda te opija opeta ono more ljepote, i nemožeš vjerovati, da je onoliko nedužne krvi poteklo u onom zemaljskom raju, i da je toliko suza natopilo, toliko silničtva oskvrnulo onaj kraj, na kojem bi ljudi morali ljubiti, samo ljubiti i opeta ljubiti!

Sunce se bijaše dobro nagnulo k zapadu, kad smo mi plovili za četiri milje na uru po gladkoj vodi Crnoga mora. Nebo i zrak bili su mirni, a priroda se je veselila bujnim zelenilom na kraju, koji nam bijaše po krmi. Mornari od straže hodili su svaki za svojim poslom; a oni, koji bijahu slobodni, ili su ljenčarili po kuverti, ili se razgovarali izpod kaštila ili izpod prove. Kapetan je u komori preglédao svoje račune, a Šior Ivo je valjda spavao; ležao je svakako u svojoj izbi sve doklen nekucne četvrta. Neznam,

Digitized by Google

je li snivao; ali ako je, nema sumnje, snivao je o kapetanu i o božmanu, o te dvie trnove drače u njegovim očima, o ta dva čovjeka, koji kan da se bijahu urotili proti njemu.

Kako su stube, koje su bile na pripet, vodile ravno zpred mulinela pod provu, tako si mogao, vireć izpod zvonca, koji je bio na mulinelu, vidjeti one krevete, koji su bili više put prove. U onoj kriljci na desno, prvoj sa strane od prove, ležao je Ilija, sin kršnoga primorja, rodom iz Boke. Uza nj, a put krme, liegao je u drugoj Grgo B. iz Podgore. Oba gojna i mlada, oba dosta svieta proputovala, a različite ćudi kao dan i noć. Ilija je bio miran, tih; prvi na kuvertu, a zadnji u ranać. Grgo prvi pod provu, a zadnji na kuvertu. Ilija bi rekao: ovo je božja; a Grgo: nije nego djavolja. Do Grgina. kreveta bijaše krevet dispensira, kojemu se imena više nesjećam, jer ga na brodu niesu drugčije zvali no: dispensir Ovaj bijaše rodom iz Kostrene, one kršne otrančine hrvatskoga primorja. On je plovio, sada kao dispensir, sada kao božman, a sada kao krmilar. Vladao je isto tako vješto i timun i vojsku i lonce. Bio je sretan, kad je mogao pušiti mirno pokraj foguna, dočim su drugi potezali po kuverti; a još sretniji, kad je mogao nagnuti staklenkom, punom vina, u zrak, a da ga nitko nevidi. Kadikad prijazan do skrajnosti, turao je dragovoljno u fogun čiji mu drago kavnik; a kadkada srdit, da bi sve, što nije spadalo k fogunu, razbacao objema rukama na jedan put po kuverti, u more, palo kud palo. Antun, koji je uz božmana. Grga i Iliju bio takodjer od kapetanove straže, libio se je izpod kaštila, krpajuć njeko odielo, na koje u Carigradu bijaše zaboravio.

Udre četvrta ura, udre peta i šesta. Pak večera bijaše gotova. Dispensir stane na vrata od foguna, čekajuć s velikim željeznim paljkom u ruci najprije mladića jedne straže pak onoga druge, da dodju s gamelom, svaki po svoj dio žgvaceta. Svaki od njih ponese svoje nad vjetar, pod muru od trinketa. Tu posjedaju, kako je to i hodilo, prije kr-

Digitized by Google

milari, pak mladići. Mali od foguna primi svoj dio napose. Kamarot ponese u komoru za kapetana, za poručnika, za me i za božmana. Božman se počne otimati, da neće u komoru. Kapetan da će ga siliti. Božman se neda.

— A ti nećeš jesti, reče napokon kapetan donjekle jedko, a donjekle prijazno.

— Eto, odgovori božman, kako bilo; a lako ću se ja pomoći u fogunu.

Božman mi kasnije reče, da je njemu bolje na samu. I ja sam mu vjerovao.

Poslije večere kapetan dozove k sebi dispensira.

— Što zapoviedate, šior, reče ovaj, dolazeć u komoru s kapom u desnoj ruci, a lievom se držeć vratnicâ.

— Hoću kokoš svaki drugi dan. I neka se počme od sutra.

— Fate šior.

— A koliko ih ima?

— Dvanaest, šior.

— Hoću, da mi je vaviek na stolu vina zdrava.

— Dobro šior, ako se nepokvari.

— Jezik za zube, kad ja govorim.

— Fate šior.

— U dispensi je svinjetine još od prije. Gledaj da ju rediš, i neka je za stolom svaki dan.

— Fate.

— Pak neka mi je tri jela svaki dan. Tri, jesi li razumio?

— Jesam, šior. Tri.

— A koliko ima jaja?

— Sto, šior.

— A jesu li uredjena?

— Jesu, šior; u vapnu su.

— Dobro, sad hodi.

— Fate šior.

I dispensir otide, taruć brkove, misleć valjda, da uz takovu hranu hoće se i njemu štogodj prilielpljivati.

Digitized by Google

Pak kapetan Baro zazove poručnika, koji je bio u svojoj izbi, te vodio njekakve račune, ali ne tako pomnjivo, da nije dva tri puta zaklimao glavom, čuvši navedeni razgovor. Šior Ivo hiti pero iz rukû, digne se, skine naočale, položi ih na stol i u dva koraka eto ga u komoru.

— Kako je u škrinji od ljekarijâ? upita kapetan.

— Kako, šior, odvrati poručnik, koji se je svačemu nadao, ali ne takovu upitu.

— Kako i koliko, dá.

— Sve, šior, što je propisano. U Marsilji ju bijasmo dali na kraj jednomu ljekarniku. On je valjda stavio unutra sve što je morao staviti, samo ako nije sâm što zaboravio. Znam da smo izbrojili trideset forinti, kad su ju vratili na brod. Nego ja niesam gledao, što je unutra; a eno je onamo izpod vašega kreveta. Ako hoćete, možemo pogledati.

— Niesam se ja voljan trovati onim dahom sad poslije večere; a bijaše pametnije, da ste to prije razgledali. Nego recite, ima li salamara?

— Bilo ga je malone pô kila.

— Dobro je. Neka mi ga dobra žlica svake subote, i to u jutro, prije kave.

— Svake subote!? odvrati i upita ujedno Šior Ivo.

— Da, svake subote. A što me gledate, jadan čovječe, kô da ste sada izpali iz oblaka.

Poručnik neodgovori ništa, a kapetan, obrnut put kamarota, nastavi:

— A ti, mali huncute, da niesi zaboravio pitati u Šior Ive svaki petak na večer žlicu salamara; inače si na čudu.

— Fate šior, odvrati kamarot.

Ja, koji sam bio u svojoj izbi, koja je bila u komori, i prišivao bielim koncem crno puce na svoju modru jaketu, te preko ruke čitao njekoje strane Humboldtova Kosmosa, pomislih odma, da neće sa jelom biti najgore. Toga je mnienja bio i božman. Dispensir, uzilazeć na kuvertu, reče,

Digitized by Google

da neće tim putem biti gore ni njemu. Sami Šior Ivo nije dielio mnienja niti jednoga niti drugoga, niti trećega.

Još od prvoga dana božman i poručnik, svaki preko svoje straže, nastojali su okolo jarbora i okolo opreme, da ih urede. Božman je preporučavao vojsci i troce i mantiće. a poručnik, neka paze na crnu opremu i na brace. U Carigradu nije bilo kad, da se sve potanko uredi i razgleda, a na moru rad tegotan, pak se je za to s otim poslom i hodilo sporo. Njih dvojica niesu nikad zametali povjerljiva razgovora medju se, premda se tome nije božman otimao. Kad bi ovaj došao nad vjetar, a poručnik bi pod vjetar, pak iza barke, ako je to bilo na provi, a iza tuge, ako je to bilo na kasaru. Kada im je bila sila da govore, božman bi mirnim okom gledao u poručnika, a poručnik bi glavom na stranu, okom kudagodj, samo da negleda božmana.

U večer, a u samo smrknuće, zabilježi poručnik na kartu, koja je bila vaviek na divanu pokraj trpeze, točku, u kojoj smo se nalazili. Bilo smo u širini: četrdeset tri stupnja i petdeset dvie minute; a u duljini: trideset jedan stupanj i četrdeset i tri minute.

Od osme na večer do ponoći bio je od straže poručnik. Nagnut, kako po običaju, na dušnik od komore, a zamotan u kratki kaput od sukna, te rukama u džepu, gledao je nješto brižljivo onamo put iztoka. Na dnu obzorja sustavila se bila debela, gusta, tamna oblačina. Sada bi bio rekao, da se diže, sada da pada i da je nestaje, a sad opeta da se diže. Zaludu je Šior Ivo raztvarao zenice svojih očiju, da razgleda. Oblak je bio tu; vaviek crn, vaviek gust, vaviek tajnovit. More je bilo dosta nemirno, a vjetar sa iztoka sve to svježiji. Valovi, koji su dolazili vjetrom, križali su se sa valovi, koji su dolazili sa sjevera, te su ovi potonji objavljali, da će možda vjetar onamo nategnuti.

I mornari su gledali put onoga oblaka, koji se je već bio počeo dizati.

Digitized by Google

— Hoće Crno more, kad li tad li, reče krmilar. A Šior Ivo, kojemu je trebalo malo, da sve njegove pr vanje misli svede na jednu, zaviče:

— Zatvori papafige, te poleti nad vjetar, da uztegne brace.

— Zatvori, odgovoriše onamo s prove.

Mladići i mali odjuriše na jarbor, a poručnik i krmilar, poklen privezaše imbroje, spustiše vanjski flok, te zatvoriše i njega. I dispensir pomogne potezati, pak gledajuć preko strane u onaj oblak, zaklima glavom i reče:

— Nije bila sila, a papafigi su nosili.

Šior Ivo, koji bijaše iza njega, zamrmlja i pljune; ali nereče ništa. Još oni nebili sasvim gotovi zatvaranjem i potezanjem, kad eto kapetana na vrata od tambuća.

— Što je ta vika i trka po kuverti? upita.

— Ništa, odgovori poručnik. Zatvorili smo papafige.

— Hm! papafigi su mogli još uzdržati.

— Dá, neka ih djavo ponese.

— Bi, da su od paučine, odvrati kapetan, i stane nogom na kasar. Pak nastavi:

— Nećemo se mi ovako nagoditi, dragi Šior Ivo. Jedra su tu, da gone, a ne da se zatvaraju. Šaka vjetra više, šaka vjetra manje, sve to vodi na jednu; a kad su papafigi na dvor, brod jedri bolje nego bez njih. Da bi se ovako jedrilo po svietu, kasno bi se došlo na kraj.

A poručnik ni rieči. Nasloni se na dušnik, stavi ruke u priekrst na prsa, pak stojeći onako nehajno, obrne kapetanu pleća. Ovaj počne šetati po kasaru, držeć lievu u džepu, u desnoj cigaru, pak doda:

— Tko se boji vjetra, Bog, to nije mornar. Vezati barozu po noći, kad se nevidi ništa, ni to nije po mornarsku, ako se samo mogu jedra uzdržati. Jedro je brodu duša. Digni čovjeku dušu, pak ga baci preko strane u more. Kud ćeš jedriti, jadan čovječe, kad si smotao sva jedra? Nego sreća, da je noć. A da je dan, pa da je tu okolo koji

Digitized by Google

brod, te nas gleda, bi rekli ljudi, da smo gori nego žene, kad se plašimo izpred jednoga oblačića.

Pak stane gledati jarbore:

— Hm! reče, jadni „Jarede“, ala si ošišan!

To valjda bilo težko poručntku, pak nješto zamrmlja kroza zube. Onda kapetan jedko:

— Papafige na dvor!

— Fate šior, odazovu se s prove; a Šior Ivo, kojega je to peklo, prošapta:

— Doći će vjetra.

— Tolike bolje, odvrati kapetan.

— Pa kud ćemo?

— Ako Bog da, jedriti.

— A jarbori?

— Neka potežu.

— Ali za rane božje, presieče poručnik donjekle odrješito, nije ovo vrieme za papafige. Do skora će dolje i gabije.

— Gabije?

— Hoće jarbureti.

— Jarbureti? Bože daj; za to su se i kupili.

— Ne svojim novcem, odvrati poručnik, i poklen stavi ruke nazad, uputi se put tambuća i spusti se dolje u komoru.

Bojazni poručknikove nebijahu se obistinile. Kako se kapetan povuče opeta u komoru, on izidje opeta i uvjeri se, da nije imao pravo, kad je papafige zatvorio, i da kapetan nije imao krivo, kad ih je dao opeta otvoriti. Neprodje pô sata a ono se oblačine raztanči, i razprši.

Sutra na večer, a okolo osme, svi, koji smo bili na brodu, divili smo se liepu zračnu pojavu. Mjesec je bio mal da ne pun, te kada izadje iz mora, izgledao je kao veliko zakrvavljeno dno. Zviezde su se vidjale u nje-

Digitized by Google

kakvom mliedom svjetlu, znak, da je u uzduhu bilo parâ više nego obično. Oblaka na nebu nijednoga. Vjetar je ćuhao sa sjeverozapada, tih, miran, da se je jedva jedvice moglo vladati brodom. Kako mjesec poskoči, eto mu se pojavljuju okolo naokolo svietli trakovi raznih bojâ, medj kojimi je crljena bila s unutrnje strane i najpretežnija. Prodje pô sata i krasan alon okružavao je mjesec. Svaki je od nas gledao udivljen onaj trostruki ognjeni vienac, koji je lebdio u zraku, te donjekle potamnjivao i sami mjesec živim svojim svjetlom. Polag crljenoga kruga bijaše sa spoljašne strane drugi krug, koji je potezao na žuto, a dalji vanjski izražavao se je bjelkastom bojom, koja se je napokon gubila u tmine. Sva tri kruga ujedno zauhvaćala su više od tri stupnja u širini, a unutrašnji je bio udaljen od mjeseca kojih dvadeset stupnjeva. Malo iza toga. eto se zavrgnu i pojavljaju dvie ognjene kruglje, dva druga mjeseca, oba na horizontalnom dijametru alona, a malo vanije kolobara; jedan na desno, a drugi na lievo.

Nepitaj, kako nas to sve iznenadi. Na kasaru kapetan, na kasaru poručnik, na kasaru božman; svi jedan tik drugoga, ali se niti rieči neizmjenjuje. Svak gleda vience i i mjesece, svak je zanesen u svoje misli, da stvar na svoj način prosudjuje. Mornari, mimo krmilara na timunu, svi su se popeli na kaštio; svi gledaju put mjeseca i samo kadikad bace oko put kasara, nebi li doznali, što misli o tome kapetan. Nego onoga puta nije udivljenje davalo udivljenju oduška. Jer kad smo već mislili, da je pojav svršen, da je to napokon dosta, eto opeta dva svietleća i reko bi goruća traka, koji se protežu od prvoga mjeseca, do drugoga i do trećega; pak iza toga druga dva traka okomito na ona dva prva. Tako osta mjesec nasred križa koji je nosio sa strane dva druga mjeseca, te je bio okružen od vienca.

Od svih nas jedini je božman bio vidio prije sličan pojav.

Digitized by Google

— Nije ovo bez njeke, reče poručnik.

— Ta i Bog sami zna, da nije, doda Ilija, koji je bio na timunu.

— I prije je bivalo ovoga po nebu, reče božman, pa može i sada.

— Bog je velik, doda Ilija, ali mi se ova znamenja nemile ni za što. Niesu naši stari zaludu govorili, da kad se lomi nebo, odjekuje i na zemlju.

Kapetan je razmatrao pojav, te se nije osvrtao na razgovor, koji su vodili ona trojica A kad se pojav razidje, kad nestane alona i paraselena, i kad se kapetan obrne put njih, oni umuknu, jer nije navada da krmilar govori, kada je na timunu, niti da ga se zagovara. To je dapače i zabranjeno, a najskoli onda, kada je zlo vrieme, te mu je bditi na timun i dosljedno na busolu. Nego je ovoga puta vrieme bilo liepo, a slučaj izvanredan, pak se eto za to bilo i dogodilo, da je Ilija bio pustio jeziku na volju. U ostalom, sam ga je poručnik bio na to naveo.

— A što si drobio? reče kapetan obrnut put Ilije.

— Ništa, šior.

— Ti misliš, hoće nebo na zemlju, kad si vidio one kolobare okolo mjeseca. A nečudim se tebi, nego se čudim Šior Ivi, koji bi morao znati, kojom se rotom (smjerom) ide put Carigrada.

Poručnik, koji još nebijaše zaboravio jučerašnju, neprogovori ništa, već se obrne i otidje put prove. Kapetan nastavi:

— Da si samo jedan put imao u ruci komad stakla, na kojem su više od dva lica, te ga stavio na sunce i prevrtao, bio bi vidio, kako se lomi svjetlo i kako se ovamo crljeni, onamo žuti i zeleni.

— Vidio sam, šior.

— Dobro, kad si to vidio, onda ćemo se nas dvojica lako razumjeti. A znaš ti, od česa su oblaci?

— A tko bi to znao, šior! Bit će valjda od dima.

— Para, para, jadan čovječe. A znaš, što je para? To

Digitized by Google

su ti mali vodeni mjehurići, koji pliju u zraku, jer su lagani, laglji nego zrak. Ti se obično nevide. Ali kad ih ima mnogo, ili kad je hladnije te se spuste, onda ih vidiš, vidiš oblak. Znaš li sada, što je oblak?

I kapetan izvadi cigaru te ode pod tugu, da ju napali. Ilija, koji je mislio, da je kapetan sve rekao, stane mirno gledati busolu i jedra, kako bi bolje vjetru ugadjao. Ali je kapetan Baro bio dobre volje, te željan razgovora, pak kako se vrati izpod tuge, približi se k Iliji i nastavi:

— A jesi li ikada vidio leda?

— Hvala Bogu, odgovori Ilija.

— A znaš ti, što je led?

— Da ne znam! Ta led.

— Dakle vidiš. Gore visoko, u zraku, od onih malih mjehurića, od kojih sam ti sad govorio, učini se gdjekad led.

— Grad, sugradica, da Bog sačuva, kad je ljetina na polju.

— Neskači, reče kapetan; ako sam rekao led, niesam rekao ni grad, ni krupa, ni tuča, ni sugradica. Nego slušaj. Gori se gdjekad na nebu svaki onaj vodeni mjehurić sledeni. A to ti je tanko, jadan čovječe, tanko kao vrh od igle. Pak ti to stoji u zraku, i ti vidiš opeta oblak.

— A da to nepopada na zemlju, šior?

— Što?

— Led.

— Led?

— Led dá, jer je to, šior, težka robota, što mi Vi poviedate. Nečuh nikad, odkad sebe znam do danas, da ima u zraku leda, a što je još i gore, da plije. A nezamjerite, šior.

— Dakle nevjeruješ?

— Eh! šior, eto rekoh; a Bog je veliki.

Ove su potonje rieči mogle upozoriti kapetana, na kojem je stanovištu Ilija i prama pojavu i prama njegovim riečim. Ali se on na to neosvrne. A ipak, što bi rekao

Digitized by Google

Ilija, to je sve bilo odrezano, kan brijaćom britvom. Više nego same rieči, naglasak, koji je on istim davao, odavao je njegove misli. Njegovo se je neznanje odkrivalo njekom odrješitom tvrdoglavošću, koja opeta nije bila bedasta. To je u njem bilo dosljedno, mnogo dosljednije, nego da je upijao od prve sve ono, što mu se moglo kazati. I neznanje ima svoje stanovite granice; ima i ono svoje dosljednosti, svoj logičan razvoj. Ima slučajeva, u kojih je istina nelogična, kako ima slučajeva, u kojih je logična neistina. Ovo su razni pojavi umovanja, razni razvoji misli. Ilija nije mogao shvatiti od prve tumač kojega pojava i malo zamršena, pa mu se to činilo gutati i na drobno. On je to sve gledao njekakvim nepouzdanjem, koje je dolazilo od onih uspomena djetinskih, od onih načela, kojih se je držao kao pijan plota. On bi inače bio morao prekinuti sve one niti, o kojih je visjela njegova prošlost, okolo kojih se je bila razvila njegova misao, i iz kojih bijaše on izcrpao sve što je znao. A to je bila skupina i sborište mašte i praznovjerja, osnovana na istini; te je bio filozofičan sustav, sazidan u glavi, koja gleda pojave a neizpituje ih, već odklanja od sebe svaku odgovornost, i pripisuje ih svemoći duhovne sile. Kako je bilo njekoč malodjetinstvo ljudstva, tako je u neuku malodjetinstvo misli. Ilija se je nalazio u onoj upornoj borbi, koju vodi misao, koja je porod izkustva, proti misli, koja je porod praznovjerja. On nije bio svjestan toj borbi; nije niti slutio, da je u njem. On je poznavao jedinu istinu: Boga, njegovu svemoć. To je njemu bio početak i svršetak svakog pojava, svake misli. Hoditi dalje, to je za nj bilo isto što i jurišati na nebo. Izpitivati stvari, tumačiti ih, on je to smatrao sotonskim poslom, koji se bez sotone nije mogao izvoditi. Tračak istine, koji bi mu pojave bistrio, on ga je primao oprezno i pod njeke uvjete. Njegova misao bijaše previše zaronjena u sujevjerju, a da je mogao spojiti ili dovesti do njekoga sklada veličinu stvora sa veličinom stvoritelja. Veli-

Digitized by Google

čajnost i samovoljnost stvoritelja mutila je u njemu njegovu vedrinu. Duša, dah te ogromne i neograničene moći, nije se mogla ogledati u zrcalu potamnjenom od one ledene hoće, koja stvara a neusavršuje. Njegova duša nije za to bila manja, premda nije mogla biti štogodj, onako prispodobljena neizmjernosti. Nije se ipak gubila; ona je samo ostajala u sjeni. Raztjerati tmine, dignuti tu sjenu i prosuti svjetlo, to nije bio posao, koji bi on smatrao ljudskim, a još manje svojim. Iznad svega toga lebdila je svedjer samovolja i otajstvenost vrhunaravnoga, u koje se je sve topilo i iz kojega je sve izviralo. Iztraživati te izvore, sizati u te ponore, on je to smatrao nemogućim, a više no to, grješnim. Nebi se na to razkršće misli niti sustavio; odbio bi ju, kao nješta, što čovjeka može navesti u napast. Kad bijaše djetetom i kad mu je majka uzalud otvarala prsa, da ga doji, jer je on plakao, onda bi ga dragala; a kad ga to nije moglo utažiti, onda bi ga plašila. Rekla bi mu: eno tenac, isto onako, kaono talijanska majka svome sinčiću: eno Hrvat! To su bili prvi pojmovi nješto jačega, koji mu bjehu uliveni majčinim mliekom. Pak nadodje vjerska naobrazba, onakva, kakva se drobi prostomu puku i kako ju prosti puk razumije. Tajne veličine kršćanstva bijahu omočene s ostanci praznovjerja, koje je on sisao na večer uz ognjište, a ob dan i svetcem na sielu. Navrh te smjese plivala je dobrota i neizmjernost božja, uz kobnu sotonsku svemoć. Dva pojma, koja su baš za to blizu, jer su niekanje jedan drugoga, jer se neizmjerno razlikuju. Iz svega toga on je samo razabirao deblji kraj, i njega se je držao. Svako tumačenje te moći bilo je za nj oskvrnjenje.

Kapetan Baro nije sizao Iliji u dušu, da ju izpituje, kako je niti Ilija sam nije izpitivao. Što je Ilija ćutio i kako, to kapetan nije mario da sazna. On je razabirao samu tvrdoglavost. Dalje nije hodio. Nije niti pitao, koje je vrsti ta tvrdoglavost, a niti pomislio, da je to bila u Ilije nabožna i sveta dosljednost, koja skače ponore, diže ravnine i sravnjuje brda.

Digitized by Google

— A znaš ti, kud ova vodi? reče kapetan, vrteć u zubih svoju goruću cigaru.

— Neznam, šior, odvrati Ilija.

— Onda muči i slušaj. Ti mali ledići pliju dakle u zraku, pak su ti isto kao komadići stakla. Drobe svjetlo.

— Lako, da ja to mogu razumjeti.

— Ta niesi li mi reko sad, da si vidio staklo, kako se na suncu modri, žuti i crljeni?

— Jesam, šior; al je ono drugo.

— Nije, jadan čovječe, nego jedno te isto. Ako ti uzmeš u ruke množinu tih komada od stakla, to ih možeš tako ponamjestiti pred suncem, pred mjesecem ili pred sviećom, da napraviš kolobar crljeni, ili žuti, ili modri, kako te volja. Sad se vratimo nazad na one male ledićе u zraku. Oni su isto kao od stakla. Kad se desi jedan takav oblak sledenjenih mjehurića ili pred suncem ili pred mjesecem, onda ti oni drobe ili, ako ćeš, kako kažu knjige, lome svjetlo, pak ti vidiš one kolobare okolo sunca ili okolo mjeseca, kao noćas.

— Eh! šior, dobro je, reče Ilija, kojemu na timun bijaše već došla zamjena; pak otidje put prove.

Aloni su sbilja jedan od najljepših i najnježnijih pojava, kad su praćeni od paraselena ili parelija. Neće biti suvišno, ako ovom prigodom rečemo štogodj na drobno o svietlih pojavih u našem zraku. A da stvar izpadne bistrija, to ćemo početi s kraja.

Ovi se pojavi diele u glavno na dvoje: na one, koji se sbijaju sa protivne strane sunca, i na one, koje se vidja okolo samoga sunca ili okolo samoga mjeseca. Najljepši anteliji opažaju se u blizini polâ. Scoresby povieda, kako se oni razvijaju najbolje onda, kada je sunce čisto, a magla nizka i gusta. On opazi jednom sama sebe u magli, te tri sjajna kruga okolo svoje glave, a četvrti i spoljašni izražavao se mliedim. zelenilom. Veoma je zanimiv tako zvani krug Ulloa-e

Digitized by Google

Podje jedno jutro Ulloa samosedmi na goru Pambamarka. Vrhunac gore bijaše zastrt gustom maglom. Netom se sunce pomoli, magla se razprši. Na jedan put opazi svaki od njih svoju sjenu u magli, koja je bila na zapadu. Svaka sjena bila je okružena od tri kolobara, u kojih su boje bile kao u duge. Svi oni krugovi bili su okomiti obzorju, te su se micali sjenom, vazda ju okružujući otim svetačkim viencem. Ali što je najzanimivije, premda su oni putnici bili blizu jedan drugoga, svaki je ipak od njih vidjao samo svoju sjenu, te i same one krugove, koji su njegovu sjenu okružavali. Kako se je dizalo sunce, tako su rasli i krugovi, te ujedno i gubili svoj prvobitni sjaj, doklen ih napokon nestane.

Nješto je slična opažao i Kaemtz iznad Alpâ. Netom bi se njegova sjena objavila na kojem oblaku, to bi mu glava bila odma obkoljena kojim svietlećim viencem. Zanimiva su u tom pogledu opažanja, koja je Flammarion učinio u zrakoplovu. Uprav dne 15. travnja 1868. plovio je Flammarion u jednom oblaku. Kad će zrakoplov da nadvisi taj oblak, opazi on iz ladjice, a na istom oblaku, sliku zrakoplova, veomo liepo i potanko nacrtanu, te okolo slike četiri sjajna kruga, kojim je središte bilo u zrakoplovu. Unutrnji krug bio je mliedo-modar, drugi do njega žut, treći crvenkast a četvrti ljubičast. Ovaj pojav prozvali su krugom Flammarionovim.

Bauguer je mislio, da anteliji nastaju prolazom svjetla kroz ledene prizme, koje pliju u zraku. Toga su mnienja bili Saussure i Scoresby. Ali se je Flammarion uvjerio navedenom prigodom, da to nije točno, već da je to samo uslied razsipa sunčanih zraka u vodenih mjehurićih, koji sačinjavaju oblak. Zovu razsipom svjetla onaj pojav, po kojem se svjetlo dielomice odstranjuje od pravca, kojim je hodilo, a dielomice razstavlja u boje.

Pojav, koji se opaža na gori Brocken, dao je povoda, da se ta gora smatra za vilenitu. Sablast Brockena drevne je uspomene. Kane, putujuć do trideset puta na istu goru, na-

Digitized by Google

mjeri se napokon na tu sablast. Baš kada je sunce izticalo, opazi on na zapadu oblak, a na oblaku gorostasnu ljudsku sjenu, koja je opetovala točno sva njegova gibanja. Sjena ko da je bila postavljena u sjajan okvir; pak probliedi i napokon izčezne s maglom.

Anteliji niesu no jedna vrst duge, koja takodjer može nastati samo sa protivne strane sunca ili mjeseca, i to kada pada tanka rosica, čije kaplje lamaju i odsievaju svjetlo. Prvi, koji je kušao da dugu protumači, bio je Dalmatinac Antun D o m i n i s, spljetski nadbiskup. Niemci se toga našega čovjeka i nesjećaju, a tomu sam se imao prigode osvjedočiti, kada sam još kao djak slušao u Gracu predavanja fizike. Naravno, da su potonja iztraživanja Cartesia i Newtona razbistrila pojam o stvari, ali ostaje vaviek istina, da je Dominis počeo prvi, i ako njekoji hoće, da je prije Dominisa počeo njeki njemački fratar Teodorico. Ja ovo, što sliedi, nenavodim kao dokaz proti tome njemačkome fratru, ali opeta mislim, da bi donjekle moglo i valjati proti istomu. Za Dominisa se zna, da je bio pametan čovjek i da je bio više učenjak no teolog; pa da se njemu nije dogodilo ono, što se je dogodilo mnogim teologom, pa i svetomu Baziliju, koji je mislio, da su tri glavne boje u duge očiti znamen svetoga Trojstva. A zna se, da je bilo mnogo crkvenjaka (a ja nebih znao izključiti ni napomenutoga fratra), koji su zatvarali oči, te niesu htjeli vidjati u dugi više od dvie boje, crljenu i modru, jer im je to dokazivalo ko na dlanu dvostruku narav Isusovu, božju i ljudsku. Židovi su bili u tom pogledu. i ako manje fantastični, a ono svakako pametniji i hitriji, te su nazrievali u dugi božji podpis i pečat, da neće više šiljati potopa, jer da je to bio obrekao Noemu, kada ga pusti slobodna i živa iz korablje, neka gleda u mrtvih lješinah njegovih prijatelja i njegove rodbine, kamo može dovesti gnjev božji. Iza Židova dodjoše teolozi, te oni udri u mudro prepiranje, je li nije li duga božje ob-

Digitized by Google

javljenje, da nije obećanja zaboravio. Luter reče, da jest, a Fromont odgovori, da nije, i da ako jest, nije ipak isključena mogućnost, da su naši prvi otci i prije nevinosti i poslije vidjali dugu.

Grci su govorili, da je ono Iris, Junonina slanica, kojoj bi se kadkada iznevjerila, te ljubila sama na svoju ruku bokove bogovâ. Mašta skandinavskih naroda napravi od duge veliki most, preko kojega gorostasi namjeravahu navaliti na nebo, da se tomu niesu bogovi na vrieme dosjetili, te postavili hitro na stražu Heimdala, kojega je rodilo, ne jedna, već sedam žena na jedan put.

Anteliji se, kako rekosmo, razlikuju od alona, parelija i paraselena, jer se ovi potonji pojavljaju sa iste strane sunca ili mjeseca, te nastaju onda, kada je u zraku onih oblaka, koji se zove cirusi i koji sastoje od malih iglica leda, koje lagano padaju u mirnom uzduhu. Oti oblaci stoje visoko nad površjem zemaljskim, i kadkada su tako na okupu, da se nerazaznaje jednoga od drugoga, te je tako nebo zastrto maglom, koja udara u oči svojom bjelućom.

Zrake svjetla, prolazeći kroz ono ledenih prizama, drobe se u razne boje, te po obliku tih prizama, i po načinu, kako su isti položeni, pojavljaju se blizu sunca ili mjeseca, aloni, pareliji i paraseleni.

Zovu alonom onaj prvi sjajni krug okolo sunca ili mjeseca, udaljen do dvadeset i dva stupnja. One slike mjeseca ili sunca, koje se crtaju sa obje strane, zovu se paraseleni za mjesec, a za sunce pareliji. Kadkada se načrta drugi krug, udaljen četrdeset i šest stupanja, pak ih se crta još drugih, tako da je ovaj pojav u svome podpunom razvitku jedan od najbajnijih u prirodi. — Dne 29. junija godine 1790. opaziše u Petrogradu jedan takav okolo sunca. Najprvo je tu bio krug od dvadeset i dva stupnja, pak onaj od četrdeset i šest. Treći krug je prolazio mimo sunca, i širio se obzorjem, noseći petero pa-

Digitized by Google

relija. Na alonu od četrdeset i šest stupanja vidjalo se je još troje lukova, koji su ga se dodirali. Svak može lako pomisliti nježnost pojava, kada je ono troje sjajnih razvijenih krugova, bojadisanih u crljeno, žuto i ljubičasto, uz druga tri u začetku, krasilo onoga jutra nebo Petrogradsko; pak uza sve to, ono šestero sunašca, posijanih po nebu, kao da se objavlja opeta labarum Konstantinov, otaj sjajni križ na nebu, na kojem je taj zatočnik kršćanstva mislio da vidi napisano: „in hoc signo vinces."

Slični pojavi mutili su od vajkada pamet naših predja, koji niesu imali u ruku fizike, te bi im to tumačila. Tako poviedaju, da se je dan prije smrti Julijana Odmetnika vidjelo na nebu znamenje, na kojem je stajalo napisano: „danas su Persijanci ubili Julijana"; a te rieči da su bile sastavljene od samih zviezda. Kažu, da je nebo godine 1104. činilo još nevidjenih čudovišta — da je izgledalo sve razpaljeno, — da su sunce i mjesec izmjenice pomrčavali, — da je popadalo njekoliko zviezda, — da su trieskovi ubijali ljude a oluje da su harale polja, — da se je napokon vidjelo u oblacih bojnih konja i junaka, gdje padaju. Tako se je i osbiljno pričalo, da se je godine 1120. pokazao medj oblaci čovjek, koji nosi križ, te da je sve to bilo kao u jednome plamenu. Trideset i šest godina iza toga zavrgoše se okolo sunca tri sjajna kruga, a kad ovih nestane, mjesto jednoga sunca, eto ih tri na jedan put; i drugčije nije moglo biti, kad se je kralj eto bio zavadio sa nadbiskupom Canterburyskim. God. 1469. čudno nebesko znamenje objavi, da će Škenderbeg poraziti Turke. Tako se je i dogodilo, I nedužna Yole, ota ruža, na kojoj se razpali jaka mašta Guerrazzia, ta krasna kći kralja Manfreda, koji proli zaludu toliko vitežke krvi talijanske, vidje na nebu, da će joj babo poginuti.

I stari su Rimljani pratili s velikom pomnjom svaki pojav na nebu, te mu prišivali političku važnost. Plinij i Se-

Digitized by Google

neca poviedaju, da se je mnogokrat vidjalo na nebu više od jednoga sunca, a Seneca dodaje, da niesu sva toplila jednako. Danas se misli drugčije. Obreti fizike omogućuju potanko tumačenje tih gorućih pojava. Zaslužne su u ovom pogledu radnje Grelloisa, Mariotta, Jounga, Bravaisa i Flammariona.

Oni golemi ognjeni stupovi, koji kadikad iztiču sat prije sunca, ili ga sliede, kad je zapalo, nezadavaju nama više straha ni brige, kako našim predjem. A gorući križi, koji nastaju križanjem alona, težko da nadju više drugoga Konstantina, koji bi u njih nazrievao znamenje, neka se uzme križ za ratnu zastavu. Tako su njeki francezki seljaci poviedali Coulvieru godine 1816., kako su vidjeli sunce, gdje je izteklo jedno jutro, noseći kao na glavi Napoleonov klobuk, te tvrdili, da će se veliki junak opeta vratiti, i to baš u ono doba, kada sir Hudson Low prispije na otok Sv. Helenu, da ogorča njegove dane, da sebe ostavi prokleta pred svakom dušom, koja ćuti sve, što je veliko i plemenito. Godine 1847. opazili su u Parizu sunce, kako zapada obkoljeno od četiri sjajna stupa, na lik ogromna križa, od kojega se je vidjao gornji kraj još mnogo vremena iza kako je sunce bilo zapalo. Roth je imao priliku gledati u Casselu godine 1856.. kako je izticao vrh obzorja sjajan ogroman stup, koji se je vijao nebu u oblake. Iza stupa eto jedno sunce, eto drugo sunce, eto napokon i treće, pak još drugi stup u plamenu.

Ovo se sve tumači odsjevom svjetla u onih ledićih, koji su u zraku. Da su za to znali stari Rimljani, nebi bili bilježili slične pojave kao nebeska znamenja, za koja kažu, da su se objavila prije rata proti Jugurti, prije navale Cimbarâ i Teutona, prije no se Grci i Kartažani sdružiše s Persejem, da navale na Rim, pak još u mnogih sličnih okolnostih.

Nego treba razlikovati alone od onih običnih vienaca, koji se kadikad opažaju okolo sunca ili okolo mjeseca,

Digitized by Google

kad je nebo maglovito. Vienci. koje narod zove kolobari, nastaju razsipom svjetla, čim ovo prolazi kroz vodene mjehuriće. Kod alonâ crvena je boja iznutra kruga, a ljubičasta izvana. Kod kolobara je obratno, crvena je boja sa spoljašne stane kruga, a ljubičasta iznutra.

Nakon onoga pojava, o kojem je sad bilo govora, te iza razgovora, koji su vodili kapetan Baro i Ilija, sve se vrati na staro. Grgo osta na timunu, Ilija otidje na provu, kapetan sljegne u komoru, božman nastavi svoju šetnju amo tamo po kasaru, a Antun zamieni drugog mladića na kaštilu. Mali je spavao u fogunu.

— Ajde, reče Ilija Antunu, dolazeć blizu kaštila, ajde, spusti se dolje pod provu, uzmi što treba, te skuhaj čaj, da se malo razaberem, a ja ću gledati po provi.

I popne se na kaštio. Sjedne na argan, te nogu preko noge, upre očima, da gleda. Antun se spusti pod provu. Izpod stuba, a uz ošit od stirića, visjelo je osam kavnika, svi slični jedan drugomu, svaki na svojoj kvaki. Sad je to bio čavao, sada čavlić, sada komad podugačka i tanjušna drva, pribita u koju pukotinu ošita, a sada napokon pravi pravcati čukalj. Izpod samih kavnika, a prečimice na prieboju, bila je zabita duga debela daska; na daski čavalâ, a na čavlih bilo obješeno postolâ, čižama, inceradâ, jaketa i svake vrsti klobuka. Nebi se tu bilo moglo razabrati od prve, čigovo je ovo ili ono; ali mornar nadje svaku i u tami, po samom opipu. Svieća, koja ob noć gori vaviek pod provom, bijaše se slučajno utrnula; Antun nije mario, da ju opeta užeže, već znako, kako je tomu bio naviko, spusti se niza stube, primakne se k prieboju, napipa svoj i Ilijin kavnik, te se došulja natapatice do svoje škrinje, koja je bila spram njegova kreveta. Izvadi iz džepa ključ, stane otvarati, a onda ključanica din, din, din. Zubi se ključu bili malko izlizali, pak

Digitized by Google

preskakali zavor u bravi. Obrći opeta i obrći uzalud, a zvono kao na prkos opeta: din, din, din.

Čuje Antun miešavinu po krevetih, pak stane. Ali to nepomaže. Ilija čeka, a šećer, čaj, šalica i žlica, sve je to u škrinji pod zaklopom. Popostane malo, da se usliša, e da li se još koji libi po krevetu; pa kad nečuo ništa mimo dišanja i hropotanja, stane otvarati opeta. Ali zvono poče opeta odzvanjati. Tada on obrći polaganije, kako da bi htio varati zvono, a prevariti ključanicu. Uzalud; zvono zvoni, a ključanica se neda. Popostane opeta, pak počme opeta otvarati, prije pomalo pak jače. Ni za što! Njemu to napokon dodijalo, pak počne zaokretati što brže. Škrinja se napokon otvori, a od mornara, koji su spavali, jedan se okrene na drugu stranu, drugi zakašlje te se obrne i on, treći protegne ruke, a četvrti se razbudi i reče:

— Ja bih bio za to, da svaka straža na poredje uzmogne spavati mirno.

Antun ni pisnuti, a onaj drugi opeta:

— Nego ja sam još jedan put pomogao baciti u more škrinju sa zvonom, pak ako uzhoće Bog, hoću i opeta.

Antun kao da nečuje. Izvadi iz škrinje što mu je trebalo, pa se uzpne na palubu.

— A ja mnijah, da si zaboravio, reče Ilija, netom ga vidi glavom vanka tambuća. Ta bijaše čekati, da odbije dvanaesta, pak onda niesam čaja više ni trebao.

Pak se Antun popne na kaštio, preda Iliji sve što bijaše donio, te sjedne na argan. Ilija unidje u fogun. U žeravniku nije bilo vatre. Ilija potraži okolo sebe, nadje i uzme njekoliko od onih trieščica, koje bi mali obično priredio u večer, da uzmogne u jutro lašnje vatru napaliti, te stane užigati. Trieščice bile malko vlažne, pak nije htjelo gorjeti. Ilija pruži onda ruke u lonac od masti, namaže dobro sve ono drvlja, pak suviše polije uljem, te užiži opeta. Sada plane kô da je suhor. U kavniku bilo još kavè od poslije podne. Ilija protare po njem prstom, da najprije otrese

UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY AT URBANA-CHAMPAIGN
Digitized by Google

što je deblje; pak ulije malo vode, prohmuta i prolije. Ulije vode opeta, stavi čaja, navuče provislo na zavinuti kraj popečka, pak sa svim tim nad vatru, koja je već plamtila. U onoj hitnji bijaše zaboravio zatvoriti vrata od foguna, te se nješto svjetla prosipalo po palubi.

Kako to vidi božman, eto ga letimice na provu:

— Kud, reče, po noći svjetlo na kuverti, ako Boga znaš!

Ilija pritvori brzo vrata lievom rukom pak vireć nosom na otvor, odgovori:

— To je bilo za čas. Gotovo. A htijah i sam vrata zatvoriti. A pak neće nebo na zemlju, ako se malo svjetlosti i vidi.

— Palo nebo na zemlju ili nepalo, mene za to deveta briga; ali što neide, neide.

— Noć je liepa, jedra su gore. Nebi nas i onako nitko uzeo za parobrod; ta bieli smo kô galebi.

— Jedra gore ili jedra dolje, odvrati božman, stružuć desnom nogom po palubi, uzeli nas za parobrod ili neuzeli, galebi ili ne galebi, sve vodi na jednu. Što neide, neide. Zakon je tu, pa tu i ljudi, da sude. Tvoj ferô zeleni na desno, i tvoj ferô crveni na lievo, pa Bog.

— Onda nitko nikomu, doda Ilija, vaviek nosom na sami otvor.

— Hvala Bogu, potvrdi božman; pak naslanjajuć desnu ruku na željeznu priečnicu, koja ovija fogun, da ga more neponese, kada ga je sila, reče:

— Nego evo cigara, napali i daj.

Ilija pruži prste kroz pritvor, uzme cigaru, nažeže ju, zadimi dvakrat i vrati ju božmanu.

— A što kuhaš? nadoveže ovaj.

— Čaj.

— To je pô sata, da si u fogunu; ja mnijah, da kuhaš babicu.

I božman se zaputi put krme. Kad je Ilija mislio, da je čaj gotov, izlije u šalicu, sdrobi dvie galete i sjedne na stirić, da se okriepi. Pak zapali svoju lulu od krede, digne

Digitized by Google

se i ponese Antunu na kaštio šalicu. u koju bijaše izlio preostali čaj, te stane šetati od barke do jarbora od maistre, kako da lašnje vara oči, doklen nekucne dvanaesta, da ga dodje red opočinuti.

Prodjoše dva dana, a da se nije dogodilo ništa važna. Vjetrovi, koji su nas pratili, mienjali su i jutrom i podnevom i večerom. Sunce bi u jutro izteklo iz mora čisto. Ako bi se pak malo nebo i zadušilo, o podne bi bilo opeta vedro. Nije se moglo reći, da je vruće, ali opeta nije čovjek tražio kaputa niti ob noć. Šior Ivo se je obredjivao u straži sa božmanom, mirno, bez i najmanje zanovieti, niti sa jedne strane, niti sa druge. Tomu je mnogo doprinosila tišina, mnogo više nego ijedan od njih dvojice. Znalo se je, da to nemože trajati svedjer, jer prvi vjetar i malo jak mogao je dati povoda, da se ono prividno primirje razbije. Nego, kako da poručniku nije bilo sudjeno mirovati, stane ga napast i sa strane dispensira.

Kako to čini svaki brod, prije no se digne na put, bijaše kapetan Baro nakupovao u Carigradu svega po malo, neka je u redu i brod i kliet. Kliet, kako se zna, bila je povjerena dispensiru. Njemu u rukû sve, i meso i vino i kruh; pak i sve one druge sitnarije, koje spadaju k jelu. Nitko ga nije nadglédao, nitko nadzirao. Pošao bi u komoru, pak u kliet, kad ga samo bila želja, a da ga nitko živ nije pitao, ni kamo ide, ni za što. Spravio bi za objed što bi hotio sâm, i kako bi hotio; tako isto i za večeru. Za objed meso slano i juhu, a k večeri sudjenu kalandraku; to se znalo, da je za mornare na provi, pak i za nas, koji smo bili na krmi. Nego jelu, koje je bilo za komoru, vaviek se je štogod dodavalo, pak i tu je on sam zapoviedao. Kapetan Baro bi izrazio svoju želju onako obćenito, a dispensir bi odabirao, a što je više srdilo poručnika, bio je, kakono se kaže, široke ruke: trošio je obilato. Kad bi izišao iz komore, te kad bi nosio na provu

Digitized by Google

ili suh jezik ili bilo što drugo, Šior Ivo bi ga pogledao izpod oka, da vidi, koliko je toga. Pak bi obično štogod zamrmljao, a kadikad i pljunuo. Dispensir se nije na to obazirao, jer valjda toga nebijaše niti opazio. Nego desi se slučaj, s kojega dispensir pade za uviek u nemilost poručnika.

Iza liepa i tiha dana nasta ljepša i tišija noć. Kada Šior Ivo ustane o ponoći na stražu, nedošavši još ni na kuvertu, i baš kad je desnu nogu hitao preko zadnje skaline, a lievom rukom bio još uprt na tambuć, prekriži se, kako mu je to bila navada, te se uputi ravno put krmilara, da vidi, kojim smjerom ide. Kako pogleda na busolu, namrgodi mu se lice, jer smjer, kojega se brod mogao držati, nije vodio u Krč. Ali drugčije nije moglo biti; vjetar nije bio povoljan. Šior Ivo je imao svoje želje, a Crno more svoje hire.

Svak za se, a Bog za svakoga, reče Grgo, koji je u taj čas predavao timun krmilaru nove straže.

Šior Ivo pogleda Grga, ne Bog zna kako prijazno, ali ipak nereče ništa; pak, kako mu je za one vedrine bilo valjda hladno, turi ruke u džep, poslije nego zaputa jaketu sve doklem je bilo puceta, te otidje put prove, da vidi, ima li tko, te čuva na kaštilu. Kad on onamo, a eto mladića na arganu, a ostali svi na nogama. Koji pjevuca i šeće se, koji sjedi i još se proteže, da se bolje razbudi. Ali dispensira nigdje. Obaziruć se okolo sebe, dalo mu se pogledati u fogun; a kad tamo, dispensir unutra, vratima u pritvor. Šior Ivo se približi, da vidi bolje. Dispensir je klimao glavom, boreći se protiva snu, kojega nije mogao svladati. Zaludu se je mučio ćikom, zaludu se je protezao i zijao; Morfej je padao na njegove oči, zatvarajuć ih, a zadah ćike nije bio kadar, da ga odaleči. Kako to opazi poručnik, stavi ruke nazad, u priekrst, i popostane. On je imao pred sobom mornara, koji je spavao preko straže! On je takva šta u svojem životu malo kada bio doživio. Ali eto

Digitized by Google

na „Jaredu“ i toga, pomisli on sam sobom, pak zazove:

— Dispensiru!

Dispensir, koji nije uprav spavao, digne se, raztvori vrata i izidje, vaviek se nječesa držeć. Glava mu je klimala, a noge klecale, kaono ti u pospana čovjeka.

— Daj, čovječe, razbudi se, reče Šior Ivo, ni srdit ni prijazan; ta vidiš, da se je straža promienila.

— A tko će kuhati? odgovori dispensir.

Šior Ivo, koji se je već hotio uputiti put krme, stane i:

— Tko će kuhati?! upita sam sebe začudjen. Pak stavi opeta ruke nazad i upre očima u dispensira.

— A gdje je straža? reče.

Dispensir ni rieči, već kako bijaše izpao iz foguna, nasloni se na daru i sjedne. Šior Ivo se stane križati i pljune, pak doda:

— Kud, za rane božje, da neznaš, da je noć, da neznaš, da si od straže?

— Hm, odvrati dispensir pentajuć, bio sam ja, Bogu hvala, i prije na kuverti, pak me evo i danas.

— Onda? upita poručnik, opeta se križajuć.

— Onda? . . . Ljudi su, da počivaju, a noć je, da se spava. Svaki bedasti može šetati po kuverti koliko ga volja, a ja sam ovdje, da kuham.

— Ob dan.

— Ob dan, Bogu hvala i slava, ob dan da, a ne ob noć. Za to se vatra ob noć i neloži. Ta vidite, u fogunu je nema ni iskre. A pak ono huncuta od maloga spava i onako. Nego čemu, šior, da ste Vi na kuverti?

Šior Ivo razbliešti oči. Zenice mu kô da će sada razpucati.

— Ti si pijan, reče napokon. A odklen ti vino? odklen ti rakija?

— Ima je, šior, u dispensi, doda jedan mornar.

Dispensir pogleda mornara, kao da ga pita, što je rekao, a poručnik se stisne u pleća i otidje put krme pljucajuć,

Digitized by Google

i razmišljajuć, kud će družtvo, ako kapetan u dogovoru sa božmanom budu parali jedra, a dispensir pio i jeo, što i kako i koliko mu se svidi. A njegove dvie dionice, žuljni trudi njegove sredovječnosti? I sbilja je on morao u onaj tren sdvajati o svem i svačem, jer se je moglo reći, po njegovu mnienju, da se je sve bilo urotilo protiva probitka broda, odnosno i protiva njegove glavnice. On dakle otidje ravno put kasara više žalostan nego srdit. Kud će u istinu pijan čovjek pomoći, ako uztreba potegnuti, ako uztreba pustiti? A jestivo? Tko će ga čuvati, kad je dispensiru nalivena glava vinom i rakijom? Kako će mjeriti i dieliti obroke pijan čovjek?

I poručnik, penjuć se uza stube od kasara, stisne glavu u ruke, pak ih sklopi, pak pusti i stavi opeta nazad. Pristupi krmilaru, da vidi još jednom, kako ide brod, pak se nasloni na dušnik gledajuć „Jared", koji je uzalud jedrio. Kadikad bi hitio pogled put prove, i kad bi mu se natakao na oči dispensir, koji je ševrdao amo i tamo po palubi, pljucnuo bi put istoga, te dodao:

— Sram te bilo!

Dispensir, koji nije onda shvaćao osbiljno ni svoje stvari ni tudje, teturajuć s jednoga prislona na drugi, približi se malo po malo k jarboru od maistre, mislim s nakanom, da dokaže poručniku, kako je razbudjen i pri sebi. On se je nalazio u onome prelaznome stanju, kada od pijana nastaje triezan čovjek. Taj prielaz izražavao se je kod njega bedasto; ali on nije mogao to prosuditi, a Šior Ivo nije mario, da prosudjuje. Kako se bijaše dovukao do o b o r a, ućuti veliku potrebu, da sjedne. Noge su ga opeta bile počele izdavati. Obor je bio visok, pun k a v i j â, te suviše izpleten konopljem; a u njega život odviše težak, pak se približi k stubam od kasara i tu sjedne baš prama poručniku. Ovaj ga pogleda, i malo mareć uljezti u razgovor, prodje na drugu stranu. Dispensir, koji se svojim putem do krme nije ništa pomogao, ter neuvjeri poručnika, da je

Digitized by Google

pri sebi, odluči se na dalje putovanje; pak se polagano premjesti na desnu stranu, na druge stube i sjedne opeta. Opeta je Šior Ivo imao dispensira pred sobom. To očijukanje nije mu se mililo ni za što, pak mu obrne pleća, pljune i stane gledati po krmi.

Dispensir, prem na čistome zraku i na otvorenu, nije još ipak bio počeo sakupljati ma niti zere svoje pameti. Dimovi, koji su mu oblietali moždjane, postajali su u istinu sve to rjedji, ali ih je bilo još, još niesu bili izčeznuli, jer je još bilo žeste, koja je hlapila, te su se atomi moždjana vrtili vaviek neuredno, jedan zapinjuć o drugi. Uz uzajamne sile privlačivosti i odbijanja, koje nalaze svoj izvor u sebi i medjusobno se nadopunjuju, dolazila je treća sila, koja je sad pomagala jednoj, sad drugoj, samo da nije reda. Naravno, da se tim putem niesu pojmovi mogli nizati čisto, a niti redovito. Sam bi jezik bio valjda počeo slobodno uredovati, ali hoteći izraziti onaj metež, nije mogao biti dosljedan, te je za to zapinjao i on. Tromo gibanje života odavalo je takodjer živo gospodstvo žeste nad čitavim sustavom, kaono ti se to dogodi na vojni, gdje, ako si osvojio glavni štop, sva ti je vojska u rukû.

Nastane odmor.

Dispensir je gledao poručnika, a ovaj mu je vaviek kazao pleća, te gledao po krmi. Nebo je bilo svedjer vedro. Dispensiru bi se kadkad zaletilo oko, da ga gleda, ali ga je opeta pritezao k sebi poručnik, taj čovjek, koji nije onda imao za njega ni duše ni srca. — Dispensir zakašlje, pak zastruže nogom po stubah. Uzalud. Svi gledaju dispensira, ali Šior Ivo ni oka. Pak prihvati rukom najbliži stupić naslona, koji je svršavao kod stuba, i stane ga gladiti, samo da vara i vrieme i sebe. Gdjekad bi lupnuo rukom po njem, a gdjekad prošo preko čela, suzteżuć kapu, koja nije na glavi mogla naći nikako mira. Unutrnjoj vrućici odgovarao je vanjski nemir. Kano da se je oluja prenosila na površje. To on nije mogao dobro ra-

Digitized by Google

zumjeti. On je to više slutio nego shvaćao. Nije upro kapu na glavu niti jedan put, a da nije prošao prije rukom po čelu, da ga tobož umiri. Ja niesam mogao vidjeti sve ono, što je on vidjao, ali mi se je činilo onako na oko, da bi on još za koji trenutak zaboravio, gdje je i za što je tu, pak se opeta sjetio. Bog sâm zna, on je u koji od onih trenutaka bio možda toliko sretan, koliko ikoji drugi čovjek, koji je one noći, miran i opojen ljubavju, bdio na uzglavju svoje mlade, nevine i ljepe zaručnice. Govorim ovako, jer bi mu se često otvorila usta na onaj lagani smieh, po kojem su usta otvorena, a ustne samo titraju, te su ujedno izraz radosti i izraz začudjenja. Njegovi crni vlasi bili su dugi i prilično neuredni. Vlasi i praznina, koju su ovi činili medj glavom i kapom, izgledali su kô ventili sjegurnosti proti kojem nenadanu izljevu oluje, koja je u moždjanih brujila.

Poručnik stoji nepomičan, poput tvrdje, koja se nekani predati. Rukama nazad u priekrst, očima uprtima, ukočenima napried, glavu ni za dlaku na stranu,

Dispensir da sdvoji.

Digne se. Šior Ivo napne uši, da čuje.

Dva koraka i eto dispensira na kasaru. Hoće, neće. Stisne gaće, koje su prietile, da će izpuznuti, zatvori gornje puce od košulje, pritvori prsluk i stane misliti. Lieva mu je ruka bila još okolo pasa, a desnom, uz lakat podvinut na krug, podizao je kapu, sve to životom nagnutim napried, kano čovjek, koji se na nješto važna odlučuje.

Sad da će put prove. Dodje do naslona i tu stane. Zamisli se opeta.

Bože moj, pomislih ja, koliko su te misli važne za toga čovjeka! A sjegurno se je već bio počeo razvijati u onih moždjanih koji tračak čistoga razuma, pa i makar u sjeni bučnih plinova žeste. Ali je to bilo prelazno, u brk velikoj vedrini neba i dražestnoj tišini mora.

Digitized by Google

Krmilar na timunu zakašlje, a mladić s prove reče kletvu; i drugi mornar zakašlje, pak gledajuć dispensira reče:

— Ala ovake sramote neupamti sviet, odkad je postao.

Dispensir pogleda put onamo, pak odma opeta put poručnika. Pak makne desnu nogu, pak lievu, pak opeta desnu, i eto ga pred poručnikom.

Tada Šior Ivo napried; niti oka, nego sve napried, do samoga oka od krme. Dispensir za njim.

— Šior, reče.

A poručnik tada iza tuge, pak na drugu stranu. Dispensir ostane sâm; i da se malko odmori od velike natege, nasloni se na tugu. Tu popostane njekoliko časova, te se vrati, da vidi, kamo ode poručnik.

Šior Ivo je bio uz krmilara, na samima vratima od tuge. Ja nemogu kazati, što se je sbijalo u duši poručnikovoj, ali nema dvojbe, nepametna drzkost dispensirova prekoračivala je svake granice pristojnosti. Još nebijaše Šior Ivo takva šta nikada doživio. On bijaše vidio po kojega kapetana, kojemu je vino zabijalo svietnjake u oči; ali pijana mornara, da ga po kuverti napastuje — nikad!

Kako se dispensir pomoli iza tuge i približi k dušniku, Šior Ivo, da mu se ukloni, povuče se životom nazad pod tugu.

Da toga nebijaše učinio!

Pade koliko je dug i širok.

Dispensir skoči, da pomogne. Na sama vrata zadije mu se noga, pak pade i on; a za goru nesreću pade ravno na poručnika . . .

Nakon deset dana iza našeg odlazka iz Carigrada, eto nam napokon Krimskog poluostrva na vidiku. Bilo je podne, kad uljegosmo u onaj zaton, koji vodi u Krč. Vjetar, koji nam je još iz rana jutra bio povoljan, doprati nas sve do zaljeva samoga Krča. Tu bacismo sidro. Četiri mornara

Digitized by Google

odvezoše kapetana na kraj, pak se vratiše svi skupa u samo smrknuće. Kako prispije guc blizu broda, nadazre se dispensir preko strane, da vidi, ima li što za njega. On se je već domišljao, da neće kapetan Baro uzalud na kraj, i nije se bio prevario. Ote večeri, kako reče Ilija, mirisilo je u fogunu, kako još nije tako, odkad bijasmo ostavili Carigrad.

Sutradan digosmo jedra u samo razsviće, te u malo vremena uljegosmo u Azov. Vrieme je bilo liepo, da malo kad tako, i mi smo plovili sa svimi jedri na dvor, ravno put Marianopola. Kapetan sljegne u komoru, da, kako on reče, malko opočine i da se okriepi. Poručnik, koji je bio od straže do osme, stajao je na kasaru, kako ga je to bio i red, pak neznam, ni kada ni za što, zabode se i on u komoru.

Ja sam gledao s kasara kraj, koji nam je bio po krmi, te prispodabljao smjer prove, s obzirom na tjesno od Jenikala, koje eto bijasmo stoprv ostavili. Meni se sve činilo, da prova zateže više na lievo, nego bi to moralo biti.

Nego pomislih, da je kapetan već vidio, kuda i kako se ide; da je dapače, prije nego je sašao u komoru, zapovjedio on sam krmilaru rotu, pak niesam mogao niti posumnjati, da nebismo plovili pravim putem. Ali gdjekad, kad ti se koja misao navrne na pamet, neda ti mira, koliko ni ljetna mušica nosu. Pak ja, da se uvjerim i ujedno umirim, uzeh kartu i gledam. Smjer, kojim smo plovili, bio je po karti dobar, ali nije odgovarala busola. Tada zazovem poručnika, koji je u svojoj izbi prevrtao njekoje karte. On me pogleda i posmjehne se.

— Niesu se brodovi ovdje razbijali nikad, reče mi, pa neće ni danas.

Ja onda na kasar i mnijah, neće se dati gore Šior Ivo, kad li ga eto sustopice za mnom. Ja na kasar, a on na zadnju skalinu. Ja da ću pod vjetar, a on iza mene kô da se je pomamio; poleti ravno put krmilara, rine ga i zao-

Digitized by Google

krene timun na lievo, kolikogod je samo mogao. Baš na vrieme.

Voda okolo nas bijaše mutna, jer je kolumba već strugala po dnu. Da je Šior Ivo ostao dolje u komori još samo jedan čas, hćasmo usaditi „Jared" za na vieke u zemlju. Poručnik bijaše blied, blied kô krpa bieloga platna.

— Ovo je do krmilara, reče.

— Da Bog pomože, odvrati krmilar, gledajuć u poručnika.

— A do koga? upita poručnik, šećući se po kasaru, pljucajuć preda se i držeć ruke nazad.

— Ja mnijem, da nije do mene, odgovori krmilar, jer kad ideš onim putem, koji ti se naredi, ako si brod i nasukao, niesi kriv. Ovako je bivalo od postanka svieta.

Šior Ivo pljune još jednom i stane mrmljati, pak reče glasno:

— Onda je do busole!

A ove rieči poprati on onim posmjehom, koji je ujedno porugljiv i pun sažaljenja. I pogleda put mene, tražeć, da bih mu to potvrdio. Nije poručnik u istinu nikad ni tražio ni pitao u mene pomoći, ali stvar je bila težka, preveć težka. Krivnja se morala svaliti na kogagod; trebalo je, da se o kom drugom obije, jer je inače padala na starješinu od straže. Za to je i poručnik ostao pri tome, da govori. On bi inače bio umuknuo od prve. Nego ja ga niesam mogao pomoći sa mnogo razloga; a najprvo s toga, što niesam mogao pustiti, da biedi krmilara, kad je on krmio brod onako, kako mu to bijahu naredili, pak odvratih:

— Nije nego do Vas.

Sad se nasmjehne krmilar, a Šior Ivo me pogleda u čudu.

— Do mene? A neide li se ovako put Marianopola?

— Da, na karti.

Poručnik se stane križati. To je bio prvi i zadnji put, da nas dvojica bijasmo došli u sukob. Pak on stavi

Digitized by Google

obje ruke u džep, stisne se u pleća, podje nad vjetar, i kao da se je zanio u misli. To je bilo njemu dva puta, tri puta čudnovato. Njega, staroga mornara, koji je bio poručnik ima tomu godina i godina, koji je učinio izpit kapetanski, njega da biedi dečko, koji po njegovu mnienju nezna još dobro, je li nije li more slano! Pak se obrne i reče:

— Dakle do mene?

— Do busole, odvratih ja, koji niesam mario, da ga još gore srdim. — A što Vam je sve ono verigâ na kasaru, štono ste izvadili iz stirića, te stavili tu okolo bite?

— Pak?

— Devijacija. Eto za to nije busola kazala dobro.

— Kakva devijacija, za pet rana božjih, od jutros do sada? Nego odklen se počelo odviše pismeno uzgajati mornare, eto svaki dan to gore. Prije su izumili varijaciju busole, pak najpotla i devijaciju. Ja sam u svoje mladje dni dosta svieta, Bogu hvala, obišao, dosta mora preplovio i bez toga vašega izuma, i niesam za to još nikad brod pomogao razbiti. Našao sam se jedan put u Limericku, kad se u jednome družtvu o tom govorilo, pak reče pametno jedan Talijanac, da je to sve nedaća, koju je Bog poslao na parobrode, odklen su sviet poplavili, a bilo im i gore; a stariji mornari niesu toga biesa poznavali predje, pak neće ni od sada.

Ja se niesam hotio s njim prepirati, kad je tu bilo mornara te su gledali i slušali, pak mu pustih, da se izvolji. A krivnja je svakako ostajala na njem. O tome je on bio i uvjeren, pak je i govorio, samo da se opravda.

Eto na kuvertu i božmana. Šior Ivo onda umukne. Božmanu bijahu još pod provom poviedali, kako je „Jared" prošao zdravo za dlaku. Tomu se je poručnik bio i domislio, pak se sguri uz tambuć, gledajuć sad one na provi, sad nas na krmi, donjekle srdito a donjekle umiljato. Znao je, da neće nitko poviedati kapetanu ono što se je dogo-

Digitized by Google

dilo, pak nije mario da koga za to moli; ali se žigne, kan da ga je ujela zmija, kada ga ošine oko božmanovo. Kan da su s prove poletjele na nj dvie iskre, tako su zasievnula ona dva oka. I dispensir zaviri iz foguna, a Šior Ivo pljune preda se i zamrmlja. Hiti svoje sumnjivo oko i na Grga, koji je obrtao glavu put kasara, penjući se uz sartije, da ide nješto vezati u kofu.

Nitko živ nije o tom više na brodu progovorio; samo bi se kadikad izmakla ukradimice koja rieč i zamienila potiho, samo da nitko nečuje, da nebi došlo kapetanu do ušiju.

Nakon malo izgubismo s vidika kraj. Sad opeta more svuda naokolo, nigdje brda za čudo. Samo na našoj lievoj, kao da je nješto nadignuto vrh mora; kô da se proteže nizki crnoliki kraj.

Poslije podne pade vjetar sa iztoka i nasta tišina. More je bilo svedjer mutno i mirno. O ponoći se pojavi nješto ćuha sa sjevera. Mi tada obrnusmo provu najprije u gregolevanat, pak prije četvrte u jutro put punente-maistro. U razblišće pregne vjetar najprije k sjevero-iztoku, pak k iztoku. Tako se stavismo u pravi smjer. Okolo osme eto nam sprieda, a malo na lievo, nizak, dugačak uvor, koji se proteže u more, smjerom od sjevera put juga. S one strane istoga, a u zaklonu od sjevero-iztočnjaka, vidi se dvadesetak brodova, usidrenih na otvorenu, daleko od kraja, možda više od tri milje. Onuje, na kopnu bjeluca se koja kuća. To je glasovita Brdjanska, za koju zna svaki naš pomorac, jer je sigurno bio kadkada ondje. da krca ili pomogne krcati pšenicu za Englezku. Na moru se je vidjala po koja lodka, te je jedrila put Jenikala, a njekoliko njih bilo je usidreno baš posred Azova. Ja se nemogoh dosta načuditi, videći ono brodova, usidrenih onako na otvorenu.

— Nema čovjeku rašta da se čudi, reče Grgo, kad ga za to upitah, jer svatko pametan zna, da lodka nije nego

Digitized by Google

da jedri vjetrom u krmu. Ako ju i malo izdade vjetar. a ona sidrom u more; tà nije ovdje, Bogu hvala, nigdje više od sedam sežanja dubine.

Imao sam kasnije priliku, da vidim lodku s bližega, pak sam se uvjerio, da ona nije sagradjena, da vojuje proti vjetru, već samo da nosi teret i da ga odnese, kad je vjetar povoljan. Gdjekad ih se uputi puno jato iz Marianopola, Brdjanske i Taganroga put Jenikala, vjetrom u krmu; pak ako ovaj prestane, a one sidro u more, bile gdje bile, doklen nepregne puhati opeta.

Nama je još bilo proći onaj uvor. iza kojega se zaklanja Brdjanska, pak zaokrenuti malo na lievo. Božman, Grgo, Ilija i svi drugi bijahu na poslu okolo sidra, da ga prirede. Kalornu bijahu izvadili iz stirića još u Krču, a Grgo ju spusti, očisti, te pruži božmanu. Ilija se nagne, pripaše bragu, a božman zadije, pak stane sokoliti vojsku, neka bolje poteže. Vidjalo se nješto kraja, ali i to malo. Oku je sbilja dosadjivalo ono nizkih obala, jer ga niesu mogle dražiti. Činilo se, da su to crnomanjasti oblaci, prišiveni na obzoru, stisnuti i nabijeni od levanta, koji, bio bi rekao, eto će sada buknuti. Brod, kao da plovi nuz busije, iz kojih se svaki čas nječemu nadaš, neznaš ni sam čemu. Dosadna jednoličnost neopredieljenih nizina na kopnu, koja se gubi obzorjem, i koja ti ga predočuje mutna, samo da ga čista nevidiš.

Pak se počnu pomaljati brodovi. Brodovi su usidreni, a kraja nevidiš. Bacismo olovnicu u more, da vidimo, koliko je dna, a kad tamo, tri metra vode, ni centimetar više. Čudan li to priepor mašte sa istinom za onoga, koji je plovio velika mora, te obiknuo samo na velike dubine.

Prodjosmo mimo dva broda, mimo tri, mimo četiri; eto nam i petoga i šestoga po krmi, a još ih je po provi, deset, dvadeset, trideset i više. Svaki stoji o sebi; daleko jedan od drugoga. Reklo bi se, da su to gripje, tu usidrene.

Digitized by Google

neka se ravnaju brodovi, koji prolaze i da je još dug put do pristaništa; ili da su to morske nemani, koje hoće da putnika napastuju. Sunce je hitalo svukud svoje žarke i tople zrake, koje su se sakupljale na snopove u sjeni visokih jarbora, titrajući božanstvenim nemirom navrh nagužvana površja mora.

Sad prolazimo mimo jedne škune, okolo koje su dvie lodke, te ju krcaju; sad nas eto pokraj velikog parobroda, koji je već krcat i dimi; sad smo blizu jednog barka, koji je skinuo svoje jarburete, da uzmogne, bez straha da se prevali, baciti u more preko noći svu svoju sovuru, u brk svoj strogoj zapoviedi, da se ima nositi na kraj. Da se gazi ta pametna odredba, neka se nenavaljuje more, koje je i onako plitko, tomu najviše dopomažu carski činovnici, koji za dobru ruku prištedjuju i kapetanom i brodovom dosta truda i troška.

Eto nas napokon po boku austrijskoga brika, okružena od petero, šestero lodaka. Kapetan Baro spozna taj brod s daleka, te zapovjedi, da ga se pozdravi. Iznese tada poručnik zastavu, priveže ju na uže, koje je bilo povučeno na variju pika od rande, te ju digne gore trikrat i trikrat zaosob stegne k sebi, a sve to polagano. Brik se odazove, te diži i on trikrat svoju zastavu, a to još polaganije nego mi, kako bi odzdrav bolje pozdravu odgovarao. Ondje je na brodu bilo živahno, krcalo se je na tri ruke. A valjda su pomagali ljudi od kraja, jer je bilo vidjeti po jarborih njekoliko mornara, te su ih redili. Jedan je bio u krožeti od prove, drugi na variji penuna od maistre, treći na penunu od papafiga, a dvojica na penunu od floka.

Kad mi nebili mnogo daleko, uzme kapetan Baro morsku trublju i uzpne se na tugu, zapoviedajuć vojsci, neka bi se sakupila sva jedra mimo gabijâ. Vojska se porazdieli, te njetko poteži simo, njetko poteži tamo, a on po tugi dva koraka napried, dva nazad, čisteć trublju svojim rubcem, kako bi bolje i jasnije zatrubio.

Digitized by Google

— O j d e l a n a v e o j! zaviče napokon kroz trublju, kad već niesmo bili uzu daleko.

Ondje su se valjda tomu nadali, jer se ču odmah podugi:

— Oj!

— Tko zapovieda? zatrubi kapetan opeta.

— Kapetan Baldo S.

Pak odande opeta:

— Tko zapovieda?

— Kapetan Baro B.

— Ima li šta nova?

— Ništa.

— A koja vremena?

— U Crnome moru?

— Dà.

— Za žene!

Medju tim bijasmo prispjeli blizu. Kapetan Baro pusti trublju, te stavi desnu pokraj ustiju, kako bi ju zaklonio od vjetra, pa zaviče:

— Stariji?

— Hvala Bogu; a zar me nepoznaš?

— A ti si to Baldo, za Boga. Odkada se niesmo vidjeli!

— Iz Kardifa!

— Pet godina. Iz Kardifa, da; zadnju večer bijasmo sa ono . . . .

— Pss . . . .

— A kamo ideš?

— Odavle u Falmouth na zapoviedi. A ti?

— Još neznam ništa; ali ću po svoj prilici i ja tamo.

Mi bijasmo zamakli daleko i grlo već nije dosizalo. Kapetan uzme opet trublju:

— Čekam te na večeru! zaviče.

— Dobro, samo neidi daleko.

— Neću, stat ću ovdje pokraj tebe.

Pak se više nije čulo ništa, nego mrmljanje poručnika, kojega se ona zvanica nebijaše dojmila.

Digitized by Google

Kapetan ostane na kasaru. Božman je bio na provi s vojskom, pripravan, da pusti sidro, kad čuje zapovied.

— Alešta! zaviče kapetan.

— Lešti, fate šior, odazove se božman.

Pak kapetan krmilaru:

— Orca!

— Orca, fate.

Kako dodje brod provom na vjetar i stane, kapetan zapovjedi:

— Fondo!

— Fondo.

I sidro utone.

„Grad Senj", tako se je zvao brik, na kojem je zapoviedao kapetan Baldo, ostajao nam je u šiloku, daleko od nas koje tri uze.

Meni se činilo čudnim, da nas eto na sidru, a kraj onako na sve oko.

— Kamo sreće, da je ovako svukud, reče mi Grgo, ħćah sjegurno u svome životu prišteditи koju liru!

Odkad kapetan Baro bijaše došao na brod, kliet je bila nješto podpunija nego prije, jer prvanji kapetan nije mario da gosti ni sebe ni drugoga. Riedko je prije padala na stol kojekakva konserva, još rjedje koje pile ili koja kokoš, a treće jelo samo na velike svetce, i to umjereno, odmjereno, da nije nikad nikomu ni jedno jelo dodijalo, a još manje naudilo. Vino se je proziralo u čaši, a kaplju boljega gledao bi izpod ruke na tri najveća božja blagdana. Ciganilo se je i u luci i na moru i u rabotni dan i o svetcu. Kako prispje na brod kapetan Baro, kliet promieni lice. Nije se u istinu niti kapetan Baro bio iznevjerio kalandraki, ali je kaplja ciedila na stol svaki dan, kokoš ležala na tanjiru svaki drugi, a četvrto jelo po gotovo svaki treći. U Carigradu kapetan kupi a dispensir prebroji dvadeset slanih jezika, petdeset raznih zaklopnica od kon-

Digitized by Google

serve, voća, jajâ, riža najbolje vrsti; razne i najbolje vrsti tjestenica, od onih za nemoćnike do mletačkih makarona; a na čelu svega toga liepa bibliotečica, u kojoj si mogao čitati: Madeira, Malaga itd. Ova zadnja nije bila povjerena dispensiru, kojemu iza one noći, koje će se čitalac sjećati, bi oduzet nadzor i vrh ono lagvića vina, što je ležalo u svetoj Barbari. Ovdje je poručnik uticao u njegove posle. Šior Ivo bi davao vino iz svete Barbare svaki dan prije podne, i to za objed i za večeru. Nego dispensiru, koji ga je pri obroku dielio na razmjerke svakomu svoje, vazda bi se štogodj priliepilo, a poručnik bi se uzalud tome dosjetio i uzalud ljutio. Dispensir bi rekao, da je pravedan i kleo se, a Šior Ivo bi mrmljao i pljucao.

U prvi mrak eto gosta na brod.

Kapetan Baldo bijaše od onih starijih mornara, koji su cvjetali, kad su cvali jedrenjaci, kada je parostroj i parobrodarstvo bilo još u zametku, i koji su na to novorodjenče sipali sva moguća prokletstva, te niesu propuštali prigode, a da mu još nedonoščetu, kad li tad li, neproriču propast.

— Puf! reče novi gost kapetanu Baru, lupnuv rukom po stolu, što je bolje mogao, kud pomorstvo, za Boga!

I raztriešti svoje malene crne oči, svaljujuć ih redom, sad na kapetana, sad na me, sad na poručnika.

— Tako je, šior, odvrati poručnik, pritežuć k sebi tanjir i namještajuć se na stôčić, kako bi bolje sjedio i kako bi ostavio gostu više mjesta na trpezi.

Večer je bila nješto sparna, pak onako u zatvorenoj sobi bilo je donjekle i vruće. Jelom je ta vrućina postala bila još ćutljivija, pak kapetan Baldo svuče jaketu i rine svoj stolac malo podalje od stola, kako bi mu bilo i udobnije sjediti i lašnje jesti, pak nastavi:

— Neće ni za čudo. Doći će djavo po svoje, bilo to kad bilo. Sve te novotarije, koje mornara rivaju na kraj, da mu na moru preotmu mjesto njeki dotepenci, koji niti

Digitized by Google

neznaju, da je more slano, svega će toga nestati. Pak će se opeta jedriti, ako uzhoće Bog, kano prije, jer danas je sve prekovraćeno. Predje su čuvali, da se nebi na brodu ob noć vidjelo ni svjetlosti; mornar bi zapalio svoju cigaru ukradimice izpod kaštila; špiraj bi se ovio platnom, da svieća iz komore nezasvietli na kuvertu; a danas? Danas ajde na parobrod, pak gledaj u stivi onaj pakao. Meni se ježi koža, samo kad pomislim, kamo smo dospjeli. Nije prije nijedan pomorac znao, što su rukavice, već kad bi ga sama nevolja pritisla, da se brani od zime; a danas? Samo se obrni okolo sebe, pak eto ti škrivanićâ (poručnikâ) i kapetanića nacifranih u rukavicah, da bi se sav križao od čuda, da ti nije plakati od jada i čemera. Ali ako bi meni došao takav jedan na brod, bih mu odmah dao bujol s katramom, pak ga poslao na jarbor. Bih ovoga mi božjega znamena . . . .

I kapetan Baldo učini na sebi znamen svetoga križa. Šior Ivo pomakne još jednom svoju stolicu, klimajuć glavom u znak povladjivanja. Kapetan Baro nije osobito povladjivao, valjda s toga, što je bio zabavljen jelom, koje je bilo pred njim. Kapetan Baldo ubode takodjer vilicom u tanjir, pak držeć u ruci vilicu, a na vilici zalogaj, progovori opeta:

— Ja vapijem vaviek jednu te istu: doći će djavo, kad li tad li, po svoje.

— Da bi Bog dao, odgovori kapetan Baro, koji bijaše već očistio svoj tanjir, ali se težko bojim. Bojim se, govorim, jer da je tako sudjeno, nebi se danas kotili kano kunci englezki parobrodi. Onamo se grade parobrodi kao kod nas barčice, pa hoće udušiti ovo jadnih brodova na jedro; a nije više ni treba, već su ih i podušili.

Šior Ivo uzdahne. Gost neodgovori, jer mu je još sve jelo bilo na tanjiru, a kapetan nastavi:

— Propadoše, govorim, jer se svak napinje, da gradi parobrode. Englezi više niti nemisle na jedrenjake. A kako

Digitized by Google

bi i mislili, kad se eto izdubao prokop od Sueca, i kad se eto dube onaj od Paname. S bogom brzo glava Horn, s bogom glava od Dobre Nade ili kako bismo rekli: cavo de Bona Speranza. Samo mi imamo ptičiju pamet, kad mislimo, da odkrivamo Ameriku, kad ih gradimo; a mislim, da bi se Bog na nas smilovao, kad bi spalio sve one škvere (dilja), na kojih se još grade drveni brodovi.

Šior Ivo uzdahne opeta, a kapetan Baldo upre iz petnih žilâ, da pobija kapetanove nazore. Ja nemogu donieti ovdje sav njihov razgovor. Dosta je, da se reče, da se niesu mogli nikako nagoditi. Kapetana Bara bijaše zaniela struja napredka mnogo dalje nego našega gosta. Ovaj je potonji gledao sviet onim istim okom, kojim ga je gledao nazad trideset godina. Svaki izum na polju nautike, svaki napredak, on ga je smatrao kao neumjestnu novotariju, koja nepomaže niti mornaru, niti kapetanu, niti brodovlastniku. U jednu rieč, bio je konservativac, i konservativac najkorenitije vrsti. Mislio je, da se struja napredka može sustaviti, da se može suzbiti i vratiti k svojemu izvoru. Kapetan Baro je mislio drugčije, sasvim protivno. Imao je oči, te je njima i gledao. Razabirao je, da kad ljudstvo jedan put nječemu prione, to se razvija ujedno s njim, pak da je uzaludan svaki pokušaj, koji bi misao čovječju zapregao kolima konservatizma. On je smatrao konservatizam drugčije, nego ga smatraju državnici u obće, a njeki naši filolozi u pogledu fonetičkoga pisanja napose. Od ovih naime misle prvi, da konservatizam uzteže prevratne struje, i vodi ih k onoj kolotečini, koja je zdrava i za narode i za državu; a drugi, da skrajna etimologija suzbija one fonetične pretjeranosti, kojih nije imao niti Vuk, niti Daničić, i koje bi izkvarile naš jezik, kad bi nadvladale. Kapetan Baro je vidjao u tvrdom konservatizmu same klipove, koji suzbijaju misli i smetaju napredku. Pak ga je za to i mrzio. Šior Ivo se nije mnogo u razgovor uplitao, već je klimao glavom, povladjujuć sad jednomu, sad drugomu, kako bi ga koji gledao

Digitized by Google

Te se je večeri dispensir sbilja opoštenio, najskoli kod kalandrake, koja nije niti toga puta mogla izostati. Mornar napušta težko svoje navade; pa i kapetan Baro nije hotio, da se ma niti samo jedan put iznevjeri mesu sa krumpiri. On je samo pri jelu bio konservativac. Možda je tu bio konservativac samo za to, da dade na brodu dobar izgled, jer je mornarski želudac uzko vezan s plodom one stoput blagoslovljene biljke. I sbilja, u klieti može nestati svega, čak i kruha, ali ne krumpira. Krumpir može biti i razklican, dakle zdravlju škodan, ali ga se ipak jede, ipak ga se jadnomu mornaru riva u želudac. Kapetan Baro nije ipak nikada trpio, da bi se na nj mornari potužili. Hotio je, da rade, da viču i skaču po palubi, ali nije trgovao s njihovim želudcem. Šior Ivo obratno, nebi to bio štedio, samo da je mogao. Ovaj je potonji bio toga mnienja, da ono što se jednom kupi, to se mora i pojesti, bilo kako bilo. Žalio je svaki trošak, za koji je on mislio, da je suvišan, pak pogleda poprieko sobničara, kad poslije kalandrake, jezika sa limunom i friganih pilića, donese na stol i pečenu kokoš.

— Ti se gostiš gospodski, reče gost kapetanu, skačuć s jednoga razgovora na drugi.

— A što ćeš, brate, odgovori ovaj, koji nije mario voditi kod jela širokih i dugih razgovora, a još manje pravdati se; na moru si, trpiš svega po malo, pak eto te gotovo izgubljena čovjeka, ako zapustiš i želudac. Mene na moru drži on jedini; zapustim li ga, gotovo, propadoh.

— Kad ti može biti, a za što ne? Vaviek se je govorilo, da komu se može, tomu se i hoće.

— A za što nebi, ta brod plaća sve.

— Lako tebi, koji si na družtvenom brodu. Tu se gube u računih i pilići i kokoši; malenkosti, za koje nemaju na Oribiću niti vremena, da bi i hotjeli. Kod mene ti je, brate, sve drugčije. Brodovlastnik visi o brodu, o njegovu dobitku, pak bi hotio pitati mene i mornare kano živo-

Digitized by Google

tinje, a brod neka čini čudesa. Moram položiti račun i od žice konca i od staroga imbuja. Opeta govorim, lako tebi. A nebih ni ja štedio, samo da mogu.

— Tako i ja mislim, odvrati kapetan Baro.

— Zrno po zrno — pogača, reče Šior Ivo, nješto malo dirnut i uzrujan, pak uzdahne.

Kapetan Baro, čovjek darovit i dobra srca, hotio je svakako, da svoga gosta uprav pogosti, pak naredi sobničaru, neka donese koju staklenku od najboljega. Mali donese, a on da će jednu odčepiti. Pak kad to neišlo od prve, prihvati lievom staklenku, a desnom nož za ručicu, pak lupne po grliću, kako bi odpao. Grlić odpadne, a staklenka cikne sve do dna i vino poleti na dvor.

— Šteta za vino, reče kapetan Baldo, zavrćuć rukave od košulje i malko se protežuć.

— Ništa za to, odgovori kapetan Baro, evo druge, pak ako uztreba i treće i četvrte; ima toga u dispensi dosta.

Šior Ivo pogleda gore put dušnika, kano da ga onaj razgovor nije niti najmanje zanimao, pak se digne i uzpne na palubu. Kapetan ga zazove, kad je još bio u predsobju; ali on neodgovori, već pljune.

Tako je išlo sve do desete. Dolje se je u komori živo razgovaralo o svemu i svačemu, a poručnik je gore šetao po kasaru, misleć valjda na sudbinu družtva i na onu njegovih jadnih dionica.

U prvo razblišće sutrašnjega dana kapetan se odveze na kraj, da se sporazumije s trgovcem, i da mu javi, kako je sretno doplovio. Još večer prije bijaše naredio božmanu i poručniku, što da rade, da se brod priredi, kako bi se moglo odma primati pšenicu. U samu večer dovezoše na brod hasura, dasaka, drvlja i čavala. Trebalo je podstaviti hasurami čitavi brod iz nutra, pak oviti istimi puč, te pribiti priečnice od jednoga brvna na drugo, da se nebi pšenica prosula sva na jednu stranu hodnika, kad se je

Digitized by Google

na jedro i kad se brod pod utiskom vjetra naglo nakrivi. Pak se je moralo poredati i pribiti množinu dasaka na dno i na vrh samoga pajola, kako bi se mogle i tu razastrieti hasure, da nebi po čem propadala pšenica u santinu, što je brodu veoma pogibeljno, jer mogu, kako kažu mornari, oćoraviti sisaljke.

Ovo su sve obavili mornari ujedno s božmanom, koji ih je nadzirao. Šior Ivo se nije uplitao u taj posao. Samo bi se kadikad nadazrio na bukaportu, da zaviri, kako se ide napried s poslom. Kapetan je silazio na kraj svaki treći dan, a često bi na kraju i prenoćio, kad bi ga samo zadržao koji posao ili ga zateklo nevrieme. Kad stiva bila sasvim priredjena, počnu dolaziti lodke, da nas krcaju. Kako bi koja došla, ili bi se postavila tik samoga broda uzpored, ili bi se usidrila malo podalje.

Dan prije nego se je počelo krcati, priveže božman sprama bukaporte a sa strane broda dvie daske jednu iznad druge, tako da su činile dvie skaline, koje su s broda visjele nad lodkom. Svaki je mornar znao, kako će pšenica s lodke na brod, ali je mene nemalo začudilo, kad vidjeh za to priredjeno množinu malenih košarica. Nu stvar nije hodila tako sporo, kako sam ja to na prvi mah bio prosudio.

Jedan je na lodki punio košarice, drugi ih do njega uzimao, dizao, te bacao onomu, koji je bio na prvoj skalini, ovaj onomu na drugoj, pak tako napried još kroz dvie, tri ruke, i pšenica je padala ravno u stivu. Tu se je hotjelo njeke vještine. I bilo je u svakoga mornara, mimo Ilije, kojemu je s početka košarica često iz ruku padala. Taj je posao inače hodio brzo, jako brzo, jer nije da bi se košarica ma niti za jedan tren u rukû sustavila; ona bi od svake ruke, kroz koju bi prošla, samo primila smjer i potrebitu silu, da nastavi put do zadnje ruke, koja bi ju napokon izpraznila.

Kako nigda, nije se niti ovoga puta vodilo na brodu nikakva računa o količini pšenice. Brod je morao biti krcat

Digitized by Google

To je bilo sve. Kapetan nema inače nikakve odgovornosti, jer on podpisuje policu sa riečmi: „govori, da je . . . .“

Jednog liepog dana sidjoh na kraj, da nješto kupim, i da štogodj vidim. Nego otići na kraj iz pristaništa Marianopola nebijaše jednostavan posao, kako je to bilo u Carigradu. Od broda do kraja bilo je više od četiri kilometra da se preplovi; a za to je bila priredjena velika barka, koja je po moru stala nasred kuverte, i koja je imala i svoja jedra.

Ja i dvojica od mornara, Grgo i dispensir, odtisnusmo se s broda iza samoga objeda. Vjetar nam bio povoljan, pak smo jedrili brzo. Ja se namjestih na timun, te sam krmio barku, kako bi mi to kazao dispensir, koji je dobro poznavao mjesto, i znao je, kako nam ostaje; a Grgo je još obuvao postole, koje s kuverte bijaše bacio u barku, jer se bijaše malko odocnio. To mu je inače bila i navada.

Kad mi bili nedaleko od luke, nategnusmo više k obali, koja nam je ostajala na lievo. Tamo nas bijaše pritegla vriska, koja je odavala bučno veselje. Kad mi blizu, a eto gledamo, kako se ženskinje kupaju ujedno sa mužkarci. Ovi obučeni ma ni čim, a ženskinjam pokrita samo prsa.

— Čudna adeta, reče Grgo, a pitomih ženskinja! Bože mi oprosti, ali da je ovo kod nas, bilo bi halabuke, da niti svetci nebi mirovali.

Popitah se kasnije za stvar, i rekoše mi, da nema rašta čovjek da se čudi, kad djevojka od svega onoga, što će ponieti sobom u prćiju, kad se udade, nije ništa sama odgojila do svojih prsiju.

Kako sidjosmo na kraj, opipa nas nestidna ruka financijalne straže, koja tura ruke svukud. U Rusiji, a i malo gdje, nema u tom pogledu nikakova obzira; barem ga nije bilo tada. Sjećam se, da su mi onom prigodom pripoviedali, kako je godinu dana prije baš zbog toga bio odputovao iz Odese jedan Francez, premda svojih poslova još ne-

Digitized by Google

bijaše obavio. On je dolazio iz Carigrada. Tamo valjda bilo priljepivih bolesti, a u Odesi obstojala naredba, da se svi, koji dojedre iz Carigrada, moraju podvrći strogomu pregledu. Kapetanu bila mlada žena na brodu. Pregled se morao obaviti na kraju, a on, valjda poznavajuć tamošnje običaje, digne jedra i vrati se opeta u Carigrad.

Netom prispjesmo na kraj, potražismo dućane, da kupujemo; ja za se, a dispensir za brod. Grgo ostane, da čuva barku. Do grada, koji leži malo poviše, bilo je nješto hoda. Iz luke, koja nije nego mali zaton za lodke i druge manje barke, vodi uzbrdit i neuredan put, na kojem susretaš po koju daščaru, a malo koju sgradu, da bi bila kuća. Hodeć uzbrdo, dispensir reče, da je žedan, da bi drage volje pomočio grlo, ma bilo čim, pak unidje u jednu daščaru, popije dvie tri šalice vodke i doda, da ga je oživila.

Grad nema ništa znamenita. To je veliki ruski hambar, odklen se pšenica prevaža u inozemstvo na stotinu brodova. Budućnost toga grada, pak i svih ostalih, koji su na Azovu, jako je dvojbena, barem njihova budućnost kao pomorski gradovi. Danas se trgovina toči kroz nove žile, a i da nije toga, Azovskoga će mora nestati. Sinovi naših sinova težko da će tamo gledati velikih brodova, kao što to mi gledamo danas. Velike rieke, koje se u nj toče, hoće ga navaliti u odnosno malo vremena. Zaludu zabrana, da se nebaca u more ma niti najmanje stvari, kad toga nanosi sami Don, Bog zna koliko svaki božji dan. Azov nije drugo van ušće te velike rieke. On je njegda bio spojen sa morem Kaspijskim, ali se sada širi tamo velika ravnica od Astrakana. Ondje sada žive svakojakih naroda; tu ima sada Rusa, Malorusa, Kozaka, Armenaca, Kalmuka, Kirgisa, Tatara, Persijanaca i mnogih drugih, pak Franceza, Grka, Hebrejaca; ondje se vjeruje u Brahmu, Budu, Lutera; tamo klanjaju Muhamedu i vatri; tamo napokon ima krsta od dva i od tri prsta.

Digitized by Google

Dispensir, oblietajuć od dućana do dućana, napuni malašna kola mesa i svake vrsti povrća, te ih odpremi put barke. Putem se svrati opeta k onoj daščari, i vidjeh, gdje podmaknu izpod pazuha oveću staklenku, koju, kako dodje u barku, preporuči Grgu kao amanet božji.

Bila je već odbila peta, kad se odtisnusmo od kraja. Kako nam vjetar nije bio povoljan, tako moradosmo križati. Nebo se bijaše medju tim ovilo u guste, crne i debele oblake. Mi od kraja tri uze, kad na jedan put počne bljeskati. Iza blieska grmljavina. Iza grmljavine pojača vjetar, a mi na jedro, prije jednu ruku trcarola, pak dvie. Uz protivan vjetar i uza sve ono ljuljanje slabo smo napredovali.

— Dajmo se na vesla, reče dispensir.

— Dajmo, slobodno, odgovori Grgo, al ja mnijem, da će to biti uzalud. Bit će pametnije, da se vratimo na kraj; jer sve kô da vidim, da mi nećemo večeras na brod.

— Daj mira; hoćemo.

— Nećemo po ovaj znamen svetoga križa, odvrati Grgo križajuć se; nego ćemo ludo šeputati po moru, a neka, da to nebi bilo uzalud.

Zaludu je Grgo govorio. Dispensirova je bila starija, pak je samo njegova vriedila, i mi potegnusmo napried. Ona dvojica pregnuše, da voze, a ja prodjoh na timun.

Nakon sata vožnje niesmo se našli ni tri uze dalje od kraja. Grgo nije opetovao, da se vratimo na kraj, već je dalje vozio i ćutao; samo bi kadikad prožvaknuo: došli, ako Bog da, na Gjurgjevo! Dispensir, vidjevši, da nas eto stiže noć, bio bi se valjda dao nazad; ali kamen iz ruku i rieč iz ustiju, i nitko nije o tom više ni rieči progovorio.

Sad se gotovo nevidi ništa. Pala noć i pala magla. Samo kad bi zasievnulo, vidjeli bismo jedan drugoga; inače ama ni prsta pred očima. Noć je bila tamna, tamna kaoti noć, kad nema mjeseca i kad se vrh mora razastre magla, a izpod neba oluja.

Digitized by Google

Pak se oblaci počeli izdušivati kišom. Lieva, kan da su se otvorili svi dušpiri nebeski. Barka se počela napunjati vodom, a mi niesmo imali posude, da ju izlievamo. Nije bilo druge, voda se je morala izlievati, i mi pregnusmo na posao, svaki svojim klobukom.

Busole niesmo imali, da se po njoj ravnamo. Gdje smo, to smo znali. Ali kuda sad? Položaj je bio neugodan. jako neugodan. Dispensir je bio star mornar; on preuzme zapovied. Ja mu je pustih drage volje, jer najprvo on ju je već sâm bio uzeo; a drugo, jer sam bio uvidio, da tu može pomoći samo veliko izkustvo.

Kako nam ostaje kraj, to smo donjekle nagadjali po vjetru, ali se je i tu zapinjalo o sumnji, je li vjetar promienio ili nije. Po n e v e r i vjetar mienja s hipa na hip; a mi smo se morali čuvati, da nas nezanese put vana, jer onda sto puta gore.

Mi smo dakle čekali, a medju tim izlievali vodu iz barke, kako smo bolje mogli. Da se opeta digne jedro, nije bilo niti pomisliti. Držali smo se na vesla, kako bi samo barka ćutila timun, neka nas more nezauhvaća sa strane.

To je tako trajalo dva debela sata.

Da smo se uhvali, mogli smo se uputiti put kraja, ali je dvostruka tu bila neprilika, na koju smo mogli nabasati. Najprvo ta, mjesto put kraja, da se od kraja odaleèimo, a brodu nepribližimo; druga pak, što bi barka tad mogla prije nasjesti, a onda bismo bili gotovi.

U barci nije bilo ništa suha; a kako bi što suha i bilo, kad je voda padala na kable! Bila je već jedanaesta, kad prestane. Kiša prestane, ali neprestane sievanje; a grmljavina se je neprestano orila od jednoga do drugoga, i kako reče Grgo, do devetoga neba.

Tmina je bila svedjer tako neprozirna, da se nebi niti more bilo moglo vidjati, da se nije pod utiskom vjetra prelievalo, i da nije na nas štrapalo i pljuskalo.

Digitized by Google

— Daj, sveti Nikola, umiri se, za pet rana božjih, progovori napokon Grgo, više jedko nego skrušeno.

Dispensir se znamena i:

— U ime Isusovo, reče; u se dušu, poganska nevjero. Neće svetci na ružne, nego na liepe. A recimo dva otčenaša za svetoga Nikolu putnika.

— Dajmo, odvrati Grgo, to neće biti s gorega.

Još je dispensir bio pri „zdravoj Mariji", kad na jedan put zasievne i zagrmi. Triesak nebijaše pao daleko.

— U ime svetoga Trojstva, reče dispensir.

— Samo daleko od nas, doda Grgo; to niesu gosti, koji bi se čovjeku milili.

Iza toga vjetar prestane. Bio bi rekao, da je oluja minula, da će vrieme krenuti na bolje. Kako to čini svaki čovjek prigodom ili primirja ili odmora, da traži, da se tim okoristi, tako učini i dispensir. Pusti on krmilo Grgu, pak podje na provu i stane prevrtati i miešati sve ono živeža i zeleni, što bijaše nakupovao. Ja sam to sve čuo, ali niesam vidio, jer nas je vaviek pokrivala tmina. Nakon malo oćutih, kao da me je njetko gurnuo u lievi bok. Skosnem se i pružim ruku, da opipam, što je. Kad tamo, staklenka.

— Neće biti s gorega, ako malko gucnemo, reče mi dispensir; mokri smo, to će nas malko okriepiti.

— Ala si, dispensiru, pametan čovjek, nadoveže Grgo, poklen se zalije sa pet šest gucaja; kô da si slutio, da ćemo noćas stradati.

Mi sada niesmo uprav znali, gdje smo, a još manje, kako nam ostaje kraj. Kako bijaše prestao vjetar, počne opeta rominjati. Malo iza toga kô da se vidi nješto svjetlosti.

— Ono je na kraju, rekoh.

— Da, doda Grgo, u maistro-trmuntani.

— Nije nego u oštru, presieče dispensir, ono je ferô kojega broda.

Digitized by Google

— Da Bog pomože, nadoveže Grgo, ali ja mnijem, da sad puše po trmuntani, jer da nije tako, nebi mi se ježila koža. A upri svak očima, da bolje razaberemo, jer ako mi idemo put onamo, a ono nebio brod, mi smo se nasukali, razbili i podušili prije nego je ni dan osvanuo.

— Da Bog učuva i sveta Bogorodica, odvrati dispensir.

Na jedan put nestane svjetlosti. Ona dvojica pustiše tada vesla. A što bi i vozili, kad se nezna kamo!

Malo iza toga zabljesne i tim putem opazismo, da se je vrh nas bila spustila debela magla. Dakle je ova bila sakrila svjetlo, koje bijasmo vidjeli. Dispensir podje opeta na provu, opeta izvadi svoju staklenku, opeta se napije i opeta ponudi. Pak svaki od nas upri očima, da vidi svjetlo, ako je samo moguće, kad nas mimoidje magla. Napokon eto ga. Ona dva pregni tada na vesla što jače i što brže. U četvrt sata eto nas blizu. Bio to brod, ali ne „Jared."

— Drž' se, dispensiru, vikao je Grgo; drž' se, vozi, da nas opeta nepokrije magla.

Još pet minuta i mi smo bili tik samoga broda.

— Oj bark, oj! zaviče dispensir, dočim se je Grgo hvatao za brod.

Na palubi bilo živahno. Neobična stvar na brodu, u puko ponoći i po onom vremenu. Za to nas nije nitko ni čuo. Dispensir zaviče opeta. Ovoga se puta odazove debeo i krupan glas s kasara. Razumijemo tada, da je to Englez. Na brodu vidješe, što je, pak nam baciše cimu i mi se potegnusmo do izpod same krme, kako bismo tu ostavili barku, da nebi rubila brod i da se nebi sama razbila.

Kad mi na palubu, a eto van sva vojska. Njetko bježi simo, a njetko trči tamo. Što bi? Grom bijaše udario u jarbor od prove. Nije bilo na brodu munjovoda, pak i jarburet i jarbor i kolonu oštetio do zla Boga. Mornar od straže, koji je driemao u fogunu, bi ošinut i pade one-

Digitized by Google

sviešten. Dodje k sebi stoprv nakon po sata. Nebijaše na njem ostalo nijednoga puceta; i kada ga obadjoše, nadjoše mu na desnoj nozi utiskano sidro, koje je bilo na pucetih.

Tries je sbilja prava igraljka u rukû prirode. Ona stvara s njim u stanovitih i riedkih slučajevih prava čudesa. Sada se on izvali s neba s jednim trakom, sada sa dva, koji se pak gdjekad ciepaju i diele, da ih nastane četiri i više. Liais ih je jednoč vidio sa pet trakova. Njegovi su hiri čudnovatiji, nego hiri i djetinjarenje koje razmažene ženčice. Kadkada se on uputi iz doline k vrhu, da tamo slomi ono, što je prije bio ostavio netaknuto. O njem se povieda stvari, koje bi se mogle uzeti kao basne, da niesu pošteni i vjerodostojni oni, koji to poviedaju. Slika puceta, koja osta otisnuta na bedri Engleza, nije mene bila toliko začudila, koliko ostale, a najskoli dispensira, koji se je dvadesetkrat prekrstio, i koji je dvadesetkrat sklopio ruke od samoga čuda, zaboravivši, da je vas mokar. Nego nije bila izključena mogućnost, da je vodka pojačavala u njem njegova čuvstva. Dojam, koji je na me činio onaj utisak na bedri Engleza, bio je svakako čudnovat. To mi dozivlje i sada k pameti one slučajeve, koje bijah čitao sa toliko znatiželjnosti; a najskoli onaj od god. 1865., kada pozvaše doktora Derendigera u bolnicu njekoga bečkoga predgradja, da vidi čovjeka, kojega grom bijaše ošinuo. Kod pregledavanja opazi on, da je bôniku otisnuto dvoje slova na bedri i baš ona dva slova, koja je liečnik imao na svojoj kesi, koje mu dan prije bješe nestalo, kad se je vozio kući. On pomisli odmah, da bi ta slika mogla biti fotografija groma, i da bi taj čovjek mogao biti tat. Tako je i bilo. U bolestnikovu džepu nadje liečnik izgubljenu novčarku.

Doktor Labigue povieda, da je u Nibelle-u dne 4. septembra god. 1864. troje seljaka bralo kruške. Tries pade, prodje na zavoj okolo stabla i ubije jednoga čovjeka. Jednomu od onih dvaju, što ostadoše živi, ostane utisnuto na

Digitized by Google

prsima listovâ i hvojâ iste kruške. Sličnih slučajeva ima mnogo, ali je sliedeći najzanimiviji: Dne 18. julija g. 1869. udari grom u zvonik crkve svetoga Spasitelja u Lagny. Zla se nebijaše dogodilo, ali na postavi, koja je pokrivala oltar, nadjoše sa oltarske mape otisnute rieči: „Qui pridie quam pateretur . . . Haec quotiescumque feceritis, in mei memoriam facietis.“ Rieči po sriedi: „Hoc est enim corpus meum et hic est sanguis meus“, kojesu bile tiskane u crljenu, neostadoše otisnute.

Grom se bavi kadkada i galvanoplastikom. Dogodilo se je, da je on posrebrio zlatni novac, ili obratno pozlatio srebrni. Dne 15. marta godine 1773. bila je u Napulju večerna zabava kod lorda Tylneza. Na zvanice bijaše se odazvalo pet sto gostiju. Preko zabave pade grom, raztopi sve, što je po kući bilo pozlaćeno; a gostu nijednomu ništa. U njekom mjestu Češke odnese jednoč grom zlato s kazala crkvene ure, te pozlati olovo, koje je bilo na prozoru iste crkve.

Posebnim načinom razvija grom svoju umjetnost na čovjeku. Ima sbilja slučajeva, koji su kadri pomutiti najuzvišenijega učenjaka, a neka, što u puku nastane tim putem gatanja bez kraja i konca. Našlo se gdjekad ljudi obraćenih u pepeo, a gdjekad ljudi, koji su ne samo prošli jeftino, već su mogli i najsmješnijih stvari pripoviedati. Med ovimi skrajnosti ima nebrojen niz groznih i smiešnih stupnjevanja. Neal navodi slučaj, u kojem jednome nesretniku opali grom ruku sve do kostiju, a rukavica, u kojoj je bila ruka, osta ciela i netaknuta, kan da ništa nije ni bilo! Godine 1838. u Vic sur Aisne tri se vojnika sahraniše pred strašnim nevremenom izpod jedne lipe. Grom udari u lipu. Oni se niesu ni makli, kao da tries nije na njih ni pukao. Prodju tuda njeki putnici. Zovu vojnike, koje su mislili žive. Ali se neodaziva ni jedan. Putnici se približe, te zovu opeta. Uzalud. Oči su onih nesretnika bile ukočene. Kad ih se dotaknuše, razmrve se. Neosta ništa do

Digitized by Google

nješto pepela! — Grom se zauzme kadkada, da obrije čovjeku i bradu i glavu. Tako on obrije doktoru Gaultieru bradu, koja mu nije već nikad narasla. Kada taj čovjek umre, oteče mu glava tako, da joj je dijametar bio veći od pô metra! — Grom svuče gdjekad čovjeka i ostavi ga gola naga, a ipak zdrava. Tako je jednoč njekomu seljaku, kad se je vraćao s tega, izuo čižme a razdro odielo na otrančine. Osta jadnik na čudu pri zimi, koja je bila, te, ponješto ranjen, poleti kući, da se lieči i da se ogrije. Dne 8. junija godine 1868. jedan se parižki činovnik vraćao kući po nevremenu. Zagrmi i zabljeska ujedno. Njega kô da je nješto pritisnulo, te klone duhom i poklekne koljenom. Nu ipak nepadne. Vrati se namah k sebi i uljeze u prvi dućan, da se oporavi. Tamo se stane pregledati, da vidi, e da li nije gdjekamo ranjen. Nigdje ništa; samo na njegovim čižmama nije više bilo čavlića. Grom ih bijaše odnesao.

Povieda mi njekoč ona poštena i vesela duša od tajnika Jelaške obćine na Hvaru gosp. Tadija Zanković, kako se je u mladjahne svoje dni verao jedne noći izpod prozora njeke pitome krasotice. Noć je bila tamna, a grmilo je i sievalo za čudo. On se jadan topio i u vodi i u ljubavi, kad na jednom nješto puče; — puče grom. Ljepotica gore zavrisnu. Što bi? Ništa. Njojzi bijaše tries odnio s rukû zlatni prsten! — Od onoga dana, reče mi onaj čestiti prijatelj, — nije mene draga više vidjela ob noć, kad bi samo jedan put zagrmilo, ako to nije bilo s bliza i u pokritu, gdje bi čovjek lako zaboravio i bljeskanje i grmljavinu.

Čudan su pojav svakako globularni triesovi. Znam čuti od naših bodulskih seljaka, koji upamte i zabilježe svaku prirodnu, kako poviedaju o kojoj ognjenoj kruglji, koju da je ovaj ili onaj vidio pri grmljavini i bljeskanju, kako se je ili dizala u vis ili padala na zemlju. Strukovnjak Babinet priobći akademiji znanostî u Parizu sliedeći dogodjaj: Njeki krojač, koji stanovaše blizu Val-de-Grace, snebi

Digitized by Google

se na jednom, što u sobi, u kojoj je radio, pomoli se kroz peć ognjena kruglja. On ju stane gledati pun straha i ljubopitnosti. Krugljica se stane takati po podu, pak se digne u vis, njemu do spored same glave. On se ukloni, a krugljica se digne još, te se uputi k peći i nestane je kroz jednu rupicu, — sve to polagano, tiho. Malo iza toga zagrmi strašno. Što bi? Ode dimnjak u zrak, raztrese krov i nanese silu štete obližnjim kućam! Svak može pomisliti stanje i presenećenje jadnoga krojača.

Ja bih ovdje hotio presjeći, ali mnijem, da je vriedna i sliedeća, da se povieda. Dne 19. augusta godine 1791. za oluje, koja je bjesnila nedaleko od Pavije, vidi na jednom mlada seljakinja, koja je u polju radila, blizu samih nogu goruću kruglju. Kruglja se počne takati, te njojzi izpod najdonje oprave uz koljena i kroz prsluk na dvor, dižuć se pak u vis s velikim žamorom. Djevojka pade natražke od straha i trepeta, ali ostane podpuno zdrava, samo je njena košulja, s vrha do dna, bila prestrižena kao nožicama!

Nego se sad vratimo na englezki brod, gdje smo bili i ostali. Jadnome mornaru pružiše sve one pomoći, za koje su bolje znali, a nas, u onoj zabuni i smeći, pogoste što su bolje mogli. Mene preobuče kapetan, a njih dvojicu, dispensira naime i Grga, mornari. Nevrieme prestane s danom i mi se odmah u razsvanuće odvezosmo na „Jared“, od kojega englezki brod nije bio daleko.

Kad mi na brod, svi nas primiše kao topljenike, mimo poručnika, koji se je srdio, što malone sva kupnja dispensirova ode po zlu.

— A ja bih volio čovjeka, reče Grgo, nego sve osle ovoga svieta.

Od onoga dana nije više bilo prijateljstva med Grgom i poručnikom.

Digitized by Google

III. Do Gibraltara.

Odlazak. — Gdje se govori nješto potanje o kapetanu i o poručniku. — Dispensir i dnevnik. — Put Bospora. — Crna noć. — Nagadjanja. — Koprcanje. — Opeta nagadjanja. — Opet put tjesna, opet magla. — Globa. — Novi dispensir. — Nakon deset dana. — Gdje kapetan tumači, a Ilija prigovara. — Gore Španjolske. — Razgovor na provi. — Pod Gibraltarom. — Kroz tjesno Gibraltarsko.

Nakon petnaest dana „Jared" bijaše gotov. Još je bila blizu broda sama jedna lodka, iz koje se je pšenica sipala u stirić, a što nije moglo tamo, u samu komoru. Neosta bez pšenice niti sveta Barbara, a zovu tako na brodu onaj prostor, što ostaje na krmi, a izpod komore. Kapetan Baro nije u istinu hodio za tim, da sve napuni, ali mu poručnik nije davao mira; već, sad da se stavi amo, sad da se napuni ovo, sad da se naspe ono.

— Dajte, Šior Ivo, svukud, samo ne u moju sobu, bijaše mu napokon rekao kapetan.

Šior Ivo nebudi lien, već uvali njekoliko vreća čak i u dispensu, poklen ih poreda više od deset u veliku sobu, i poklen nabije vrećami predsoblje i dielomice svoju vlastitu izbu. Hćaše on uvući dvie vreće i izpod moga kreveta, ali se ja opri iz petnih žila, te on napokon popusti, i stavi ih izpod svoga. Komora je izgledala kao kakva pitoma kuća posjednika, koji je pri obilatoj ljetini prisiljen nasuti pšenicom čak i svoju spavaću sobu, samo da božjega dara nebaci na put.

Odkad se je bilo na sidru, nije bilo kada, da se, ma niti jedan jedini put opere kuverta. U rabotniku krcaj po

Digitized by Google

vas božji dan, a na blagdan opočini, kad se samo nebi pripetilo, da se redi, namješta sad ovo sad ono. Bila je baš subota, kad osta prazna i zadnja lodka, koju nam bijahu poslali s kraja, neka se popuni teret. „Jared“ je bio pun kao oko. Po palubi je bilo više od prsta prašine; a sartije, mrtva strana, kasar, paluba, tuga i soba, sve je to bilo naprašeno, sve to, kao da je bojadisano onom bojom, koja dolazi od pšeničnoga praha. Svak je hripao na brodu, a kako i nebi, kad bi te zavio oblak prašine, kad bi samo zaćuhalo ma bilo odkud.

Osvitala je nedjelja, osvitalo je liepo jutro, a još ljepši dan. Vojska je bila na nogû već od zore, te poklen opere i izmete dobro palubu, priredi se, da diže sidro. Puhalo je tiho i umjereno sa sjevera, dakle u krmu.

— Vira, vira! djeco, sokolio je božman mornare, eto pušta, pustila je.

Kapetan Baro se je medju tim šetao po kasaru. Šior Ivo je pregledao po kuverti, jesu li čisti braci, gindaci, škote. Dispensir je bio zabavljen u fogunu i samo bi kadikad skoknuo preko dare na provu, da potegne i on, kad bi ga zazvali. Ilija je bio na desnom ruceju mulinela, a Grgo na lievom; svi drugi do njih. Božman je virio s kaštila u more, da vidi sidro, koje se dizalo. Sve dare još simo tamo, u neredu po palubi, a sama barka na mjestu, nasred broda; guc na gruama.

— Bašta virar! dosta djeco, zaviče napokon božman, kad vidi, da je sidro izpod samoga oka.

Još prije toga bijahu otišla na jarbore dva mladića, da puste jedra, te njekoja i digli; flok najprvi. Šior Ivo je letio s krme na provu, kan da je zaboravio svojih šestdeset godina, te sad potegnuo ovo, sad vezao ono, kako je bilo ili da se potegne ili da se veže.

— Iša! vikao je božman, pošto bijaše ostavio kaštio.

— Kaca! odazivao se je poručnik.

Digitized by Google

Tira, agvanta, mola, iša, kaca, — veži, to se je sve orilo po palubi, a mornari amo poteži, onamo puštaj, pak veži, zaveži i sakupljaj cime, neka se nevuku po palubi.

I mi smo napokon jedrili.

Još niesu bila puštena jedra od trevî, kad kapetan s kasara:

— Tomba trinket!

— Tomba, šior.

— Tomba maistru!

— Tomba, javi se Ilija, koji je u taj tren vezivao na kasaru brac od gornje gabije, te odjuri na jarbor s desne strane, čim se je Antun penjao uz sartije s lieve.

Antun s jedne strane, a Ilija s druge, stadoše odvezivati jedro; a kad bili gotovi i kad jedro pade, zaviče Ilija, što je bolje mogao:

— Kaca!

A božman s prove:

— Kaca, kaca škotu, agvanta muru!

— Kaca agvanta, fate! odgovoriše oni s krme, te poteži, dopotegni i napokon veži.

I „Jared" je jedrio sa svimi jedri na dvor.

Na moru je bila tišina. Vjetar je bio slab, pa nije površja niti nagužvavao. Obzorje sa strane Taganroga bilo je nješto mutno, ali ga je mutila sama magla. Inače dan liep, liep da ljepši nije mogao biti.

— Daj mi kavu, zapovjedi kapetan sobničaru, te sjedne uz dušnik, da gleda „Jared", kako jedri, i dim svoje cigarete, kako ga vjetar nosi put prove.

Tko nije plovio, taj nezna, kako je to važno za kapetana, kada mu dim cigarete ide put prove. Ali meni, koji sam to već onda dobro razumievao, bistrilo je pojam, kako i za što bijaše kapetan onako veseo onoga jutra. Njega, koji je inače vaviek štogodj nabrajao, nije čuo nitko ma cigle jedne rieči. Poručnik je mogao obavljati mirno svoje stvari, a da ga nitko nije korio, a da mu nitko nije niti najmanje zanovietao; te se je vidjelo, kako i njega veseli

Digitized by Google

ono isto, što je i kapetana veselilo. Onom sam prigodom opazio, da, ako je bila koja točka doticaja izmedju moždjanâ kapetanovih i poručnikovih, ta se je mogla pojaviti samo pri liepu vremenu. Opazio sam, da su tišina i vjetar u krmu djelovali na njih jednako; da su jednake žice, kod obojice, stavljali u gibanje. Ali je to hodilo kod kapetana živahno, mnogo živahnije, nego li kod poručnika. Prvi je bio u cvietu, a drugi na izmaku muževne jakosti. Prvi je bio pun žara i dara, a drugi se je koturao onom stazom, koja ostavlja čovjeka, kakva ga je majka porodila, obična čovjeka, otca ako hoćeš, ali ništa drugo. Na čelu kapetanovu mogao si vidjeti trakove živahne duše, koja se zna saokupljati i misliti, a na poručnikovu tjemenu mogao si razabrati čovjeka, čije misli neprolaze granice stanovita okvira, koji mu dušu okružuje. Jedan je prevrtao svoje misli, razabirao i odabirao ih; drugi ih nije niti imao, već kad bi došle, same bi se narinule i nestalo bi ih, kako bi nestalo uzroka, odklen bijahu potekle. Pest, nož ili puška, koja bi kapetana bila uništila, uništila bi bila umna i darovita čovjeka; a šaka, koja bi bila iztjerala dušu iz poručnika, bila bi uništila jedan stroj, jedan stvor, ako hoćeš, ali ništa drugo. Ja mislim, da je poručnik više driemao bdijuć, nego kapetan snivajuć. I sbilja, nakane prvoga bile su neizvjestne, neodlučne, napokon same nakane; dočim kod drugoga nakana i izvršba nakane, to je bilo sve jedno, mimo onoga prelaza, koji nemož izbjeći, kad ćeš s jednoga kraja na drugi. Kod prvoga volja je bila slučajna, vaviek odvisna od onoga okvira, u kojem se je gibao i kojemu se nije mogao oteti; kod drugoga pak bila je izljev duše, koja se zna kretati i u novih prostorih, a da ju sjena neobuzme, a da se nezaboravi. Opazio sam još, da su se one dvie duše, prem toli različite jedna od druge, ipak susretale i u ocjenjivanju značaja. Ali su se te ocjene opeta bitno i razlikovale. Dno okvira bilo je jednako, ali svježa i pronicava kapetanova duša oživljala je i sjene

Digitized by Google

kojih ima svukud, dočim je liena pamet poručnikova razabirala samo one najbitnije točke, kojih nemožeš mimoići, ako samo hoćeš da gledaš. Oti pojmivi odsievali su se u njih razno, kano pojam ljepote; u jednome Apolonom od Belvedera, a u drugome Venerom hotentotskom.

Od Marianopola do Jenikala ima kojih sto i deset morskih milja. Kako je vjetar bio slab, to smo mi stoprv o podne drugoga dana opazili Kamenu glavu, koja ostaje na lievo, kako se iz Azova ulazi u tjesno Jenikalsko. Na pet sati poslije podne bacismo sidro malo onuje Jenikala. Tu ostadosmo četiri dana, jer kako je plitko, dolazeć s tjesna u Krč, tako moradosmo jedan dio tereta prije izkrcati na lodke, pak malo onuje opeta ukrcati. Peti dan već smo plovili Crnim morem i bili sprama glave Karak. Otale potegnusmo ravno put glave Aitador, koja ostaje u jugoiztoku od Sebastopola. Prekosutra u jutro bili smo već tamo, i to nakon duga prepiranja i sa vjetrom i sa jedri, jer nije puhalo. Prem nam je tad bila na vidiku glava Kršon, nemogasmo ipak opaziti ma niti jednoga ratnoga broda, koji bi ili plovio put Sebastopola, ili iz njega izlazio. Jutro je bilo krasno, a vrh kopna se je dizala gusta magla, te bi bio rekao, da je ono dim, koji se još diže iz tvrdja i iz dogova, koje saveznici digoše u lagum godine 1855. nakon jedanaest mjeseci obsade. Sebastopol je i dan danas uz Nikolajev najznamenitiji i najvažniji grad za rusku ratnu mornaricu; i država ruska nije niti danas odrekla tomu gradu one strategične važnosti, koju bijaše uvidjela još godine 1785., kada ga Potemkin poče graditi na onom mjestu, gdje je prije bilo samotno tatarsko selo Aktier. Kad kasnije zapuše malo jače, mi smo plovili za sedam milja na uru i već po podne izgubili kraj s pogleda. U samo smrknuće opazismo jedan parobrod, koji je plovio put Sebastopola. Možda je ono onaj isti parobrod, pomislih sam sobom, koji je nosio neumrloga Stanley-a, kad godine 1869. primi nalog od Brunetta, upravitelja ameri-

Digitized by Google

kanskoga lista New-York-Herald-a, neka ide najprije u Egipat, pak u Sebastopol, te obaviesti o strategičnom položaju luke; pak na more Kaspijsko, odklen su se Rusi spremali na vojnu proti Kivi; pak preko Bagdada u Indije, pak u Zanzibar i dalje put sredine Afrike, neka ide tražiti i neka nadje Livingstona, živa ili mrtva.

Ja sam baš na ovo promišljao, kad čujem blizu sebe lieni hod i muklo mrmljanje poručnika, jer kako potla razumjeh, bijaše dispensir opeta nagnuo staklenkom više nego je to poručnik bio voljan vidjeti.

— A nećeš ovoga puta bez neprilike, govorio je Šior Ivo pljucajuć preda se.

— A što bi? upita kapetan.

— Luda pamet, odgovori poručnik, i otidje opeta put prove.

— A što je Šior Ivi, da se onako prepreda, upita kapetan božmana.

— Ništa, šior, dispensira prevarila vodka.

— Ovo je drugi put iz Carigrada.

— Drugi, šior.

— Ovu ćemo zapisati, reče kapetan, koji takva šta nije na brodu mogao nikako dopuštati.

Kako udre osma i straža se obrne, sljegne kapetan pod kasar, a poručnik sustopice za njim.

— Dajte, Šior Ivo, amo žurnal (dnevnik), reče kapetan, bacajuć se na divan, te srčući kavu, koju mu bijaše donio sobničar.

— Evo ga, šior, odvrati poručnik, te podje u svoju izbu, i vrati se, noseć dnevnik izpod pazuha, tintarnicu u lievoj ruci, pero iza ušiju, a naočale u desnoj.

— Dobro; onda zapišite unutra dispensira, da je bio pijan i da sam ga kaznio na liru štrlinu globe.

Šior Ivo raztvori dnevnik, natakne naočale, odčepi bočicu, te zapiši brzo, a da se kapetan nebi predomislio, u onoj skrižaljci, kamo spadaju ine stvari, i pijana dispensira je kazan. Strana dnevnika za onaj dan izgledala je ovako:

Digitized by Google

Put iz Marianopola u Englezku:

Dan astronomični od (podneva) 24 ju . . . do (podneva) 25, godine 18 . .

Straža	Sat	Vjetar	Korse na bus.	Milje	Deriva	
(podne)	1	*T*	*Lb*	8	—	Nebo malo oblačno. Lagani ćuh s kraja. Sva jedra ariva. Glava Kršon na vidiku.
Poručnik	2	„	„			
	3	„	„			
	4	„	„			
Kapetan	5	„	„	10	—	Na 5 sati počme vjetar jačati. Zatvaraju se oba kontra. Parobrod na vidiku; poteže put Sebastopola.
	6	„	„			
Poručnik (gajeton)	7	*MT*	„	11	—	Danas je dispensir pijan po drugi put i ševrda po kuverti. Kapetan ga za to odsudi na liru štrlinu globe; a meni naredi, sada na 8 sati po podne, da ga zapišem ovdje u dnevnik, što ja evo i činim. Potvrdjujem Ivo B., poručn. Baro B., kapet.
	8	„	„			
Kapetan	9	„	„	20	—	
	10	„	„			
	11	„	„			
(pónoći)	12	„	„			
Poručnik	1	„	„	4	—	Vjetar popušta; ali jer je nebo ružno u 4 u jutro, zatvara se papafig od prove.
	2	*M*	„	12	—	
	3	„	„			
	4	„	„			
(diana)	5	„	„	15	—	Dva broda na vidiku, jedan u levantu a drugi u šiloku. Imaju zastave, ali se nerazpoznaju. U oštru kadkada zasievne.
Kapetan	6	„	„			
	7	„	„			
	8	„	„			
Poručnik	9	„	„	14	—	Sunce se o podne nije moglo vidjeti.
	10	„	„			
	11	„	„			
(podne)	12	„	„			

Upravna korsa (u 24 sata)	Upravna distanca (u 24 sata)	Širina dolaza		Duljina dolaza		Plovi se busolom na polu i varijacijom od . . busol. izpravljenom od var. ½ kv. maistr.
		barke-tom	obser-vac.	barke-tom	kro-nom.	
Lb=Lebić	94 milje	43° 19'*L*	—	31° 58'*T*	—	

Digitized by Google

— A sad milosti ni odkud, reče Ilija, koji je bio na timunu, te kroz dušnik čuo i vidio, što se dolje u komori bijaše dogodilo.

I Ilija je govorio pravo; jer kad je globa na brodu jedan put odmjerena, te napisana u dnevnik, nema više pomoći; mora se izplatiti. Globa ide na korist dobrotvorne pomorske zaklade, iz koje se pripomažu udovice pomoraca i njihove sirote. A ovdje moram da iztaknem, kako su te zaklade zanemarene od naših imućnijih takozvanih rodoljuba. Umru; ostave, i to kad ostave, ovoj zadruzi, onoj zakladi, a tužnim sirotam pomoraca, koji, hoćeš nećeš, doprinose najviše blagostanju i udobnostim, štono ih uživamo, — ništa. Nije s moje strane odviše čedno, kad hoću da savjetujem drugoga, kojim putem da učini dobra svomu iskrnjemu, ali ostajem pri tome, da uz malo iznimaka, malo se kod nas pomaže sirotinja u obće, a sirote pomoraca ni za što. Kažu, da plač prevarene, obljubljene pak zanemarene djevojke čuje i sluša Bog napetima ušima, i dobro je; ali mnijem svakako, da suze biedne žene, koja je ostala lišena muža, jer su joj ga morski valovi pozobali i okolo koje se objesilo jato gladnih sirotica, moraju smekšati i kamen, a nekmoli Boga, kojemu je srce meko za svakoga.

Dispensir je tek u jutro doćukao i razabrao stvar, ali kao pametan čovjek nereče nikomu ništa. To i onako nebi bilo hasnilo. Lira bijaše otišla bez odkupe.

Četiri dana iza toga, i baš o podne, zabilježi poručnik na karti točku, u kojoj smo se nalazili. Mi smo bili u širini: četrdeset jedan stupanj i četrdeset dvie minute; u duljini: dvadeset devet stupnjeva i petdeset minuta; dakle daleko od tjesna Bosporskoga kojih petdeset milja. Po podne učinismo opeta jedno astronomično opažanje, da razvidimo bolje, je li točna duljina. To je bilo od velike

Digitized by Google

i prieke nužde, jer smo se eto morali uputiti put tjesna, a možda ga se dokopati i ob noć. Prem su kadikad oblaci sakrivali sunce, to mu je ipak mogao kapetan dignuti jednu visinu, čim je Šior Ivo gledao na kronometar. Tako izračunasmo duljinu, i uvjerismo se, da je račun o podne bio približno točan. Taj prigled nam je kasnije i pomogao, jer je vrieme jur bilo počelo preokretati na zlo.

— Hoće nevrieme, reče kapetan.

— Grego-levanat, odvrati poručnik.

— I ja mnijem, da hoće, umieša se božman, jer kadagodj sam ovdje vidio oblake, da se perušaju, bilo je vazda zla vremena. A sinoć ono kolobara okolo mjeseca; bio je tako blizu, eno, reko bi bio čovjek, sad će se nataknuti na jarburet.

— Lako za kolobare, odvrati kapetan, oni nose samo kišu; a da bi i kišilo, deveta mi briga. Nego me tare sunce. Sunce ti je juče palo u vodu, a nije ga se vidjelo. A nebo je jutros bilo crveno kano rak. Niesu svi ovi znakovi badava. A i barometar pada. Da smo više u moru, da imamo kud bježati, nebi čovjek ni mario. Nego znam, da mi ovdje djavo vaviek koješta priredi, pak me se neće niti ovaj put proći bez njeke; a to kô da vidim.

Kako reče kapetan, tako se bijaše i dogodilo.

Kad sunce zapade, zapade a da nitko vidio nije, koliko ni jučer. Oblaci, koji su ga sakrivali, potezali su na žuto, a njihov oblik bio je kano nješto razpucana. U onih pukotinah, bojadisanih u crvenkasto, prodirale su oslabljene njegove zrake, i sjena, koja se je tako crtala iza onih razkošmuljanih okrajaka, odskakala je sve to crnija, što je suncu bila bliža. Dno svega toga bilo je žutkasto.

Kako se hodilo k noći, tako je vjetar duvao jače. Okolo osme naredi kapetan, da se uhvate trcaroli na gabije, i da se zatvore trevi. Kapetan je bio nemiran. Njega je mučila misao, da ako noćas propusti vjetar u krmu, može sutra lako drugo vrieme, možda i protivno. A s druge

Digitized by Google

strane, nije bilo lako pogoditi po noći u tjesno, ako pade magla. Dosta je brodova zaglavilo u Falsom Bugazu; dosta se je tamo ljudi potopilo. Kapetan je bio kô na perih. Još nas je dielilo od tjesna črtrdeset milja. Prije jutra mogli smo biti usidreni.

— Eh! reče on napokon srdito; budem li ja plutao mjesec dana po Crnome moru, neće kriviti grego-levanat, nego mene. Niesam još nikad, iz Krča do Carigrada, stao na putu više od deset dana, pak neću niti ovoga puta, ako uzhoće Bog. Bilo što bilo, nosom u kraj.

Pak obrnut put krmilara, zapovjedi:

— Poja.

— Poja, fate šior, odvrati krmilar.

Šior Ivo pljune, gledajuć „Jared", koji jedri, jedri kô biesan put tjesna, pod uplivom tvrda vjetra sa sjeveroiztoka.

Vjetar puše, jača, juši se, bjesni; jarbori se uvijaju, križi se tresu, konoplje zviždi, a more šumi, bjeluca se, pjeni. Na nebu nikud oka. Svega koliko ga ima, svega prekrili, zaogrnuli, zadušili oblaci. Zviezde, da bi se pomolila ni jedna. More se s hipa na hip sve to jače nadimlje; valovi prije tromi i lieni, sada naskakuju na brod, prelievaju se, kobno svjetlucajuć u tminu, koja je svukud zavladala.

A duša? Duša je sama sobom, u onome neizvjestnome okviru, štono je nemirna i tamna noć na moru. Po pameti se viju misli, koje se mora netiču, a ipak se u moru radjaju, na ono uzburkanih valova imaju svoj izvor. Od onuda potiče sve; nu sve se topi i gubi. Reklo bi se, da se po oluji radjaju djavolske nemani, koje obigravajući okolo broda, šale se i rugaju nemirom duše, koji je u duši pritajen, tek da ga izazovu na život. Onda se ona nadje lice u lice sa neizvjestnim, sa neizmjernim. Nevidi, do same sebe, ništa. Slutnje na bitnost zavrgavaju se u onome duševnome metežu, ali pojma bistra niti jednoga, da bi odskoknuo

Digitized by Google

na površinu, da bi tamu raztjerao. Pak kako se množe one neizvjestne slike, kako jedna drugu zaokružuju, tako one postaju slabije, tako se medjusobno mute, dok napokon mjesto njih eto opeta tmine; u toj tmini zamrčena točka, pak jedan atom, pak ništa. Onda je duša opeta sama. Sama, na lik iskre, koja poskače u požaru. Nije u požaru, jer se nebi vidjala; nije van požara, jer bi se utrnula. Sama u onome nemiru, u onome metežu, sakuplja se i ogleda se i u neizmjernosti. Bdije; bdije i misli, da ju ono razsulo nemože uništiti. Ta je misao stalna, izvjestna, sjegurna; jer da tako nije, nebi se duša obraćala, daleko, visoko, k nebu.

A odklen njojzi toliko jakosti? Ta ona se radja u moždjanih; ta ona je gibanje, gibanje atomâ i ništa drugo! Gibanje da, jer njezino biće može samo gibanje izraziti; ali ona je i ujedno i iskra života u vasioni, koju obuzima i radja stvarajuća sila, Bog. Prikovana je u traljavi, puteni okvir; ovisi od prirodnih neizbježivih promjena, koje mienjaju dno toga okvira; ali ako ju gledaš dublje, ako odstraniš sjene, koje sliku potamnjuju, onda ćeš vidjeti, da ti nebi umovao, da nemaš uma; onda ćeš vjerovati, da tvar nemože prosudjivati tvari.

„Jared“ u mojih očiju naličio je one noći misli i nadi, koje vode ljudstvo daleko, neizvjestno, kroz tmine. Simo i tamo noć; ali na dnu srca odkrivala je misao tajinstvenu slutnju ufanja. Nikada nije srce tako pripravno da ćuti, da se otvara nadi; nikada nije misao tako jaka, da nadu oživljuje, koliko onda, kad je ta nada daleko, kad eto hoće da nestane. Preko šumećih valova, zviždanjem vjetra, bukom i škripanjem uznemirenoga broda, samotno bdijuć, utopljena u tmine, živi duhom i tetura se, uzalud odbijena, nikad poražena, zadnja na uzmak. Ja neznam, što se je sbijalo u duši drugih, što se drugomu moglo radjati u moždjanih; ali je ona noć bila za me veliko ogledalo, u kojem sam prozirno i kroz maglu naslućivao na njeku

Digitized by Google

duhovnu tajnu, koja mi se kašnje nije nikada izbrisala iz srca. Ja sam turao od sebe tu sjenu strastvenim umovanjem onih, koji sve nieču i ništa neće da vjeruju; brisao sam matemačnimi potezi najprve uspomene i nedužne plahive brige djetinstva; radio sam sustavno da izbrišem nabožne ideale, za koje sam mislio, da sam ih izkustvom dobio; ali uzalud. Tamna noć, u pučini mora, sliepoj sili na volji, ostavi na dnu srca neizbrisiv utisak, — i bolje je.

Zviezde su bile sakrivene i nijedna se nije kriesila, nijedna od otih tajnovitih slanica neizmjernosti. Sve je šuštilo; sve je mrtvo žamorilo. Svak je bdio; nitko nije ležao; sve je na brodu gledalo. A jarbori su se strašno uvijali, konoplje je zviždalo, more bučilo, zujilo, prelievalo se, te močilo sve i svakoga.

Bospor je blizu. Ali ide li se dobro; plovi li „Jared" pravim putem?

To svak ufa, ali to nezna nitko; i nitko o tome negovori ništa. Kapetan se šeće po kasaru; poručnik stoji uz dušnik i pljuje proti vjetru; božman do njega, mirno, nehajno, rukama na prsima, na križ. Mladić gleda zaludu s kaštila, jer se nevidi ništa; gleda svak, koji je živ na brodu, hoće li išta vidjeti. Sve uzalud. Oči se gube u tmine, crne tmine i drugo ništa. Svak muči, nitko negovori rieči; svak se boji, da oduzme ma i za sami jedan tren pozornost drugih, da negledaju u tmine. Spas broda, život svih stoji u očiju sviju, u oku pojedinca. Kao kad nješto hoćeš da vidiš na silu, obaspe te sjena, i u toj sjeni svietnjaci, i pred očima ti se bliešti te zabludiš i misliš da vidiš, tako je svaki od nas drhtao svakim trenom neodlučno i neizvjestno, hoće li zaviknuti ili neće, kad bi se oči varale na dalekih valovih, koji su se prelievali i svjetlucali. Svak je tražio, da nješto vidi, i ujedno želio, da nevidi. Sve što je razumna bilo na brodu, sve je kroz oči gledalo i vidjalo razno, dušom i srcem mislilo i slutilo jednu.

Digitized by Google

Tako su se takali časovi jedan za drugim; svaki dosadan, svaki deset puta prebrojen. Da je tko vidio brod u ono doba, u onome stanju i u onoj tmini, bio bi rekao, da nema na njem nikoga živa, da je sve pomrlo, da je sve val podušio i raznesao. I svak je mučao. Ali to nebijaše strah, koji prikova i moždjane i misli i jezik; to je bila dužnost, koja je držala svakoga na svojem mjestu. Tu je bio kapetan, vrhovni gospodar broda. On je jedini imao pravo da govori. U njem jedinome bilo je sakupljeno i znanje i izkustvo. On je mučao; mučalo je dakle sve. Sve je u njega gledalo; sve je bilo pripravno, da se makne, da skoči, da pusti, da potegne, na sami njegov mig. A on je stajao nepomičan krmilaru na desnoj. Bacao je i on svoj uzaludan pogled u onu neprozirnu tamu, al niesu za to njegove trepavice trenule brže. On je u onaj tren nastavljao svoj put iz Azova put Englezke, drugo ništa. Kapetan Baro nebijaše čovjek, kojega bi strah mogao obuzeti, a još manje pritisnuti. Njegovi živci bili su vikli odavna tomu drmanju oceana; oni se niesu odazivali utiskom, koji su mogli dolaziti ili iz srca ili iz moždjanâ, ma bilo to i po najgoroj oluji. Hladno razmatranje izkustva bijaše u njem izbrisalo sve one polusjene, koje nastaju u duši čovječjoj, kad je srce razigrano, i koje mu mogu kvariti bistar i točan sud. Bjesnilo orkana bijaše razteglo, razklimalo žice straha, i onoj duši strah je bio nepristupan. Oluja nebijaše prignula onu volju; ta je bila poput hrasta, koji se može razkrečiti, slomiti — ali uvinuti ne. Na silu oluje ona je duša bila postala mirna, hladnokrvna. Jedan demon bijaše iztjerao drugoga. Vjetar i more bijahu ga privikli svojim hirom; vjetar nije više šušnjio u njegovim ušima, on je jednostavno puhao u jedra i pomagao mu voditi brod iz jedne luke u drugu. On je smatrao vjetar isto onako, kao kapetan parobroda paru, koja mu eliku vrti.

A poručnik? Poručnik bi pljunuo svaki put na vjetar, kad bi konoplje jače zazviždalo. Omotan u svoj debeli

Digitized by Google

kaput, stiskao se uz tambuć od komore, mrmljajuć protiva Grga, koji bi onamo na provi izvalio kadikad po koju kletvu, kad bi ga more zaštrapalo. Ilija je bio na timunu, te pozorno gledao na busolu.

Nješto svjetla se je iz komore razlievalo okolo dušnika. Ono je svjetlo svietilo na tminu, a tmine nije uništivalo. Taman, zadušen krug crtao se je okolo naokolo dušnika, te je odsievao oslabljene zrake svjetla na željeznu rešetku koja ga je omotavala. Činilo se, da je ona tmina svjetlu bila neprozirna, i da je bila postala tielom, koje ostavlja sjenu i odbija svjetlo. Zrake su se prosipale vrh ono tmina, te je na njih bilo vidjeti, kao u djavoljem ogledalu, željeznu rešetku sa podstavom. To je bilo svjetlo, koje se je ogledavalo u tmine. Čudno je bilo u istinu gledati otaj istinit, ali neobičan pojav, jer je to izgledalo, kan da se je priroda svojim zakonom iznevjerila, kan da je u svojih načelih popustila.

Busola je imala stakleno dno, a svjetlo je primala iz komore. Snop svjetla, koji je prodirao van kroz busolu, okružavao je viencem svetačkim glavu krmilara. Gdjekad bi se vidjale najtanje crte jedne strane lica, dočim bi druga strana i vas ostali život ronili u tmine.

Bilo je deset sati, kad kapetan naredi božmanu, neka priredi lamp-light. Bilo se bojati, da nas nenatakne koji parobrod, koji se one večeri bio možda digao iz Carigrada, premda po onakvom nevremenu nitko se pametan nije morao dizati iz luke. Božman je na svjetiljku već bio i pomislio. On podje dakle izpod tuge i uzme ju; medju tim je poručnik bio počeo misliti, kamo ju je spremio sobničar one noći, kad smo ju zadnji put trebali. Šior Ivo bi valjda bio skočio na prvi mig, da ide tražit ili svjetiljku ili sobničara, koji je morao znati, gdje je, ali dočim su se u njemu te misli redale, božman je bio već napalio i žigicu i svjetiljku.

Digitized by Google

Čudna li prizora, kad svjetiljka plane! Svjetlo se crta točno na tminaste obzide, koje nas zaokružuju. Brod kan da je zaronio u bezdanju jamu, kan da roni tisuću milja duboko izpod površja zemlje. Nad brodom kan da se je savio crni svod, koji se eto ruši, koji će nas eto rinuti u ponore. Valovi, koji dolaze iz daleka, s one strane tamne i maglovite zidine, koja nas zatvara, javljaju se kobnim svjetlucanjem pjene, koja naliči slini koje razdražene morske nemani, koju je bjesnilo prirode izazvalo na život; a huka, koja se širi obzorom, čini otaj prizor tako strašnim, te misliš, eto se nebo ruši na zemlju. Val dodje, razlije se, podrma brodom. zašušti i prodje napried, i gubi se opeta u tmine. Kobni se prizor svaki čas opetuje. Val se kotrlja za valom, pjena se nadtječe sa pjenom, a brod puzi napried, bježi kan da se hoće biegom iz toga bjesnila izkopati.

Kad se svetiljka utrne, opeta guste i neprozirne tmine. A gdje smo? Po računih ne daleko od kotera, koji je usidren petnaest milja daleko od Bosporskoga ušća, neka se po njem ravnaju brodovi, koji dolaze ob noć iz Crnoga mora. Koter nemora biti daleko; moralo bi ga se vidjeti; ali ga ipak nema.

— Ta mi smo svi ćoravi, načne na jedan put kapetan i zatreplje nogama po kasaru. Koter je blizu, onamo na desno; mora se vidjeti.

— Ćoravi eh! reče potiho Šior Ivo, koji nije mogao zaboraviti, da je kapetana zaludu nagovarao, neka se nedaje, onakvim vremenom, put tjesna; pak pljune i premjesti se s jednoga kraja dušnika na drugi.

Kapetan, koji nebijaše čuo poručnika, nagne se na busolu, pogleda po desnome boku, pak nastavi:

— Jedan mladić na jarbor od prove i neka gleda svud naokolo; moraju se vidjeti dva biela ferala, jedan vrh drugoga. Brzo!

Digitized by Google

I zatreplje opeta. Ona neizvjestnost bila je ipak taknula njegove živce. Ali to je dolazilo s toga, što se je on eto nalazio u neprilici sa svojimi računi, koje je on sam vodio, poslije zadnjeg astronomičnog opažanja. Ta je neprilika mogla biti dvojake vrsti; najprvo, jer je bila neprilika; a drugo, jer je vojska gledala i vidjela i razumievala, da eto njegovi računi neodgovaraju. Kapetan Baro se je uprav zbog ovoga potonjega uzroka i srdio. Šior Ivo je hvatao stvar s drugoga kraja, s debljega. On je naime promišljao na nepriliku — kao takovu, a što vojska misli o računih, za to ga nije mučila briga. On, poklen se premjesti, nije se bio više makao. Gdje stane, tu i ostane kao prikovan. Ono nevrieme, ono nesgode bijaše mu oduzelo i ono malo volje, kojom je razpolagao. Njegova duša bijaše napustila odavna borbu sa morem. On je bio u istinu vojnik, ali od onih, koje uzimaš na silu. Kao slabiji, koji se pušta jačemu na milost i nemilost, on se bijaše predao sudbini. Nije niti pitao, kakva će ona biti; on je samo bilježio, kakva bi mogla biti, kad je mislio, da je već blizu.

Onaj, koji bješe odjurio na jarbor, neodaje od sebe glasa; znak, da nevidi ništa.

— Neka skoči još jedan, zapovjedi opeta kapetan. Tada se uzpne na jarbor i drugi. Treći za njim poleti i božman.

Sada gledaju trojica. Ali šute svi.

— Ništa, šior, reče dispensir, dolazeć na kasar; još se nevidi ništa.

Kapetan zatreplje opeta, Grgo reče težku kletvu, a Šior Ivo se prekriži i pljune preda se.

— Ništa? odvrati kapetan.

— Ništa, šior.

— Nije moguće, mora se vidjeti. Neka gledaju po krmi, vaviek na desno.

Dispensir se vrati na provu, te se uzpne i on na jarbor i nasloni se na penun od trinketa, da gleda.

*

Digitized by Google

Tako prodje deset velikih časova. Medju tim brod juri napried, put tjesna, a tmina je, tmina i magla svukud. Od mornara, koji niesu na jarboru, svi su na kasaru. Samo jedan mladić na kaštilu. Gleda i on, ali zaludu. Kad napokon, eto zaviknu sva trojica:

— Koter, koter!

Malo iza toga eto božmana na kasar.

— Koter. šior, reče, onamo po desnome boku od krme, i ukaza prstom kapetanu pred sami nos, kako bi ovaj vidio ujedno i prst i koter. A eno ga se vidi i odavle.

— Eno ga, šior, umieša se Ilija, koji je bio na krmilu; eno ga po zadnjoj sartiji od pala.

— Dobro, odvrati kapetan i sljegne u komoru, da vidi na kartu, poklen pogleda na busolu, kako ostaje koter, i poklen naredi, da se suče barketa.

Šior Ivo sakupi tada sve svoje sile, približi se k oboru kasara, te će zavikati vojski, koja se je već bila razbjegla po provi:

— Barketa.

— Barketa, zagrmi božman, koji je mislio, da onamo na provi neće vojska čuti poručnika. držeć ruke na usta, kako bi mu glas bolje odjeknuo.

Doleti na krmu Grgo i jedan mladić. Prvi uzme ampolu, a drugi vreteno, na kojim je omotano uže, Šior Ivo uzme u ruku njekoliko duća užeta, te kad hiti po krmi, zapovjedi

— Alešta!

A kad mu prodje kroz ruke krpa, znak, odklen se broje milje, nadoveže odmah:

— Torna.

A Grgo na to obrni hitro ampolu, koja je bila na petnaest sekunda; te kad se iztaka sva pržina, s jedne strane na drugu, javi poručniku:

— Stop.

Poručnik tada zaustavi uže, da se dalje nesuče u more, a Grgo prisloni ampolu na dušnik i osjegura ju, kako se

Digitized by Google

nebi prevalila. Pak uzme mladiću vreteno iz ruku, a mladić stane da poteže uže opeta na brod. Poručnik napipa i uvjeri se, da su izišla uprav tri noda, te će kroz dušnik kapetanu, koji je bio dolje u komori.

— Šest milja, šior.

— Ne više?

— Malo je jedara, šior.

— Bolje, bolje, doda kapetan, onim glasom, koji nemožeš opisati, ali na koji možeš pomisliti, ako si gdjegod, razgovarajuć iz daleka, štogodj odobrio. Pak se popne na kasar. Šior Ivo osta prikovan na dušnik.

Još dva sata i mi smo mogli biti u tjesnu Bosporskom. Ali ako bi uztrajala onako gusta tmina, ako bi nas magla pratila dalje, lako da bi brod zakrenuo malo ili na desno ili na lievo, pak smo mogli biti na jedan put na suho. Ta se misao rivala sama na pamet svakomu, a kapetanu najprvo. Kako bijasmo razpoznali koter, tako se vojska raztrka na provu, tko simo a tko tamo; kako ti se to dogodi vaviek, da na veliko zlo zaboraviš za jedan tren, ako vidiš i malo dobra. Ali nakon malo eto svih opeta na kasar, mimo straže, koja je morala biti na kaštilu. Njekoji bijahu pošli čak i u fogun, da će kuhati kavu, ali se sjetiše namah, da ima važnijega posla van foguna, pa se vratiše na kasar i oni. Za njeko vrieme bijaše opeta sve na brodu umuklo. Načne napokon kapetan:

— Misliš, božmane, neće li magla popustiti?

— Težko, šior.

— I ja mislim, da neće.

Pak zagrize svoje velike brkove.

— Težko, težko, šior; kad je pala ovdje blizu tjesna, neće se lako dignuti.

— Nema druge, odvrati kapetan, dajmo se na orcu.

Šior Ivo se na te rieči pomakne malko životom i napne uši, da čuje bolje. On je bio u istinu vaviek za to; ali

Digitized by Google

je znao, da je zaludu nagovarati kapetana, kad je onako samovoljan, pak nije mario da govori. Sad bijaše stvar došla napokon na njegovu. Božman poleti odma do obora kasara, pa će zavikati iz svega grla:

— Alešta; stavit ćemo se na orcu.

— Lešti, fate, odgovoriše svi.

Pak svi podju na brace. Na dvor su bile same dônje gabije. Sva ostala jedra, mimo trinketine, bila su zatvorena.

Kako krmilar, na zapovied kapetanovu, počne davati timun na desno, tako su božman i poručnik puštavali malo po malo brace nad vjetar, a vojska s druge strane potezala. Kako se brod počne obrtati provom na vjetar, tako počeše na nj napadati valovi, kan da će ga podušiti.

— Pozor, braćo, zaviče tada kapetan s kasara, pozor, da kojega more neponese.

Svi podvostruče oprez. I sbilja, tako je lievalo preko desne strane, da je bila vaviek noga vode po kuverti. Manikele su ju mogle jedva izdušivati. I drugčije nije moglo bivati, jer brod bez hoda bio je kao troma i liena gromada, moru na volju. Neprestano ljuljanje sad bi pojačavalo, sad slabilo zviždanje i psijukanje konoplja, koje se je strašno otezalo i napinjalo, sada na jednoj strani, a sada na drugoj. Manovra je hodila sporo, jer kad bi navalio na brod jači val, svak bi gledao, da uzčuva život, da se održi, a medju tim bi zavezao brac za kaviju, bilo kako bilo. Kako bi more malo popustilo, onda puštaj i poteži opeta. A to sve u tmici, sve po opipu!

Brod još nebijaše došao sasvim na orcu, kad se na jedan put zatrese neobično, uzdrma se sav, kao da je o nješto lupnuo. Na provi nasta huka. U onoj se tami nješto zasvjetluca u zraku; zaiskri i ujedno zašušti turobnim i kobnim pleštanjem živoga vala, koji bijaše provalio preko desnoga boka od prove.

Digitized by Google

Na palubi, uz bučatanje i uz huku vode, koja je sve rušila, nasta vriska ljudi, koji su se utapali. Pak nasta neopredjeljiv šum, neizvjestno zujanje i gluho koprcanje.

Ja sam u onaj tren bio na kasaru, na bracu od maistre i uz same sartije od pala. More, u koje „Jared" bijaše zaronio, navali i na kasar. U jedan mah bilo mi je do koljena i hćaše me zanieti, da niesam skočio hitro na sartije. Pak se popeh dvie tri grižele više. Otale sam čuo žamor, čuo sam pleštanje, čuo sam koprcanje; vidjao sam kao kroz koprenu kobno svjetlucanje mora, koje je po palubi bjesnilo. Meni se je činilo, da brod neće više izpod vode, da je već poneslo i podušilo sve osim mene, da se „Jared" utapa. Uz onu huku i buku nije se pak čulo ni glasa. Kao da na brodu nema više žive duše. Muklo sve, kao da je sve pomrlo.

Gdje je kapetan? Gdje božman, gdje krmilar, gdje ostala vojska?

Tako prodje njekoliko vjekovitih časova. Mislio sam, da mi medju tim leži na prsima Biokovo i da već ujedno s njim, ja dolje a on povrh, ronim u pučine morske. Tek mi onda odlane malko na srcu, kad čuh kapetana, gdje viče onamo iz sartija, na drugoj strani kasara:

— Braćo, tko je živ?

— Tko je živ, odazove se namah malo ugušeni i kašljivi glas božmana iz sartija od maistre. Odazove se i njekoliko glasova s prove, ali ne svi.

Malo kasnije paluba nije već bila onako podušena. Brod je disao slobodnije. Bijaše i vjetar malko popustio.

— Tko je živ? zaviče opeta božman silazeć na kuvertu.

Sad se odazovu svi mimo poručnika.

— Da nije stari u komori, reče kapetan.

— Valjda jest, odvrati božman, koji je letio kao momče od petnaest godina, te bio svukud, kad je samo mislio, da može biti od potrebe.

Digitized by Google

Pak sljegne u komoru, da vidi. A kad dolje, al ima što gledati. Jadan Šior Ivo sjedi i ožima se sad ramenima, sad nogama. Kako on bijaše čuo prvi udarac vala, i kako se je tada nalazio blizu samoga tambuća, to se on hoće da spusti vitežki niza stube, prije no val nasrne na kasar. Još nebijaše učinio niti četiri skaline, kad eto voda u tambuć, koja ga skotura dolje na jedan put. More, koje je bilo poplavilo komoru, hćaše ga udušiti, da se nije na svoju veliku sreću našao sjedeć vrh ono vreća, za koje kan da je slutio u Marianopolu, da će ga pomoći spasiti. Ostala vojska bijaše skočila dielomice u sartije od maistre, a dielomice u sartije od trinketa. Grgo osta živ za čudo. Njega zateče voda kod barkariza. Kud će, u onoj gnjeti, kud neće, prije no ga voda ponese. Kasno je u sartije, a još kasnije na kasar. Smisli na jednu. Omota okola pasa brac, koji je stoprv bio privezao i ovije ga još jednom okolo kavije. Nadodje veća voda i podigne ga; a on onda objeručke, čvrsto, što je čvršće mogao, za kaviju. Voda ga je zanosila, podizala, prekovraćala, ali on nepopusti i tako se spasi.

Kako se iza te nesgode bijasmo prebrojili, i našli se svi, svakomu bi lašnje pri srcu.

Pak sobničar donese, a božman stane dieliti vojski staklenku ruma, neka se tobož razabere. Gucne svaki, najprije Šior Ivo, a najviše dispensir, koji je oblietao okolo božmana, još sav mokar, kao svi drugi, taruć laktom i gladeć prstima svoje dugačke brkove. Netom se izduši sva voda iz palube, skočiše svi opeta na brace, koji lievo, a koji desno: te onamo puštaj pomalo, a ovamo poteži što možeš jače, doklen napokon nedodje prova na vjetar. I tako „Jared" nije više jurio put tjesna, premda su ga i onako put onamo zanosili i vjetar i more. Vjetar je docnije redom popuštao, ali do pónoći vaviek tmica, da niesi mogao vidjeti ama niti prsta pred očima.

Digitized by Google

Poslije pónoći prolomi se nebo u sjeveroiztoku. Dvie se zviezde pomole, pak tri, pak više njih. Izčezne donjekle i magla, te se počeše prozirati tmine. Prst pred nosom mogao si već vidjeti; mogao si takodjer vidjeti i sjenu čovjeka, ako je bio tik samoga tebe. More je medju tim svedjer bučilo i kadkada bi zaštrcnulo na onoga, što je bio na kaštilu, ali riedko da bi zalilo preko boka od prove ili preko barkariza. Noć je nastajala ljepša, more i vjetar pitomiji. Kako to opazi kapetan, počne on odma promišljati, bi li se dao put tjesna ili ne.

— Božmane, reče.

— Šior.

— Da obrnemo u krmu?

— A Vi ste gospodar, šior. Kako učinili.

— Nestalo je magle.

— Nješto se vidi, šior.

— Samo da nepade opeta.

— Što?

— Magla.

— Lako, šior. Dva su puta. A ove se noći kote svi djavoli po moru, pak se nebih čudio ničemu.

— Lako tebi govoriti. Neće pitati tebe, kud sam se skitao s „Jaredom" toliko vremena, ali hoće mene. A ovo se vremena može sutra još gore izneveričiti, može sutra pasti gušća magla, pak onda? A sad se ipak nješto vidi.

— Vidi, kao u buturnici, umieša se Šior Ivo, kojemu se bijaše povratilo nješto duha, i koji nije mogao razumjeti, kako je kapetan tako tvrdoglav, te hoće u tjesno, — kako je on to shvaćao, — protiva božje volje.

— A Vi, Šior Ivo, što Vi mislite, da idemo, upita ga tada kapetan.

— Ja nebih, za sto i jedan razlog, šior. Tmina je, a nesreća se može vaviek dogoditi.

Digitized by Google

— Vi biste, kako vidim, bacili ovdje sidro, ako Bog da, odgovori kapetan, donjekle jedko, a donjekle porugljivo, — pak se digli opeta na jedro, kad osvane.

Poručnik neodvrati već pljune i ode iza tuge. Kapetan se na to i neosvrne, već stane šetati po kasaru, sliedeć životom gibanja broda, da čuva ravnovjesje. Svaki čas bi popostao sakupljajuć valjda pamet, kako bi se boljemu domislio. Pak odgovarajuć mislim, koje je prevrtao, reče:

— Lako za vrieme, samo da se vidi.

— Eh! šior, da se vidi, odgovori mu božman.

— A ipak se štogod vidi, doda kapetan; te sve onako šećuć približi se k tambuću. Pogleda put neba, u vis, pak okolo naokolo, i spusti se dolje u komoru.

Šior Ivo izadje tada iza tuge.

Nakon malo eto opeta kapetana na kasar. Pogleda put prove, pogleda put krme, pogleda nebu u vis. Pak otide do krmilara, da vidi na busoli, kako ostaje prova; pak počne šetati sad s jedne strane kasara, sad s druge; pak podje opeta blizu krmilara i hiti opeta pogled na busolu i opet ga digne u vis, u nebo. Vidjalo se, da je bio zabrinut, da ga je nješto mučilo, da je nješto kanio učiniti, da se je na nješto hotio odlučiti, a da mu se nije dalo. To je prvi, a i zadnji put, da sam u njega opazio njeku vrst neodlučnosti. Ali i to je bilo samo prividno, jer na što je još dolje u komori smjerao, to je na palubi pak i učinio.

Popostavši tako kratko vrieme po kasaru, zazove božmana i naredi mu, neka bi sva druga straža izišla na kuvertu. Božman naredi to na svoju ruku jednomu mladiću, koji odjuri na tambuć od prove i zaviče:

— Suso da basso (Gore ozdola).

Kad bili svi na palubi, kapetan reče božmanu, neka bi se bracijalo u krmu. Pri potezanju pomogne i poručnik,

Digitized by Google

ali ne bez mrmljanja i pljucanja. Ali nije bilo druge, red je bio poslušati. Kad jedra na križ, a „Jared“ eto suče pet milja na uru. Na nebu se svedjer prozirala po koja zviezda, ali i to jedva jedvice, jer sad bi i ono malo čistoga neba prikrio koji oblak, pak opeta odkrio. Zviezde kan da su se napinjale, da hitaju svoje mliede zrake na brod. More kao da hoće da se umiri, kao da popušta od svoje bjesnoće. Više nenavaljuje na bokove od prove. Sada šušti po krmi, sad jače krmilo uznemiruje. Grgo, koji je na timunu, kune i drma se kolom, da mu se iz ruke neizmakne, da ga neskotrlja poda se.

— Oko, djeco, govorio je medju tim božman svakomu, kako bi koga susreo; oko, da koga nenataknemo.

Tako prodje jedan sat, a nebo se sve to više vedri, sve se to više zviezdâ pomalja iz oblaka. Sad su se hiri prirode izražavali drugčije. Sad vjetar nije više nagomilavao oblake, sad ih je tjerao. Već se je na brodu zaboravljala prošla neprilika. Nitko nije više mislio na onaj val, koji na brod bijaše nasrnuo, nitko na one tmine, koje nas bijahu omotale. Sad je vrieme tako na dobro slutilo, da je poručnik bio odputao svoju jaketu, te rukama unakrst preko prsiju stao šetati po kasaru, zaboravljajuć na bubotak, koji bijaše zadobio, vazda uprtim okom sad put prove sad put krme, ni miga na stranu, ni rieči nikomu. Božman je na kuverti pio čaj, koji mu skuha mali, a kapetan u komori kavu, koju skuha sobničar. Već se je po računih morao vidjeti svjetionik. Poručnik poruči na provu, neka gledaju svi; ali još nitko nije vidjao ništa.

— Još je nema (lanterne) šior, reče poručnik, nadaziruć se na dušnik od komore.

— Sad će se vidjeti, odgovori ozdola kapetan, i popne se na kasar.

— Onamo je mutno, progovori božman, dolazeć s prove; poslao sam jednoga gore u krožetu, ali se još nejavlja.

Digitized by Google

— Da niesmo mi u Falsom Bugasu, nadoveže poručnik, kojega bijaše počela mutiti zabrinutost božmanova.

— Kakov Falsi Bugas, jadan čovječe, presieče kapetan. Sad ćemo vidjeti lanternu. Sad na, ko da ju gledam.

— Ali je još nema!

— Doći će doći, odvrati oštro kapetan, kojemu se niesu milila ni za što poručnikova zanovietanja.

— Pala je magla, šior, doda božman.

I tako je bilo. Po krmi se je nebo otvaralo, čistilo, a po provi zadušivalo. Božman je bio rekao, da je onamo po provi mutno. Ono je bila magla, put koje smo mi tad jedrili, i u kojoj smo mi sada plovili. Svaki tren, i magla je bivala gušća. Što mi napried, to smo se zakapali u gušće tmine. Nas je dakle vedrina neba bila prevarila. Mi smo eto bili doplovili do samoga tjesna, a eto nas opeta u neprilici goroj no je bila prvašnja. Nakon malo, nevidi se na kuverti ništa. Opeta prvanja tmina.

— Magla, magla, odvrati kapetan božmanu; a lanterna je blizu.

I zatreplje nogama. Poručnik pljune, a božman odpremi najmladjega krmilara na jarburet od prove. Mislio je on, možda magla nije visoka, možda se samo razlila površjem. Krmilar podje; podje za njim i božman. Uzalud put. Vrate se oba, ali nebijahu vidjeli ništa. Magla je put ušća bila visoka; po krmi ne toliko, tamo se je dapače još vidjalo i nješto vedrine. Ali to nije ništa pomagalo, kad je po provi bilo zadušeno.

— Ajde opeta na jarburet, reče kapetan božmanu, u kojega je imao najveće povjerenje, ajde i gledaj; pak čim si što vidio, da si javio odma.

Božman skoči, odleti na jarbor od prove, popne se što je mogao više i vrati se. On nebijaše vidio ništa. Nestalo je bilo čista neba i po krmi. Mi smo sa svimi jarbori bili zaronili u maglu!

Digitized by Google

— Magla, reče opeta kapetan, a lanterna je blizu. Sad smo na kraju.

Ove potonje rieči bijaše on izustio glasom neizvjestnim, prepolovljenim. Nije bilo više razpoznati u njegovih riečih one sjegurnosti, kojom je vaviek znao tješiti i sebe i drugoga.

Mi smo dakle blizu kraja; na ušću Bospora, ili plovimo ravno put koje od onih hridi, koje ga čuvaju ko divlje, krvoločne straže? Tko će nagadjati u ono neprozirnih tmina, koje skrivaju sve, do najbližih predmeta?

Svaki je tren bio vjekovit.

Po naredbi kepetanovoj sva se vojska skupi na kasar. Da se sva vojska sakupi na kasar, tomu mora biti težka razloga. To se dogadja samo onda, kad kapetan hoće da dieli odgovornost sa vojskom.

— U pamet, braćo, reče on. Dva su puta, koja možemo odabrati. Ili se staviti na orcu, ili tražiti ušće. Ja sam za ovo potonje, jer ako se dademo na orcu, nješto, što će brod padati pod vjetar, a nješto struje, ja do dva sata neću točno znati, gdje sam. Ako vjetar pojača, onda sto puta gore; onda smo izgubljeni. Sad, za koju ste vi?

— Kako učinili, šior, odvrati prvi božman.

— Tako, rekoše svi.

Onda kapetan nastavi:

— Dobro. Sad, braćo, u pamet! Ti, božmane, stani s mojom sražom na desno, a Vi, Šior Ivo, na lievo. Porazdielite se na brace. Ako bude na vrieme bracijati, kad čujemo, da smo blizu kraja, da ste brzi. Žurite se, svak na svoje mjesto, i neka svak gleda preko boka, put prove.

Vojska se ponamjesti, a jedan se mladić uzpne u kofu od trinketa, da gleda. Vjetar se medju tim bijaše donjekle umirio. Brod nije više plovio velikom brzinom; jedva da je činio četiri milje na uru. I tako smo mi plovili put neizvjestnosti. Svaki je tren mogao biti odlučan, svaki čas koban, zadnji, smrtonosan. Tu se je htjelo od-

Digitized by Google

važnosti; htjelo se hladnokrvnosti; htjelo se je sjegurno oko kapetana i njegovo veliko izkustvo.

Na jedan put se čuje podmuklo, turobno bučenje talasâ, koji se o kraju razbijaju. Huka dolazi iz daleka. Za malo vremena ugušuje ju šum vjetra i prelievanje slobodna mora; pak bučenje raste, postaje bistrijim, opredjeljenijim, ali se točno nezna, odklen dolazi, jal s desne strane, jal s lieve.

— Lamp-light, zaviče kapetan.

Božman, koji bijaše i ovoga puta pretekao misao kapetanovu, imao je svjetiljku već u rukû. Napali ju. Svjetiljka plane kao luč. Svjetlo se prosu po brodu, po jaborih, po moru i zrakom. Zrak se bjeluca, jer svjetlost hoće da prodre u maglu, ali ju magla odbija, razsiplje. A more? More je sve pokrito pjenom. Svud naokolo bieli, strašni sag, na kojem se vidi, da more nije slobodno u svome gibanju, da ga odbija kraj, da pretvara u pjenu onu silnu moć, koju neoborive liti zaustavljaju.

Sad šûm da nas ogluši.

Pak nješto zasvjetluca na desno. — Što bi?

— Kraj, kraj, zaore ugušeni glasovi sviju grla na brodu.

Pak sve umukne.

Ona grozna izvjestnost bijaše zagušila misao, rieč, sve. Pak eto gadna i strašna prizora pred očima! Brod prolazi tik same divlje, vrletne hridi, na koju je more biesno naskakalo, obasipljuć ju pjenom, slapom; sad ju prelievajuć svu, sad ju ostavljajuć golu nagu, kako bi se povuklo nazad. Gadne i ogavne golotinje! Razderana, ružna, strašna. Prava neman, koju morsko bjesnilo bijaše izrigalo na površje. Kao da se bezstidno grozi ogavnim svojim zagrljajem. Podno one morske nakaze zelene se tamnim i turobnim zelenilom zavojite odvaline, razcjepkane hridine, razkomadane klisure, oborene liti, runjave s nesgrapnih vlasulja, koje su se tu nastanile; a na vrhu, kao na glavi one nakaze, koči se dvoje gadnih crnomanjastih gromada,

Digitized by Google

koje, reko bi, sad će se u ponor skotrljati. Ono je sve skupa bilo ružno; ono je sve skupa naličilo bezstidnomu bludilu morskih nakaza, koje su za jedan tren ostavile ponore, da slobodno planduju. Med ono gnjusnih golotinja oko nenalazi odmora; skače, uzalud tražeć sjenu, gdje bi opočinulo; potez, koji nebi bio oduran; točku, koja nebi bila nesnosna. Činilo se, da more buči krikom razdražena lava, koji nailazi na neoboriv odpor. Iza onoga zadnjega kuka pružalo je svoje obrubljene grane njeko divlje stablo, koje se nije moglo točno razaznati, i koje je životarilo na onoj klisuri, uza sav slap, štono more onuda siplje. Ono je stablo bilo u divljem protuslovju sa onim morskim gadom, vrh kojega je tumaralo.

„Jared" prodje mimo; sretno. Svjetiljka se utrne i onaj ogavni skup izčezne s vidika.

Sada buka kan da se podvostručila. Šušanj ugušuje svaki glas. Dumnjavina kan da se sakuplja i diže, pak kao da eto navaljuje. Šûm nedaje šûmu oduška.

Ćutim preveć svoju slabost a da bih hotio i kušati da opišem one trenutke. Pero pada samo po sebi iz ruku, kad se samo pomisli na one slike, koje bi trebalo narisati, a da i iz daleka predstâve onaj prizor. Tu je bila sjena, koja se je više izticala nego svjetlo. Tu bi se moralo odkriti nješto, što se nije vidjelo. Tu bi trebalo da ostane u sjeni ono, što se je vidjalo. Dno bi moralo biti svjetlo, svjetlo poput sunca, da se mogu odvojiti one crte, koje su se izpreplitale, oni potezi, koji su se križali. Slika bi morala biti jednolična u svojoj cjelini, raznolika u svojih potankostih. Uzalud bi se tražilo prispodobe, kojom da se označi ono, što bi misao hotjela izraziti, što je oko moglo razabrati, što je srce ćutilo. Jedan bi okvir morao biti za sluh, drugi za vid, treći za srce. Htjelo bi se pak, da se to sve sjedini u nješto, što bi bi bilo ujedno i grozno kao koja nakaza, i veličajno kao koja umjetnina. Slike bi morale biti promjenljive poput slike svetoga Antuna,

Digitized by Google

koju jednoč vidjeh na staklu, te se je mienjala, kako sam ju gledao s kojega kraja. Pak bi morala biti okolo tebe kojekakva šušnjavina, koja bi ti parala uši i da ti tko zasiplje oči octom ili žestom, tek da skačeš, da nemožeš mirovati. Ali i to nebi bilo zadosti. U onaj čas, kad bi te oči najjače zapekle, kad bi ti u ušima najgore zašušnjilo, kad bi bio srdit i na se i na slikara, onda bi trebalo, da te tko uhvati iznenada iza ledja, da te podigne, da tobom zagruha i onako preplašenu, iznenadjenu i zabezeknutu da ti pokaže koji ponor, i da tobom zamahne, držeć te za noge i govoreć ti, da je to sve istina, što se sbija, da su ti sati izbrojeni, dapače da ti je odzvonilo. Eto tako bi se mogo donjekle predočiti onaj prizor.

Na brodu je sve mučalo mukom. Sve je gledalo zapanjeno u more, u zrak, u tmine. Svak je gledao, ali nitko živ nije vidio ništa.

— Bospor, zaviče kapetan u isti čas, kad smo se svi Bosporu najmanje nadali.

Ali ona rieč osta udušena, ponese ju vjetar. Ja ju sami čuh, ali mi ona zazuji neizvjestno, kao nješto, što sam imao, ali što već bijah izgubio.

— Bospor, zaviče on opeta ali jače; do mala smo usidreni.

Tek sada razabrah, da je i ono prvo, što kapetan bijaše reko, bio Bospor.

— Daj Bože i sveti Nikola putniče, prošapta poručnik, koji je već bio počeo misliti, da mu se je s dušom razstaviti.

Inače sve mirno kao prije. A kako i nebi, kad su još tmine, kad se još nevidi ništa, kad je još pogibelji i mnogo! A pak? Nije li se možda kapetan prevario? Niesmo li mi možda za koji tren na kraj, na koju siku? Neplovimo li mi možda protiva koje od onih hridi, izpod koje neuteče nitko živ, tko ju jedan put vidi? Duša se u toj neizvjestnosti nije mogla umiriti, nije mogla ni začeti, kamo li gojiti stalna ufanja. Tek se je nada bila počela pojavljati,

Digitized by Google

— Bospor, zaori još jednom gromki glas kapetanov, odvažno, sjegurno.

Na tu rieč svi se pojmovi usredotočiše u jedan jedini, u Bospor. Ova je rieč bila kao nješto preliepa, što je ronilo u blatu; kao nješto biela poput angjela, što je skakutalo u tami; kao nješto bajna, što je mirilo srce. Poručnik ostavi dušu, i poče opeta misliti na tielo. Grgo se zakune težkom kletvom, kad u onoj tmini lupne prsima o tambuć, Šior Ivo se na tu kletvu neosvrne. U onaj su ga tren mučile krupnije misli, mnogo krupnije, nego su bile kletve bezdušnoga Grga.

A kapetan? Kapetan je mislio na brod, na vojsku, na se. Njegov debeli i mužki glas bijaše izustio onu rieč „Bospor" s njekim ponosom, koji je odavao mir duše i zadovoljstvo. Kroza sve nesgode i pogibelji njegov duh nebijaše nikada klonuo. Ako je ikada odavao, da će klonuti, to je bilo prividno; to je bio utisak jednog trena, jer bi se namah iza toga pojavila, u svoj svojoj jakosti, njegova odvažna i neustrašiva duša pomorca.

On se uzpne na kaštio. Reko bi bio čovjek, da njegovo oko hoće da prodre silimice kroz one tmine, da hoće da razprši onu maglu.

On je bio tu, nepomičan, stalan, sjeguran. Nu, gdje nije pomagalo oko, pomagao je sluh, pomagalo je ono, što se zove izkustvo. Stalno i sjegurno dielio je zapoviesti božmanu, koji bi ih vojski opetovao. Nikad nije uztego zapoviedi, da ju zamieni drugom; nikad nije izustio rieči, da nije bila sjegurna, točna, nepromjenjiva.

Gledajuć kapetana, meni se činilo, da vodi brod po nadahnuću. I tako je bilo.

Na jedan put plane svjetlo. Jedna svjetiljka, dvie, tri, četiri, pak više njih. Pak nema više magle, pak se razabiru brodovi, pak osjećamo svi, da more nije više uzburkano, da se više tutnjavina nečuje.

Digitized by Google

Bospor!

Četvrt sata kasnije mi bijasmo usidreni. Mokri, trudni umorni, saneni, ali spašeni!

Sutra, o samo podne, eto kapetana, koji se vraća s kraja. Reče, da nam je putovati ravno put Englezke, put Falmoutha; u Falmouthu pak da ćemo dobiti nalog, kamo da se odplovi, da se izkrca teret.

Odma iza objeda naredi, neka bi došo k njemu u komoru dispensir. Još ovaj nebijaše dobro uljegao u komoru, a kapetan Baro iza trpeze, na kojoj jeprevrtao dnevnik:

— Kùpi robu, reče, — i beri mi se s broda. Nije „Jared“ za pijane ljude.

— Fate, šior, odgovori dispensir, koji je na to već bio pripravan. Ja našo, ako Bog da, drugi brod, a „Jared“ drugoga dispensira. Ništa za to.

— Za trideset i šest dana ti potežeš tvojih šestdeset i pet franaka.

— Dobro, šior.

— A globa?

— Globa! odvrati dispensir, i zine kao da ga je to iznenadilo, pak se začeše za uši.

— Globa dà, jadan sinko, s tvoje lude pameti. Da si čuvao razbor, a nekupovao vodke i rakije, nebi bilo danas ovoga odbijanja.

Dispensir se pošušti, klone glavom; ama ni rieči.

— A evo te, jadan sinko, zapisana ovdje u dnevniku. Lira štrlina, ni fendika manje. Ja sam to izplatio jutros konsulu, a ti ćeš sad meni.

— Eto, šior, odvrati dispensir, držeć vaviek glavu pokunjenu i stružuć nogom o nogu, mislim, — da ste me globili za prava Boga, jer ja bijah više triezan nego pijan, tako me Bog pomogao; a i da nije toga, mislim, da me niste morali globiti, kad ste me kanili izkrcati. A eto no,

Digitized by Google

Bog i duša, ja i onako nepostadoh siromašniji nego sam. Ako me je red platiti, kako govorite, evo me; ama to je odciepljeno od ustiju moje žene i djece, pak na dušu, komu bilo!

Ove potonje rieči taknuše kapetana, te ostane zamišljen. Nije to bila šala, za dušu onako poštenu, kakva je bila njegova, mirno podnositi predbacivanje o skapavanju tudje djece, pa i nebio kriv, kako i nije bio. Digne se, zatvori dnevnik i preda ga sobničaru, neka bi ga ponio u poručnikovu izbu, gdje mu je bilo mjesto. Pak opeta sjedne. Pogleda dispensira, koji je stajao vaviek potuljene glave, pak barometar, koji je vjesio nad stolom, pak gore kroz dušnik na busolu, pak opeta dispensira. Popostane još malko, te će dispensiru:

— A kakova ti duša, jadan čovječe, da propijaš novce, koje bi morao šiljati svojoj ženi i djeci? A neznaš, da nećeš tako imati nikad na sebi poštene košulje? Nego evo ti tvojih šestdeset i pet franaka, pak mi se miči s broda, a ja ću za te globu platiti.

— A Vi kad hoćete, nujte, odvrati dispensir, Bog će Vam platiti; te pokupivši novce, koji su bili na stolu, otidje.

Eto k večeri na brod drugoga dispensira. Kapetan ga bijaše našo već u jutro. Neka mi dragi čitalac nezamjeri, ako mu ga u kratko predstavim, jer je dispensir na brodu osoba, koja se nesmije zanemariti, a niti može. On je njekakav prelaz od božmana na krmilara, a i da nije toga, njegov položaj kao kuhara čini ga neobhodno potrebita i na krmi, gdje prima zapoviedi, i na provi, gdje čuje prigovore, kojim on nije vaviek kriv, i u fogunu, gdje gospodari. Kako kapetan usredotočuje u sebi svu moć na brodu, tako ju on usredotočuje na želudce. Oba imaju veliku odgovornost, s tom razlikom, da kapetan odgovara samo brodovlastniku, a dispensir svima na brodu, i to svaki dan

Digitized by Google

jutrom, podnevom i večerom. Težak položaj svakako, ako se pomisli na raznovrstnu ćud ljudî; na one nesgode u fogunu, kojih nemožeš vaviek predvidjeti; i na one hire vjetra i mora, koji se pak izrazuju skakanjem tavâ, grnaca, kotlićâ, kotlenčicâ, lonaca, grnetâ i onih drugih željeznih posuda po žeravniku, da moraš gdjekad krojiti čudesa, ako ćeš izpehatiti objed ili večeru, koja bi hodila niz grlo.

Dispensir je bio Bodul, to jest otočanin, a nesjećam se sada uprav s kojega otoka, jal s Brača, jal s Hvara, jal s Visa, ali to vodi na jednu, prem niesu svi Boduli jednake ćudi; tomu se netreba ni čuditi, kad se oni iz sela do sela medjusobno, najskoli u govoru, bitno razlikuju. Nego ovdje nebi bilo mjesta, da se ja o Bodulih bavim, pak eto ih na miru božjem, i mi se vratimo dispensiru. Ja bijah taman na kasaru, kad ga doveze na čamcu izpod broda mladi jedan Turčin. Jedan se krmilar nadazre preko strane, hiti jedno uže Turčinu, koji priveže svoj čamac, a dispensir počne odma svoje stvari izkrcavati na brod. Pak ponese pod provu najprije škrinju; pak svoju košaru omotanu platnom, bojadisanim u zeleno sa pokrovom narešenim rojtami; pak inceradu i staklenku punanu lanena ulja, koja će mu služiti, da maže inceradu, kad uztreba; pak svoj dušek, zamotan užetom i ovijen imbujom; pak njekoliko starih cipela i jedne nove, da ih nosi, kad ide na kraj na dan svetačni; pak privezan ujedno sa cipelami i klobuk od incerade, a k tomu još po koju drugu stvarčicu, o kojoj nije vriedno da se govori. Niesam vidio jastuka; ali toga mornari i netrebaju. Oni mjesto jastuka podvrgnu izpod glave, ljeti koje staro zimsko odielo, a zimi koje ljetno. Bilo mu je ime Nikola. Na glavi je nosio biel, slamnat šešir, a na nogû čižme do koljena. O vratu mu je bila crna, svilena ogrlica, a košulja bez ovratnika. Njegove su oči bile živahne; reko bi bio čovjek, da su se ogledavale u onih božmana. Kako on prenese i spravi svoje stvari izpod prove, eto ga odma na palubu i otale ravno u komoru, da se upozna sa di-

Digitized by Google

spensom. Red je na brodu, da dispensir preda stvari dispensiru, ali se prvašnji bijaše već izkrcao, pak taj posao obavi poručnik. Nikola opazi i primjeti, da je u klieti dosta nereda, a poručnik se uvjeri, da nije ni svega, čega je još moralo biti, da se je odviše potrošilo. Upozore na to kapetana, a ovaj sažme ramenima i reče, da nije kud kamo ni grieh iztraživati, kad eto umače grješnik. Što bi, da bi. Na tome je i ostalo.

Sutra u samu zoru digosmo jedra, te u deset dana plovitbe, vaviek vjetrom u krmu, eto nam Balearskih otokâ na vidiku. O podne, prije no izgubismo ostrvlje s očiju, zabilježi poručnik točku na karti. Sve popodne, pak i pred noć vaviek smo plovili kojih šest milja na uru, svježim vjetrom sa jugoiztoka.

One večeri imali smo priliku opazitì liep nebeski pojav, koji nas je sve ostavio začudjene.

Bilo je osam sati. Kapetan, poručnik, božman i ja bili smo sakupljeni na kasaru. Htjela se baš tada obrnuti prva. Noć je bila liepa. Zviezde su se kriesile najljepšim svojim sjajem u samotnih prostorih nebeskih, i kako vjetar bijaše sasvim popustio, to je more mirovalo, a dupini ga dražili svojim dražestnim skakanjem i pljuskanjem po površju. More je svjetlucalo. Brazda, koju je brod ostavljao za sobom, blieštila se od svjetla, kan da je upaljena. Po krmi i po provi prosiplju se valovi svjetla. Kud dupin zapljusne, tu se pojavi nježan vulkan, koji se mahom zataji, pritegne k površju i izčezne. One pametne životinje kan da su ćutile i uživale čaroban vidik, pak bi se na desetine njih redom takmilo, koja da više poskoči, koja da višekrat prodje okolo broda. Tako bi one plovile, sada uzporedi, sad po provi, sad po krmi, a sada se na jednom pustile u dubinu, te izpod broda izišle vanka na s površje druge strane, i skoknule u vis za metar i više. Put, koji su one sliedile u dubini, bio je točno označen od ognjevita traka,

Digitized by Google

koji bi za sobom ostavljale. Pojav je bio fantastičan; a kako i nebi, kad je eto vatra u vodi plivala!

Mi smo gledali s kasara, njetko pomno, a njetko nehajno, te morske stvorove, koji su se na svoju ruku zabavljali, kad nas neobičan pojav prisili, da pogledamo u nebo.

Onamo na jugu prosula se nebom jaka sinjavina, koja zasvietli na brod, kao mjesečno svjetlo i jače. Pak nješto puklo, zvonkim, visokim podrezanim zvukom. Što bi? Krasan je areolit padao na zemlju, u more; možda niti deset milja daleko od nas.

Iza kako prasne i prosu ono sinjavine, počne odma padati, svjetlucajuć kao zviezda prve veličine, te mienjajuć svakim trenom svoju boju, koja je prije bila biela, pak crvenkasta, pak modra, sjajno modra, doklen neizčezne. Sudeć po utisku, koji primih, veličina areolita bila je znamenita. Nebih ni po što bio želio, da nas je, ma niti iz bliza, počastio svojim posjetom.

Mnogo sam puta promatrao nebo mjeseca augusta i divio se suzam svetoga Lovrinca, ali tako sjajna meteora nevidjeh ni prije ni poslije.

— Ono ti je pala zviezda, ah! reče Ilija, koji je bio na timunu.

— Da, odvrati božman, koji mu bijaše blizu.

Šior Ivo se znamena, a kapetan Baro reče:

— Nije, ljudi božji, pala zviezda, jer zviezde nepadaju. To je ono isto, kao kad bi se reklo, da se po nebu zviezde premještaju.

— Negovorite, šior, odvrati Ilija; ta i Vi ste, Bogu hvala i slava, imali oči, da vidite. Dva su puta. Ili je ono djavolja ili je ono božja. A neće djavo, da ga anatema, biti u zviezde namjestio svoju kovačiju, kad mu i ovdje dolje pune ruke posla. Nego ja ostajem pri drugoj i govorim, da je božja.

Digitized by Google

— Ala, čovječe, pusti se nagovoriti i neprekidaj, odsieče jedko kapetan. Znaj ti, da sam ja brodove zapoviedao, kad ti još nebijaše ni katrama vidio i kad su tebe još omotavale pelene. Dakle slušaj; a slušaj i ti, božmane, to ti neće biti za gore.

Kapetan Baro bijaše osobito dobre volje. To se vidjalo na njem. On se nije nikada upuštao sa mornari u velike razgovore, ali pri liepu vremenu i u večer, kad se nije moglo ništa raditi, i kad nije trebalo da se poteže, on je rado podučavao svoje neuke mornare. On nije bio Bog zna kakova glava strukovnjaka, ali bijaše čitao mnogo i pun dara kako je bio, bijaše mnogo naučio, pak se je mnogo toga i sjećao.

On dakle nastavi:

— Znam, da nećete razumjeti ni desetine od onoga, što ću reći, ali eto tu, štogod će vam valjda prionuti. Znadite dakle, da se mi vrtimo okolo sunca, te da ima još drugih sedam velikih svjetova, od kojih su njeki manji a njeki veći od naše zemlje, te se vrte i oni okolo sunca.

Pak uzme Iliji kapu s glave, baci ju na kasar, te komadićem sadre, koju mu donese mali, a pred svićom, koju iznese božman iz tuge, nacrta okolo iste osam krugova, koji bijahu za četiri prsta udaljeni jedan od drugoga. Pak reče:

— Evo ovdje. Po ovom krugu blizu same kape putuje nebesko tielo, tako zvani Merkur. Nego da se nemutimo; ova kapa, a to budi rečeno jedan put za uviek, to vam je sunce. A po ovome drugome krugu putuje nebesko tielo, tako zvana Venus; a to vam je zviezda jutrnja, iliti vam Danica. Sad gledajte: po ovom trećem kolobaru putuje naša zemlja, to jest mi; pak sad dalje dolaze redom svjetovi: Marte, Jupitar, Saturn, Uran i Neptun. Nego da se razumijemo: ovo niesu baš krugovi, ovo su tako zvane elipse, to jest, ovi su krugovi malo primečeni. Ali ostavimo te sitnarije i ajdemo na deblje.

Digitized by Google

Pak kapetan Baro popostane malko, da se odmori, jer onako životom nagnutim napried, bijaše mu pripoviedanje donjekle tegotno; a tim više, što je morao dva tri krat premjestiti svieću, sad simo sad tamo, da zasvieti na krugove, koji bijahu donjekle u tami.

— A sad gledajte, nastavi on, prignuvši se opeta. Ovdje izmedju četvrtoga i petoga kolobara, med Martom i Jupitrom, bilo je njekoč još jedno tielo, koje se je razprsnulo.

Božman se malko posmjehne, a Ilija se začeše za čupicu, pak će reći:

— A tko Vam to reče, šior?

— Ljudi, odvrati kapetan, dignuvši se opeta.

— Ala je to prevelika mudrost. Ja znam manje. kad bdijem, nego Vi, kad spavate, ali mi se to čini težka rabota. Tko vjeruje u to, nevjeruje u Boga.

Kapetan Baro ga pogleda:

— Ti dakle nevjeruješ, da je to nebesko tielo zemanom bivalo i da ga danas već nema?

— Bih, šior, vjerovao na silu; ali dobre volje i pri zdravoj pameti — nikad. To su kučice, za koje me nebi objesili do velike.

— Ti dakle nevjeruješ u zakon Titiusa i Bodea; ti misliš, da je svak kratke pameti kano ti? A molim te neprekidaj, nego slušaj.

Ilija se pošušti, božman zavije okolo naokolo očima, da ugoneta, što misle ostali to tom poslu, a kapetan nastavi:

— Kako rekoh dakle, to tielo ode; ode kao da nikad nije ni bilo. Ode, govorim, jer je tu njekoč moralo biti po zakonu Titiusa. Veliki Kepler bijaše rekao, da onuje iza planeta Saturna mora biti još dvoje tjelesa. I tako je bilo. Herschell odkri kasnije Urana, a Le-Verrier proračuna u svojoj sobi mjesto na nebu, gdje se mora naći još jedan planet. Po tih računih upravi Galle svoj dalekozor k nebu i odkri Neptuna, od nikoga živa na svietu

Digitized by Google

još prije nevidjena. A to sve učini račun. Na istom se temelju mislilo, da medj Martom i Jupitrom mora biti još jedan veliki planet. Mjesto jednoga velikoga našlo se mnogo malašnih, a to sve vodi na jednu. Tih ima preko dvie stotine i četrdeset pet. To držte na pameti i nezaboravite još, da se te mala tjelesa zovu planetoidi, i da se svako obrće okolo sunca isto kako i ona druga velika, o o kojih je sad bilo govora. Naravno, da njekoja idu brže, a njekoja sporije, da su njeka veća a njeka manja. Planetoid Vesta, na primjer, mogao bi se obići pješice u četiri dana, a Lutecija, na dobru konju, u tri sata.

Ilija zakašlje i gurne rukom božmana.

— Nevjeruješ još? upita kapetan.

— Kad hoćete, a ja ću reći, da vjerujem. Nego mi se sve nješto vrti po glavi, te bih ja to rekao, pa makar i nepogodio, samo da nezamjerite.

— Daj slobodno.

— Ja čujem, da se to sve vrti, da to sve bježi ko biesno jedno za drugim, pak mislim, nebi li se kadagod ti djavoli susreli!

— Ovi ne, odgovori kapetan, jer svaki putuje po svojem krugu, sa zapada put iztoka.

— Sa zapada put iztoka, šior?

— Da.

— A ja vidju sunce i zviezde i mjesec, odkad sebe znam do danas, da izticu u levantu a zapadaju u punentu. Ja mislim, da je to tako sve od postanka svieta; a nezamjerite, šior.

I Ilija pogleda put božmana, a ovaj potonji u tle, kako ga kapetan nebi vidio. Kapetan Baro se na tu sustavi, pak predoči Iliji sijaset dobrih razloga, kako i za što se može zaključiti, da se zviezde kreću sa zapada put iztoka. Nanese mu primjer od mjeseca, na kojem može svako oko razaznati dva glavna gibanja; jedno privi dno s iz-

Digitized by Google

toka put zapada i koje dolazi s toga, što se naša zemlja obrće okolo sebe, a drugo pravo, sa zapada put iztoka, i koje dolazi s toga, što se mjesec obrće okolo naše zemlje. Prvu je Ilija razumio odma, ali ovu potonju nije. Tada će kapetan:

— A nevidiš, jadan sinko, da mjesec izostaje svaki dan nješto put levanta.

— Vidim, šior.

— A što će to reći?

— Bit će šior, jer ide put levanta.

Kapetan zabilježi ovu zadnju i neupita dalje, je li, nije li Ilija sam sobom na čistu, pak nastavi:

— Sad ajdemo napried. Svaki je od vas vidio po koju zviezdu repaticu. Dobro. Ovo je njeka druga vrst nebeskih tjelesa. One dodju iz daleka, prodju mimo sunca i utonu opeta u bezdane nebeske. A njih dvanaest brojem vrti se stalno okolo sunca. Dajte da vam ih rečem, makar ih odma zaboravili. To su: Biela, Brorsen, D'Arrest, Faye, Tuttle, Barnard, Wolf, Tempel I., Tempel II., Tempel III., Winnecke i De Vico. Nego da se pravo reče, danas ih nema nego deset, jer De-Vico i Biela izgubiše se. Put, koji sliede ove repatice, nije na lik kruga, već je to ovako.

I kapetan Baro, prignuvši se, nacrta njekoliko jako ekscentričnih elipsa. Pak nacrta njekoliko parabolâ i doda:

— A one druge repatice, koje dodju i izčeznu, one sliede ovakove putove.

Ilija je to sve gledao više smućen nego uvjeren, a božman je napinjao uši, kako nebi ni rieči izgubio. Ovaj je potonji smatrao stvar drugim okom, nego je to smatrao Ilija, pak ga je stvar više i zanimala. Je li razumievao? Na to nebih mogao odgovoriti.

— Sad dolaze, nastavi kapetan, one zviezde, o kojih ti, Ilija, govoriš, da padaju.

Digitized by Google

— Dajte, šior, da vidimo. Ali se to meni čini jako težka rabota, jer mnijem, da nije lako s Bogom ratovati.

— Nehitaj zakučicami, presieče neuztrpljivo kapetan, nego slušaj i predaj se razlogu. A gledaj ovdje. Vidiš kako su zapleteni putovi, po kojih idu repatice; kako se izprepliću sa putovi ostalih tjelesa. Nije dakle izključena mogućnost, da se gdjekad koja nesukobi sa našom zemljom.

— To bi bio sud svieta.

— Ni za što. Repatice sastoje od tvarî, koje nam nebi mogle mnogo nauditi, ma se i liepo s kojom sastali.

— Hvala, šior, reče na to Ilija, a ja toga, doklen sam pri sebi, nebih želio doživjeti.

— Nehitaj, govorim ti po treći put, kad neznaš o čem je govor i kako to sve ide. A ja ti opeta govorim, da nam to nebi naudilo. Dapače se govori, da smo mi ovu — i pokaza prstom na obhod Bielove repatice — presjekli po pola. Nego ostavimo to; i ja ti kažem, da je sve nebo napunjeno malimi tjelesi, koja bih ja prozvao nebeskom prašinom. To sve plije u prostoru nebeskom; ima takovih, koja su debela po koju milju, a ima ih opeta takvih, koja bi mogao tvojom rukom podignuti.

— Sitne li prašine, za Boga!

— A da što je to, jadan čovječe, nego prašina, prama veličini zviezda i pravih zemalja. Dakle, kako rekoh, ta prašina plije u prostoru, pa i onuda, kuda na svojem putu prolazi i naša zemlja. Mi idemo velikom brzinom, pak ona mala tjelesa, koja susretne naša zemlja, upale se još gore u zraku, i ako su malena, nestane im i znaka i traga, sve otidje u pepeo; ako su pak malo veća, tada popucaju, razdrobe se i popadaju na zemlju. Tako je palo i ono, što smo vidjeli malo prije.

— E, šior, odvrati Ilija, eto u ruke božje!

— A da ti kažem još jednu, reče opeta kapetan. Valjda si kada probdio, na nogama i na otvorenu, noć svetoga Lovrinca?

Digitized by Google

— Jesam, šior. hiljadu puta.

— Pa dobro. Onda si i vidio zviezdâ, koje si mislio, da su padale?

— Jesam, šior.

— A znaš ti, što je ono?

— Odkud meni, šior, toliko pameti?

— Ono ti je veliko jato nebeske prašine, koje se zove Perseidi, i koje ide na okolo sunca, te koje naša zemlja susreta na noć od 10. na 11. augusta.

— Svake godine?

— Svake godine. Pak još i drugo jato, koje se zove Leonidi, i sa kojim se naša zemlja sastaje svake godine na osviće 14. novembra. Pak . . . .

Hćaše kapetan Baro još dalje razglabati, ali poručnik, dolazeć s komore, lupne nehotice o svieću i prevali ju. Šior Ivo se neizpriča, već, kako mu se ona svieća nije vidjela na mjestu na kuverti i ob noć, tako pljune dva trikrat preda se i uputi se put prove, da vidi, ima li tko, te čuva na kaštilu.

Pak se sve vrati na staro.

Mi smo one noći potezali ravno put glave Palos, koja nam je sutradan na večer ostajala u sjeveru. Tako minuše tri dana, jedan ljepši od drugoga. Nije bilo vjetra. nego malo, i mi učinismo malo puta. Bilo je dosta dosade, jer nije bilo nikakve promjene. Tišina od jutra do večera; neprestano uzaludno bracijavanje, sad na jednu ruku, sad na drugu, bijaše svakomu dodijalo. Ništa nije toliko kadro izmučiti i iztezmati mornara, do tišine. On je tada na oči svojim starješinam, te sad potegni ovo, sad zategni ono, samo da mu nema mira. Vrati li se krmilar s timuna, još nije dobro smotao cigaretu, a eto k njemu božmana; daje mu kaviju i šalje ga u sartije, da štogod priveže; sljegne li mladić s jarbora od maistre, još nije dobro

Digitized by Google

stupio na palubu, a eto ti božmana ili poručnika, koji ga šalje na jarbor od trinketa. Vrati li se krmilar iz sartija, a mladić s jarbora, eto mu opeta gotova posla, jer ako ga slučajno nebi bilo, onda mu nefali staroga čela, da odvija i razpreda i da čini svilac, s kojim će pak plesti ili tranelu ili trajinu ili pajet, ili bilo što drugo.

Bila je nedjelja.

Sunce je padalo u vodu, kad mi u zapadu razpoznasmo Munat; tako zovu mornari goru od Gibraltara. Obzor se je crljenio živom crljenom bojom, a vrh Gibraltara dizao se dugačak, proziran, točno opredieljen oblak. Vojska bijaše posjedala okolo dvoje velikih lamnatih pladnjâ, da večera neizbježivi i sudjeni frikandó; a ja, čekajuć da i mene pozovu na večeru, bijah se namjestio na kaštio, da bolje razgledam čaroban, bajan i veleban vidik, koji mi se raztvarao pred očima.

Visoke gore Španjolske, obasute sunčanimi zrakami, koje su umirale, dizale se nebu u vis, gubeći svoje vrhunce u crnomanjastu maglu, u koju kan da su se utapale. Obronci gorâ, sada pozlaćeni, sada crljeni, sada bjelkasti, sada bieli, kako se sunčano svjetlo lamalo i odsievalo po ono vrletnih kosa, ogledavali su se u moru, koje je mirovalo, ali ne toliko, da odsievajuć boje nije svojim lakim titranjem topilo sve u njeki pitomi nered, praveć od svega toga božanstvenoga protuslovja suglasje bajnoga mira i velike neopisive ljepote.

Na lievo, put Afrike, kraja nikud; svukud mirno, tiho more, a povrh njega nebo crljeno, crvenkasto, modro, modričasto i sivo, kako si ga gledao, bliže k zapadu ili bliže k iztoku. Isto je površje morsko bilo crljeno, a onamo izpod sunca krvavo. Korito broda, jarbori, jedra, konoplje, sve to bijaše bojadisano u crljeno.

— Ovo će liepo vrieme, reče Grgo, pružajuć vrč Antunu, koji mu bijaše blizu.

Digitized by Google

— Samo da se dokopamo Munta, pak vrieme kako bilo. A neće liepo, ja mislim, jer mi se nemili ni za što ono crnoga poteza poprieko sunca.

— Da, onamo se stoji dobro; samo da bi pak zapuhao punenat.

I Grgo potegne desnom rukom preko ustiju, da ih otare, a Antun se pritegne malo bliže k pladnju, jer jedva da je vilicom dosizao.

— I da bi trajalo mjesec dana, doda Ilija, vadeć s pladnja komad galete, koji bijaše stavio, da se umoči, — tako bi mogao čovjek dobiti koju paru više do Englezke, a neka, što bi i opočinuo. Nego, ili mi se čini ili sam ugonetao, kao da su ovi krumpiri proklicali.

I stane razgledati jedan komad, koji imadjaše na vilici. Segnu tada svi vilicami u pladanj, te na jedan put iznesu drugih sedam komada krumpira. Svak pogleda svoj komad, pak jedan drugoga.

— A ja ugonetah, nastavi Ilija, podbadajuć lievom rukom lakat desne, te gledajuć svoj komad krumpira na vilici.

— A i meso, nadoveže Antun, eto se je raztopilo po gameli, da mu nema ni traga.

— Dispensiru, zaviče tada Grgo, krećuć glavom desno i lievo, kako bi izrazio, da mu to sve neide po ćudi.

Dispensir izidje iz foguna. On bijaše čuo navedeni razgovor, pak prije nego mu što krupno predbace, reče hitro:

— Danas se gotovo prevarih. Bilo kostiju odviše, a ja nepošao za tim. Ali sutra, ako Bog da, to ćemo namiriti.

— A krumpiri? reče Ilija.

— Zdravi.

— Nepsuj Boga, molim te velikim svetim Nikolom, jer da su zdravi, nebi gorki bili. A ti bijaše pametniji zaviriti u kliet, jer je još do Englezke. Nemoj da se za rana digne bruka na brodu.

Digitized by Google

Nikola, koji nije bio osobito mirne naravi, premuči ipak i neodgovori ništa, već udje u fogun. A Grgo tada pojače:

— Čuj, dispensiru, da niesi ovu potonju Ilijinu zaboravio.

Hćaše Nikola uzkipjeti na ovu zadnju, ali se domisli boljemu, pak se uztegne. On u istinu nebijaše ni po što kriv, ako niesu krumpiri bili u redu. Bili su napokon onakvi, kakove mu ih bijahu predali.

Ostali nerekoše ništa. Pak za malo vremena osta razgovor prekinut. Nije se čulo ništa, do zveketa vilica, kad bi lupnule u pladanj ili kad bi koji po njem zastrugao, da se dočepa komadića mesa, ili da naidje na svoj komad galete, koji bijaše unutra bacio.

Grgo, držeć izpod ustiju galetu i ogrizujuć vrh nje komadić mesa, načne prvi:

— Pomogao sam ja sprovesti ovdje svu jednu zimu, sve od Miholja do konca februara. Punenat i mi mornari kao da se bijasmo dogovorili. Mi bili krcati finom pšenicom, pak uredili žrvanj, te svaki od nas mlio, kako bi ga došla rednja, pak na brodu svaki božji dan kruha friškoga na pretek. To je nama prianjalo želudcu, a kapetanu štedilo galete u klieti. Doveze se jednom dvoje baraka s kraja punanih mesa, vina i zeleni svake vrsti, te kapetan teret za teret, izkrcaj sve to blago božje na brod, a napuni barku pšenicom. Odveze se barka puna kao oko. Onoga se dana napili svi Malage i najeli friška živeža do sita.

— Ala će se biti pjevalo, doda Ilija. A kako i nebi, kad se je vrieme protezalo, uz sve te božje blagodati!

Šior Ivo, koji bijaše došao k fogunu, da naredi večeru i za komoru, pogleda Iliju izpod oka, i vraćajuć se na kasar, nješto zamrmlja.

— Šior Ivo, reče mu kapetan, sutra smo pod Gibraltarom, a do petnaest dana, nadajmo se, u Englezkoj.

— Bože daj; ali ako Bog bude slušao one onamo na provi, hoćemo ovdje i božićevati.

— Samo zdravo, odvrati kapetan.

Digitized by Google

Poručnik ga pogleda u čudu i sljegne u komoru.

— Ovo ti je naše vrieme, reče tada kapetan božmanu.

— Nebo krvavo i vrieme traljavo, odgovori božman, bacajuć oko put prove, da vidi, nosi li mali večeru.

— U jutro, dà.

— Ali su se zviezde sinoć bljeskale; vrieme će promieniti.

— Nebih rekao: Barometar je visok.

— Lako za barometar, šior; ali Vi znate bolje no ja, da nebo jabučasto i žena na porodu, sve to malo traje.

— Nije toga bilo sinoć.

— Bilo je, šior. A sada ono oblaka onamo na zapadu, kô da su mačji brkovi. Vidite li ih?

— Ali sunce?

— Nije utonulo čisto. Vi ga nieste gledali, kad je zapalo. Bili ste u komori.

— Hm, promuca kapetan, samo da se dokopamo Munta, i sljegne pod kasar, da večera, gdje ga je čekalo namrgodjeno lice poručnika.

Božman bijaše pogodio, uzprkos barometru, koji je vaviek kazao liepo. Noć prodje mirna, ali se po nebu bila prosula njeka čmadina, koja nije slutila na dobro. Pak tri dana redom vrieme kô da je pobjesnilo. Najprije počne duvati sa juga, pak malo iza toga sa zapada. Stadosmo tada križati uzduž obale Španjolske, nebi li se kako približili tjesnu, te stali u zaklon od gore Gibraltarske. To nam podje za rukom tek četvrti dan. Kad bili tamo, nije bilo niti pomisliti, da se prodje tjesno i uljeze u ocean. Puhao je punenat. Kapetan dade dakle zatvoriti sva jedra mimo gabija i tu se stavismo pod kapu, i stadosmo križati od glave Evrope do južne obale Španjolske. Osim nas bilo je još dvadeset drugih brodova, ponajviše Engleza. Čekali su i oni, da popusti punenat. A

Digitized by Google

dogadja se često, da punenat, koji puše u tjesnu, malo se proteže u Sredozemno more, te na ovome, a samo malo ovuje tjesna, vladaju drugi vjetrovi. Tada brodovi dojedre do nedaleko tjesna, vjetrom u krmu, a do samoga tjesna pak križajuć. Nas zaustavi punenat izpod Gibraltara pun mjesec dana. Svaki je dan dolazilo brodova sa Sredozemnoga mora i bilo nas na koncu svih skupa više od stotine. Tu se je htjelo silnoga opreza, jer je svaki čas prolazio brod mimo broda. Nebi se bio dobro uklonio jednomu, a eto ti druga tri po provi, kojim, ako su ti mure na lievo, to jest, ako su ti jedra na lievo otvorena, moraš da se svima ukloniš. Opreznost pak ob noć morala se je podvostručivati. Gdjekad bi pala magla. Tada bi svak tražio, da se udalji od kraja, da se otme toj navalici, puštajuć se kojih deset, petnaest milja u iztok.

Mi smo se vaviek držali duž same obale, te dolazili dva puta na dan izpod tvrdje Gibraltarske. Jedan put nas zateče tišina izpod same tvrdje. Struje, koje onuda zavijaju mimo glave Evrope, stale nas rivati put kraja. Čini mi se, da ćutim i danas vrh sebe svu onu težinu, koju sam i onda ćutio. Gole kose, puste goleti, nepristupne hridi, podsječene liti, vrletne poput višava Norvežkih fjorda, drzovite poput orijaša, kad mu gmizi izpod nogu narod patuljaka; nesnosne kao nješto bajnoga i velebnoga, koje te tišti i sjeća te na lomnu narav tvoju, na tvoju ništavost. Sve je to bilo sakupljeno nad brodom. Sad je kosa bočila vrh mora, sad je iz mora buljila nesgrapna hrid, glavom do koje kose, a nogama roneć u pučine morske. Golemi strmac od tisuću i pet sto stopa visine dizao se je okomito nad nama, te svaki čas kao da će se izvaljati sa visine koji stanac, što je na prikrajku koje kose, pobočke koje pukline, navrh koje izdubine. More je lizalo mirno njegovo podnožje, turajuć se u koju pukotinu neobičnim šumom jeke u pećini. Ja sam baš onoga dana čitao putopis Ide Pfeiffer-ove o Madagaskaru. Pak sam prispodabljao brigu,

Digitized by Google

koju priroda bijaše razvila, da sagradi onu glasovitu tvrdju blizu Tananariva, i pomoć, koju bijaše pružila Herkulu, da ovdje usadi onaj stubok, kad, prolazeć s Afrike u Španjolsku, da odvede goveda Geryonova, probi tjesno Gibraltarsko; pak sam osjetio njekakvu potrebu, da zapišem olovkom na rubu jedne stranice one knjige: „može biti, da je ova tvrdja jača od Gibraltarske, ali dvojim!“ — Gledana izvana nije no kamen, na kojem se bjeluca svjetionik, koji je na južnome rtu. Tu se vidi i grad sagradjen još onda, kadno Mauri navališe pod vodstvom Tarika, odklen potječe i arapsko ime Gebel al Tarik. Strategični položaj gore bjehu uvidjeli i Rimljani, te ju naseliše i prozvaše Julia Calpe. Za nju su se tečajem vjekova otimali mnogi narodi, najskoli Španjolci, doklen ju napokon Englezi nezauzeše na izdajstvo još godine 1704., pod vodstvom princa Hessen-Darmstadta. Zaludu je pak Španjolska četiri puta navaljivala na tvrdju, da ju zauzme opeta; uza svu pomoć Francuzke, koja joj je u tom poslu bila vaviek pri ruci, ona je samo gubila novce i ljude. Glasovit je zadnji pokušaj od godine 1779., koji je trajao sve do godine 1782. Četrdeset tisuća ljudi, četrdeset ratnih brodova, deset plijućih baterija sa sto četrdeset i dva topa, pak drugih dvie sta velikih topova sa strane kopna, sve je to bilo napereno proti tvrdji, koja nije imala nego sedam tisuća ljudi, koji su ju branili. Uzalud. Dan 13. septembra godine 1782. svrši podpunim porazom sjedinjenih sila obsjedatelja. Španjolska nepopusti odma, već je obsadu nastavila, ali su Englezi znali stati na put svakomu njezinu pokušaju. Još od godine 1713., poklen mir od Utrechta osjegura Englezkoj posjed Gibraltara, troši ona svake godine do četiri sto tisuća forinti, kako bi ju što jače utvrdila. Danas ju brani šest sto topova, razdieljenih po baterijah, kojih s mora niti nerazaznaješ, i po galerijah izdubljenih u živom kamenu, najskoli sa strane kopna. Govore ljudi, koji se u to razumievaju, da nema tvrdje na

Digitized by Google

svietu, koja bi se mogla Gibraltarskoj prispodobiti. Taj utisak sbilja učini ona na svakoga, koji ju okom vidi. Kad ju pogledaš s mora, pak da i niesi čuo o njoj ništa govoriti, nebi mogao pomisliti na drugo, već na onu ogromnu moć, koju bi čovjek mogao iz nje izcrpsti.

Durbinom mogoh liepo razabrati dvie opice, koje su skakutale po ono goletih, gdje necvate nego valjda koji siromašan cvietak, jer barem sa iztočne strane sve izgleda pusto, divlje, zapušteno. Govore, da s one strane ima gajića i perivojića, da je rastlinje bujno, da ima liepih hladovištâ i onda kada je sunčani pripek, ali ja toga niesam mogao vidjeti. Tamo će opice biti sretnije. O njih sam čuo, da ih englezka vlada goji i brani s osobitom brigom i da se u tvrdji vodi službeni zapisnik o toj majmunskoj obitelji. Blaženi stvorovi, koji kod toliko oružane sile mogu boraviti bezbrižno svoje dane, gledajući s jedne strane Evropu, svoju prvanju otačbinu, a s druge Afriku, kamo se mogu kad tad preseliti, te se u većem broju udruživati i plandovati u šumah tropskoga rastlinja i zelenila.

Kako bi gdjekad nastala tišina, te se jutrom pojavio lagan vjetar s kraja, tako bi svi brodovi nasrtali put ušća, da ga prodju. Uzaludan trud; jer ili bi vjetar s kraja popustio, te bi struja zaniela sve nazad, ili bi to učinio sami punenat, koji bi na jedan put banuo, da zatvori tjesno svakomu jedrenjaku. Gdjekad bi tako jako zapuhao, da bi odtisnuo u zapad do trideset milja one brodove, koji bi se našli bliže Ceute. To se je bilo i nama tri krat dogodilo.

Šior Ivo osim one borbe, koju mu je bilo voditi kao poručniku i kao mornaru, nije imao mira ni trena, samo misleć, kako se eto ljenčari izpod Gibraltara, a da se je na oceanu moglo se je stići u Englezku u manje od deset dana. Ali uzalud sve njegovo naprezanje. Ili je bila tišina, ili je puhao punenat. Preko dana vukao se je s prove na

Digitized by Google

krmu i s krme na provu, kao čovjek, koji nije znao, odklen bi počeo. Kapetan Baro je hotio, da mu „Jared“ izgleda kao djevojčica i da bude liep, kad prispije u luku, pak bijaše naredio božmanu, neka se ponovi biela boja, na tugi i iznutra, sve okolo naokolo broda. Tim je putem dvoje troje mornara bilo vaviek s kistom u ruci; a poručnik, koji taj trošak nije sa ekonomičnog gledišta mogao nikako odobriti, kad se je eto plovilo put Englezke, da se krca ugljen, mrmljao je svaki put i žvakao, kad bi došli k njemu, neka bi dao sad ove boje sad one. Ali mimo svega mučio ga je punenat i porugljivo oko mornarâ, a najskoli Grga, koji se nije stidio govoriti očito, da „svaki dan izpod Gibraltara — i kolač.“ Netom bi dakle poručnik izpao glavom iz tambuća, pljunuo bi na vjetar; pljunuo bi i svaki put, kad, silazeć u komoru, gledao bi more, koje se onamo sprama tjesna bjeluca od pusta punenta.

Jedan dan osvanusmo s one druge strane tjesna, bliže k obali afrikanskoj, kamo nas bijaše zaniela struja. Kad razdani, zamagli se, a iza magle eto se javlja svjež vjetar sa iztoka.

— Levanat, šior, zaviče božman kroz dušnik dolje u komoru, kako bi ga čuo kapetan.

Poručnik, koji je bio u svojoj izbi, te bilježio na kartu riliev rta Almine, koji bijaše digao prije nego preda stražu božmanu, skoči tada sa stôčića, baci kartu, i kao da se je pomamio, eto ga sa svima naočalima na kuvertu. Bio je izvanredno veseo, a kako i nebi, kada ga je eto Bog bio napokon uslišao. Almina je skrajni sjeverni rt poluostrva Ceute. Po rilievu bijasmo kojih osam milja udaljeni od njega. Neprodje četvrt sata a magla se slegla tako gusta, da si jedva mogao razabrati sjenu čovjeka s krme na provu. Ipak smo mi jedrili put tjesna, a uz nas je sjegurno jedrilo sto drugih brodova. Kako se to mora raditi, kad je magla, jedan je mladić trubio svaki minut na morsku trublju, a i češće, jer bi Šior Ivo silazio svaki

Digitized by Google

čas na provu, da ucka mladića, samo neka trubi. Nije se izprva čulo ništa okolo broda; ali kasnije, kad uljegosmo u tjesno, a po tome i doznasmo, da smo uljegli, tinkanje zvonova, trubljavina trubalja, zviždanje parobroda, sve živo kao u luci. Jedan parobrod prodje nas blizu, ali tako blizu, da bismo bili čuli žamor ljudi, koji su bili sakupljeni na kasaru, da ga nije dušio štropot elike i šum vjetra, koji bijaše pojačao.

Dva sata kasnije bili smo na oceanu. Nebijasmo vidjeli kopna ni desno ni lievo. Magla ga je sakrivala.

Digitized by Google

IV. Do Englezke.

Ocean. — Kako i za što odleti košarica u more. — Gdje je govor o jestivu. — Gdje se kuha i pije. — Bez vode. — Žedja. — Valovje oceana. — Na jarboru. — Preko objeda. — Punenat. — Gdje se poručnik srdi. — Na palubi. — Po kiši. — Dva dana kasnije. — Ostrvlje Scilly. — Pilot. — U luku.

Ima nješto čudesna, nješto otajstvena, što tišti misao, kad hoće, samo za jedan tren, da se sustavi na ovu jedinu jedincatu rieč: ocean. Čini se, kan da je to velika lopta, koja se taka u neizmjernost. Govorim „lopta", jer sama rieč kan da je obla; govorim, „taka", jer sama rieč kan da je nelzvjestna, nepojmljiva. Izuštena u mojoj sobi, u miru i tišini iste ljetne primorske noći, čini mi se, da čujem bezkrajnu jeku koje velike poviesti, o kojoj sam nješto jal čuo jal čitao, ali koje niesam razumio. Kan da je ono skup, u kom se usredotočuje nješto, što dolazi iz daleka, i zuji poput vjetra i romoni poput vode i dunji poput groma i mami poput Sirene i stravi poput orkana. U onoj jedinoj rieči sakuplja se, reda, muti i bistri sve, što si milozvučnijega čuo, sve, što si razuzdanijega vidio, sve, što si neurednijega gledao, sve, što si blažega ćutio. S jedne te strane obasiplje mir i sanja o tajnih blaženstvih, tišti te s druge njeka nepojmljiva strava, koja se izrazuje plačem udove i cviljenjem sirote. Ocean je ono veliko platno, na kojem je narisano sve, što priroda ima velebnoga, sve, što ona ima lomnoga. Sama jedna točka toga velikoga okvira slika je daleke bezkrajnosti. Ona je središte, okolo kojega naskaču pojmovi, obasipljući ju viencem, u kojem se nižu redom

Digitized by Google

bajni vidici i plačni prizori. Vasiona se objavlja u mutežu one neizvjestnosti. Ona je odsjev svega onoga, što je nama nepojmljivo, svega onoga, što je sakriveno iza koprene, kojom priroda obasu naš vid. Ocean je kap neograničenosti, on je onaj veliki predstavnik svega onoga, što ćutimo, da je veliko, ali očima nevidimo. Kano da je on tu samo za to, da nas sili, da mislimo o vasioni, o providnosti, o Bogu. On dieli dva svieta. Vasiona se ogleda u njem. Ponori su njegov ležaj. Vaviek je na mjestu, a nikad nemiruje. Vaviek napada, nikad da se brani. Ravan je poput glata, a čuva u svojih njedrih najveća brda i najdublje doline.

Čudna li utiska na duši onoga, koji može reći za prvi put: evo me na oceanu. U tih riečih ima nješto tajnovita, nješto veličanstvena, isto toliko, koliko je ocean tajnovit i veličanstven. Duša tada kan da se je primakla neumrlosti, kan da se usavršuje, kan da putuje daleko, k njekome idejalu, o kojem je sanjala u časovih mira i blaženstva, i kan da život jednog dana spada vjekovječnosti. Ona se nalazi lice u lice sa onim velikim prizorom, koji tek sada ona može motriti, slobodno, bistro, — i nješto neizrecivo tiha silazi na nju sa onih visina, u kojih se valovi svjetla križaju sa tamom, koja se crta u pustih prostorih neba.

Pak se vrati k sebi i promatra s bližega veliko pozorište. Pak počme od kapi.

Što je kap mora?

Od nje do svemira razlika je velika, ali udaljenosti nema.

Pak se misao sustavi na tom pojmu, koji je izraz i poviest te čestice oceana; pak ga prevrće i motri, kano gledalac, koji, pošto ga obasja veliko svjetlo, promatra jedan sami okrajak požara, jednu samotnu iskru, kako mu se oči nebi zablieštile i prizor izgubile.

Dakle, što je kap mora?

Digitized by Google

Kap je u vasioni ono, što i najveće tielo nebesko. Jedno leži u drugome, a drugo bez prve nebi niti obstajalo. Kap je isto toliko važna čest oceana, koliko i Sredozemno more; isto onako, kako je i grumen prvobitna i potrebita sastojina gorâ, čitave zemlje. Kako je tvar izraz gibanja, to se u kapi mora ponavljaju isti oni čudesni pojavi, kao i u sunčanome sustavu. Što je kap u moru, to je zviezda u nebulozi, to je nebuloza u vasioni. Tko zna, što se sbija na nebu? Tko zna, što se sbija u kapi mora?

Pak od česti skoči misao na cjelinu, na onu kap neizmjernosti.

Tada prizor prestane biti jednostavan. Bezkrajnost se pojavlja. Skok nije više tako velik, ponor je manji, ali je za to skupina veća, slika zamršenija, sve skupa tajinstvenije. Pred vidom lebdi neizmjernost, obasuta zviezdami na nebu, ledenim zastorom na zemlji. Valovi pokrivaju veličinu u dubinah, blakitno nebo u visinah. Tajinstvenost izpod površja mora, tajinstvenost nad njim. Visina mora ogleda se u dubini prostora. Prizor, koji je pred očima ima i prelaz trenutka i vječnost vjekova. Nijedna pjega nemuti vidika, nijedan pojam se neriše bistar. Bezkrajnost razvija svoje čare, siplje svoje obmame, gore prozirnom bistrinom neba, — dolje mutnom maglovitošću mora. To je okrajak neizmjernosti, koji je otvoren nad tobom, i ti ćutiš na duši svu težinu toga odsjeva vasione, jer možeš prispodabljati taj vjekoviti prizor sa onimi igraljkami, koje ti nudjaju kazališne pozornice. U borbi, koju tvoja duša tada nemože izbjegnuti, razabireš svu premoć, koja je nad tobom; ćutiš, kako ti sile malaksaju, pak svladan, uništen, vidiš, kako veliča savjest tvoje duše, koju si prezirao, i kako slabi um, kojim si se toliko ponosio. Atom postaje gorostasom, a gorostas patuljkom. I drugčije nemože bivati, kada je izvor toj borbi s jedne strane nada i neizvjestnost osjećaja, a nadutost umovanja s druge. Glatni svod nebeski sja sjajem neizmjernosti. Sjena Aristotelova

Digitized by Google

kan da čuva njegovu prividnu nepomičnost. K tome sjaju zalieće se misao, zalieće se srce. Ali koje dosiže dalje?

Zaludu um prevrće misli, koje se radjaju u nizu onih visina, do kojih je dopro; zaludu ona velika načela, za koja se misli, da su u vasioni zajednička. Zaludu sve. Um klone. Srce nadjača. Tada se redaju pred umom oni osjećaji, koji sižu dalje od svakoga znanja; i um oboružan tom novom, svježom silom, diže se daleko, visoko k nebu. Tada se odkrivaju novi prizori. Zastori ledenog umovanja pokidaju se, padaju. Vasiona nije više stroj, koji kreće sliepa i bezćutna sila. Bezkrajnost postaje prozirna. Lik čovječji, okružen viencem božanstvenosti, veliča, i u naborih neba čita i vidi bistre pojmove o providnosti, o istini, o Bogu.

Ima trenutaka u životu, koje čovjek najvoli dozivati svojoj pameti, da mu draže srce, da ga prenose nazad u dneve, koji su prošli, ali koji se nemogu smetnuti s uma, jer su jednom očarali čitavi stroj, razklimali volju, zabezeknuli dušu. Od tih trenutaka ja najvolim onaj, kad mi se pred očima raztvori za prvi put pučina oceana. Tomu je već prošlo deset godina, a čini mi se, kan da još gledam gladko površje mora, izpod kojega dugi i tromi valovi, vidjeni a nečuveni, dolaze iz daleka, očiti poslanici daleke oluje, koja je gdjekamo bučila i harala. Vidim i dan danas u mašti maglom zastrto ušće tjesna Gibraltarskoga; mislim još, da sanjam o vojnah Nelsona, koji, poklen se proslavi sa toliko bitaka, ostavi pod Trafalgarom i život i vjekovito ime. Mislim, da još razabirem onu stotinu drugih brodova, koji su nam bili sprieda, nazad, lievo i desno, te su plovili i oni, da se povjere nevjernomu oceanu.

Poručnik, naslonjen na obore kasara, prigleda okolo naokolo durbinom, nebi li ugonetao, koje se vrieme sprema k noći. Božman igra takodjer okom, ali po jarborih, da vidi, je li sve u redu, je li se što zaboravilo urediti. Mladići skaču, koji preko sartijâ u kofu, koji po penunih, a koji

Digitized by Google

na baštunu, da pregledaju još jednom najvažnije česti opreme; a kapetan gleda po krmi i valjda nagadja, hoće li prestati već slabašni ćuh sa levanta i kada.

Sunce grije i prosiplje svoje zrake svukud po vidivom obzoru, jer nema oblaka, koji bi ga krio; a nebo se crta okolo na okolo u krugu, ljubeć površje morsko. U sredini toga kruga smo mi, „Jared“, kô nevidiva točka u pustari, koju je sve naokolo prikrila dosadna jednoličnost ravnine neopipljive pržine, gdje se sve u tebi samome usredotočuje.

Pred tobom se stere neizmjernost. Vrh tebe nebo, na kojem se kriesi sunce kô piknja iza velika razgovora božjega, a pod tobom morski bezdani, do kojih čovječja stopa nije sašla i težko da hoće.

Čitavi jedan sviet nepoznatih stvorova prebiva u tih bezdanih. Tu se razvija život najvećih nemani, tu se redaju u slojevih kraljestva nevidivih stvorova, tu je ujedno i kolievka i grob milijuna stvorova, milijuna zadrugâ.

Ocean je od vajkada razpaljivao maštu i najledenijega srca. Na njegov ulaz poreda priča Herkulove stupove, na njegovo površje i u njegova njedra orijaške nemani, a nakraj samoga njega mislilo se, da su vasionski bezdani i velika rieka Okeanos, sin Urana i Gee, iza kojega leži na ogromnih stupovih cakleni svod nebeski, koji se nije niti onda uzdrmao, kada Atlas, koji ga sa zapadne strane nosio na svojih ledjih, opazivši glavu Medusinu u torbi Persejevoj, skameni se, i kada, prevaren od Herkula, pusti da mu ukrade zlatne jabuke, koje su bile namienjene Heri, Jupitrovoj vjerenici. Po moru prosu priča Nereide, njih petdeset na broju, liepe i crnooke, koje su prebivale u dubinah; po njem Sirene, koje su svojim pjevanjem mámile mornare; o njem pričâ bez kraja i konca.

Vrh onih pustih pučina spustiše se najprvi Feničani, ali su ta putovanja ostala u tami poviesti onih davnih vremena. Htjelo se toliko stoljeća, da se rodi Kolumb, taj genij, koji prevrćuć morske karte, i proučavajuć sve,

Digitized by Google

što se je do onda znalo o tom velikom moru, dodje na misao, da potraži Iztočne Indije, ploveć put zapada. Njegova mašta nije se znala privezati pojmu, da bi zemlja bila ravna, da bi zapadni kraj ronio u ponorih. Njega nepreplašiše priče starijih pomoraca; njega neustraši bahata nadutost bogoslovaca, koji su htjeli dokazivati, da se njegova misao protivi istini i svetomu pismu; njega neuztrudi mlitava nehajnost Madridskoga dvora, već vjeran svojoj zadaći, koja mu bi od Boga podieljena, poduprt od jednoga fratra i od kraljice Izabele, navede napokon Španjolsku, da ga podupre u podhvatu — i Amerika bi odkrivena, ocean preplovljen.

Veličina oceana mami i dan danas najbolje i najuztrpljivije učenjake, koji se muče zaludu, da ga spoznaju svega, jer im se on krije, omotavajuć neprozirnom koprenom svoje ponore.

Vaviek se je mislilo, da bi Atlantik morao biti dublji po sriedi. Danas se zna, da se nije dobro mislilo, jer se je u potonje vrieme našlo, da je po sriedi plitčiji nego pri kraju. Velika podmorska visočina, steruć se sa sjeveroiztoka najprije put jugo-zapada, pak put juga, dieli njegove vode u dvie velike kotline, koje se pak dielomice znatno uvaljuju, te se može reći, pravi su to ponori. Tako se je na jugu od Kanarskog ostrvlja naišlo na dubinu od šest, a na sjeveru od Malih Antilâ, te prama Newyorku, na dubinu od sedam kilometara. Vrhunac gore Himalaje, bačene u te dubine, jedva da bi provirio na površje. Biokovo bačeno u zaljev od Mexika, a povrh njega Velebit, a povrh Velebita Klek, nebi se površja dotakli. Iztočna kotlina Atlantika nije tako točno iztražena kao zapadna, ali se može svakako zaključiti, da i tamo mora biti velikih dubina, jer je ratni brod „Essex“ naišao na dubinu od pet kilometara i pô. Otoci Azorski dižu se na ledjih Atlantičkoj visočini, a otoci Bermudski diele na zapadnoj strani u dvoje najveće i najznamenitije dubine Atlantika.

Digitized by Google

A ima li stvorova u otih strašnih dubinah?

Do nazad njekoliko godina mislilo se, da nema. Govorilo se, da u dubini većoj od osam sto metara nemože biti ništa živa, najprvo s toga, što je dolje temperatura nizka, tlak velik, što nema ni zraka ni svjetla, koje da treba svaki stvor, ako će živjeti. K tome bijaše nadošlo i mnienje čuvenoga prirodoslovca Eduarda Forbesa, koji, poklen iztraži Englezko i Egejsko more, presieče kratko i reče, da u dubini nižoj od pô kilometra nema više života. Ali se je u zadnje doba učeni sviet uvjerio protivno, i danas se zna, da na dnu oceana ima stvorova, koji živu, stvorova, kojim se je prije nalazilo traga samo u okamenicah. Tako se je našao morski liljan (Rhizocrinus Lofotensis), za koji se mislilo, da je živio u sekundarnoj periodi, i da ga je bilo nestalo već od tisuć i tisuć godina. Do malo godina nazad mislili su učenjaci, da na dnu oceana obstoji njeka organična sluzina, koja ga pokriva svega, i koju su zvali: bathybius; ali, uslied iztraživanja, prigodom ekspedicije „Challengera", zna se, da se je mislilo krivo.

Ocean ostaje još svedjer tajnovit u svojih zamršenih pojavih; još će se na dugo razpaljivati na njem mašta istih učenjaka, koji hoće da nagadjaju srcem, kad nemogu pogoditi umom. Glasoviti Maury, pjevajuć veličinu prirode nad valovljem oceana, ide toli daleko, te misli, da se je isti Bog morao prečuditi, kadno vidi, koliko je usavršeno njegovo djelo. Schleiden, pričajuć o bajnih divotah i o veleljepju, kojemu je na mjestih dno oceana pozorište, oživljuje one tajnovite prizore, čarajuć sam sebe i drugoga. I nema sbilja čudovišta, kojemu se nebi našlo priklade u onih bezdanih, u kojih se neizmjerno majušno nadtječe sa neizmjerno velikim.

Podmorski prizori dozivlju umu one djetinske priče, koje smo slušali med snom i javom, kad se je dojilja zaludu mučila, da nas umiri i uspava. Tajnoviti gajevi, vaviek

Digitized by Google

zeleni, vaviek pitomi, oživljeni srebrnim cviećem, koje se nagiblje zlatnoj ribici, koja im prolazi mimo, zapliću se i skrivaju se iza brežuljaka, na dnu doline, na vrhu brda. Koralji izprepliću svoje grančice i steru se kô nježno okrilje nad lišćem nježnih stabalaca, nad bisernicami. koje hoće da se nadtječu sa sjajem bajnih nulipora, koje se crljene, rumene i zlate navrh ostataka poginula bilja. Vrh grimizna dna, pokrivena od milijuna i milijuna stvorova, diže se ponosita gorgonija, te pružajući na lik lepeze valjavici mora svoje hvoje, sad se crljeni, sad modri, sad žuti, sad zeleni a sad crni, a vaviek je liepa, kô liepa jagodica mlade i liepe djevojčice.

Ovdje je zavojita suputica, onamo uzbrdita laznica, čijega je traga nestalo, jer anemone s jednoga kraja na drugi steru svoja ticala, te ljubeć crnolike liti, razastiru tamni sag nad dnom, vrh kojega zaludu hoće da prodru brzim letom laki prebivaoci onih predjela. Flustre i eskare zaviju koralj, a patele ga bojadišu u žuto, u zeleno, dočim ribica kolibri, taj najnježniji i najljepši stvor oceana, igra se i plije okolo njega, obasipajući ga sjajem, u kojem su sakupljene sve nježnije i svežije boje, koje je imala priroda, kada ju je stvarala. — Lagane poput duhova, liepe poput angjela, biele poput sniega, pružaju fisalije svoje zvončiće, a nježne ribice, koja žuta, koja zlatna, koja srebrna, uznemiruju otaj posmjeh prirode. Liliputski gajevi, sada pusti, a sada napučeni i oživljeni od tisuću stvorova, skrivaju u svojim njedrima bića, od kojih da ih nebi milijun mogao nositi na dlanu, reko bi, da su zmije, da je i u tome skromnome svietu htjela priroda, da mira nebude.

A kad bane noć, eto valovja ognja, koja zamjenjuju te prizore. Čitavi onaj mali sviet uzpali se od ljubavi i gibljuć se grozničavim gibanjem, reko bi, da se ogleda u ribi-mjesecu, čije svjetlucanje ostavi malone u tami milijune i milijune gorućih stvorova. To je kraljica pozornice, to

Digitized by Google

je meteor onih majušnih hladovišta, gdje se tisuć i tisuć poljubaca dieli u jedan mah. U onih nježnih šumicah i gajevih stvorovi se radjaja na tisuće, na tisuće umiru, i nijedna povorka pratilaca da bi izazvala umjetan plač, nijedna suza da bi se zalila nad stvorom, kojemu je grob veličina oceana. To su fantastični prizori, u kojih je priroda sakupila sve, što je imala nježnijega, gdje je prosula sve, što je ljepšega imala pri ruci. Puna ljubavi, ima i ona svoju mezimčad. Neumorna u proizvadjanju vrsta, u traženju usavršena, znala je sačuvati kroz tisuće godina morski liljan, skrivši ga u najzabitnije bezdane oceana. Ondje, med kosami i hridinami, zaronjen šest kilometara izpod površja morskoga, uz malo stvorova, zahranjenih od prahistoričnih vremena, životari, zuludu pružajuć nježna svoja ticala, zaludu razvijajuć svoje ljepote, kad ih nitko negleda. Samotan, na groblju tisuću vrsta i milijuna stvorova, njegove grančice su samo kadikad potresene od mikroskopičnih školjka, od kojih stotine vrsta žive u raznih visinah oceana. Na njegovih hvojah popostane ljuštura nautila, kad plivajuć mimo glave Olujâ u neizbrojivom družtvu, umre na putu i sljegne u svoj grob, kamo će ga u kratko slieditи svi drugi, a neće za to početnoj zadruzi malaksati niti broja niti veličine.

Mali umjetnici, sakupljeni na dnu, dižu prude od koralja, koji će se s vremenom dotaknuti površja, po kojem sada pliju morski gadovi, nesgrapne žabe najveće vrsti, i po kojem skakuću i pljuskaju otrovne zmije, najskoli blizu obala Lakediva, nagomilane u klubka od stotine. Njekoliko metara niže stoje pritajane u skromnih hladovištih one školjke, u kojih je biserovo zrno, te će jednom resiti ili vrat biser-djerdanom ili kosu biser-viencem koje bogate krasotice jednoga od pet dielova svieta.

Digitized by Google

Kako je to poručnik- slutio, a kapetan nagadjao, kad bilo k noći, vjetar sa iztoka prestane sasvim i nakon malo pojavi se nješto ćuha sa sjevera. Otvorismo tada jedra na desno i krenusmo put glave svetoga Vincenca. Od prve straže, od osme naime u večer do ponoći, bio je red poručnika, da stoji na kuverti. Kako je vrieme bilo liepo, to se Šior Ivo stane junački šetati, mjereć onaj prostor, koji je na palubi dielio kasar od jarbora od prove. Na nogů je nosio visoke čižme, koje, da je čovjeka popao hir, da ih mjeri, bile bi potegle više od četiri kila. Na glavi mu bila kapa od crna sukna, koju bijaše kupio nazad nje koliko godina u Englezkoj za dva šilinga; a on bio omotan u dugi kaput od mrčine, koja je njekoč bila smedje boje, a sada mjestimice požutjela, a mjestimice probliedjela onim bljedilom, koje kaže godine i na odjeći i na obući i na licu. Kapu bješe tako navukao na glavu, da se je moglo reći, da je glavu zavukao u kapu; uši prikrio zavraćenim ovratkom kaputa, da su se vidjeli samo obrazi, a može se reći, i sami nos, jer bi kadikad i njega samoga nestalo, kad bi potulio glavu, skučio ju do prsiju.

Tko je poznavao poručnika, bio bi rekao, da je barem u onaj čas bio zadovoljan. Nije gledao preko oborâ, jer i ako nije brod letio Bog zna kako, bijaše se ipak onoga istoga dana izkopao izpod gore Gibraltarske, gdje je mogao još kvičiti mjesec dana i više. Nije mu dakle težalo, ako se baš one noći brod i nemakne, prem bi ga radje bio gledao, da plovi, nego da ljenčari i da onako dosadno lupa krmom po moru. Kako je bilo vedro i liepo, to se nije niti brinuo da gleda put prove; ondje bijahu i onako krmilar i mladići.

Dispensir je pušio svoju lulu uz samu barku, pod vjetar, te bi kadkada zapjevao tako tiho, da ga se na krmi nije čulo, a na provi nije razumjelo, njišuć se na jednoj košarici, koja mu je služila umjesto stôčića. Nikola je sve svoje stvari činio osbiljno, pak je osbiljno i pjevao, osbiljno se

Digitized by Google

na košarici i njihao. Osbiljnost dispensirova bila ipak gdjekad začinjena njekakvom finom i jedva prozirnom ironijom, koja je, u podanih okolnostih, uz stanovite uvjete, znala staviti u gibanje usne poručnikove, te bi bio rekao, da se poručnik smije. Ali to nebijaše smieh; to bijaše njeka vrst odobravanja, kojim je poručnik gdjekad častio dispensira, kad bi ovaj mislio, da nije u nevrieme, ako reče i koju neslužbenu rieč.

Neznam uprav kako, ali mislim po škripanju, dosjeti se Šior Ivo, da je dispensir na košarici. Približi mu se tada i reče, da nije pametno lomiti stvari, koje ipak nješto vriede, kad eto, Bogu hvala, po palubi penuna, na kojih može sjediti petdeset ljudi, da su i deblji. Rieč „deblji" izusti Šior Ivo bez ikakve zle namjere, ali nespretno, baš u nevrieme, jer je sam dispensir bio debeo, trbušast, mnogo deblji nego je to morao biti prama svojoj visini. Dispensir se uvriedi, zagrize brkove, digne se, podigne košaricu, zamahne i s njom preko strane u more.

Šior Ivo nereče ništa, samo pljune, pak se vrati na kasar. Ote se noći nije više šetao.

Premda je već bila odzvonila jedanaesta, kapetan Baro još nebijaše legao u krevet. Poslije večere on je obično štogodj čitao, te kad bi mu čitanje dodijalo, uzpeo bi se na palubu, da vidi, kakvo je vrieme, pak bi tek onda pošao spavat. Kapetan je uprav izilazio iz komore, kad se poručnik vrati na kasar.

— Naše vrieme, reče kapetan.

Šior Ivo neodgovori. Nebi se kapetan na taj muk bio niti osvrnuo, da svjetlo, koje se je prosipalo van kroz dušnik, nije bilo razsvietlilo obješeni nos poručnikov.

— Naše vrieme, ponovi kapetan debelim i mužkim svojim glasom, te popostane posred kasara, kao čovjek, koji čeka odgovor.

Šior Ivo se niti ovoga puta neobazre, već misleć valjda na košaricu, koja je već plovila po krmi i nemareć ulje-

Digitized by Google

gati u razgovor, spusti se opeta s kasara na palubu i uputi se put prove. Kapetan povuče za njim oko, ali nenadoveže ništa.

Onamo je na kaštilu bio mladić, te stražio, a izpod straja od maistre sjedio krmilar, slobodan od straže. Dispensir, koji je bio uz krmilara, kad ču, da eto na provu poručnika, digne se, korakne i popne se na kaštio; sjedne na argan i stane pjevuckati.

— Što ti se dogodi s poručnikom, reče mladić, koji bijaše čuo rječkanje po kuverti, i vidio, kako je nješto preletilo preko strane u more.

— Ostavi rieči, molim te — odgovori Nikola — dao bih ja sad život za tursku paru. Neuvriedi me još nitko živ, kao ono stare mrcine; ali neka ga, daj Bože mu se osvetim, prije no jutro osvane.

— Nije Šior Ivo zao čovjek, primjeti krmilar, koji se bijaše primakao kaštilu.

— Nepitam te ja, koliko ti je godinâ, no kakav si, odvrati Nikola, koji se je tek sada bio počeo uprav ljutiti.

Šior Ivo bijaše medju tim došao do samoga kaštila, ali kad ču, o čem je govor, vrati se natrag, i nedohodeć barke, zaviče:

— Oko na provi!

— Oko, odgovori mladić.

Pak sve umukne. Nikola otidje u fogun, a krmilar stane šetati od foguna do kaštila.

Primicala se dvanaesta. Dispensir, da se tobož razabere od jada, koji ga je mučio, naloži vatru i hoće da kuha čaj. Sljegne pod provu, te iznese kavnik, šećera, zdjelu i žličicu. Vraćajuć se u fogun, upita krmilara, bi li valjda i on popio malo čaja.

— A ti daj, svejedno, odgovori krmilar, te se spusti pod provu, da iznese i on žlicu i šalicu.

Digitized by Google

Kad čaj bio gotov, dispensir nalije najprije svoju zdjelu, pak krmilarovu. Posjedoše oba na stirić. Krmilar stane drobiti galetu, te prije no počne jesti, upita:

— Čuj, dispensiru, meni se sve čini, da nije ovoga puta jestivo, kako bi moralo biti.

— Daj mira, čovječe božji, nije loše.

— Ti znaš bolje, što je u dispensi no ja, koji tamo nesilazim; ali mi se sve čini, da neće biti dobro, ako se mi nedokopamo brzo Englezke. A Bože daj, da se varam. Ali sam ti danas jedva jedvice rivao meso u želudac. Ja mislim, da sam pogodio, ako rečem, da je već godina dana, što je meso posoljeno. Ama kaži, tako bio zdrav, niesi li našo još u mesu nijednoga crva?

— Jesam prekjučer njekoliko u jednom kraju, kad sam ga pregledao. Ali to nije ništa. Meso sam oprao, pak posolio opeta.

— A da je današnje meso bilo iz onoga kraja?

— Bog i duša, nije. Prevrćem ga svaki dan, prije no ga stavim, da se kuha.

— A jesi li sve pregledao?

— Niesam.

— A koliko ima toga?

— Još za četiri mjeseca.

— To je ono, česa se ja vaviek bojah, reče krmilar. To ti mi sad jedemo meso, koje je, Bog sami zna, od kada na brodu.

— A kako se ti tomu domišljaš, upita dispensir.

— Kako znaš i sam, stvar ide ovako. Meso, koje se kupilo u Azovu, to je sahranjeno, doklen se nepojede ono, koje je na brodu od prije. Račun je čist.

— Pak?

— A mesu prvašnjemu bile godine Matuzalema, jer se je vojska „Jareda“, još nazad četiri mjeseca, davila mesom, koje je zaudaralo.

— A odklen ti to znaš?

Digitized by Google

— To sam čuo u Carigradu.

— A za što dodje na brod?

— Rekoše, da se je pojelo sve, što nije bilo dobro, i da je sad bolje.

— Lako za meso, odgovori dispensir, nego se bojim za kruh. Ja ću meso očistiti i urediti, pak će biti dobro, ali kruhu nema lieka. Ako se pokvari, s Bogom, neozdravi ga nitko, a . . . .

Dispensir umukne. Umukne i krmilar, jer eto njetko dolazi put prove. Bio to poručnik. Šior Ivo je dolazio i ovoga puta, da hiti oko na kaštio i da vidi, ima li tko, te gleda. Još ona dvojica nebijahu gotova sa čajem. Ipak se dignu, ali svaki sa svojom zdjelom u ruci. Krmilar podje do kaštila, te se tamo nasloni, a dispensir unidje u fogun.

— Dajte ruku, reče poručnik, da otvorimo malo jedra.

— Fate šior, odgovori krmilar, zaklanjajuć izpod kaštila zdjelu sa čajem.

Mladić sljegne s kaštila na palubu, zazove maloga, koji je driemao izpod barke, pak podje i on pod vjetar na brace od trinketa. Dodje i dispensir. Šior Ivo odande pušta, a ovi odavde potežu. Kad bijahu dopotegli, podjoše na krmu svi, poručnik s one strane, a ovi s ove, i otvoriše isto tako jedra od maistre. Sad niesmo plovili više put glave svetoga Vincenca. Vjetar bijaše skočio nješto malo na sjevero-zapad.

— Hoće ovdje trmuntana, reče dispensir krmilaru, hodeć put prove, kako sve bijahu uredili.

— Hoće, odvrati krmilar, ja joj se nadam. Zna ovdje puhati po deset dana bez prestanka.

— Da Bog da, puhala deset, pak još deset, doda mladić, uzpinjuć se na kaštio.

Pak dispensir unidje u fogun po zdjelu, a krmilar podje tražit svoju pod kaštio. Šior Ivo se nasloni na dušnik od komore i stane valjda misliti, kamo se može dospjeti, ako

Digitized by Google

pregne puhati trmuntana. Nebo je bilo svedjer vedro, a dupini su skakutali po moru, oživljujući ga čarobnim sjajem i prosipajući po njem i u njemu valovje svjetla. „Jaredu“ su bila sva jedra na dvor, ali zaludu, kad je bilo malo vjetra, i kad nije bio povoljan. Poručnik se od prve nebijaše raztužio, što pade levanat, jer se onoga istoga jutra bijaše „Jared“ izkopao iz tjesna. To je bila svakako velika stvar. Biti na oceanu, to će reći biti na skoku za dalji brzi put. Ali je to već sada on bio zaboravio, jer da je bilo dobra vjetra, moglo se je ploviti napried, ali pošto ga nije bilo, to se je stalo na mjestu.

Šior Ivo je i ovoga puta hodio daleko sa svojimi zahtjevi; kako vazda, pretjeravao je i ovoga puta u svojem prosudjivanju. On je hotio imati odviše, i reče jedan put Grgo, da se nebi Šior Ivo stidio saželjeti, da „Jared“ u tri dana doplovi u Englezku. To je bilo razno shvaćanje, kod kojega se je dielilo mnienje mornarâ od mnienja poručnikova. Svi su na svoju ruku vodili račune. Poručnik je mislio na družtvo, na svoju glavnicu, a mornari na svoju plaću. Težko je biti tanku na novcu u kojoj luci, a najskoli onda, kad je ta luka englezka, gdje čovjek može dobiti sve, što mu samo na um pade, za čim mu samo srce hlepi.

— Daj, reče krmilar dispensiru, netom bijahu oba opeta posjela na stirić, daj kaži, što si hotio reći o kruhu, jer te niesam razumio.

— Rekoh, da je lako za meso, ali da nije lako za kruh.

— To sam čuo. Ali dalje?

— Znat ćeš i ti i ja, pa ako Bog da, i svi ostali do malo, ako nas samo trmuntana nepusti brzo u Englezku.

— Ta kruh je dobar.

— Ovaj, što jedemo.

Krmilar pogleda začudjen dispensira, mahne glavom, zagleda se pred sobom u tle, i neodgovori.

Digitized by Google

— Znaš, što ću ti reći, nastavi dispensir, polažuć praznu zdjelu na palubu, niesu ni na ruci svi prsti jednaki. Evo deset godina, da plovim, a četiri, da su me stavili za dispensira. Niesam još ni na jednom brodu našao sve u redu dolje u klieti, pak evo, da Bog pomogne, niesam ni na „Jaredu." Kako znaš i sam, nije se svatko rodio, da bude dispensirom i niti svatko neide za tim, da sdušno obavlja ono, što mu je red obavljati. Kad sam došao na „Jared", ja sam ti pošo odma dolje u kliet, da vidim, što je i kako je. Kad ja dolje, a to imam što gledati. Počni od mesa, pak svrši sa solju, to ti je bilo sve, kan da je ukradeno. Zapušteno, brate, da ti je srce pucalo, a i svetac bi se bio razsrdio. Prevrćem po policah, a tamo pršut, koji se topi u brašnu, kô da je brašnom posoljen. Jaja u vapnu, a neznaš, kako da ih vadiš, jer ponestalo vode, pak to sve otvrdnulo, kô da je okamenjeno. Polij uzalud vodom, jer se vapno neda. Miešaš li, razbio si sva jaja, neosta cieloga nijednoga. U baji, gdje je meso, koje je na ruku, nadjoh tri aršina imbuja, a vrh imbuja tri lojene svieće. U kraj dispense, a iza druge jedne baje mesa, nadjoh dvie staklenke pune crnoga vina, a treću praznu. Do staklenaka dva suha jezika, na pola izgrizena od miševa. Hitim oko na ormar, što je bio sa strane od prove, a tamo ključ i ključanica zamazani lojem i maslom, vrata razklimana, jedva da su se držala. Otvorim i vidim unutra loj, maslo, mast, luk, kapulu i što ja znam još, sve zajedno, sve jedno vrh drugoga, da niesam znao, s kojega bih kraja počeo, da to poredam. Ah! ovdje smo, kume moj, rekoh sam sobom i podjoh na drugu stranu, da zavirim u skladište za kruh. Kad ja tamo, a to se imam sit česa nagledati. Vrh kruha paučine, kô da odavna nije žive duše bilo na „Jaredu". Paučina se hvatala za paučinu, a više frdžopa iliti razkomadanog kruha, nego cielih galeta. Valjda je dispensir, a nije druge, ili on ili kamarot, gazio nogama po kruhu, jer mučno mi je vjerovati, da bi

Digitized by Google

inače galete bile onako razdrobljene. Spustim se u svetu Barbaru, da pogledam vino, a tamo, brate, lagav vrh lagva, puni vrh praznih, a prazni vrh punih. Nijedan da je bio stranjan (pričvršćen). Sve se je to moralo valjati s kraja u kraj, i čudo, da se nije sve porazbijalo. Rekoh kapet . . . . .

— Daj, kaži, presieče napokon krmilar; ti reče nješto o kruhu, ali nedovrši.

— Rekoh, da ima više frdžopa, nego cielih galeta.

— A crvî?

— Bojim se, jer jutros, kad sam drobio u kavu, vidio sam njih njekoliko, te su plivali vrh zdjele.

— Hm! doda krmilar — meso i kruh; sad smo gotovi!

Začeše se za uši, digne se, te ode pod kaštio, da tamo spremi svoju šalicu. Dispensir zapali svoju drvenu lulu, te podje pod vjetar. Poručnik je bio svedjer na kasaru. A kad hćaše da odzvoni ponoći, zazove i spusti barketu. Kad vidi, da brod suče samo tri milje, namrgodi se, pljune protiva vjetru i zabilježi to, što je bilo, na drvenu ružu, koja je visjela na tugi do samoga krmilara.

Zakucne napokon ponoći i straža se obrne.

— Ala pitoma vremena, reče Ilija, nastupajuć stražu i hvatajuć timun.

— Za plaćene neprijatelje, zamrmlja Šior Ivo, i povuče se u komoru.

Božman, uzilazeć na palubu, hiti odma, još iz tambuća, pogled put jarbora, da vidi, kakvo je vrieme i puše li. Valovi, koji su dolazili s daleka, bili su počeli ljuljati brodom, jer s nestašice vjetra nije imao u jarborih nikakva naslona. Kapetan se ove straže niti nepokaza na palubu. Nije ga ni trebalo. Bilo se je na oceanu. Plovilo se je daleko od kraja, put otvorena mora. Samo da se pomno gleda s prove, kapetan Baro je mogao opočivati mirno. Grgo odjuri iz tambuća ravno u fogun, da skuha čaj.

Digitized by Google

Kako bi gotov, ponudi božmanu, koji je s kasara gledao jedan parobrod, što je prolazio mimo. Božman primi ponudu, a Grgo mu pošalje po Antunu šalicu punu na kasar. Na mjesto Antuna sjedne na argan Grgo, da pije i gleda put prove. Dočim je ovaj bio na kaštilu, sljegne Antun pod provu, iznese kavnik, te hoće da kuha i on.

— Ostavi kuhanje! zaviče mu Grgo s kaštila, evo ti od ovoga moga, a ti ćeš kuhati kasnije, pak se nas dva lako namirili.

Antun spravi kavnik u barku, neka mu je na ruku, kad ga bude trebao i kad ga dodje red da kuha. Pak podje k Grgu na kaštio. Ovaj mu pruži svoju zdjelu, u kojoj bijaše ostavio čaja i sdrobljena kruha.

— Niesi pogodio, reče Antun, poklen se nadahne nad zdjelu; ovo ti daje po kavi.

— Miriši malo, odvrati Grgo, ali ništa za to, i kava se pije. Niesam voljan prati kavnik svaki put, a niesam gospodin, da bih dva držao. Ta to se i onako popije.

— Al nije to samo.

— Da Bog pomože.

— Zadaje po loju.

— Dà, nješto malo; ali tu nepomaže ništa, kad moraš kuhati na loju. Kad se digoh, nenadjoh u fogunu ma niti same jedne iskre. Mjesto da kunem i da se zaludu srdim, uzeh umotak loja, pak eto skuhah. A da su oni od druge straže bili i malo pametniji, bili bi malo vatre dohranili.

— Bile bi im valjda ruke izpale, da jesu, odgovori Antun, polažuć praznu zdjelu na kaštio.

— Mogli su. Nije im bila sila bracijavanja i potezanja. A hoću ja onomu huncutu od maloga dati sutra zaušnicu, da je neće lako zaboraviti.

U to dodje božman na provu. Vjetar bijaše počeo puhati jače, ravno sa trmuntane. Braci niesu bili dobro otegnuti i penuni su bili odviše otvoreni. To je božmanu smetalo, pak zazove:

Digitized by Google

— Dajte ruku, djeco, da otegnemo brace.

— Fate, odgovori Antun.

Pak se spusti s kaštila, a za njim Grgo. Kamarot bijaše u fogunu. Zazove ga, zazove i drugoga mladića. Jadan kamarot sanen, jedva ševrda po provi, ali nije kud, red je potezati.

— Poteži! vikao je božman, puštajuć brace pod vjetar.

— Fate, odazivali su se mornari, potežući nad vjetar.

— Volta! rekao bi božman, kad bi brac bio otegnut.

— Volta, odvratili bi mornari, te onda zavezali. Božman pusti iza toga barketu. Sad je „Jared" plovio malone pet milja. I svak se vrati na svoje mjesto. Antun podje na kaštio, božman ostane na kasaru, kamarot unidje u fogun, a Grgo zamieni na timunu Iliju, pošto je već bila odzvonila druga iza ponoći. Kako Ilija dodje na provu, hoće i on da se obredi čajem, pak uljeze u fogun. A kad vidi, da nema vatre:

— Ala, reče, nije se ovoga dogadjalo, odkad sebe znam, pa sve do noćas.

Pak obraćen put kamarota:

— A ti, mali huncute, niesi mogao priložiti, da se neutrne, nego mi se tu libiš po svu božju noć, samo da te nije na kuverti.

Kamarot, koji je već bio počeo kljati, protare oči i odgovori:

— Nije bilo ognja niti onda, kad se digosmo.

— A za što nije?

— Mislim, da je kapetan naredio dispensiru, da neće, da se ob noć loži vatra.

— To nije moguće, odvrati Ilija srdito; nego mi se beri iz foguna. A drugi put, ako te nadjem unutra, a vatre nebude, gledaj, da si skočio brzo van, jer si inače na čudu.

— Ali ako kapetan neće?

— Reci ti dispensiru, neka on kaže kapetanu, da sam ja rekao, da ću ložiti ob noć vatru i kuhati čaj i kavu,

Digitized by Google

doklengod bude na brodu ugljena i drva, jer da se je na brodu jelo i pilo ob noć i ob dan, kad je samo bilo što, da se kuha i pije. A neće biti toga rekao kapetan, jer on zna bolje nego i ti i ja, da se vojska zaludu neprisiže krivo svaki put, kad dodje u luku, i zaludu nekrije ugljen, koji je na brodu i kojega se nije kupilo.

— Kapetan je rekao, da je ugljen skup.

— Za onoga, koji ga kupuje. A reci ti kapetanu, da nijedan brod, koji nosi ugljen, nije nikada ugljena kupio, pak da nije ni „Jared", i ako Bog da, neće. A to vojski na dušu, jer kapetan neide u gavun, da ga sakrije, već mornari. Znam, da sam u jedan sami put pomogao ukrasti za brod više od četiri tonelade (bačve) ugljena, a to kapetan nije makao na svoju dušu, a niti brodovlastnik. A neka sve to na miru božjem, samo da je na brodu stari red i neka se nepredu nove zakučice.

Pak Ilija popostane i hoće da naloži. Ali se neda. Mali bijaše skrio suhor, što običavaše prirediti za u jutro. a pri ruci nebilo nikakve ni suhori ni tanjuši i Ilija je zaludu puhao, zaludu užigao, kad se nije hotjelo uzpaliti. To ga razdraži i razljuti, pak će najednom sobničaru:

— Niesi li čuo; beri mi se iz foguna, jer si na jedan put odletio.

— Evo ovdje u loncu loja, odvrati mu sobničar, kojemu se nije dalo izići. Dajte, ja ću Vam to skuhati.

— A ti nuj, odvrati Ilija, koji smekša prama djetiću, te mu poda kavnik; — samo gledaj da si brzo gotov.

Pak izidje iz foguna.

— Što bi? upita ga Antun.

— Ništa, odgovori i podje pod provu, da iznese dvie galete.

Sobničar medju tim ovije nješto loja u komad imbuja, namaže mašću, te nažeže. Nalojeni imbuj razpali se brzo i brzo uzavrije voda. Kad bilo gotovo, zazove Iliju, koji dobar dio izlije u svoju šalicu, a kamarotu reče:

Digitized by Google

— Evo još nješto unutra, popij ti.

— Bih, da imam zdjelu.

— Ta eto kavnika; izvadi iznutra travurinu, šećera ti evo, pa jedi i pij s božjim blagoslovom.

Ilija, iza kako se pogosti, napali svoju lulu od sadre i nasloni se na kavobandu, pod vjetar, da hiti i on kadikad oko put prove. Okolo treće u jutro pojaviše se u sjeveru njeki crnomanjasti oblaci. Prije su bili tanki, pak počeše debljati. Kako su se dizali vrh obzora, tako je jačao i vjetar. Božman je pratio pomno te oblake, a tim više, što su još bila na dvor oba kontra. U njeku nebi bio rado, da se zatvore, a u drugu bila je donjekle i sila, jer se je „Jared" s hipa na hip sve to jače nagibao.

— Ja bih ona dva skutića spravio, usudi se reći Grgo.

— Nije još sile, odvrati božman.

— Da Bog pomože; sve ide na jednu, ali malo pomažu.

— Dobra je i ta, ali će do skora druga straža na kuvertu, pak neka zatvaraju oni.

— Fate šior.

Božman sakupi ipak vojsku, pak otegne brace, jer je već vjetar bio donjekle počeo zviždati. Ja sam bio počeo misliti, e da li božman kani opeta kušati, koliko mogu podnieti penuni, kad eto udre četvrta i mladić skoči na tambuć od prove i:

— Rendi la guardia a chi tocca la diana! zaviče, što je samo mogao bolje i lupne dva tri krat nogom po tambuću, kako bi se bolje i prije razbudili.

Kad Šior Ivo na palubu, upita odma:

— A kontra?

— Ariva (na dvor), odgovori mu božman.

— S ovoliko vjetra?

— Nije sud svieta. Jedri se bolje.

Poručnik umukne, pljune. Božman podje pod provu, da legne spavat, a Šior Ivo svojoj straži:

Digitized by Google

— Zatvori kontra!

Eno gore Šior Ivo već u pogibelji, reče na to Ilija, uzpinjuć se u svoj ranać.

— Da mu djavo u pomoć, odvrati Grgo, sazuvajuć čižme i krsteći se, kako bi rekao jedan otčenaš i jednu zdravu Mariju prije no se baci u ranać i prije no usne.

Pak pod provom nastane mir; a po kuverti su se mučili i po jarborih, da zatvore najprije kontra, pak malo iza toga i papafige. Kako se je hodilo k danu, to je sve jače puhalo.

U podne petoga dana, iza kako ostavismo tjesno Gibraltarsko, nalazili smo se u širini: trideset sedam stupanja i trideset dva minuta, a u duljini: šestnaest stupanja i dvadeset minuta na zapadu od Greenwicha; dakle daleko od tjesna: pet sto četrdeset i dvie milje, a od Španjolske: tri sto četrdeset i četiri.

Od one prve noći trmuntana nas nebijaše ostavila. Puhala je vaviek, sada naginjući malo na grego, a sada na maistrô, sada slabije, sada jače, kako se je, govorili su mornari, manje ili više jušila na oblake, koje je tjerala pred sobom. Vrieme je u obće bilo liepo. Kako nikad, ni prije ni poslije, opazih tom sgodom oblakâ u velikoj visini za čudo. Najskoli jedne noći povukoše oni pozornost sviju nas, što smo bili na brodu. Bilo njih do četiri reda, jedan vrh drugoga. Najniži su mi se činili visoki kao obični cirusi. Svi su letjeli silnom brzinom, i svaki red raznim smjerom. Najniži jurili su trmuntanom, a najviši lebićem. U zraku su bile dakle na jedan put četiri razne struje, četiri razna vjetra. Oni oblaci sa lebića činili su mi se kano vidivi poslanici Mauryeva sustava vjetrova.

Bila je nedjelja, a toga dana sjećam se vaviek, dispensir sidje prije podne u svetu Barbaru, da natoči vina, kad ga eto nakon malo van, svega preplašena i u čudu.

— Što je? upita ga kapetan Baro.

Digitized by Google

— Što je, ponovi dispensir, puštajuć da padne priklop, neznam ja ni sam, što je.

— Nezanovietaj, presieče kapetan jedko, sbori.

— Neznam, šta da sborim, kad je pomanjkala voda iz depozita (skladišta).

— A kako to znaš?

— Sad sam vidio.

— Da je više nema?

— Malo, šior.

— A na provi?

— Nješto.

— Za koliko?

— Mislim za dvadesetak dana.

— Daj da vidimo, odvrati na to kapetan. Ajde onamo na provu, te izmjeri. Nikomu ni rieči.

Dispensir bijaše rekao pravo. Još je bilo vode za dvadeset dana.

— Nego čuj, dispensiru, reče kapetan, kad se ovaj vrati s prove.

— Šior.

— Kaži vojski, da je nestalo vode iz svete Barbare, i dodaj, da je na provi ima samo za deset dana.

Kapetan Baro bijaše čovjek oprezan. Znao je more, znao je, kako u njem nema vjere, i sjećao se je iz mladih svojih dana, kako je po koju gorku na moru pretrpio. S toga bijaše dispensiru ono i rekao. Staviti vojsku na oprez, mjeriti vodu na obroke, to bijaše prva njegova misao. Kada vojska ču, o čem je govor, ostane uznemirena; a kako i nebi!

— Meso, kruh, pak i voda, reče jedan krmilar poručnikove straže; da Bog pomože!

— Jer ćemo na vieke šeputati po moru, zamuca na to poručnik, koji je u ovom obćem zlu nazrievao za se i za brod nješto dobra.

To je u glavi poručnikovoj hodilo ovako.

Digitized by Google

On bijaše jedan od onih ljudî, koji stavljaju sve svoje stvari, pa i sebe same u ruke providnosti, niti se obziruć na onu božju: čuvaj se, i ja ću te čuvati. Vode je ponestalo iz jedne sahrane, ali je za to ima još u drugoj, a riedko se je kad čulo, da su ljudi na kojem brodu pomrli od žedje, a po gotovo nikad na putu od tjesna Gibraltarskoga do Englezke. Kad mornari znaju, na čemu su, čuvat će se svaki, da zaželi, da nepuše. A Šior Ivo je na tu želju mornarâ polagao veliku važnost, jer praznovjeran, kako je on bio, mišljaše vaviek, da ako puše u provu. tomu su opeta uzročni oni „plaćeni neprijatelji", koji su na provi. A pak bila je i druga. „Jared" je sad istinabog jedrio trmuntanom, plovio daleko u ocean, ali smo tamo dalje, bilo to kad bilo, morali naći svakako vjetar sa zapada, punenat, koji bi nas u manje od pet dana mogao prenieti u Englezku. I tu je providnost dolazila po sriedi. Da baš „Jared" mora nabasati na drugo, činilo mu se je nemogućim. Šior Ivo je ćutio, da se njegove misli približuju k mislim mornara, a to ga je tješilo. A bilo bi ga tješilo još i više, da ga nije mučila misao o jedrih, koja su, po što po to, morala stradati; jer kad ti je sila, da jedriš, jedra moraju da su vaviek vanka, doklen se samo može. A to je bila crna točka, koja mu je dodijavala više nego išta drugo. Tu se je pojavljala, u svoj svojoj neopreznosti, samovolja božmanova, koja je eto mogla dovesti brod, Bog sam zna kamo; i to bijaše klin, o kojem je zapinjalo novo razpoloženje njegove duše. Providnost, uhvaćena za vrat i prisiljena, da se smiluje, natezala je u glavu poručnika tu nepovoljštinu. Ali je tako moralo biti, pak on prigne glavu udesu, naravno pljucajuć i proti moru i proti vjetru i proti božmanu.

Tako minuše četiri dana.

Trmuntana vaviek jednaka. Brod suče od šest do sedam milja. Kad poručnik digne o podne visinu sunca, nadje

Digitized by Google

da smo doplovili u širinu: četrdeset jedan stupanj i dvadeset minuta. Duljina je bila: dvadeset sedam stupanja i dvadeset minuta na zapadu od Greenwich-a. Mi smo dakle bili daleko od glave svetoga Vincenca osam sto devedeset i sedam milja.

Iza kako bijaše poručnik doviknuo dispensiru, da baci rižu u lonac, eto kapetana na palubu. Zazove božmana, koji se je na provi tezmao sa druga dva mornara, da otegnu bolje gindac od papafiga. Božman doleti na krmu.

— Šior, reče, kako prispije na stube, koje vode na kasar.

— Od danas se više nepije vode, koliko je koga volja. To će hoditi na obroke.

— Fate, šior.

— Naredi dispensiru, neka su svakomu dvie čaše za ručak, dvie za objed, a dvie za večeru. Meni, kako vama, — a vama, kako meni.

— Pred Bogom i zlom godinom svi jednaki, doda na to Grgo, a samo da smo brzo doma.

Nepitaj, kako nas je to svih uzbunilo, premda se tomu mogosmo nadati, netom bijaše iztekla voda iz sahrane, koja je bila na krmi.

— Da se počne danas? upita dispensir kapetana dolazeć na krmu i noseć u ruci paljak, kojim je miešao po loncu.

— Danas, dà.

— Fate, šior, odvrati dispensir, i poklen porazdieli rižu, iznese vode u imbriku, te ju stane dieliti; svakomu svoje, ni više ni manje, nego kako bijaše naredjeno.

Toga se dana nije govorilo preko objeda ni na provi ni na krmi. Kapetan Baro bijaše zabrinut, zamišljen. Vojska takodjer. Svak se je nadao, hoće zapuhati punenat, ali od punenta ni znaka ni traga. Trmuntana se sad juši, sad popušta, ali vaviek ona, sama ona. Nije više bilo ob noć kuhanja. Nije se pilo ni kave, ni čaja, niti na provi, niti na krmi. Kavnici su visjeli uzalud. Uzalud pričuva čaja i kave

Digitized by Google

u škrinjah i u klieti. Svaki se je dan ipak trošilo više od pô barila vode. Još se je kuhalo meso, još riža ili tjestenice, kako kad. Pô barila vode na dan bilo je i previše, ako se pomisli, da je brod bio posred oceana. Kap vode može gdjekad vriediti grudu suha zlata, može zamieniti život sa smrću. Na to je kapetan Baro i promišljao.

Tako prodjoše još dva dana.

Bila je večer. Baš je zvonilo osam sati na dobniku od komore, a odzvanjalo dva krat na zvonu od prove. Krmilar, koji je nastupao stražu, spusti se u komoru, da pita kapetana, hoće li obrnuti prvu.

— Neka, odvrati mu kapetan, pak se popne na kasar odma iza krmilara.

Ovaj izmoli navadnu molitvu, pod vjetar, nasred palube, i vraćajuć se na kasar, pozdravi, kako ga je to bio i red učiniti:

— Bona notte kapetane, škrivane, nostromo e tutta la cumpagnia.

— Bona notte eh! reče na to kapetan, a reko bi, da su se evo svi bogovi i svi svetci urotili s prokletom trmuntanom proti meni. Ako ovako uztraje, nas ovoga puta Englezka nevidi.

— Hoće, ako Bog da, doda poručnik, čineć na sebi znamen svetoga križa.

— Neće, reče Grgo; trmuntana se zarekla vješticam i vještunom, a Bog nas je ovoga puta zaboravio.

— A jesu i svetci i svetice božje, doda Ilija.

— Nije sveti Nikola putnik, ako Bog da dobrim.

— Nemože ni on sam, liepo da hoće, nadoveže Ilija, jer se nije zaludu reklo, da što se neće gospodaru, to se neće ni slugi.

I'oručnik se opeta znamena.

A sveto trojstvo; . . . zamuca Grgo jedito, i hćaše da izusti štogodj krupnijega, ali se domisli, da je na kasaru

Digitized by Google

i da je tu kapetan, pak podje na provu, i tamo nastavi, kako reče Šior Ivo, svoju djavolsku krunicu.

Nepitaj, dragi čitaoče, da ti ja ovdje poviedam, oda šta je ta krunica i kako je spletena. Da smo u četiri oka, raztumačio bih ti, kako nema svetca, kojega mornar nenatakne na otu krunicu, ako izuzmeš svetoga Nikolu, kojega neće mornar opsovati do velike. Nije bila moja namjera, da o ovom predmetu silazim u potankosti, ali ruka ruku umiva, pak kad smo jedan put tu, daj da ti kažem tiho i na uho, kako je Grgo prevrtao svaki dan na svojoj krunici sve svetce i svetice božje! — Prokletstvo! čujem te gdje šapćeš, ako si pravi kršćanin. Prostota! ako si uljudan i naobražen čovjek. — Stani, dragi čitaoče, jer se nemaš razloga srditi. Neću da branim ni grieh ni prostotu, ali uhvati kolajnu u ruke, obrni ju na drugu stranu, pak onda gledaj i sudi. Ma s koje strane hitio pogled na mornarski život, nailaziš samo na patnje, na muke; a riedko na radost i na veselje. Život je mornarski njekakva iznimka u životu ljudskom. To je borba neprekidna, nezahvalna. To je živući i razuman atom u rukû svemoćne prirode, izložen njenim hirom, koji niesu nikada niti razumni niti milosrdni. U toj borbi providnost pada u sjenu, udes odskakuje kao vrhovni gospodar. Veličajnost Svemogućega kan da je probliedila, potamnila, zamienjena je donjekle kobnim udesom, koji nema božje pravičnosti. Kao da je na njekakav način providnost napustila udesu sudbinu čovjeka, isto onako, kako ju je Bog bio napustio providnosti. Ovi stepeni, na koje mi gledamo u mutežu našu sudbinu u raznih slučajevih razpoloženja naše duše, kod mornara su bistriji, opredjeljeniji. Mi poznamo razne stepene po imenu, a mornar ih ćuti. Mi miešamo jedan s drugim, mornar ih razlikuje. Mi razlikujemo sama imena, a mornar mieša imena, nepozna dapače nego jedno jedincato, ali pojmovi o bitnosti tih imena njemu su bistri, bistriji mnogo nego nama, koji u stvari ništa nerazumie-

Digitized by Google

vamo, a ipak hoćemo da sudimo, što je Bog, što providnost, što udes. Oti visoki pojmovi imaju sjena, kojih mi niesmo kadri odstraniti. Otale ona protuslovja u našoj duši, u našem srcu, kad smo iole prevrnuli koju knjižicu, u kojoj se sudi o Bogu i o providnosti, kano o kojoj stvarčici, koju imamo na dlanu, te ju možemo gledati, prevrtati i analizovati. Mornar nesudi ote visoke stvari tako površno. U njem je duboko usadjen pojam o Bogu, o višoj razumnoj sili, koja ravna njegovom sudbinom. On je taj pojam usisao sa majčinim mliekom i nije ga nikad prevrtao po svojoj pameti, da ga prosudi, da ga ili odbaci ili uzveliči; on za to nema niti nadute bahatosti prpošnih, niti mudrosti pametnih i trieznih ljudi. Samo u odlučnih časovih zasvietli na nj koji tračak svjetla, koji mu bistri ne pojam o Bogu u sebi, već njegov položaj u prirodi. Iz ovoga on razabire božje stanovište prama sebi i razumieva kadikad Boga, providnost i udes kao njeko trojstvo, koje nad njim gospodari, i koje on drugčije nezove nego Bogom.

Nebih hotio, da se ove rieči tumače krivo, niti da se reče, da su suvišne. Govoriti o mornaru, a negovoriti o njegovoj duši, nebi imalo smisla. Evo za to ja ostajem kod predmeta i nastavljam.

Pod riečju udes nesmije se misliti na nješto sliepoga, što bi ipak imalo pameti. U duši mornara udes je proizlaz božje volje, kako je proizlaz božje volje i providnost. Ova je potonja angjeo stražar, dočim je prvi kadkada spas, a kadkada propast. U stanju, u kojem se mornar nalazi, on neizpituje ote potankosti, nerazlikuje po imenu proizlaz jedne stvari od druge, ali ga ćuti. Ćuti i razlikuje genij zla i dobra. Prvoga kune, a drugoga blagosivlje.

Pio IX. govorio je o mornaru, da nekune srcem, već želudcem; a da je to mnienje u pape bilo takodjer i duboko osvjedočenje, to dokazuju rieči, kojimi je popratio blagoslov, koji poda caru Maksimiljanu, kad ovaj dodje u

Digitized by Google

Civitavecchiu, da se oprosti prije no odputuje put Mexika. Papa reče caru: „Vjerozakon leži u najboljih ruku, jer ste Vi pomorac!“ — Da nema na svietu vjerozakona, mornar bi ga stvorio, i posve je istinita ona poslovica sa Malorke:

Qui no sap a Deu pregar,
Que vaga per la mar!

Poklen se straža promienila i svaki zauzeo svoje mjesto, pristupi božman kapetanu, te će mu reći;

— Nezamierajte šior, ali mislim, da smo posred oceana.

— Niesmo još, ali kad ti drago. Od Španjolske smo daleko devetsto i devedeset milja.

— Ja sam držao, da više od tisuće.

— Nije, ali kako vidiš sam, još dva sata, pak ih je ravno tisuća. Nego, dragi Pero — tako se zvao božman — voda linja iz gavuna svaki dan, nikad nedaždi, a kako vidiš, od Englezke smo daleko.

— Meni se čini, da su Azori blizu.

— Blizu, da; nije do njih nego sto šestdeset milja, a trmuntana bi nam bila u krmu. Ali neću tamo do velike.

— Kako učinili šior.

— Još je vode za desetak dana. Može zapuhati punenat, a ja sam ti tada u Englezkoj u manje od sedam dana.

— Oprostite šior da pitam; a koliko smo daleko od glave Lizard?

— Kojih tisuću sto i šestdeset milja.

— Eh! kad je tako, moglo bi se dojedriti i u manje od sedam dana, jer kad zapuše punenat, mislim, da će ga biti sila. Što se zna, nije puhao, evo ima četrnaest dana.

— Neće valjda kasniti, odvrati kapetan, zviezde se bljeskaju, hoće biti vjetra, a ovdje ga s trmuntanom nema. Barometar pada. Nego me muči voda, a za ostalo deveta mi briga. Došo kad došo, samo zdravo. Ostaje vremena, da se izgubljeno vrieme nadoknadi.

Digitized by Google

Božman nenadoveže ništa, a kapetan ostane zamišljen. On bijaše počeo gubiti svoju prirodjenu uztrpljivost. Ja bijah blizu njega i opazih, da su mu one zadnje rieči baš iz srca potekle. Njegova duša bijaše vikla olujam, nije ih se plašila, ma bila borba koliko velika; ali je eto bila počela klonuti pred tim novim neočekivanim neprijateljem. Nije se tu radilo o borbi s morem i sa zrakom; tu se je radilo o nevidivom crvotoču, protiva kojega nije pomagala sila, nije dosizala uztrajnost, nije vriedila odlučnost. Toj lienoj i neharnoj borbi mogla bi se bila naći daleka prispodoba u vojniku, kojega šalju u boj bez praha i olova. Pak je bila i druga. Kapetan Baro, odkad je brodove zapoviedao, nije stajao nikad više od deset dana na putu iz tjesna do Falmoutha, a eto ih je već bilo prošlo četrnaest, i još ih se je htjelo najmanje šest, i to ako bi punenat odma zapuhao.

— Božmane, reče napokon kapetan, a što misli vojska?

— Vojska, šior, misli, da ćete vi učinitĭ sve, što će biti za bolje.

— Ja bih se tomu i nadao; ali počamši od sutra treba umanjiti obroke vode.

— Kako naredili, šior.

— Od sutra svakomu na dan ne više od tri čaše; jednu u jutro, drugu o podne, a treću na večer.

— A s kuhanjem?

— Još ćemo kuhati tri dana. Ako u to vrieme nezapuše punenat, onda ćemo prestati i s kuhanjem. S onim, što se potroši u jedan dan za meso, mogla bi vojska živjeti dva dana. Daleko smo od kraja, a punenat može i zakasniti. Na moru si, neznaš, što te čeka ni s hipa na hip.

— Eh! šior, doda božman, bolje je biti ranjenu nego ubijenu.

I tako se razidjoše. Božman na provu, a kapetan u komoru

Nepitaj, kako je svakomu od nas bilo pri duši, kad dodje u jutro dispensir s imbrikom vode, te stane dieliti

Digitized by Google

svakomu, ne više po dvie čaše, kako juče, već po jednu. Kod te diobe bijaše izčeznula svaka razlika medj kapetanom i božmanom, medj božmanom i mornarom. Mali od foguna i sobar primiše isto toliko vode koliko ja, koliko poručnik, koliko i kapetan. Nad dispensirom je bdilo toliko očiju, i kad bi pošo da ucrpe vode iz sahrane i kad bi ju lievao u lonac, i kad bi spremio ono, što bi preostalo. Kapetan bijaše suviše naredio, da se kuha samo toliko mesa, kako bi dosta bilo, da riža ili tjestenice dobiju malo soka, a da se ni simo ni tamo nebaca više soli. Božman i vojska staviše dispensiru na dušu, neka gleda i pazi, da lonac nekipi, kad vrije. Prije se je kuhalo u otvorenom loncu od željeza, koji je imao jako jednostavan pokrovac. Sad izvadi poručnik jedan Papinov lonac, što je bio u dispensi. Nije bio velik; i u redovitih okolnostih jedva da bi bio mogao kuhati za šest osoba. Ali je sada bio dobar, jer se je meso kuhalo lašnje, a voda manje hlapila. A svaka je kap vode mogla imati neizrecivu cienu.

Čovjek spoznaje vriednosti stvari, kad su one daleko, kad ih nema, ili kad ih izgubi. Niesam nikad, ni prije ni poslije, onako potanko promišljao o vodi. Misao se sama zaliće na svu onu vodu, koju si uzalud potrošio. Ali više, no ista žedja, bije te misao, da nemaš vode, koliko trebaš. Svaki bi čas pio. Svaki ti se čas čini dug, dosadan, i misliš na vodu, kad bi baš trebalo da ju zaboraviš. Usta se suše, a želudac čezne za vodom, kan da su dva dana, da je niesi okusio. Usne se priljepljuju jedna uz drugu, jezik se priljepljuje za nebo i hoće da potiče odjeljenje sline. Čitavi se život ćuti deset puta gore, nego je to u istinu. Bdiješ, a misliš da sanjaš, kad ti se redaju pred vidom one rieke, za koje znaš, da su od tebe daleko i uzalud natapaju predjele, koje poznaš. Pak ti pljuska pred očima ona voda, za koju znaš, da ti je kod kuće neštede, jer je imaju na pretek; pak misliš kao o najvećem blaženstvu, kako bi mogao dospjeti do toga, da se do mile volje napiješ

Digitized by Google

one vode, koju uzalud prolievaju u pranju sudova i u zalievanju perivoja. Zavidjaš zmiji, koja nalazi svoje hladovište; zavidjaš najprostijemu siromahu, kojemu bar nefali vode, da umoči svoj osušeni i uvehnuli jezik. Uzalud hoćeš da prevrćeš misli u tromoj pameti, jer tlama želudca odsieva se tišmom u moždjanih i sama tlapnja postane bedasta i troma, kad osušeni grkljan vapije i čezne uzalud za pićem. Želudac gori i tište te sljepočice, kan da će sada provaliti. Svak skriva svoju vodu, da mu je tko drugi nebi popio. Svak liže čašu i guta na drobne srkaje ono malo, što mu još preostaje i čeka čežnjom žedna čovjeka drugi obrok, da pomoči grkljan, da želudac utaži. Svak se čuva, da jede suha kruha; nitko više na pušenje ni pomisliti.

Poslije podne ponudih jednomu krmilaru dva franka za po čaše vode, što sam znao, da ima još u čaši. On se polakomi, te ju odciepi od svojih ustiju i proda. Ja mu opetovah sutra istu ponudu, uz dodatak, da ću mu ih dati tri.

— Evo ih vama četiri, odgovori mi.

Zaludu bih se ja mučio, da nacrtam one časove, koji su se protezali bez kraja i konca. Istoga dana, a pred veče, eto mrtva mora, koje dolazi sa zapada. „Jared“ se počne ljuljati i njekoje se stvari dolje u komori porazbiše, jer nebijahu pričvršćene.

— Ja bih rekao, da će ovo punenat, reče božman.

— Daj Bože, odgovori poručnik.

— Moguće, doda kapetan. Barometar je pao za njekoliko milimetara, a to je znak, da može lako zapuhati sa juga, jer da se je digo, to bi bilo isto toliko, koliko da će se trmuntana još gore razjušiti.

— Miena je, reče na to božman; nješto se mora dogoditi. A mislim, da će učiniti noćas. Nego se ovoga puta iznevjerio i mjesec, jer doklen ga je bila pogača, zaludu je izticao i zapadao. Nikad promjene za čudo.

Digitized by Google

— Da, ali je vaviek bio čist. Oblaci, koji bi došli trmuntanom, sakrili bi ga samo za čas, te bi se on opeta pokazao čist kao sunce.

— Nije vaviek, šior, a nezamjerite. Ja sam ga gledao prekjučer, kad je izticao dva sata prije sunca izhoda. Bio je vas žut, te okružen bjelkastim viencem; i pomislio sam, hoće se drugo vrieme navrnuti, ali uzaludˇ.

— To niesam opazio, odvrati kapetan; ali sam opazio jutros, da je sunce izticalo, ovijeno u njekoj crljenoj čmadini.

— Nije bilo čisto ni večeras, kad je u vodu utonulo.

— Daj Bože i sveti Nikola putniče, reče opeta poručnik.

Kapetan se približi k dušniku, te kroz staklo hiti pogled na barometar. Pak reče:

— Još pada, a zviezde su probliedile. More se sve to više uznemiruje. Onamo u punentu ima vjetra. Lako, da ćemo mi brzo jedriti put Englezke.

Ako i jesu puke predsude sva gatanja o uplivu mjeseca na vrieme, to se ovo može dosta dobro prosuditi i proreći, po obliku, kojino primaju zviezde, pak sunce i mjesec, uslied raznog stanja parâ u zraku. To stoji, da ako zviezde izgube prividno svoj sjaj, mornar nečeka oluju na dugo. Ako je uz to barometar pao, sjeguran je znak, da neće kasniti.

One večeri svi su znakovi slutili na vjetar. Ali, taj vjetar, odklen će se pojaviti? Po barometru bi sudio, da će doći sa juga, ali i barometar zna prevariti mornara, i ter kako! Nego nas je svakako tješilo u velike, opažajući da valovi, koji su na nas dolazili, dolazili su punentom; znak, da bi mogao napokon punenat zapuhati.

Kad se digoh o ponoći, da nastupim stražu ujedno sa božmanom, more, zrak, nebo, to sve bijaše svoje lice promienilo. Nebo, koje je bilo svedjer malone čisto, bijaše se namrgodilo, i kako nije bilo mjeseca, to se na polabi

Digitized by Google

nije vidjalo ni prsta pred očima; zrak bijaše postao topliji i činilo mi se, kano da sam na otoku Hvaru, kada puše šilok. Nego što me začudi u velike, bijaše mrtvo more, po kojem se je „Jared“ koprcao. Dolazilo je, kano i juče, sa zapada. Tu je bilo nješto veličanstvena. „Jared“ je sada padao u dolinu, sad se dizao na vrh, sad se nagibao na desno, sad se krivio na lievo. Ni trena odmora, ni hipa počinka.

Valovi Jadranskoga mora, po najgorem nevremenu, niesu niti sjene valova na oceanu. Ovi nenastaju odma pod uplivom vjetra, koji traje malo, jer tada naliče i oni patuljkom zatvorenih mora. Pod utiskom vjetra na onih prostorih bez kraja nastaju u glavnom dvie vrsti valova. Prvoj vrsti spadaju oni, koje potiče duboko tronuće mora uslied oluje, koja je trajala dugo, i ove bih ja zvao: talasi. Drugoj vrsti spadaju oni, koji se na svoju ruku začimlju i prelievaju na istih talasih, povrh njih se kotrljaju, i ove bih ja zvao: valovi.

Imao sam priliku, da takva šta mnogo puta pomno razgledam i na oceanu i na obalah Jedrene, pak se sjećam, da prije no sam to sve vidio, na otu ogromnu razliku ni pomislio niesam. Valovi naše Jedrene jedva da su visoki četiri metra, po najgorem nevremenu, a nasred Sredozemnoga mora pet. Tko je prezimio u Dubrovniku, taj se je mogao nagledati morskih valova, koji nakon razvijena lebića biesno navaljuju na bedeme grada i na onu divlju hrid, koju zovu Svetom Marijom. U istinu je veličanstven onaj vidik, i sjećam se, kako sam se često iznevjerio školskim klupam, samo da mogu dražiti djetinsku svoju maštu na onom viencu od pjene, koji zavijaju okolo grada divlje hridi, hrapave sike, razkomadane liti i razdraženi jug. Ali su to opeta patuljci prema talasom oceana; patuljci, kako i oni, o kojih pjeva neumrli Dubrovčanin, da pogibe zaljubljeni Leandro, čiju ljubav nije mogla ohladniti niti studena voda Helesponta. Čovjek bi reko: da su to brda, koja se valjaju jedno za drugim

Digitized by Google

silnom brzinom, koja kan da hoće zanieti brod, smotati i udušiti ga svojom pjenom. Brod izgleda kao sitna slamka, koja luta, kuda ju zanosi i more i vjetar. Reko bi na prvi pogled, da živa duša neće odoljeti tome biesu, da su brodovi preveć maleni, a da se mogu mjeriti s nemirnim oceanom. Ipak brod plovi, uzpinje se na vrh, pada u dolinu i suče napried, pak opeta na vrh, opeta u dolinu. Talasi se dižu visoko do dvadeset i četiri metra, te prolazeć brzinom od sto kilometara na uru, ostavljaju brod daleko za sobom, ništa ili malo djelujući na njegov hod. Ali je talas mnogo opasan, kad se počne prelievati. To se sbija riedko. Ali kad se prelije na brod, množina vode, koja tako nasrne, može ga podušiti.

Obseg i visina talasa odvisi od dubine, od prostora, te napose i od jakosti vjetra. Što je more dublje, to su valovi veći. Prvi udar, ma i najjačega vjetra, neradja talase. Za to se hoće vremena, hoće se danâ. Valovi se najžešće onda nadimlju, kada, dolazeći sa velikih dubinâ, prodju vrh kojega plitkoga dna. To se tumači tim, što upliv vala djeluje takodjer i u dubini, pak živa sila, koja dolje naidje na tvrd i nesvladiv odpor, pojavi se dielomice na površje. Predje se mislilo, da upliv vala nedopire dublje od četrdeset metara. U zadnje doba se je dokazalo, da taj upliv siže čak do dvie sto metara i više. Obstoji svakako tiesan odnošaj medj dubinom mora, dužinom i brzinom vala. To je prvi dokazao astronom Airy. Na temelju toga odnošaja proračunala se dubina Tihoga oceana medj Japanom i Kalifornijom na četiri kilometra. Prije su mislili, da je srednja dubina mora od osamnaest do četrdeset i dva kilometra. Danas ju drže popriečno na pet kilometara. Po računih Whewella dubina Atlantika bila bi četiri kilometra i osam sto metara, a dubina Tihoga oceana šest kilometara i pô.

Valovje oceana samo je po sebi izazivalo pozornost učenjakâ, s raznog načina, kako se u pojedinih morih raz-

Digitized by Google

vija. Oni, koji su plovili Tihim oceanom, te južnim Atlantičkim oceanom, poviedaju, da ondje izgledaju valovi kano velika brda, koja se taču. Tomu se je osobito divila neizcrpiva mašta neumrloga Maury-a. On je vidjao i u valovju dobrotvornu ruku providnosti, koja da ih stvara, neka se površna voda mieša sa studenijom, koja je izpod nje, i neka je tako izparivanje obilnije, kiša obilatija, vjetrovi jači. On nije pomislio na ono, što je kasnije bilo dokazano od Falklanda, da su valovi takodjer pozvani, da čiste površje vode od ugljične kiseline, noseći tako život u niže slojeve, gdje bi inače prestao; ali je njegova pjesnička duša ćutila ipak svakom prigodom veliku umjeću prirode, koju je neumorno proučavao.

Talasanje oceana neodaje niti veličine niti jakosti oluje, koja bjesni u isto doba. Ovo odvisi od oluje, koja je bjesnila mnogo dana prije. Reklo bi se gdjekad, da je more uzgibano do najveće dubine. Talasi se gdjekad giblju, neodvisno od iste oluje, koja ih je porodila. Kreću se napried ogromnom brzinom, daleko zamičući od neposrednoga dojma oluje, uznemirujući za mnogo dana na stotinu i stotinu milja daleko cakleno površje oceana. Mornar se mnogo puta bori s uzburkanim morem, a oluje nije vidio, a liepo je vrieme, barometar je visok i vjetra nečuje. Mnogokrat pako talasi, koji mu uznemiruju brod, uznemiruju mu i dušu, jer navieštaju, da se eto oluja približuje. U predjelih protualizeja putuju gdjekad talasi preko čitavog oceana, da se iz Amerike, gdje ih je nevrieme stvorilo, dodju razbit na obale Španjolske i Francuzke. Na Tihom oceanu preplove kadkada više od tisuće milja proti istomu alizeju. Nego je pojav liep mimo svake ljepote, kad se talasi stiču dolazeći sa raznih stranâ i kada se križaju. More onda kano da kuha. Talas se baca preko talasa, još jednoga nije shrvao, a drugi mu se nameće s desne, čim ga treći predtječe sa lieve, a jadan brod zaludu se uklanja svakomu, jer još ga nije mimo-

Digitized by Google

išao jedan, a eto ih deset drugih, koji navaljuju. Reko bi da je more uzgibano sve do u bezdanih, i kano da diše neizvjestno, zagušljivo. Sad te okružuju strmi obronci tekućih onih brežuljaka, sad se plaha obsjeda ugiblje, i ti ju gledaš izpod sebe u dolini, kako se napinje, kako se uzbunjena diže opeta u vis.

Veliki talasi, nakon duga puta, dolaze oslabljeni na obale uslied trenja po dnu. Ali kad toga nije, kad prispiju k obali u podpunom razvitku svoje žestine, tada oni pružaju najgrozničaviji prizor ubitačne moći oceana. Talasi, koji se stiču neizrecivom brzinom, lievaju se prieko, obasipajući površje pjenom i štrapajući na daleko kopno. Na otocih glave Verde, valovje, koje dolazi iz daleka, prispodabljaju pisci goram, koje se valjaju. Ako se tiem gostom dalekog oceana pridruže mjestni valovi, oni naime, koji su nastali uslied mjestne koje oluje, onda je veličajni prizor podpun. Buka mora, koje uzdrmaje otoke, i koje kida i ruši kremenjaste hridi, čuje se daleko na kopno. Preko burnih vremena, a na obalah Madrasa, razbijaju se valovi četiri milje daleko od kraja, već u dubini od dvadeset metara! — Što se sve nesbija u onom prostoru do obale! To je sve pokrito pjenom. Vas onaj prostor od toliko i toliko četvornih milja ječi jekom od tisuće svladanih talasa, riče rikom one neizrecive borbe medj tvrdim kopnom i nasilnim oceanom. A kadkada je žestina vjetra tolika, da valovi nemaju vremena da se razliju, jer ih bura izškorupa i raznese u kišu do četrdeset milja daleko vrh kopna. Na ostrvlju Hebridâ bi jednoč razmaknuta od vala i rinuta put kopna sika, koja je težala četrdeset i dvie bačve. Stefenson je izračunao, da srednji tlak vode jednoga vala iznosi ljeti tri sto i pet kilograma po četvornoj stopi; a po zimskih nevremenih do tisuće četrdeset i tri! Grof Dunraven, opažajuć jednoč valovje na zapadnoj obali Irske, izmjeri njekoliko štrapaja, koji su se dizali sto petdeset stopa visoko.

Digitized by Google

Nego veličajno vrh svega onoga, što je biesna i grozničava na moru, jest valovje oceana uslied potresa. Gibanje i trzanje zemaljske utrobe odaje se na oceanu kobnimi talasi, koji se gdjekad šire brzinom od četiri sto milja na uru. Pero je odviše slabo, a da bi moglo opisati te strašne pojave. Oni su porod trzaja morskih bezdanâ, koji drmaju zemaljskim i morskim površjem, postavljajući u grozničavo gibanje sve, nadimajući more valovjem, koje je kadro progutati sela, varoši, gradove, čitave pokrajine. Strukovnjaci misle, da je dno mora bilo vaviek sielom najjačih potresa, koji su zemlju razklimali. Tako je Doussel označio vulkaničnim dobar dio onoga predjela Atlantika, koji se širi medj glavom Palmas i glavom Sv. Roka. Giraud je u novije doba našao tvari na dnu Atlantika, koje su vulkaničnog postanka. Brodovi, koji onuda prolaze, nailaze često na muklu tutnjavinu i na potrese, a njeki su jednom opazili po vrh uzrujana mora vulkanične prašine. Maury govori o istom predjelu, ali je sam sobom nezadovoljan, što nezna pravo tumačiti, za što su tu često mornari uznemireni od mora, koje bjesni bez vjetra, i tutnji na lik riekâ, koje se lievaju štropotom na grebene i sike.

Potres, koji godine 1755. razori Lisabon i zaroni gradom pod vodu, zače se na Atlantiku i bijaše tako jak, da ga se je čulo na jednom prostoru, većem od sedam sto četvornih milja. Onaj potres uzdrma trinaesti dio zemaljskog površja. Talasi, koji tom prigodom nastadoše n oceanu, navališe na Lisabon i na Cadix, uzpinjući se do petdeset stopa visoko i očutiše se kako u Španjolskoj, tako u Englezkoj, Švedskoj, u zapadnih Indijah i na zapadnoj obali Afrike. Obalu Tangera posjeti osamnaest takovih talasa. — Na dan 23. decembra godine 1854. u jutro ćutiše u Simodi njekoje znakove potresa. Petnaest minuta iza toga, eto strašan talas navaljuje na obale. To je izgledalo, kan da je grad zaronio pod vodu. Iza toga vala nadodje drugi, koji neostavi niti jedne kuće na mjestu, mimo

Digitized by Google

jedne crkvice, koja još nebijaše dosagradjena. Malo sati kasnije opaziše neobičnih talasa na drugoj strani Tihoga oceana, na obalah Kalifornije. — Svak se sjeća smrtonosnih talasa od 9. maja godine 1877., koji navališe na zupadnu obalu južne Amerike; talasâ, koji, visoki sedamdeset stopa, razoriše sela i gradove po obali, pustošeći mnogo bogatih predjela, bacajući na prosjački štap tisuće imućnih i radinih ljudi. Talas, koji nasrne na Iquique, dopre nakon četiri sata u Callao, brzinom od stopetdeset milja na uru; a brzinom od četiri sto milja na uru prodje Tihi ocean, jurišajuć, već oslabljenom silom, dvadeset i dva sata kasnije, nakon osam tisuć osam sto trideset i pet milja puta, na iztočnu obalu Japana. — Slični talasi bijahu devet godina prije posjetili isti predjel. Tom se prigodom ućuti najprije potres, i more kan da se je podiglo za četiri stope. Ali to još nebijaše ništa. Malo iza toga more se povuče nazad, osjekne daleko od obale, tako daleko, kažu njeki, koji su to gledali, da je dno mora ostalo suho, sve do otoka, koji stoji sprama gradu. Pak se pojavio daleko na moru ogroman talas, koji stane juriti put kraja. U malo vremena eto ga na otoku, eto se prelieva preko njega, sipljuć dim i slap nebu u oblake. Ljudi to gledaju zabezeknuti, te hoće da bježe uzbrdo. Ali je kasno. Val je već navalio, već ruši, raznosi palače, tvornice, kuće i kućice. Sad je sve jedan nered. Sad stoji jeka, rika, plač, huka i buka, doklen to sve nepoduši talas, motajuć pod sobom i miešajuć svojom pjenom mrtve ljude, ostanke svaljenih sgrada i porazbijenih brodova.

Nego valovje oceana ima i svoje dražestne hire, ima i svoje samotno živovanje na visokom moru, često iznenadjujuć putnika i stavljajuć u zabunu strukovnjaka, koji po njem putuje, da ga prouči. Gdjekad po najvećoj tišini, pojavljaju se na površju mora tanahni trakovi podignute vode, koji naliče žuborećim potočićem, koje po noći jedva razabire vješto uho staroga pomorca. Valovi dodju, uzne-

Digitized by Google

mire gladko površje, zamaknu, i eto opeta gladka i mirna površja. Horsburgh povieda, kako oti valovi znadu šumiti na daleko, plašeći one, koji toga prije vidjeli niesu. Vjetra ni odkud, more na jednoj strani mirno, a na drugoj uzbunjeno. Ta nemirnoća putuje, navaljuje na brod velikom žestinom, te se pjeni, lieva preko strane, pak se napokon udalji. Pak opeta prvašnja tišina. Isti pisac kaže, da omanji brod nebi možda toj sili odoljeti mogao. — Kapetan Higgins, na svojem putu iz Newyorka do Brazila, naidje na jedan val, koji je po njegovih računih prošao brzinom od šestdeset milja na uru. — „Adelaidu", koju zapoviedaše kapetan Wakeman, napadne jednom ob noć njekoliko tih samotnih talasa, jedan nakon drugoga. On povieda, da je njihova jakost bila tolika, i da su bili tako oblili brod svojom pjenom, te je on mislio, da se je brod nasukao na koju siku. Kad prodjoše valovi, eto na moru opeta tišina. — Kapetan Arquit piše, kako se je jednoč desio na takvih izvanrednih talasih, u Atlantiku, na sjevernoj strani ekvatora. Bilo to 15. novembra godine 1855. Na veče, od osam sati do devet, nastao po moru neobičan šum, glogot. More kan da je uzavrelo u kotlu. Od nikud ni ćuha, a uzburkano more šumi, struji, kipi, glogoće. Brod kao da struže po tankoj pržini, kao da će se eto sada donasukati. Brod preplovi tako koje tri milje, te ostane opeta miran na gladkom i mirnom površju oceana. Još se je samo moglo čuti za mnogo vremena šum i glogot, koj se je udaljivao.

Ako se svi ovi pojavi nemogu dovoljno tumačiti, to je barem donjekle dopušteno, pripisati ih vulkaničnomu sustavu morskoga dna. Talasanje, prouzročeno od potresa, svakako iznenadjuje svojim ogromnim obsegom, svojom velikom brzinom i jakošću. Računa se, da talasi, koji navališe na Iquique, bijahu dugi, udaljeni naime jedan od drugoga, preko sto trideset, a oni, koji uništiše Simodu, više od dvie sto i deset morskih milja.

Digitized by Google

Kada je ocean središte potresa, tada se talasi giblju koncentrično ili eliptično. Brzina pojedinih ili jednoga samoga nije svakud jednaka. To odvisi od dubinâ, vrh kojih se giblju, i od otokâ, mimo kojih prolaze. Talasi, koji navališe na Iquique godine 1877. i koji obletiše zapadne obale Amerike i iztočne obale Azije, začeše se, kako misli Geinitz, nješto malo na jugozapadu od glave Horn. Put od Iquique do Japana preplovi prvi val u dvadeset i tri sata, brzinom od tri sto osamdeset morskih milja. — Brod oćuti na moru potres isto onako kan da je u kraj lupnuo. Čuje se često i mukla, zadušena tutnjavina. Utisak je mnogo neugodniji nego na kraju. Malo se kada vidi početni val, koji je brodom potresao, a još manje ono drugo valovje, koje pak nastane. Oti su talasi dugi i brod se nadje na kojem od njih, niti nesluteć, da u onaj tren plovi nad potajanom silom, koja zna izvesti katastrofe slične onima od Lisabone i Jeda.

Valovje je sa zapada vaviek raslo, a pred zoru počne i trmuntana popuštati.

— Ovo će punenat, reče božman kapetanu, kad ovaj izidje izpod kasara, da vidi, koje će vrieme.

— Bila bi već i doba, odgovori kapetan. Ovo se je moralo dogoditi samomu meni, jer ovako luda i bedasta vremena nedoživjeh još nikad. Da je bilo za gore, bi se bio punenat razjušio, netom sam otvorio glavu svetoga Vincenca. Ali ne, ne, nego udri smušena trmuntana, sve do ovamo, samo da sam ovoga puta u Englezku kašnje, nego drugi. Da je bilo znati, mogli smo obrnuti provu put Španjolske. Ali sad će punenat, sad će punenat, pak nas evo ovdje posred oceana. Nego dajte dolje ona dva papafiga, da uzalud nelupaju.

Božman ostavi kapetana i skoči na provu, da podieli dobivenu zapovied. S Antunom na jarbor od prove podje sobničar.

Digitized by Google

— Čuj ti kamarote, progovori Antun, penjuć se uza sartije, što govore tamo na krmi o vodi, kad će je dieliti više od čaše na obrok.

— Neznam, odvrati sobničar.

— Kako neznaš, jadan sinko, kad si vaviek okolo kapetana!

— Negovori o tome kapetan preda mnom ništa. Ali mislim, da, ako zapuše punenat, hoće biti bolje i meni i tebi.

— A za koliko dana ima još vode, upita opeta Antun, uzpinjuć se na krožetu.

Sobničar neodgovori, jer se je baš u onaj tren bio naslonio na penun, te bio počeo kupiti jedro.

— A što neodgovaraš? reče tada Antun.

— Što? odvrati on, tezmajuć se, da potegne jedro k sebi.

— Koliko se misli u komori, da imamo vode.

— Neznam.

— Ja vidim, da ti nećeš da znaš ništa. A bolje ti je, da govoriš, jer se tu radi o koži i meni i tebi i svima. Meni se je već počeo sušiti jezik i dao bih košulju sa sebe, da mi se je napiti vode.

I Antun potegne k sriedi jedro, što je bilo pod vjetar i veže ga. Pak veže i sobničar jedro na svoju stranu. Antun stane i turi oko daleko na more. Zora je već bila zabielila. Sobničar da će dolje.

— A kud ćeš još? reče Antun.

— Dolje, zatvaraju kontrorandu.

— Stani tu i čekaj. Ima ih dolje, Bogu hvala, dosta, a mi smo naše zatvorili. A nauči se i ti, da netreba skakati na kuvertu, kad si jedan put na jarboru. Zdola se nevidi gore ništa.

Antunu nije ni najmanje smetalo ljuljanje broda. Poklen sveza jedro, sjedne na penun i počne motati ruke okolo sartijola, ko da tobož štogodj popravlja. Sobničar se nasloni u sartijole, ko da mu pomaže. Kad pak vidješe, da

Digitized by Google

se je dolje sve uredilo i da nema više potezanja, onda sljegoše, jedan preko jedne strane, a drugi preko druge, kako se bijahu i popeli.

— Antune, što bi gore, te si stao pô sata na jarboru, upita božman.

— Htjela se pustiti t r o c a od papafiga, pak sam ju uredio.

— Sve se na te namjerava, reče božman porugljivo.

— A kad je tako! odvrati Antun i podje da sakupi konoplje od gindaca, koje se je još vuklo po palubi.

Sve do podne trmuntana je padala; o podne pak prestane sasvim. Valovi su vaviek dolazili istim smjerom, a brod onako bez vjetra trudio se je kao malo kad tako. Sunca nije bilo vidjeti. Oblaci, koji su letjeli jugom, pokrivali su ga sasvim. Još u jutro nebo bijaše namrgodjeno, te sunce bijaše izteklo kô velik crvenkast kolut. Šior Ivo neiznese toga dana svog sestanta, da izmjeri meridijansku visinu sunca i da proračuna širinu, a dispensir baci rižu u lonac, kad mu kamarot reče, da je podne na dobniku od komore. Kad tomu bi vrieme, donesu imbrik s vodom u komoru, pak svakomu čašu, ni kaplje više. Kako se je brod silno ljuljao, to svaki odpije pô čaše, da mu se nebi voda prolila. U želudcu je bila sjegurnija. Toga dana nije bilo ni pomisliti, da bi se posjelo za trpezu. Bile bi odletjele i čaše i staklenice i tanjiri na tla, prije no bi se to bilo na stol i poredalo. Kad dodje kamarot s rižom, sjedne odma na vrata od komore, a da nije tako, hćaše pasti, izvratiti zdjelu i nas ostaviti bez objeda.

— Čekaj tu, mali, dovikne mu kapetan, doći će svaki po svoje.

Šior Ivo, koji je bio u svojoj sobi, došulja se malo po malo u komoru, uzme dva tanjira, štono bijahu na tlih, a izpod stola, sjedne blizu kamarota, te napuni jedan za kapetana, a drugi za se. Ja najprije osigurah preostalu mi vodu u svoju izbu, pak uzeh i ja svoj tanjir izpod stola

Digitized by Google

i podjoh kamarotu, koji mi ga napuni. Tako posjedasmo sva trojica, kako smo najbolje mogli, gledajući svaki na svoju ruku, da neprevali i neizgubi najbolji dio svoga objeda.

Šior Ivo ostane blizu samih vratiju, upiruć se desnom nogom na dovratnik, a lievim se bokom naslanjajuć na jednu vreću pšenice, koja je bila poviše od ostalih. Kapetan se raztegne na divan, čuvajuć ravnovjesje lievom nogom, uprtom na nožicu stola, koji je, dakako, bio vaviek pričvršćen. Nije se vodilo razgovora, najprvo, jer je žedja mučila svakoga, a drugo jer si morao vaviek gledati tanjir, da ga obrćeš, kako se pri onoj nagloj ljuljavini nebi prolio. Opazio sam, da u tih sgodah na moru drže tanjir u lievoj ruci, a desnom da se zalažu. Tko bi gledao onako iz daleka, kako to sve ide, mislio bi, da se ljudi pri jelu vježbaju, da izbjegnu dosadu.

Dvie su stvari, na koje moraš paziti, da neostaneš bez jela. Prva ti je, da gledaš, kako da držiš tanjir u ruci, a druga, kako da se zalažeš. Ako ti je tanjir pun, nema dvojbe, štogod si prolio po sebi. Ako si pak navadan prepunjati zlicu, zalio si se ili s prvom žlicom ili s drugom. Meni se je osobito mililo gledati poručnika, kako prati očima ova dva glavna momenta objeda ili večere, kad se nije moglo sjediti za stolom. To mi se je gdjekad činilo smiešnim, pak bih se i proti volji posmjehnuo. Moj bi posmjeh poručnika donjekle razsrdio, ali se on nebi odao, da se je razsrdio. Posmjehnuo bi se i on, samo da vidim, da i on popušta od svoje osbiljnosti, kad vidi, da joj nije mjesta. Kapetan Baro nije se nikad ljutio na ljuljavinu s toga, što nemože mirno blagovati, već za to, što nije dispensir hotio da kuha više jela, već se izpričavao, da tave i grneta skaču po žeravniku, pak da nije moguće to sve pridržavati sa dvie same ruke i čuvati. Ali ovoga puta o suvišnom kuhanju nije moglo biti govora. Nije bilo vode, da se baca, i kapetan Baro nije sada imao razloga, da se jadi na dispensira.

Digitized by Google

Još nebijasmo gotovi s juhom, a eto kamarota s mesom Eto uz to božmana, koji zaviče kroz dušnik što je bolje mogao:

— Punenat, šior.

Ta je rieč bila za nas od neizrecive i neopisive važnosti. Svak se je nadao punentu, jer je napokon, kad li tad li, morao zapuhati. Ali ga do onoga trena nije ipak bilo, a voda je medju tim linjala, i svaki je imao samo tri čaše na dan, bez nade, da bi se naše stanje moglo promieniti prije nego zapuše. Nepitaj, dragi štioče, kako nas razveseli ta rieč, koju božman prosu kroz dušnik. Šior Ivo od velikog veselja zaboravi, da se opeta osjegura. Brod se medju tim nagne, on izgubi ravnovjesje, te prolije po sebi svu ostalu juhu. Kapetan Baro, kan da toga vidio nije, reče:

— Ako ste gotovi s juhom, Šior Ivo, a vi uzmite mesa. Mi mladji nejedemo naglo.

Poručnik, koji bijaše prije zaboravio rižu zbog punenta, sad zaboravi punenat zbog riže. Stane se čistiti i stresati, pak se digne kako je bolje mogao; pljune dva tri krat okolo sebe i popne se na kasar, poklen naredi kamarotu, neka bi mu njegov dio mesa donio gore pod tugu.

Kapetan nenadoveže ništa, već netom objedova, uzpne se i on na kasar.

Sbilja, punenat se bijaše počeo javljati. Oblaci su letjeli sa zapada kao sotone. Znak, da će se vjetar razviti prije no nastupi noć.

Tako se i dogodilo. Poslije podne sukao je „Jared“ pet milja na uru.

— Grego kvarta na levanat, bijaše rekao kapetan krmilaru, kada jedra bijahu bracijana na drugu stranu.

— Fate, šior, bona parola, bijaše odgovorio krmilar.

I tako smo jedrili put Englezke, od koje smo tad bili daleko više od tisuću i dvie sto milja. Odma iza objeda bijaše kapetan naredio poručniku, poručnik božmanu, a božman dispensiru, neka je svakomu od vojske vode koliko

Digitized by Google

uztreba. Prvoga ibrika nestane prije no ga dispensir i donese na palubu. Svi se redom obrede kavom ili čajem, kao da je to bila najpreča želja, da se izpuni. Da je tko u onaj čas došo na brod, nebi bio mogao razabrati, tko je dispensir; dapače dispensir nije mogo k fogunu niti pristupiti. Iznad najvećega otvora žeravnika visjelo je na jedan put pet kavnika, koje je držalo pet rukâ. Dodje na provu pun koš galetâ. Koš ostane namah prazan. Nitko nije prije mario da jede, jer što je puniji bio želudac, to je više vode zahtievao. Paluba je izgledala kao kakva dvorana u kojem zavodu, kadno puštaju djecu na slobodu, da se proigraju i zabave. Kapetan Baro, koji je bio navadan popiti u dvadeset i četiri sata barem osam šalicâ kave, a u toliko je dana nebijaše niti okusio, htjede da se osveti, pak je sobar bio zabavljen sve do večere, sad kavom, sad čajem.

Nego uz žedju najviše me je mučilo to, što sam se morao umivati u moru. To je nješto najneugodnijega na brodu, ako niesi tome vikô od djetinstva, ili ako se tomu niesi mogao priučiti. Za prvi i drugi put nesmeta; to je isto kan da si se umio sladkom vodom. Ali ako to mora trajati na duže, neugodan dah, koji nastaje na koži, uprav te ubija. Ja neznam, je li me više mučila žedja ili ona neizreciva i neopisiva neugodnost, koju sam ćutio i noću i danju uslied umivanja morem. Ako se pak neumivaš, onda je deset puta gore, jer kad se dotakneš kojega konopa, ostaje ti na rukama dah od katrama, koji ujedno sa zastarjelom solju morskom pravi njeku smjesu, koje nemožeš nikako podnositi. Prva briga dakle, netom utažim žedju, bijaše mi ta, da se umijem. Mislio sam, da sam oživio, da sam se preporodio.

Pitat će tkogodj, čemu prvašnja štednja s vodom, kad smo ju tako na jedan put bili počeli pručiti, premda nam je još bilo više od tisuću milja do Englezke? Evo jedan upit, na koji ja nebih mogao ravno odgovoriti. Ali, ako

Digitized by Google

kapetan nije branio, da se voda troši, bit će valjda imao svojih razloga, da tako čini. To stoji, da se je to sve moglo svesti na punenat, koji bijaše zapuhao i o kojem se je znalo, da neće lako prestati, i da će donieti kišu, bilo to kad bilo. Mi smo se nalazili u onih vodah, gdje vladaju vjetrovi sa lebića, punenta-lebića, punenta i maistrala. Drugi vjetrovi pušu ondje samo iznimno. Mogli smo se dakle nadati, da nam neće faliti jedan od tih vjetrova, koji, mimo tvrda maistrala, bili su nam svi povoljni.

Vjetar je k noći pojačao. More je vaviek raslo. Papafigi su bili na dvor sve do osme na večer. Kako nastupi stražu poručnik, naredi odma, neka se zatvore. Kad se božman digne o pónoći, nereče na to ništa, jer i ako su po vjetru mogli stati otvoreni, nije to dopuštalo more, vrh čijih je valova „Jared" skakao kao da se kotrlja s jednoga brežuljka na drugi.

Tako smo plovili puna tri dana. Okolo tri sata po podne hoće Šior Ivo da digne s palube visinu sunca, dočim je kapetan gledao na kronometar. Brod se je silno ljuljao. Valovi su se dizali toli visoko, da su kadikad sakrivali obzorje, na koje se je sestantom morala svesti slika sunca. Šior Ivo, inače sdušan i točan izvršitelj onih pravila, koja bijaše naučio, kada položi poručničke izpite, bijaše od prve zaboravio, da to, po onom vremenu, lako s kuverte neide. Kapetan Baro je medju tim dolje na kronometru zaludu čekao, da bi Šior Ivo zavikao: stop. Ali se poručniku sunce nije dalo. Kad kapetanu dosadi čekanje, ostavi kronometar, dodje do navrh stuba i zazove:

— Što je, Šior Ivo, zar se sunce neda?

— Kulpi (valovi), šior.

— Kakvi kulpi za čudo; ta sunce svietli, da nemože bolje. Nego se sad visina sunca s kuvrte nediže, a to mornari znadu.

Digitized by Google

Šior Ivo obrne na to kapetanu pleća i pljune. Pak podje pod tugu, mrmljajuć i pljucajuć preda se. Vidi kapetan, da poručnik nije dobre volje, pak ga ostavi na miru. Iznese meni sestant i reče, da on ide opeta na kronometar. To je meni bio prvi put, što sam po onako uzburkanom moru dizao visinu sunca.

— Samo iz sartijâ, a ne s kuverte, bijaše dodao kapetan, pružajuć mi instrumenat.

Ja se dakle popeh u sartije od pala, i kako sam bolje mogao, izmjerih dvie visine. Pak hoću da proračunam duljinu. Ali su mi za to trebale efemeride i širina; ova potonja barem približna. Efemeride su bile u izbi poručnikovoj. Ja da ću ih dignuti sa njegova stolića, kad eto dolje njega. Podajuć mi ih zamrmlja:

— Četrdeset četiri stupnja i četrdeset pet minutâ.

— Hvala, rekoh, ali kad?

— Pô sata prije.

— Dakle to nije širina, koju ste našli o podne.

— Ne; to sam bio priredio za račun duljine.

Kako se vidi, nije poručnik bio na me ni najmanje srdit. Nije u istinu imao uzroka, da se srdi niti na kapetana, ali sumnjičav po naravi, i misleć vaviek, da mu se kapetan kadkada ruga, uvriedio bi se i onda, kad nije bilo ni najmanjeg uzroka, da se uvriedi. Kapetan Baro se je šetao po kasaru, kao da od svega toga nije ništa ni bilo i kao da se brod niti najmanje neljulja.

Posjednem ja dakle na tla, naslonim na koljena jednu oveću knjigu, neka bi mi služila umjesto stola, kad se za stolom nije moglo raditi, i hoću da računam. Sjetih se tada, da mi poručnik nije rekao približnu duljinu, koju je imao po računu od barkete i koju sam trebao, da prispodobim s onom, koju dobijem računom. Ja hoću da ga upitam, ali me on predteče i poviče iz svoje izbe:

— Dvadeset stupanja i trideset i dvie minute.

Digitized by Google

Netom bijah gotov s računom, zabilježih točku na kartu, koja je bila vaviek ili na stolu ili na divanu. Duljina proračunana nije bila različita od one približne, koju mi bijaše dao poručnik, nego za šest samih minuta put iztoka. Šior Ivo, koji nije mario, da itko prčka po karti, ako nije račun prošao kroz njegove ruke, uzme sve podatke, visinu sunca naime i vrieme kronometra, pak stane računati. Moj račun i njegov sudarali su se podpuno i on zabilježi tada u dnevnik: „u tri sata po podne duljina: dvadeset stupanja i dvadeset sedam minuta; širina: četrdeset četiri stupnja i četrdeset pet minuta".

Mi smo dakle preplovili, odkad bješe zapuhao punenat, više od četiri sto četrdeset milja.

Iste noći vjetar skoči na lebić. Nebo se opeta zastre gustimi i crnimi oblaci. O ponoći počne padati kiša. Tmica je bila neprozirna. Nije se vidjao ni prst pred očima. Valovi sa punenta križali su se sa onima sa lebića, te je paluba bila vaviek puna mora. Jedva da su manikele vodu izdušivale.

— Jedan s metlom na tugu, zapovjedi božman, dolazeć na provu.

Antun skoči na to u fogun, uzme metlu, koja mu se prva namjerila pod ruke, te se uzpne na tugu i stane strugati, da ju očisti od soli i što bolje propere u vodi, koja je padala na kable. Grgo iznese na kasar dva tri lagvića, koji su za to bili vaviek spravni, a božman priredi podstrešnice (gurle) od platna, koje su takodjer bile na ruku. Kad je Antun mislio, da je sve dobro ostrugao, proprao i izprao, javi se božmanu.

— Dobro, odgovori mu, sada ajde u guc, properi i njega, pak zatvori dobro čep.

— Fate, odvrati Antun i sljegne s tuge.

Tada božman i Grgo privezaše gornje kraje podstrešnicâ, svaku na svoju stranu tuge, a za ona dva sluka, kroz koja

Digitized by Google

se je s tuge ciedila voda na kasar. Dônje kraje povukoše u dva lagva, te se je tako kroz podstrešnice točila voda s tuge ravno u lagve. Medju tim je Antun bio oprao guc, zatvorio mu čep, a mali iznio na krmu sve lagve, koje je samo mogao naći. To se je u onoj tmici činilo sve po opipu. Ilija je preko toga bio na timunu. Kad ga kasnije zamieni Grgo, on podje najprije u fogun te skuha čaj, pak, kad pojede dvie galete i izpije šalicu, približi se k božmanu:

— Neće biti s gorega. reče mu, ako izvadimo vodu iz guca, jer mnijem, hoće ga već biti polovica. Paranci mu niesu najbolji, a s ovom ljuljavinom mogo bi ga djavo lako i ponieti.

— Pa dobro, odvrati božman; ajde i napunjaj lagviće, doklen je samo jednoga. Ja ću ih pak izlievati u veliki lagav. Nego niesu mu dobro vezane rice (konopi), pa ako ga napunimo, mogo bi ih, onako težak, još gore razklimati, pak se prevaliti i razbiti koju purtelu; a neka i to, nego bi mogo koga od nas ili ubiti ili osakatiti.

— A mi ga pripovežimo; čela, Bogu hvala, ima.

Zazovnu na to maloga, koji iznese iz stirića njekoliko konopa. Obojica bijahu medju tim pošla k lagvu, koji je bio medj barkarizom i sartijami od trinketa. Nadjoše ga po opipu. Kako se je brod silno ljuljao, to se uhvatiše oba za obore broda, jedan s prove, a drugi po krmi od lagva i stadoše napipavati rice.

— Ja bih reko, da ovo nije zdravo, reče Ilija. Čudim se, kako ga i praznoga uzdrža.

— Pa dobro, a mi promienimo. Nego daj, da najprije provučemo novu ricu kroz kolute i s jedne strane i s druge, pak ćemo rezati.

— Fate, odazove se Ilija i prigne se, tražeći desnom kolute, a lievom se držeći za lagav.

Kako oba bijahu po jedan put provukli čela, pristupi božman k Iliji, te će mu reći:

Digitized by Google

— Sad potežimo. Ovo najprije.

— Potežimo, fate.

— Sad ćemo ovo staro rezati.

— Režimo, fate. A tko će rezati?

— Reži ti, svejedno. Samo čuvaj prste i gledaj, da nezarežeš novo.

— Bogu hvala, niesmo djeca. Samo daleko ruke, pak nema straha i ako se na prste nevidi, odvrati Ilija; pak poklen napipa stari konop, počne ga rezati nožem, koji svaki mornar nosi za pasom čak i onda, kad spava. Kad vidi, da su se čela odvojila, reče:

— Gotovo.

Pak oba zajedno iztegoše ustrižke van kolutâ i povukoše novo čelo pet šest krat oko lagva, uztežući svaki put što su mogli bolje, kako na jednu stranu, tako i na drugu. Pak se Ilija preko grua popne u guc. U gucu bilo više od noge vode. Zagazi unutra i počne napunjati lagvić, koji mu bijaše Antun pružio.

— A da bih ti ja dodavao vodu u bujolih, reče nakon malo Ilija Antunu; jer se ovako nećemo trsiti do sudnjega dana. Po ovoj valjavici prije se je lagvić izpraznio deset puta, nego sam ga ja jedan put napunio. A lako, da se što vidi!

— Kako učinio, odgovori mu Antun.

Iliji se medju tim zalila voda u čižme, pak ljut i na se i na drugoga zavapi:

— Nego čuj, Antune, javi se božmanu, neka bi amo poslao maloga, da pomogne nositi, jer sam inače skočio iz guca, kad hoćeš.

— Da Bog da, odvrati Antun; ti iz guca, a ja s bujolom u barku, pak mirna Bosna.

Pak noseć u desnoj ruci bujol pun vode, a lievom se pridržavajuć, kako bi kuda prošao, sad za obore kasara, sad za tambuć, sad za daru, došulja se napokon do lagva. Hoće da napipa otvor, kad na otvoru lakomica. Hoće da lieva.

Digitized by Google

— Čuvaj mi ruku, zavapi božman, kojemu bijaše ostala ruka med bujolom i lakomicom.

— Lako, da se vidi!

I Antun izlije bujol, i podje opeta k Iliji u guc. Tako se oni mučiše svu božju stražu; sad noseći vodu iz guca, sad prenašajući lagviće, kako bi se izpod tuge napunili.

Kad odzvoni diana, to jest četvrta ura u jutro, još se je Ilija mučio u gucu, da nalieva bujole, i još ih je Antun nosio božmanu na lagav.

— Ovo je božja, reče Ilija, kad ču, da će se straža obrnuti. Ako mi ove noći nije od puste mokrine prognjila koža, ja mnijem, da neće više nikad.

Sad eto na polubi poručnika. Kiša lieva svedjer na kable. Jedva jedvice da se u tami prozire lice krmilara, kojega razsvjetljuje svjetlo, što svieti na busolu. Brod suče sedam milja na uru. Valovi se prelievaju i preskakuju blizu barkariza na brod. More se suče s jednoga kraja na drugi, podižući daru i prazne lagve, koji su vezani za kuvertu. Šior Ivo, poklen pogleda na busolu i poklen pusti u more barketu, opipa brace. Braci su bili otegnuti, pošto se po onoj mokrini bijahu suzili. On ih malo popusti. Pak pomisli, da sakuplja vodu. Tu je bila podstrešnica, tu lagvići, tu bujoli, tu jedan veliki lagav na pola pun, tu lakomica, tu čiste vode u gucu. Ali se od svega toga nije vidjalo ništa. Nješto on, a nješto mornari, razvidješe natapatice, gdje je što i kako. I tako straža poručnikova nastavi posao, koji bijaše započeo božman sa svojom.

Sutra u jutro imali smo dva velika lagva puna vode; pune sve lagviće. a ovih je bilo dvanaest na broju; pak uz to još nješto vode u gucu i u barci. Kiša bijaše prestala okolo šeste. Do osme je samo rominjala. Okolo devete pokaza se sunce. Šior Ivo da će mu izmjeriti jednu visinu, ali uzalud. Doklen on podje pod kasar, da iznese sestant, sunca bijaše nestalo. Debeli ga oblaci bijahu opeta

Digitized by Google

sakrili. Poručnik pljune put sunca i spremi instrumenat u svoju izbu.

Tako smo jedrili dva puna dana. Sunce se preko ovoga vremena nije nikad pokazalo. Račun se je vodio samo po barketi. Punenat je dimio, zavijao „Jared“ u njeku čmadinu, s koje se ni po danu nije moglo na daleko vidjeti; po noći pak gotovo ništa.

Dosadna jednoličnost neba i mora. Val iza vala na moru, oblak iza oblaka na nebu. Nigdje točke okolo tebe, na kojoj bi ti oko moglo opočinuti. Sve promjenjivo, sve nestalno, sve nemirno, a ipak vaviek jednako. Ideš napried, ploviš, ostavljaš nakon sebe valovje, koje te opeta predteče, a ti si svedjer u sredini iste točke, koja kan da se i nemiče. Ti si uviek posred obzora. On se širi okolo naokolo tebe, sad veći sad manji, kako ga čini većim ili manjim zadušeno nebo, turobni oblaci. Čini ti se, da se na obzor, okolo tebe pa i na sami brod lieva iz koje nevidive ruke neizrecivi nemir, koji te čini sjetna i onda, kad bi, zanesen od tolike veličine prizora, nadahnut pjesničkim duhom zapjevao pjesmu, samo da hvališ, što si tako sretan, te možeš pipati rukom i gledati okom ote kobne veličajnosti oceana. Nigdje, kao na uzburkanih valovih, nećutiš i nevidiš moć čovječju nad prirodom. To je lav, kojim vladaš, koji zaludu riče okolo tebe, jer ga držiš okovana. Valovi se nadtječu sa valovi, brežuljci od vode kotrljaju se za tobom, i slap, koji pada na brod, naliči pjeni. koja kao da je zaštrapala iz grkljana koje paklene nakaze.

Sad si u dolini, sad na vrhu. Sad se penješ na brdo, sad si na kojem obronku, pak puziš u ponore, koji se zatvaraju, pak se dižu i hitaju te opeta u vis. Na sve oko vidiš visok talas, koji leti za tobom. Na vrh njega pjene se valovi, ruljaju jedan na drugoga, kan da je to paščad, koja se igra okolo lava i draži ga. Vidiš to brdo, pak mu

Digitized by Google

vidiš vrh, obronke, podnožje, ledja, koja se gube i desno i lievo; pak vidiš, kako se približuje. Pred njim bi reko, da je tišina. U dolini, koja te još dieli od njega, čamac se nebi makao, jedro se nebi napuhalo. Valovi, koji se onuda giblju, izgledaju kao mirna stvorenja, prema bjesnećoj braći, koja se koprca vrh talasa, koji dolazi. Ali to sve traje za jedan hip. Talas, koji dolazi, diže na vrh onu ravnicu. Vjetar razdraži one mirne valove, koji su prije samo pljuskali, koji se pak na svoju ruku zapjene i počnu ruljati kan da ih je popala vrućica, kan da je talas ulio u njih tračak nasilne svoje moći i svoga bjesnila. — Pak se brod digne krmom, pak ostane provom zadušenom; pak se prova počne dizati, a krma padati. Sad opeta roni prova, sad je krma visoka. Pak vidiš talas, koji se udaljuje, koji je tren kašnje daleko zamakao, i kojega tvoje oči neće više vidjeti, jer se on nevraća, jer moć, koja ga tura, obstoji u njem, doklen se ili sama neuništi, ili se neizgubi obasipajuć pjenom mirne obale kojega predjela.

Gdjekad te napadnu na jedan put dva talasa, koji dolaze raznim smjerom, jer su se začeli daleko jedan od drugoga. To su brežuljci, koji se susretaju, koji prodiru jedan kroz drugi, a nijedan od njih negubi svoje moći, i svaki nastavi svoj put, kan da je na moru sam, kan da nema ništa, što bi mu smetalo, da svoj put nastavi. Tada si gdjekad na jedan put i u dolini i na vrhu, jer još niesi pregazio doline, a desnim si bokom na obronku. Pak se brod nagne na lievo i ujedno zaroni krmom. Na desnoj ti je strani živa obsjeda talasa, koji prieti, da će te pod sobom smotati, a na lievoj ti je dubina, u koju bi se zakopao prekovrnut, da nije talasa, koji je nadošao po krmi, koji te je podigao na vrh i opeta spustio. Ti si igraljka sasvim zapuštena samosilju i samovolji onih poslanika daleke i bližnje oluje. Nema trena, u kojem bi mogao opočinuti. Obsjede s desne, obsjede s lieve. Okružuje te pjena, u pjeni roniš. Što je sad brdo, to je kasnije dolina; pak

Digitized by Google

obratno, sad ti je dolina na vrhu, a vrh u dolini. Kad misliš, da se penješ, a ti padaš. Kad misliš, da padaš, a ti se penješ. Još se niesi dobro nagnuo na lievo, a već si nagnut na desno. Posrćeš napried, kad misliš, da zaostaješ; na mjestu si, kad bi reko, da ideš napried. Pak uza sve to nevidiš ni neba, jer su ga prekrili oblaci!

Već su dva dana da smo na Sondi, na istoj visočini, na kojoj leži Englezka; i već smo sprama ostrvlja Scilly. Brod jedri osam milja na uru, jakim vjetrom sa lebića. „Jared" prolazi mimo samoga otočja, te skupine otoka, otočića i sika. Dim, koji diže vjetar po obzorju, muti donjekle strašni i divni prizor, koji imamo pred očima. Valovje oceana, dolazeći s oceana, razdraženo plitkoćom Sonde, navaljuje podvostručenom silom na one morske nemani, na onaj skup nizkih hridina, koje okružuju divljim viencem onih sto četrdeset ostrvica, koje sačinjavaju ostrvlje Scilly. Onih tisuću i dvie sto što kukâ, što sikâ, što hridinâ, golih, nesgrapnih, ružnih a svedjer strašnih, izgleda kano podkupljena ťukara, koja razvija na silu svoje junačtvo, koja rinuta u prve redove, opire se vitežki, jer se nije kud kamo zakloniti. Onamo se pjeni povisoki kuk, na kojem kan da se svjetluca balčak nepomična mača, koji nije nigda u koricah opočinuo i niz kojega curi studena krv gorostasâ oceana. — Zatvorena medj dvie sike, zaokružena sa četiri kuka, diže se nesgrapna hridina, liena u toj borbi, jer do nje dopire sama pjena.

Svaka stvar, svaki pojav ima svoj uzvišeni tren, okolo kojega prvi i potonji trenovi, ostaju u drugom redu, i rek bi, da su tu samo za to, da onaj jedini izabrani tren uzveliče. Vrieme prije i vrieme poslije služi samo za prispodobe. To je jedini slučaj, u kojem vrieme, koje je prošlo, čeka ono, koje će doći, da se oba stignu, da oba, prem neprisutna, zasvietle za jedan čas na nješto, što je središte, što je uzvišeni tren pojava. Ovaj pojav u pojavu, koji nema

Digitized by Google

trena života, kojeg nestane prije nego je nastao, koji se pojavlja u samoći morskih obala, obstoji na moru neprestano, ali je taj obstanak pomičan i nestalan, kako su isti valovi pomični i nestalni. Ništa ljepšega do onoga trena, koji prodje, odkad val navali na siku pa doklen se zapjeni. U onom živom gibanju i u onoj tromoj tvrdoglavosti ima nješto otajstvena. S jedne strane tamna nepomičnost sike, s druge jasna gibivost mora. Na vrhu vala šumi i šušti pritajana sila; na vrhu sike miruje liena moć uztrajnosti. Val se nagiblje, tjeran od one sile, koja se je daleko porodila, koja je dalek put prevalila, rek bi, da se sakuplja prije nego navali i nego se zapjeni. Sika, koja je posadjena u dubinah, koja se naslanja na ponorih, rekao bi ju svjestnu svoje jakosti i svoje neoborivosti. Obkoljena pjenom, zaokružena dimom, rek bi, da ćuti, vidi i čuje, da su ti napadaji uzaludni. da borba jednoga dana, da navale jedne godine niesu zadosti, da ju podkopaju i unište. Otale onaj neizvjestni niz slikâ, koji se usredotočuje u jednu jedincatu točku, u jedan jedini tren, onaj naime, kad je sika van mora i kad je val spravan, da navali. Val se baci, zašumi neopredjeljivim šumom i sika ostane zalijena. Pak se pojavi pjena, pak se slap diže u vis, pak se sika još nije dobro pomolila, a drugi je val napao, zapjenio se, zašuštio, zadimio, pak treći i četvrti i napried, bez odmora bez odmaknuća.

Navrh onih liti, navrh onih nizkih hridina i sika, koje stoje kao bedemi okolo otoka Scilly, niesu slični prizori davali jedan drugomu oduška. Vas se je onaj prostor bjelucao od silne pjene, a slap, koji se je dizao nebu u oblake omotavao je prozirnom maglom samo otočje, koje jedva da se je razaznavalo.

Bila su tri sata poslije podne, kad nam nesta sikâ s vidika. Još pô sata, pak izčezne i samo ostrvlje. More je bilo sve to nemirnije. Nebo, njekako tmurnasto, prietilo je,

Digitized by Google

da će se zaogrnuti maglom, kad nam još nije bilo niti petdeset milja do luke, do Falmoutha. Što smo hodili više k noći, to je vjetar jače puhao. Sve ovo skupa, uz kraj, koji nije bio daleko, i uz luku, koja je bila blizu, bacalo je sve nas u onu neizvjestnost, koja ti pada na dušu svaki put, kad težiš kojemu cilju, a neznaš, hoćeš li ga postignuti. Vrh svega toga bilo je i to, da ako zamagli, nije bilo ni pomisliti, da ćemo naći pilota van Falmoutha. Kapetana niesu ipak uznemirivale sve ove nesgode, koje su se mogle pripetiti, već smo mi plovili ravno put Falmoutha, kao da se ide k danu i kao da je pilot već na brodu.

— Jedrimo samo napried, bijaše rekao odvažno; pak ćemo se s vremenom nagadjati.

Poručnik je u ovom činu nazrievao njekakvu neopreznost, jer, govorio je on, ako zamagli, i mi nenadjemo pilota, i ako pregne puhati jako sa juga, mi smo se možda razbili, još prije nego li osvane.

— Ništa za to, bijaše mu odvratio kapetan Baro, brod je sagradjen, da jedri, i da se razbije, kad mu je sudjeno. Gore po onoga, tko se nespasi. Ako me je ovdje zatekla noć, ja niesam tomu kriv.

— Nego ja, zamuca poručnik.

— Nije, nego smo mogli baciti sidro, gdjegod onamo iza otoka Scilly, to je bilo pametnije. Pak smo ondje mogli izkrcati pšenicu i naliti se mora. A ja vapijem vaviek jednu te jednu, da nije more za svakoga, i tko ga se boji, neka doma stoji.

Kad vidi Šior Ivo, da je uzaludno svako nagovaranje i da bi se kapetanu mogla izmaći koja krupnija, neodgovori ništa, već zamakne iza tuge.

Pak kapetan zazove božmana.

— Šior, odazove se ovaj.

— Neka podje jedan na jarbor od prove i neka gleda, ima li koji koter na moru.

Digitized by Google

Božman otidje na provu i posla na jarbor Iliju. Ilija odjuri, skačuć od grižele do grižele, a da mu za to ljuljanje broda nije ni najmanje smetalo. Kako prispije u kofu, popostane, pak pogleda okolo naokolo. Mi smo ga ozdola gledali. Mučao je. Znak, da nevidi ništa.

— A imalo bi ih biti (pilota), reče božman. Ja sam ovuda pomagao susresti do tri, četiri kotera na jedan put. Znam, da smo lanjske godine našli jednoga, sedamdeset milja daleko od kraja.

— Možda se boje, da nezamagli pak su k noći pošli blizu samoga kraja, doda kapetan.

— Niesu ludi kako mi, dovikne iza tuge poručnik, kojega je kadkada strah činio drzovita; — niesu ni život ni brod dobili na karte, da se po ovakvom nevremenu i u samo smrknuće drže daleko od obale.

Kapetan Baro zasuče na to svoje siede brkove, pak reče:

— Mi smo ovoga puta gotovi. Gledajte samo, Šior Ivo, da uzmete na vrieme s a l v a o m i n i, jer, tako stari, težko da bi ste ga se dokopali onda, ako se gdjekamo nasučemo. Mladji bi vas predtekli. Kad brod lupne u kraj, onda stoji huka i metež po kuverti. Svi pametni čine svoje stvari na vrieme.

Poručnik, koji bijaše zavirio glavom iza tuge, povuče se opeta nazad i pljune, ali nenadoveže ništa. Ilija je medju tim gore iz kofe gledao i desno i lievo, nebi li vidio koji koter. Kad mu dosadi kofa, u kojoj nije stao najbolje, jer se je morao prigibati, da uzmogne vidjeti obzorje, popne se više sve do penuna od gornjega paroketa i tu sjedne. Sjedne baš na tenani, jer kao da mu ljuljavina broda nije bila dosta, stane tambulicati nogama, gledajući sad pjenu, koja se bieli pred provom, sad obzor, nebi li mu se koji koter na oči natakao. Tako minu četvrt sata, preko kojega je Šior Ivo pljucao iza tuge, a kapetan Baro neprestance nješto nabrajao. Kad napokon s one strane kraja, na lievo, kano da nješto vidi, kano da se bjelucaju jedra kojega

Digitized by Google

kotera. Hoće on u prvi mah da zavikne, ali se predomisli, da razvidi bolje, jer se na brodu nesmije nikada uzeti jednu stvar za drugu. To bi moglo imati težkih posljedica, a to je Ilija znao vrlo dobro. Pogleda bolje, kad eto sbilja kotera, gdje skakuće s vala na val. Sad bi ga vidio, sad ne, kako bi ga val podigao ili mimoišao. Pogleda još jednom sažetim trepavicama. Nije bilo više sumnje. Pak zaviče u sav glas:

— Koter.

— Koter, odjekne na provu, a s prove na krmu.

— Večeras smo u Falmouthu, reče na to kapetan.

— Bože daj, doda poručnik, koji se na rieč „koter" bijaše pojavio iza tuge, zaboravljajuć sva kapetanova nabrajanja i brundanja.

Nego je koter još bio daleko. Kapetan naredi ipak, neka se odma digne zastava i neka se jedri njemu na susret. Mi put njega a on put nas. U pô sata bili smo blizu. Pak on prodje pod vjetar od „Jareda", da tako ostane donjekle u zaklonu od vjetra, koji je već bio počeo bjesniti i da nam se uzmogne što više približiti. Na koteru je bilo pet ljudi. Dva mornara i tri pilota. Nama bijaše dosta jedan. Ali je more bilo tako uzburkano, tako je kopalo, da je koter tri krat uzalud kušao, da ga na nas izkrca. Koter bi došo blizu, ali valovi, prolazeći izpod „Jareda", silnom bi ga brzinom podigli, nagnuli i rinuli, da se je bilo bojati, da nelupne u brod. A tada se je koter mogao i razbiti.

— Mi ga ovako nećemo imati na brod, reče napokon kapetan.

Pak obraćen k božmanu:

— Daj božmane, neka pripašu giju na variju penuna od maistre.

Božman naredi kako i što da se učini, a dva mornara odjuriše na jarbor, jedan noseć buceo a drugi konop. Buceo privezaše za variju od penuna, a kroz buceo provukoše konop, pak oba kraja konopa spustiše dolje na kuvertu.

Digitized by Google

Ja niesam na prvi mah znao, kud to vodi, ali razabrah, da su na koteru dobro razumjeli manovru, koju kapetan kani izvesti, jer vidjeh jednoga od njih, koji se stane priredjivati kao da ide na put. Pripaše okolo pojasa njeki limnati cilindar, u kojem su bile valjda karte, pripoveže gaće, kako mu se nebi izpuzle, i nasloni se na sartije u položaju čovjeka, koji čeka. Kako se božman dohvati obiju kraja konopa, zazove svu vojsku na krmu i zapovjedi, neka bi maistru bracijali na križ. Tako je varija penuna ostala u najvećoj udaljenosti od broda. Poručnik izvadi izpod tuge i pruži božmanu podugi mrlin, na kojem je, za jedan kraj, bio vezan komad drva. Božman priveže mrlin za jedan kraj gije, sakupi mrlin u desnu ruku i stane pod vjetar u sartije od pala.

— Djeco, da ste spravni potezati, kad zapovjedim, reče kapetan glasno. Svak u se dušu i da niesam koga čuo, da je progovorio. Stanite nad vjetar, uz sami žardinet, i čuvajte se, da vas ljuljavina broda nebi zaniela, kad bude da se poteže. Svi da ste napeli uši. Kad zavičem: „iša“, neka poteže svak, što može bolje, a opeta kad rečem: „dosta“, gledajte, da nieste više ni vlasa potegli, jer bi to moglo ubiti čovjeka. Dakle u pamet; rekao sam.

Pak božmanu:

— A ti gledaj, da ti što nezapne, i da si se dohitio od prve, kad vidiš, da je koter blizu. Samo zamahni dobro, pak ćeš se dohititi.

Koter je medju tim bio prošao nad vjetar i već je potezao put same krme „Jareda“, kako bi se što manje udaljio od broda, dolazeć pod vjetar.

— Alešta, zaviče kapetan, koji se bijaše popeo u sartije od pala, četiri grižele vrh božmana.

— Lešti, odazvaše se svi, koji su bili na brodu.

Eto napokon kotera blizu same krme, a pilot na njemu, kô prije, sa svojim limnatim cilindrom o pasu, držeć se

Digitized by Google

sartijâ, nad vjetar. Kad kapetan ugleda, da je koter božmanu na dohit, zapovjedi:

— Ala, božmane, sad!

Božman zamahne i hiti mrlin na koter. Englez ga uhvati i stane potezati, sve dokle mu nedodje u ruke konop. Pak se počne vezivati. Imao je za to pripravnu jednu daščicu. Ovu priveže čvrsto za konop, sjedne preko nje, pak se zaveže mrlinom, kako nebi ostavio ni dasku ni konop. To se je sve dogodilo u manje od pet časova. Pilot je stao na noge, naslonjen na sartije, spravan, da se baci u more, kad vidi, da je vrieme. Medju tim je koter plovio svedjer napried, ali polagano, sad se uvaljujuć provom, sad se udušujuć krmom, u valove, koji su sukali izpod „Jareda".

Svaki je čas bio odlučan.

Manovra je morala biti izvedena točno. I „Jared" i koter morali su biti poslušni na svaki mig. Pilot se za to nije trebao starati. Nije niti imao vremena, da se stara. Njegova je zadaća bila jednostavna. Baciti se u more; povjeriti se valovom oceana, konopu, brodu i koteru. Most, preko kojega se je mogao popeti na brod, prolazio je kroz penun. Izpod svoda toga zračnoga mosta kipilo je i pjenilo se nemirno i razdraženo valovje Sonde. Oni su trenovi bili važni, odlučni. Kapetan u sartijah od pala, pilot vezan i pripravan, da se hiti u more, a vojska, da ga otme najprije moru, pak zraku, i da ga povuče na brod. Svak je na brodu mučao. Svak je gledao put kotera; svak vrebao na Engleza, kad će skočiti u more.

Sad eto kotera prama penunu.

Sjećam se, da mi je u onaj tren prošao kroz živce njeki leden neopisiv srh. Pomislih, a na to je valjda svaki bio pomislio, da su dva puta, kojima koter može zalutati u onoj silnoj ljuljavini, kad čovjek bude u moru; to jest, ili nasrnuti na čovjeka ili se od njega udaljiti. Sa svimi jedri i sa svom vještinom nije moguće zapoviedati brodom onda, kad mu se uztegne hod, ili s jednoga uzroka ili s drugoga,

Digitized by Google

a koter se je tako držao, samo da neposrće nazad. To je i trebalo, jer da je on prošo po krmi većom brzinom, nebi se pilot imao kada vezati, a niti bi božman bio lako pogodio, hitajuć mrlin, za koji bijaše vezao konop.

Pilot se bijaše odalečio od sartija, držeć se samo jednom rukom, spravan na skok.

— Alešta, zaviče tada kapetan opeta.

— Lešti, odvrati božman.

— Lešti, zaori sva vojska u jedan glas.

Dva Engleza na koteru držahu pripravan oveći flok, da ga dignu. Pilot u more, a flok vani, to se je moralo sbiti u jedan jedini hip. To je isto koliko reći, da je morao na jedan put koter od „Jareda", a pilot put „Jareda". Pak se je moralo uzeti obzir na valove Nije to bilo sve jedno, ili se pilot baci na vrh vala ili u dolinu istoga. I jedna i druga faza ima svoje pogibelji. Skočivši u dolinu vala, val, koji bi nadošao, mogao bi ga bio zanieti put kotera. Skočivši na vrh vala, mogao je koter u nastajućoj dolini na njega posrnuti. Može se zaključiti, da se je morao izbjegavati vrh sbog doline, a dolina sbog vrha. Pilot je morao za to odabrati onaj tren, u kojem dva vala, dolazeći na jedan put, ostave prelaznu i varajuću mirnoću. Ali je taj prelaz bio zadosti, da se pilot udalji od kotera, ili što je svejedno, da se koter udalji od pilota. Ovaj je dakle vrebao na more, kako može vrebati čovjek, kojemu se radi o životu, ali sve to onako hladno, kano da se radi preskočiti koji plot na kopnu.

Kapetan je to sve gledao, gdjekad zakašljujuć, gucajuć slinu, da mu je grlo na mjestu, da uzmogne odma i bolje zavikati. Pilot napokon pogleda one na koteru, koji su držali flok. Njima namigne, da ga puste, pak pogleda konop i . . i baci se u more.

— Iša, zapovjedi kapetan.

— Iša, odazove se vojska i stane potezati, što je mogla bolje.

*

Digitized by Google

Minutu kasnije visio je pilot o konopu, u zraku. Kašljucao je. Bio se napio mora. S njega je curila voda kao izpod strehe. Kako bi se nagnuo brod, tako bi se on zanjihao, sad malone nogama u more, a sada u brod, u sartije.

Pak eto ga napokon na brod.

— Još niesam, Bogu hvala, nikad pomagao loviti ljude iz mora, kako ovoga puta, reče Ilija, odpasujuć giju i spremajuć konop, gdje mu je bilo mjesto.

— Ja jesam, odvrati mu Grgo. Znam, da ga jednom nebijasmo digli dosta visoko, pak za vlas, da nije lupnuo glavom u kavobandu.

— Da Bog sačuva, doda poručnik.

Netom pilot dodje na kasar, naredi, da dignemo opeta jedra, zabilježi krmilaru smjer, kojim da krmi brod, pak podje u komoru, da se preobuče.

Na dva sata poslije pónoći bili smo usidreni u Falmouthu

Digitized by Google

V. U Englezkoj.

U Falmouth-u. — S jedne na drugu, govori se o englezkom značaju. — Put Gloucestera. — Preko večere. — Kako je Grgo čuo poručnika, a nije ga vidio. — Gdje se položaj u njeku bistri a u njeku muti. — Dva dana križanja. — Zaljev Bristolski. — Oluja. Za što je božman lupnuo krmilara. — Preko konala od Gloucestera. — Iz Gloucestera u Newport. — Na što je mislio poručnik. — Put?

Kad osvane, nadjosmo se usidreni med dva velika parobroda. Po krmi nam kraj, a po provi velika ratna oklopnjača. Vrieme je bilo maglovito, a u prvo jutro nješto je i rominjalo. Jedva da su se vidjali ostali brodovi, kojih je na pristaništu bila množina. Kad se poslije nebo razmanta, a sunce zažmiri iza oblakâ, barke, guci, kaići, kao da su iz samoga mora iznikli, letjeli su okolo nas, koji da će bolje; a kadkada bi promakao silnom brzinom koji elegantan koter, u kojem je bio koji lion i koja dražestna Englezkinja.

Na ratnome brodu bila je vreva mornara, te su skakali po jarborih i po penunih, a s jedne povodnice kojih dvadesetak momaka bacali se u more i kupali, kao da je to usred ljeta.

Pilot se bijaše izkrcao iste noći, kako nas bijaše usidrio; a kapetan je istoga jutra morao saći na kraj, da vidi, u koju od englezkih luka moramo ponieti teret. Za englezku pomorsku trgovinu Malta, Falmouth i Cork služe kao pristaništa, u koja dojedre brodovi, da prime dalje zapovjedi. To mornari označuju: poći na ordene.

Digitized by Google

Antun, Grgo i još druga dva mornara spraviše guc, čekajući da ukrcaju kapetana, da ga na kraj odvezu. Kako se to kapetanu i dolikovalo, obuče on svoje svečane haljine, stavi svoju veliku zlatnu uru u žepić od prsluka, niz koji se svjetlucao debeli, zlatni lanac; a vrh svega toga stavi na glavu patentu. Mornar nepozna cilindra pod drugim imenom, pak eto i ja rekoh isto; u ostalom, slobodno svakomu ostati pri cilindru, jer obje rieči dišu jednako narodnim jezikom.

Ilija, koji se uz sve ostale nebijaše okusio friškoga kruha poslije odlazka iz Carigrada i bijaše se davio na putu frdžopom i nevaljanim mesom, naruči Grgu, neka bi mu na kraju što jestiva kupio.

— A što će ti friški kruh? upita ga Grgo.

— Da se malko okriepim. Ti znaš, da je na „Jaredu" navada, da ga se gleda kroz prste. To će kapetan zaboraviti, ko da vidim. A nadajmo se i ti i ja i svi volovskoj glavi i sutra i prekosutra i svaki dan; jer da volovske glave nebi pojeli mornari, nebi Englezi volove ni ubijali. Nego kupi molim te i malo friškoga masla, da liečim želudac, jer mnim, mesji su me crvi već počeli točiti.

— E pa dobro, daj samo novaca.

— Imam jedan rubalj i dvie forinte.

— Ti znaš, da se ovdje broji na lire i na šilinge.

— A ti razmieni, evo ti nosim.

I hoće Ilija da podje pod provu.

— Stani, jadan čovječe, zaviče Grgo za njim, nenosi karte, jer ti je Englez neće za ništa.

— Onda? odvrati Ilija, vraćajuć se na barkariz.

— Ako nemaš šilingâ, onda ništa.

— To je lako rečeno, ništa; ali kad ti govorim, da kupiš, a ti kupi.

— A šilingi?

— Ta ima ih u kapetana dosta; pitaj i kupi.

Digitized by Google

— Nego još jednu, nastavi Ilija, vireć iz barkariza vrh guca.

— Da čujemo.

— Kupi mi četiri igle i konca.

— Bieloga?

— Kakvoga bieloga, ako Boga znaš? Kupi modroga ili crnoga, kako ti se desi, jer su mi razparane sve gaće i sve košulje, do jedne, neka se uredim, jer me inače eto po kuverti gola naga, kad hoćeš. A da me vi i majka i sestre mi, kako sam poderan, bi se od čuda sto krat prekrižile. Nego što me peče, jest, da nemam poštenih gaća, da izadjem pred ljude. Ako ti kapetan uzhtjedne dati pô lire više, a ti mi kupi jedne; gledaj samo, da nebudu kratke.

U to dodje kapetan na barkariz. Ilija se ukloni i zamakne put prove, a božman se približi:

— Što da učinimo, šior.

— Gledaj da urediš sve, neka možemo odjedriti i po podne, ako su stigle zapoviedi.

— Dobro, šior.

Pak se kapetan spusti na ljestve i sa ljestava u guc.

Sudeć po zastavah, koje su se vile po jarborih, bijaše one noći i onog dana doplovilo u Falmouth kojih desetak brodova. Svi su bili dojedrili u istu svrhu, u koju i mi, da prime naime dalnje zapoviedi.

Falmouth je jedna od toliko englezkih lukâ, u kojih opočiva trgovina, prije nego se slije u velike trgovačke žile, koje, prolazeć kroz Englezku, lievaju se pak u svih pet dielova svieta. Glavno mjesto Cornwalla jest Truro, položeno na rieci Fal kao i Falmouth, ali malo unutrije kopna. Truro i Falmouth imaju uglednih znanstvenih družtava. Med Falmouthom i glavom Lizard, mislio je Tacit, da ima tragova Iberom, koji da su se tamo u davno doba bili preselili. Mislio je tako, jer tip onih stanovnika južni je tip, i jer im je jezik naličio gaelskomu i nizko-bretonskomu.

Digitized by Google

Ali su to potomci starodavnih obitavalaca onih predjela, koji su znali odoljeti na dugo navali Saksona. Njihov jezik neživi dan danas nego u imenih mjestâ. Godine 1778., kako govori Reclue, umrie u Mousehale-u zadnja žena, koja ga je govorila. Nadgrobni kamen, podignut od nekoliko pobožnih filologa, pokazuje mjesto, gdje joj smrtni ostanci opočivaju.

Utisak, koji na te čini ma bilo koje englezko mjesto, grad, varoš ili selo, ostaje trajan, svedjer se ponavlja živahniji, bistriji. Niesu to gorostasne palače i umjetničke gradjevine, kojim se diviš; na takovih oko popostane i lako opočine, ali nemože popostati i opočinuti nikad, gledajuć radionice i tvornice, koje lienčini neobećaju ni razkošja, ni slasti. Narod, u čijih žilâ teče krv toliko pomiešana; koji potiče od praotaca, koji su se medjusobno klali i davili tečajem vjekovâ, izišao je iz te borbe čio, zdrav, jak, i nameće se svim narodom, širećse, kan da će svojim prometom cio sviet podušiti, kako ga je i poplavio. Velik primjer za narode, kamo može dovesti marljiv rad, mirna i proračunana uztrajnost. Kako narod englezki čuva svoje starine i običaje, tako je i baštinio vrline svih svojih praotaca. U njegovih žilah nalaziš morinsku i atrebatsku naklonost za poljodjelstvo i obrt, dansku i normansku odvažnost na moru, germansko viteštvo, jutsku ljubav za širenje domovine. Nigda trudan u radionici, nigda uplašen od zaprekâ, koje mogu stojati na putu njegovim osnovam, nigda sdvojan i vaviek miran u oči oluje i uzburkanoga mora, vaviek otačbenik, vaviek spravan na najsmjelija djela, svaki Englez predstavlja sam svoj narod i samo kad može, pomaže mu. Leden kao račun, zna se ipak uzhititi i zanieti kad mu uzhićenje i zanesenje mogu biti na korist. Ljubitelj ljudstva, zna biti krvnik i izvesti mirno, ledeno, postojano najokrutnija djela, kad samo misli, da je to potrebito njegovoj domovini. Englezka nema naselbine, koju nije zalila krvlju. Zločinstva su u pojedinih mjestih

Digitized by Google

zamjenjivala ostala vladina pomagala. Okrutnost je gdjekamo bila sistematična, proračunana. Na zapadnoj obali Afrike jedan englezki konsuo na svoje oči čini smaknuti deset nevinih crnaca za jednoga umorenoga Engleza, a nije se znalo za zločinca! Englez, govori Reclue, traži borbu, ne za slavohlepje, već za korist, koju mu pobjeda može pružiti. Samo u tom slučaju on postane okrutan. Stranca, nepoznata čovjeka u obće, on gleda ponajviše kao neprijatelja. On ima tada pred sobom jednu nepoznanicu, iz koje nezna, dolazi li mu probiti ili ne. Osvetljiv je samo onda, kad mu je osveta koristna. Znajući, da nije ljubljen ni kao gospodar ni kao trgovac, odvraća s prezirom i mržnju i prezir. Kad ljubi, ljubi umjereno, ledeno, osbiljno. Strog čuvalac običaja, nemari, ako za to postane i smiešan. Ima državnih obreda, u kojih se izgovara francezkih formulâ, koje danas u istoj Francezkoj nebi razumjeli. Ima zakona, koji se danas nebi mogli uporabiti, ali se čuvaju, jer su starinski. I danas ljudi od zakona, odvjetnici i sudci, pokrivaju se perukom; i bez nje niti odvjetnik brani, niti sudac sudi.

Misli Engleza neidu daleko, ako mu probit leži blizu. Okvir njegovih pojmova omedjašen je od stanovita cilja, preko kojega on nenišani. On uči, i uči samo za to, da bude praktičniji. Vježba tielo, jer s jakim tielom jača je duša, hoća odvažnija i bistrija. On se druži rado samo sa onimi, koji misle kao on. Otale onaj silni razvitak klubova, štono ima sama Englezka. Klubovi su ogledalo englezkoga družtva i englezkoga života. U njih se nalazi smiešna i ujedno osbiljna strana englezkoga značaja, koji se nama prikazuje onom originalnošću, koja je englezka karakteristika. Klubovi su mjesta sastanaka, u kojih se John Bull, dobričina od čovjeka, gosti i bogati, kad samo nerazpravlja o politici. Nikomu mimo Engleza nije moglo pasti na pamet ustrojiti u Londonu klub, kojemu mogu pristupiti kao članovi samo oni, koji su bili šest sto petdeset

Digitized by Google

kilometara daleko od Londona; a još manje upisivati se u klub, u koji imaju pristup samo oni, koji težaju dvie stotine funtî. Poseban paragraf dopušta, da suviša težina supruga može namiriti manjkavost težine u žene i obratno. Najteži član naravni je predsjednik kluba. Po kalupu njekojih talijanskih književnih družtava smiešnost naslova pojedinih klubova dokazuje, da nije Froissart imao sasvim krivo, kad je još četiri vieka nazad rekao, da se Englezi jako lošo zabavljaju, da je John Bull dosadna čovječetina. Uz „klub laži", u kojem je svaka istina bila kažnjena globom, obstoje: „klub dosade", „klub ružnih ljudi", „klub ljudî bez nosa", „klub malih", „klub visokih", „klub mršavih", „klub propalih pisaca drame" i t. d. Zanimiv pojav bijaše aristokratični „klub beefsteak", koji je tečajem od pô vieka brojio samo dvadeset četiri člana, u kojem se nije smjelo jesti ništa drugo mimo beefsteak-a, i u kojem je najmladji član morao sam nositi za sve vino iz podruma. Tako je za njeko vrieme namirivao vinom stol članova kluba glasoviti kancelar lord Brougham, doklen ga nezamieni lord Leinster. Nego još zanimiviji bijaše „vječni klub", koji je, tako su glasila pravila, morao brojiti točno sto članova i držati sjednicu ob dan, ob noć, kroz vjekove. Članovi su bili tako porazdieljeni, da je sjednica morala biti neprekidna. Predsjednička stolica nije nikad ostajala prazna ni ob dan ni ob noć. Kad se bijaše jednom upalila sgrada, izjavi predsjednik, da neće ostaviti predsjedničke stolice prije, nego to klub formalno zaključi.

Nema dvojbe, da se Englez razlikuje mnogo u svojih nazorih od ostalih Europejaca, pak za to i mi imamo osobito mnienje o englezkom narodu i premda ga štujemo, neljubimo ga. Kako bi se to najbolje tumačilo, neznam, ali mnim, da uzrok leži u onoj jednoličnosti nazora i držanja, koji nije nego račun i prirodjena ukočenost, i kojih mi nemamo nego prelazno i u stanovitih slučajevih. Mi se ipak Englezu divimo. Divimo se onoj čvrstoj volji, koja provire

Digitized by Google

iz mirnoga njegova držanja. Divimo se onoj originalnosti, koja ga pred našima očima čini ujedno i jakim i smiešnim. Koliko je Englez jednostavan formom i vanjštinom, toliko je iskren u činu i govoru. Iskreno podaje prijatelju ruku, iskreno je drzovit i goropadan proti neprijatelju, iskreno ljubi, iskreno se moli Bogu. Crkve englezke niesu u istinu nikad pune, ali su za to u nedjeljni dan sve ulice prazne; i težko onomu, koji bi se usudio prekidati tu nabožnu tišinu, taj svečani mir. Poslije kršćanskih dužnosti, koje se sve mogu svesti na čitanje staroga i novoga zavjeta, dolazi mu na prvi red misao o dobiti. Ponosan svim onim, što je englezko, on neuvažuje ništa, što je stransko. Na njega neučine nikakov dojam tudja imena i naslovi, ma i koliko oni visoko zvučili. Nepovjerljiv prama tudjincu, nije povjerljiv ni prama svomu. Vjeran svojim nazorom, on zna pripadati raznim družtvom, a nevezati se nijednomu, sačuvati dapače svu samostalnost svoga djelovanja u pitanjih državnih i vjerozakonskih. Vjerozakonski njegovi nazori nezapliću se sa političkimi. Koji su jutros u jednom klubu dielili i razpravljali jednake misli u politici, razići će se po podne u razna družtva, koja su u drugih pitanjih protivna. Englez u obće hoće da je slobodan. Ali se ovo smije reći samo o najmanjem dielu englezkoga naroda, naime za one, koji ili po znanju ili po zvanju ili po imuću zauzimaju u družtvu koje mjesto. Nema države, u kojoj bi dobra bila tako nejednako razdieljena, kao u Englezkoj. Skrajno siromaštvo i skrajna bieda tišti milijune i milijune toga ohologa i drzovitoga naroda. Obstoji dubok ponor med bogatašem i siromahom, med gospodarom i slugom. Velika većina englezkoga naroda biedna je raja, koja ljubi skute i koljena svojim agam, koja gleda zablenuta razkošno bogatstvo lordova, i divi se gladna, skrušeno i bez zavisti njihovoj razsipnosti. Ali treba izpovjediti, da uprav za to, što Englezka ima bogatih i potrebitih ljudi, što ima silna novca na velikih stogovih, da je uprav za to velika i

Digitized by Google

jaka. Ništa u današnjih okolnostih neostavlja narode nazad, ništa ih gore neprieči u njihovu razvitku, do jednaka porazdieljenja dobara. Mi smo za to siromašni, jer mimo malo iznimaka nemamo bogatih ljudi, koji bi voljni bili raditi, bogatiti sebe i narod; mi materijalno malo napredujemo, jer naši imućniji otačbenici, mjesto da zidju tvornice, podižu razkošne palače; mjesto da ulažu svoj novac u poduzeća, oni ga ili davaju na kamate, neka se bogati drugi, ili ga troše u dobru družtvu i čovječtvu. Bez velikih glavnica nema velikih poduzeća, a bez velikih poduzeća, koja vremenu i okolnostim odgovaraju, narodne potrebe pokrivaju, nema u narodu napredka, jer ostaje odvisan od drugih hitrijih i pametnijih, koji ga muzu i izpijaju.

Kapetan se vrati na brod pred samu večer. Zapoviedi bijahu stigle. Nama je bilo putovati put Gloucestera. Liepa sreća u istinu, kad se pomisli, da su te zapoviedi mogle biti za koju luku Škotske, kao za Aberdeen, Glasgow, Lundee ili koju drugu. Sjeverno je more vaviek nevjerno, vaviek spravno, da guta brodove i mornare. Posijano prudami svake veličine, sakritimi izpod površja, podvostručuju pogibelj u moru, koje je i onako pogibeljno, najskoli u zimsko doba. Počam od Londona, pak do Aberdeena, najljepše su luke pregradjene prirodnimi prudami od pržine, kojim samo zna izbjeći izvježbano oko englezkoga pilota. Za to i jesu Falmouth, Cork i Plymouth sielo pilota za najvažnije luke englezke.

Sutradan, još nije bila dobro ni zora zarudila, a eto nam na brod pilota. Zrak je bio donjekle ziman, jer je bilo nješto lahora sa sjevera. Vojska skuha na brzu ruku i popije koji čaj, a koji kavu, pak stane dizati sidro. Dodje pak parobrodić po provi; bacismo mu grlin i on nas iztegne iz luke. Kako nam je vjetar bio povoljan, tako obrnusmo provu put glave Black, držeć se malo na lievo, da izbjegnemo sike, koje ga okružuju i čuvaju. Ja sam u

Digitized by Google

istinu bio poželio, ma s kojega uzroka to bilo, da bismo prošli blizu lanterne Eddyston, koja je na jednoj siki u moru, daleko od kraja kojih osam milja, a na jugu od Plymouth-a. Bio sam čak i saželio, da bi nas onamo rinulo samo vrieme, tek da mogu jedan put vidjeti, što je i kako izgleda ota sgrada, osamljena na moru, izvrgnuta svemu bjesnilu Sonde, i vrh koje, kako poviedaju oni, koji su to gledali, valovi se pjene i dižu gdjekad do trideset metara u vis. Ali su se moje nade izjalovile.

Dan prije vladala je valjda oluja daleko na oceanu, jer Sonda, mutna kako je bila, izražavala je još svoj jad i gnjev nebu i putniku. Onaj nemir i metež niesu nikoga tješili. Gibanje Sonde, nasilno napadanje njezinih valovâ, ostanu preduboko usadjeni mornaru u duši, a da bi ih mogao lako zaboraviti. Ocean, šaljuć sa pustih svojih ravnica svoje nasilno valovje, nalazi nesvladiv odpor na podmorskoj ravni, koja okružuje Englezku, i na kojoj Englezka opočiva. Otale ona neopisiva i divlja jeka valovja na obalah Englezke i na moru, koje ju zaokružuje. Može se reći, da ocean podkapa Englezku, da more guta svaki dan nješto englezkoga zemljišta. Predaja o otočju Scilly najsjajniji je dokaz, kako ocean napreduje, kako brzo svoj ležaj razširuje. Govori se, da se je izmedju kopna i ostrvlja širila ravnica, koja se je zvala Lelothsow, i na kojoj je bilo četrdeset selâ. Jedna stara plemićka kuća čuva još grb, na kojem je narisan konj, koji izlazi iz vode, na uspomenu jednoga od svojih predja, koji se je spasio hrleć na konju izpred mora, koje bijaše navalilo.

Pilot se na brodu na skoro udomi. Mimo klieti, sa kojom nije razpolagao, i mimo dispensira, koji ga nije mario slušati, sve mu je na brodu bilo podredjeno. On bijaše u zapoviedi zamienio kapetana. Kapetan Baro se nije u istinu puštao sliepo pilotu nikad; ali je puštao da vodi brod, vaviek bdijuć, vaviek pripravan, da preuzme zapovied, ako bi opazio, da stvari neidu onim putem, kojim bi morale hoditi.

Digitized by Google

Mornari vikli tim promjenam zapoviedi niesu se na to ni osvrtali.

— Tko meni gospodar, a ja njemu sluga, reče Grgo, kad ču od kapetana, neka se odsle na brodu sluša pilota.

Približavala se noć. Gusti se oblaci počeše vitlati po nebu i počne rominjati. Pak pade magla. Pak se nije vidjalo ništa. Mi smo tada bili taman prama glavi Lizard, koja boči prkosno sili oceana svoje nizke, razmrcvarene i bojadisane hridine. Tko nije kušao, što je ta promjena, kad se iza mirne noći u luci nadješ na jedan put u tmici, na uznemirenom moru, na Sondi, taj nemože prosuditi položaja. Nije toliko pogibelj, koja te uznemiruje, jer u stanovitih okolnostih pogibelji nema, koliko ono stanje nemira u duši, koja je već bila počela kušati mir i nehajne bezbrige čovjeka, koji nakon toliko stradanja željan je mira i treba ga. To je pretrg, koji nije bolan, ali koji ima u sebi nješto dosadna, nješto neizrecivo neugodna. Šum valova čini te turobna, škripa jarborâ i psijukanje konoplja draži ti živce, ozlovoljuje te, i nepojmiva sjeta obuzme te svega, isto onako, kao kad iza neveselih misli, koje si ili izazvao sam ili su te same popale, postaneš dosadan sam sebi i drugomu.

Englez, sguren uz tambuć od kasara, gledao je preko strane, premda nije ništa mogao vidjeti. On je bio tu na svom mjestu, isto onako, kô zidar na sgradi, koju diže, kô umjetnica na glasoviru ili na pozornici, kô vojskovodja u logoru. Njegova pažljivost, bilo bi se reklo, da nalazi hrane u samoj magli, u kojoj smo ronili. Jeka je mora medjutim tutnjila na obali, koja nam i po računu nije bila daleko. Dodje i vrieme večere. Kapetan Baro večera s tekom kao po navadi. Jestivo je bilo friško; bilo ga je na pretek i dobroga, pak je Englez valjano i sliedio kapetanov primjer. Za večerom govorilo se je malo. Njekoliko rieči, što kapetan izmieni sa pilotom, bilo je sve. Šior Ivo, koji

Digitized by Google

premda je već bilo dvadeset godina, da je pohadjao Englezku, nije razumievao englezki ništa. Kad bi pilot što rekao i pogledao ga, a on bi očima u ošit, kô da tobož nečuje. Englez da izbjegne dosadu, lievao je u čašu i pio. O vodi, o razvodnjenu vinu, nije bilo ni govora. Kamarot donese drugu staklenku, pak treću, pak četvrtu. Šior Ivo pogleda nemirno toga plaćenoga gosta; namigne kamarotu, neka vina više nenosi, i popne se na kuvertu. Englez to neopazi. Zauhvati desnom rukom praznu čašu i stane ju gladiti. Kapetan Baro, koji nije nigda ciganio sa svojimi gosti, bili oni plaćeni ili ne, lupne kamišem po stolu. Kamarot se pojavi na vrata.

— Da si donio onu s Vermouth-om, reče.

— Šior, izpod Vas je, u ladici od divana.

Kapetan se digne, kamarot izvadi staklenku i njekoliko čašica. Pak kapetan natoči tri.

— Ovu treću ponesi gore Šior Ivi; a daj još jednu za božmana.

Šior Ivo se je gori obavješćivao o vremenu, o smjeru broda i o jedrih, kad mu kamarot donese čašicu s Vermouth-om. Vidjevši, ili bolje rekuć, nanjušivši, što je, uzdahne, i vrati ju nazad punu. Božman popi svoju, otare usta desnim rukavom i protare ruke. Pilot je medju tim dolje punio i praznio čašice, kao da je to voda. Kapetan Baro ga je s početka samo gledao; ali kad vidi, da Englez nebi dovršio, doklen staklenci nebi vidio dna, digne se, uzme ju, začepi i poda kamarotu. Kako se on uputi u predsoblje, da će na kasar, tako pilot ostavi trpezu i podje sustopice za njim. Još prije večere bijaše ovaj naredio, neka bi se kucalo zvonom. U onoj magli i na onom mjestu, kuda brodovi i parobrodi jure na desetine, pogibelj je bila velika, da se sa kojim nesukobimo. Za to je poručnik bio brzo i pojeo svoju večeru.

Cinkanje zvona na pustoj ravnini mora i u onakvoj tmici, lieva ti na dušu njeku budnu sjetu, koju zaludu tražiš, da

Digitized by Google

od sebe odalečiš. Svaki cik, svaki zvuk, draži drugčije tvoje živce. Uho više nerazabire jednoličnosti zvuka i kucanja. Kuverta izgleda kao koja crkvica, u kojoj kucaju zadnje ure osudjenikom. Svod nebeski, zaogrnut maglovitim plaštem, odbija od sebe one zvukove, koji se podvostručenom silom razlievaju medj jarbore i jedra. Nebo i more kan da se takme, da izazovu i usavrše one oblike tuge i smrti. Veličina oceana kan da je sakupljena u jednoj jedinoj točki, zaboravljenoj i od Boga i od ljudî. Ona točka izgleda kô mrlja na licu neizmjernosti, koju je ostavila borba elemenata u razsulu. Mir mora, tišina zraka zaodjenuta maglom, otvoren je grob brodu i putniku. Tinkanje zvona usavršuje prizor.

Bilo je deset sati, kad Ilija stupi na timun, da zamieni Grga, koji se odma uputi put foguna, da skuha svoj čaj. Kako se nije vidjalo ništa, tako je trebalo da ide s prislona na prislon. Spustivši se niza stube od kasara, hoće on da skoči najzadnju skalinu, kad mu eto njekoga izmedju nogu. Pruži ruku, da opipne, a kad nenapipa nikoga:

— Tko je živ? zaviče.

Glasa ma ni od kud.

— Tko je živ? opetova jače, jer sam inače zamahnuo šakom, pak palo kud palo. Što tko u tmici dobije, vidjelo mu nevadi.

— Što vičeš! zamrmlja Šior Ivo, ta valjda jest tkogod.

— Hvala Bogu i slava, odvrati Grgo; ali kad se po noći zove, mnim da je red odgovoriti. A čemu Vi na kuverti, šior, a nezamjerite. Ja mnijah, da spavate.

Poručnik neodgovori. Grgo nastavi svoj put do prove. Nedohodeć foguna namjeri se na božmana, koji se je vraćao na kasar.

— Eno onamo Šior Ivo blizu barkariza, reče mu Grgo.

— Šior Ivo na kuverti?

Digitized by Google

— Ako ga i niesam vidio, imao sam Bogu hvala uši, pak sam ga čuo. A da se nije oglasio, kad zazvah po drugi put, ja neznam, kud mi se je ruka mogla zaletjeti. Moglo je biti halabuke i grdila; ali ja nebih bio kriv. Na brodovih, ako se sve i nezna, dogadjalo se ipak svega po malo. Nestalo je ljudi ob noć s kuverte, a da im se nije znalo ni strva ni java. A što tko može misliti, ja neznam.

Grgo u fogun, a božman put kasara. Nadje ondje Iliju, koji bdije na timunu, pilota, koji spava izpod tuge; nikoga na kasaru inače živa. A poručnik? Nestalo ga. Sad božman pomisli na dvoje. Ili je poručnik bio na kuverti ili nije. Ako je bio, onda ima nješto po sriedi. Neizgubi mornar rado svoje ure počinka nikad. Ako nije bio, tada ili se je mladić našalio s Grgom ili Grgo s njim. Na ovu potonju nije mogao pristati nikako, a prva mu je bila nevjerovatna. Upita Iliju.

— Nikoga živa, odvrati ovaj, ni čuo, ni vidio.

Vrati se na provu. Nadazre se na vrata od foguna. A Grgo iznutra:

— Tko je živ?

— Ja, odgovori božman. Nego tebi su bili svietnjaci pred očima, kad si vidio poručnika.

— Niesam ga ja vidio, kako niesam ove noći još vidio nikoga, pa ni sam sebe doklen nedodjoh ovdje da kuham, ali sam ga čuo.

— Čuo ili vidio — sve jedno. Ja govorim, da si se prevario.

— Bog i duša, niesam. Ta na njega sam, Bogu hvala i slava, nagazio. A ja bih sve smislio na jednu.

— Na koju?

— On je tražio kamarota.

— Dakle ti je rekao?

— Nije meni rekao ništa, no ja nagadjam.

— A valjda nagadjaš, kad govoriš, da si ga vidio.

Digitized by Google

— Vidio ne, ali čuo. Uši su mi, Bogu hvala, zdrave, a nemislim, da su se tenci dali u more, da nas napastuju. Na tome je i ostalo.

Preko straže kapetanove, od osme naime do dvanaeste, brod je sukao dvie, tri milje na uru. Mimo kontra i papafiga od prove, sva jedra bila su na dvor. Jedrili smo put juga, da se od kraja udaljimo. O ponoći, kad nastupi stražu poručnik, bili smo na jugu od glave Lizard kojih desetak milja. Kapetan se poslije večere bio otišao nagnuti, ostavivši nalog, neka ga zazovu, kad se straža zamieni. A kad ga o ponoći probudiše:

— Dajte, zazovite pilota, reče, stupivši na kasar.

— Nema koga, odvrati poručnik.

— Kako nema, umieša se Ilija, koji nebijaše još ostavio timuna, kad ga eno onamo izpod tuge; dva su sata, da spava kao zaklan.

— A kako nebi spavao, odvrati poručnik. U staklenki nema više Vermutha ni suze. A neka, da je to samo. Bilo je u dispensi nješto g i m m a; nestalo ga, kao da ga je tko prolio. Bijah naredio onome huncutu od maloga, da zaklopi. Uzalud. Hćah zaklopiti sam, ali ključa nigdje, kan da ga je more pozobalo. Pak eto tu sad spava.

— Noć je i onako duga, nadometne kapetan, a mi ćemo, ako Bog da, osvanuti zdravo i bez njega. U ostalom u njegovu glavu. Ali ga ipak zovite. Da ga barem vidimo!

Božman, kojemu ona izvanredna prisutnost poručnika na palubi posta na jedan put razjašnjena, uljegne pod tugu, uhvati pilota za ruku, pak ga zazove i ujedno zatrese. Pilot, koji je ležao na jednoj kurkumi konopa, a imao za uzglavje vrećicu, u kojoj je bilo nješto stupe, raztvori oči, protegne se i digne se. Božman vanka, a pilot za njim.

— Koja je ura? upita.

— Ponoći, da Bog da, odvrati Ilija.

— Koliko se preplovilo od osme?

Digitized by Google

— Osam milja, odvrati božman.

— Maistro pô na trmuntanu, reče pilot, a u dva sata me zazovite i dobra noć!

Pak nerekavši dalje nikomu ništa, podje opeta pod tugu i legne spavat. Kapetan Baro nije imao kada niti da ga dobro pogleda. Šior Ivo zatrese glavom i pljune. Krmilar ni nečekajuć, što će na to reći kapetan, zaokrene timunom, a božman s vojskom stane bracijavati, kako bi jedra bolje nosila. Pak kapetan zabode ruke u žep i počne šetati u tmici. Njemu niesu bili sasvim čisti računi Engleza, i to jer je bila noć, i jer se nije vidjelo. Smjer, koji pilot bijaše naznačio, sravnan na karti, bio je točan. Nije mu bilo prigovora. Držeći se onoga smjera, mi bismo prošli nješto malo na sjever od sike Wolf, koja nam je bila na putu. Pak pregnuv malo k zapadu, mogli smo osvanuti medj sikom Longshipp, koja je spram glave Lands-End i sikom Steven-Stone, a to tim lašnje, što su obje razsvietljene. Ali je za to trebalo proći sretno siku Wolf. Sad su bila dva puta. Ili se pogodi sretno ili ne. U potonjem slučaju „Jared" se je mogao nasaditi na siku, a onda se nebi mogla spasiti ni mačka. Kapetan Baro misleć i misleć, svede sve na jednu. Podje dolje u komoru, uzme kartu i šestilo, pak stane mjeriti. Ovoliko ovuda i ovako, onoliko onuda i onako. A poklen izmjeri i proračuna, zaviče odozdo krmilaru:

— Maistro-trmuntana.

Šior Ivo, koji je bio uz krmilara, te na svoju ruku brojio onako na pamet, računao i nagadjao, žigne se kô da ga je tko žeravom opekao. Novi nalog kapetanov bijaše ga iznenadio. Misleć, da je prečuo, podje dolje i upita.

— Dà, maistro-trmuntana, odgovori mu kapetan. Ovako ćemo jedriti sat i pô, više ili manje, dokle nam lanterna od Lizarda ostane u levantu. Onda ćemo zaokrenuti put punenta. A kad nam lanterna od Longshippa bude ostajala po trmuntani, a mi ćemo provom put maistra.

Digitized by Google

Poručnik uzme kartu, pogleda ju i primjeti:

— A vrieme, šior? Da pregne naglo puhati sa juga, mi smo onda zatvoreni.

— Zatvoreni? eh da Bog pomaže! Ta nije još sudnji dan, a barometar je visok. Mi ćemo ovako osvanuti prama glavi Lands-End.

Šior Ivo sažme ramenima i otidje.

Na pilota nije više nitko ni pomislio. Kapetan Baro dade prenesti jedan dušek pod tugu i tu se namjesti i polegne, podajuć nalog, da ga ma i za najmanju zazovu. Šior Ivo, koji je bio od straže, nasloni se na vratnice od tuge, sa pô života van, a sa pô unutra, kako bi mogao gledati van i čuti unutra. Može se reći, da mimo božmana, koji sa svojima bijaše otišao spavat, glavni je štop bio pod tugom.

Pilot se nije budio.

Mogla su biti dva sata poslije ponoći, kad poručnik, gledajuć na lievo, počne sažimati očima i migati trepavicama, kao da nješto vidi i nevidi. On da će upitati krmilara, kad se eto javlja mladić s prove:

— Brod na lievo!

Na to Šior Ivo poleti u sartije. Spozna ferô zeleni; brod, koji je jedrio put nas. Magla je bila popustila još o ponoći, i mi smo vidjeli već odavna lanternu od glave Lizard i onu od Longshipp-a. Glede broda na vidiku stvar je bila jednostavna. Oba smo jedrili od burine. Nama mure na desno, a njemu na lievo. Mi smo vidjeli njegov zeleni ferô, on naš crljeni. On nam se je morao ukloniti.

Ali je Šior Ivo bio star mornar, pak ga je gdjekad samo izkustvo vodilo u nepriliku. On je u svom životu bio dosta toga doživio. Znao je, da straža na brodu umije i zaspati, pak da se na moru nije nikada dosta opreznu, i držao je, da je pametno gdjekad i sam zakon zaboraviti, samo da se izbjegne i mogućnost, da se dodje u pogibelj. Te su ga misli i mučile. A mučile su ga tim više, što su

Digitized by Google

morala oba broda, sudeć onako na oko. dospjeti zajedno u jednu te istu točku, ako se jedan nebi uklonio drugomu. Bojazni poručnika i ako su u koječem bile opravdane, niesu bile ipak umjestne.

— Malo na lievo! doviče krmilaru.

— Na lievo, fate.

Kapetan, koji je pod tugom samo kljao, a nije spavao, digne se i izidje.

— Za što na lievo? upita.

— Ovo je sjegurno Englez, koji ide put Falmouth-a, odgovori poručnik, pak je bolje, da mu se malo uklonimo.

— Ni svetomu Petru. Mure su nam desno; more je široko, puta mu dosta, pa Bog.

A krmilaru:

— Orca.

— Orca, fate, reče krmilar, davajuć opeta timun na desno.

Šior Ivo se zagrize za ustne i podje u sartije, da gleda. Pak nakon malo:

— Ali se on neuklanja, šior. Možda je straža zaspala.

— Uklonit će se onoliko, koliko bude dosta po mornarsku, odsieče kapetan ujedljivo. A ovdje bi čovjek gledao sa četiri oka, da ih samo ima, a nekmoli neće sa dva. Ta niesu ljudi bene, da će se hotimice utapati. Nego neznam, čemu bunite sebe i vojsku; a ja mislim, da bi bilo pametnije . . . .

Vidjevši poručnik, da se je kapetan upalio, uputi se put prove. Malo iza toga brod nije od nas ama niti četiri uze, a poteže ravno put naše prove, neuklanja se.

Hoće li na nas, neće li?

Poručnik na provi mrmlja i pljuje, a kapetan Baro na krmi muči i zanese se u misli. Svaka manovra sa naše strane došla bi sad kasno. Ako su onamo zaspali, onda gotovo, mi smo se ovoga puta sukobili.

Digitized by Google

Ta je neizvjestnost trajala njekoliko časova. Preko tih časova sva straža bila skočila na kasar. Na kasar u zadnji čas bio doletio i poručnik. Kad smo već mislili, eto broda na nas, on se u jedared pusti na poju. Projuri nam mimo same krme. Toliko da nas se nije dotakao.

— All right (dobro), začu se na njem glas, pak izčezne.

Krmilar reče krupnu kletvu, Šior Ivo se znamena i pljune, pak opeta sve mirno kô i prije.

Kako to bijaše kapetan rekao poručniku, netom prispjesmo na meridijan lanterne od Longshipp-a, obrnusmo provom put maistra. Odande smo razabirali šum valova po obali. To je bilo staro more, valovi začeti daleko na oceanu, koji su se dolazili razbijati i kipjeti na obalah Cornwall-a. Već je napomenuto, da je malo koja zemlja, koju more tako uspješno podkapa, kaono južnu obalu Englezke. Nedaleko grada Penzance obstoji stanac kamen, koji krste imenom svetoga Mihovila. Po priči, koja se još u narodu pomiče, on je njekoč ležao posred veliki ravni, koju su pak valovi poplavili, raznesli i progutali. Od glave Lizard pak sve do glave Lands-End obala je puna špiljâ i pećinâ. Samo gorje često podkopano štropota u more silnom rikom i tutnjavinom.

Na osviće zamagli se opeta i vjetar skoči na trmuntanu. Sad možemo jedva držati provu put zapad-sjevero-zapada. Eto nas na gorem čudu nego prošle noći. Brodovi jure vjetrom u krmu, iz Swansea-a, Bristol-a, Cardiff-a, Gloucester-a i Newport-a, a mi držeć onako provu, idemo im ravno na susret. Što mi vanije, što mi dalje od kopna, to raste pogibelj, da nas koji nenatakne. Da se obrne prova na drugu stranu, nije bilo ni pomisliti. Onamo je bio kraj. Sad udri opeta, da se zvoni i da se trubi. Pilot je triezan, ali to nepomaže ništa. Poručnik čuva, da se nenapije opeta, ali mala korist i od toga.

Digitized by Google

O podne čusmo fućkanje. Prolazio je parobrod. Prodje nas blizu; ali niti on vidi nas, niti mi njega. Malo iza toga eto tinkanje zvona na brodu, koji nam nije daleko. Sudimo, da je po provi, ali može biti i na desno.

— Poja! zaviče kapetan krmilaru.

Još mi niesmo bili bracijali penune, a' eto nam broda ravno po krmi. On nam je bio dakle na desno. Da se niesmo dali na poju, bio bi nas presjekao!

U nas bilo malo jedara, pak nas prodje. Mi se stavismo opeta na orcu.

Tako smo šeputali, križajući puna dva dana, preko kojih trmuntana nije popuštala. Magla bi se kad digla, kad pala, a brodovâ, što su jedrili put juga, svaki čas na vidiku. Sunca niesmo vidjeli. Račune smo vodili po barketi. Treći dan napokon zapuše sa juga. Bilo je osam sati na veče, kad poručnik zabilježi na kartu točku, u kojoj smo se nalazili. Po tih računih bili smo daleko od glave Lands-End četrdeset tri, a od otoka Lundy sedamdeset milja. Vrieme je bilo načmadjeno. Brod je plovio pet milja na uru, a gdjekad i šest, kako bi slabije puhalo ili jače. Ako su naši računi dobri, mi moramo vidjeti otok Lundy na devet sati u jutro. Nego ob noć vjetar pojača i brod počne sukati do sedam milja i pobolje. Sad ne više na devet, otok moramo vidjeti na sedam i prije. Pred zoru nebo se zamagli. More jedva da se prozire na tri uze daleko.

Već je sedam sati odzvonilo, a otoku Lundy ni strva ni java. Pilot govori, da mora biti ravno po provi i da ga treba vidjeti, da će vrieme k danu gore pobjesniti, a nebo se gore zamagliti. I sbilja konao od Bristola tiesan je, uzahan, pri kraju plitak, svedjer pogibeljan, ter se nevide obale. Otok je dakle trebalo vidjeti, da se sazna točan položaj broda i tako uzmogne sjegurno i bez opasnosti uljezti u zaljev. Za to je svak raztvarao oči, da vidi kraj i napinjao uši, da čuje namjeran šum valova na obali.

Digitized by Google

Neizvjestnost je već bila počela dosadjivati svakomu. Mornari su već bili počeli kleti, kapetan ogrizati brkove, poručnik pljucati protiva vjetru, kad mladić sa jarbora od prove javi, da je kraj na desno.

Pilot se obaviesti, kako je i što je, a kad vidi, da je ono otok Lundy, čini pustiti toliko jedara, koliko ih je samo „Jared“ mogao podnositi.

Na devet sati uljegosmo u konao, a na četiri poslije podne bijasmo usidreni na pristaništu Bristolskom.

Zaljev Bristolski iza Londonskoga Times-a najživahnija je odvodnica englezke trgovine. Okolo rieke Severn, koja sa krševite i vrletne kneževine Wales-a, prolazeć u Englezku, lieva se u zaljev, nanizano je gradovâ, koji se svi nadtječu u svjetskom obrtu i trgovini. Šest raznih grofija susretaju se u ravni riekâ Severn, Avon i onih drugih, što se sve u zaljev izlievaju. A položaj je takav, da je obćenje lako, pak plodnost predjela, ljepote i dražesti prirode, radinost ljudî vrh svega, sve je to povoljno djelovalo na materijalni i kulturni razvitak ovoga kraja. S jedne strane ugljene rude od Wales-a, a s druge kovine Cornwall-a, morale su napraviti od zaljeva njeko središte prama novom svietu, koje bi odgovaralo onome Londonskome prama starom svietu. Mimo pomorskih gradova manje važnosti zaljev broji: Bristol, Gloucester, Newport i Cardiff. Bristol, koji je do nedavna bio drugi pomorski grad englezki, dok ga nije Liverpool dostigao i prehitio, ostaje svedjer jedna od najvažnijih luka kraljevine. Ona se je kao takova još u davna vremena odlikovala. U četrnaestom vieku poslala je u pomoć Eduardu III. kod obsjedanja Callais-a dvadeset četiri naoružana broda, dočim isti London nebijaše ih poslao nego dvadeset i pet. Brod „Mathias“, pod vodstvom Sebastiana Cabota, odputovao je godine 1497. iz Bristola; pak za to Bristol i svojata sebi Cabota proti Mletcima. Prvi parobrod, koji je krenuo iz Evrope put Amerike,

Digitized by Google

krenuo je iz Bristola. Ako Bristol nije sveo na samu svoju korist sva svoja drzovita poduzeća, to su ipak njegovi dogovi, koji imaju pet kilometara obale, jedva dostatni da primaju brodove, koji dolaze. U zamjenu hrane, koju dobiva iz Amerike i Rusije, nečista sladora od rozge i burakovca, što prima iz Brazila i Cube, drvâ, što dobiva iz Norvežke, šalje on na svjetska tržišta: rafinirani slador. robu od pamuka, staklenina, strojeva, cigara, sapuna, voska i svakovrstnih izradjenih kovina iz mnogobrojnih svojih tvornica, od kojih se odlikuju najskoli one, koje izradjuju žuti mjed. Med gradjevinami znamenit je Bristolski most, sagradjen preko Avona u visini od sedamdeset pet metara.

Toliko konao u obće, koliko pristanište Bristolsko na pose, razlikuju se u koječem od naših zaljeva i pristaništa. Nigdje u Evropi plima se nediže toliko visoko. Val plime. koji dolazi sa Atlantika, prije no prispije na ostrvlje Scilly, razdieli se na dvoje. Jedan iza Cornwall-a zamakne put konala La Manche; drugi uljegne u konao svetoga Jurja. Ovaj potonji val, netom je došao u more Irsko, susretne drugi, koji dolazi sa sjevera. Tako odbijen sgora, odbijen od obala Wales-a i Cornwall-a, svraća se veći i jači u zaljev od Bristola. Voda, koja tako nahrupi u konao, mutna je, nemirna je i visoka do trinaest metara vrh osjeke. Nije u istinu lako pomisliti na sve ono, što se sbija u zaljevu, kad voda navaljuje onako naglo; kad se ona u manje od šest sati digne toli visoko. Svakih šest sati zaljev se preobrazuje. Svakih šest sati ima u njem toliko promjena, da nebi u godinu dana dosadile.

Na koji kilometar daleko od nas, a u sjevero-iztoku, bjelucale su se kuće i palače, nanizane okolo rieke Avon. Med gradom i nama bilo je kopno, koje niesam znao, kako bih nazvao, za koje niesam mogo razabrati, kako izgleda. Obale su svaki čas mienjale oblik. Jedno je samo bilo stalno, a to pržina, sitni piesak, koji se je dosadnom jednoličnošću protezao svukud, kud je samo oko moglo doseći.

Digitized by Google

Samo u iztoku jedan mi se uvor činio nepomičan. Mimo nas bilo je na pristaništu još drugih trideset brodova, a medju ovimi ratni jedan brod za podučavanje i vježbanje mornarice. Simo tamo po koji parobrod; inače sve jedrenjaci.

Više nego išta drugo mene je mamio sam zaljev u doba osjeke. Tada se voda izpražnjuje, i čitavi zaljev izgleda kô ogromna rieka, kojoj se uočigledice posušuju izvori. Kako voda leti brza, to struji po brodu i po verigah, pjeni se vrh prudova i nanosa, zavija se u vrtloge okolo nasipâ. A kako voda pada, to se pojavljaju na vidjelo novi prudovi, novi nanosi. Medj ove jure novi virovi, koji se pak pretvaraju u jezera, a napokon osuše. I nanosi i virovi mienjaju oblik. Gledajuć blizu, rekao bi, da linja voda. Gledajuć daleko, rekao bi, da raste kopno. Ondje je pržina, koja niče iz mora, ovdje rt od drobnoga pieska, koji se s kraja proteže u more, kao da iz mora niče. Nu gdje si prije vidjao sami jedan nanos, sad ih vidjaš dva, a malo kasnije opeta jedan. Na jedan uvor, koji se je iz mora pomolio, redaju se druga dva, a za ove se hvata četvrti, da neznaš sam, kako se to sve dogadja. Pak u mjesto jedne rieke, koja se ciedi, sad su dvie. Onamo posred zaljeva, daleko, kud ti oko može domaći, razastrla se pusta ravan sve od drobnoga pieska. Rieka ovuje ravni, rieka onamo iza nje. Ona ti se ravan približuje; približuje ti se i kopno, koje imaš za ledjima, da misliš, eto te na suhu. Ali se toga nesmiješ bojati, jer pilot te usidri u jednu od onih kotlina, u kojih je vode i po osjeci.

Pak iza osjeke nastane plima. Voda poslije prividne stanke počne rasti opeta. Rieka se vraća nazad. Nasipi, nanosi i uvori izčezavaju jedan nakon drugoga. Barke, koje bijahu ostale na suho, dižu se. Brodovi jedre na puna jedra vrh dna, koje je dva tri sata prije bilo sasvim osušeno.

Digitized by Google

Mi smo stali usidreni na pristaništu Bristolskom, čekajući da bude nov mjesec, jer inače niti po plimi nije bilo dostatno vode do Sharpness-a, mjesta u koje dospieva prokop od Gloucester-a, kamo smo morali otići, da izkrcamo teret. Na pristaništu zadesi nas nesgóda, kojoj, i ako u Englezkoj nije iznimna, niesmo se ipak nadali.

Taman četvrti dan da smo na sidru, kad se iz rana jutra počeli objavljati njeki znakovi, koji niesu slutili na dobro. Barometar nizak, zrak zagušljiv, nebo namrgodjeno, more neobično mutno, a vrh svega toga novine englezke, koje navieštaju, da je osam dana prije prošô strašan orkan mimo obalâ Sjedinjenih država i da ga se, kao sutra, očekuje u Englezku, ako se neizgubi putem ili ne zaokrene preko Irske.

U tri sata poslije podne nebo se zadušilo, oblaci natuštili kao nikad tako. Lete polagano jugom, debeli, crni, gusti. ružni. Okolo šeste tišina, mukla, izdajnička. Taman sedam, kad počne duvati opeta, al sada sa jugo-iztoka i to na rafike. Još dan a nastala noć. Mimo bielih ferala na brodovih i razsijana svjetla vrh Bristola, nevidi se drugo ništa.

Nama su u moru bila dva sidra, ali na kratko. Kapetan naredi, neka se puste verige, sve doklen ih god ima. Kiše nema, ali moči slap, koji diže vjetar. Nakon malo počne naginjati na jugo i jačati. Konoplje je zviždalo, psijukalo i prelo.

Sva je vojska bila na palubi, spravna da vrši zapoviedi, koje bi okolnosti mogle zahtievati. Već se je vidjalo, da je u zraku nješto izvanredna. Bila je počela osjeka, te se je voda lievala iz zaljeva. Brod nije stajao obrnut ni prama vjetru, ni prama struji. Nješto je nagadjao jednomu, a nješto drugoj.

Dva su bila puta, po kojima nas je mogla zadesiti koja neprilika. Ili da puknu verige ili popuste ankore, i da nas vjetar nanese na kraj; ili da oluja narine na

Digitized by Google

nas drugi koji brod. A kraj nije bio daleko, i po provi od nas bilo desetero brodova i dva parobroda.

Mi smo gledali i čekali.

— Sad, nà! cikne na jedan put dispensir, koji je bio na lievoj strani od kasara.

— Nà . . a . . a! zajeca poručnik.

Ja niesam imao kada niti da se obazrem na te uzklike. Mi smo se našli na jedan put izmedju dva broda i jednoga parobroda. Kako? Ili su nama popustile ankore, te prispjesmo med njih, ili su popustile njima, te dadoše nazad, to u onaj čas nije nitko živ na brodu imao kada, da nagadja i da prosudjuje.

Kapetan skoči na timun, kako bi vladao brodom, da se s kojim nesukobimo. Struja je pomagala, da brod sluša.

Nakon malo, onih brodova više nema. Izčeznuše, po krmi, na kraj! Još tren, pak nestane i parobroda. Ja sam bio na krmi iza tuge i gledao ga. Jurio je i jurio, kud ga je zanosio biesni vjetar. Pak stane. Pak više niesam vidio ništa. Rika i jeka utopljenika nije dopirala do broda. Vjetar ju je raznosio put obale!

Bilo je devet sati, kad vjetar skoči na jugo-zapad. Bjesni da nemože gore. Sad nam eto po provi jednoga škunera. Sa svoja dva jarbora natakne se na naš bumpreš. Valovi i vjetar rivali su ga na brod, a na njem je škripalo, jecalo i pucalo. Pak mu se slomi sprednji jarbor. Tako se oslobodi i posrne duž broda. Dočim je strugao krmom, prova mu se je obraćala put vana. Na njem je bilo vidjeti troje ljudi. Dva na nogama, a jedan povaljen. Podignut od vala lupne krmom u naš guc, što je visio na gruama. Konoplje popuca i guc pade u more. Pak more i vjetar ponese oboje. A ljudi? Poginuli do jednoga!

Mi mnijasmo, da je toga dosta za jednu noć, kad eto put nas jednoga barka. Kapetan skoči na timun, da kuša, nebismo li mu se uklonili, da nas mimoidje zdravo. Uzalud. Ostaje nam ravno po provi. Svaki čas i eto ga bliže.

Digitized by Google

Još dvie uze; još jedna. Još malo metara, pak već ništa. Njegova krma lupne u našu provu. Brod se zatrese, zadrma. Lupne opeta. Na jarborih nješto zaškriplje, pak pukne.

— Pada jarbor od prove! zaviče Grgo.

— Čuvajte život! zaori božman.

I jarbor pade. Zategnut od straja pukne i padne jarburet od maistre. Jedna cjepotina usadi se medj mene i kapetana; druga pade na fogun i probije ga.

Na onom se brodu čulo štropotanje. Pak zajuri mimo, put obale — na kraj!

Mali od foguna reče, da je čuo glas blizu broda izpod prove, koji je zapomagao, ali se na to nije nitko imao kada da osvrće; nije taj glas nitko drugi ni čuo. I nama je gorjela kuća. Sutra dočusmo, da je s onoga broda pao u more poručnik. Je li se spasio? Nije.

Prvo pitanje bi to: je li „Jared" ostao zdrav? Poručnik skoči do sisaljkâ, da izmjeri vodu, koja je u santini. Nekoliko njih odjuriše pod provu, da vide, je li što došlo na manje.

— Prova se duši, zaviče ječećim glasom izlazeć izpod prove jedan krmilar poručnikove straže.

Božman, koji se desi blizu njega, lupne ga težkom šakom:

— Drž, reče, a drugi put šuti, neka nepogibam prije vremena.

— Jest, jest, duši se, doda kamarot suznima očima.

A božman njega nogom. Mali se strovali. Pak božman odleti pod provu, da vidi. Tamo se uvjeri, da ih nije udario na prava boga, jer „Jared" bijaše odolio udarcu; nebijaše otvorio vodu. Tada u svih nas opeta duh. Ali vjetar nepopušta. Sad puše sa zapada. Jače, dvakrat jače nego prije.

Pak pukne veriga desne ankore. Sad smo o jednoj samoj. Pukne li ona, „Jared" je na kraju prije nego bi trenuo okom. Srećom da bijaše gotova treća, s p e r a n c a. Bila je vezana za guminu. Spustismo ju u more. Brod je

Digitized by Google

već bio počeo nazadovati, ali kad počne rabiti nova ankora, stane. Mogosmo medju tim opaziti, kako još dva broda, malo podalje od nas, lete put obale. Kamarot se odšulja, kako je bolje mogao do kasara, i zabode se pod tugu. Šior Ivo, sguren na kasaru, niti da bi se makao. A za što bi se i micao, kad nije tu bilo druge, nego čekati sudbinu, ma kakva ona bila. Proti božjoj sili težka je svaka ljudska rabota. Može se reći, da je jedini kapetan nješto radio, stojeći na timunu, vazda okom uprtim put prove, da zaokrene brodom desno ili lievo, kako je moglo uztrebati.

Svaki smo se čas mogli bojati, da će ili sidra popustiti ili verige popucati. A svakome se je od nas deset krat one noći pričinilo, da nas eto struja zanosi put obale. Na brodu nije bilo nikakva reda. Svak se je micao bez stanovita cilja, a mimo kapetana, koji je bio na timunu, nitko nije činio ništa koristna. Povaljeni jarbor od prove naslanjao se je na jarbor od krme. Jarburet bijaše već zategao, a mogo je svaki čas zategnuti koji penun, pritegnuti ga i s njim ujedno štropoštati se u more. Bumpreš bijaše otišao u dva komada. Puleni više ni znaka ni traga. Od taljamara ništa, do njeke cjepotine zadjevene na razpuknutu i orubljenu protuaštu od prove.

Kad već mnijasmo, da je odzvonilo i nama kako i ostalima, koji su na kraj odletjeli, eto vjetar popušta.

Bilo je ponoći kad popusti sasvim.

Kad u jutro, a to imamo što gledati!

Od trideset brodova, koji bijahu na pristaništu, nebijaše ostalo na sidru nego nas troje. Njeki se nasadiše na pržinu i ostadoše zdravi, njeki nabasaše na kamen i grdno se oštete. Polovica ih pogine sasvim.

U novinah Bristolskih, a sutradan na večer, čitali smo, u koliko se do tada bilo doznalo, da je one noći zaglavilo na obalah englezkih petdeset brodovâ i dvie stotine ljudi!

Digitized by Google

Šest dana iza toga dodje parobrodić, da nas odvuče u Sharpness, gdje počimlje prokop, koji vodi u Gloucester. Rieka Severn prolazi blizu samoga Gloucestera, ali plime i osjeke tako su jake, tako su u njoj ćutljive, da nedopuštaju plovitbu više Sharpness-a. Da se Gloucesteru sačuva trgovina i značaj pomorskoga grada, trebalo je izdubsti konao dug više od dvadeset pet kilometara. Voda u prokopu viša je od mora pri osjeci kojih petnaest metara. Po plimi ta je razlika manja; pada naime na četiri.

Od pristaništa Bristolskoga do Sharpnessa ima dvadesetak milja. Za to smo mi bili i krenuli početkom plime, u nadi, da ju tamo zatečemo punu. Ali bijasmo nješto zadocnili. Voda se je već bila počela vraćati. Kako je rieka uzka prama Sharpnessu, tako je tu struja bujila nizbrdo, s brzinom od šest milja. Vrata su od doga bila još otvorena.

Parobrodić, koji nas je potezao, zaveze se po zapoviedi pilotovoj malo dalje vratiju, pak obrne na jedan put prama istim, zaveze što je mogô jače, i pusti nas. Pilot je bio na timunu. Mornari, porazdieljeni desno i lievo, čuvali su svaki svojim balonom, da oslabe udarac, ako bi udarca bilo. Uljegosmo zdravo. Pak se vrata zatvore.

Nakon tri sata prostirala se gola, suha pržina onuda, kuda bijasmo prošli. Na jednom nanosu od drobnoga pieska bijaše ostala nasadjena omanja barka, te je čekala, da ju voda opeta podigne.

Mi smo bili u dogu, ali još ne u konału. Ovaj je ostajao više nas četiri metra, a i pobolje.

— Sad ćemo na brieg, reče Ilija malomu od foguna, koji se nije mogao dosta načuditi, kako nas eto tu, a more pobjeglo, da mu se u rieci jedva vidi trag.

Na večer, a okolo jedanaeste, eto lučkoga stražara, te naviešta, neka se spremamo; na dvie poslije ponoći da će se otvoriti druga vrata. Još nebijahu niti odzvonile, a eto na brod istoga čovjeka i zapovieda, kud i kako da se poteže.

Digitized by Google

Voda bijaše u dogu ponarasla za dva metra, a druga vrata već otvorena. Kad mi unutra, a vrata se zatvore. Ali mi nebijasmo još prispjeli u konao. Dielila su nas od njega još jedna vrata. Mi još na niže, vrata i konao na više. Pak voda ponaraste, otvore se malo po malo i ona, te mi parobrodićem po provi, da nas poteže put Gloucestera.

Ploveć onuda, a infraterra, kako je govorio Grgo, nemožeš a da se nediviš poduzetnomu duhu englezkoga naroda. A ipak konao od Gloucestera nije ništa prama onomu, što je onaj narod znao zamisliti i izvesti.

Englezka, sretno položena medj starim i novim svietom, a ne osobito bogata na površju, segla je u svoja njedra, da crpe sile za obstanak. U predjelih, u kojih se je samo stočarstvo moglo inače razvijati, eto napučenih gradova, eto radionica i tvornica, koje se svojimi proizvodi nameću svim narodom, čitavoj zemlji. Koliko je priroda pružila, sve je narod upotrebio, namakao na svoju korist. Nu, gdje bi se ma tko drugi bio preplašio i odustao od svakoga dalnjega poduzeća, Englez je izveo veličanstvenih djela. Niti dubina, niti sam ocean niesu mogli zaustaviti englezkoga radnika, da nedube niže, da nekopa dalje. U okružju Gwennop-a, na primjer, da se rude oslobode od vode, trebalo je smjele misli i orijaške odvažnosti. Pošto sisaljke niesu dosizale, da izlievaju vodu, to je trebalo zamisliti, da se voda odvodi u more. U dubini od pet kilometara trebalo je sto kilometara galerijâ, a devet kilometara glavnoga tunela! Drvlje uporabljeno za naslone u rudah od Cornwalla predstavlja šumu od borja, koja ima sto godina i širi se vrh tri sto šestdeset četvornih kilometara. Nedaleko glave Cornwall leži u moru ogroman stanac kamen visok šestdeset metara, malo ne sav odieljen od kopna jednom pukotinom. Željeznica potegnuta s kopna, rek bi, da se hita po zraku, kad se na zavoj penje uvoru na brieg, sdola u vis. Uvor je sav šupalj od samih rovova, kojimi je izprekrižan, i radnici se niesu plašili turiti se

Digitized by Google

galerijami tri sto šestdeset metara izpod samoga mora. Radnici čuju šum oceana i valjanje pieska nad dnom, koji im je vrh glave. U rudniku Wheal-Cock galerije su takodjer produžene do izpod dna oceana. Radnici su mjestimice sliedili naslagu, sve do samoga mora, i jednostavan čep priečio je vodu, da neprodre u galerije. Nema dvojbe, da Englezka iz svojih ruda vrh svega crpe svoju moć na moru i na kopnu. Otale njojzi onaj silan obrt, ono silno brodarstvo, koje ju učini gospodaricom sedmoga diela zemaljskoga površja. Ona ima sama šestdeset po sto svih skupa svjetskih brodova. Govori se, da je ocean Englez po nagnuću, ali ja mislim, da bi bilo točnije, kad bi se reklo, da je ocean Englez po ugljenu.

U Gloucesteru ostadosmo puna dva mjeseca. Pošto izkrcasmo teret, moradosmo nadomjestiti slomljeni jarbor od prove. Stvar je hodila sporo, jer je radila sama vojska. Kapetan Baro nije na rad niti silio, jer su poslovi bili mršavi. Navla ni od kud. Živjelo se je na brodu kano doma. Ob dan na posao, a večer na kraj. Nitko se nije tužio mimo poručnika, koji nije mogao naći mira. Ob dan zabavljao bi ga donjekle rad, ali kako bi udarila šesta i rad prestao, popala bi ga dosada. A kako i nebi, kad na kraj nije sljegao nikad. Svak je u jutro imao, što da povieda, Šior Ivo ništa.

— Ala djeco, govorio bi, vi ste ovoga puta ostavili u Englezkoj i pamet i košulju!

— Da Bog pomože, odgovorio bi mu Grgo, i onako sam dosta jada na moru pretrpio. Ako se nerazaberem na kraju, neću na moru va istinu.

— Ali se i troši!

— Troši se, Bogu hvala, dà. A kako i nebi, kad moraš plaćati, ako ćeš i u crkvu. Ali se opeta i dobiva. „Jared" ovoga puta pomaže i majstore i mornare; neka, Bože daj, ovako vavliek i dobivao i pomagao.

Šior Ivo bi tada prekinuo razgovor i otišo na kasar.

Digitized by Google

Tako se je radilo s dneva na dan, s noći na noć, njetko se zabavljajuć manje a njetko više, kako je komu ili dosizalo ili pretjecalo. Kad bi ponestalo duhana, tada bi se digla zauzlana zastava na jarbor od prove, a kraljevski bi ljudi došli na brod da odpečate skladište i da porazdiele, koliko bi im se vidjelo da je dosta onima, čiji je bio. A imali smo ga malone svi, jer se u Carigradu bio svak pobrinuo, da ga nabavi, što je više mogao. Bijahu njeki i nakupovali cigara, da ih pak razprodadu uz znatnu dobit; a pošto je u tom pogledu jako strog zakon englezki, to su imali dosta neprilike, gdje da ih sakriju. Grgo bijaše svoje metnuo na jarbor od maistre. izpod krožete, i svaku večer, doklen ih je samo bilo, pušio ih je, i nosio na kraj, te prodavao.

Udarac, koji „Jared" bijaše primio, nije se znalo uprav koliko je štetno djelovao na samo korito. Trebalo je, da se obidje dno i da se dobro razvidi. Posljedice su se mogle inače pojaviti na moru; a na moru nema majstora, koji bi pomogao. Ali je u Gloucesteru suhi dog bio nješto poremećen, pak moradosmo otići u Newport. Newport nam je i onako bio na putu. Troška svakako mnogo, ali „Jaredu" kano da je ovoga puta bilo sudjeno, da neodpremi doma ni novčića.

Bilo je jutro, kad se digosmo iz Gloucestera. Prekosutra na večer vukao nas je parobrod iz Sharpnessa ravno put Newporta. Nego plima bijaše već počela padati. Za to se sustavismo na pristaništu Bristolskom, da čekamo sutradan drugu. Pilot Newportski bijaše već na brodu. Bez pilota u Englezkoj nijedan brod da se makne ma bilo kud. Piloti su ti vaviek prilieplјeni kao pijavice, koje ti sisaju krv, ali ti opeta čine i dobra, jer te zlom brane od gorega.

Kako se navrati plima, odputovasmo. Bujica je strujila, ali je parobrodić bio jak, pak ju je i nadvladao. Uljegosmo napokon u dog, čija se vrata odma zatvore.

Digitized by Google

Newport je položen na ušću rieke Usk, nedaleko rimskoga grada Ica Silurum, poznata kašnje pod imenom Caerlom, kao sielo kralja Arthura. Sredinom prošloga vieka jedva da je Newport brojio koju stotinu stanovnika, a sada ih ima više od trideset tisuća. Naravno, da je to ništa prama Londonu, koji raste svaki dan za dvadeset četiri kuće i za tri sto petdeset stanovnika; u kojem ima toliko ulica i sokaka, da bi jedan do drugoga dosegli preko Europe i Azije sve do Hindostana; u kojem je sto petdeset kolodvora; koji ima most, vrh kojega prolazi svaki dan dvadeset tisuća kočijâ i sto sedamdeset tisuća pješaka; ništa prama Liverpoolu, čiji dogovi imaju četrdeset i četiri kilometra obale, i koji ima više brodova, nego ma koja evropejska država, a trećinu sveukupne englezke mornarice. Ali život, koji je u njem, život je englezki, te se izrazuje radom i nepozna počinka, nepozna odmora. Gibanju koje se opaža u englezkih lukah, ja nebih znao naći kod nas dovoljne prispodobe, osim ako ga nebi čovjek hotio prispodabljati veselju i pjevanju u naših družtvih. Ali opeta prispodoba nevriedi, jer se ondje dobiva, a ovdje troši; ondje radi kod vode, a ovdje govori kod vina za napredak domovine i naroda. Često sam se u Englezkoj našao u družtvu mladjih i starijih ljudi; vidio sam ih kod stola i trieznih i pijanih, a nije mi se nigda desilo čuti vrućih i zanosnih patriotičnih govora. Već sam bio počeo sumnjati, da ti ljudi niesu rodoljubni, ali popravih svoje mnienje promišljajuć, da ti ljudi svi za jednim štapom rade za domovinu ob dan, i kad su triezni.

Dok nas dodje red, da udjemo u suhi dog, moradosmo čekati tjedan dana. Medju tim se je kapetan zaludu mučio, da nadje navô. Poslovi su bili zapeli, trgovina nasukana, pak brodovom malo ili ništa dobiti. Šior Ivo je s toga i bio vaviek zle volje. U Gloucesteru bi se gdjekad bio spustio na obalu te se po obali i šetao, razgledajuć mančine, kuće, kućerine navaljene, narinute na sami dog; paro-

Digitized by Google

brodiće, kad bi dovozili brodove; ali u Newportu s broda ni stope. Jedva da bi kad povukao oko na hidrauličnе strojeve, kojimi se ugljen krca na brodove; na visoke jarbore amerikanskih navâ; na ogromne parobrode englezkih družtava; na brodove i parobrode, koji su svaki dan dolazili i odlazili.

Vojska je silazila na kraj, mal da ne svako veče. Ilija i Grgo kô da bijahu dogovoreni. Poslije večere umiveni, zagladjeni i preobučeni izčeznuli bi, kadkada i do jutra. Poručnik je savjetovao zaludu, zaludu nagovarao.

— Vas mladost nemuči, odgovori mu jedared Grgo, kojemu oni savjeti bijahu valjda dodijali.

Jedno poslije podne, a u nedjeljni dan, dalo mi se pogledati put prove, kad onamo na kaštilu poručnik sjedi na arganu. Gleda put kraja. Ja onamo okom, a to kao da vidim na zidu uklesan jedan od onih likova, koji te sjećaju i nehotice na englezkoga mitskoga junaka kralja Arthura. Obale su bile puste, na brodovih nikoga živa do stražâ. Grad i luka, sve je opočivalo. Onaj lik na zidu, ono lice na provi, onaj mir na kraju, pravili su njeko protuslovje, koje mi je i dan danas živo pred očima. Meni se je ono sve pričinilo na prvi mah kao tri točke jednoga trokuta, trokuta mira, od kojega je jedna ronila u prošlost, druga sizala u budućnost, a treća plazila ni simo ni tamo. Naravno, da točka, u kojoj je bilo lice poručnikovo, izčezne odma kao nješto, što nije imalo nikakva naslona do argana. Izčezne i mir na kraju, jer čovjek najvoli snatriti, ako ga što prešnijega nesili na mišljenje. I sbilja, onaj lik, koji je mogo biti ili koji svetac, ili koja blažena djevica, zauzme u mojoj maštи oblik Okrugle Trpeze, okolo koje otac Arthurov bijaše okupio svoje vitezove, kako bi našao Svetu Kupu donesenu u Englezku na jedan otok blizu Bristola po Josipu od Arimateje; pa nakon stola zavrže se sama Sveta Kupa, koja je bila od smaragda; i u kojoj Josip

Digitized by Google

od Arimateje bijaše primio i sahranio krv Isusovu i koja je bila spravljena i pomno čuvana za mnogo godina na brdu od čistoga oniksa, a u hramu od suhoga zlata i dragoga kamena, koji je ljeti hladio a zimi toplio. Pak iza Kupe Arthur, vodja i junak waleski, kojega je narodna mašta dala na sviet poslije dva tri stoljeća radjanja. Pak njegova majka, biedna Inguerna, koju Uter Pendragon obljubi na prevaru uzevši pomoću vještuna Merlina oblik njezina muža. Pak mi se misao zaleti na Barde, koji pjevaše prvi o Arthuru, kojih pjesnička žica neostavi niti poslije progona iz Galije, niti kada sa svoga rodoljubja zaslužiše mržnju kraljice Elizabete; pak pomislim na Nenniusa, koji oživi priču o kralju Arthuru, iza kako za tri stoljeća bijaše malone sasvim zamukla; pak na Gottfrieda, koji ga nakon druga dva stoljeća oživi i ovjekovječi. Sad opet na Svetu Kupu, koja donese priči novih, kršćanskih i orientalnih elemenata; na francezke troubadoure, koji stopiše i Arthura i Svetu Kupu i Josipa od Arimateje u jedno; na svečane sobete Arthurove; na vitežka poduzeća španjolskih vitezova; na požrtvovnost biednoga don Quixotta i vriednoga njegova stremenika . . . i napokon s jedne misli na drugu, na romane naše dobe. Tu i ostadoh. Poručnik je bio još na arganu i kao da je još zamišljen. U to mali od foguna izidje iz stirića.

— Huncute mali, zaviče nanj poručnik, evo po ure, da gledam, kako kuverta nije pometena, a ti kô da si to zaboravio!

Kad nas dodje red, unidjosmo u suhi dog. Brodu nije bilo ništa, što je na moru moglo biti od pogibelji. Mjedene plase, kojimi mu je dno bilo oplaćeno, bile su još dobre, i nijedna nije bila niti podignuta niti zaluštena; sve je dapače bilo priljubljeno kao da je saliveno. Samo na provi nekoliko njih bijaše odpalo ujedno sa protuaštom, koja je dielomice bila sasvim razpucala i razkrečila se, a dielomice,

Digitized by Google

dolje pri dnu, samo cikla. Tu su plase bile i popustile. Inače zdravo sve. Kad smo bili gotovi, vratismo se opeta na isto mjesto, da čekamo navô. Bilo je nade, da će nas navližati ugljenom ili za Carigrad ili za Trst ili za Brindisi. Ali se ta nada izjalovi na jedan put. Jedne večeri dodje iznenadno kapetan na brod i reče, da ćemo za tri dana odputovati.

Ja i poručnik bili smo za večerom.

— Put? upita hitro poručnik.

— Put Amerike.

— Čim?

— U sovuri.

— U sovuri?!

— Dà, nije druge, zadjeli poslovi, dobiti nikakove.

Šior Ivi izpade žlica iz ruku, prekriži se i pljune. Pak se posmjehne onim osmjehom, koji ima isto toliko posla sa veseljem, koliko i sveti Grgur sa dani, koji su izvan korizme, i koji se čovjeku pomalja na usne, kad hoće da uzalud vara i sam sebe i drugoga.

Digitized by Google

VI. Do Newyorka.

Kako je Ilija zakasnio. Odlazak. — Na stiriću. U fogunu. — Svjetlucanje mora. Kako ga kapetan tumači Iliji. — Bônik. — Gdje je govor i o alizeju. — Nagadjanja. Put juga. — Bjeloća po moru. — Sargas. Ribe lastavice. — Opeta bônik. — Na visini oceana. Boje mora. Smrt i pokop. — Gdje je rieč o morskih strujah. — Na Gulfstream-u. Kako Ilija pita sam i kako se pušta nagovarati. — Opeta Gulfstream. — Za što se kapetan i poručnik srde jedan na drugoga. U luku.

Na osam sati u jutro dodje na brod jedan lučki stražar, te javi, da se dog otvara u devet sati. Kapetan naredi, neka bi se pustile cime, kako bismo se potegli na vrieme do vratiju doga. Nije to za nas, ovoga puta, bio težak posao, jer niesmo bili daleko od istih niti puna četiri reda brodova; ali je opeta trebalo biti pripravnu, jer se tu nečeka nikoga: netom počne osjeka, vrata se opeta zatvore, voda pobjegne. Tko izišao, izišao, a tko ostao, ostao. Nego onoga jutra, stvar inače ne mnogo riedka, kad se je na odlazku, nije bilo na brodu Ilije. Još je bio na kraju od sinoć. Kako se bijahu pustila užeta, koja su nas držala za obalu, prvi Šior Ivo opazi, da ga nema, te bi pomagao potezati. Pita, gdje je; a vojska ili neće da odgovori, ili nezna odgovoriti. Poručnik stavi onda ruke nazad i pljune mrmljajuć onu svoju: „plaćeni neprijatelj!“ Njegov jad sad bi se dražio, sad bi se tišao, kako bi se brod micao sporije ili slobodnije, kako bi trebalo jače ili slabije potegnuti. Božman nije govorio ništa. A što bi i govorio, kad je i onako govorio dosta poručnik. Bilo je osam i pô,

Digitized by Google

kad se bijasmo izkopali iz prvoga reda brodova, i kad eto Ilije na obali. Do njega dvie liepe Englezkinje, koje su ga ili došle dopratiti ili se valjda s njim tu slučajno susrele. Nepitaj, kako se to dojmi poručnika. Hiti on iz ruke čelo, koje je držao, stavi ruke nazad, pljune i zamrmlja nješto, što se bez zamjere nebi ovdje nikako moglo opetovati.

— Šteta, reče napokon, davajuć tiem javno donjekle oduška svome gnjevu, da nemamo vremena poslat dva čovjeka, da ukrcaju onoga lorda.

U to se Ilija oprosti od onih ženskinja, i skačuć s broda na brod, dodje na onaj, koji je bio tik samoga „Jareda". Vojska nesbori ni rieči, već poteže, kako ju je to red. Poručnik dalje ni oka. Ilija stoji u sartijah onoga broda i gleda. Bijaše odjeven u novo odielo, kao čovjek, koji je polazio na kraj i s kraja se vraćao. Kapetan Baro ga pogleda; ali kao da ga i nevidi. Medju tim one dvie ljepotice mašu rubčićem i pozdravljaju. Ilija niti odgovara ženskinjam, niti progogovara vojski, da bi ga poslali ukrcati ili da bi zategli brod bliže onoga, na kojem se je nalazio, neka bi tako mogao skočiti. Šior Ivo bi kadikad izpod oka pogledao; sve inače na brodu teklo redovito, kan da nefali nitko. Tako je prošlo pô sata. Englezkinje bile vaviek na obali, vaviek mahale, vaviek pozdravljale, a „Jared" bježao napried i već zauhvatîo treći red brodova. Ilija bi u onaj tren bio po svoj prilici zaželio, da niesu njegove oči vidjele nikad onih djevojaka, jer se vojska nebi bila poglédala izpod oka, a kapetan Baro smijao, a valjda i srdio po kasaru.

Red je Iliji svakako doći na brod što prije. A eto sad brod omakao. I sljegne iz sartijâ, vaviek mučke, kan da se to sve njega nije ni ticalo. A sad? Otići na kraj i tražiti koji čun? Ali su tamo one ljepotice, od kojih najskoli jedna, maše vaviek, vaviek pozdravlja, a vojska gleda, gleda i kapetan. Ostati na brodu i čekati? A što? Na toj razkrstnici, na tome dvobiru, koji je svaki imao svoje neugodnosti, Ilija se zamisli i popostane. Medju tim se na

Digitized by Google

„Jaredu“ radi i poteže bez njega. A to nije u redu. Napokon se odluči, skoči na kavobandu i dovikne:

— „Jared“ oj!

Vojska gleda, ali nedaje odgovora. Svak vidi, što je, ali tu je kapetan. Što on učini, dobro.

A Ilija opeta:

— „Jared“ oj!

Na „Jaredu“ nitko ni pisnuti. Kapetan se šeće po kasaru. Šior Ivo poteže takodjer; a vojska se neprti, kad su tu starješine, te vide i čuju. Ilija stane trti rukom pataracin od kontra od maistre, i čeka. Uzalud. Na „Jaredu“ se samo poteže. Sad na njega nitko niti pogledati. Englezkinje mašu svedjer bielimi rubčići, a Šior Ivo kadkada zamuca:

— Nije mu dosta jedna, no se klatari sa dvie; ah! lude pameti!

— U njegovo zdravlje, ako Bog da, odvrati mu jednom Grgo, pošto vidi, da se sve bilo urotilo protiva Ilije. Komu se može, tomu se i hoće; a nije se Ilija, Bogu hvala, mašio u džep nikomu. Što pošteno dobio, pošteno i potrošio, pa Bog!

Ilija je valjda već razabirao, što i kako se sve misli na brodu, pak odluči, da se vrati na kraj. Netom vidi kapetan, kamo je Ilija naumio, zapovjedi, neka bi ga dvojica pošla ukrcati.

Ilija na brod, a one dvie Englezkinje nastave svoju šetnju po obali.

Okolo desete eto nas blizu samih vratiju, a kad tamo, eto još drugih ljepotica, koje bijahu došle, da pozdrave, koja Grga, koja božmana, koja Marka, a koja i kapetana. Ovaj potonji nije bio Bog zna kako udivljen na toliko ljubeznosti, a recimo i harnosti, jer je tu bila vojska i strogo lice poručnika, koji nije ostavljao u Newport-u nikakve uspomene, do ona dva pennya, štono je platio kao ulazninu u crkvu, kad podje na kraj jedne nedjelje, da

Digitized by Google

sluša svetu misu. Kapetan Baro bi se rado bio oteo tomu pozdravu, bio bi se izmakao i povukao u komoru, ali kad je brod na odlazku, kapetanu je mjesto na kuverti. Nije baš da se je on stidio pred poručnikom kao takovim, ali su bili sumještani, oženjeni obadva, pak lako, kad se vrati na Pelješac, da se gdjegod Šior Ivi zaleti jezik i izmakne koja rieč, a njemu poremeti domaći mir. Ali pošto nije bilo birati, junački se izvrgne toj neharnoj pogibelji. Svak pozdravlja, tko očito, tko kradimice, tko na desno, tko na lievo. Jedini Šior Ivo nedobi pogleda, jedini on nepozdravi nikoga.

Pak podasmo grlin parobrodiću, koji nas potegne sve do na otvoreno. Vjetar bješe povoljan. Razastriesmo jedra i „Jared" zaplovi put Amerike.

— Ovo ti je meni treći put, da idem u Newyork, reče Grgo, posjedajuć do Ilije na stirić od prove, ali mnim, da nebih ludo učinio, ako bih ondje i ostao.

— Daj Bože spram dobru najprije put, a tamo kako bude.

— Božja je prva, ali kako znaš sam, nije zadnja ni naša. Pak za to, kako rekoh, desi li mi se dobra sgoda, ja bi sve svoje misli smislio na jednu. A ti me razumiješ.

— Hvala Bogu i svetome Nikoli putniku! Nego čuj jednu, pa makar bila i bedasta, a ti pak učini, kako te steže srce.

— Da čujem.

— Imaš li doma otca, majku i sestara? Za braću te nepitam, jer tko se pasom paše, opasuje se sam.

— Imam brate oboje starosti; a sestara bilo pet. Jedna preminu u povoju, druga umrie ženom, a živih još tri, dvie udate, a treća od udaje. Da se niesu poudale nikad! Oba muža zavrtili glavom u svieт, pak one ni žene, ni udove, ni djevojke; od njih ni strva ni java evo o Božiću, pomogao nas, pustih pet godina. Starijoj siroti objesilo se

Digitized by Google

petero djece o vratu. Dohodka ni od kud, dobiće nikakove, tanki na imuću, a stare pritisle godine, oba u luknu, pak ni živjeti ni umrieti. A rad šta da me ti za to izpituješ?

— Ti znaš, odgovori Ilija, da je dvoje vrsti ljudî, koji se skitaju po svietu. Jedne tjera nevolja, a jedne obiest. Kud da djeneš nas dvojicu, to znaš i sam. Ali opeta ako nevolja gdjekad čovjeka i goni sa kućnoga praga, ama ga ona gdjekad i steže. Da sam tobom, nebih zapustio ono jadne i gole sirotinje do velike.

— Ti misliš jednu, a ja mislim drugu. Sirotinja će ma kako bilo preživjeti, a ja inače ostadoh siromah za uviek.

— Eh, brate, nadometne Ilija, ako si utuvio u glavu, da ćeš tamo obogatjeti, onda kô da niesmo ništa ni sborili. Ja samo rekoh, a nezamjeri. Nego mnim svakako, a to sam čuo od pismenih ljudi, da se u Americi zlato više nekopa kako prije, da je i tamo golotinje, i ter kakve.

— Siromaštva, brate, svukud, to znam i sam.

— A ja ti nebih dao pô godine života na domaćem pragu za stotinu tamo u svietu, kad samo pomislim, da me možda kuća više nevidi.

— A čemu dodje na more?

— A eto, brate, u nadi, da se vratim s „Jaredom“ nazad.

Ovaj se je razgovor vodio na večer istoga dana, iza kako se bijasmo dali u more. Ona dvojica bili bi ga po svoj prilici i nastavili, da nije Šior Ivo došo na provu, da pogleda, je li sve u redu. Tako se razstadoše. Grgo pod provu, a Ilija u fogun, čekajuć, da kucne osma, da nastupi stražu do dvanaeste. Prvi nadje pod provom božmana, koji je poslije večere pio čaj sjedeć na svojoj škrinji. Ilija se u fogunu namjeri na dispensira, koji je kleo na maloga.

— Daj mira, čovječe, nagovori ga Ilija, nepsuj svetce bez potrebe.

Digitized by Google

— A kako nebih psovao, odvrati dispensir, razbacujuć tave i grneta po žeravniku, kad evo, vidiš ovdje gamela vrh gamele, lonac vrh lonca, oprano ništa, a tamo sat, kad hoćeš, da se je povečeralo.

— Ama večeralo ili nevečeralo, pusti ti svetce na miru, kad ti nije sile, a njemu priliepi zaušnicu, neka se opameti. Od kad sebe znam, lonci su se na brodu prali vaviek prije zahoda sunca. Ali eto tu vas dvojica, kako se nagodili.

Šior Ivo čuo rječkanje u fogunu, ali se nezaustavi, već potegne napried, gledajući u tlo, da nezapne, a inače u nebo, da nagadja, što spremaju oblaci. Malo prije osme izadje iz komore i kapetan. Nije ni njemu bilo po volji, što nas vjetar eto hoće da ostavi, a tek smo se uputili. Jedva da smo imali na vidiku otok Lundy. A neka i to, da nije tu bilo Sonde, iz koje treba čovjek da se žuri, prije no ga protivno vrieme neprisili, da se vrati u luku ili da strada.

Kad kucne osma, uputi se Ilija put krme, da pita u kapetana dozvolu, hoće li obrnuti prvu. Nedohodeć kasara, susretne poručnika, koji se je vrtio okolo krme od barke.

— Jedra su obješena, reče, i ovdje je, ako Bog da, za edan kolač!

Šior Ivo pljune i neodgovori. Ilija potegne napried i nadje kapetana na kasaru. Ovaj mu reče, nek obrne stražu, a Ilija opeta s kasara na palubu, pod vjetar, da se moli navadna molitva. Kad bili gotovi, izmieni se straža. Ilija uhvati timun, božman ostane na kasaru, mladić se popne na kaštio, kamarot se zabode u fogun, kapetan u komoru, a Grgo, kako je tomu bio viko, sjedne na stirić, motajuć i pušeć jednu cigaretu iza druge.

Preko noći pojavi se opeta trmuntana. Kad se promieni straža, i stupi na palubu poručnik, već su oba kontra bila zatvorena, pak malo kasnije i papafig od krme.

Digitized by Google

Sad je „Jared“ jedrio, a poručniku raslo srce, kao malo kad tako.

Bili smo u širini: četrdeset osam stupnjeva i četrdeset pet minuta, a u duljini: devet stupanja i petdeset četiri minuta, kad nas na večer iznenadi krasan pojav. Po krmi se je potezala duga, široka ognjena brazga. Pred provom, val iza vala, kako bi ih brod sjekao, zapjenili bi se i zasievnuli. Po bokovih broda valovi su se razlievali pjenom od ognja. Mi smo plovili po oceanu od vatre. More je izgledalo kao koji fantastičan pojav, kojemu su vikli jedino obitavaoci drugih svjetova. Nije bilo oblaka, a nebo je bilo crno, zadušeno. Jedva jedvice da se koja zviezda prozirala. Med mračnim svodom nebeskim i medj otajstvenimi ponori mora valovi svjetla razigravali su one morske pustoši, ono nepoznato pozorište, gdje nije bilo gledalaca do nas na „Jaredu“ i do koje morske nemani, koja prolazeć onuda, pobježe zatravljena u pučine morske. To je bio prizor, koji se je sbijao u svemiru, i na koji nitko nebijaše pozvan da ga gleda. To je bio jedan od onih prizorâ, koji se pojavljaju na zemaljskom površju i u zemaljskoj utrobi, i o kojem nitko nezna ništa.

Priroda se najvoli oglédati sama u sebi. Ona razastire najbajnije prizore u oči neizmjernosti, u valovju svjetla, u tami morskih ponora. Ona nezove nikoga na gostbu. Tko nadodje, taj se je narinuo.

Tko se usudi zaviriti u krater kojega gorućega vulkana? Tko gledati oblake po noći, kada grme, bljeskaju i pucaju triesi? Tko zaroniti u pučine morske? Tko saći u utrobu zemaljsku kroz one suputice, štono susretaš na obroncih gorâ, na podnožjih brežuljaka? A što su naše pozornice prama otim pojavom, koji nemaju gledalaca, koji nastanu i nestanu, a nitko živ nevidi, sve u naponu svoga razvitka, u naponu svoje veličine?

Digitized by Google

Kapetan Baro je bio na kasaru. Na kasar bijaše došo i poručnik. Svak se je morao diviti toj ognjenoj pjeni, koja je lizala bokove broda, koja se je širila čitavim obzorom. Poručnik bi bio volio, da puše u krmu, bio bi volio, da se jedri brže put Amerike, ali pošto toga nije bilo, gledao je i on more, koje je gorjelo. Ja mislim, da je samo ona šumavka, koja je nastajala pred provom, upijala sav njegov pozor. Što se je šumavka dizala više, to je bio znak, da „Jared" plovi brže. Otale ona srodnost pojmova, koja je nastajala izmedj pjene i poručnikove glavnice. To je bio probitak, koji se je oglédao u pjeni. To je bila pjena, koja je imala odnošaja sa džepom poručnikovim. Pojav kao takav nije ga zanimao. More je za njega svjetlucalo. To je bilo liepo vidjeti, ali ništa drugo. A pak on takav pojav bijaše vidio i prije; prije možda, nego ijedan od nas, koji bijasmo na „Jaredu", bijaše sviet ugledao.

Božman je takodjer gledao. U onom sievku oceana on je više gledao nego razabirao. To je bilo za njega nješto ne nova u istinu, ali svakako privlačiva. On bijaše rekao: „Bože moj, kako je to sve upaljeno!" Ove rieči bilježile su stanovište, na kojem je stajao prama pojavu. Začudjenje je srodno udivljenju; a od udivljenja sami jedan skok do zanesenja. Prije začudjenja dolazi nehajstvo, a poslije zanesenja shvaćanje. Ovo su stepeni razuma, koji diele stvorove jedan od drugoga. Božman se je nalazio medj drugim stupenom i trećim, a poručnik je bio bliže prvomu nego drugomu.

— Ala, šior, reče Ilija, koji bijaše na timunu, noćas, Bogu hvala, netreba ferala. Vidi se, kó vidi.

Ove rieči bijaše krmilar uputio kapetanu, koji naslonjen na dušnik upiraše oko u more. Kapetan neodgovori.

— Ovo će liepo vrieme, šior, nastavi Ilija, koji je znao, da mu se neće zamjeriti, ako i prosbori koju rieč na timunu.

Digitized by Google

— Hoće, umieša se božman, koji bijaše tik sartijâ od pala, te gledaše u more i on, — hoće, ako samo nebude ružno.

— Lako ili jedno ili drugo, doda kapetan, kao probudjen oda sna. A znaš ti, Ilija, što je ovo, te je more upaljeno?

— Nije ga, šior, majka rodila, koji bi se tome domislio, a nekmoli ja, koji jedva da znam, kako da po putu ljezem. A čuo sam, da ima pametnih ljudi, pak sam čuo, Bogu hvala, i ovdje na brodu, kako se gata i o zviezdah i o nebu, ali mnim, da se kruto nevaram, kad rečem, da se čovjek, ma bilo u njega tisuću librica pameti, može lako prevariti.

Kapetan neodvrati odma. Ostane zamišljen, kano da se hoće na nješto odlučiti. Ja bih bio rekao, da promišlja, hoće li, neće li dalje o tome govoriti. Težak je to bio posao, nagovarati Iliju, da vjeruje. On je imao vaviek pripravne njeke zakučice, koje nebi zaplitale istinu, ali koje su bacale na istu njeku sjenu u oči nenaobražena čovjeka. Što je kapetan Baro čitao u knjigah, on je to vjerovao vjerom, pak mu se nije mililo, da to tko pobija, pa bilo i onim putem, koji dolazi od neznanja. Ipak, vrieme je bilo liepo; bio je dobre volje, te se odluči za prvo. Pak reče:

— A ti, Ilija, imaš vaviek njeke stranputice, kojimi ideš, te se nadješ na istom mjestu i poslije nego si se hodeć oznojio. A ja ti govorim vaviek, da nije pametno nevjerovati ono, što kažu stariji.

— Zna, šior, i Bog i sviet, da tko je stariji, taj je i pametniji. To se zna i govori još od postanka svieta.

— A da ti ja raztumačim, što je ovo, te je more upaljeno, ti nećeš vjerovati, nego ćeš prepredati.

— Nebudi nikad rečeno, šior, da bih ja mislio, da biste me vi hotomice prevarili. Nego opet mislim, da je Bog veliki.

— Pak?

Digitized by Google

— Ništa, šior; eto rekoh.

Kapetan se posmjehne, božman se približi, da čuje bolje. Nastane mala stanka, preko koje Ilija zaokrene malo timunom, božman zakašlje, a kapetan zine, sjegurno od dosade. Pak valjda samo za to, da ju razbije, nastavi:

— Ovo su ti same životinje. Ovo ti se u moru svjetlucaju samo one, pak je za to upaljeno.

— More, šior? upita Ilija.

— More dà, jadan sinko. Da bih ti ja razdrobio sve, što se je o tome pisalo, ti bi se zabezeknuo i začudio. Ti bi napokon rekao, da nije istina.

— Nebih, šior.

— A ja mislim, da bi, jer nije ovo prvi put, da ti perem glavu uzalud.

I kapetan zasuče svoje brkove, stavi ruke u žep i nasloni se bolje na dušnik. Pak doda:

— Ovo ti je ono, što se inače zove: „fosforescenca mora“. A jesi li, jadan čovječe, ikada čuo ovu rieč?

— Niesam, šior.

— A ti kad niesi, onda šuti i slušaj. To ti neće biti za gore. A čuj i ti, božmane, jer se nije zaludu reklo, da tko više živi, više i nauči. Nego daj bujol, da zacrpemo.

Hoće božman da ide, kad se kapetan predomisli boljemu.

— Ne još, reče, to ćemo poslije. A da uvjerim ovoga nevjernoga Tomu, prije svega ću vam reći, koje životinje možemo noćas naći u moru. Tri su puta. Ili su to: „pyrosoma giganteum“ ili su to „noctiluca“, ili napokon tako malašne životinje, da ih se očima nevidi.

— Meni se sve čini, šior, da će biti ove potonje, nadometne Ilija.

— A po čem sudiš? upita kapetan.

— Evo me šior na timunu dvie ure, kad hoćete, a niesam djavolje vidio; a mnim, da bi koja bila poskočila na vidjelo.

Digitized by Google

— Ala, jadan sinko, da bi se njih diglo deset hiljada u jedno jato, nebi ih vidio, a nekmoli jednu. A pametniji si mučati i slušati!

— Fate, šior.

— Moglo bi biti, da su to i tako zvane: „sapphirina fulgens".

— Težko, šior, odvrati Ilija, kojemu se nije dalo mučati, težko, govorim, jer takva šta niesam čuo nego u crkvi latinskoj, kada drže bdenija i poje, da djavolja duša nerazumije ni rieči, a mnim ni oni, koji pjevaju.

Kapetan se nasmjehne, ali se inače neosvrne na tu neumjestnu primjetbu, već nastavi:

— Ove životinje imaju moć svjetlucanja isto onako kao i žigica, kad ju samo malo protareš. To je u žigici fosfor. Ali što je i kako je, da svjetlucaju ote životinje, gata se, ali se uprav nezna. Ti si, božmane, vidio, a vidio si i ti, Ilija, više od sto puta svjetlucanje mora. To dolazi sve od ovih životinja, pa gdjekad i od drugih, kojih se imena sada nesjećam. Ako more miruje, te nema ni gibanja, ni trenja, koje bi ih dražilo, onda one ponajviše miruju, i u moru nema svjetlucanja. Ali kad skaču dupini, kad brod jedri, kad puše vjetar, onda se uslied trenja pojavi u njih svjetlucanje i more ti je upaljeno, kako ga vidiš večeras. Med ovimi životinjami ona, koja se najčešće vidi, to je „noctiluca", iliti ako hoćeš po našu: „morski svietnjak." Morskih svietnjaka ima u svih morih, a ponajviše u tropskih, to jest, gdje je toplije. On ti izgleda kao krugljica malko primečena, a plije i vozi se napried pomoću tanke jedne žilice, koju jedva da vidiš okom. Nego daj, zacrpi, da vidimo, što je u moru.

Božman posegne preko strane, zacrpe i stavi bujol na dušnik.

— Nema, šior, unutra ništa, reče.

— A što bi i bilo, kad se je valjda sve razbjeglo, doda Ilija. Niesu se još ribe, Bogu hvala, hvatale bujolom nikad.

Digitized by Google

— Niesu ribe, jadan čovječe, već crvići. Ima ih u bujolu više nego tebi tih dugih vlasi na toj tvojoj glavi kratke pameti.

Ipak u bujolu nije bilo vidjeti ništa. Ilija pogleda božmana onako izpod oka, a božman se začeše za uši, pak reče:

— Šior, da zacrpemo opeta.

— Netreba. Što je u moru, to je i u bujolu.

— Ali negori, reče Ilija.

— Gorjet će, odvrati kapetan.

Božman se opeta začeše za uši, a Ilija doda:

— Bože daj!

Kapetan zavrne malko rukave od jakete, umoči ruku u bujol i počne miešati. Na to u bujolu iskra do iskre, sve jedan kries. U tom kriešenju razabireš ljetavaka, koje imaju stalno središte, odklen proizlaze i okolo kojega titraju. Kapetan digne ruku iz bujola. Na ruci mu dvie tri iskrice. Pak reče:

— Evo Ilija, za što je more upaljeno. Evo ti meni na ruci: „noctiluca“. Ovu možeš i opipati. A kako mi se čini, ima i onih, za koje ti reče, da si nješto čuo u crkvi latinskoj. Drž' evo ti i: „sapphirina fulgens“. Kako vidiš, ova je nješto dulja i tanja nego: „noctiluca“.

I kapetan je preko svoga govora pribirao po prstima one životinjice, koje bi zaljeskale jače, kad bi ih se u ruke uhvatilo, pak bi probliedile i potamnile, kad bi ih se i malo jače pritisnulo.

Tom sam prilikom opazio, da je morski svietnjak u obće veći nego bi to htjeli njeki, što su o njem pisali. Uz njega bilo je i drugih, tanjih i poduljih životinjica, za koje mnim, da su bile nješto drugo, nego: „pyrosoma giganteum“, koja može biti duga od pet do trideset milimetara; a niesu bile ni: „sapphirina fulgens“, kako to bijaše reko kapetan, jer ove naliče njekoj vrsti raka, te imaju devet sglobova i prouzrokuju bliedo-modro svjetlucanje. Niesam imao sitnozora, da iztražujem, ali mislim,

Digitized by Google

da se nevaram, ako još jednom uztvrdim ono, što sam naveo. I za morski svietnjak govori se i piše, da nije veći od jedne petine milimetra, a ja sam one noći opazio, a i u drugih prigodah mnogo eksemplara, koji su imali u promjeru više od milimetra.

Čim je kapetan pljuskao po vodi, pribirao i prevrtao one životinjice i držao, tako rekuć, u rukama jezgru svog prijašnjeg govora, Ilija je bacao oko sad na busolu, sad na bujol, a da niti rieči nije progovorio.

— A što sad? reče kapetan slavodobitno.

— Ništa, šior; vidim i ja, pak se predajem razlogu.

— A da nevidiš?

— Da nevidim!

— Da nevidiš, dà, da ovo svjetlucanje nedolazi od onih životinja, koje, kako vidiš sam, možeš i pipati; već da je ovo došlo od onih, koje se na oči nemogu vidjeti, onda?

Ilija se začeše za čupicu.

— Onda? ponovi kapetan.

— Onda, šior, neznam ni sam, što bih mislio.

— To se govori sboriti, i sboriti pametno. Ala, jadan sinko, ako budeš ovako jedrio po svietu, težko po onoga, koji te išta bude učio.

Pak ponese bujol pod tugu, da vodu bolje promotri i na tenani. Kad bi voda bila na miru, svjetlucanje bi prestalo; ali netom bi ju i malo zamiešao rukom ili čim drugim, svjetlucanje bi se odma pojavilo.

Pojav je u moru trajao sve do pónoći. Bilo je svjetlo donjekle i docnije, ali one žive sievke bijaše nestalo.

U moru žive mnogo životinjica, koje imaju moć svjetlucanja. Već su bile napomenute one, koje su kadre začuditi i najstarijega mornara, prosipajući po moru izvanredan sjaj, obuhvaćajući na milje i milje prostora. Svjetlucanje mora dalo je brige mnogim učenjakom, dok se nije doznalo, da to ponajviše dolazi od milijuna i milijuna stvorova, koji bojadišu more na svoju ruku raznom bojom,

Digitized by Google

i prosiplju površjem vatru ob noć, a bjeloću ob dan, premda su u obće tako malašni, da ih ruka nemože napipati, niti oko razpoznati. Svaka je kap mora posebna legija, svaki val neizmjernost. Njih milijun na okupu jedva da bi oko vidjelo, a ipak ih ima toliko, da preobraze površje mora, te se njihov sjaj razlieva na prostoru od toliko milja u četvorini.

Najzanimivija i najgadnija ujedno izmedju tih životinja jest: „pyrosoma giganteum“. To je nješto izvanredna u proizvodih prirodnih sila. To je život, koji treba stotinu drugih, da obstoji. To je zadruga, koja sama nemože obstojati, koja treba njekakve tvorne sveze, a da život ili stroj, svejedno, uzmogne obstojati. To je sluzatan valjak, na kojem sa spoljašne strane stoje glave usadjene na valjku, ako o glavah može biti govora. Svaka je glava o sebi. One glave živu zajedno, a zajedničkoga nemaju ništa, već što se nalaze na istom valjku i što zadnje strane njihova tiela svršuju u valjak. To je hrpa sluzatine, koja neživi, ali proizvodi život; to je skup stvorova, koji imaju zajednički stan, koji nemogu napustiti, jer je on čest njihova života, jer je on glavni uvjet njihovu obstanku. Izpod ustiju svake glave nalazi se po jedna prozirna uzrast smedje boje, na kojoj se sitnozorom razaznaje kojih trideset četrdeset crljenih piknjica. Kad se valjak takne, piknje se stanu svietliti. Pak se svjetlucanje širi sve dotle, doklen čitavi valjak nepostane crljen kao užareno željezo. Svjetlucanje je tako jako, da se pod svjetlom od njekoliko tih stvorova može sasvim liepo čitati. Tako je Bibra čitao na večer jednomu svomu prijatelju opis te životinje pod samim njezinim svjetlom.

Ali svjetlucanje mora dolazi ponajviše od onih životinjica, kojih se prostim okom nevidi, te bijahu za to i nazvane: nevidi. Mimo već napomenutih ima u moru sijaset drugih vrsti, koje se ljeskaju uslied i najmanjega draženja. Ali nedolaze u takom broju, da bi ovećih prostora mogli

Digitized by Google

razsvietliti. Mayen je opazio u luci od Valparaisa morsku ružu, koja svjetluca. Svjetlucanje mora izbjeglo je rek bi sasvim piscem grčkim i latinskim, jer oni jedva da to gdjekad napominju. U srednjem se je vieku mislilo, da je to sveti Elmo, koji se pojavlja na površju mora.

Kad samo pomislih, koliko je bilo znanstvenih i osbiljnih nagadjanja u tom pogledu, niesam se čudio ni najmanje nepouzdanju Ilije u kapetanove rieči. Englezki je prirodoslovac Robert Boyle mislio, da se more kriesi uslied trenja med zrakom i površjem mora. Fizičar Mayer je držao, da more vraća ob noć svjetlo, koje je primilo ob dan, sravnjujuć tako more s kriesećimi tvarmi, kao s dijamantom, o kojem se zna, da svjetluca ob noć, ako je ob dan bio izložen suncu. Pak se je mislilo, da je to munjina, koja se razvija u moru uslied trenja; pak da su to organične tvari u raztvorbi, koje svjetlucaju. Tako je Lorenz opazio na Rieci blizu obale mrtva raka, koji je svjetlucao. Ponese ga kući i stavi ga u vodu. Rak se razpade u komade, a svaki se je komad kriesio. Uslied toga i sličnih opažanja i dan danas tvrde njeki, da svjetlucanje mora odvisi ponajviše od organičnih tvari u raztvorbi. Ali je opeta dokazano, da su to živi stvorovi nižega reda, nevidi, koji to svjetlucanje prouzrokuju. Ono, što se Lorenzu pričinilo izvanrednim, nema ribara na dalmatinskih otocih, da to nije opazio. Ja sam isti imao prigode gledati po koju ribu, koja, donesena kući, znala bi biti upaljena, kan da je posuta fosforom, i to samo dva sata poslije nego bi se ulovila. Tu dakle nema govora o raztvorbi. To su morali biti nevidi, koji bi ostali prilieplјeni na ribi, kad bi se vadila iz mora. Znam, da je po koji krat bilo ribâ razne vrsti, i znam, da su sve jednako svjetlucale.

Svjetlucanje nije u ostalom ograničeno na more, ono se pojavlja i na kopnu. Svak zna za kriesnicu ili svietnjak, kojim djevojčice znaju krasiti na večer svoje kose. Ali nije to samo. Opazilo se je i pojava, koji su bili kadri prosuti

Digitized by Google

najbedastija praznovjerja. Tako se je dogodilo Nueschu u Schaffhausenu. On je na večer radio u svojoj sobi, kad eto k njemu služavke, sve u strahu i čudu, te viče: mrtvac, mrtvac! Što bi? Otišla ona u kliet bez svieće, da nješto uzme, kad na stolu vidi nješto strašna te je iskrilo, kao oči koje nevidine. Kad Nuesch podje da se osvjedoči, nevidi ništa. Utrne svieću i eto ima što gledati! Meso, koje je bilo na stolu, takovo je svjetlo prosipalo, da je Nuesch mogao vidjeti meso, razpoznati služavku, a služavka njega, pa napokon i čitati ure na svom dobniku. Kad se dotakne mesa, ruke mu se počnu svietliti, kao da ih je posuo fosforom.

Lješina zločinca Freburga, koja je toliko dana visjela na vješalih, prosipala je ob noć izvanredan sjaj i glava mu naosob bila ovijena njekim viencem svetačkim. To je svjetina smatrala kao sjajan dokaz, da je Freburg bio nevin.

Svi ovi i slični pojavi tumače se obstankom nevida, koji se u podanih okolnostih zavrgnu, razviju, i silno razplode.

Iz Sonde potegnusmo ravno put jugo-jugozapada. Vjetar nam bijaše malone uviek povoljan, premda gdjekad jedva da je ćuhao. Bio je četvrti dan, da jedrimo. Sunce je o podne sjalo, kako zna sjati, kad je vedrina, i Šior Ivo mu digne visinu. Pak zaviče, kako svaki dan o podne, kad je samo bilo sunca:

— Dispensiru, rižu u lonac.

Mi bili za objedom i baš se redili njekakvim jelom, koje je naličilo beefsteaku, kad eto u komoru dispensira, te javlja, da je jednomu krmilaru poručnikove straže jako zlo; da se je poslije jela počeo šebetati po kuverti, i da su ga jedva duhata ponieli pod provu u ranać. Nepitaj

Digitized by Google

kako nas to sve snebi. Božman kimne glavom, poručnik raztvori oči i zine, a kapetan Baro skoči na noge i poleti na provu, da vidi. Susretne Iliju na barkarizu.

— Što je, upita ga.

— Zlo, šior, neda se taknuti za oči.

Kad kapetan pod provu, a njemu bônik, da ga boli glava, da ga bole rebra, da ga bole noge, da ga boli sve. Kapetan upita opeta. Isti odgovor. Sažme tada ramenima, vrati se na palubu. Naredi dispensiru, da mu zakolje kokoš. Dispensir zakolje, skuha, ponese mu i juhe i mesa, ali niti srknuti niti okusiti. Pred večer isto. Ni kapetan, ni mi svi ostali, niesmo znali, što da mislimo, što da činimo. Svak je želio i dušom i srcem, da mu olakša bol, da ga nečuje stenjati, ali zalud. Poručnik reče, da ga se obavije toplimi krpami. Obaviju ga, a on tužan počne klapinjati, psovati, kleti. Grgo reče, da ga se prokadi, ako je samo na brodu tamjana, jer da nezna čovjek, odklen što može da pridje, a protezavica da je stara naudna zakučica. To rekoše kapetanu. Kapetan mahne rukom, zaklima glavom, ali neodgovori ništa.

— A ja bih liečio naud, a neka, što nije tamjan nikomu živu naudio, reče Ilija.

Kamarot se dočepa tamjana, neznam uprav, kojim putem, ali mnim, da po rukama poručnika. Dispensir prinese žerave u grnetu, Ilija prosu, i poklen se svi znamenaše, prokadi bônika po tri puta uzaosob na križ. Bônik zakašlje i zajecne.

Poslije večere izvadi kapetan izmedj svojih knjiga jednu, koja je bila liečnička. Počne listati i listati, nebi li se po sreći namjerio na bolest, po kojoj čovjek nemari da jede, a sve ga boli od glave do pete, da ga se nesmiješ amo niti dotaknuti. Uzalud. Ili se knjiga neda, ili u knjizi te bolesti nema.

Okolo bolestnika stražili su na poredje, sad koji od jedne straže, sad koji od druge. Pošto nije mogo mirovati,

Digitized by Google

to ga je trebalo obrtati, namještati, pripomještati, kako bi mu se ugodilo ili kako je on mislio, kako bi mu bol pominula.

Sutradan, a kad smo bili za kavom, pruži mi kapetan onu istu knjigu, koju je on sinoć uzalud prevrtao i reče mi, da idem k bôniku, da čitam, da pitam, da vidim. Od toga svega bôniku koristi nikakove. Njemu vaviek jednako, boli ga i boli.

Stvar je postajala svaki čas to osbiljnija. Trebalo se je na nješto odlučiti. Mi smo eto bili na putu, koji je mogo trajati i mjesec dana i dva, a nalazili smo se prama Španjolskoj, daleko od kraja sto dvanaest milja, a od Lisabona dvie sto dvadeset, koje su se mogle prevaliti u dan i po, kad bi samo puhalo u krmu. U luci pod rukama liečnika čovjek bi se mogo spasiti; na brodu lako poginuti. A nije mala stvar maknuti na dušu čovjeka, kojega čeka doma jato drobne djece i žena i majka. Za to je kapetan i bio na velikoj muci.

Prije podne sidje pod kuvertu, da ga pohodi, da razvidi bolje. Ležaq je u ranću, kako se dolazi na lievo; još obučen onako, kako bijaše, kada ga je zlo bilo pritisnulo. Izpod njega dušek vlažan, a vrh njega još vlažnije pokrivalo. Za uzglavlje mu stare jedne gaće i jaketa. Njegove oči bile uvaljene, lice bliedo; slab, jedva da bi progovarao. Kapetan mu reče, da ako mu je težko, hoće ga gdjekamo izkrcati. Neodgovori, već uzdahne.

Onaj uzdah govorio je mnogo. Onaj uzdah svede sve misli kapetanove na jednu. Popne se odma na kuvertu i podje u komoru. Pogleda na kartu, izmjeri šestilom i paralelom, pak se vrati na kasar.

— Daj, zovi ih, da obrnemo provu, reče božmanu.

A krmilaru:

— Oštro kvarta i po na šilok.

Sad smo jedrili put Lisabona.

Malo iza toga eto na provu kamarota. Nosi čistoga rublja, čist dušek i jedno pokrivalo. Božman i dispensir prirediše

Digitized by Google

drugi ranać, preobukoše bônika i prenesoše ga. Već se bilo zamračilo, kad po nalogu kapetanovu sidjoh pod provu, da pohodim bolestnika. Posred prove gorjela je svieća. Ljudi od straže kapetanove bili su slobodni. Čekajući, da ih dodje straža na red, sjedili su svaki na svojoj škrinji, Antun je mazao čižme mašću; Grgo krpio jednu vunenu košulju; Ilija prevrtao po kotuli od škrinje njekoje papire, koji su mogli biti listovi; a božman lievao u zdjelu kavu, koju mu kamarot bijaše skuhao. Svak je mučao; nitko nije pušio. U polusjeni, koju su stube bacale na ranać, bliedilo se lice bolestnikovo. Kad mi se oko natakne nanj, prodju me svega njeki neopisivi srsi tuge i sažaljenja. Daleko od svakoga od svojih, onaj nesretnik malo dana prije bio zdrav kao jabuka, a eto ga sada nasred pučine morske težko bolna, a pomoći ni od kud. Kako mu se približih, pogleda me onako nehajno, kao da me pita, čemu ga dolazim buniti, što mu dosadjujem, kad neznam da mu pomognem. Onaj pogled bio je ujedno môba i žaoba; bio je izraz skrajne boli i daleka ufanja. Mornari bi kadikad hitili nanj pogled; gdjekoji bi mu se kadagod i približio, da ga za što upita, ali on ili nebi odgovorio ili bi odgovorio jecanjem. Zajeca i onda, kad mu se dohvatih ruke, pak mi se činilo, da je ona jeka naličila riečim: „jadne sirote!“

Brodovi, koji iz Englezke odjedre put Newyorka, mogu slieditи dva puta. To jest, ili zaploviti put zapada držeć se malo na sjever od petdesetoga paralela sjeverne širine, sve do četrdesetoga meridijana zapadne duljine od Greenwicha; pak otole, krenuvši put jugozapada, proći prudište Nove Zemlje, nedaleko glave Race, i držeć se obalâ Nove Škotske, izbjegnuti Gulfstream, koji zanosi put iztoka; — ili potegnuti najkraćim putem put juga izmedj ostrvlja Azora i Španjolske, doklen se nadju stalni vjetrovi sa sjeveroiztoka, naime alizeji, pomoću kojih se pak preplovi ocean i zaokrene napokon put luke. Prvi zovu mornari s j e-

Digitized by Google

vjerni a drugi južni put. Sjeverni je put skopčan zimi sa pogibelju, da brod nabasa na plijuće otočje od leda, što studena struja, koja dolazi sa sjevera, zanosi put juga, gdjekad sve do četrdesetoga paralela. Za to jedrenjaci taj put zimi nikad i nesliede, već potegnu put juga, da traže alizeje.

Nego kad je evo pala rieč o alizeju, čestitomu čitaocu neće biti na štetu, a meni će prištediti opetovanjâ, ako se o njima reče u kratko štogod pobliže.

Velika toplina, koja vlada na ekvatoru, čini rjedji i laglji zrak, koji je vrh njega. To veliko razriedjenje izazivlje studeniji zrak sa jedne i sa druge strane. te nastaju dvie velike struje vjetra, koje sa oba obratnika pušu put ekvatora; na sjevernoj strani sa sjeveroiztoka ili gregala, a na južnoj sa jugoiztoka ili šiloka. Ovi se vjetrovu zovu i alizeji; prvi: alizej sa gregala, a drugi: alizej sa šiloka U onome prostoru, koji se širi medj jednim i drugim alizejem, vjetrovi niesu stalni, a ponajviše vladaju tišine; te se za to taj predjel i zove: ekvatorijalne tišine. Toliko ekvatorijalne tišine, koliko i alizeji premještaju se ljeti nješto malo put sjevera, zimi nješto malo put juga. To odvisi od sunca, kako se ovo nalazi na sjevernoj strani ekvatora ili na južnoj.

Uslied velikoga izparivanja na ekvatoru dižu se vrh istoga silni oblaci, koji na lik ogromnoga obruča okružuju okolo naokolo čitavu zemlju, a samo su gdjekud i gdjekad izprekinuti. Ovaj, kako ga zovu ekvatorijalni oblak, premješta se takodjer sada put sjevera sada put juga, noseć kišu onim predjelom, vrh kojih prolazi. Odatle onaj pojav, poznat pod imenom: kiše ekvatorijalne i tropikalne. Malo ne sva ona mjesta, vrh kojih prolazi ekvatorijalni oblak, imaju razdobje kiše i suše. Prvo izaziva bujno rastlinje tropičnoga kraja, a drugo dobu umora i driemeža i kod čovjeka i kod bilja. Oni stanovnici znadu, kad će početi kiša, kad će nastati suša. Prva im se pojavlja bljeskanjem oblaka,

Digitized by Google

koji se približuje, a druga bljeskanjem oblaka, koji se udaljuje.

Osim navedenih ekvatorijalnih tišina i alizeja, obstoje još okolo naokolo zemlje, i na jednoj i na drugoj polutci, tako zvane tropikalne tišine i protualizeji. Tropikalne tišine leže medju alizeji i protualizeji. Ovi potonji šire se od tropikalnih tišina sve do polarnih krugova; a tropikalne tišine malo više, malo niže, zapremaju paralele od trideset do trideset i pet; i to sve na jednoj polutci i na drugoj. Protualizej na sjevernoj polutci puše sa jugozapada ili lebića; a na južnoj sa sjevero - zapada ili maistra. Nego protualizeji niesu niti iz daleka tako izraženi, kako alizeji. Jer čim ovi potonji pušu stalno, u predjelih protualizeja vladajući vjetrovi jesu u istinu sa zapada, ali puše često i protivno. U predjelih tropikalnih tišina, tako nazvanih od neumrloga Maury-a, vladaju mienjajući vjetrovi. Da se danas mora nadjenuti onomu predjelu koje ime, nebi sjegurno zaudaralo po tišini. Ali je Maury mislio tako, kad je izdao svoj sustav vjetrova, pak je tako i ostalo. Svakako glavni temelji Maury-eva sustava vjetrova ostadoše i ostat će netaknuti, i dan danas mornarica svjetska štedi mjesece u vremenu i milijune u novcu, sliedeć njegove naputke. A da je Maury živ i da može gledati, kako ga danas njegovi kompilatori hotimice zaboravljaju, doista bi se prečudio ljudskoj bezobraznosti i neharnosti. Nema pojava ni u moru ni u zraku, na koji nije on prvi ili pogledao, ili pogledao dublje, ili na kojem njegovo budno oko nije opočinulo; a ima knjiga, najskoli njemačkih. koje se bave o moru, koje nesadržavaju ništa nova, već samo štogod Maury-eva prokuhana, a Maury-a niti nespominju! Nego preskočimo i tu stranu crnila ljudske duše, jer je odista ogavna, mimo svake ogavštine, lupežtina znanstvena i književna! — Pod imenom tišine nesmije se razumjeti, da u onih pojasih vlada uprav tišina. To se može samo donjekle reći o

Digitized by Google

ekvatorijalnih tišinah, koje sbilja stavljaju kadikad u veliku pogibelj brodove, koje zauhvate. Čitavi onaj prostor na Atlantiku, koji se širi od Afrike do Amerike i počimlje od pet ili osam stupnjeva, pak dopire do dvadeset četiri ili trideset stupnjeva sjeverne širine, tih je i miran malone svedjer; svedjer oživljen od umjerena vjetra sa sjevero-iztoka, od alizeja sa gregala. Onaj predjel zvali su Španjolci: „Gospojinski zaljev“, a one vjetrove: „brize“. Holandezi, a po njima i Niemci, zovu ih: „pasati“.

Još u doba njihova putovanja u Indiju poznavali su Portugizi alizeje i protualizeje. Andrija de Urbaneto, oslanjajući se na sličnost, koja je morala obstojati med jednim oceanom i drugim, još godine 1565. na svome povratku iz Filipina put Mexika tisne se na sjever, da traži vjetrove sa zapada. Poslije nego je Seller godine 1675. bio naznačio medje alizeja sa gregala i smjer alizeja sa šiloka, Halley je kušao najprvi, kako bi toplinom na ekvatoru alizeje protumačio. Znanost u ono doba bijaše već dobro koraknula i njega niesu mogla više zadovoljavati tumačenja sljedbenika Ptolemejeva svjetskoga sustava, po kojima se je alizej razvijao ušlied prividna gibanja nebeskoga svoda. Ali je tek Hadley godine 1735. dao pravo tumačenje. On reče, da su alizeji vjetrovi, koji pušu put ekvatora i naginju na desno, jer dolaze na paralele, koji su veći, te imaju za to i veću brzinu. Protualizeji pak, koji pušu put sjevera, naginju takodjer na desno, jer dolaze na paralele sporijega gibanja. Pošto protualizeji pušu neuredno, to se napomenuti zakon nije od Hadleya i na njih protezao, premda sam Aristotele bijaše opazio, kako vjetrovi na sjevernoj polutci naginju na desno. Ta je istina bila znanstveno dokazana tek od Dovea godine 1826., koja je u znanosti poznata pod imenom: „Doveov zakon o rotaciji vjetrova.“ Budno oko dalmatinskoga Bodula i bez poznavanja Aristotelovih, Sturmovih, Forsterovih i Doveovih iztraživanja, nenada se liepu vremenu, kad vjetar

Digitized by Google

skače s desne na lievu; dočim zna, da zlu vremenu nema duga života, kad skače s lieve na desnu.

Po tome zakonu dakle vjetrovi na sjevernoj polutci mienjaju smjer kao kazalo ure, s lieve na desnu; a na južnoj polutci obratno, s desne na lievu. Vjetrovi, koji sliede Doveov zakon, obični su vjetrovi, koji mogu biti i jaki, ali se nerazviju nikada do prave oluje. Ove potonje mogu samo onda nastati, kad je u zraku ravnovjesje tako poremećeno, da se vjetrovi više nevladaju po zakonu Doveovu, već obratno.

Sutradan iza kako bijasmo zajedrili put Lisabona, da bônika izkrcamo, vrieme preokrenu na gore i zapuše punenat. Bilo je deset sati u jutro, kad božman naredi svojoj straži, neka bi se pripovezale rice okolo barke, koje bijahu popustile. Ilija se lati toga posla sa svom zlovoljom, koja je dolazila svakomu, pak i njemu, zbog bolnoga druga. Davali su mu ruku, sad kamarot, sad Antun, sad sam božman, a sad sva tri na jedan put, kako bi uztrebalo. Novo more sa zapada križajuć se sa onim sa sjevera, uznemirivalo je brod, i brod se je naglo nagibao. Vojska, vikla puna dva mjeseca mirovanju, eto je opeta na tjelovježbi na silu. Ilija sad vezivajuć, sad odrješujuć, a sad potežuć, sliedio je životom, a da se nije niti domišljao, ljuljanje broda. Kapetan Baro, koji već bijaše popio četvrtu kavu i popušio desetu lulu, šetao se je po kasaru, valjda promišljajuć na punenat, na bônika i na put, koji je eto „Jared“ sad malone uzalud činio.

— Božmane! zazove nakon malo.

— Šior.

— Ovo ti je zapuhao punenat.

— Zadimio, šior; bit će ga sila.

— I ja mislim. Ćorav posao i gore nego ćorav, jedriti put kraja s ovakim nevremenom i k noći. Kad budemo blizu kraja, ter se nebude vidjelo, onda na čudu.

Digitized by Google

Božman slegne ramenima. Kapetan nastavi:

— Ja bih volio neznam sam što, nego se noćas davati u kraj. Ali nije kud, čovjeka nemo'š ni zapustiti ni pregorjeti. Ovdje smo svi sliepci, da neznamo, što mu je. A kako bi i doznali! Njega boli sve, pak ti hajde nagadjaj i pogodi. Kad sam položio izpite, znam, da sam morao odgovoriti na trideset i dva upita, koje bijah naučio na izust, ali tu nebijaše sbora o ovakovoj bolesti. Prevrnuo sam u svom životu dosta knjiga, gdjekad od dosade, a gdjekad, neka bih se znao pomoći, ako bi mi se koji mornar razbolio, ali uzalud. Nikakva biljega, da bi se čovjek čemu dosjetio! Da mu dam popiti salamara, možda bi mu pomogao, a možda i naudio. Liečiti koga natapatice neda mi se. Neću na dušu zla ničijega. Šior Ivo govori, da mu neće biti zla, da mu se ono štogod smučilo, ali da će bol pominuti i da će proći.

— Težko mu je bilo, šior, a sad mu je nješto laglje; a da mu potraja, kako ga je ono bilo pritislo od prve, mnim, da ga treće sunce nebi živa bilo zateklo.

— Da mu je laglje?

— Sad sam, šior, bio kod njega, pak reče, da jest.

— E da bi tako bilo, onda bismo se mogli promisliti boljemu.

Eto na to iz komore poručnika. U ruci je imao ustrižak papira, a olovku iza ušiju. Bijaše zaboravio i kapu, pak su mu se vlasi ježili i uvijali sad napried na čelo, sad nazad na čupicu, kako bi se na vjetar obraćao. On bijaše dovršio račun duljine. Observaciju bio je već učinio u devet sati. Odkad se bijasmo odalečili od smjera, kojim smo morali ploviti, on je bio osobito zabrinut. Neznam, je li spavao ob noć, ali sve božje jutro nebijaše niti oko prevario, a red ga bilo opočivati. Kako stupi na kasar, potegne put krme, da nagadja valjda, koje će vrieme.

— Puše! dovikne mu kapetan.

Šior Ivo ni oka.

Digitized by Google

— Puše, dà, umieša se božman. — Ali kako rekoh, reče, da se ćuti bolje.

Kapetan zaboravi na poručnika i stane misliti. Šior Ivo, koji ču na jedno uho, a nezaboravi rieči božmanovih, približi se.

Onda s rieči na rieč, ona trojica: kapetan, poručnik i božman, ustanoviše: u prvu, ako se punenat nerazvije kišom, i ako k noći nebude ružno, da će se s brodom u luku; a u drugu, ako vrieme pogorša, a bolestniku bude i malo bolje, da će se krenuti put oštra, na put, bilo što bilo.

To je bila njeka vrst dogovora, sa kojim je kapetan dielio odgovornost u troje.

O podne podje poručnik k dispensiru i reče mu, neka bolju juhu spravi za bônika. Pak sljegne pod provu.

— Bolje mu je, Bogu hvala, bolje, javi se odozdo Grgo.

Tada Šior Ivo, niti stavši, niti, vidjevši bolestnika, vrati se na kuvertu. Tako se je po podne i odredilo, da se napusti luka i da se zaplovi put juga.

U onom prostoru, koji se širi izmed Azorâ i Španjolske, pak sve do Maderâ i Kanarijâ, često se dogadja, da vjetar puše ili sa sjevera ili sa sjevero-iztoka. Na te smo se vjetrove i mi bili namjerili, pak se u četiri dana dokopasmo alizeja na dvadeset i sedmomu paralelu. Ali je bio prilično slab, pak se tisnusmo dva stupnja, to jest sto dvadeset milja još u jugo, gdje puše jače. Tako na paralelu od dvadeset i pet stupnjeva širine obrnusmo provu put zapada.

Istoga dana a poslije podne prosu se po moru neobično bljedilo. More nije više modro, nije više ni blakitno ni plavetno, već uprav bielo od one bjeloće, koja se razilazi od smedje boje u toliko, u koliko je bjeloća pretežnija. U iztoku je ta bjeloća bila tako rekuć bjelija nego u zapadu. Prizor je bio čudan, a tišina mora lievala je obzorom nješto sveta, nješto božanstvena. Prova kao da more

Digitized by Google

i nesieče. Reklo bi se bilo, da plovimo po mlieku, koje je, mimo boje, naličilo ulju. U sjeveru i u jugu bjeloća se je razilazila u plavetnu boju. Nebo vrh okrajaka obzora bijaše donjekle potamnjelo. Reklo bi se bilo, da se sprema kakva nenavadna i neobična oluja; da ono stanje mora, onaj pojav, nije no navještaj, da će se sbiti kakav požar, koji će staviti u gibanje, u plamen i nered, more i nebo.

— Ala čuda za Boga! zavapi Ilija. Evo, Bogu hvala, pustih godina, da se topim po moru, a na ovakova šta nenamjerih se još nikad. Vidio sam perjanicâ i po moru i po nebu; vidio sam, kako se oblaci sakupljaju u djavolje kolo, samo da bolje muče mornara, ali mora ovako biela nikad.

— Ovo su ti ribe! zavapi dispensir iz foguna.

— Ribe?

— Ribe, dà, pak se biele kaonoti ribe.

— Niesu, jadan čovječe, odvrati Ilija, jer da su ribe, skakutale bi.

— Jesu, tako ja u raj pošao. A vidio sam ih jednoč blizu glave sv. Vincenca takvo jato, da smo plovili po njima dva debela sata. Sve puste srdjele, brate, da si ih sto brodova mogao nakrcati.

— Nije ovdje ribi ni traga. A ono, što si ti vidio, drugi je posao.

Poručnik je čuo, kako se ona dva niesu mogli nagoditi, ali nereče ništa. Prodje mimo, kao da se onaj pojav sbiva za sve, ali samo ne za njega. Kadikad bi pogledao u more, ali kao obično njegove oči nebi zaiskrile ljubopitnošću, njegove usne nebi se otvorile začudjenju, njegovo čelo nebi odalo udivljenja. Ipak i njemu bijaše takav pojav neobičan.

Kapetan Baro, poklen ga se nagleda i nauživa sit, naredi božmanu, neka koji mornar zacrpe mora. Ilija ču, priskoči i zagrabi. More je bilo sluzinasto. Po njem je bilo malih životinjica, dugih koji milimetar a tankih, pak drugih

Digitized by Google

krugljastih, većih, manjih. Sve same krugljice, sve same majušne zmije, koje si jedva okom razaznavao.

Pò sata, i pojav izčezne. Još ga se samo za kratko vrieme vidjelo po krmi. Jedini, koji ga nebijaše vidio, bijaše nemoćnik, o kojem se sad nije moglo reći, niti da mu ide na bolje, niti da mu ide na gore.

Sad smo plovili na sjevernom rubu mora od Sargasa, koji obuhvaća dvie sto šestdeset tisuća morskih milja u četvorini. On nam se objavi najprije običnom travom (fucus natans), pak dugim i debelim balvanom, za koji pomislismo od prve: ili da je prekovraćen brod ili velika riba. Okolo balvana bilo je razpoznati omanjih riba, jer mu projurismo sasvim blizu. Božman reče, da bi bilo pametno poći nanj gucom, da se ulovi koji krne. Poručnik ga pogleda u čudu. Mimo silne trave, koju je bilo vidjeti u jugu, iznenadi nas ugodno jato morskih lastavica (exocetus volitans), te se iz mora zaletješe i prevališe zrakom više od sto metara.

— Ovdje ti lete i ribe, reče Grgo malomu od foguna, koji se je svaki dan imao nječemu novomu da čudi.

Mali se prekriži.

More od Sargasa bila je prva neprilika, na koju nabasa Kolumb na prvom svom putu u Ameriku. Plovio je po njem punih četrnaest dana, jer se bijaše duboko upustio u to more zelenila. Brodovi se dan danas čuvaju toga predjela oceana, jer kadikad i gdjegdje silno nagomilanje trave smeta slobodnu plovitbu. Sargas su poznavali dielomice i u davnoj prošlosti. O njem su pisali Teofrast i Aristotele; a mornari Kolumbovi videći, gdje se talasa ona pusta ravan zelenila, bijahu pomislili, da je ono kraj oceanu. On se širi na jugu od Azorâ, a na zapadu od Kanarijâ i ostrvlja glave Verde. Maury govori, da je i sada na onom istom mjestu, na kojem ga je vidio i Kolumb; a na temelju toga nastojao je uzalud, da pobije mnienje

Digitized by Google

Herschella, po kojem glavni povod strujam jesu alizeji. Sargas nastaje uslied trava, koje velika morska rieka Gulfstream zanosi onim svojim trakom, koji zaokreće najprije u iztok, pak u jug, da jača struju ekvatorijalnu. Nezna se, raste li „fucus natans“ na dnu oceana, te ga nanose struje, ili raste na samom moru ujedno sa morskim orijaškim stablom „macrocystis pyrifera“, za koje govori Somerville, da može biti dugo do četiri sto stopa, a kako drugi hoće i više od tisuće. Mimo ovoga, oceani broje još četiri druga mora od Sargasa; dva naime u Tihom oceanu, jedan u južnom Atlantiku, a četvrti med Afrikom i Australijom.

Pošto bijasmo presjekli trideseti paralel, u duljini dvadeset dva stupnja i trideset minuta, to niesmo imali prilike niti da vidimo blagoslovljeno otočje Madeire, poznato još od grčkih i rimskih geografa, a po andalužkih pomorcih prozvano Grimizno ostrvlje; a niti da hitimo oko na Kanarije, koje su zvali sretnimi, jer su pjesnici stavljali na njih u daleki zapad ostrvlje i stanove svetaca.

U podne dvadesetog dana, iza kako bijasmo ostavili Englezku, nalazili smo se u širini: dvadeset pet stupnjeva i trideset osam minuta; a u duljini: četrdeset osam stupnjeva i trideset pet minuta. Bijasmo dakle preplovili više od tri tisuće morskih milja. Sad smo bili malone nasred oceana, dva kilometra i sedam sto metara povrh one visočine, koja mu stoji u dubinah kao okostnica, da se na njoj kao na ogromnim ledjima vode naslanjaju. Sve su stvari na brodu tekle redovito, sve je bilo zdravo, mimo bolnoga krmilara, koji je sada bio jedva duhat. Da se je njegovo stanje bilo pogoršalo, kad smo bili na paralelu od Madeire, kapetan bi jamačno bio krenuo put luke, da ga izkrca. Ali baš onaj dan i dan prije bijaše mu okrenulo na bolje. Tako barem bijaše rekao on sam; a po

Digitized by Google

njemu svi, pak i kapetan, sudili, da je tako, i krenuli dalje. Bol kostiju bijaše pominula, ali svaki dan to veća slabina, svaki dan to gore. A bili smo na pučini morskoj, tisuću sedam sto milja daleko od kopna!

Ima u istinu njeko čuvstvo neizreciva začudjenja i neopisiva udivljenja, koje te hvata na svaki tren, koje te obuzme dapače svega, kad ploviš i znaš i svjestan si, da se nalaziš na oceanu; tako daleko od kopna, tako visoko nad tajnim podmorskim dnom, navrh onoga ogromnoga vodenoga koluta, koji moči Afriku s jedne strane, Ameriku s druge. A kako i nebi, kad poviest same jedne čestice oceana, samo jedne kapi, ima isto toliku važnost, koliko i poviest narodâ, koje je ona preživjela. Izpijena od toplih sunčanih zraka, ni čuvena, ni vidjena, leti ona vjetru na krilima k nebu u oblake, gdje se sastaje sa milijuni svojih drugarica, da zajedno idu natapat livade i gore, predjele obradjene i zapuštene. Od sakupljenih čestica oceana sieva nebo sievkom i grmi grmljavinom; razvija se bujno rastlinje tropikâ i siromašno životarenje polarnih biljka; dišu ljudi i životinje, plaču, bore se i žive; a mru, kad tielo nema više moći, da crpe silu, koja je u toj čestici došla vjetrom sa oceana.

Svagdje, kud se oko proteže, modri se more, modri se nebo. Mimo njih ništa drugo do sunca ili mjeseca po danu, mjeseca ili zviezda po noći. Jednoličnost bi postala dosadna, da nije ujedno i veličanstvena. Tropične konstelacije i konstelacije južne nebeske polutke sjećaju te, da već niesi daleko od ekvatora, sjećaju te na mnogo stvarî, o kojih si gdjekad čitao, ali kojih vidio niesi. Čini ti se, da si bliže njekoj točki, njekomu cilju, za kojim si težio nevinom sanjom djetinstva, kad niesi znao, čemu na nebu one piknjice, o kojih su ti govorili, da su zviezde. Opija te u onom snatrenju bedasta želja, da se hitiš u more, da vidiš, da opipaš otu neizmjernost, po

Digitized by Google

kojoj ploviš i koja te zatvara odasvud. Ćutiš u sebi nješto sjetna, nješto nevesela, kad povučeš oko na brod, na otu piknju, koja roni u toj pustoši modrila, u tom moru, komu nevidiš ni kraja ni konca; a zauhvaća te neopisiva radost, kad pomisliš na ljudsku drzovitost, koja je dotle doprla, da se baca u naručje ote neizmjernosti.

Slike, koje si stvarao u svojim očima čitajuć opise o moru, o oceanu, bliede i izčezavaju. Varave, one ti niesu predočivale nego netočnih boja; nepodpune, niesu ti poviedale niti prve strane one velike knjige, koju gledaš, motriš, i kojoj se nemožeš dosta načuditi. Ovdje je jednoličnost, koja se obavlja nizom raznolikih slika, od kojih ni pero ni kist nemogu snimiti ni jednu. A tko bi se usudio i kušati, da prenese na okvir, da snimi tu jednoličnost, koja se nameće duši bojami toli raznovrstnimi, iz koje provire, kao iza magle, veličina vasione. Doista! to je sve neopisivo!

Veličajnost prizora, zakrvavljena jutrom, bistra o podne, zakrvavljena zahodom, izmjenjuje se grobnom noćnom tišinom, razsvietljenom bljeskanjem tropičnih konstelacija. Riedki i lagani oblačić, koji na lik prozirne koprene leti na krilima alizeja, da poškropi brod, izgleda kao poslanik i jatak onih mirnih vjetrova, koji sami gospoduju: „Gospojinskim zaljevom.“ Morski pas, koji gdjekad zaštropota i zapljusne vrh dubokih ponora, uvjerava te, da ocean nije pust, da mimo krna, lampuga i dupina, u onoj neizmjernoj ravni ima i drugih stvorova, koji ga oživljuju. Lagano i tiho, dugo i tromo talasanje mora sjeća te, da onuje dalje medjâ alizeja, kud si prešao i kamo ćeš dospjeti, bjesni nevrieme, koje mieša more i drma obalami. Grozna buka oceana izrazuje se ovdje samo sa potezî, koji su razni i oblikom i dužinom. Oni su talasi umirene i poravnane pjege lica oceana, koje su onuje, dalje, bile možda krvavo namrgodjene i nagužvane te brodovâ podušile mornarâ progutale.

Digitized by Google

Pred veličinom neba, u čije dubine nemo'š prodrieti ni rukom, ni okom, ni umom, vraćaš se žalostan i tužan morskoj visočini, na kojoj si, i nagadjaš. Sjećam se, da bih ćutio njeku vrst glavobolje, kad bih zavirio nad more i pomislio na dubinu. Bacio bih gdjekad štogod bjelkasta, tek da mogu predmet pratiti okom i računati, u koliko će satî prispjeti na dno, ili u koju će dubinu doprieti, da tu ostane i čeka, da postane teži, da svoj put nastavi, pak prekine i opeta nastavi. Ali su moji pokušaji bili ônakve vrsti, kako bi oku samo časovito ugodili. I promišljao sam na sva ona iztraživanja, na sva ona poduzeća, koja su se, uz kratku stanku, opetovala sve od one dobe, odkad Maury stane bodriti i mlado i staro, i vlade i narode na izpitivanje ooeana. Sama boja mora dala je povoda iztraživanju najvećih ljudi našega vieka. Isusovac Secchi, potaknut od primjera, koji mu poda kapetan Béerard, počne svoje pokušaje još god. 1865., i zaključi, da more može imati tri boje: modru, zelenu i žutu. John Tyndall nastavljajuć izpitivanja i usavršujuć pokuse, potvrdi, što Secchi bijaše rekao. Po njem, modro je more najbistrije i najčistije. Žuta boja odvisi od tvarî, koje drži raztaljene i mehanično podignute. Zelena boja odvisi često od plitkoće. Morska je voda u obće najbistrija, mnogo bistrija od iste sladke vode. Modra se boja razaznaje tek onda, kad je ima mnogo na okupu. Na boju mora ima svjetlo jak upliv; a boja mora opeta na samo svjetlo. Čuvena špilja na otoku Capri prama zaljevu Napuljskom divna je, kako povieda Gregorovius, s modre boje, koju po njoj prosiplje more, koje u nju prodire. Na otoku Busi blizu Visa slična jedna špilja počela je svraćati pozornost Dalmatinaca i stranaca. Kako sam čuo na rieč od osobe, koja je tu špilju posjetila, to mora biti nješto izvanredno liepoga. A tješi me, što sam ujedno i čuo, da njeki otmeniji i pametniji otočani već špilju posjećuju redovito svaki dan, kad je to samo moguće, a da ustanove, koje doba

Digitized by Google

godine i koji sat u danu pruža najljepši prizor. Daj Bože, da počnemo jednom vaditi na vidjelo i mi sami sve ono, što je naše, a da za to nečekamo tudjinca, da nas savjetuje i da nas preteče. Dosta smo puta žedni vodu pregazili!

Iza modre boje mora dolazi zelena. A ova se opaža ponajviše blizu obala. Tako ima na otoku Capri i druga špilja, koju zovu: „grotta verde“, jer je voda u njoj zelena poput smaragda. Zelena se boja, kako poviedaju Horst i Scoresby, susreta takodjer i u polarnih predjelih, a more od Sargasa prima svoju boju od travâ, koje po njem plivaju. Mnoga su mora dobila svoje ime od boje, kojoj naginju, prem nije, da uviek ta imena odgovaraju. Žuto more primilo je svoje ime od žutih tvari, koje mu nanosi rieka Hoang-ho. Persijsko more zovu i Zelenim morem, jer ga takova donjekle i čine njeke male životinjice. Ali Crno more na primjer nije crno već modro. Nije crveno ni Crveno more, prem njeki hoće, da je to ime donjekle i opravdano, što se u njem nalazi tvarî, koje su crvene boje. Te je tvari Ehrenberg iztražio i našao je, da su dielom životinje, a dielom ostatci poginula bilja.

Već smo se približavali Gulfstreamu. Zrak, koji je preko oceana bio blag, sad je još blaži. Već se osjeća upliv toplih njegovih voda. Po računu izvedenu za duljinu u jutro, a za širinu o podne, nalazili smo se u duljini: šestdeset osam stupnjeva i dva minuta, a u širini: trideset jedan stupanj i deset minuta; dakle više od šest sto milja daleko od Newyorka. Držali smo se podalje od ostrvlja Bermude, jer onuda vladaju ponajviše ružna vremena. Alizej nas je već bio ostavio. Sad smo jedrili put sjever-sjevero-zapada laganim vjetrom sa iztoka. Bila je noć, kad nasta tišina, koju pak jutro nezateče. Prije zore zaogrnu nebo debeli crni oblaci i počne puhati sa sjevera. Mi onda provom u zapad.

Digitized by Google

Baš je kapetan pio kavu, kad dodje u komoru poručnik.

— Šior, reče, bolestnik će umrieti. Rekli su mi na provi, da jedva diše.

— Neumire se tako lako, odvrati kapetan, kao nedavši zadobit riečim poručnika.

A ipak ostavi kavu i skoči na provu. Bônik jedva da ga razpoznao. Kapetan ga nješto upita. On hoće da odgovori. Počne al nedovrši, jer mu zapne jezik. Kapetan probliedi i prodje rukom preko čela, kao da bi hotio protjerati zlu misao, koja silimice navaljuje. Uhvati bônika za ruku. Podigne ju. Kad ju pusti, ona pade, kô da je mrtva.

— Stinu mu noge, reče božman.

Svi se na poredje pogledasmo; pak svak nemoćnika, očajano, raztuženo. Kapetan se zamisli. Pak strese glavom i namigne božmanu, neka bi došo malo na stranu. Izmieniše četiri rieči, i božman podje na kuvertu i vrati se ujedno s poručnikom, koji donese sobom tinte, dnevnik i pero. Kapetan je medju tim pripravljao nemoćnika, neka bi štogod odredio od ono siromaštine, što je ostavljao. Bônik reče nješto izprekidanim, jecajućim i slabim glasom; kapetan ponovi, a poručnik zapiše sve, što su slušali i drugi. Kad bilo dovršeno, bônik uzdahne. Onaj uzdisaj dug, zadušen jedva da ga se čulo, a ipak onako težak, prodje me svega kao neopisiva bol tuge i žalosti.

O pónoći zaboravi se i zaniemi. Na uru poslije pónoći uhvati ga smrtni hropot i počne kupiti dušu. Pak ga polije mrtvi pot i preminu. Dušu mu je preporučivao sad božman, a sad dispensir. Umrie tužan, ostavljajuć majku, ženu i četiri sirote.

Dan i uru smrti zapisa Šior Ivo u dnevnik, a kapetan podpiše i potvrdi. Mrtvo tielo digoše iz ranća i položiše gore na provu izpod kaštila, a na jednu dasku. Zastava, dignuta na pô jarbora, sjećala je sutradan svakoga, da je jedan od družine poginuo.

Digitized by Google

Sad je trebalo misliti na pogreb.

A koji pogreb može imati tužan mornar, kojega smrtna kosa pobere na moru, daleko od kopna?

Ocean!

Grozne ironije, ako se pomisli na toliku biedu, koja se susreta, i reko bi, spaja sa tolikom veličinom. A što su grobovi carskih porodica prama grobu, koji nevolja i zla kob pripravljaju mrtvomu mornaru? Koje gradjevine da se nadtječu s veličinom oceana? Njekoliko kilometara dubine, blagi mir kostiju kroz vjekove i vjekove, to je mornarski grob. A koji zemaljski spomenik da očuva proti ljudskoj navali mir kostima, koje su mu povjerene?

Kako je more pred podne bilo prilično mirno, mrtvo tielo prenesoše na stirić. Božman ga obuče u najbolje odielo, što je imao pokojnik. Kosire mu zaveže mahramom, a kapetan ga pokrije zastavom. Tu i tako ostane čitavu noć. Sutra dan trebalo je svršiti tužnu dužnost. Dispensir donese iz klieti novu jednu vreću, a mali od foguna pet šest komada ugljena iz gavuna. Trojica njih, božman, Grgo i poručnik, podigoše tielo i staviše u vreću, a napodno vreće ugljen. Kapetan je bio tu. Suznim okom zaveže vreću i naredi, da se prenese i daska i tielo na purtelu, koju već bijahu otvorili. Onamo se sakupismo svi. Kapetan Baro digne kapu s glave, a sva vojska za njim. Poručnik poškropi tielo krštenom vodom iz jedne bočice, koju je čuvao u svojoj izbi, pak zamoli „otčenaš", a iza „otčenaša" : pokoj vječni! Vojska mu je odgovarala. Nije bilo oka, na koje se nije suza zaletjela. Poslije molitve kapetan se nagne i podigne malko dasku. Onda svaki, koji je samo mogo doseći, pruži ruku, podigne i rine put vana.

Daska popuzne, zaleti se, i tielo pade u more.

Još za jedan tren bielila se vreća u blakitnoj bistrini oceana. Pak je nestane i zaroni u pučine morske, u dubinu od pet kilometara, u isto doba možda, kad je nesretna

Digitized by Google

njegova žena govorila svojoj sirotčadi o otcu, o njegovu povratku.

Onoga dana nije se čulo kletve na brodu.

Prekosutra dan eto nas nedaleko Gulfstreama, one ogromne mlake morske rieke, koja ima svoj izvor na ekvatoru i u zaljevu od Mexika, a dospieva u sjeverno ledeno more. Isto onako, kako i vjetrovi, imaju i morske struje svoj izvor i začetak u razlici temparature medj ekvatorom i polima. Topla voda ekvatora teži da se postavi u ravnovjesje sa studenom vodom obiju pola. Ona, jer laglja, teži k polu po površju. Sa pola pak studena podmorska struja ide put ekvatora. Ovo u načelu. I morske struje bi se ravnale po ovom načelu, da nije mjestnih okolnosti u obće, te vjetrova i gibanja zemlje okolo svoje osi na po se, koji svi čine, da su te dvie velike struje gdjegdje jače, a gdjegdje slabije izražene.

Sve unakrst zemlje, te s jedne i s druge strane ekvatora, teku dvie velike struje s iztoka put zapada, koje se zovu: „ekvatorijalne struje." Najžešće, najbolje izražene i najbolje poznate jesu one Atlantičkog oceana. Južna ekvatorijalna struja, ona naime, koja dolazi iz zaljeva od Guineje, obuhvaćajuć paralel od dva stupnja sjeverne i onaj od šest stupanja južne širine, dopire do posred Atlantika. Tu se dieli. Jedan trak ide sav na sjevernu stranu ekvatora, a drugi zaokreće put jugozapada. Prvi se dieli opeta, te dielomice udje u Karaibsko more, a dielomice zategne put sjeveroiztoka i put sjevera ližući iztočne obale Antila, te se za to i zove: struja od Antilâ. Drugi trak pak ide duž obale Brazila, dieleć se i on u blizini obratnika u dva druga traka, jedan od kojih nastavlja svoj put duž Amerike, a drugi okreće prije put jugoiztoka, pak put iztoka. Sjeverna ekvatorijalna struja teče takodjer put zapada, te se na meridijanu od glave Farewell spaja sa strujom od Antila, da idu obje jačati i hraniti Gulfstream.

Digitized by Google

Gulfstream je najveća, najjača i najzanimivija morska struja. Začet u zaljevu od Mexika ili bolje rekuć na ekvatoru, izlazi kroz tjesno od Floride, te zaokreće put sjevera, držeć se malo podalje od obale Sjedinjenih država. Prije nego dopre do Nove Zemlje, zavraća se na jedan put prama iztoku, dieleć se ujedno na dva velika traka. Jedan od ovih prolazeć blizu Azorâ zaokreće najprije put jugoiztoka, pak put juga, okružuje mlakom svojom vodom Madeire i Kanarije, i topi se napokon sa sjevernom ekvatorijalnom strujom.

Drugi trak Gulfstreama zaokreće dielom put sjevera, a dielom put sjevero-iztoka. Jedan ogranak ide u tjesno od Davisa, pak napried čak do na sjevernu stranu zaljeva Baffinskoga. Drugi ogranak, i najjači, zaokružuje Englezku i nosi tamo tople svoje vode, a sa ovima blago podnebje svoj zapadnoj obali Europe. Upliv Gulfstreama znatno je ćutljiv, najskoli ljeti na sjevernoj obali Norvežke i okolo samoga Spitzberga. Njegove vode tope ljeti led, koji se je preko zime učinio u moru od Kare. Vjerovatno je, da se njegov upliv širi i na sjeveru iste Sibirije, jer znanstvena iztraživanja parobroda „Vege“, koji je godine 1872. prošao prvi sa Atlantika u Tihi ocean, obilazeć obale Sibirije, dokazala su, da je more u onih predjelih mnogo manje mrzlo, nego bi to inače moralo biti.

Izmedju ove dvie velike struje ekvatorijalne, koje idu sa iztoka put zapada, teče u protivnom smjeru, to jest sa zapada put iztoka, važna i velika struja, tako zvana: „protuekvatorijalna struja“, ili struja od Guineje. Ona nastaje na zapadnoj strani Atlantika, gdje se spaja sjeverna ekvatorijalna struja sa južnom. Otale sliedi ona svoj put prama Africi. Nedošavši do obale, dieli se na dva traka. Slabiji teče put sjevera izmedju ekvatorijalne struje i obale; drugi, jači, prolazi u zaljev od Guineje, odklen mu ime i potiče.

Studene struje imaju svoj izvor na polu. Ove niesu na našu veliku sreću niti iz daleka tako razvijene kao one,

Digitized by Google

koje dolaze sa ekvatora. Dosta je znatna ona struja, koja dolazeći sa sjevera prolazi južno od Spitzberga, te se kadkada ćuti i na sjeveru Englezke, prodirući donjekle u tople vode Gulfstreama. Druga ledena struja teče obalom Groenlandije sve do glave Farewell, odklen zaokreće put tjesna od Davisa. Treća struja, svakako najznatnija, dolazi iz tjesna od Davisa, te nosi led duž obala Amerike sve do Nove Zemlje, a često i niže. Pak nastavlja svoj put sve samom obalom Amerike čak do poluotoka Floride, dieleć tako obale Sjedinjenih država od Gulfstreama, a i sam Gulfstream na trakove.

Vjetar nam puše povoljan. Još niesmo na Gulfstreamu, ali niti od njega mnogo daleko. Saželih, da izmjerim sam, i da tako rekuć opipam razliku temperature med Gulfstreamom i ostalim oceanom. Na brodu nije bilo termometra uprav odredjena, da se mjeri toplina mora. Ja uzeh onaj, koji je visio o ošitu poručnikove izbe, i ponesoh ga na kuvertu. Poručnik me pogleda njekako sumnjivo, i kad zamakoh put prove, podvuče me okom, kako bi se dosjetio, čemu da termometar onamo nosim. Na provi nadjoh Iliju, koji je pleo tranelu na devet žica. Umolih ga, da mi zacrpe malo mora.

— Dajte svejedno, reče, danguba jedno a još gora danguba drugo. A neznam, tko je prvi uveo na brod ovu rabotu. Pametan nitko, jer mnim, da bi bilo bolje rediti jarbore, jer je Bogu hvala dosta toga u neredu, a ne plesti trajine i tranele, kojih ima na kraju za dva šilinga, koliko hoćeš sam. Ali ovo je sve samo za to, da nije mira. U Newportu sam kupio novu inceradu, da je po moru namažen uljem i uredim, kako bih imao preobuke, ako pade sila, i ako ona, koju imam, prokisne; a eto, Bogu hvala, danas četrdeseti dan, da jedrimo, a jedva da sam ju dva puta iznio na kuvertu i dva puta namazao. Još nije pošteno ni požutjela.

Digitized by Google

— Red je red, Petru i Pavlu, Bogu i svetcem, svim jednako, javi se dispensir, koji je blizu foguna prao svoje rublje.

— Hvala Bogu, odvrati Ilija, vezivajuć bujol sa podankom jednog čela, koji se je vukao po kuverti, — ali se nije zaludu reklo, da ako nije pametno svu goru posjeći, ama nije niti mudro vratiti se kući praznoruku.

— Ja sam svoju uredio, oglasi se mali od foguna.

— Da te niesam čuo, zavikne nanj dispensir; peri sude, i da si šutio!

Mali pogleda najprije put dispensira, hoće li ga vidjeti, a kad uvidi, da neće, potegne rukom preko čela, te kad mu bi na nosu, zaokrene jače i zavije taruć, pak nastavi svoj posao.

— Evo mora, reče Ilija, pruživši mi iz kavobande bujol. Ja umočih termometar; a ona se trojica sakupe okolo mene.

— Po ovomu se zna, koliko je more slano, reče mali. Dispensir, koji je kao takav svaki dan silazio u komoru, i tim putem poznavao termometar, pogleda maloga i osmjehne se. Ilija primjeti:

— Nije ne, zeleni brate, jer ga nije živa, koji bi slanost mora izmjerio; nego ti se po ovomu nagadja, koliko je more toplo. To ti se zna po: „gradima". A bio me udes jedan put namjerio na kapetana Dubrovčanina, koji nije straži davao mira ni po noći ni po danu, nego mu samo crpi pustu vodu po strani i lievaj mu je u bujol, a on mjeri i piši u debelu knjižurinu.

Termometar je kazao dvadeset stupanja Celsiusa. Dakle još niesmo bili na Gulfstreamu.

Dva sata iza toga popeh se u kofu od trinketa, da gledam po provi. Onamo daleko na sve oko crta se točno opredieljen pravac, koji s juga ide u sjever, naginjuć malo na iztok. Ovuje pravca more blakitno, onuje tamno-modro.

Gulfstream!

Digitized by Google

Gulfstream, ona velika rieka mlaka mora, koja ublažuje podnebje zapadne Europe, a najskoli Englezke, eto nam je dakle na vidiku! Ona izvjestna i opredieljena crta na onoj neizvjestnoj i neopredieljenoj ravni razbija onu jednoličnost, koja je već bila počela dosadjivati. Poslanik ekvatora, nosi on na zapadne obale Europe toliko topline, da bi bila zadosti, da raztopi brdo od željeza, i uzdrži rieku kao Mississipi, kroz koju bi se točilo raztaljeno željezo. Hvala ovoj silnoj toplini, koju G. Croll računa, da je jednaka onoj, koju sunce baca na ekvator vrh prostora od osam milijuna četvornih kilometara, mogu Englezi zvati Irsku: „otok smaragda" i: „zeleni Erin". A Maury govori, da Gulfstream daje Atlantiku toliko topline svaki dan, koliko bi bilo zadosti, da se vas onaj stup zraka izmedju Englezke i Francezke podigne od točke leda do ljetne topline.

Gledajuć onu crtu, niesam mogao a da nepomislim na navedene istine, koje su me opeta sustavljale, da gledam dalje, da gledam još svedjer onamo, po provi, put one crte. Nego čovjek dieli rado svoje veselje s drugim u promatranju prirodnih veličina, pak se spustih niz jarbor, poletih na krmu, i zavikah kapetanu dolje u komoru:

— Gulfstream!

Kapetan Baro doleti na kuvertu. I njega je Gulfstream zanimao. Bijaše i on čitao opisâ o njem, i prem ga bijaše desetkrat preplovio, o njem je vaviek zanosno govorio. Poručnik me pogleda začudjen. Premda mu je Gulfstream bio pred očima, nije ipak shvaćao moje ganuće, nije razumievao moju zabunu. Ona bedasta njegova osbiljnost bila me počela vriedjati kao nikad tako ni prije ni poslije. U svome mladjahnomu zanosu, koji se je nalazio u opreci sa porugljivim pogledom one drvene duše, hćah skočiti na njega i zavikati mu na uho, neka me samo bolje i bistrije čuje: „vi ste veliki . . . . .", ali promislih na njegove godine, te odustah.

— Bujol u more, zapovjedi kapetan.

Digitized by Google

Grgo, kojega Ilija bijaše medju tim zamienio na timunu, skoči i zagrabi mora.

— More ko more, slano, zamuca Ilija, kad kapetan izvadi iz bujola termometar, koji je kazao dvadeset i dva stupnja Celsiusa.

Još niesmo bili u Gulfstreamu. Još nam je ona tamna modrina bila na četiri uze po provi. A one crte niesi se sit mogo nagledati. Prem nestalna na valovih, koji su se napinjali, oko je na njoj nalazilo počinka. A kako nebi, kad je ono jedan od onih velikih poteza potegnutih od prirode na lice oceana, — potez, koji ga karakteriše i zasieca najjače i najdublje u njegovu ličnost; najizrazitije kolo onog velikog stroja. koji se sastoji od vode i zraka, te dieli toplinu i podnebja na jednoj polutci i na drugoj.

Sunce se bilo dosta nagnulo. Kako smo se približavali onoj crti, tako je ona bivala sve to točnije opredieljena. Kapetan i ja gledali smo vaviek po provi, vaviek okom uprtim na onu modrinu, koja se je dielila od blakitnih voda, po kojih smo još plovili. Poručnik je gledao u jarbore.

Sad nas eto na rubu. Pred provom jedna boja, pod brodom i po krmi druga. Jedan tren, i „Jared" zaplovi Gulfstreamom.

— Ovdje je voda topla, reče božman, koji se nebijaše osobito uzhitio, i koji takovih promjena bijaše višekrat doživio.

Mali zine, raztvori oči, i pogleda u more. Kapetan naredi, neka bi se zagrabilo. Kad bujol na brod, ja umočih i ruku i termometar. Voda mlaka kao tek pomuzeno mlieko; na termometru dvadeset sedam stupnjeva Celsiusa. I danas kad promišljam na onaj tren, ćutim onaj isti osjećaj začudjenja, koji ćutih i onda.

— A kako je ovo, šior, upita Ilija poručnika, da je voda topla.

Poručnik ga pogleda.

Digitized by Google

— Nezamierajte, šior, nastavi Ilija, ali Vi, koji znate crno na bielo, znat ćete koju pripoviedati.

Poručnik, da izbjegne valjda dosadan razgovor, sljegne u komoru. U to kapetan stupi na kasar.

— A što si drobio, upita Ilija, da potjerà od sebe Šior Ivu?

— Niesam ja, Bogu hvala, drobio, nego pošteno pitao, za što da je ovdje more toplo. Ali se Šior Ivo neda. A valjda ima prešnijega posla, nego da se gubi sitnarijami.

— Niesu ovo sitnarije, već stvari krupne; krupnije nego ti misliš.

— Nezamierajte, šior. Kô da niesam ništa ni sborio.

— Nezamieram ja nikad, samo kad se sluša i kad se nepredu zakučice. A kad hoćeš znati, za što je voda topla, evo u dvie rieči. Topla je, jer dolazi odande, gdje je vruće — i ukaza prstom put juga, put ekvatora. — Nego znaš ti, za što je ova voda tamnija nego ona, koju smo sad ostavili?

— A kako bih ja to znao, šior, kad mi nitko nije rekao.

— Da si i malo pametniji, bio bi pitao i prije. Nije ti ovo prvi put, da ideš u Newyork.

— Drugi, šior.

— A znaš ti, što je izparivanje? Izparivanje da, znaš ti, što je?

— Nenavaljujte, šior, sa toliko stvarî na jedan put, jer sam se inače pomutio prije nego ste Vi i počeli.

Ovdje moram opaziti, da se je Ilija na silu kapetanovih rieči u koječem bio promienio. Nije on u istinu uzimao za istinito i točno sve ono, što bi mu kapetan kazao; ali je svakako u odgovoru bio oprezniji. Ja mislim, da je k tomu manje doprinosilo povjerenje u kapetanova predavanja, nego sumnja u njem i bojazan, da ga kapetan neuzme na koncu kao čovjeka tupe glave i glupa.

Digitized by Google

— Ovo se nezove navaljivati, odvrati kapetan, ovo se zove hoditi po redu. Nego da ti rečem u dvie rieči i ovu drugu. Kad se pare dižu iz vode, to se zove izparivanje. A pare su ti ono, što mi zovemo, da je vapa. Pak ako neznaš, znaj, da što je voda toplija, to se brže izpariva.

— Bez zamjere, šior, je li to isto kô što reći, da hlapi?

— Dà, odvrati kapetan. Kako vidiš sam, ovdje je voda topla i hlapi jako. A što više hlapi, to u moru ostaje više soli, a što je u moru više soli, to mu je modra boja tamnija. Jesi li razumio?

— Eto, šior, kao da jesam.

Kapetan Baro bi po svoj prilici bio nastavio svoje predavanje, da mu nije pritego oko jedan crni oblak, koji se bijaše zavrgo u sjeveru.

— Evo pozdrava od Gulfstreama, reče, gledajuć put onamo. Jedva da smo na njem, a hoće odma da bjesni.

I sbilja je bjesnio. Deset dana redom niesmo mogli držati vani mimo dônjih gabija i trinketine, nijedno drugo jedro. Vjetar je dolazio na rafike. Obično bi se pojavio pred večer, te se jušio preko noći, a zorom popustio. More je upravo kuhalo. Valovi su se ukrcavali na kuvertu, da je po njoj bila vaviek stopa vode. Dare su se bile pomakle. Sve rice bile su se razklimale. Sad pripoveži jednu, sad zaveži drugu; dovršiti nikad. Jedan dan, kad je kamarot nosio rižu u komoru, nahrupi val na bok od prove, zalije se preko kuverte, kamarota smoči kao lužu i nalije pladanj. Toga dana osta objed prepolovljen.

A sličan pozdrav čeka malone svaki brod, koji hoće da preplovi Gulfstream. Uzrok je tomu velika razlika temperature med zrakom, koji je vrh njega, i zrakom, koji mu je po strani. Tim je putem potrebito svaki čas uzpostavljenje ravnovjesja i može se reći, da nema dana, da na Gulfstreamu nema zla vremena. To je mnogo i priečilo

Digitized by Google

plovitbu sa Amerikom a najskoli sa Sjedinjenimi državami. Približiti se Newyorku bilo je i mučno i pogibeljno sve dotle, doklen se nije upoznalo Gulfstream. Središte trgovine i prometa Sjedinjenih država već se bilo počelo usredotočivati u države južne. Obret i upoznanje Gulfstreama riešilo je povoljno sudbinu Newyorka. A koliko muke i truda nije trebalo, i strukovnjakom i mornarom, doklen se napokon mogo zabilježiti na kartu njegov smjer, njegove medje, njegova brzina i njegov pravi izvor. Najprije se je mislilo, da je Gulfstream nastavak rieke Mississipi. Tu je hipotezu pobio kapetan Livingstone i zamienio drugom, po kojoj bi glavni povod struji bilo kretanje sunca u ekliptici. Livingstona pobi Franklin, te reče, da Gulfstream nastaje uslied alizeja, koji riva vode oceana u Karaibsko more i u zaljev od Mexika. Mnienje Franklinovo nadje odziva kod svih pomoraca, geografa i hidrografa u obće, a napose kod Rennella, Crolla, Laughtona, Findlaya i Herschella. Ovaj potonji pak razbistri ono, što Franklin bijaše donjekle samo natuknuo. Maury, pobijajuć uzalud Franklina i Herschella, reče, da se Gulfstream mora pripisati drugim činbenikom, a najskoli razlici u gustoći, koja je znatnija uslied većega izparivanja u predjelih ekvatorijalnih nego u polarnih. Mnienje je Herschellovo nadvladalo, premda Maury, navodeć upliv razlike u gustoći, odnosio se je na faktor, čiju je znamenitost u potonje doba sjajno i strogo dokazao učenjak barun Schleinitz. On je naime pronašao, da i malašna razlika u absolutnoj specifičnoj težini može proizvesti jaku struju; dapače, da nije soli, koja tu razliku znatno slabi, to bi od ekvatora put pola bilo tako jakih struja, da bi ista plovitba bila nemoguća. To je isto dokazao i prof. O. Jakobson. A znamenita je i razprava Zöppritza, koji potvrdjuje mnienje Herschella. Zöppritz je naime dokazao, da stalan vjetar prouzrokuje i stalnu struju; te je proračunao, u koliko se godina upliv vjetra s površja može tisnuti do stanovite dubine. On je našao računom

Digitized by Google

u ruci, da struja začeta od stalna vjetra, koja na površju struji na primjer brzinom od deset milja, treba dvie sto trideset devet godina, ako će u dubini od sto metara strujiti brzinom od pet milja. Kako se vidi, razplodjivanje sile put dubine ide sporo, ali ide; a alizeji pušu od vjekova. Tim putem imaju pravo i Maury i Herschell, te se može zaključiti, da su glavni povod morskim strujam vjetrovi i razlika u specifičnoj težini.

U početku medju tim, a može se reći i do malo godina nazad, obćenito se mislilo, da sve vode Gulfstreama izlaze iz Mexika kroz tjesno od Floride. Bilo se zaboravilo na prvu kartu atlantičkih struja nacrtanu od Isusovca Atanasija Kirchera još godine 1678., na kojoj je bila naznačena, ako i ne sasvim jasno, struja od Antila, koja se lieva u Gulfstream i jača ga. Kako su Rennell, i mnogi drugi za njim i prije njega, bili zaboravili Kirchera i njegovu kartu, tako pomorci na veliku svoju štetu niesu se htjeli osvrtati na kartu kapetana Folgera, koji je prvi nacrtao tok Gulfstreama. A zanimiv je način, kako se je to dogodilo. Godine 1770. dodje iz Bostona spomenica lordu blagajniku u Londonu, u kojoj se izticalo, kako brodovi, koji dolaze iz Falmoutha, trebaju petnaest dana više do Bostona, nego oni, koji iz Londona idu u Providence, te molilo, neka bi unapried brodovi plovili u Providence, a ne u Boston. Pošto je put do Bostona kraći nego onaj do Providence, to se ta stvar ljudem kod vlade nije dala razumjeti, te se popitaše kod Franklina. Franklin, nerazumjevši ni on sam, upita na svoju ruku staroga ribara, kapetana Folgera, koji onako na dvie noge nacrta Franklinu Gulfstream. Potonja iztraživanja potvrdiše malo ne sve, što stari ribar bijaše rekao i narisao.

Već je mjesec i dvadeset osam dana, da smo ostavili Englezku. Gulfstream, ili bolje rekuć vjetrovi s kraja, koji

Digitized by Google

je izazivao topli zrak, što je vrh njega, niesu dopuštali, da se približimo k obali. Iza duge borbe zapuše napokon levanat. Zapuše naglo, zapuše jako, da smo bili prisiljeni ostati na same gabije. Tako smo jedrili dan, noć, i drugi dan do podne. Po računih niesmo bili daleko od kraja; a mogli smo suditi, da je tako i po Gulfstreamu, koji nam već o podne bijaše ostao po krmi. Nego je dolazilo pitanje, jesmo li mi u istinu prama Newyorku, plovimo li mi pravim putem, ili nas je struja zaniela put sjevera više nego mi to sudimo? Već su dva dana, da niesmo vidjeli sunca; a bez astronomičnih opažanja mučna je i pogibeljna plovitba po Gulfstreamu.

Mi smo ipak jedrili napried.

Šior Ivo se je i onaj dan mučio zaludu, kako bi točno i sjegurno zabilježio na kartu točku, u kojoj smo se nalazili. Sunce se nije davalo iza oblaka, ili što je svejedno, oblaci se niesu davali izpred sunca. Hodilo se je k noći. To je poručnika još gore mučilo.

Kapetan Baro, koji prošle noći nebijaše niti oko prevario, poslije objeda legne spavati. Da si onda stupio na vrata njegove sobe, bio bi vidio: krevet na desnoj strani; pred tobom, a uz sami ošit, ormar; vrh ormara ogledalo, a izpod ogledala kronometar. Mimo jednoga drugoga kreveta, na kojem su bile poredane kapetanova škrinje, niesi mogao vidjeti ništa drugo. Ali ulazeć unutra i razgledajuć bolje, bio bi opazio da krevet, na kojem spava kapetan, ima dvie ladice izpod, a iza ormara, da je škrinjica od ljekarija. Osim ubrusa, koji je vjesio na vratima, i umivaonika, koji je bio iza vratiju, u izbi nikakova drugoga pokućtva.

Oblaci, koji su zaogrtali nebo, činili su se sve to gušći. Okolo dva sata počne padati kiša. S kišom slegne se obzorom čmadina, magla. More nije bilo više blakitno, a niti tamno-modro. Bilo je bliedo, sivo, tamno-sivo. Ona je boja odgovarala i mjestu i plitkoći i nebu. U onoj boji bilo

Digitized by Google

je nješto divljega, nješto neizrecivo turobna. Ona je boja bila ujedno i izraz namrgodjena lica prirode i objava kopna. Bila je i savjet i prietnja ujedno.

Da je božman bio od straže, to bi sve bio gledao nehajno, bezbrižno. Bio bi bilježio smjer, milje. Dalje nebi bio pitao ni sam sebe ni drugoga. Ali je poručnik bio zabrinut. Svaki oblak, koji bi mu oko susrelo, bacio bi mu u dušu goru zabrinutost. Noć, kojoj se je hodilo, magla, kraj, sve je to činilo taj utisak ćutljivijim. Neizvjestnost našega položaja postajala u njem sve to bistrija. To je bila tmina, koja je položaj bistrila. U takovih okolnostih, naravno, da je Šior Ivo razmišljao. Pak s jednoga pojma na drugi, nječemu se napokon domisli. Sljegne u komoru i stupi na vrata kapetanove sobe.

— Šior, zazove.

— Hm, zamrmlja kapetan, i obrne se na drugu stranu.

Šior Ivo popostane i počne opeta misliti s kraja. Prošlih noći kapetan bijaše dosta probdio i trebao je počinka. Tu je okolnost trebalo uvažiti, uvažiti tim više, što je sad spavao s uha na uho, kao čovjek, kojemu treba sna. Ta stanka dakle bila je kratak izpit onih argumenata na kuverti, i ovoga novoga dolje u komori. Prevrćuć misli, nahrupiše mu opeta u glavu kopno, magla, kraj, kiša, oblaci, more, vjetar, tmica, pak ponovi, a ovoga puta jače:

— Šior.

— Eh! odvrati kapetan, kojemu je i na prvo zvanje bio san donjekle prekinut, skočivši sa kreveta i stupajuć na vrata već obučen.

— Ništa zla, šior. Ja mislim, da bismo se stavili na orcu.

— Ah! na orcu, odvrati kapetan zievajuć, i polegne opeta. A za što?

— Noć je, šior, kad hoćete; kraj je blizu, a neće se vidjeti ništa.

Digitized by Google

— Tamo ćemo naći pilota.

— Tmica, šior.

— A gdje Vam pamet, jadan čovječe, da obrnemo provu, kad noćas možemo biti u luci, reče kapetan jedko i zlovoljan.

Šior Ivo stavi kapu na glavu, obrne se i zaputi se put stuba. Navrh stuba pljune.

Malo iza toga eto kapetana na kuvertu. Kamarot donese kavu. Kapetan uzme svoju šalicu i nasloni se uz jarbor. Šior Ivo ponese svoju na drugu stranu, kako nebi vidio ni on kapetana, ni kapetan njega. Ona je udaljenost, barem za onaj čas, bila potrebita. I to s dva razloga. Prvo, da se kapetanu utiši zlovolja, a drugo, da razvidi more, nebo, vrieme, napokon i položaj, i da ga prosudi. Šior Ivo nije u istinu na ovo promišljao, jer čovjek uvriedjen u obće nemisli, ali se mnogo puta dogodi, da čovjek učini štogod pametna i onda, kad mu je pamet pomućena. To se, naravno, pametnim ljudem često nedogadja. Ali opeta ljudi su ljudi, pak mnogo puta ili udario pravim putem sam, ili te na pravi put naveli drugi, isto si zagazio i nabasao. To se dogodi i poručniku.

— A gdje Vam pamet, jadan čovječe, da se stavimo na orcu, dovikne mu kapetan, polažuć praznu šalicu u bujol pokraj tambuća, da se nebi pri ljuljavini prevalila.

Šior Ivo onamo iza tuge zakašlje. Kapetan nastavi:

— Niesmo bedasti, da ćemo brodove razbijati. A mislim, da sam pretrpio dosta muke, a mogu reći i tuge u ova dva mjeseca, što šeputam po moru, dokle sam se ovamo dovukao. Doći ću tamo u Newyork, došo kad došo u ime Boga, pak što ću pisati na Pelješac? Da nije puhalo u krmu? A kad prigovore, što ću odgovoriti?

— Sila Boga nemoli, odazva se glas poručnikov.

— Recite, da strah kosti lomi, pak ste pogodili. A gdje su Vam razlozi, jadan čovječe, da obrnemo provu? A hoće li se Vama obraz zacrveniti? A evo pustih godina,

Digitized by Google

da brodove zapoviedam, pak mi se ovakovih zanovieti nepripeti na brodu još nikad.

Pak ostavi jarbor i stane šetati. Vidjelo se, bio se počeo srditi. A srdio sa na mnogo razloga. Napomenimo samo dva. Prvo, on nije trpio prigovora; na prigovore je prigovarao, jer na brodu mimo kapetana nezapovieda drugi nitko. Drugo, Šior Ivo ga je donjekle činio odgovornim za sve one namjerne nesgode, koje su se mogle pripetiti. More ostaje vaviek more. To je bio slučaj, o kom se moglo reći, da bedastoća uspješno navaljuje na oštroumnost. Naravno, da konačni uspjeh ostane potonjoj. Pa za to kapetan niti se dalje obaziruć na poručnikove primjetbe naredi božmanu, neka pošalje jednoga mladića na jarbor od prove, da gleda, hoće li vidjeti koji koter.

Poručnik je zaludu ogrizao pešnje. Jared je jedrio, a može se reći i jurio. Poručnik puzeć vaviek sa svojimi misli stanovitom ograničenom stazom, nije se znao zaletjeti na nikakav odlučan korak, a niti ga razumjeti ni onda, kad ga je mogo gledati i pipati kod drugoga. To je bila neodvažnost, koja je postajala glupa, tvrdoglava. Za to je on i spadao onoj vrsti pomoraca, kojih na sreću ima jako malo, i koji misle deset sati na ono, na što nemaju nego tren, da se odluče. Kapetan Baro je stvari shvaćao drugčije. On je mislio, da se je na moru samo za to, da se jedri, i kad je vjetar povoljan, da mu se mora biti zahvalnu i ploviti. Ako pak točka nije dobro poznata, to se mora ipak ploviti napried. Jer, kako se nepozna točka, u koju se dodje, tako se nepozna ni ona, u kojoj se je. Taj je račun u svom mutežu čist. A nema u tome nikakove razlike do one, što se ovako ide napried, a onako ostaje nazad. Sike ili druge zapreke bile su zanj stvari nuzgredne, samo kad se nije jedrilo baš očima zatvorenima. Kad se ima jedan put širina i duljina, dala to barketa ili sunce, dali to djavoli ili svetci, kapetan Baro je govorio, da se mora jedriti, samo jedriti, i da je sramota za onoga, koji nejedri, i hoće da se na-

Digitized by Google

gadja s vremenom. On se je toga i držao, pak je za to „Jared“ i jedrio u noć, u kraj.

Antun se vrati s jarbora i reče, da ima na vidiku petero jedara, koja se bjelucaju po provi, na sve oko. Za jednoga da bi čovjek rekao, da je koter, ali juri i on put kraja kako i svi drugi.

— Piloti, šior, reče božman.

Šior Ivo se sad pokaže i doda:

— Da su piloti, čekali bi.

— Piloti, dà, presieče kapetan. Netreba da nas čekaju, a nemogu, da bi liepo i htjeli. Nije sam „Jared“, koji jedri put Newyorka. Mi ćemo za koterom.

Na tom je i ostalo. Jedri koter, jedri i „Jared“ za njim. Prije smrknuća eto nam druga dva broda na pogled, pak još druga tri. Dokaz, da su računi dobri. Oni su brodovi preplovili ocean, jedrili možda istim putem, kojim i mi, istoga dana iz Englezke valjda i odputovali. Na visokom moru niesmo se vidjeli. Bili smo na oceanu. Na oceanu riedko kada da brod susretneš. Ali blizu kraja, blizu luke, brodovi se sakupljaju, da ti ih je vaviek na vidiku.

Pade noć. Vjetar pojača. Koter u jedared izčezne. Šior Ivo stane pljucati. Ona neizvjestnast, preko koje duša kapetanova nebijaše niti najmanje klonula, potraja četvrt sata. Pak se po provi pojavi svjetlo. Lamp-light! Ono je bio znamen na koteru. Onomu znamenu odgovori „Jared“, odgovori i drugih deset brodova.

Ona je razsvjeta bila fantastična, puna hira, puna ljepote. A kako i nebi, bila je medjunarodna. Na onu sam razsvjetu mnogo puta promišljao, a promišljam i danas, kad samo vidim ili jedro kojega broda ili dimnjak kojega parobroda. U onih noćnih sastancih ima nješto čudna, nješto osobito zanimiva u načinu, kako se narodi susretaju. Oni su sastanci uzvišeni biljeg napredka narodâ. Uzevši u najam arteriju

Digitized by Google

svjetsku, more, narodi toče kroza nju i sebe i svoje proizvode. Središta ljudske djelatnosti jesu točke doticaja, u kojih narodi pružaju ruke jedan drugomu, i u kojih ljudstvo putem egoizma i trgovine navješta napredak i sadi stablo, na kojem će se prije ili kašnje moći vijati zastava slobode. Ljudska djelatnost vedra i mirna, jaka i grozničava ujedno, javlja svoju velebnu moć i u onih sastancih noćnih, namjernih na oceanu. A oni su sastanci veliki i rječiti u svojoj jednostavnosti, jednostavni i niemi u svojoj veličini.

Tako smo jedrili pô sata. Svak je napinjao uši i žmirio očima sažimajuć trepavice, nebi li što čuo ili vidio. Na oko ništa, do svjetla na koteru.

— Škandalj u more, zapovjedi kapetan.

Božman, koji je olovnicu već imao pripravnu, baci ju u more.

— Dvadeset sežanja, šior, javi se iz kavobande.

— Noćas smo u Newyorku, reče na to kapetan. Pripravite sidro.

Poručnik, koji je bio iza tambuća, protare ruke. Malo iza toga eto se vidi lanterna. Koter smanjka jedra, kako ga nebismo izgubili s oka, kad zamakne iza uvora. On napried, a mi za njim. Za njim, pred nama ili iza nas desetero drugih brodova. Pak lanterna naraste, pak koter zaokrene na desno. Kiša pada, ali se svieće pojavljuju, množe i sgušćuju. Tmine se pretvaraju u razsvjetu. Valovi umiru romonom na obali, koja nam već ostaje po krmi. Brod se više neljulja. Plovi zaljevom, doklen napokon sidro nezaori i utone.

Nije se čulo ništa. Bila su dva sata poslije ponoći. Newyork, ova velika priestolnica slobode, kraljica mora, milka novoga svieta, čudovište staroga, spavala je.

Digitized by Google

VII. Do Trsta.

Dvie prispodobe i još koješta. — Pod provom. Kako se je Grgo namjerio na svaka. — Za što se Šior Ivo nije zabavljao obilazec ulicu Broadway. — S rieči na rieč govori se i o pušenju. — Put Trsta. — Za što se je božman uzpeo na jarbor. — Gdje je govor i o promjenah i o dosadi. — Nebo, more i duša mornara u oči oluje. — Kako se je poručnik srdio na božmana, a vojska na poručnika. — Orkan. — Priprave, da ga se dočeka. Kako ga kapetan tumači poručniku. — Kiša, bljeskanje i ostale zračne hudobe. — „Jared" blizu središta orkana. — Kako je božman spasio Antuna, a kapetan brod, i kako je val zanio krmilara i maloga od foguna. — Što je sve orkan bio učinio od „Jareda". — U Trst. Konačni račun.

Kad si došao u koje mjesto ili po kopnu ili po moru, prva ti je misao, da ga obidješ, da ga vidiš. Ali grad, kakav je Newyork, neda se ni pregledati, a nekmoli obići u malo vremena, pak za to neka čitalac traži drugdje njegov opis. Grad, koji broji svoje ulice na stotine i služi se za to brojevi kao da mu imena nebi dosizala; grad, koji sastoji od toli raznih elemenata, u kojem ima krvi malone svih naroda svieta; grad, u kojem je usredotočena i evropejska inicijativa i amerikansko izvadjanje mislı; grad, koji stoji tako rekuć u sredini svieta, u kojem su nagomilani predstavljeni svi novčani zavodi Amerike; grad, u kojem te razkošne palače sjećaju na rad, a ne na ljenčarenje, kako kod nas; grad, kojim vlada, uz najveću strogost, najrazuzdanija razkalašenost, u kojem pokraj najveće slobode i najuzvišenijih misli, gmizi najpodlije robstvo i najniže stupnjevanje ljudstva, — neopisiv je i za onoga,

Digitized by Google

koji je imao vremena, da ga prouči i upozna. Ali čustvo, kojemu nemožeš odoljeti, kad si grad samo pogledao, kad si samo zavirio u koju od onih ulica dònjega grada, to je čustvo udivljenja, a recimo i zavisti. Zavisti dà, jer pogledati na Newyork, to je isto, što i pomisliti na slogu, to je isto, što i vidjeti, što ona radja. Napomenuti Newyork, to je isto, što napomenuti i djelatnost, a djelatnost necvate na uzkomešanih valovih nesloge; i narod, koji nije složan, životari, propada; u njega pravoga napredka nikad. Kud ćeš ti gojiti jedno udo tvoga tiela, ako si drugo zapustio? Kako da rušiš zapreke, da radiš mirno i da napreduješ, ako te jedna bol hvata za noge, druga za prsa a treća za glavu?

Šećuć po ulicah Newyorka nailaziš na život, o kojem si prije mogo samo sanjati, ali kojega niesi vidio, ni po razvikanih ulicah Carigrada, ni po rogobornih obalah talijanskih pomorskih gradova. Iz tvornica rad se prenosi na ulicu; iz ulice u one gradjevine, koje izvana sjaju mramorom, iznutra zlatom, da pak odjekne Evropom i Amerikom. Rekô bi čovjek, da je amerikanska djelatnost nješto drugčija nego je naša. A tako i mora da bude, kad Amerikanac drugačije misli i postupa u svojoj djelatnosti, kad ju drugačije sudi. U tom se pogledu shvaćanje evropejsko razilazi od amerikanskoga; pak je za to kod nas i vidjeti toliko bogatih ljudi, koji ništa nerade, već se koče bogatstvom, kojega niesu stekli, i naslovom, kojega niesu zaslužili. Takvi ljudi nebi u Americi došli do ugleda nikad. Amerikanac, siromah ili bogat, svejedno, on hoće da radi, zna, da mora raditi, a bezposlicu i lienčinu netrpi, mrzi. Pa za to život u Americi i postaje život druge vrsti; pak te za to i čara onô bježanje ljudî, ona osbiljnost Engleza, koji je presadio u Ameriku onaj uztrajni zanos za rad, koji ga u staroj svojoj domovini učini gospodarom ili skrbnikom sedmoga diela ljudstva; a u novoj, utočištem svih evropejskih nezadovoljnika. Ali osbiljnost

Digitized by Google

englezka zaodieva se drugim oblikom u Americi, oblikom, za koji se može reći, da je amerikanski, da je nov, i koji je težko označiti. Najčistije mu je obilježje to, da s njim osbiljnost gubi onu ukočenost, koju Amerikanac nepozna. Nije krivo, ako se kaže, da sve, što iz Evrope dodje u Ameriku, sve se preobrazi; počam od slobode, koju Amerikanac drugčije shvaća nego mi, pak svršiv sa ugladjenosti, protiva koje on nemisli da grieši, ako ostavi kod kuće svoje rukavice, i onda, kad ide da koga posjeti.

Na sve ove stvari i još druge slične ja sam često promišljao, iza kako sam njekoliko krat bio zavirio u glasovitu ulicu Broadway, tu glavnu odvodnicu amerikanske trgovine i amerikanskog obrta.

Kako je „Jared" bio u sovuri, a još kapetan nenašao navla, to smo morali stati njekoliko dana na pristaništu i čekati. To je osobito neugodno djelovalo na poručnika. Nije se tome ni vojska mnogo veselila, ali ne s istoga razloga. Poslije dva mjeseca rada i patnje po moru mornar potroši rado svoje novce na kraju. Kad je već poručnik bio počeo sdvajati, hoće li neće li ovoga puta „Jared" prosuti „Pelješko družtvo", eto s kraja viesti, da je brod navližan za Trst. Mimo Ilije, kapetana i moje malenkosti, nije se toj viesti nitko na „Jaredu" uzradovao. Nije poručnik, jer Trst neizvaža nego duge za Francezku, što brodovom nepruža mnogo dobiti; nije vojska, jer je Trst na vratima od kuće, a svi stoprv da su kuću ostavili. A mornar se praznoruk kući rado nevraća. Jer tada ljudi kažu, da se je „skitao po svietu", a ne da je „bio po svietu", da je bio „u karavani", da je bio „u Americi", da je „kopao zlato". A žene se osobito razumievaju u ove izraze, jer neće nijedna reći, da je Petar, na primjer, „kopao zlato", ako zlata nije donio; ako li ga je donio mnogo, neće reći više ni tako, već da je bio u karavani, pak će ga za to i zvati: karavanista, što Petru daje odma pravo na naslov „paron Petar", a ako

Digitized by Google

nastoji i malo da nosi klobuk, i na „šior Petar“, što mu povećaje i ugled i trošak.

Osvitala je nedjelja. Zima je bila velika. Sva luka zaledjena. Nijednoga broda, da bi se micao, mimo onih parobrodića sagradjenih navlaš za to, da sieku led u luci. Mi smo bili tik obale, u Brooklyn-u, vezani za kraj sa dvie verige. Krcali smo loj i kampić. Led se slegao i okolo nas. Na kuvertu niesi mogo iznieti ni vode ni vina, a da se to nebi brzo sledilo. Juče po obalah sve živo; radnici vrvili po ulicah, mornari ili skakali po jarborih ili potezali po brodu; radionice i tvornice djelatne, strojevi po luci navijali, odvijali, krcali, izkrcavali; — a danas sve tiho, sve mirno, sve mrtvo. Vidiš samo po koje jato mornara, te iz broda silaze na obalu, da idu posjetiti najprije krčmu pak crkvu Brodovi narinuti jedan na drugoga, svetkovali su i oni nedjeljni dan. Na svakom zastava; pak za to i je nedjelja, da upoznaš i iz daleka brodove raznih naroda. Poručnika kao obično kraj nije vidjao nikad, ako to nije bilo u nedjeljni dan. Okolo devete dakle eto ga zagladjena i preobučena na palubu. Nije Šior Ivo bio nikad zanesen, da se odieva kako hoće drugi, po modi, već onako jednostavno po mornarsku. Na ruke bijaše nanavuko rukavice od debele i biele vune, ne da se tobož gizda, već da se brani od zime; ne od obiesti, nego od nevolje. Oboružan tako i proti zimi i proti vjetru, spusti se s broda na obalu, da u najbližu crkvu ide slušati svetu misu. Ilija bijaše već otišao svojim putem; valjda na misu i on, a Grga nebijaše brod vidio sve od subote na večer. Kamo se bijaše dio, neznam, ali znam, da je Šior Ivo pljunuo, kad ču, da su ga u jutro uzalud tražili u krevetu.

Kad smo svi mislili, da je Grgo umakao s broda za uviek, a to poručnik izrekao glasno, javi se božman i reče, da se toga nije bojati, jer da su mu još sve stvari na „Jaredu.“ Sbilja eto ga po podne na brod. Objedova s osta-

Digitized by Google

limi i s ostalimi zametne poslije objeda razgovor, naravno izpod prove, jer na kuverti nije bilo stanja nikomu.

Blizu nas bila usidrena druga dva austrijska broda, jedan iz Dubrovnika, mnim: „Peti Dubrovački“, a jedan iz Boke Kotorske, kojemu se imena sada dobro nesjećam. U dalekom svietu domorodci se rado susretaju i prigodno posjećuju, pak je za to i dolazilo na „Jared“ naših ljudi, sad s kraja, sad s kojega broda, a to naravno samo u nedjeljni dan, jer svi, koji su u tudjini, svi su za dobićom.

Božman se je gostio čajem, Ilija kavom, svi se živo o nječem prepirali, kad eto banuše navrh tambuća od prove dva čovjeka, kojih ni vojska ni „Jared“ nebijahu još vidjeli. Grgo je sjedio u kutu na svojoj škrinji, pušio, zanio se bio u misli, kad ona dva, mornara ili zanatnika, sljegoše pod provu. Božman hiti oko, zine i nastavi srkati čaj; Ilija pogleda takodjer znatiželjno put stuba, pak kad vidi, da su mu to nepoznati, nastavi drobiti kruh u zdjelu i miešati, kako bi se tobož slador bolje raztopio; pogleda i Antun, ali se nemakne, da podje u susret. Tako svi ostali ostadoše mučke, čekajući, da bi se došljaci javili prvi, da bi prvi pozdravili. Pak stadoše gledati jedan drugoga. Grgo vikô tim posjetom, nije se dobro niti obazrio nazad. Došljaci, kako stupe na najdonju skalinu, pozdrave:

— Dobar dan nostromo culla cumpagnia.

— Dobar dan, odvrati božman i ponudi im škrinju, da sjednu.

Grgo na glas, koji ču, napne uši i žigne se, ko da ga je nješto do živa ubolo. Obrne se put one dvojice i hoće da ih ujedno i vidi i čuje govoriti.

— Zima na dvor, da puče koža.

— Zima, Bogu hvala, dà, primjeti božman. Jedva da se može hoditi po kuverti; a konoplje kao da je okamenjeno; otvrdnulo ka otvrdnulo. Sledilo se sve kao staklo. Neznaš, česa bi se dotaknuo. Nego, bez zamjere, vi valjda koga tražite, ja tako barem mnim.

Digitized by Google

— Netražimo nikoga. Ali mi smo iz Makarske, pak bi rada što čuli od onih strana, ako je ovdje koji rodjeni Makáranin. Mi smo u Americi ima više godina, a mjesec je dana da smo u Newyorku i tražimo, nebi li našli čovjeka od uzdanice, da što kući pošaljemo.

Grgo ustane naglo i stavi se izmed božmana i one dvojice.

— A poznaš li me! zaviče, obrnut put onoga, koji zadnji bijaše govorio.

— Bog i duša po licu ne, jer kako si se promienio, nebih te bio prepoznao, da sam te vidio u tvojoj vlastitoj kući; ali po glasu, mnim, ti si Grgo.

— Grgo, da, odvrati ovaj, Grgo, da, brat tvoje nesretne žene, koja skapava od glada i koju neznam hoću li više zateći živu. A kud si lutao, jadan čovječe, kud si se skitao nesretniče, da si na onu sirotu sasvim zaboravio. Niesi ju trebao vjenčavati, niesi ju trebao dizati iz otčinske kuće kvariti joj sreće, jer ona nebi bila dočekala starost, čekajuć muža. Liepa, mlada, gojna, vriedna, sve ju je gledalo. I na sielu i na prelu i u kolu bila ona prva, pak dosta pametnih momaka bila glava za njom zaboljela. Gledaj, Martine, pravda se božja vrši vaviek, a ljudska, kad li tad li. Tko umakne jednoj, neumakne drugoj.

Martin probliedi ko krpa bieloga platna. Lula mu izpade iz ustiju. Na oči mu se zalete dvie debele suze. Digne se drhćuć, uhvati Grga za ruke i zaviče:

— Anka je dakle živa?

Grgo, koji se takvom upitu nije nadao, osta zapanjen, smućen, začudjen. Namah je čovjek na njegovu čelu mogo razabrati, da bura, koja se u njegovoj duši bila uzvitlala, bila se donjekle slegla. One rieči izuštene glasom onako bolnim, tužnim, bijahu ga razoružale, umirile. Ipak neodgovori; ali spusti niz bokove ruke, koje bijaše podignuo, i raztvori šake, koje bijaše stisnuo.

— Anka je dakle živa? ponovi Martin jače, drmajuć Grginom rukom.

Digitized by Google

— Kamo sreće, da ju majka nikad ni radjala nije, odvrati napokon Grgo, kojemu je opeta krv bila počela skakati na lice i kojega bijaše minuo onaj čudan i neizvjestan utisak. Kamo sreće, da nije, jer nebi danas jadikovala i plakala živa muža; nebi se uzalud sušila i venula, kako se suši i vene.

— A znaš ti, Grgo, što je Bog?

— Znam, Martine, znam, da tako ti. A nema božje milosti i čeka ga božja pravda, tko ugasi vjenčanu svieću i zaboravi vjenčanu uru.

— U razlog se, Grgo, Bog mi je veliki svjedok, jesam li ja Anku zaboravio, ili Anka mene!

Na ove rieči Grgo da se pomami. Turnu Martina lievom rukom, a desnu podigne.

— Što sboriš, zaviče muklo, krvniče moje sestre? Anka da je pogazila prva vjenčanu krunu? Da ti nju pokriješ sramotom, poklen si ju zavio u crno i izpio joj srce?

Vidi božman, da bi stvar mogla svršiti zlo, pak se umieša, da miri. Uhvati Grga za desnu ruku, pritegne ga k sebi, i prignu ga silom da sjedne. Ilija se takodjer digne, da miri, ako uztreba. Pak božman reče:

— Dajte, ljudi božji, na pola ste braća, umirite se, razgovorite se, da nebude sramote. Ti, Martine, prinesi razloge, kad ih imaš, a ti Grgo slušaj i nezaboravi, da što čovjek počini u strasti, trieznost vaviek neizlieči.

Martin bijaše posjeo takodjer blizu svoga druga. Bio je žut, blied. Tresao se kô prut na lozi, ne od straha, već od one zabune, koja je bila porod svih onih uspomena, koje su mu sad lebdile izpred očiju, kao priekor, tuga, bol, sažaljenje.

— Dakle, Grgo, slušaj, reče Martin drhćućim glasom, slušaj, jer ja niesam zaboravio niti za čas svoju ženu a tvoju sestru. Ja sam iz kuće otišao, da se vratim, ako uzhoće Bog, a niesam sramotno pobjegao. Pošao sam za dobićom, jer ti znaš, da me je tjerala nevolja, a ne zavela

Digitized by Google

obiest. Sreća ili nesreća, ja još dobro neznam, ali mnim, da sreća, naniela me amo u Ameriku, pak me ovdje premamili, da idemo kopati zlato. Daleko od svakoga, koji bi me napućivao, moradoh se pustiti na vjeru. Odavle od Newyorka daleko mislim dvie tisuće milja, žedan, gladan i jutrom i podnevom i večerom, radio sam zaludu punu godinu dana. Ovako neide, pomislih, i pobjegoh. Preko gore i preko ravna, ob dan na put a ob noć u grm, doklen me njeki divlji ljudi nezarobe. Nepitaj za moje muke i patnje. Na meni su gonili ko na živini; po noći me držali vezana a po danu skitaj se, kud i oni. Napokon me i vjenčali Gadne li ženetine za Boga! Bog i sreća, desilo se da smo jednoč nabasali na jato amerikanskih vojnika. Nasta bitka. Divljaci u bieg, a ja vojnikom u ruke. Na moju želju odpremiše me u bližnji grad Portland, s one druge strane Amerike. Otale pisah kući, ako hoćeš više od deset puta, ali uzalud. Prošla godina, prošle dvie, meni odgovora ni od kud. U tom gradu sreća mi, Bogu hvala i slava, pomogla. Danas i meni i tvojoj sestri kruha do vieka.

Grgo se digne.

— A je li to sve istina, božje ti vjere, Martine, jer da se pak nereče, da poklen si me nagrdio, da si se sa mnom i narugao!

Martin stavi desnu na prsa, pak ju pruži. Grgo je uhvati. Pak se izljube.

— Lako ti se je ljudem nagadjati, primjeti Ilija, kad je tobolac pun. Lašnje trgovine nikad.

Prodje njekoliko dana, preko kojih bi Martin ob dan dolazio na brod, a Grgo preko noći silazio na kraj. Bila je subota, kad Grgo neosvane na brodu. Kad se vojska digne na rabotu, uzalud ga je božman tražio u njegovom krevetu.

— Doći će, reče poručnik.

Digitized by Google

— Neće, šior, odvrati Ilija. Grgo je ponio na kraj sve svoje stvari, a mnim, da nije, da ih komu dariva.

Šior Ivo pljune. Kapetana nije bilo na brodu. Njega su poslovi na kraju zadržavali, pak je za to na kraju često i noćio. Poručnik, voljan da kapetanu priobći odma, što eto pobježe Grgo, preobuče se na brzu ruku i podje ravno k odpravniku, koji nije bio daleko, i kod kojega se je na kapetana mogao lako namjeriti. Tu kapetana nebilo, pak ga odpravnik naputio k njekome trgovcu, koji je imao svoj dućan dvie ulice dalje, u York Street-u. Šior Ivo se uputi, te preko jedne ulice i preko druge, zaokrećuć na lievo, mjesto da zaokrene na desno, eto ga na uglu od Plymouth Streeta, blizu same obale, odklen je svako pet minuta odlazio parobrod u Newyork. Njemu se dalo pogledati put onamo, pak kao da vidi Grga; zaleti se, da ga dostigne. Neznajuć ni sam kako, nadje se na parobrodu. Prije nego se je dobro obazrio nazad, parobrod se uputi. Kad Šior Ivo vidi, da putuje, pljune i požvaka nješto, što nije razumio nijedan od onih, koji su mu bili blizu. Grgu više ni strva, ni java. Zaviri put kraja, ni tamo nikoga, koga bi poznavao. Parobrodi, koji su u velikom broju spajali Brooklyn sa Newyorkom, prije no bi sagradjen onaj orijaški most, za koji malo tko da nije čuo govoriti, a spajaju donjekle i danas, prave su plijuće palače. S jedne i druge strane ljudi se mogu namjestiti na stotine, a po sriedi kola i kočije na dvadesetine. Šior Ivo se nadje na desnoj strani. Sve klupe bile posjednute. Njega zapalo stajati na nogama izmed desetero djevojaka, koje su se živo razgovarale. Nije znao, kamo bi držao oči. Više su mu smetale one, nego ista misao, da se eto na „Jaredu“ radi bez njega, koji plovi Bog zna kud. Jedan ga Amerikanac nagovori englezki iz daleka. Šior Ivo kô da nečuje. Amerikanac ponovi upit. Šior Ivo ga pogleda i nješto zamrmlja. Sad je parobrod stao. Ljudi se izkrcavaju. Izmedju ostalih opeta kô da vidi Grga. On tada na kraj

Digitized by Google

za njim. Grgo zamakne iza jedne ulice. Šior Ivo pobrza i stigne ga.

— A kud bježiš Grgo; ta znaš, da nemam sile, da te sustavim.

— Da Bog pomože, šior; zar i Vi pobjegoste?

Poručnik bi se na tu primjetbu bio u drugih okolnostih strašno naljutio; ali je sada trebalo hoditi na liepe, trebalo je s Grgom postupati oprezno. Šior Ivo je u njeku bio u njegovim rukama.

— A za što da te nestalo s broda, upita Šior Ivo, koji nije mario niti odgovoriti na onaj Grgin upit.

— Eto, šior, da kušam sreću na kraju. Kad me je Bog evo amo jedan put donio, pomislih, da je bolje, da ovdje i ostanem. Tko zna, što čovjek može dočekati. Amerika je široka, bit će i meni malo mjesta. Nego, bez zamjere, šior, ili se šetate ili me napastujete? Ja bih to rado doznao; jer ako je prvo, mi prijatelji kô na „Jaredu“ i što mogu, zapovjedite; ali ako je drugo, onda je bolje, da se odma razstanemo, jer se nas dvojica nebi nikad nagodili. „Jared“ kô da ga niesam nikad ni vidio, a vratio se zdrav, ako Bog da, kako me zdravo amo i donio.

Šior Ivo nije znao, što da odgovori. Nije mu se dalo nikako poviedati Grgi, da nezna, gdje se nalazi. A što ga je stavljalo u goru nepriliku, njih su dva onako u razgovoru bili zamakli dvie tri ulice dalje, pak bijaše izgubio s vidika obalu i neznao, kud i kako mu sad ostaje. Grgo je po svoj prilici poznavao dobro ulice donjega grada, jer nebi ni najmanje promišljao, kud i kada da zakrene. Poručnik ga je medju tim sliedio.

— Dakle, šior, opetova Grgo, nas dva ili prijatelji ili neprijatelji?

— Za što neprijatelji, zapenta Šior Ivo, kojemu ono užaludno silno hodanje bijaše dodijalo. Nego molim te, Grgo, kaži mi, kamo idemo sada, jer ja Newyork dobro nepoznam.

Digitized by Google

— Ja, šior, idem onamo prieko, na drugu stranu k Martinu, koji me čeka na jednom brodu.

— Dakle mi idemo napried?

— Bogu hvala, napried, dà; a čemu bi hodili nazad?

Šior Ivo se zamisli. Sad bijahu napokon u glasovitoj ulici Broadway. Onaj bujni život za njega kô da nije ni obstojao. On bi se bio volio naći na brodu, makar u stivi, u gavunu, u svetoj Barbari, nego u najglasovitijoj ulici svega svieta. Broadway je srce Newyorka, kako je Newyork srce sjeverne Amerike. Ona se ulica proteže od juga put sjevera preko svega otoka Manhattan, na kojem se nalazi Newyork. Počimlje od Batterie, tog njegda najmilijeg šetališta Newyorčana, od Castle Garden-a, tog utočišta useljenika, i križa neuredne ulice dònjega grada donjekle koso, a malone okomito ulice gornjega. Govore, da je Broadway treće veliko ime Amerike; to jest redom: Amerika, Newyork, Broadway. Nema ulice na svietu, koja bi se s ovom mogla takmiti. Oni, koji su vidjeli i Londonski Strand i Parižke Boulevards i Bečku Ringstrasse, tvrde, da one sve tri skupa nemaju pogledom na promet i živahnost toliko važnosti, koliko Broadway. Može se reći, da je šetnja kroz Broadway šetnja kroz Ameriku. U njoj je i sbilja usredotočeno sve, što Newyork ima važnoga za trgovinu i obrt. Svaka palača, svaka gradjevina znamenuje koje veliko poduzeće, koje odjekuje Evropom i Amerikom. Svaki izum u obrtu, svaki podhvat u trgovini, koji se rodi u Americi, nalazi odziva u Broadwayu. Samo kroz Broadway razlije se svietom, napreduje. Preko nje se lieva danom i noću neizbrojeno blago. U njoj svi novčani zavodi, sva ona orijaška poduzeća, za koja mi jedva znamo, da obstoje, da mogu obstojati. Ljudska vreva nemože naći nigdje dovoljne priklade, da se predoči onome, koji toga nije vidio i gledao. Šior Ivo se u toj vrevi našao na jedan put. Zanesen strujom, koja je s ove strane zujila put dônjega grada, od svega toga nije ipak opažao ništa. Jedini

Digitized by Google

ga je Grgo zanimao. Grgo je u onih trenovih bio zanj što i sidro spasenja. To je bilo sidro, koje je u onoj vrevi puzalo, ali je opeta bilo sidro. Čudovište istoga Broadwaya, orijaška palača na dvanaest kata, koja mu je bila sprieda, nije mogla ni ona da mu oči zategne. Zadnje Grgine rieči, prem su bile bistre, bijahu ga još više smutile. Sad već Šior Ivo nije hodio. Struja ga je zanosila, a Grgo privlačio. Trebalo se je ipak na nješto odvažiti.

— Grgo, reče napokon sdvojno, meni se sve čini, da mi neidemo na parobrod, koji ide put Brooklyna. Ja ipak moram na brod.

— Evo, šior, do pô sata mi smo našli Martina. Da mu samo javim, kad i gdje da se opeta sastanemo, pak me eto odma s Vama nazad.

— A da bi ti mene odpratio nazad na brod?

— Na brod, šior?!

Grgo se začeše za uši, pak nastavi:

— E, šior, na brod nikako. Ja sam se, Bogu hvala, izkrcao i nemarim, da se krcam opeta. Bilo što bilo, ja ostajem u Americi.

Šior Ivo se zamisli opeta. Grgo je sjegurno na nješto bio posumljao, jer nebi onako bio zategao s razgovorom. Da ga poručnik misli privabiti na izdajstvo do blizu broda i dati ga hvatati po kojem stražaru? Pak se zamisli i on. A medju tim su hodili vaviek. Grgo prvi, poručnik za njim. Grgo nije mnogo mario, da izgubi s oka poručnika. Sumnja, koja je u njem sad rasla, činila je, da to dapače i zaželi. Pak za to pobrza. Vidi Šior Ivo, da je Grgi nješto zavrtjelo, pak pobrza i on. Uhvati ga za ruku.

— Molim te Grgo, naputi me, da se vratim na brod.

— Vi se, šior, rugate. Ako Vi znate jednu, a ja znam drugu. A mnim, da je od Vas bilo pametnije, da me nieste sliedili, jer se meni sve vrti po glavi, kô da su Vas poslali za mnom u potjere. Ja sam, Bogu hvala, pošten čovjek. Iz broda sam ponio samo svoje. Pak Vas molim na

Digitized by Google

liepe, da me ostavite na miru, jer bi moglo biti i halabuke. Ja sam otišao.

Pak Grgo zamahne rukom, iztrgne ju iz poručnikove i zamakne u sviet. Šior Ivo ostane sam. Trudan, umoren, jedva da se je držao na nogû. Da je znao englezki, mogao se je lako pomoći, ali sa hrvatskim i s talijanskim trebalo je sreće, koja ga onoga dana nije osobito pratila. Da se ugne struji, koja je na onu stranu ulice zujila natrag, u gornji grad, podje malo napried i nasloni se na zid jedne palače. Pak stane misliti. Rado bi bio sio, jer su već bila tri sata, da je na nogama, ali na to nije bilo ni pomisliti. U to mu se približi jedan dečko (Shoe black), da mu očisti postole. Šior Ivo pljune, a dečko se udalji, da napastuje druge. Nakon malo eto drugoga. Poručnik odpravi i njega. Pak odpravi i trećega. Vidjevši, da mu tu nema mira, da uzalud pljuje, da se uzalud srdi, ukrca se u jedan tram, koji je po njegovih računih hodio baš onim smjerom, od kuda on bijaše došao s Grgom. Ali je tram potezao ulicom Broadway, pak je i poručnik sad jurio s njim put gornjega grada. U prvi mah oćuti se sretnim; u jednu, što eto može malko opočinuti, a u drugu, što eto misli, da ga vode k onome zlosretnomu parobrodu, koji ga iz Brooklyna bijaše ovamo prebacio. Ulice se redaju. Šior Ivo opočiva i juri. Otvori mu se najprije City-Park, okolo kojega su sakupljeni bureaux-i svih željezničkih i parobrodarskih družtava, u kojih se nalazi sve, što useljeniku može trebati, što ga može zanimati za dalji put, ako hoće po svoj Americi. Tram popostaje svako deset minuta, ali od obale ni zraka ni traga. Sad eto poručnika u Leonard Street. Svakomu drugom čovjeku bila bi zapela za oči veličanstvena palača, u kojoj ima svoje sielo jedno osjeguravajuće družtvo, — u korintičnom slogu i sva od bieloga mramora. Šior Ivo je za sve to bio i sliep i niem. Njega je mučio „Jared", od kojega je sad bio Bog zna koliko daleko, i Grgo koji ga je

Digitized by Google

onako iznenadno na ulici ostavio. Nijedna od onih orijaških gradjevina da bi njegovo oko ma niti za jedan tren k sebi pritegla. Tram prodje i Canal Street, onu dugu, široku ulicu, koja se od Canal Parka, što je na obali Hudson-Rievera, proteže put iztoka za dvie milje i više i sieče koso Broadway, a okomito Bowery, tu drugu znamenitu ulicu Newyorka. Dvie ulice dalje, vaviek ulicom Broadway, tram staje naprama ogromnoj palači od bieloga mramora, okolo koje vrvi svjetina, kô da je to mravište. Šior Ivo je mislio, da je već tram blizu obale, pak se podigne da sidje. Pak mu se pričini, da je to onuje i sjedne opeta. Valjda ga je bjeloća, štono su sipale mramorne palače, zasjenjivala, pak protare oči i pogleda sve ono bogatstvo, sve ono razkošje, koje su pojedini trgovci prosuli na pune ruke na pročelja svojih skladišta. Da je poručnik bio dobre volje, mogao je prispodabljati vas onaj život, što mu se je na ulici otvarao, s onim životom, što je mogao vidjati u drugih gradovih, pak sve znamenitije ulice skupa i Genue i Carigrada i Londona nebi bile odoljele prispodobi. Tram, omnibusi, teretna kola, kočije obće i privatne, sve se je to križalo redom, usred svjetine, koja je jurila po pločnicih. Na dnu, u sjeveru, visoki toranj protestantske crkve: Grace-Church, zatvara dalji vidik, jer tu Broadway naginje na sjevero-zapad, da četiri ulice dalje prispije na Union Square. Na onom kutu nalazi se skladište glasovitoga aršinskoga kralja (Ell-king) Stewarta. Palača sva od željeza leži izmedju četiri ulice. Čovjek jedva da pojmi, što svega ima u tome orijaškome dućanu. Da je razastrieti jedan do drugoga njegove triemove, zauzeli bi sedamdeset tisuća četvornih metara površine. U njem je zabavljeno više od tisuću poslovodja. Svake se godine tu razproda robe za više milijuna vriednosti. Tisuće ljudi, koji su ulazili i izlazili, niesu bili kadri da privuku oči poručnika, koji je tek sada bio počeo sumnjati, da tim putem neće lako naići na obalu, a još manje na onu onoga zlosretnoga pa-

Digitized by Google

robroda. Tram je medju tim jurio napried. Sad je Broadway širi i ljepši. Sad se razvija sve moguće razkošje u gradjevinah, koje može izložiti oku začudjenoga Evropejca najveći i najznamenitiji grad novoga svieta. Najprije Union Square sa svojim orijaškim vodometom usred dražestna perivoja, okolo kojega je nanizano množtvo velikih kazališta, elegantnih svratišta, bogatih skladišta i razkošnih palača amerikanskih milijunara. Posred trga stoje kipovi Washingtona i Lincolna. Malo onuje u četrnaestoj ulici put iztoka diže se glasovita tvornica glasovira, sva od mramora; malo ovuje veliko skladište Singerovo šivaćih strojeva; pak opeta onuje: „Academy of Music", u kojoj je brala lovore i dolare Adelina Patti i drugi kazališni slavulji.

Vidi poručnik, da nema obale i da tram zaokreće na lievo, u sedamnaestu ulicu, pak sidje. A netom je sišao, opeta ga počela zanositi vreva ljudi.

Bila su već dva sata poslije podne. Sad oćuti, da je gladan. Misleć, da kreće put obale, uputi se dalje ulicom Broadway. Ono što se je Broadway otvarala u Madison Square, on bijaše pomislio, da je otvorena obala. Veliki i elegantni Fifth Avenue Hôtel, koji je na zapadnoj strani od Union Square, bijaše on uzeo za koje skladište, koje nemože biti nego na dnu ulice, tik obale, blizu brodova, jer je naličio onoj palači, u kojoj je u Brooklynu bio vidio, da je namješten comptoire „Jaredova" odpravnika. Pak se Šior Ivo razveseli. On se je medju tim nalazio u najbogatijem predjelu Newyorka, u najljepšem dielu Broadwaya. Med Union Square i Madison Square, u osamnaestoj sve do dvadeset treće ulice, prebivaju najbogatiji Newyorčani. Palače se nadtječu u razkošju, pusti se mramor bieli i kaže dolare svojih prebivalaca. A kao izraz svega toga veličanstva, i reko bi uprav za to, da stranac uvidi od prve, da je tu sve veliko i orijaško, počam od samih mramornih sgrada pak svršiv sa vriednosti papirâ

Digitized by Google

u željeznih škrinjah, bijahu gradjani namjestili usred perivoja Madison Square-a jednu ruku onoga velebnoga kipa, što no je Francezka republika darovala Americi. Ona ruka dignuta onako u vis imala je u sebi nješto prkosna. Reko bi bio čovjek, da se iz one ruke čuje podmukla opomena, koja je naličila riečim: skini kapu jadniče, ovdje okolo tebe ima toliko novaca, ima toliko milijuna, da bi mogli uzdrmati Evropom. A i sbilja, nijedna od onih palača, koja je med Union Square i Madison Square, nebi mogla izgorjeti, a da se odziv nebi oćutio i u evropejskih i u amerikanskih novčanih zavodih.

Poručnik je uzalud jurio naprieđ, uzalud se obraćao desno i lievo, hoće li gdje puknuti čisti obzor. Da je imao dobar vid, mogao je ipak vidjeti, kako se na milju daleko i desno i lievo otvara obala, i to kroz svaku ulicu. Ali je njim bila zavladala stalna misao, da je on onom ulicom bio i došao, pak kad li tad li, da će se dočepati obale. Ota misao nije mu dala vidjeti onu tamno podugačku modru piknju, koja se je crtala u zapadu i u iztoku na dnu svake ulice. Sad su bila četiri sata, a to se je razaznavalo i po bjeloći dana, koja je tamnila. Kad je već sdvajao, hoće li na brod neće li, pričini mu se, kao da je u onoj vrevi ljudi razpoznao njemu dobro poznata kapetana S. onoga broda dubrovačkoga družtva. Kao utopljenik, koji se hvata ma za što, samo da se spasi, zaleti se što je samo mogao i dostigne ga.

— Šior Ivo! zavapi začudjeni prijatelj, kamo sreće, da smo se prije susreli. Ja baš dolazim iz Central-Parka. Hodio sam da, vidim Kroton-reservoir, koji nosi milijardu galuna vode. Ala Šior Ivo, to je nješto divnoga. Samo pomislite, da je voda dovedena iz daljine od četrdeset i tri milje, i da je vodovod stajao grad deset milijuna dolara. To je odavle daleko više od tri milje i pô. Mi smo na sedamnaestoj ulici, a reservoir ostaje u sredini Parka, prama osamdeset šestoj, i proteže se sve do devetdeset

Digitized by Google

sedme ulice. Da sam znao juče, da se kanite danas provezti po Newyorku i da želite razgledati grad, jutros prije nego otidjoh s broda, bio bih Vam se oglasio. Tako smo mogli biti u družtvu.

Šior Ivo se sakupi, kako je bolje mogao i reče:

— Ja mislim, da bismo mogli zakasniti, pak bi bilo bolje, da se uputimo nazad.

— Nije kasno, Šior Ivo, ne; mi možemo još štogod vidjeti. Došli na brod na šest, došli na osam, došli na deset, sve jedno. Ako nema na brodu Vas, božman je; a jutros ste dali Vaše naredbe.

Poručnik se zagrize za usne. Onaj drugi nastavi:

— Evo nas blizu Grace-Church, neostaje nego milju tamo nazad na Broadway, kuda ste i došli. Uljezimo u tram, pak smo tamo u malo minuti.

Prvi uljegne kapetan, drugi poručnik, koji se je sad bio predao sudbini. Tram prodje Union Square i stane prama dvanaestoj ulici. Pak se popeše oba na elegantni crkovni toranj od bieloga mramora i u gotičnom slogu kao i ista crkva. Šior Ivo gleda i negleda, vidi i nevidi ono more kuća, što se sve širi na toliko milja daleko u sjeveru, u iztoku, u zapadu i u podnevu. Njegov se prijatelj medju tim divi i čudi onomu čudovištu, koje bi čovjek uzalud tražio da opiše. Onamo mu priteže oči Bursa sa svojimi korintičnimi stupovi, koji joj nose krov i mame i draže putnika na neizbrojeno blago, koje se toči kroza nju; onamo velebna mitnica na uglovih ulica Nassau-Street i Broad-Street, sva od bieloga mramora i u doričnom slogu, koja je stajala milijun dolara. Na istom mjestu bivala je ona stara, čedna, ali za to ne manje velika zgrada Federal Hall, iz koje je Washington držao svoj znameniti prvi govor, kao prvi predsjednik mlade republike. Onamo Hall of Justice od granita u egipatskom slogu; sveučilište i arsenal u gotičnom. Med tri sto crkava, manjih i većih, nadtječe sve crkva Svetoga Trojstva u ulici Broadway. Sva

Digitized by Google

od crljena kamena, u gotičnom slogu, sa tornjem visokim dvie sto i šestdeset pet stopa, odklen se uživa najljepši vidik luke, grada i zaljeva. Preko ono mora kuća, što zauzima trideset četvornih milja, razabire se južni kraj otoka, dônji dio dônjega grada, u koji se bijahu naselili Holandezi godine 1863.; na desno, na zapadu, rieka Hudson; sprieda, na jugu, Staaten Island; na lievo, u iztoku Long Island, na kojem je Brooklyn, to Newyorško predgradje, koje broji više od osam sto tisuća stanovnika; pak još druga tri predgradja: Jersey City iza Hudsona, Williamsberg i Hoboken, pak sve one ulice, za koje kao da Amerikanci nemaju dovoljno imena. Nego što u Newyorku pomorcu zapinje najviše za oči, to je čudan razvoj mostova. Njih sam Newyork, neračunajuć predgradja, ima malone dvie stotine, od kojih su njeki privatni, a njeki državni. A ipak se brodovi moraju jagmiti, moraju podmićivati, da dobiju mjesta, da uzmognu što prije pristupiti k obali. A to čovjek može samo onda pojmiti, kad zna, da je svega prometa godine 1872. Newyork imao za sedam sto šestnaest milijuna dolara, te da je svaki dan popriečno dolazilo petdeset brodova, što sve čini osamnaest tisuća tečajem ciele godine, od kojih pet tisuća šest sto petdeset devet bilo inozemskih, a ostalo amerikanskih.

Ja mislim, da je na ove brojeve poručnikov prijatelj bio i pomislio, pak da se je za to i razbudio od onog presenećenja i snatrenja, u koje ga bijaše zanio onaj veličanstveni vidik. Kad se obazre, vidi Šior Ivu, gdje sjedi na postavku jednoga unutrnjega stuboka. Poručnik je takodjer promišljao, ali mislim na brod, na ovoga kapetana, i na onoga na brodu. A mislim, da je pomislio i na božmana, jer se strese i pljune. Pak sidjoše na ulicu.

— Ja bih da idemo večeras u koje kazalište, reče prijatelj poručniku.

Šior Ivo raztvori oči. Pak kao da nije čuo, odvrati:

Digitized by Google

— Mene čeka kapetan prije večere, pak mi je red otići, jer je na brodu posla.

— Onda smo se mi sada odielili, jer eno mi prijatelja, koji će valjda u kazalište sa mnom.

Šior Ivo se začeše za uši i napne ih, da čuje. Prijatelj njegova prijatelja nebio razpoložen, a imao prešnijega posla. Onaj ga drugi stane nagovarati. Šior Ivo namiguje ustnama kò da nješto nabraja. Stavlja ruke sad nazad, sad u žep, sad sprieda, sad u priekrst. Kad su mu već crvi bili počeli ljezti izpod nogu, došljak pozdravi i otidje.

Njegova sudbina bijaše napokon riešena, povoljno. Kapetan bijaše takodjer napustio ideju, da one večeri ostane na kraju. Sad su se napokon oba vozili put Jareda. Devet sati, a poručnik na brod. Kapetan Baro je sjedio još za trpezom, kad Šior Ivo stupi na vrata od komore.

— A kud ste se djeli, jadan čovječe, čitavi dan, da Vas brod od rana jutra nije više vidio. Da ste mladji nebih Vam zamierao; ali u Vaših godinah, u rabotnik, kad su na brodu pune ruke posla, to je u istinu nečuveno.

Šior Ivo jedva da pozdravi. Zatvori se u izbu i pljune. Kako je bio gladan, to zagrize komad galete, što je slučajno imao u ladici stola, pak legne spavati.

Dodje napokon vrieme, da se spremamo na put. Zadnji lagvi loja bili su na obali, a zadnji komadi kampića na kuverti. Šior Ivo je brojio sdušno i točno i jedne i druge, da uzmogne sve točno i sdušno predati trgovcu u Trstu, kad se tamo prispije. Mi smo bili uz most za kampić i loj, a nama na desno bio most za slador, iza ovoga most za meso, pak desno i lievo drugih četrdeset drvenih mostova, štono ima sam Brooklyn. Niesam se mogao nikad dosta načuditi silnomu prometu, što sam opažao u onom kutiću Brooklyna. Most za slador bio bi jutrom pun bačava, koje bi prije smrknuća izčeznule, te si na večer

Digitized by Google

mogao vidjati po mostovih same lučke stražare, koji pregledavaju brodove i nadziru red, kako su privezani. To se je svaki dan opetovalo. Mornari bi iz bližnjih brodova vrebali na bačve, kad bi se koja slučajno otvorila, te skokom na kraj, obskrbili se sladorom za čitavi put. Jedno po podne donese ga Antun pod provu pun bujol. Nije onoga puta nijedan mornar „Jareda“ u Newyorku sladora kupovao. Da smo bili blizu mosta za duhan, bila bi se vojska i njim po svoj prilici obskrbila. Ali je taj most bio od nas daleko, pak je za to duhan trebalo kupovati. A u Newyorku pušenje je silno trošenje. Na brodu su pušili svi; svi neizuzam ni kamarota ni maloga od foguna. A kako i nebi, kad. reko bi čovjek, to zahtieva sam morski zrak. Za što? Neznam.

Mnogi govore, da je pušenje mornaru potrebito, da vara vrieme i razbija dosadu, kroz duge noći na putu, kad nema pred sobom ništa, do duboka mora i visoka neba; kad nečuje ništa, do šuma valovja i škripanja korita broda. Nego pušenje ima i na brodu suztezanja, a recimo i neprilika, kako ih ima i na kraju. Svak zna, da ono ima svoje stanovite granice u družtvu, ma koje vrsti ovo bilo. Način pušenja dokazuje donjekle položaj jedne osobe naprama drugoj; označuje družtvene zahtjeve, zamjere i družtvenu ograničenost slobode. Pušenje može biti uvredljivo, kako je gdjekad uvredljiv i pozdrav i odzdrav. Motreći ljude na ulici, kako se medjusobno pozdravljaju, i poznavajuć stepen njihova naobraženja i ugladjenosti, možeš donjekle razpoznati i čovjeka i ženu; možeš kadkada čeljade i prosuditi. Nego pušenje ima finoća, kojih u pozdravu i odzdravu nemožeš uviek razpoznati. To su sjenke, koje zapinju za oči svakomu, koji proučava ljude; i prem su sjenke, uvjeravaju te ipak o djetinskoj osbiljnosti čovjeka, koji nješto dozvoljava na vrata a zabranjuje na prozoru. Pušenje je termometar ljudske osbiljnosti, u koliko se ova mieša sa djetinjarenjem i u koliko je jedna pretežnija

Digitized by Google

prama drugoj. Pušenje ima svoje terete, svoje lagodnosti, svoje dužnosti, svoje pogodnosti. Ono je kô svaki drugi ljudski čin i slobodan i ovisan, te je ujedno i izraz ljudske svojevoljnosti i dokaz ograničenosti ljudske slobode. Pak se ta njegova svojstva protežu i na brod. Kapetan može pušiti kud, kako i kada ga volja. Poručnik može donjekle takodjer, ali kad se poteže, kad se radi, kad se manovrira, poručnik nesmije pušiti, jer nebi izgledalo liepo, da vojski zapovieda s cigarom u zubima. Božman puši na provi, a na kasaru samo, onda kad je kapetan u komori; krmilari i mladići samo na provi i po kuverti, ali ne onuje jarbora od maistre. Ako li ga preko pušenja dodje red, da i za kratko podje na kasar, ostavi cigaretu na provi. Nitko živ nije nikada vidio krmilara da je zapušio na timunu. Nebi smio ni mladić pušiti na kaštilu, kad gleda ob noć po provi, ali ga je s krme težko nadzirati, kad čuva, da se straga vatra nevidi. U starije vrieme bilo je zabranjeno ob noć pušenje i po kuverti, ali danas ta zabrana, ili bolje rekuć navada, vriedi u toliko, u koliko ju mornar obslužuje. Nije slobodan u tom pogledu ni dispensir u svojem fogunu, jer mornar netrpi, da mu se mieša riža ili prevrće kaladranka s lulom u zubima. A najgore je za maloga i za kamarota, koji u obće nesmiju pušiti. A ovdje se može upotrebiti ona rečenica, koja vriedi i ljeti i zimi, i ob dan i ob noć, i na kraju i na brodu, da „tko je jači i tabači." Oni se ipak znadu pomagati, ob dan u srpi, a ob noć izpod barke. A težko po njih, ako niesu na vrieme da skriju cigaru bilo pred božmanom, bilo pred dispensirom, bilo pred poručnikom.

„Jared" je napokon bio krcat; krcat kao oko. Već su bukaporte bile namještene, pukotine kalafatane, nalivene katramom, a incerade zabijene daskami, a daske čavlima. Božman i poručnik redaju sve što treba urediti, neka se

Digitized by Google

sutradan, kako to bijaše preporučio kapetan, uzmogne odputovati. Poručnik je svedjer bio zlovoljan od onoga zlosretnoga dana, odkad se proti svoje volje bijaše našetao po Newyorku. Ona mu je šetnja lebdila pred očima kao ukor u oči mornarâ, a najskoli u oči božmana, koji bi se kadikad posmjehnuo izpod brkova. To bi poručnika gore razjadilo, pak bi pljunuo. Svaki se je ipak čuvao, da to glasno spomene. Grgi više ni strva ni java. A kad kapetan Baro bijaše čuo, da je pobjegao, slegne ramenima i pobrine se, da nadje drugoga. Na „Jaredu" bijaše ostalo Grginih šestdeset forinta, koje kapetan preda konsulu. Ja sam u duši bio žalostan, što nas eto ostavi Grgo, pak se pobojah, da nebi to učinio i sam Ilija, jer je izmedju njih dvojice bilo često povjerljivih razgovora. Kad ga za to upitah, odgovori mi:

— A jedva čekam, da vidim kućni prag, i ako dobri Bog da, da ga više nikad s oka neizgubim.

Sutra osvanuo liep dan, a vjetar puhao povoljan. Dodje parobrodić te nas izvuče iz zaljeva. Pak „Jared" zajedri put Evrope, put Trsta.

Kad još niesmo bili ni petdeset milja daleko od kraja, vjetar okrene na maistrô i počne sniežiti. Pak nasta zima, tvrda zima. Nitko živ nije mogao stati tren na mjestu. Koga je bio red bditi na kuverti, taj je morao trčati amo tamo, s prove na krmu, s krme na provu, tek da neozebe. A glavno je bilo, da se čuvaju ruke, pak je trebalo mahati, jer bi se inače prsti bili sledili. A kako samo mahanje nije ruke moglo uzdržati tople, tako je trebalo vaviek štogod potezati.

— Ovako bezkoristne rabote, reče jednoč Ilija, čovjek nedoživi nikad.

Krmilar, mimo debelih vunenih rukavica, imao je ruke obavijene inceradom, koja braneći od vjetra, dopomagala

Digitized by Google

je, da se uzdrži pô sata na timunu, doklen ga zamieni drugi. Maistrô, koji nas je u jednu tako oštro šibao, nosio nas je u drugu daleko od kraja, put toplih voda Gulfstreama. Ali je medju tim ljutina zime bila uprav nesnosna.

Kako poručnik preda na osam u jutro stražu božmanu, zabilježi na kartu točku, u kojoj se je nalazio „Jared", popije kavu na brzu ruku, i zabije se u svoju izbu, da se malo stopli, jer od silne zime bijaše malone vas umodrio. Božmanu, koji je vaviek pregledao jarbore, ako nije što potezao i ako nije u nebo gledao, netom stupi na kasar, natakne se na oči tanko razpleteno i raskošmuljano uže, što je lepršalo na jarboru od pala, izpod samoga pika od rande. A pošto na jarborih nesmije visjeti ništa, što se s kuverte nebi znalo za što visi, to on pošalje Antuna, da vidi i do potrebe da odreže. Antun se uzpne do trećine jarbora. Hoće napried ali uzalud. Ruke nemogu da odole. Vrati se natrag. Kako stane nogom na palubu, počne trepati nogama i mahati rukama; a kad vidi, da je sakupio nješto topline, hoće da se penje opeta. Uzalud i kušnja. Jedva da se je bio dokopao desete grižele, kad se vrati opeta. Hoće da kuša još jednom, ali ga božman odpravi put prove.

Ono je užeta medjutim svedjer lepršalo. Sasvim da je to bilo na jarboru, sasvim da otale brodu nikakove pogibelji, sasvim da je to mogao i negledati, to je božmanu ipak očima smetalo. Ima sitnarija, koje u stanovitih okolnostih rastu na očigled i smetaju, kô da su to najveće i najvažnije stvari. Rastu tim više, što su zapreke veće. Može se reći, da ove davaju važnost stvarim; dapače da stvari nemaju važnosti već u toliko, u koliko tomu doprinose zapreke. Što nema zapreka, nije ni zanimivo. Zanimanje, važnost i zapreka ja bih reko, da su trojstvo nerazlučivo.

Božmanu je dakle zapinjalo oko za ono užeta, kô da mu je bilo u samom oku; zapinjalo mu je i onda, kad bi gledao u tlo, po provi ili po krmi. Da nije Antuna bio

Digitized by Google

poslao na jarbor; da nije Antun dva puta uzalud kušao da se penje, i troje užeta na jedan put nebi mu toliko bilo smetalo. Kô pametan i razborit čovjek nije Antunu ipak bio ništa prigovorio. Ali je prigovarao sam sebi, da na jarboru nješto lepršа, što ipak nebi smjelo lepršati. Ja neznam, kako je to sve hodilo u njegovoj glavi; ali mislim, da nije nego s jedne slične misli na drugu, ako je on napokon došo na onu, da se sam penje na jarbor, da vidi. Ćutio je, da su mu ruke odviše studene, a da se na taj put nebi kakogod pripravio, pak se počne topliti onim mahanjem, kojim zimi vidimo gdjekad djecu da opočivaju poslije nego su skakala po sniegu i sniegom se nabacivala.

Pak se uzpne u sartije.

Od dônje grižele do onoga blaženoga užeta bilo je i mnogo puta i malo. Griželu iza grižele dopre do posred sartija. Pak osjeti u rukama onaj osjećaj, po kojem čovjek misli, da mu ruke postaju kô od kamena i ćuti neodolivu nuždu, da taj osjećaj odaleči. Brod se je ljuljao. Trebalo se je držati. Ruke vikle na taj posao još su slušale, odoljevale; ali je onaj neugodni osjećaj rasao, pak je postao još neugodniji uslied one, može se reći, zimne topline, koja se je sakupljala niže prstiju, a u samim prstima nije više bila ćutljiva. Da njekako doskoči toj nedaći, dočim bi se držao jednom rukom, drugom bi mahao i lupao. Ali što bi dobio s jedne strane, to bi izgubio s druge.

Ipak se je uzpinjao.

Nitko nije na brodu opažao onu borbu u zraku među čovjekom, koji misli i radi, i elementom, koji ruši i miruje. Komad neznatna užeta dalo je bilo povoda sdvojnoj borbi čovjeku željezne volje, koja se bori, lomi, ali nepopušta. Dobri Bože, pomislih, koliko ironije u ljudskih činih; koliko smiešnosti u ljudskoj osbiljnosti; koliko nepravde i slučaja u sudbini ljudskoj. Djela se sude po za-

Digitized by Google

mašaju, koji je često namjeran; a ipak koliko velikih boraba, koliko viteških djela prodje neopaženo, a da se na njih nitko i neosvrne. Gledajuć onoga čovjeka, onoga prostoga mornara, koji se stidi sam sebe, da popusti onome elementu, kojega se boje i jaki i slabi, ja se niesam mogô oteti onome čustvu udivljenja, koje me bijaše očaralo. A ipak ono udivljenje imalo je za izvor mornara s jedne strane, nevino i razperušano uže s druge. Onaj prizor bio je mukao. Nitko nije prisustvovao onomu činu. Onaj se je čin sbijao u oči sniežna neba i uznemirena mora. Ali je za to bio i veći. Viteška djela obstoje za se. Junak nalazi nagradu u svojoj sviesti. Pravo je junačtvo, pravo je viteštvo požrtvovno i nagrade nepita. Viteštvo je dapače i djelo i nagrada ujedno. Nema dvojbe, u ljudskih činih ima vaviek nješto egoizma, pak je i za to ova rieč često zlorabljena; malo je kada na mjestu. Jer egoizam ima mnogo vrsti stupnjevanja. Na jednom kraju stoji podlost, na drugom viteštvo. Ovo u istinu nije po čovječanstvo dično; ali dično ili nedično, istina je; a istina se neda tajiti. Tješimo se ipak tim, da je svedjer plemenit onaj „ja“, koji u potaji odskače u činih plemenitih i požrtvovnih, po kojih se hvasta samosviest, a sviet siluje da napokon hvali, da se divi. Nego ostavimo ovaj predmet, koji je i škakljiv i mučan, jer zasieca u najtanje žice ljudskoga srca, i vratimo se k božmanu, koji nezna sići s jarbora, prem mu prieti pogibelj, da izgubi ruke, i to samo za to, da mu dvoje troje mornara nebi u srcu prigovorilo, da je poslije Antuna htio nješto izvesti, a nije mogao.

Da nije u njega bilo skrajne odvažnosti, bio bi sišao odma, netom je vidio, da mu ruke zebu, da njegov napor može biti i uzaludan i koban.

Studen, zima, to je sve ubitačno, kad prolazi njeke granice. To je nevid, koji se ušulja kroz prste i nosi smrt. Krv prestane kolati, sledi se. Najprije kraji, pak jedno udo, pak drugo prestaju biti u savezu s ostalim tielom. Uni-

Digitized by Google

štenje se sbije unutra tiela, pak je za to i groznije. Čim se udo uništuje, bol se i tako rekuć nećuti. Ali se za to kasnije pojavi jača, nesnosnija. Božman se je nalazio sa svojima rukama na prelazu s jednoga stanja u drugo. Niesu još bili dobro razvijeni biljezi jednoga, niti su se još izražavali biljezi drugoga. Ali on nije na to ni promišljao. Njegova tvrdoglavost činila je, da zaboravi svoj položaj. Na vrhu njegovih misli lebdilo je ono komadića užeta, koje je po što po to moralo biti odstranjeno. Čovječja volja, kad iz odvažnosti prodje na tvrdoglavost, ima u stanovitih slučajevih, može se reći, vrhunaravnu moć. Zapreke kan da se uklanjaju same.

Božman s grižele na griželu, vaviek mašuć sad jednom rukom, sad drugom, dopre napokon do izpod samoga pika.

Uže mu je sad na dohit. Segne rukom, da ga razuzla. Uže mu se naslanja na ruku, ali ga nemože zahvatiti rukama onako sgrštenima. Zapreke, koje je on mislio svladaňe, sad su se podvostručile.

Ipak, sakupivši svu preostalu snagu, posegne rukom za pas i više dlanom nego prstima izvadi nož, koji jedva da je držao. Pak se podigne još za jednu griželu više, i hoće da reže. Uzalud. Podhvat se je eto pokazivao neizvedivim, a to je sve bistrije skakalo na oči, jer su ruke s hipa na hip postajale slabije. Kad uvidi božman, da tako neide, uhvati uže zubima i zategne ga k sebi; nož nasloni na uže i stane piliti, jednom rukom s jedne strane, drugom s druge.

Uže ostane napokon prerezano.

Ujedno sa užetom pade na kuvertu i nož. Srećom izpod jarbora nebilo nikoga.

Neznam, je li mu nož izpao sam ili ga je pustio, ali bih rekô, da mu je izpao. Jer silazeć na kuvertu zabadao je ruke u grižele sve do lakta. Prstima se nije više ni držao. On na zadnju griželu, a kapetan iz komore.

— Što je, upita ga, za što si hodio u sartije?

Digitized by Google

— Za vraga, šior, odvrati. lupajuć rukama po životu i škripajuć zubima.

— Jal te što boli, pak si se tako promienio?

— Ruke, šior, za njih nečujem.

Ako se je božman tužio, to mu je moralo biti težko. Netom se kapetan obavjesti, gdje je bio i koliko je stajao, podje pod tugu, uzme dlieto i mlat, odjuri na kuvertu, odciepi pet šest komada leda, vrati se na kasar, potegne božmana izpod tuge, izvuče ili bolje rekuć iztrgne mu rukavice, i počne mu trti ruke.

— Ne ledom, za Boga! zavapi, kad ga je već oštra bol bila počela hvatati.

Kapetan ipak nastavi. Pak dodje poručnik, pak još dva mornara. Nakon težke njihove muke i velike njegove boli spasiše mu ruke mimo lievoga palca, kojim nije više mogo micati, ni onda, ni kasnije.

Sad su već dva dana, da smo na Gulfstreamu, a šest, da smo ostavili Newyork. Više netreba, da se branimo od zime skakanjem po kuverti i potezanjem. Krmilari se izmjenjuju redovito svaka dva sata. Šior Ivo se opeta vidja na palubi i onda, kada ga je red opočivati. Zime nestalo sasvim. Sad smo u pramaljeću. Jedini biljeg stoji svedjer na prstu božmanovu, koji će nositi do smrti.

Ova nagla promjena temperature nije mornarom bila nova. Promjene na moru, ma koje one bile, mornara neiznenadjuju nikad. Na moru nema ništa stalna, kako u istinu nema ništa stalna niti na kraju. Ali su promjene na moru njekako izrazitije, pak i je za to život mornarski sam po sebi niz promjenâ. Dapače ga se drugčije nebi u kratko fiiti moglo označiti.

A čovjek u obće, ova sjena neizmjernosti, ova razumna lutka, ovaj bdijući san u kosti i koži, jest isto što i vjekovita, neprestana promjena i u sebi samom i izvan sebe. Kroz kaleidoskop raznog naobraženja i različite ćudi, sve

Digitized by Google

se stvari pojedinim ljudem predstavljaju razno. Niti dva rodjena brata, niti dva zaljubljena negledaju jednu te istu stvar jednako, pa i bilo to u istih okolnostih, predočivalo se to i ovako i onako, i s ovoga kraja i s onoga, jednakom intonacijom i jednakim stupnjevanjem i zvukova i boja. Promjene, to su vanjsko i ujedno unutarnje odielo tvari. One imaju svoj izvor i u nama i u samoj tvari. Više nam se priroda predočuje razno s promjena, koje se sbijaju u vanjskih njezinih oblicih, nego s promjena, koje leže u njoj samoj; više s raznog shvaćanja ljudske duše, s raznog ustroja ljudskih očiju, nego s istih istinitih, trajnih ili časovitih njenih promjena. Jer je lašnje narisati tisuć predjela, nego razne moguće promjene jednoga samoga listića; jer je lašnje narisati predjel po predjel čitavi sviet, nego onaj sami listić, nego jedan stoti dio onoga listića u raznih oblicih, kako bi ga pojedini ljudi, jedan po jedan, sebi predočili i vidjeli.

Val, koji se nemože ni dignuti nebu u vis, ni spustiti moru u dubine, valja se po površju. To je neizmjernost gibanja, koja je ograničena. Pak za to promjene i imaju one stepene, kojih nije moći označiti, ni u početku, ni u razvitku; a ipak sliede stanovite zakone, omedjašene su od stanovita okvira, redaju se stanovitim redom, nastaju stanovitim načinom, stanovitim se načinom preobrazuju. Dà, promjene se preobrazuju, ili što je sve jedno, mienjaju se i one. I jer se mienjaju, tko bi opisao val u sama dva trena njegova obstojanja?

Ako se dakle mornari niesu čudili onoj nagloj promjeni, razlog je tomu taj, što je mornar u obće naučan naglim promjenam, što mu te promjene nerazbiju dosadu, od koje malo kada da netrpi. On nalazi vaviek načina, kako da zabašuri vrieme, ako ničim drugim, a ono ili pušenjem ili kuhanjem ili šivanjem. Šior Ivo, na primjer, premda nije u njega bilo nikakve osobite pameti, nije se ipak nikad tužio na dosadu. A to je bila jedna od ono malo

Digitized by Google

svietlih strana njegove ličnosti. Njega promjene niesu u istinu nikad zanimale, ali mislim, da su u koječem dopomagale onomu nehajnomu razpoloženju njegove duše, koje ga je karakterisalo. Pak je to razpoloženje i bilo pravi uzrok, što ga nije nikad ili malo kada popadala dosada. U tih riedkih slučajevih, on bi dosadu izrazio protezavicom i zievanjem, naravno, niti jedna niti drugo neograničeni od ikakva obzira. A u tom pogledu vlada na brodu podpuna, neograničena sloboda. Ta se sloboda proteže sve od prove do krme. Ljudi se protežu i zievaju kako pod provom, tako u komori i izpod tuge; na jarborih kako i na kuverti. Ovo u istinu nije estetično niti da se povieda, pak se bojim, da će mnoga ugladjena krasotica zamjeriti i mornaru i piscu; ali eto tu, kad nije grieh, a niti sramota, neka se oprosti i mornaru i piscu ujedno.

Sad smo u širini četrdeset dva stupnja i dvadeset tri minuta; i u duljini četrdeset šest stupanja i pedeset minuta. Jutro je. Tišina je. Zrakom, nebom, morem prosula se njeka boja, koju nije moguće izreći ni perom ni riečju. Ipak kušajmo.

Nebo nije bilo ni vedro, ni oblačno. Sad bi rekao, da se vidi; sad, da ga je zastrla magla. Nije se znalo, prozire li se nebo, ili se proziru oblaci. Oblaci i nebo niesu imali nikakova oblika. Oblak kan da je neizvjestno narasao; nebo, kan da se je neizvjestno umanjilo. Jedan se je sakrivao oblikom drugoga. Nebo nije bilo modro, oblak nije bio crn. Nebo i oblak bili su sliveni, jednako su izgledali, a niesu ipak bili jednake boje. U tvarî ima oblikâ, koji naliče jecanju. Oblik neba i oblaka bio je takav. Onaj je oblik bio sjetan; priroda je njim navieštala svoje tronuće, koje je moralo biti i bilo je duboko, jako, zagušljivo.

More se je odazivalo tomu pritajanomu nemiru, odsievalo je borbu, koja se je spremala. Mirovalo je, ali bar-

Digitized by Google

šunasta boja njegova površja odavala je, da je ona mirnoća nemirna. To je bio muk lava, prisiljena još na mir, ali spravna da raztvori svoje čeljusti. Mali valovi izgledali su kô nabori na licu namrgodjenu od gnjeva. A oni su se nabori uvijali, laštili, ravnali, podvostručivali, pak se neizvjestno množili, neizvjestno opetovali, ogledajuć se u pomućeni svod nebeski. Priroda ima zagušenih bjesnila, koja su kadra plašiti. Ona je mirnoća oceana i neba bila takova. Ona mirnoća nije bila samo nemirna; bila je i ružna i grozna. A ono je stanje nalazilo njekakav čudan odziv u burnicah, koje su letile vrh samoga površja, te navještale i one da će buknuti nevrieme.

Onuje, na samih okrajcih obzora, mrske valovâ izgledale su mutne, zemunave. One su mrske imale nješto grčevita u svojih gibanjih. A ta je grčevitost proizticala od muteža neba, što je bilo iznad njih. To su bila dva saveznika, koji su se medjusobno dražili. U onom suglasju, u onom skladu, bilo je mnogo nesuglasja i mnogo nesklada. Nu gdje se je nebo ticalo mora, ono nesuglasje i onaj nesklad odskakali su više na oči i naličili su kojoj zagušenoj riki, jer u onom doticaju, reko bi bio čovjek, da vidi nješto pametna, što je pamet izgubilo. Dva elementa, koji se gledaju, koji se tiču; koji se sjednačuju, slievaju; koji se medjusobno čupaju, koji ujedno ječe, riču; složno nose razsulo kud prolaze, prosiplju jauk i plač putem, koji ih samo razdraženih vidi, pobudjuju ujedno i udivljenje i užas. Ona su dva elementa bila ondje. Gledati ih, sgražati se i diviti se, bila je stvar naravna, neodkloniva. Ova dva čustva malo kada da su na oceanu odieljena. More i nebo imaju oblika, koji su veliki, uzvišeni; ali ih imaju i takovih, koji su ružni, užasni, nesnosni. Valovi mogu biti čedni, mogu biti razuzdani; boja mora može biti nježna, može biti odurna. Stupnjevanju ni kraja ni konca, jer se oblici množe, miešaju, mute, odsievaju iz mora u nebo, a s neba u more.

Digitized by Google

Za velikih tronuća prirode, more se lieva osobitim zvukom. I mali val zviždi kadkada zviždanjem vjetra. Gdjekad su oni zvukovi turobni, mukli, zagušljivi, kao zagušeni glas utopljenika. Ima trenutaka, u kojih se čini, da oni valovi žamore, tuguju; pak drugih, preko kojih, bi reko, da pjevaju sjetnu pjesan. Natušteno nebo u raznih, neopredjeljivih svojih oblicih čini, da oni zvukovi odskaču, razlievajuć se po površju žalobnom jekom. Pak brazde postanu dublje, tragovi neizvjestniji u onoj tišini, koja je kao pokost nad crvotočem, koji toči izpod nje. A oni zvukovi kao da davaju njeku boju onoj tišini; boju mutnu, nestalnu, tamnu i prozirnu ujedno, koja pak na svoju ruku daje jedan oblik onome skupu, punu grožnje, onoj grožnji, punoj straha.

Svukud, kud se okom svrne, sve je nestalno, neizvjestno. Jedina nestalnost izgleda stalna. Ima prizora u životu, koji, jer su strašni, izgledaju veliki. Ima ih gdjekad takovih, koji nemaju ni početka ni dospjetka. Nezna čovjek, kud bi gledao, s kojega bi kraja počeo razmatrati. Sve jednolično, sve jednovrstno. Nebo pripravno na duboko tronuće zraka predočuje takav prizor.

Slaba biljavka, što je propadala iz sunca kroz onu koprenu razastrtu nad oceanom, činila je taj prizor još turobnijim. Ona biljavka, ovdje bi naginjala na crljeno, ondje na žuto, ovamo na sivo, doklen u kojem kutu obzora nebi sasvim izčeznula. Zrak je bio bojadisan onom bojom, koja je samo za oluju. More je čekalo, da tu oluju primi. Sunce kao da nije hotjelo prisustvovati tome prizoru.

Ja sam promatrao onaj izraz nemira u onoj varavoj mirnoći i neba i mora; promatrao sam kako i svi ostali na „Jaredu", kojim niesu mogli izbjegnuti oni sjegurni znakovi oluje. A oluja djeluje na osobiti način na mornarovu dušu. Mornar po oluji najvoli mučati; a muči tim radje, kada još buknula nije, a znakovi su, da će buknuti. Odklen to proizlazi, koji je tomu glavni uzrok, neznam;

Digitized by Google

ali mnim, da to nije od straha. Ima u duši čovječjoj njeko čuvstvo, koje nije označeno nikakovim imenom, za koje nema rieči, da se izrazi, koje nije strava, koje nije zamišljenost, koje nije ništa drugo, no ono stanje neizvjestnosti, koje popada čovjeka, kad mu je čekati nješto, za što uprav nezna, što može biti i kako, a ugodno nikako.

Takvo razpoloženje duše ima u sebi mnogo neugodna, mnogo sjetna. Popade te kao njeka vrućica, koja se pojavlja napetošću živaca, a svršaje slabinom. Kako ima ljudi, kojim čini zlo i komeša želudac uzburkano more, tako mornaru namrgodjeno nebo u oči orkana komeša dušu. Mornar taji to čustvo sam sebi i drugomu. O tom čustvu nikada da bi palo rieči na brodu. Njetko ga čuje slabije, njetko ga čuje jače. Mladji su u tom pogledu ćutljiviji. To se čustvo razabire i u držanju i u govoru. Živahni razgovori prestaju; lakrdije i šale, ako ih ima, ponajviše su prisiljene. S toga je uzroka onoga jutra muk i bio zavladao na „Jaredu". Ono malo rieči, što je u dva sata bilo palo, to je bilo od nužde, od navade. Pravoga razgovora ni na provi ni na krmi.

Na osam sati nastupi stražu kapetan, ili bolje rekuć božman, jer je ovaj potonji vaviek vodio stražu u mjesto prvoga. Kako božman stupi na kuvertu, pogleda po navadi put neba. Onaj izraz neba bijaše valjda učinio na nj osobit utisak, jer popostane. Pak okrećuć glavom desno, lievo, napried, nazad, bio bi reko čovjek, da njuši zrak. On ga je sbilja i njušio. Onaj je zrak imao u sebi nješto neobična, pak za to i privlači njegovu pažnju. U drugih okolnostih božman bi, stupajuć na kuvertu, na nebo samo pogledao, pak razabrao od prve i prama tomu se ravnao. Ali ovoga puta diagnoza nije bila laka. Na nebu je bilo vrućice, a odviše mira za tu vrućicu. Božman je čitao vrieme na oblacih, kao iz knjige; a ovoga puta knjiga je

Digitized by Google

bila mutna, gore nego mutna, bila je niema. Ima znakova u oblaku, koji vještu mornaru nemogu izbjegnuti. Ima ih takovih, iz kojih razabire smjer vjetra, pak drugih, na kojih čita njegovu jakost. Ima ih sjegurnih, ima ih dvojbenih, ima ih jednoličnih, ima ih dvoličnih. U svom obliku oblak se predočuje mornaru sada kao rečenica, sada kao distih, sada kao epigram, sada kao čitav razgovor. Svi ovi oblici imaju pak svoje sjene i polusjene, svoj niz stupnjevanja, kako s jedne forme prelaze u drugu; pak za to oblak i nije, da ga svak razumije. To su pitanja, koja se samome mornaru nameću na rješavanje.

Da je tko božmana promatrao u onaj tren, pak vidio kako sažima usnama i nabire čelo izmedju vedjâ, bio bi uvidio, kako mu je ono stanje neba bila podpuna zagonetka. Za to se je on ujedno i srdio i čudio. Gledati nebo a nemoći ništa razumjeti, te je on riedko kada bio doživio. Pak posumnja, da je to u njega bludnja. Možda se još nije dobro razbudio, pak se sjenke odviše mute, a potezi odviše križaju. Stvar je bila zanj tim više nepojmljiva, što su još bili nadvor trevi, gabije, oba papafiga, vanjski flok i randa; što se je poručnik šetao, s namrgodjenim licem da, ali bezbrižno po kasaru. Gledajuć s jedne strane nebo, a s druge poručnika, dvie su mu se misli nametale. Ili ga vara nebo, ili ga vara mir poručnika. A ove dvie mirnoće bile su u protuslovju, jer kad je obstojala jedna, nije mogla obstojati druga. A ipak znakovi su na nebu bili preveć mutni, a da nebi mornaru bili jasni. Pak za to božman svede sve svoje misli na jednu.

— Da si odma zazvao kapetana! dovikne kamarotu.

— Kapetan spava.

— Ništa za to, probudi ga!

Kako ču poručnik, o čem je govor na provi, med božmanom i kamarotom, podje ovome potonjemu na susret. Sustavi ga na stubah od komore i vrati ga na provu, dodavši, da kapetan treba počinka, da nije sile, da ga se

Digitized by Google

budi. Božman, koji to bijaše vidio s prove, poleti na kasar, uhvati maloga za ramena, obrne ga i turne ga put tambuća.

— Da si ga namah probudio!

Kamarot niza stube, a božman iz svega grla:

— M a i n a i zatvori papafige! I m b r o j a i zatvori randu! I m b r o j a treve!

Šior Ivo, koji se na prvu bijaše počeo srditi, na drugu se začudi. Osjećaj začudjenja uništi osjećaj gnjeva. Pak neznajuć sam, na čemu je, počne potezati i on kô svi ostali, čim je božman puštao sad jedno uže, sad drugo. Kapetan, kojega zvanje božmanovo bijaše iznenadilo, skoči s kreveta i na pol obučen izidje do na vrata od tambuća.

— Zlo vrieme, š i o r, dovikne mu božman iz sartija od pala. Trebalo bi se staviti u red. Doći će vjetra. Bit će ga sila.

Kapetan izrazi svoje začudjenje, sakupivši obje usne izpod nosa, pak se vrati u komoru, da se obuče; a prije no opeta izidje, hiti oko na barometar. Barometar pao za osam milimetara.

Kako ga zvanje božmanovo bijaše iznenadilo, tako ga padanje barometra bijaše neugodno dirnulo. Vojska se je mučila da zatvori jedra. Božman je skakao od jednoga jarbora do drugoga, kako bi ozdola s kuverte, gdje bi samo uztrebalo, zavezao, zategao i pustio. Poručnik, kojega bijaše minulo prvo začudjenje, osta na jedan put ukočen na kasaru. Kapetan Baro, koji onako iznenadno probudjen, nije bio osobito razpoložen, a imao je šaku razloga, da bude srdit na poručnika, što nije vrieme predvidio, počne nješto nabrajati.

— Sila, e! prožvaka na to poručnik onim glasom, koji je ujedno i pun mira i pun srditosti; a nebi se maklo pero, da ga držiš na dlanu.

Sad se kapetan razljuti gore. Nego nije imao vremena, da se rječka s poručnikom, jer su mu oči privlačili s jedne strane nebo, a s druge vojska, koja je brod redila.

Digitized by Google

Znakovi oluje prije neizvjestni, sad su se već vidjali bistri; a tim bistriji, što je barometar po malo i neprestano padao. Nebo u lebiću počelo crniti. Medju tim na provi i po jarborih, da je tko hotio, ili točnije govoreć, da je tko imao kada da sluša, bio bi čuo sliedeći izprekidani razgovor:

— Da je Šior Ivo imao samo malo više soli u glavi! Aguanta, aguanta dobro. A svetoga mi . . . .

— Aguanta, fate; bili bi i ćoravi vidjeli, da će doći vjetra. Vežimo samo dobro. A oni mačji brkovi . . . .

— Potegni k sebi! I ja govorim . . . stotinu mu . . .

— Potegni, fate! A kad ti se ovdje nebo magli, more muti, a u lebiću kad ti se crni, boj se ti vremena kô djavola . . . Veži . . . trista mu . . . .

— Volta.

— Veži bolje, jer ti se inače to pustilo prije nego je pošteno i zapuhalo . . . Iša . . .

— Iša, fate; a zategni tamo, neka je otegnuto, jer će šibati. Dosta smo se našetali po Newyorku, a sada guarda de sotto. Jer za rane . . .

— Volta.

— Volta, fate . . . božje . . .

— Zategni tu bunju. Zauzlaj saketu, jer nezna čovjek, što i kako će više na jarbor.

— Aguanta, aguanta bolje. Da je jutros bilo pameti na kuverti, kao što nije, i da su se uredila jedra, kao što nisu, kad je bio red, da se urede, nebi bilo sada ovoga skakanja . . . Mola tisuću mu . . .

— Poteži!

— Poteži, fate. Daj Bože spram dobru. Ali ako . . . Volta.

— Volta. A četvero mi jevan . . .

— Volta, ako zapuše, ja mnim, da će zapuhati naglo. A neće zatezati, jer mi se . . .

— Da si dobro zavezao!

Digitized by Google

— A da je živo, nebi pobjeglo; jer mi se sve čini, da ga čujem . . . Aguanta . . .

— Aguanta, fate. Što zateče pušteno, hoće po ovaj znamen božji odperušati, kô da ga sunce nikad ni grijalo nije. Veži! Pusti tu cimu! A hoće po Isus . . .

— Drž' ovu bunju!

— Daj. Ovdje ti je na „Jaredu" kô na carskome brodu. Zovu te, Bogu hvala, izpod prove, kad još niesi dobro ni legao. Mola . . .

— Odkad . . . mola . . . odkad sebe znam, ovako bedasta jutra nedoživjeh nigda. Još su ti vanka maistra i trinket.

— Dajte, djeco, da ih vežemo što prije.

— A mnijah jutros, da po kuverti peče sunce, mnijah, da smo pod brize (u alizeju), kako je to sve na brodu mirovalo. Drži ovu cimu, a taj kraj potegni. A bili bi i ćoravi . . .

— Samo mi ga dohiti . . . . Ono stare mrcine valjda nevidi. Potegni bolje! A da mu je . . .

— Iša.

— Mola.

— Veži!

Ilija i dispensir zatvarali su randu. Ilija s višega, dispensir s nižega. Kako bi im se izmicali povezi, tako bi štogod zamucali na poručnika. Niesu govorili glasno, jer je Šior Ivo bio naslonjen na dušniku, ravno izpod njih. Iliji se ipak izmakne jedna krupna. Šior Ivo ču i pljune.

Kad su maistra, randa, trinket, papafigi i vanjski flok bili smotani i zatvoreni, kapetan naredi, da se zatvore gornje gabije i unutrnji flok. Sad nasta opeta trka po kuverti i po jarborih; opeta i po kuverti i po jarborih i kletava jasnih i psovaka podmuklih.

Sad se more počne komešati, valovi dolaziti sa lebića. Ali nije baš bilo, da su dolazili otim smjerom. Dolazili su od onuda. Tu ima bitna jedna razlika, koju mornar zna,

Digitized by Google

i koju može donjekle razumjeti onaj, koji je pomno čitao one strane ove knjige, u kojih je bilo govora o valovih.

Barometar je neprestano padao. Zrak je bio zagušljiv. U njem je bilo nješto težka, što je priečilo slobodno disanje. Pluća se trudila kô u sobi, u kojoj je zrak ili pokvaren ili iztrošen. Nebo se je prije polagano, pak naglo preobražavalo. Iz one dosadne jednoličnosti, koja se najprije počne mienjati u lebiću, počnu se radjati oblaci bojadisani u žuto, u zeleno, u crvenkasto. Gdjegdje je žuto potezalo na zlato. Strašne li ironije, kad se grdilo kiti bojom, koja je stvorena za samo poljepšanje. U onom preobrazu neba bilo je nješto osobito ružna, nespretna. Oblaci još nisu imali nikakva oblika, za koji bi se bilo moglo reći, da je njihov. Čekali su oluju, da im oblik podieli. Oluja nije mogla kasniti.

Mi smo po svih znakovih bili u oči orkana, koji je jurio sa lebića.

Orkan!

Evo rieči, koja je ujedno i izraz grdoće i izraz veličine. Orkan je silna pijavičina oceana. Orkan je poseban način razvijanja oluje. U njem su sakupljena sva ona strašila, što sve skupa imaju vjetrovi. Da se može rabiti jedan matematičan izraz, tada bi se moglo označiti orkan kao potenciranje oluje. On ima u sebi i jedan sami i sve vjetrove skupa. K njegovoj sili doprinosi s jedne strane razriedjenje zraka, sgušćenje s druge. U njem se nalazi i oluja i tišina. Oluja izvana, tišina iznutra. Promatrajuć na karti njegov trag i zavojit smjer vjetrova u njem, ućuti čovjek neizrecivo čustvo užasa. Vjetrovi, koji svi zavijaju put središta, podavaju onomu središtu nješto tajnovita. Ono središte naliči ponoru, u koji se svaljuje zrak, što dolazi iz daljine od stotine milja. On je ujedno i ponor i neizmjerna sisaljka.

Digitized by Google

Orkan je poseban izraz velikih tronuća prirode. Priroda se gane na široko i na daleko, i njeno ganuće pojavlja se mornaru vihorom, koji obsiže stotine i stotine četvornih milja. Mornar nema dovoljnih rieči, da izrazi slična ganuća. Kad ih opisuje, oni su opisi kratki, jezgroviti. Na kraju svake izreke misliš, da stoji pritajana ili kletva ili zapomaganje. U svakom redku nalaziš čustvo začudjenja, pomiešano sa čustvom prikrita straha. Na dnu svake stavke nadješ traga sdvojnosti. Pri kraju svake periode hvata te sumnja, jesi li niesi li dobro razumio. Pak čitaš opeta. Pak opeta nevjeruješ ni sebi ni piscu, jer one izreke veličaju u onoj jednostavnosti, s kojom su ti predočile onu veliku istinu. Istinu, dà, jer mornar nepretjerava, nemože pretjeravati kod takovih opisa, jer ljudski jezik nema dovoljna bogatstva, da bi samu prirodu nadmašio. Oni izpreplеteni prirodni pojavi, koji se medjusobno nadopunjuju; koji sliede stanovit red u onome gnjevnome neredu; koji uzkomešaju orkanskom silom i brzinom tisuće milja morskog površja; koji nastaju malo više ekvatora i jure put pola, sipajuć jauk i plač kuda dopiru, rušeć sela, varoši, tvrdje i gradove, vrh kojih prolaze; koji ubijaju ljude na tisuće, razmrcvare brodove na stotine; — ne, nedaju se opisati ljudskim jezikom. A perom? Kako je nesretan onaj pisac, koji preduzme takvu zadaću! Kako su dobri oni, koji mu vjeruju, da je vjerno i dobro opisao takvo prirodno bjesnilo! Negovorim liepo. jer o ljepoti nemože ovdje biti govora. Rieč, koja naslućuje ljepotu, izbrisana je sasvim iz ovakvog pojava, ma i bila ona sud i ocjena samoga opisa.

Takvom smo se pojavu eto nadali i mi. „Jared“ je donjekle bio pripravan da ga dočeka.

Da mu izbjegne?

Da mu odoli?

Digitized by Google

To su bila pitanja, koja su se tek kašnje morala riešiti. Medju tim se na „Jaredu“ radilo, što se samo znalo i moglo. Božman se požuri da pobije još po dva čavla na svaku stranu bukaporte, dočim je Ilija zabijao inceradu okolo tambuća od prove, ne da ga zatvori odma, već da priredi svaku, kako bi ga se do potrebe moglo u jedan hip zatvoriti. Antun, dispensir i dva mladića nastojali su okolo dare, da ju što jače pričvrste. Na kuverti je bila jedna prazna omanja bačva za vodu. Kapetan zapovjedi, neka ju prenesu u stirić; neka u stirić postave sve bujole, sve stvari napokon, koje su bile u barci i izpod tuge, neka pak stirić zatvore, zatvor pokriju inceradom, a ovu potonju neka zabiju čavli. Božman se pak pobrine, da se nješto, dapače dobar dio konoplja, što je bilo u pričuvi, ostavi na kuverti i dobro zaveže okolo mulinela, neka ga je na ruku, ako uztreba, a da se neotvara stirić, što bi moglo biti i pogibeljno i nemoguće. Poručnik, koji se još nebijaše uvjerio o zlu vremenu, više da se makne nego uprav da pomogne, upotrebi nješto slobodna i nekoristna konopa, da poveže bolje dônji dio rande, i da čvršće zaveže kadenu okolo bite.

Znakovi, da se orkan približuje, postajali su sve to jasniji. More je sada uzburkano i nezna čovjek, koji vjetar ga tjera. Barometar pada neprestano. Na dnu obzora, u lebiću, a malo više k punentu, nebo se gore zadušuje. Valovi naskakuju, uvijaju se, kao voda koja vrije u kojoj posudi. Reklo bi se bilo, da ih jedna podmorska sila diže u vis, a druga da ih k sebi priteže. Nebo je u lebiću od žute i crvenkaste bilo postalo smedje i razmazane boje. Onamo se napokon vidi, pri kraju samoga obzora, debeo oblak, koji naliči demonskoj kojoj nakazi. Gušt, crn. Vidi se, kako se iz njega odcjepljuju drugi oblaci, koji lete njeki desno, njeki lievo, a on se ipak neumanjuje, dapače raste i nemienja oblika. Gust je kao koja planina. Čovjek može gledati i pipati onu rečenicu, koju rabe pomorci, da

Digitized by Google

taj prizor izreknu, da se naime čini, kao da se „oblak i more medjusobno gutaju“.

Pak zrakom zavitla udar vjetra. Opahne more, koje se na vrhuncih valovâ zadimi. Konoplje na jarborih zazviždi. Brod se nakrivi. Pak počeše kapati velike kaplje, pak nasta velika kiša. Jedva da se je na dva koraka moglo čovjeka vidjeti.

— Božmane, zazove kapetan.

— Šior.

— Neka potegnu dvie dobre cime s prove na krmu; jednu s jedne strane, drugu s druge. Doći će sila.

Mornari, koji su znali, da za velike oluje nije bez pogibelji prelaz s krme na provu i obratno, ako se čovjek nebi česa držao, niesu niti čekali, da im božman kapetanovu zapovjed opetuje, već prvi, koji se desiše blizu tuge, uzeše dva jaka konopa, pak ih utegnuše, jedan nad vjetar a drugi pod vjetar. Kad dispensir vidi, kakove su to priprave, požuri se u fogun, da sahrani u dispensu sve kuhinjsko posudje mimo grneta, u kojem je bilo kuhano meso, i mimo kotlenke, u kojoj se kuhala riža. Ta je opreznost imala svoj razlog u tom, što more može lako ponieti fogun, pak sve što je u njem, osim samoga željeznoga žeravnika, koji je na živo pričvršćen za kuvertu. Božman spravi pod provu poluge od argana i od mulinela. Hćaše poručnik, da ih se spremi u stirić, ali božman primjeti, da argan može trebati, a u stirić da se nesilazi, kad se hoće, nego kad se može.

— Objed, zapovjedi kapetan, kad vidi da je uredjeno sve. što se, onako na brzu ruku, dalo urediti.

Mornarom odnese mali od foguna objed pod kaštio; nama na krmu donese ga kamarot pod tugu. Šior Ivo izpi svoju juhu s namrgodjenim licem. Kapetan nije bio osobito govorljiv, a onamo izpod kaštila bilo je čuti kletava, koje su se gubile psijukanjem vjetra i šumom valova. Poslije objeda svi se mornari obukoše u čižme i u inceradu.

Digitized by Google

Sad je trebalo prosuditi, je li sbilja orkan, oluja, koja nas je eto zauhvatila, — i ako jest, u kojem se položaju nalazi „Jared“ prama istomu.

Odkad ga božman bijaše u jutro zazvao, kapetan bijaše opazio: da je barometar padao neprestano, da je na jedanaest sati bio na 750 milim.; o podne na 747 milim.; na sat poslije podne na 743 milim.; a znao je, da je srednje stanje barometra u onom predjelu 763 milim. Padanje barometra bilo je dakle i znatno i naglo. Dolazili su k tomu oni drugi biljezi, o kojih je bilo govora; to jest, stanje neba i mora. A sada je more još nemirnije, a što je očit biljeg orkana, tako je uzburkano, da se nezna, odklen i kako dolaze valovi. Na nebu, drugi izrazitiji biljeg, onaj oblak u lebiću, koji su mornari, neznajući kako nazvati drugčije, prozvali: „banak oblakâ“.

Ovo sve, što je u kapetanu od prve bilo pobudilo samo sumnju, uvjeri ga napokon, da je to u istinu orkan, koji se približuje.

Sad je trebalo paziti na vjetar, mienja li se i kako; pak kapetan Baro stane prispodabljati prvanji smjer sa sadanjim. Kako su prvi udarci vjetra dolazili sad malo s ove strane, sad malo s one, to se nije dalo od prve prosuditi. A vjetar je svakako bio med oštrom i oštrom-šilokom.

Poručnik, koji nije znao, što je orkan, ni kakva su pravila, da se izbjegne, mislio je, da nema velika zla, ako samo zapuše u krmu.

Bila su tri sata poslije podne, kad vjetar skoči čisto na oštro. Bjesni, i „Jared“ leti brzinom od deset milja. Netom kapetan Baro opazi tu promjenu, spusti se u komoru, da vidi barometar. Barometar pao na 741 milim. Sad nema više nikakve dvojbe. „Jared“ je u orkanu.

— Neka samo nepuše u provu, prožvaka poručnik, stupivši u komoru za kapetanom; ovako ćemo brzo u tjesno, da Bog da.

Digitized by Google

— Ala lude pameti, odgovori mu kapetan; a neznate, jadan čovječe, da je po nas najgore, što nije zapuhalo u provu? Neznate, da je to znak, da se mi nalazimo u pogibeljnom polukrugu orkana, i da ćemo težko izbjeći, a da neprodje vrh nas sa svojim središtem.

Poručnik pogleda začudjeno kapetana, koji odjuri na kuvertu i:

— Orca! dovikne krmilaru.

Šior Ivo u onom presenećenju nije to čuo, pak ostane u komori, križajuć se i pljucajuć, doklen ga skakanje po kuverti neupozori, da se gore poteže. Pak se uzpne, da vidi. Mornari su bracijavali jedra. Brod se je stavljao na orcu, provom put šiloko-levanta. Podje i on da pomogne; ali pošto mu se ta manovra nije svidjala, stane mrmljati. Kapetan Baro, ili štogod čuo, ili se nječemu domislio, zazove božmana.

— A što nabraja ono staro . . . . , da ga je više čuti nego vidjeti?

Božman neodvrati, već se posmjehne izpod brkova. Šior Ivo ču kapetana i vidi božmana, pak će ljutito:

— Još se ovoga nije vidjelo nikad. Puše, Bogu hvala, malone u krmu, a mi se dajemo na orcu. Možemo jedriti a bon vento put grego levanta, a mi jedrimo put šiloka.

Ilija, koji je s njim ujedno potezao brac od trinketa, primjeti:

— Da Bog pomože. Ja mnim, da je kapetan na brodu da zapovieda; a zakučice, ma odklen one došle, ja velim, da nevriede ni suhoga boba, a neka, što su pametniji oni, koji su na brodu stariji.

Šior Ivo pogleda Iliju izpod oka, a Ilija poklen dopoegne, zaveže i doda:

— Ja se niesam, Bogu hvala i slava, još plašio nikad ničijega pogleda, pak, ako uzhoće Bog, neću ni po danas. A opeta govorim, da je na brodu red slušati starije, jer se nije zaludu reklo: ako ti meni gospodar, a ja tebi sluga.

Digitized by Google

Nema sumnje, da se je poručniku bio jezik odviše zaletio, kad se je eto i vojska bila počela miešati, što nije nikako bilo liepo, a neugodno svakako. Kapetanu su se medju tim tresli brkovi, mislim više od jada, nego što ih je vjetar zanosio. I sbilja u oči neznalice, manovra, koju bijaše učinio, izgledala je loša. Vjetar je bio donjekle povoljan. To je vojska znala. Ali da vojska razumije, za što i kako da „Jared" nejedri u krmu, kako je to sam poručnik zagovarao, to se nije moglo ni zahtievati, ni očekivati. Moguće da se koji mornar bio i prije namjerio na sličnu manovru; ali mornar u obće vrši sliepo primljene zapoviedi, i nepita, za što ovako, a ne onako. Mnogi kapetan nadje lako opravdanje u neznanju mornara. Ali kapetan Baro toga naslona nije trebao, ni prije ni sada; dapače ovoga puta, uz poručnikovu zamjeru, stavljao ga je u nepriliku. A toj je neprilici razlog bio dvostruk. Prvo, što je povjerenje vojske moglo biti uzdrmano; drugo, što je sama manovra imala svoje neprilike.

Po njegovih računih brod se je na tri sata poslije podne, kad je barometar bio na 741 milim., nalazio osamdeset ili sto milja daleko od središta orkana, kako je orkan manjega ili većega obsega; a pošto je puhalo sa oštra, nalazio se je još, a što je bilo još važnije da se zna, na desnoj strani njegove osi. Stavljajuć se dakle na orcu, to jest provom put šiloko-levanta, „Jaredu" je put, koji sliedi orkan, to jest njegova os, ostajala po krmi, što je bilo neobhodno potrebito, neka tako orkan prodje u sjeveru sa svojim središtem, koje je malone vaviek brodu ubitačno. Ali orkan, u mjesto da putuje put grego-trmuntane ili put gregala, kako se to obično dogadja u onom predjelu, zna gdjekad zaokrenuti naglo put levanta. U tom bi slučaju „Jared" mogô lako upasti u središte. A ako bi se to dogodilo, vojska bi mogla lako spočitnuti kapetanu, što nije pustio, da „Jared" bježi, i što je čekao, da dodje gora sila. Medju tim je kapetan imao svoje razloge: da drži, da orkan

Digitized by Google

neće promieniti svoga obična smjera, a ipak ga je neznanje, a recimo i bedastoća poručnika, ne samo srdila, dali donjekle i mutila. Sasvim tim nepopusti. Ostane pri prvoj odluci, jer je znao da, ako stane bježati u krmu, a orkan nepromieni smjera, „Jared“ bi tako jurio središtu na susret.

— A što mutite vojsku, reče napokon, davajuć tako javno oduška svome gnjevu. — Eto ste već na moru ostarili, a još neznate, što je ciklon, što li orkan.

— Vjetar, prožvaka poručnik.

— Vjetar dà, jadan čovječe, ali ne jedan sami vjetar, već svi vjetrovi skupa. A neka Vam rečem u kratko, što je ovo, da mi više nepredete zakučice, jer nije liepo, da ostavite more, a da nedoznate, da je orkan velika pijavica. U orkanu, jadan čovječe, razlikuju se u glavno tri stvari. Prvo, središte; drugo, da vjetar puše okolo naokolo toga središta, tako da svaka strana orkana ima drugi vjetar; treće napokon, os orkana, to jest njegov put. Orkan može imati dvie sto, tri sto, do tisuću milja diametra. Ovdje gdje smo mi, vjetar puše sa oštra. Onamo na protivnoj strani puše protivan vjetar, to jest trmuntana. Da smo mi više na sjeveru, puhalo bi nam sa oštro-šiloka, a da smo niže, u oštru, zatezalo bi na lebić.

— A za što nebi mi bježali napried!

— Ne, jadan čovječe, jer orkan nestoji na mjestu, kako nestoji na mjestu ni pijavica. On putuje. Gdjekad sa brzinom od deset, petnaest milja, a gdjekad ih čini i dvadeset i pedeset na uru. Vjetar pako u njem puše sa brzinom od sedamdeset do sto i više milja na uru. Začne se deset dvanaest stupanja više ekvatora, pak putuje najprije put maistrala; u širini od dvadeset pet ili trideset pet stupnjeva okrene put trmuntane, pak put gregala. Taj put zove se os orkana. Ovdje na sjevernoj polutci onaj dio orkana, koji ostaje na desnoj strani osi, zove se pogibeljni polukrug, onaj, koji ostaje na lievoj, zove se umjereni. Ovdje na zapadnoj strani Atlantika, poklen po-

Digitized by Google

hara otočje malih i velikih Antila, nagne se k obali Amerike, a netom zauhvati Gulfstream, njega se i drži. Mi smo sada u pogibeljnom polukrugu; orkan nam ostaje u punentu.

— A tko to može doznati?

— Svaki kapetan, a i svaki poručnik, ako mu samo u moždjanih nerastu gljive. Jer se zna, da na južnoj polutci vjetar u orkanu puše smjerom kazala jedne ure, a na sjevernoj polutci smjerom protivnim. Ako dakle ovdje puše sa oštra, to je znak, da smo mi u desnom krilu, ili kako rekoh prije, u pogibeljnom polukrugu. Zove se pogibeljan ovaj desni polukrug, jer je ovdje vjetar jači nego na drugoj strani, onamo preko osi. A to dolazi s toga, što ovdje vjetar ima dvie sile. Jedna je ona, koju vjetar u orkanu ima sam po sebi, a druga, koja mu se dodaje, što orkan putuje istim smjerom. Ovdje na primjer sad vjetar čini po prilici osamdeset pet milja na uru. Orkan računam da putuje put gregala brzinom od trideset milja, jer kad je vjetar . . . .

Šior Ivo se pomakne, zaokrene ledjima kao dá neće da čuje sve što kapetan hoće da zna, i nješto zamrmlja.

— Da, jadan čovječe, ovako je, kako ja govorim, nastavi kapetan. Jer kad je vjetar bio u oštro-šiloku, barometar je bio na 743 milim., a središte orkana ostajalo nam je tada u punentu, što saznaš lako, ako obrneš lice prama vjetru i brojiš deset kvarata na desno. Tada smo od središta bili udaljeni, računam popriečno i stavljam sto dvadeset milja. Mi smo tada još jedrili put gregala pak smo se središtu i približili; za to je barometar i pao prije na 741 milim., a sada na 740 milim., što kaže, da smo sad od središta udaljeni manje od sto milja. Orkan je jurio mimo nas, a mi smo mu jedrili tako rekuć na susret. Sad vjetar puše sa oštra, a središte nam ostaje u punente-maistro. Ako se prispodobi na karti prvi smjer središta orkana i prva udaljenost od broda, sa drugim smjerom i s drugom udaljenošću, to se razabere lako i ako ne sasvim

Digitized by Google

točno, koliko je milja u ono razdobje orkan prevalio; što u našem slučaju iznosi šestdeset milja. Od jedne observacije do druge prošla su dva sata, pak se vidi, da orkan juri sa brzinom od trideset milja na uru i to put gregala. Ako dakle vjetar puše brzinom od osamdeset pet milja na uru ovdje u ovom polukrugu, to ih nečini, nego petdeset pet s one druge strane osi, to jest u umjerenom polukrugu.

— Ja to nerazumijem, prožvaka poručnik, koji je ipak slušao.

— A ja se tomu nečudim toliko, koliko neumjestnim primjetbam i zanovietim, sasvim tim da bi to svaki drugi razumio od prve; jer ako od onih osamdeset pet milja, što ih vjetar čini onamo sa trmuntane, odbiješ trideset, jer orkan ide za toliko na uru put gregala, to ti ih ostane samo petdeset pet. Ostane ti ih ako hoćeš i šestdeset i mnogo više. jer ova dva smjera niesu baš protivna, ali to nesmeta. Glavno je, da se zna, kako i za što puše u obće jače u pogibeljnom polukrugu nego u umjerenom. Nego na što sam hotio doći, jest ovo: da sam se stavio na orcu, da se bedasti čude, a medju tim, neka je ovo zadnji put, da čujem prepredanja po kuverti!

Šior Ivo se na ove potonje rieči potegne nazad iza tuge. Navedenom govoru bili su prisutni božman i Ilija, kojega je bio red, da stoji na timunu. Vjetar je bjesnio, pak je za to i govor bio izprekinut. Mnoge rieči odletiše uzalud. Njeke nije čuo poručnik, njeke nije čuo božman, a njeke niti sam Ilija, koji je kapetanu bio najbliži.

U oči oluje, koja je bjesnila i prietila, da će gore bjesniti, neobičan je na brodu svaki podugi razgovor. Premda kapetan Baro nebijaše čovjek, koji se lako predaje zloj sudbini, nije bio ipak u onih časovih razpoložen na ikakvo tumačenje. Ali primjetbe poručnikove bijahu ga tako rekuć prisilile, ne da sebe opravda, ali da umiri duhove, ako bi na brodu duhova uznemirenih bilo. Jesu li ga ona troјica bila razumjela, neznam. A on bi valjda još bio za-

Digitized by Google

tegao govorom, da ga nije s jedne strane srdio obješeni nos poručnikov, a s druge smetao vjetar, jer od silna psijukanja rieči su se prosipale, i ono malo, što bi vjetar propustio ili kroz vjetar propalo, šum bi valova gušio.

Sad su četiri sata i pô, a barometar je pao još za jedan milimetar. Znak, da se je „Jared“ približio k središtu.

Ja nemogu niti kušati da opišem one trenutke, da dozovem k pameti sve one čudne utiske, koje sam u onih velikih časovih doživio. Mogli bi se nacrtati samo onako približno oni najdublji potezi, koji bi prizoru dali daleki oblik od svega onoga, što je oko vidjalo i srce ćutilo. Iz onoga muteža težka je svaka slika, nemoguća svaka sjena, koja bi činila da slika odskače. Sve što se dosele reklo i sve što će se dalje reći, to naliči onim slikam, koje je svak od nas narisao ili na klupah pučke škole, ili na knjizi starijega brata ili sestre, onim podugim komadićem drva, za koji još niesmo uprav znali, da se zove olovka. A kako bi se i moglo ili izpripoviedati riečju ili opisati perom ili snimiti kistom vas onaj nemir u onom strašnom prirodnom pojavu? Slika prenesena na kartu probljedjuje. A kako nebi, kad je karta niema, da ponavlja onu groznu huku, koja se širi obzorom, onu jeku elemenata, koja zagušuje svaki zvuk, onaj šum valova, koji tako rekuć više vidiš nego čuješ, te naliči riki, viki i bekanju sve divlje zvjeradi, gdje na časove razabireš težko disanje i zagušeno jecanje. Nemožeš odoljeti misli, da nije tu sakupljena na demonski sastanak sva fukara, što ju vjetrovi imaju: i hirovit shemal zaljeva Persijskoga, koji zanosi prašinu, što je uzvitlao u pustari, i njegov zamjenik koss, i tifun Kinezkoga mora sa svom felom tornadosâ zapadnih obala Srednje Amerike i Afrike; i harmatan Senegala i Senegambije s Mexikanskim Nortesom; i pamperos La Plate sa svom ljetnom i zimskom svojom sinfonijom, pampero local i pampero general i

Digitized by Google

turbonada, što no sve dolazi iz Andâ, uz suestadas, koja dolazi s mora; i tehuantepecs Tehuantepske prevlake uz papagayos, tapayaguas i vandavales zapadne obale Srednje Amerike; pak collas otoka Leukonie, koje Španjolci na Filipinah zovu tempestadas, a Indijanci vaguios; pak garbin dalmatinski uz aquilon francezki i gallego španjolski; pak semoun i khamsim i thebad i bura, i sve slične hudobe zračne. Nebom bježe oblaci kô sotonske prikaze. Oblika nemaju nikakva. Prije nego ih ovakvih vidiš, postali su onakovi. Onaj žamor, koji je u visu, kao da dolazi iz dubine. Prelievanje talasa predočuje se kao uzkomešana voda u ogromnoj rieci, koju morska navala suzbija i vraća put izvora. More trepeće, glogoće. Daleku sliku toga prizora možeš samo naći u duši, u onom čustvu, koje te obuzme, kad neznaš uslied kojega jakoga utiska ili se treseš od zabune ili te je popala vrućica.

Na pet sati vjetar skoči na oštro-lebić, što je bilo dobro; ali barometar pade na 736 milim., što je bilo zlo. Ono je prvo kazalo, da nam središte orkana ostaje sada u maistru; a ono drugo, da nam se je još približilo, da je od nas ne dalje od šestdeset ili osamdeset milja. Ako orkan, kako su to znakovi dokazivali, putuje u istinu put gregala, „Jared“ je sada na onom pravcu, koji se može pomisliti, da od broda ide okomito na os i pada u središte; pak za to središte putujuć napried mora se od broda odsle udaljivati, barometar rasti. Ali vjetar je sada jači i brod pada, pak ga može napokon put središta i zanieti.

Pak počne bljeskanje. Uz bljeskanje strašna grmljavina. Pak opeta kiša da poduši. Nebo potamnilo kô u puku ponoć. Nakon malo nečuje se ništa do neizvjestne huke, koja te gluši. Čovjek bi uzalud čovjeku na uši govorio. Jedva da bi ga čuo, a razumio nikako. Takova šuma, koji ti oduzima sluh, jedva da nadješ na zvoniku, kad zvonovi

Digitized by Google

zvone. Ali koja razlika u zvuku! Onamo sve oblo; ovamo sve podsječeno, muklo, zagušljivo. Valovom, koji navaljuju na brod, koji se koprcaju okolo, jedva da od pustoga dima razabireš vrhunce.

Vojska je bila sva na kuverti. Kapetan, poručnik, božman, dva krmilara i ja na kasaru. Ostali na provi. Med provom i krmom, mimo ona dva konopa, prestala je bila svaka sveza. Svaki je prelaz, s jedne strane na drugu, bio pogibeljan. Kapetan je bio uz jarbor od pala, pod vjetar, držao se objeručke za čvrsto vezani konop. Do njega poručnik. Božman i ja uz sartije.

Na pet sati i po sljegne kapetan u komoru, da vidi barometar koji je bio dalje pao na 731 milim. Da je čovjek imao vremena a recimo i volje da računa, mogao je iz toga stanja barometra i iz sile vjetra izvesti sliedeće zaključke. Prvo, da se je brod približio k središtu; drugo, da je to središte daleko od broda od četrdeset do pedeset milja; treće, da vjetar čini kojih sto pedeset ili dvie sto kilometara na uru a možda i više; četvrto, da taj vjetar tlači na svaki kvadratni metar silom od dvie sto kilograma; peto, da se brod još uzdrži, jer nije prekrcat; šesto, da ako vjetar nepromieni brzo, „Jared" je sjegurno upao u središte. A nješto od onih brojeva i nagadjanja bijaše valjda kapetanu prošlo preko pameti, jer kad se vrati na kuvertu, skoči brzo u sartije k božmanu i zaviče mu nješto dva, tri krat na uši. Ja bijah blizu, ali nečuh ništa. Božman se spusti na kasar i izčezne u tmine. Govorim, u tmine, jer se sad nije više vidjalo ništa. Pak nakon malo, u sinjavini, koju je bljeskanje prosipalo, opazih ga blizu barke, sa pô života u vodi. Hodio je na provu po onome konopu, koji je bio pod vjetar. Prodje njekoliko časova, i eto ga opeta nazad. Za njim, jedan po jedan, svi koji su još bili na provi. Pak božman sa druga dva, poklen se vezaše dobro svaki svojim konopom okolo pasa, zabiše tambuć sa njekoliko čavala, i postaviše se u sartije kô i svi

Digitized by Google

drugi. Onda razumjeh, što je ono kapetan bio rekao božmanu.

Pak smo čekali. Što? Sudbinu. Sad više nema na provi nikoga živa. Kaštio roni pod vodom. Na kuverti vaviek dvie stope vode. Tambuć od prove zabijen; zabijen i onaj od krme. Vrieme je, da se večera, ali je fogun zatvoren, a vrata zabijena čavli. A na jarborih? Na jarborih trepeće sve, sve se uvija, sve šiba Je li što puklo, je li što odletilo? U onoj tmini nevidi se ništa; ništa ni u samoj sinjavini bljeskanja, jer su oblaci nizki, tako nizki, da zavijaju same jarbore, jer kiša lieva kô da se je nebo u more pretvorilo. Bljeska, sieva bez prestanka. Grmljavina se nečuje, jer ju duši škripanje broda, šum valova, zviždanje i trepetanje konoplja. Na jarborih se pojavljaju ognjene perjanice. Eno, reko bi bio čovjek, upalilo se i nebo i more. A kako se brod drma vrh onih valovâ, kako odolieva onim napadajem, kako ga jur niesu valovi podušili!!

Moglo je biti šest satî, kad kapetan Baro zamaše rukom i ukaza prstom put sisaljke. Antun, koji bijaše blizu njega u sartijah, na petoj griželi, razumije, što hoće kapetan, pak se spusti do na kavobandu, a s ove na kasar i skoči skokom do jarbora od pala, da se brže pridrži, da ga more nebi zanielo. Pak se uhvati za onaj otegnuti konop. Do sisaljke nije bilo mnogo puta. Ali je trebalo saći na kuvertu, proći preko sve one vode, koja se suče s desne na lievu i s lieve na desnu, i koja zanosi ono drvlje i one trieščice, što valovi odcjepljuju od purtela, koje su već sve razmrcvarene i raztrieskane. Trebalo je da nenahrupi naglo koji živi val na barkariz; trebalo je napokon biti pripravnu na sve.

U sličnih okolnostih nema čovjek ni vremena ni volje da promišlja ni na ljudsku slabost ni na ljudsko viteštvo, ali nije mogla izbjegnuti ona smiona drzovitost one šake ljudi, koja se bori s onako ubitačnim elementom i nije spravna, da se preda nego samoj smrti; ona uztrajnost u

Digitized by Google

vršenju dužnosti; ona požrtvovnost pojedinih za dobro sviju, ona požrtvovnost sviju za dobro pojedinca.

Kad Antun prosudi, da je najsgodniji čas, povjeri se konopu i uputi se. Drmajuć se s morem i natežuć se s konopom, jer ga je more podizalo a ljuljanje broda zanosilo, dotetura napokon do jarbora od maistre, uz kojega su sisaljke. Pak hoće da mjeri. Još je bio prignut nad sisaljkom, kad nahrupi živi val. Brod se zatrese, kao da je o nješto lupnuo. Kuverta se napuni vodom. Antun se slegne, podigne, slegne opeta, doklen ga nestane.

Hoće li „Jared" zdrav izpod one vode? Je li voda još Antuna zaniela? Brod se medju tim koprca. Novi valovi, ali srećom slabiji, lievaju se preko njega. Na jedan put kô da proviruje nješto živa uz barkariz na desnoj strani. To se sad vidi sad ne, kako bljeska jače ili slabije. Najprije noge, pak glava, pak opeta noge. Ono je Antun, koji se bori sa smrću.

Kako zasievne, svak gleda onaj užasni prizor; ali tko da mu skoči u pomoć pri onakovoj sili? Tko da se usudi baciti se u naručje neizbježivoj smrti? A ipak, svaki je čas odlučan. Uzalud se Ilija spušta niz grižele na kavobandu, boreć se sam sobom, kako bi drûgu pomogao. U taj čas strašan val navaljuje opeta na brod. Podušuje ga, kad je jedva bio počeo slobodno disati. Antuna, sad ni živa ni mrtva, nanese put kasara izpod samih nogu božmana. Da je u onaj čas prestalo sievanje kao što nije, da nije božman bio vezan kao što jest, i da se nije hitro bacio iz sartija na kasar, zauhvatio Antuna jednom rukom okolo pasa, a drugom ga obavio konopom, hćaše more zanieti oba, da im nebi ostalo ni strva ni java. Antun je već bio počeo kupiti dušu, kad ga božman pritegne u sartije i priveže, glavom na niže, a nogama na više. Šior Ivo je bio tu blizu, ali se nemakne. Njega su mučile krupnije misli. Brod jedva da plije. More ga guši. Vjetar ga tamani. Iz jarbora padaju cjepotine. Udarci se nečuju, ali

Digitized by Google

se razabire, kako cjepotine jure daleko u more u tmine. Koji vjetar puše, nezna se. Odklen bio, jedva da dopušta izprekidano disanje.

Iza toga nasta kratka stanka, preko koje se kapetan spusti na kasar, valjda da pogleda na busolu. Pak vidim, kako je nješto zinuo i zaokrenuo timunom. Zine nješto i božman, koji mi je bio blizu, koji me je valjda nješto pitao, ali kojega niesam čuo, pak skoči na kasar i on i odnese kapetanu timun iz ruku, pokazavši mu prstom sartije. Ja jedva da sam ovo vidio kao u snu, kad se nad vjetar nješto zabjeluca u velikoj visini, kao ogromno brdo vode.

Što se je u četvrt sata dogodilo, neznam. Znam samo, da sam bio pod vodom, da moram zahvaliti žilavosti svojih mišica, ako sam se pridržao, da me nezanese. Kad se razabrah, tmina. Pak zasievne. Čudna i strašna li prizora! Nestalo krmilara. Nestalo s kasara dušnika i tambuća. Tuga raztrieskana. Zadnje se cjepotine njišu i vjetar ih raznaša. Nestalo foguna. Barci više ni traga!

A što je od vojske?

Dalo mi se pogledati vrh sebe, a tamo u sartijah kapetan i božman. Božman pridržaje glavu Antunovu, koji je valjda izdahnuo, jer poslije nego se je njekoliko časova topio, stao je vezan glavom strmo, što je božman mislio. da će mu najbolje pomoći, da izbaci vodu, i što kapetan nije mogao od prve zapriečiti, jer nije božman opazio njegovo mahanje. A od ostalih? Ostali zdravi svi. mimo jednoga krmilara, kojega odnese val i mimo maloga od foguna, kojemu je majka takodjer u onaj čas zakukala. Jadan djetić pade niz sartije od straha i slabine, a more ga proguta!

Evo što se bilo dogodilo.

Kapetan bijaše vidio u onoj sinjavini, da se „Jaredu" približuje ogroman talas, pak hćaše brodu pomoći zaokrećuć timunom, da ga nebi po sriedi zauhvatio. Božman bijaše takodjer opazio pogibelj, i vidio da kapetan nije vezan, a

Digitized by Google

ipak da je na kasaru; pak, poklen mi preporuči, da pridržim Antuna — a to je bilo ono, što ja niesam bio čuo — spusti se, da prisili kapetana, neka se spasi u sartije. Talas nadodje, zalije možda tisući dio svoje vode na brod, kad već božman i kapetan bijahu opeta skočili u sartije. Ja sam za ovo saznao tek u jutro, i rekoše mi još, da se „Jared" nebi izpod onoga vala bio nikad više podigao, da nije kapetan brzim okretom timuna odstranio smrtonosan udarac, i učinio tako rekuć, da se sama pjena na brod razlije.

Zaludu bih ja tražio da opišem, što sam vidjao očima, kad je sievalo, i što sam ćutio dušom i srcem, kad bi sievanje prestalo. Kamo jedrimo? Kamo zanosi vjetar? A koji vjetar puše? To je sve bila tajna, od toga se svega nije razumievalo ništa. Valovi su se dizali kô brežuljci, kô piramide. Stotinu sam puta pomislio, da nas eto rivaju u ponore. A najneugodnije bi dirali dušu oni trenovi, kad bi se brod našao med dva talasa, visoka do šestdeset stopa, a iza njih nizki oblaci, koji kao da iztiču i zapadaju iza brežuljaka.

Pak prestane sievanje. Svuda grozna, crna tmina, a u tmini žamor, huka, rika. Nevidiš nikoga, nevidiš ništa. Za ostale neznaš, jesu li živi i gdje su. Neznaš, odolieva li još brod ili već tone! To je sve trajalo jedan sat i više.

Kad smo već mislili, da nema odkupa, kad je već i sama nada u spasenje bila počela linjati, eto se napokon može razlikovati psijukanje vjetra od šuma valova! Pô sata iza toga razumjeh, da je kapetan izmienio dvie tri rieči s božmanom! Pak kao da sam čuo, da se njetko iz sartija spustio na kasar i nakon malo povratio! Niesam se bio prevario, jer izpod samoga mene, a iz kasara božman dovikne:

— Dobro, zdravo!

Te je rieči božman bio upravio kapetanu, koji ga bijaše poslao, da vidi, je li brod pustio vodu. Opazih, da je

Digitized by Google

to bio prvi put, što božman, u govoru sa kapetanom, izpusti rieč šior.

„Jared“ dakle bijaše odolio.

Vjetar i ako bijaše nješto popustio, ipak je još bjesnio svedjer, još su valovi na brod naskakivali, pak se za to božman opeta i popne na kavobandu, da se drži za grižele, a medju tim bijaše zaludu pogledao put busole, kad busole već nije bilo.

Tek u dva sata poslije ponoći uzmogne vojska odstraniti cjepotine, koje su priečile ulaz u komoru, jer val bijaše uprav uvalio toliko tambuć koliko dušnik, što je bila i sreća, jer da tako nije, da ih je bio zanio, Bog zna koliko bi se više vode bilo zalilo kroz ona dva otvora. Na busoli, koja je bila u komori, u pričuvi, razabere kapetan, da sad puše sa maistra.

— Samo da nezapuše opeta, prožvaka poručnik, koji jedva da je bio duhat.

— Neće, odvrati kapetan, ako nas samo nezateče drugi ciklon, što mislim, da neće, jer se to dogadja jako riedko. A mi smo sada medju tim prošli svaku pogibelj. Orkan nas je već mimoišao. On nam ostaje u grego ili gregolevantu. Barometar je poskočio. Stoji na 753 milim.; po čem sudim, da mu je središte od nas udaljeno kojih dvie sto ili dvie sto petdeset milja. A Bog zna sam, koji je vjetar puhao, odkad nam onaj val razčisti kuvertu i razbije busolu. Dva su puta. Ili smo ostali bili na lievom polukrugu, a tada je vjetar morao skakati od oštra na lebić, i preko punenta na maistro; ili nas je sila vjetra bila zaniela u grego samoga središta, pak u onaj drugi polukrug, a tada je vjetar morao skakati od oštra na šiloko, na levanat, na grego, pak preko trmuntane na maistro. Ali ovo potonje nemislim, jer težko da nebismo bili upali u središte, a niesmo svakako od njega bili daleko. Nego sirota krmilar i jadan mali . . . . .

Ovdje kapetan prestane, a Ilija otare jednu debelu suzu.

Digitized by Google

Kad se razdani, evo kako je „Jared“ izgledao. Glede vojske. Dva čovjeka manje, Antun u krevetu, da je jedva disao; u krevetu i poručnik, a ostali svi umorni, sanени, iznemogli. Glede kuverte. Od tuge, na tisuću komada raznesene u more, još se je držala samo po koja cjepotina. Dušnika, obiju tambuća i foguna nestalo. Od barke i od guca više ni znaka. Kaštio razcjepkan takodjer. Taljamar otišao bez traga. Popustile sve purtele; slomljeno petnaest štila, ostali ili razpucali svi, ili ciknuli; samo gdjegdje traga baštingaju; dare razklimane, s kasara nestalo obora, nestalo obora i oko jarbora od prove i oko jarbora od krme.

Glede jarbora. Odletila oba jarbureta, a s njima oba papafiga i oba kontra. Baštun slomljen. Jedro od rande izpuhnuto izpod veza. Kontrarandi više ni biljega. Dobar dio leteće manovre izprekinut, a pojedini kraji konoplja razčešljani, razkošmuljani. Odletile obje donje gabije. Gornji paroket, prem vezan, odletio takodjer, pak sve tako napried, da je čovjeku isto toliko nemoguće sve nabrojiti, kako je to sve vojski bilo nemoguće urediti.

Petnaest dana redom radilo se živo na „Jaredu“, da se barem štogod uredi. Vojska se oporavi brzo, i već drugi dan Antun ostavi krevet, a poručnik izbu. Premda mornar zaboravi brzo svoje patnje, slučaj je ipak bio takov, da se je o njem često na brodu kasnije govorilo. A kako i nebi, kad eto more bijaše progutalo dva druga a brod uprav osakatilo. One se praznine niesu mogle nikako popuniti, pak su za to bol svakim časom i dražile. Orkan, to je bio predmet, o kojem se je, može se reći, razpravljalo svaki dan. Kapetan Baro bijaše oprostio poručniku i zanovieti i neumjestne primjetbe, ali ih nije mogao zaboraviti; što je i bilo uzrokom, da nije prošlo dana, u kojem Šior Ivo nije čuo štogod nova o orkanih, premda bi bio volio, da se govori ma bilo o čem, samo da se to zabo-

Digitized by Google

ravi. Njega je i onako strašno ubijala ogromna šteta, koju „Jared“ bijaše pretrpio, a s „Jaredom“ ujedno i njegova glavnica.

Onako osakaćen, „Jared“ je jedrio sporo, pak smo za to i stali mnogo na putu do Gibraltara. U Gibraltaru napravismo kuvertu i nadomjestismo jedrilje. Pak „Jared“ zaplovi put Trsta, zdrav kô jabuka, liep kô djevojčica, da se poslužim jednom Ilijinom rečenicom.

Bila su dva mjeseca i pô, da smo bili ostavili Newyork, kad nam eto napokon Trsta na vidiku.

Zaljevom Tršćanskim prosula se bila tišina kô u ljetni koji dan, pak se je za to „Jared“ i libio po zaljevu sve do zahoda sunca. Uzaludno svako bracijavanje, uzaludne sve kletve mornara, koji su jedva čekali da stupe nogom na kraj. U samo smrknuće pojavi se nješto lahora sa trmuntane. Jedra jedva da su nosila. Medju tim je vojska pripravljala sidra.

— Ovo će ti bura, reče dispensir.

— Ako Bog da, reče Ilija; samo da se vežemo. A dao bih pletu, da mi je noćas mirno opočinuti, jer odkad ostavismo Newyork, hiljadu mi je puta jestivo prisjelo, pak jedva čekam, da liečim želudac. Ja mnim, da su mi već prognjila crieva od puste slanine, a neka, da je zdrava.

— To ti se tako čini.

— Ostavi govor, molim te, jer da bismo još samih petnaest dana stali po moru, bi nas crvi počeli točiti, da nebi od nas ni jedan živ glave ponio. A zna i Bog i sviet, da je tako, jer se u Newyorku nije mesa kupovalo. Nego što bilo bilo, Bog oprostio i tebi i onima u komori, samo da smo noćas vezani.

Sad zapuše malo jače. „Jaredu“ se napuhnu jedra i nakon pô sata eto nas na pristaništu.

— Orca! zaviče kapetan.

— Orca, odvrati krmilar.

Pak malo iza toga:

Digitized by Google

— Fondo!

— Fondo.

Bilo je deset sati na večer kad vojska douredi brod i legne spavati.

Četiri dana poslije vojska se razidje sva, kako reče Ilija, njetko put levanta, a njetko put punenta.

Božman se ukrca na jedan bark, koji se je spravljao, da odputuje put južne Amerike; dispensir i Antun na njeki drugi, koji je već bio pripravan, da zajedri put Setha; Ilija se vrati kući, da potroši, kako mi reče sam, ono mala para, što bijaše prištedio. Na „Jaredu" neosta nitko mimo kapetana, poručnika i kamarota.

Mislim, da vršim pripoviedalačku dužnost, ako donesem ovdje na kraju izvadak računa, koji kapetan Baro posla družtvu na Pelješac o izvanrednih troškovih u Gibraltaru uslied kvara nanesena „Jaredu" od orkana i o onih redovitih iz Newyorka do Trsta.

a) Troškovi za popravak „Jareda" u Gibraltaru:

Baštun od floka	for.	51·75
2 jarbureta	„	98·—
2 penuna od papafiga	„	60·15
2 penuna od kontra	„	42·—
Taljamar i popravak protuašte od prove	„	180·25
Fogun	„	70·—
Guc	„	100·—
Barka	„	250·—
Tuga	„	608·—
Baštingaj	„	112·50
Popravak kaštila	„	195·—
2 (jedra od) papafiga	„	180·10
2 (jedra od) kontra	„	84·25
Randa	„	158·35
	Svega for.	2.190·35

Digitized by Google

	Prenos for.	2.190·35
Kontroranda	„	50·30
Flok	„	61·20
2 donje gabije	„	250·—
Gornji paroket	„	125·—
Konoplje razne vrsti	„	576·—
Popravak štila, tambuća, purtela i partigete	„	958·50
	Sbroj for.	4.211·35

b) Redoviti troškovi iz Newyorka do Trsta:

Troškovi i razne lučke pristojbe u Newyorku	for.	2.628·65
Plaće i razne potrošarine u Trstu . . .	„	3.745·85
	Ukupno for.	10.585·85
Navô iz Newyorka do Trsta	for.	10.694·15
	Ostalo čistih for.	108·30

Ovaj račun, mislim, da je poručnika mučio i onda, kada je spavao.

Digitized by Google

Tumač njekojih rieči i imena.

A bon vento. Vjetrom povoljnim.
Aguanta! Zapovied: drž, držte!
Alešta! Zapovied: da ste pripravni!
Ampola. Bočica na dva boka uz mali grlić po sriedi, kroz koji se toči pržina iz jedne. strane u drugu. Služi, da se mjeri vrieme, kad se pušta u more barketa.
Ankora. Veliko sidro. Kotva.
Argan. Željezni valjak, koji stoji okomito, i može se vrtiti pomoću ruceja i poluga. Služi da se olakoti trud, kad treba potezati štogodj, što zahtieva mnogo sile.
Ariva. Na dvor, vanka, gori!
Baja. Oveći kabao, poveće vedro.
Bark. Brod, koji je na tri jarbora i ima križe (penune) na dva jarbora od prove.
Barkariz. Mjesto na partigeti, gdje je postavljena škala, koja vodi na brod.
Barketa. Sprava, s kojom se mjere milje, koje brod prevali.
Baroza. Uže, kojim se veže kraj jedra, kada se hvataju trcaroli.
Baštingaj. Najgornji dio mrtve strane broda.
Baštun od floka. Penun, koji je nastavak bumpreša, i koji služi, da se može razastrieti flok (jedro).
Bite. Debeli i jaki komadi drva, koji izlaze iz palube (obično dva na provi, a dva na krmi) i za koje se vežu gumine, lancane i verige.
Bona parola. Dobra rieč, dobro.
Božman. Čovjek, koji na brodu upravlja vojskom. On je najstariji odma iza kapetana i poručnika. Mornari ga zovu još: bože ili talijanski: *nostromo.*
Brac, u višebroju: *braci.* Konoplje, kojim su vezani penuni na krajih, da se mogu isti bracijavati, t. j. potezati lievo i desno, kako to zahtieva vjetar.
Bracija! Zapovied: da ste spravni na brace!
Braga. Kratko i debelo uže, kojemu su kraji spojeni; služi, da se obuhvati ono, što se hoće dignuti. Ako je braga malena i učinjena od novih svilaca, tada se zove: žbir.
Brigantin. Vrst broda na dva jarbora, bez kofa.
Brik. Brod na dva jarbora, koji ima kofe.
Briza. Ćuh. Mornari zovu brizom i vjetar alizej.
Buceo. Kolotur.
Bujol. Mali kablić za vodu, na lik gročića.
Bukaporta. Otvor posred broda. Tih otvora ima više i dobivaju ime od mjesta, koje zauzimlju. Tako: bukaporta od prove, bukaporta od krme.
Bum. Drveni balvan na jarboru od pala.
Bumpreš. Debeli balvan položen na provu, nagnut i na živo pričvršćen koritu broda. Na bumpreš dolazi baštun od floka, koji je ujedno i baštun od kontrafloka. Baštun i bumpreš sačinjavaju

Digitized by Google

kosi jarbor, ili kako sam njegdje vidio pisano: koso jedrilo.

Bunje. Konoplje, koje služi, da se donje strane jedra mogu potegnuti k penunu istoga jedra.

Burina. Konop, kojim se otegne koje jedro nad vjetar.

Burnica. Ptica morska, koja se za oluje odaleči od kraja kadkada i koju stotinu milja.

Cima. Čelo, uže ili konop u obće; takodjer kraj kojega konopa ili čela. Kraj u obće.

Crna manovra ili oprema. Stalno i katramovano konoplje, kao: sartije, straji itd.

Dara. Penuni, jarbori, jarbureti ili drugo drvlje, koje je na palubi u pričuvi, ako bi što na jarborih došlo na manje.

Dispensir. Kuhar, kojemu je povjerena kliet na brodu.

Duća. Uvoj užeta; dućati uže = sakupiti ili sakupljati na uvoje uže u ruke ili na kuvertu.

Dušpir. Otvor.

Eliška. Vrtak. Parobrod na eliku, na vrtak.

Efemeride. Nautički koledar, koji sadržaje sve astronomične podatke, koje treba pomorac kod svojih računa, da opredieli točku, u kojoj se nalazi.

Fate, fate šior. Ovom se rečenicom služe vaviek mornari, kad dobiju koju zapovied. Znači: hoću, gospodine; već je učinjeno!

Ferô. Fenjer. Svaki brod ima dva ferala, zeleni na desno a crveni na lievo.

Flok. Trokutno jedro medj baštunom od floka i jarborom od prove.

Fogun. Daščara posred kuverte, koja služi kao kuhinja.

Fondo! Zapovied: sidro u more!

Gabija. Četverokutno jedro vezano za penun od gabije.

Gamela. Velika široka lamnata zdjela.

Gavun. Onaj razdio broda, koji je na provi izpod stana mornara. Gavun je skladište za drvlje, ugljen i za jedan dio vode.

Gija. Uže, potegnuto kroz koji buceo, te služi, da se što digne na jarbor ili sa jarbora spusti na kuvertu.

Gimm. točno: *gin*; engl. rieč. Vrst žestoka pića; borovnjača.

Gindac. Odeblje uže, kojim se diže ili snizuje koji penun.

Gregô, — ala. Sjevero-iztok; sjevero-iztočnjak.

Grego kvarta na levanat. Sjeveroiztok kvarta na iztok. Vidi: *Šilok kvarta i pô na levanat.*

Gregolevanat. Vjetar sa iztoka-sjevero-iztoka.

Grego-trmuntana. Sjever-sjeveroiztok; sjever-sjeveroiztočnjak. Onaj dio obzora ili onaj vjetar, koji ostaje izmedju gregala i trmuntane, to jest: izmedju sjeveroiztoka i sjevera.

Gripja, čitaj: *griplja.* Plijuće drvo vezano podugačkim užetom za sidro, koje je u moru.

Grîžele. Priečnice (skalini) od tanka užeta, koje su potegnute od sartije do sartije i po kojih se mornari penju na jarbore.

Grue. Željezni balvani, koji boče izvan broda i na kojih visi guc.

Guarda de sotto. Čuvaj se, čuvaj izpod.

Guc. Vrst barke, čuna, kaića.

Guća. Suknenjača: vuneni zobunac, kratka vunena košulja.

Imbrik ili *Ibrik.* Željezna posuda za vodu.

Imbroji. Užeta, kojimi se dolje s palube mogu donjekle smotati jedra, kad su otvorena.

Imbroja! Zapovied: potegnite imbroje!

Imbroja maistru! Zapovied: potegnute imbroje jarbora od maistre!

Imbuj. Ustrižki starih jedara.

Incerada. Kabanica od povoštena platna, koja nepropušta vode.

Infraterra. Na kopnu, po kopnu.

Iša! Zapovied: diži!

Digitized by Google

Jaketa. Haljetak, kratak kaput.

Jarbor ili *jedrilo.* Svaki jarbor ili jedrilo sastoji od tri komada, to jest od: stupa ili kolone, jarbora i jarbureta. Tako je *jarbor od prove* sastavljen: od kolone od trinketa, od jarbora od paroketa i od jarbureta od prove; a *jarbor od maistre* sastoji: od kolone od maistre, od jarbora od gabije i od jarbureta od maistre.

Jarbor od pala. Vidi: Pal.

Jarburet. Gornji dio cjelokupnoga jarbora.

Jušiti se. Jariti se. Mornari govore: vjetar se juši, jača. Vjetar se je razjušio, pojačao je.

Kaca! Zapovied: otegnite, potegnite dobro!

Kalorna. Jak paranak, koji služi za dizanje velikih tereta.

Kamarot. Sobar, sobničar na brodu.

Kampić. Vrst drva, iz kojega se vadi crljena boja; krvovina.

Kasar. Podignuti dio palube po krmi od jarbora od maistre.

Kaštio. Podignuti dio palube na provi.

Kavija. Kavije su valjasti komadi od jaka drva. Na brodu ih ima množina. Usadjuju se u takozvanu kavijeru, takodjer od jako tvrda drva. Kavijera se proteže iz nutra mrtve strane broda, dvie ili tri stope vrh palube, sve okolo na okolo. Za kavije se veziva razno konoplje ili stalno ili privremeno.

Kofa. Drvena sprava na jarborima od maistre i od trinketa, gdje se spaja kolona sa jarborom.

Kontroranda. Gornje jedro na jarboru od pala.

Kontra. Najgornja četverokutna jedra. Kontra su dva. Kontra od prove i kontra od maistre.

Koter. Brodić na jedan jarbor ili na dva.

Križi v. *penuni.*

Krma. Otražnji dio broda.

Krožeta. Drvena sprava, gdje se spaja jarbor sa jarburetom.

Kvarter. Engl. mjera. Bačva nosi jedan kvarter i sedam osmina.

Kurkuma. Novo konoplje, koje je još smotano, zavijeno.

Kuverta. Paluba.

Lebić. Jugo-zapad; vjetar sa jugo-zapada.

Lešti! Zapovied: spravni!

Leteća ili *bijela manovra.* Konoplje, koje nije stalno privezano na oba kraja, te služi za razne manovre penuna, odnosno jedara.

Levanat. Iztok. iztočnjak.

Lion. Engl. Kicoš, gizdelin.

Loch. Stroj, koji sam mjeri milje, koje brod preplovi.

Lodka. Vrst ruskih ladja u Azovu, koje donjekle naliče našim trabakulom (omanji brodovi sa dva prosta jarbora, koji plove po Jedreni i duž obala).

Maina! Zapovied: puštaj dolje!

Maistra. Jedro na jarboru od maistre.

Maistral. Vjetar sa sjevero-zapada.

Mančina. Željezna sprava na lučkoj obali za dizanje velikih tereta.

Manikele. Mali otvori na krajih palube.

Manovra ili *manevra.* Znači sve konoplje skupa, koje je na jarborih. Naznačuje takodjer kojumudragu evoluciju (kretanje), koja se učini ili s brodom ili sa jedri.

Mantić. Ona dva stalna i katramovana konopa, koji privezani s jedne strane za kraj penuna, a s druge za inkapelaj, drže penun horizontalno, zovu se mantići.

Međušiti se. Oblačiti se.

Mola! Zapovied: pusti!

Mrčina. Prosto sukno, nebojadisano.

Mrlin. Tanko uže.

Mrtva strana. Onaj dio broda, što je poviše palube. Govori se, da je mrtva, jer nije bitna sastojina korita broda.

Mulineo, — la. Sprava, kojom se dižu sidra.

Digitized by Google

Mura. Konoplje, koje služi, da se otegne donji dio jedra, koji je nad vjetar.

Nava. Vrst broda, koji ima križe na sva tri jarbora.

Navô, — vla. Brodarina; ono što brod dobije za prevoz tereta iz jedne luke u drugu.

Nevera. Oluja praćena od bljeskanja i od grmljavine, ali koja traje malo.

Orca! Zapovied: neka se prova okrene više na vjetar! Dobivati na orcu znači: dobivati na vjetar! Hoditi na orcu znači: približati provu k vjetru.

Oštro. Jug, južnjak.

Oštro kvarta na šilok. Zapovied: da se prova broda okrene onim smjerom, koji je od oštra (podneva, juga) udaljen za kvartu put šiloka (jugo-iztoka). Vidi: Šilok.

Pajet. Pletenina od svilaca, kojom se mjestimice obaviju debeli konopi kao gumina, grlin, da ih se sačuva od kvara.

Pal ili *jarbor od pala.* Jarbor na krmi, koji nema križa.

Papafig. Četvorokutno jedro na istoimenom penunu. Papafiga su dva: onaj od prove i onaj od maistre. Papafigi stoje odma izpod kontra.

Paralela. Sporednica; pomagalo pri mjerenju na hidrografičnoj karti.

Paranak. Dva bucela ili kolotura, kroz koje je potegnut konop, da se što lašnje diže.

Partigeta ili *partigete.* Daska ili daske, koje su pričvršćene na stile, te prave obor okolo naokolo sve kuverte.

Paroket. Četverokutno jedro vezano za penun od paroketa.

Paron. Naslov, koji se na dalmatinskih otocih daje onim, koji zapoviedaju trabakul ili braceru.

Pataraci. Odeblji katramovani konopi, koji od jarbora od paroketa ili gabije idu do na kuvertu, te ga drže.

Pataracini. Katramovani konopi, nješto tanji od pataraca, koji drže jarburete.

Penuni ili *križi.* Dugi balvani za koje su vezana jedra.

Pešnje, — šanja. Ustne.

Pilot ili *pedot.* Onaj, koji vodi brod u luku, koja mu je poznata.

Pleta. Cvancika = trideset tri novčića.

Pod kapu. Govori se, da je brod pod kapom, kad su mu penuni tako bracijani, da ga na primjer jedra od prove nose napried, a jedra od krme nazad.

Poja! Zapovied: neka prova ide pod vjetar! Hoditi na poju znači hoditi: provom pod vjetar, to jest obrnuti krmu više prama vjetru.

Popečak. Podugački komad željeza, kojim se potiče vatra i pomiče žerava.

Protuašta. Na samih krajih kolumbe dižu se dva debela balvana sve do palube i zovu se ašte; jedna: ašta od prove, a druga: ašta od krme. Protuašta se naslanja na aštu i brani ju od namjerna kvara.

Prova. Sprednji dio broda.

Provislo; čitaj: provrslo. Povraz, vrieslo.

Pulena, Kip na provi, izpod bumpreša.

Punenat. Zapad, zapadnjak.

Purtele. Otvori ili okna brodu sa strane, koji se daju otvoriti i zatvoriti.

Qui non sap a Deu pregar, che vaga per la mar. Tko nezna moliti Boga, neka ide na more.

Rafika. Udar vjetra. Kad vjetar puše naglo, te sad puše sad ne, to govore na brodu, da dolazi na rafike.

Ranać. Krevet mornara.

Randa. Donje jedro na jarboru od pala. Randa, kad je otvorena, stoji razastrta na dva penuna,

Digitized by Google

gornji se zove: *pik od rande*, a donji: *bum*.

Rendi la guardia a chi tocca la diana. Neka preuzme stražu, koga je diana na red. (Vidi str. 90.).

Rica. Konoplje, koje služi, da se za kuvertu pričvrsti dara ili bilo što drugo.

Riliev. Talijanska rieč: *rilievo*. Kad se gleda na busoli, u kojem smjeru ostaje koji predjel ili koji predmet, to se na brodu govori. da se diže riliev onoga predjela ili onoga predmeta.

Ruccj. Držalo.

Saketa. Vidi: *trancla* ili *trnela*.

Salamar. Gorka sol.

Salvaomini. Točno talij.: *salva uomini*. Spasoplav, ambulja (vreća) nabijena plutom i zavijena na kolobar.

Santina. Najniži dio stive, gdje ostaje voda, koju brod pušta.

Sartije. Čvrsto. debelo i katramovano konoplje, koje drži kolone jarborà sa obiju strana.

Sartijole. Konoplje, koje od kofe ide do na jarbor, i na kojem su takodjer potegnute grižele, da se mornari mogu lakše penjati.

Sestant. Stroj na odsjev, kojim pomorci mjere kutove medj zviezdami i obzorjem ili samo medj jednom zviezdom i drugom, da mogu tako proračunati širinu i duljinu mjesta, u kojem se nalaze.

Sika. Lit ili hrid u moru, blizu ili daleko od obale.

Sluk. Gurla, podstriešnica.

Sonda. Zove se tako ono more, koje je na onoj podmorskoj visočini, koja okružuje Englezku, najskoli s juga. Dolazi valjda iz englezke rieči *saund* = škandalj, olovnica.

Sovura ili *savurna*. Kamenje, pržina ili piesak, štono se stavlja na dno stive, kada je brod prazan, da se nebi prevrnuo.

Speranca. Veliko sidro u pričuvi.

Srpa. Dvie daske postavljene na oštrac, jedna lievo a druga desno, spajaju kaštio sa taljamarom, izpod svake daske zabijeno je nekoliko priečnica. Sve skupa zove se: srpa. Srpa je zahod mornarà.

Stili. Komadi drvlja, koji su nastavak rebara broda, i na kojih su pribijene daske partigete, te sačinjavaju sve okolo na okolo palube takozvanu: mrtvu stranu.

Stirić. Otvor na provi, kamo se spremaju jedra, konoplje i gdje stoji kadena.

Stiva. Šupljina broda.

Stop. Englezka rieč, koja se rabi i na naših brodovih, a znači: stani, dosta, zabilježi!

Straji. Jako i katramovano konoplje, koje drži jarbore sa strane od prove.

Stupa. Kučine, sgriba. Stupa je razčešljani svilac.

Sv. Barbara. Razdio na krmi izpod komore. Na ratnih brodovih: skladište za prah i olovo.

Šilok. Jugo-iztok, jugo-iztočnjak.

Šilok kvarta i pô na levanat. Vjetrovi se diele na moru na poluvjetrove, na kvarte ili rombe i na kvartine. Čitavo obzorje broji trideset i dvie kvarte. Kvarta se dieli na četiri kvartina. Od oštra do levanta, na primjer, ima osam kvarata; od šiloka do levanta. četiri. — Zapovied: šilok kvarta i po na levanat znači dakle, da se prova okrene onim smjerom, koji je od šiloka udaljen za kvartu i po put levanta.

Škota. Konoplje, koje drži otezanu dònju stranu jedra.

Škuna i *škuner*. Vrst broda na dva jarbora.

Špiraj ili *dušnik*. Otvor, kroz koji ulazi svjetlo u stan, koji je pod kuvertom.

Škver. Dilje; gradilište brodova.

Taljamar. Nastavak prove do izpod bumpreša. Na taljamar se postavlja pulena. Riedko da noviji brodovi imaju taljamar.

Digitized by Google

Tambuć. Otvor na kuverti ili kasaru, koji vodi u stan pod provu ili pod krmu.
Terazija. Vaga, tezulja.
Timun. Krmilo.
Torna. Obrni.
Trajina. Uzica od svilaca ili drveta.
Tranela ili *trnela.* Pletenina od svilaca ili katramovane dretve (komand) na pet, sedam, devet ili više žica, zove se trnela. Kad trnela služi, da se zatvoreno jedro veže za penun, tada se zove: saketa.
Trevi. Penuni od maistre i od trinketa.
Trcaroli. Tanke uzice na jedrih, s kojimi se može umanjivati površina jedra.
Trmuntana. Sjever, sjevernjak.
Trinket. Četverokutno jedro na penunu od trinketa. Najniže i najveće jedro jarbora od prove.
Trinketina. Najdonje trokutno jedro na provi.
Troca. Sprava, koja drži penun priljubljen za jarbor.
Tuga. Soba ili stan na kuverti.
Unca. Unča.
Varija. Kraj. Varija penuna = kraj penuna.
Vekil. Turska rieč: posrednik kod ženitbe.
Vermouth. Vrst pića.
Vira! Zapovied: kreći, obrći! Vira na argan znači: obrći argan! Vira vinć ili vira na vinć znači: obrći vinć!
Volta! Zapovied: veži!
Zaluštiti. Zaguliti, ogrebsti.
Žardinet. Obor.

Digitized by Google

SADRŽAJ.

Strana.

I. U Carigradu. — Njekoja razjašnjenja. — Sa Galatskoga tornja. — Novi kapetan. — Psi. Kako se na ulici može misliti o haremu. — U krčmi jednoga domorodca. — U kavani. — Gdje se kapetan nemože nagoditi s poručnikom..... 1—28

II. Do Azova. — Odlazak. — Prvi dan na moru. Za što se poručnik srdi. — Tri dana poslije — Kapetan tumači, a Ilija vjeruje i nevjeruje. — Aloni. Anteliji. — Ob noć. Na kaštilu. U fogunu. — Šior Ivo s neprilike u nepriliku. — U Azovu. Kako se „Jared" mogao nasukati. — Lodke. Brdjanska. — Na pristanište Marianopola. Gdje se parlamentira. — Večera na „Jaredu". — Na pristaništu. — Na kraj. Za što se Grgo čudi. Na kraju. — Gdje nebo grmi, i gdje se zemlja trese. — Grom. 29—83

III Do Gibraltara. — Odlazak. — Gdje se govori nješto potanje o kapetanu i o poručniku. — Dispensir i dnevnik. — Put Bospora. — Crna noć. — Nagadjanja. — Opet put tjesna, opet magla. — Globa. — Novi dispensir. — Nakon deset dana. — Gdje kapetan tumači, a Ilija prigovara. — Gore Španjolske. — Razgovor na provi. — Pod Gibraltarom. — Kroz tjesno Gibraltarsko. 84—133

IV. Do Englezke. — Ocean. — Kako i za što odleti košarica u more. — Gdje je govor o jestivu. — Gdje se kuha i pije. — Bez vode. — Žedja. — Valovje oceana. — Na jarboru. — Preko objeda. — Punenat. — Gdje se poručnik srdi. — Na palubi. — Po kiši. — Dva dana kasnije. — Ostrvlje Scilly. — Pilot. — U luku. 134—196

V. U Englezkoj. — U Falmouth-u. — S jedne na drugu, govori se o englezkom značaju. — Put Gloucestera. — Preko večere. — Kako je Grgo čuo poručnika, a nije ga vidio. — Gdje se položaj u njeku bistri a u njeku muti. — Dva dana križanja. — Zaljev Bristolski.

Digitized by Google

Strana

— Oluja. Za što je božman lupnuo krmilara. — Preko konala od Gloucestera. — Iz Gloucestera u Newport. — Na što je mislio poručnik. — Put? . . . . . 197—230

VI. Do Newyorka. Kako je Ilija zakasnio. Odlazak. — Na stiriću. U fogunu. — Svjetlucanje mora. Kako ga kapetan tumači Iliji. — Bônik. — Gdje je govor i o alizeju. — Nagadjanja. Put juga. — Bjeloća po moru. — Sargas. Ribe lastavice. — Opeta bônik. — Na visini oceana. Boje mora. Smrt i pokop. — Gdje je rieč o morskih strujah. — Na Gulfstream-u. Kako Ilija pita sam i kako se pušta nagovarati. — Opeta Gulfstream. — Za što se kapetan i poručnik srde jedan na drugoga. U luku. . . . . 231—280

VII. Do Trsta. — Dvie prispodobe i još koješta. — Pod provom. Kako se je Grgo namjerio na svaka. — Za što se je Šior Ivo nije zabavljao obilazeć ulicu Broadway. — S rieči na rieč govori se i o pušenju. — Put Trsta. — Za što se je božman uzpeo na jarbor. — Gdje je govor i o promjenah i o dosadi. — Nebo more i duša mornara u oči oluje. — Kako se je poručnik srdio na božmana, a vojska na poručnika. — Orkan. — Priprave da ga se dočeka. Kako ga papetan tumači poručniku. — Kiša, bljeskanje i ostale zračne hudobe. — „Jared“ blizu središte orkana. — Kako je božman spasio Antuna, a kapetan brod i kako je val zanio krmilara i maloga od foguna. — Što je sve orkan bio učinio od „Jareda“. — U Trst. — Konačni račun. . . . . 281—338

Tumač njekojih rieči i imena. . . . . 339—344

Slike u ovoj knjizi:

1. Stambul 5
2. Saraj 7
3. Carska palača Dolma-Bagdže 7
4. Gibraltar 129
5. Glava Lands-End 214
6. New-York 281
7. Most izmed New-Yorka i Brooklyna 289
8. Ulica Broadway u New-Yorku 291

Dvie hidrografičke karte: „Atlantičkoga oceana“. K VI. i VII. poglavju.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Risao N. Damin. Tisk. C. Albrechta, Zagreb.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Slika 1.

S t a m b u l.

Digitized by Google

Digitized by Google

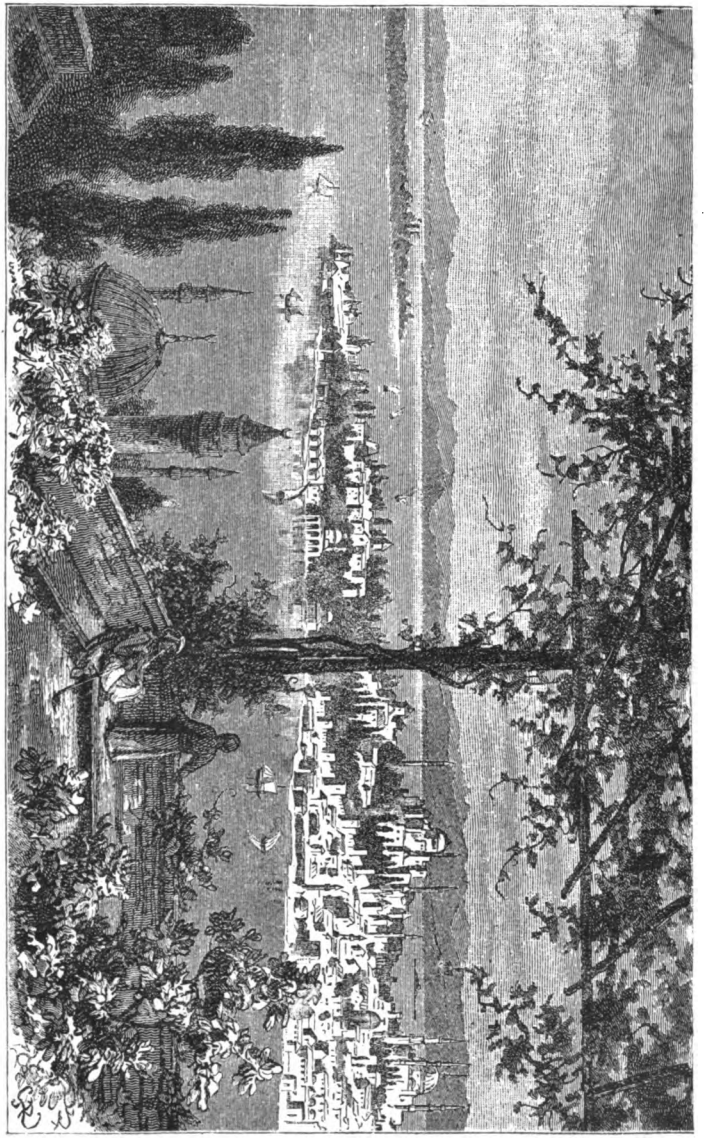

Sl. 2. Sarај. Str. 7.

Digitized by Google

Digitized by Google

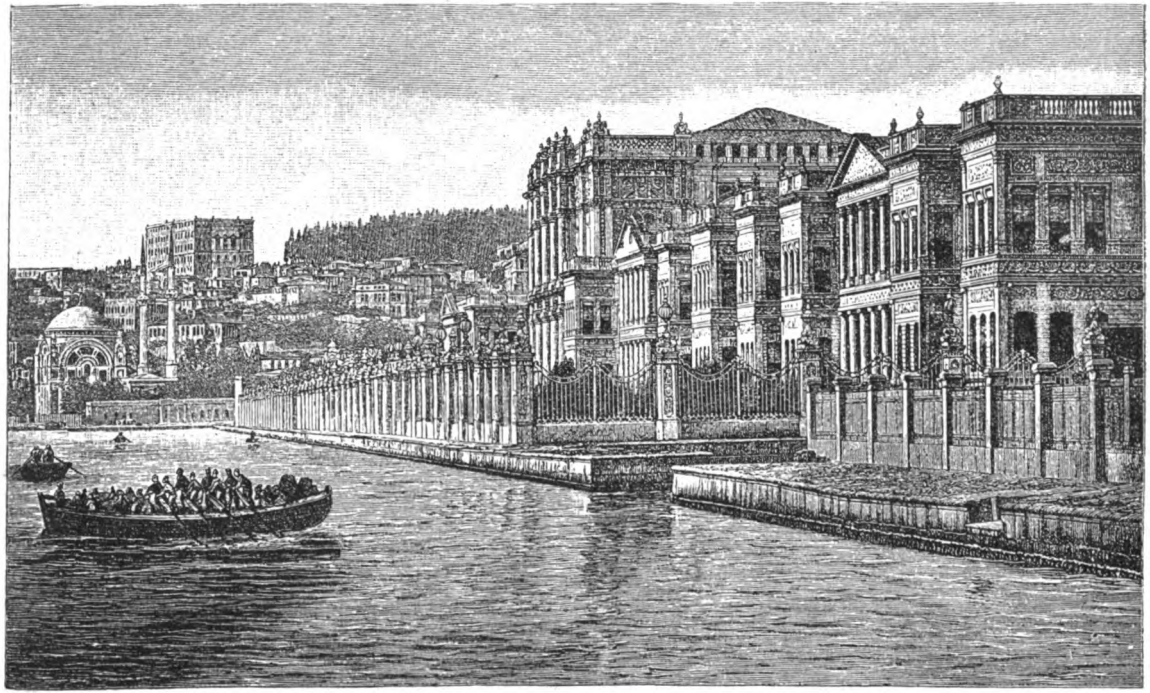

Sl. 3. Carska palača Dolma-Bagdže. Str. 7.

Digitized by Google

Digitized by Google

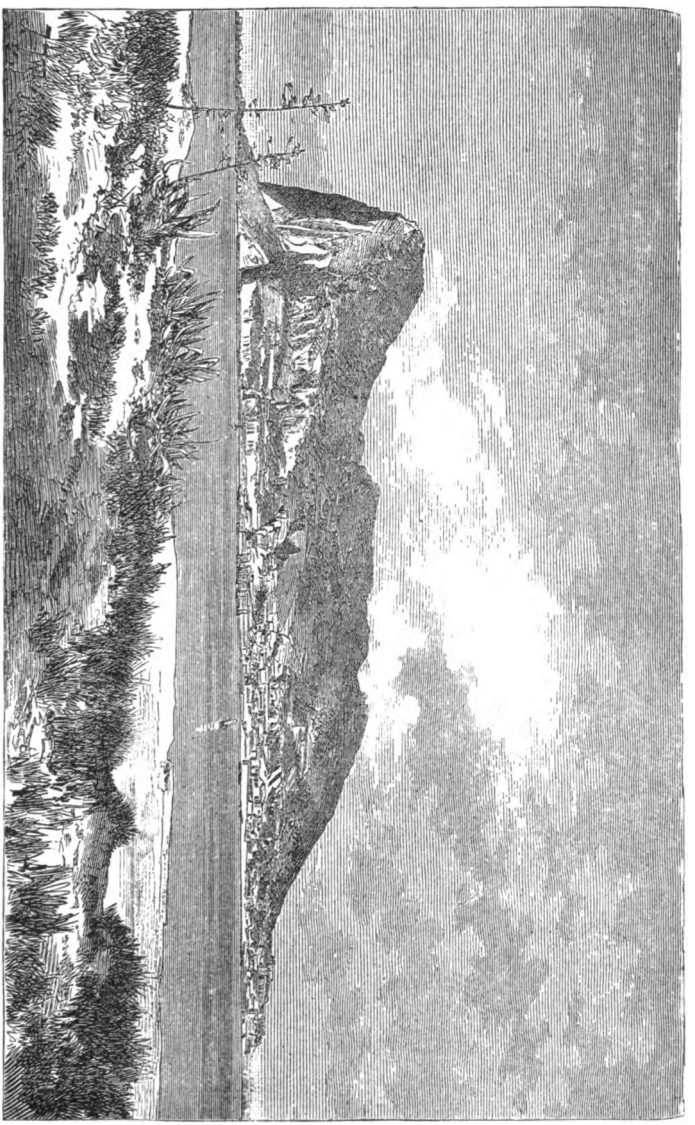

Sl. 4. Gibraltar. Str. 129.

Digitized by Google

Digitized by Google

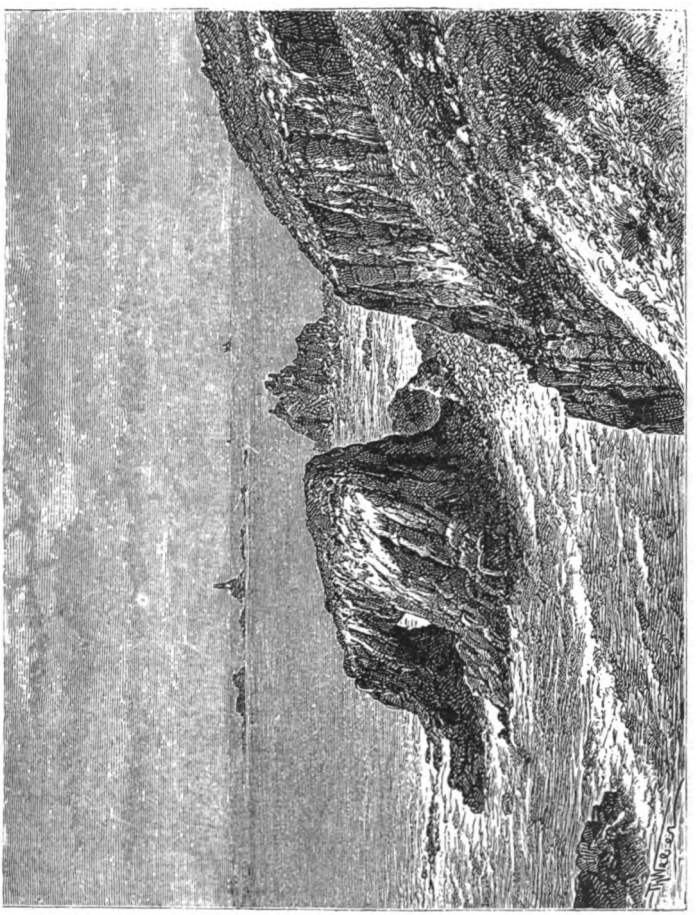

Sl. 5. Glava Lands-End. Str. 214.

Digitized by Google

Digitized by Google

Matica Hrvatska. 1885.

Carić. Slike. II.

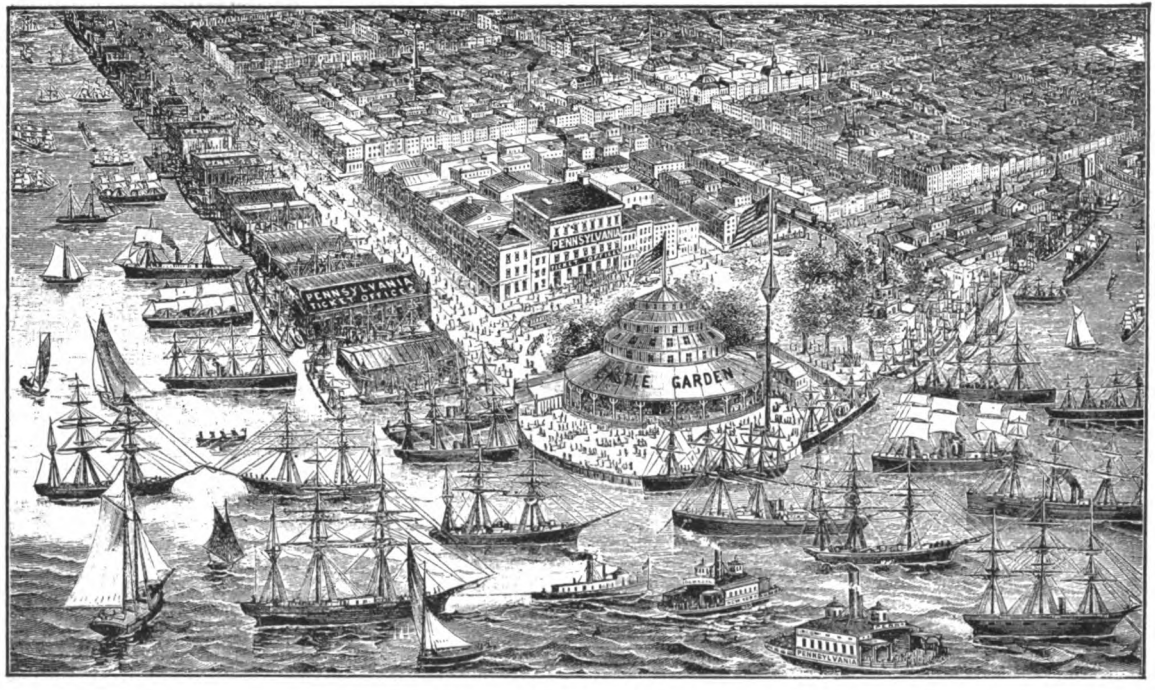

Sl. 6. N e w - Y o r k. Str. 281.

Digitized by Google

Digitized by Google

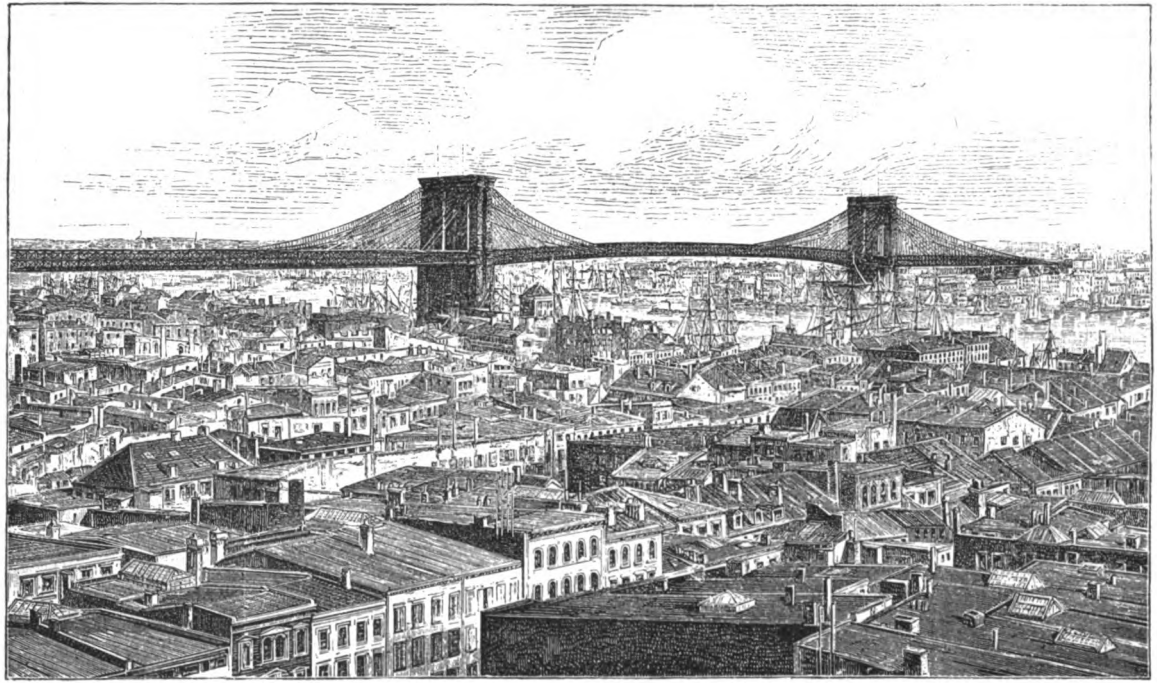

Sl. 7. Most izmed New-Yorka i Brooklyna. Str. 289.

Digitized by Google

Digitized by Google

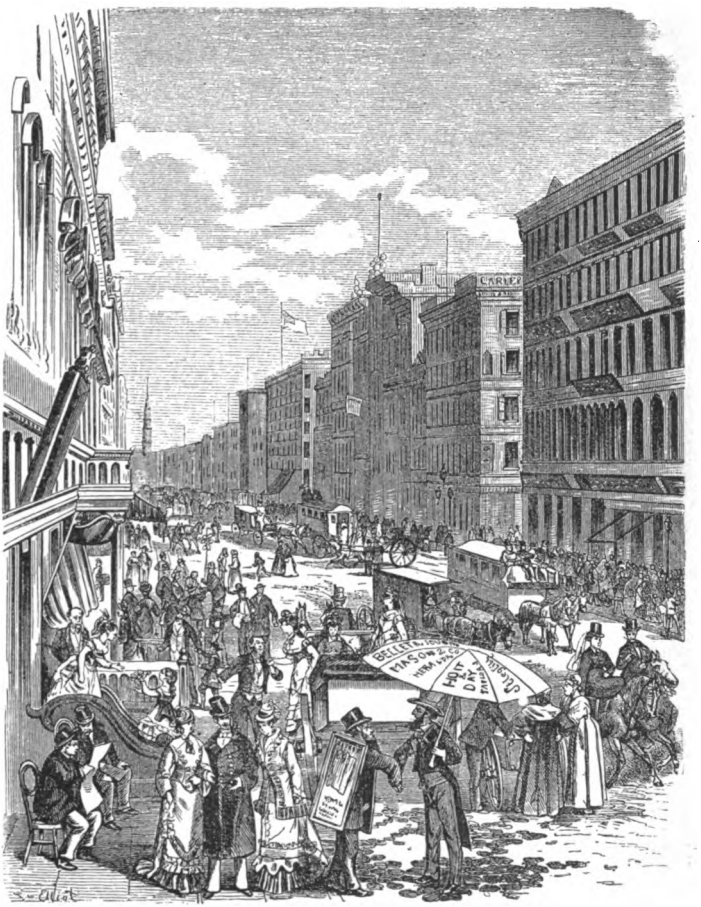

Sl. 8. Ulica Broadway u New-Yorku. Str. 291.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google